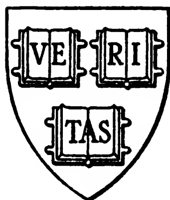
Colloquia familiaria et Encomium moriae

Desiderius Erasmus

VE RI
TAS

DESIDERII ERASMI
ROTERODAMI
COLLOQUIA
FAMILIARIA
ET
ENCOMIUM MORIAE.

AD
OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM
DILIGENTER EMENDATA.
CUM SUCCINCTA DIFFICILIORUM
EXPLANATIONE.

EDITIO STEREOTYPA

TOMUS I.

LIPSIAE
SUMPTIBUS SUCC. OTTONIS HOLTZE.
1892.

IMPRESSIT O. BRANDSTETTER, LIPSIAE.

FAMILIARIA
COLLOQUIA.

In primo congressu.

Non temere docet quidam, ut salutemus libenter. Comis enim et blanda salutatio saepe conciliat amicitiam, inimicitiam diluit: certe mutuam benevolentiam alit augetque. Quidam usque adeo Demeae sunt, ingenioque agresti, ut vix salutati resalutent.

Nonnullis hoc vitii conciliavit educatio verius, quam natura.

Urbanitatis est, salutare obvios, aut eos, qui nos adeunt, aut quos adimus ipsi colloquendi gratia. Item operis aliquid agentes, coenantes, oscitantes, singultientes, sternutantes, tussientes. In ructu crepituve ventris salutare, hominis est plus satis urbani.

Sed incivilius etiam, eum salutare, qui reddit urinam, aut alvum exonerat.

Salve pater, salve matercula, salve mi frater, salve praeceptor observande, salve multum, mi patrue, salve dulcissime nepos.

Urbanum est, addere cognationis aut affinitatis titulum, nisi quum habent aliquid odii: tum enim praestat abuti minus quidem propriis, sed plausibilioribus: veluti, quum novercam salutamus matrem; privignum, filium; vitricum, patrem; sororis maritum, fratrem; fratris uxorem, sororem. Idem in aetatis aut officiorum titulis faciendum. Gratius

enim fuerit, si senem patrem, aut virum eximium salutes, quam aetatis cognomine; etiamsi olim honoris causa dicebatur, ὦ γέρον. Salve praefecte, salve tribune. Non autem, salve caligarie, aut calcearie. Salve adolescens, salve iuvenis. Senes ignotos adolescentes filiorum cognomento salutant, adolescentes vicissim illos patres aut dominos.

Blandior salutatio inter amantes.

Salve
- mea Corneliola.
- mea vita.
- mea lux.
- meum delicium.
- meum suavium.
- mel meum.
- mea voluptas unica.
- meum corculum.
- mea spes.
- meum solatium.
- meum decus.

Honoris gratia, aut secus.

Salve here. Ohe, salve tu quoque, bone vir. Salve vir ornatissime, clarissime. Salve etiam atque etiam, literarum decus. Salve plurimum, amicorum optime. Salve mi Maecenas. Salve patrone singularis. Salve vir spectatissime. Salve unicum huius aetatis ornamentum. Salve Germaniae delicium. Salvete, quotquot estis, una salute omnes. Salvete pariter omnes. Salvete belli homunculi. Salve congerro lepidissime. Salve vini pernicies. *Resp*. Salve et tu gurges, helluoque placentarum. Salve multum, virtutis omnis antistes. *Resp*. Salve tantundem totius probitatis exemplar. Salve anicula annos nata quindecim. *Resp*. Salve puella annorum octoginta. Bene sit tibi cum tuo calvitio. *Resp*. Bene tibi cum lacero naso. Ut salutaris, ita resaluta-

beris. Si male dixeris, peius audies. Salve iterum atque iterum. *Resp.* Et tu salve perpetuum. Salve plus millies. *Resp.* Equidem malim salvere semel. Salve, quantum vis. *Resp.* Et tu quantum mereris. Salvere te iubeo. Quid si nolim? Equidem aegrotare malim, quam tua salute salvere.

Salva sit tua { Sanctitas. Amplitudo. Celsitudo. Maiestas. Beatitudo. Sublimitas. } magis vulgo recepta sunt, quam probata doctis.

In tertia persona.

Sapidus Erasmo suo salutem dicit.
Sapidus Beatum suum plurima salute impertit.

Alia forma.

Salvus sis, Crito. Bene tibi sit, vir optime. *Resp.* Et tibi melius. Pax tibi, frater, Christiana salutatio est, a Iudaeis profecta, neque tamen repudianda. Similis est, Bona vita. Ave praeceptor. *Resp.* Equidem malim habere, quam avere. *Χαῖρε.* *Resp.* Memento te Basileae esse, non Athenis. *Resp.* Cur tu igitur audes Romane loqui, quum Romae non sis?

Bene precandi formulae.

Et bene precari salutationis genus est.

Gravidae.

Faxit Deus, ut feliciter parias: ut maritum pulchra prole facias parentem. Faxit illa virgo mater, ut feliciter fias mater. Precor, ut hic tumor uteri feliciter subsidat. Velint superi, ut non maiore molestia elabatur, quam illapsum est, quidquid est hoc oneris, quod gestas. Donet tibi Deus felix puerperium.

Convivis.

Sit felix convivium. Bene sit universo coetui. Precor omnia laeta vobis omnibus. Deus bene fortunet vestrum convivium.

Sternutanti.

Sit faustum ac felix. Servet te Deus. Sit saluti ferum. Bene vertat Deus.

Auspicanti quippiam.

Sit felix et faustum reipublicae. Bono sit omnibus, quod instituis. Bene vertat, quod agis. Bene fortunet Deus tuos labores. Faveant superi tuis conatibus. Quaeso, ut, quod instituisti, superis bene fortunantibus, feliciter absolvas. Bene fortunet Christus opt. max. quod in manibus est. Feliciter cedat, quod instituisti. Feliciter exeat, quod aggressus es. Rem sanctam aggressus es; precor, ut felix sit exitus, ac prosperum numen adspiret pulcherrimis coeptis. Christus bene coepta secundet. Prospere succedat, quod auspicatus es. Deum opt. maximumque precor, ut istud consilium, quam est honestum, tam sit et felix. Bonis avibus coepta res est, melioribus exeat. Precor, ut bonis avibus Italiam adeas, melioribus redeas. Opto tibi felicem cursum, et recursum feliciorem. Faxit Deus, ut, itinere hoc feliciter peracto, brevi tibi prosperum reditum gratulemur. Contingat tibi feliciter et navigare et renavigare. Sit iter laetum, reditus laetior. Utinam ista profectio tibi succedat ex animi tui sententia. Utinam tibi tam iucunda sit ista profectio, quam nobis erit interim molestum tui desiderium. Bonis auspiciis solvas ancoram. Precor, ut ex utriusque votis succedat hoc iter. Precor, ut hic contractus commodo bonoque sit utrisque. Precor, ut hoc matrimonium voluptati sit omnibus nobis. Sospitet te Iesus opt. max. Superi propitii te nobis in-

columem restituant. Servet te Deus animae dimidium meae. Opto tibi reditum incolumem. Precor, ut hic annus tibi laetis auspiciis ineat, laetioribus procedat, laetissimis exeat, ac saepius recurrat semper felicior. *Resp.* At ego vicissim tibi multa secula felicissima precor, ne tu gratis sis nobis bene precatus. Precor, ut hic dies tibi candidus illuxerit. Precor, ut hic sol tibi felix surrexerit. *Resp.* Tantundem tibi reprecor. Sit felix exortus huius diei, et sit utrique nostrum prosperrimus. Opto tibi noctem prosperam, pater. Precor tibi noctem placidam. Contingat tibi felix somnus. Det Deus placidam quietem. Det somnum absque somniis. Faxit Deus, ut aut placide dormias, aut feliciter somnias. Sit tibi fausta nox. *Resp.* At ego tibi, quando gaudere soles lucro, pro una fausta mille precor faustissimas.

Vale, in digressu.

Valete omnes. Bene vale. Cura, ut quam rectissime valeas. Valetudinem tuam cura diligenter. Iubeo te bene valere. Iam me tempus alio vocat; tu valebis. Valeto quam optime. Vale pancratice *), aut si mavis, athletice. Vale, ut dignus es. Vale, ut meritus. In hoc biduum valebis. Si me dimittis, valebis in crastinum. Numquid vis? Est aliud, quod me velis? *Resp.* Nihil, nisi ut prospere valeas. Da operam, ut sis prospera valetudine. Age curam valetudinis tuae. Habe curam salutis tuae. Fac, ut proximo congressu te laetum ac nitidum videamus. Iubeo te curare cuticulam **). Cura, ut sit mens sana in corpore sano. Da operam, ut totus valeas, tum corpore tum animo. *Resp.* Dabitur quidem opera Valebis tu quoque. Tibi vicissim precor prosperam valetudinem.

*) Id est, firma valetudine. Cf. Plaut. Bacch. II, 3. 14.
**) Id est, vivere laute, splendide.

Salutare per alium.

Frobenium iubebis meo nomine salvere plurimum. Erasmiolum item mea causa salutabis diligenter. Tum matri Gertrudi quam potes officiosissime ex me salutem dicito. Dic, me omnibus omnia laeta precari. Salutabis mihi sodalitatem diligenter. Amicos omnes meis verbis salutato. Uxori salutem ex me annunciabis. Fratri tuo in literis tuis meo nomine salutem adscribes. Mea vice salutabis affinem meum. Numquid tuis mandas per me? *Resp.* Ut recte valeant. Estne, quod velis ad tuos perferri me nuncio? *Resp.* Multam salutem omnibus, sed praecipue patri. Sunt, quos per me tuo nomine velis salutatos? *Resp.* Omnes, qui de me percontabuntur. Salutem, quam mihi ab amicis attulisti, illis multo cum foenore referes. Quorum nomine mihi salutem attulisti, hos omnes mei gratia vicissim salutabis accurate. In amicis salutandis sis quaeso mihi vicarius. Salutassem generum meum per literas; sed tu mihi apud illum epistolae vice fueris. Heus heus, quo properas? *Resp.* Recta Lovanium. Resiste paulisper; est, quod tibi mandem. *Resp.* Atqui pediti non convenit sarcina. Quid rei est? *Resp.* Ut Goclenium, Rutgerum, Ioannem Campensem, totumque chorum trilinguem *), mihi salutes. *Resp.* Si nihil aliud imponis sarcinae, praeter salutes, facile perferam. Atqui ne gratis istud facias, precor, ut tibi quoque eunti ac redeunti salus sit comes.

Reducem quomodo salutare oporteat.

Salvum te advenire gaudemus. Sospitem adesse, volupe est. Te nobis redditum esse, voluptati est. Gratulamur tibi felicem reditum. Gratia superis, quod nobis incolumis redieris. Quo molestius fuit

*) Erasmi amicos, Hebraicae, Graecae, et Latinae linguae doctos.

nobis tui desiderium, hoc redditus conspectus tui iucundior est. Gratulamur et tibi et nobis, quod vivus ac valens nobis restitutus sis. Hoc reditus tuus est nobis iucundior, quo minus exspectatus. *Resp.* Ego vicissim laetor, quod incolumis vos incolumes offenderim. Quod te salvum repererim, vehementer gaudeo. Non viderer mihi redisse salvus, nisi vos salvos reperissem. Nunc demum mihi videor sospes, quum vos incolumes ac pulchre valentes conspicio.

PERCONTANDI FORMA
IN PRIMO CONGRESSU.

GEORGIUS, LIVINUS.

GE. Ex qua tandem corte aut cavea nobis ades? LI. Quid ita? GE. Quia male saginatus. Quia macie pelluces totus, ariditate crepitas. Unde prodis? LI. E collegio Montis acuti. GE. Ergo ades nobis onustus literis. LI. Imo pediculis. GE. Pulchre comitatus advenis. LI. Sane, nec tutum est nunc viatorem ire incomitatum. GE. Agnosco sodalitium scholasticum. Ecquid novarum rerum adfers e Lutetia? LI. Illud in primis, quod, scio, tibi videbitur incredibile: Lutetiae Beta *) sapit, et Quercus concionatur. GE. Quid tu narras? LI. Hoc, quod audis. GE. Quid ego audio? LI. Hoc, quod narro. GE. Monstri simile. Oportet illic fungos et lapides esse auditores, ubi tales concionentur. LI. Atqui sic res habet. Nec audita narro, sed comperta. GE. Oportet igitur illic plurimum sapere homines, si sapit Beta et Quercus. LI. Recte coniectas.

Alia.

GE. Valesne? LI. Contemplare vultum. GE.

*) Herba est admodum insipida, (hinc proverb. Beta insipidior) sed notantur hic duo Parisienses magistri et theologi maledici, Beta et Quercetanus.

Quin potius lotium iubes? An me putas medicum? Non rogo, quid valeas; nam facies ipsa loquitur, te belle valere: sed quomodo tibi placeas. LI. Corpus quidem belle habet, sed animo male est. GE. At non valet, qui isthac parte laborat. LI. Sic res habent meae: corpus valet, sed aegrotat crumena. GE. Facile isti morbo medebitur mater. Ut valuisti usque? LI. Varie, ut sunt res mortalium. GE. Satin' recte vales? Salvane res? Satin' salvae res? Fuistine semper prospera valetudine? LI. Prosperrima, gratia superis. Ego Dei beneficio perpetuo bellissime valui. Semper prospera valetudine sum usus. Hactenus bona valetudine fui, fausta, incolumi, felici, prospera, secunda, integra, basilica, athletica, pancratica valetudine. GE. Faxint superi, ut isthuc sit perpetuum ac proprium. Laetus isthuc audio. Voluptatem mihi nuntias. Est isthuc mihi auditu perquam iucundum. Sermonem istum ex te audire supra modum gaudeo. Isthuc haut invitus audio. Oppido laetor, isthuc audire ex te. Ut idem semper facias, opto. Ut ad istum modum quam diutissime valeas, opto. Tibi gratulor, mihi gaudeo. Gratia superis. Gratiam habeo superis. LI. Equidem pulchre valeo, si tu vales. GE. Nihil interim molestiae fuit? LI. Nihil, nisi quod vestra consuetudine frui non licuit. GE. Quo pacto vales? LI. Recte, pulchre, belle, perbelle, bellissime, perpulchre, feliciter, commode, minime male. Valeo, ut volo potius, quam ut mereor, basilice, pancratice, athletice. GE. Exspectabam, ut diceres etiam, taurice.

Male valere.

GE. Rectene vales? LI. Vellem quidem. Non admodum ex sententia. Equidem utcunque valeo. Sic satis. Valeo ut possum, quando, ut volo, non licet. Ut soleo. Ita, ut superis visum est. Non optime sa-

ne. Sic, ut antehac peius nunquam. Valeo, ut solitus sum. Valeo, ut solent, quibus cum medicis res est. GE. Ut vales? LI. Secus quam vellem. GE. Qua valetudine es? LI. Haud sane commoda, incommoda, perquam incommoda, infelici, parum prospera, parum secunda, mala, adversa, infausta, imbecilli, dubia, mediocri; vix mediocri, longe alia, quam vellem, tolerabili, qualem optem hostibus meis. GE. Rem mihi sane quam acerbam narras. Prohibeant superi. Avertat Deus. Bona verba. Hic cupiam, te vanum esse. Bono sis animo oportet. Forti infractoque sis animo. Multum iuvat animus in re mala bonus. Fulciendus est animus spe fortunae secundioris. Quid morbi est? Quod mali genus est? Quis te morbus habet? Quo morbo teneris? Quid habes morbi? Quis te tenet morbus? LI. Nescio, et hoc laboro periculosius. GE. Verum. Nam ad sanitatem gradus est, novisse morbum. Nullosne consuluisti medicos? LI. Et quidem permultos. GE. Quid respondent? LI. Id, quod advocati *) Demiphoni apud Comicum: alius negat, alius ait, alius deliberandum censet. In hoc consentiunt omnes, me miserum esse. GE. Quam pridem habet te hoc mali? Diu est, quod teneris isto morbo? Quantum temporis est, quod te malum hoc corripuit? LI. Dies plus minus viginti. Ferme mensis est. Iam tertius est mensis. Mihi quidem seculum videtur, quod aegrotare coepi. GE. Adnitendum censeo, ne morbus fiat familiaris. LI. Iam nimium assuevit. GE. Num est hydrops? LI. Negant. GE. Num dysenteria? LI. Non arbitror. GE. Num febris? LI. Opinor febris esse speciem, sed novam, ut nunc novi subinde morbi exoriuntur, antehac incogniti. GE. At plus satis erat veterum. LI. Ita visum est naturae nimium novercae. GE. Quoto die recurrit dolor? LI. Quoto

*) Vide Terentii Phormionem Act. 2. Sc. 4.

die, narras? imo quotidie: saepius, quam Euripus. GE. Papae! malum abominandum. Unde contraxisti morbum? Unde suspicaris, hoc esse collectum mali? LI. Ex inedia. GE. At non soles usque adeo superstitiosus esse, ut te ieiunio maceres. LI. Non erat religio, sed inopia. GE. Quaenam? LI. Quia non dabatur cibus. E frigore natum arbitror. E putribus ovis morbum ortum suspicor. E vino plus satis diluto. E crudis malis contracta est stomachi cruditas. GE. Vide, ne ex immodico aut intempestivo studio conciliaris hoc mali, aut ex potatione largiore, aut Venere parum moderata. Quin accersis medicum? LI. Timeo, ne citius morbum augeat, quam adimat. Metuo, ne pro remedio det venenum. GE. Deligendus est igitur, cui tuto fidas. LI. Si moriendum est, malo semel mori, quam tot pharmacis excarnificatus. GE. Fac igitur, ut ipse tibi sis medicus. Si diffidis homini medico, precor, ut sit tibi medici vice Deus. Sunt, qui tecti cuculla Dominicali aut Franciscana revaluerunt. LI. Idem fortassis evenisset, si lenonis pallio tecti fuissent. Verum ista diffidenti nihil conducunt. GE. Fide igitur, ut reviviscas. Alii morbo levati sunt, nuncupatis alicui divo votis. LI. At ego cum divis non paciscor. GE. Proinde tu vel a Christo, cui fidis, pete sanitatis beneficium. LI. At ego, an beneficium sit, nescio. GE. An non beneficium est, liberari morbo? LI. Nonnunquam mori felicius est. Ab illo nihil peto, nisi ut, quod scit optimum esse, mihi largiatur. GE. Sume, quod alvum deiiciat. LI. Iam sua sponte cita est. GE. Ciendus est alvus, movendus est alvus. LI. Imo sistendus est magis; nam plus satis profluit.

Alia.

GE. Fuitne tibi hoc iter faustum et commodum? LI. Sic satis: nisi quod nihil usquam tutum est a la-

tronibus. GE. Hic est belli ludus. LI. Est, sed sceleratissimus. GE. Pedes advenis, an eques? LI. Partim pedestri itinere, partim vehiculo, partim equo, partim navigio. GE. Quo in statu sunt res Gallicae? LI. Sane turbulento. Magnae bellorum minae sunt Quid mali allaturi sint hostibus, nescio: certe Galli iam ipsi non dicendis malis affliguntur. GE. Unde proficiscuntur isti bellorum tumultus? LI. Unde, nisi ex ambitione monarcharum? GE. At horum prudentia conveniebat sedari rerum humanarum tempestates. LI. Sedant illi quidem, sed ut Auster mare. Persuadent sibi, se deos esse, suaque causa mundum hunc esse conditum. GE. Imo princeps reipublicae gratia constituitur, non respublica principis causa. LI. Imo non desunt theologi, qui frigidam suffundant, et ad hos tumultus classicum canant. GE. Istos ego statuerem in prima acie. LI. At illi sibi cavent post principia. GE. Ista publica fatis curanda relinquamus. Tuae res quo tandem in statu sunt? LI. Optimo, felici, mediocri, tolerabili. GE. Quo pacto se res habent tuae? num ex voto? LI. Imo supra votum, supra meritum, supra spem. GE. Satin' ex sententia? Satin' salva omnia? Satisne prospera omnia? LI. Res in peiore statu esse non potest. Peiore in loco negocium non potest esse. GE. Non cepisti igitur, quod captabas? non contigit praeda, quam venabaris? LI. Venabar equidem, sed irata Delia. GE. Nihil reliquum est spei? LI. Spei permultum, sed rei nihil. GE. Episcopus nihil ostendit spei? LI. Tota plaustra, totasque spei naves, sed praeterea nihil. GE. Nihil adhuc misit? LI. Promisit quidem largiter, at ne teruncium quidem misit. GE. Ergo spe alendus est animus. LI. Sed hac non saginatur venter. Qui spe aluntur, pendent, non vivunt. GE. Attamen hoc eras ad iter expeditior, quod nihil esset oneris in zona. LI. Fateor; atque etiam tutior. Nulla enim

sunt arma certiora adversus latrones. Sed ego malim et onus et periculum. GE. Nihilne tibi ademtum est in via? LI. Mihine? Quaeso quid eripias nudo? Aliis citius periculum erat a me. Licuit mihi vacuo viatori per totum iter canere et esurire. Numquid vis? GE. Quo nunc hinc abis? LI. Recta domum, salutaturus penates iamdiu non visos. GE. Precor, ut illic offendas omnia laeta. LI. Utinam ita velint superi. Nihil interim extitit novi domi nostrae? GE. Nihil, nisi quod reperies auctam familiam. Nam tua Catulla peperit tibi catulum absenti. Tua gallina peperit tibi ovum. LI. Bene nuncias. Grata nuncias. At ego tibi pro isthoc nuntio polliceor evangelium. GE. Quodnam? secundum Matthaeum? LI. Non, sed secundum Homerum. En, accipe. GE. Tibi serva tuum evangelium. Mihi saxorum satis est domi. LI. Ne sperne munusculum. Aëtites *) est, qui gravidis admotus in nixu, maturat partum. GE. Quid ais? Est mihi sane gratissimum. Dispiciam, unde possim hoc donum pensare. LI. Abunde pensatum puta, si boni consulueris. GE. Imo nihil accidere potuit magis in tempore. Nam uxori meae iampridem tumet uterus. LI. Illud igitur ab te stipulabor, ut si masculum ediderit, me susceptorem asciscas. GE. Polliceor, ac tuum indetur puero nomen. LI. Quod utrisque bene vertat. GE. Imo nobis omnibus.

Personae.

MAURITIUS, CYPRIANUS.

MA. Redisti nobis obesior solito. Redisti procerior. CY. At equidem mallem prudentior, aut doctior. MA. Imberbis abieras, redisti barbatulus. Contraxisti tibi absens nonnihil senii. Quid sibi vult hic pallor? quid macies? quid frons caperata? CY. Ut est fortuna, sic est corporis habitus. MA. Num ad-

*) Lapidis genus ab aquila nomen habens. Plin. Lib. 17. c. 11.

versa? CY. Nunquam mihi quidem alias secunda; sed nunquam, quam nunc, reflavit odiosius. MA. Doleo vicem tuam. Dolet mihi tua calamitas. Sed quid isthuc mali est? CY. Universae pecuniae naufragium feci. MA. In mari? CY. Non, sed in littore, nondum navem ingressus. MA. Ubinam? CY. In littore Britannico. MA. Bene habet, quod ipse nobis vivus enatasti. Praestat pecuniae iacturam facere, quam vitae. Levius est pecuniae dispendium, quam famae. CY. Vita famaque incolumi, periit pecunia. MA. Vita sarciri nullo pacto potest, fama aegre potest, pecunia facile alicunde sarcietur. Qui malum hoc accidit? CY. Nescio, nisi quod sic erat in fatis meis. Sic visum est superis. Sic libuit genio meo malo. MA. Vides igitur, doctrinam ac virtutem tutissimas esse divitias, quae nec eripi possunt, nec gravant circumferentem. CY. Pulchre tu quidem philosopharis, sed interim ego ringor.

Alia. Personae

CLAUDIUS, BALBUS.

CL. Gratulor tibi reduci, Balbe. BA. Et ego tibi superstiti, Claudi. CL. Gratulor tibi in patriam reverso. BA. Imo gratulare magis e Gallia profugo. CL. Quid ita? BA. Quia illic bellis fervent omnia. CL. Quid Musis cum Marte? BA. Atqui illic ne Musis quidem parcitur. CL. Tu igitur feliciter elapsus es. BA. At non sine periculo. CL. Totus alius nobis redisti. BA. Qui sic? CL. Ex Hollando versus es in Gallum. BA. Quid? an capus eram, quum hinc abirem? CL. Vestis indicat te mutatum ex Batavo in Gallum. BA. Hanc metamorphosin malim, quam in gallinam. Sed ut cucullа non facit monachum, ita nec vestis Gallum. CL. Iamne calles Gallice? BA. Sic satis. CL. Quo pacto didicisti? BA. Magistris haudquaquam mutis. CL. Quibus? BA. Mulierculis, quovis turture lo

quacioribus. CL. In tali ludo facile discimus loqui. Sonasne probe sermonem Gallicum? BA. Imo et Latinum sono Gallice. CL. Numquam igitur scribes bona carmina. BA. Cur ita? CL. Quia periit tibi syllabarum quantitas. BA. Mihi satis est qualitas. CL. Quid? estne Lutetia immunis a pestilentia? BA. Non est, sed perpetua non est: aliquando remittit sese, mox recrudescit; nonnunquam intermittitur, deinde recipit sese. CL. Non sat erat malorum, ubi bellum est? BA. Erat, nisi secus esset visum superis. CL. Annonae caritatem istic esse oportet. BA. Imo penuriam. Omnium rerum illic inopia est, praeterquam sceleratorum militum. Bonorum virorum illic est mira vilitas. CL. Quid accidit Gallis, ut bellum suscipiant cum aquila? *) BA. Quia movet illos exemplum scarabei, qui non cessit aquilae. In bello nemo sibi non videtur Hercules. CL. Non te remorabor diutius. Alias latius nugabimur, quum erit utrique commodum. Nunc alio me vocant negotiola quaedam.

Domestica confabulatio. Personae.

PETRUS, MIDA puer, IODOCUS.

PE. Heus, heus puer. Nemon' huc prodit? MI. Hic, opinor, effringet fores. Familiarem oportet esse. O lepidum caput! Quid adfers, mi Petre? PE. Me ipsum. MI. Nae tu rem haud magni pretii huc attulisti. PE. Atqui magno constiti patri meo. MI. Credo pluris, quam revendi possis. PE. Ceterum Iodocus estne domi? MI. Incertus sum; sed visam. PE. Quin tu potius abi, et roga ipsum, an velit nunc esse domi. MI. Abi tu potius, sisque tibi ipsi Mercurius. PE. Heus Iodoce, num es domi? IO. Non sum. PE. Impudens, non ego audio te loquentem? IO. Imo tu impudentior. Nuper ancillae tuae credidi, te non esse domi, et tu non credis mihi ipsi? PE. Aequum dicis, par pari re-

*) Id est, cum Caesare Romanorum, cuius insigne est aquila.

latum. IO. Equidem ut non omnibus dormio, ita non omnibus sum domi. Tibi posthac semper ero. PE. Sed tu mihi videre cochleae vitam agere. IO. Qui sic? PE. Quia perpetuo domi latitas, nec usquam prorepis. Non secus, atque claudus sutor, iugiter domi desides. Tu tibi domi situm contrahis. IO. Est, quod agam domi; foris nihil est negotii; et si quid esset, tamen hoc coelum me dies aliquot a publico cohibuisset. PE. At nunc sudum est, et invitat ad deambulandum. Vide, ut blanditur. IO. Si prodeambulare lubet, non recuso. PE. Plane videtur hoc utendum coelo. IO. Asciscendus est unus aut alter congerro. PE. Fiet, modo dicas, quos velis. IO. Quid si Hugonem? PE. Haud multum interrest inter Hugonem et nugonem. IO. Age, placet. PE. Quid si Alardum? IO. Homo minime mutus est. Quod auribus diminutum est, lingua pensat. PE. Si videtur, Nevium adiungemus. IO. Si quidem dabitur illius copia, nunquam erit fabularum inopia. Placent confabulones; superest, ut locum dispicias amoenum. PE. Ego vero tibi locum ostendam, ubi nec nemoris umbram, nec pratorum smaragdinum virorem, nec fontium vivas scatebras desiderabis. Dices dignam Musis sedem. IO. Magnifice polliceris. PE. Nimium affixus es libris. Nimium assides libris. Immodico studio te ipsum maceras. IO. Malim studio macrescere, quam amore. PE. At non ideo vivimus, ut studeamus: sed ideo studemus, ut suaviter vivamus. IO. Mihi vero vel immori chartis dulce est. PE. Equidem immorari probo, immori non probo. Ecquid voluptati fuit haec deambulatio? IO. Me quidem vehementer oblectavit.

Alia. Personae.

AEGIDIUS, LEONARDUS.

AE. Quo noster Leonardus? LE. Ad te ibam. AE. Istud quidem facis insolens. LE. Quam ob rem? AE

Quia iam annus est, quod nos non inviseris. LE. Malo in hanc peccare partem, ut desiderer, quam ut obtundam. AE. Imo boni amici nulla est apud me satietas. Imo quo crebrius venies, hoc mihi venies gratior. LE. Quid interim agitur domi tuae? AE. Multa sane, quae nolim. LE. Non miror. Sed iamne peperit uxor? AE. Iamdudum, et quidem gemellos. LE. Quid ego audio? AE. Sic res habet: atque illi iam denuo tumet uterus. LE. Isthoc pacto solet augeri familia. AE. Sed utinam fortuna sic augeret pecuniam, ut uxor familiam. LE. Iamne elocasti filiam? AE. Nondum. LE. Vide, ne parum tutum sit, virginem tam grandem detinere domi. Quaerendus est gener aliquis. AE. Nihil opus. Iam proci complures illam ambiunt sponsam. LE. Quid igitur superest, nisi ut e multis deligas, qui tibi maxime sit accommodus? AE. Omnes eiusmodi sunt, ut nesciam, quem cui praeferam: sed abhorret a nuptiis filia. LE. Quid ais? Atqui, ni fallor, iamdudum nubilis est. Iamdudum est apta viro, matura coniugio. Iampridem est tempestiva viro. AE. Quidni, annum egressa iam decimum septimum? Annum iam agens undevigesimum. Annos nata decem et octo. LE. Cur abhorret igitur a matrimonio? AE. Ait, se velle Christo nubere. LE. Sane multas habet ille sponsas. An malo genio nupsit, quae caste vivit cum marito? AE. Mihi quidem non videtur. LE. Quis Deus hunc affectum afflavit filiae? AE. Nescio, sed abduci ab hoc proposito nullis rationibus potest. LE. Vide, ne sint incantatores, qui instigent et allectent. AE. Novi ego istos plagiarios. Sedulo arceo hoc hominum genus ab aedibus meis. LE. Quid igitur est in animo? Morem geres animo puellae? AE. Equidem obluctabor, quoad licebit. Nihil non experiar, quo mutem illius sententiam. Quod si pertendet, ut coepit, non pugnabo cum illius animo, ne forte videar *θεομαχεῖν*, vel potius *μο-*

ναχομαχεῖν. LE. Religiose tu quidem loqueris. Sed etiam atque etiam fac explores virginis constantiam, ne post facti poeniteat, quum mutare non erit integrum. AE. Equidem adnitar pro mea virili. LE. Quid rerum gerunt filii? AE. Natu maximus iamdudum maritus est, brevi pater futurus. Minimum ablegavi Lutetiam. Nam hic nihil aliud, quam ludebat. LE. Quid eo? AE. Ut Magister nobis redeat stultior, quam exierat. LE. Bona verba. AE. Medius iam coepit initiari sacris. LE. Precor, ut bene vertat omnibus.

Alia. Personae.

Mopsus, Dromo.

MO. Quid fit? Quid agitur, Dromo? DR. Sedetur. MO. Video. Sed quomodo se res habent tuae? DR. Ut solent iis, quibus superi sunt parum propitii. MO. Isthuc ominis avertat Deus. Quid agis? DR. Equidem otium ago. Id quod vides, nimirum nihil. MO. Praestat otiosum esse, quam nihil agere. Ego te fortassis occupatum seriis negotiis interpello. DR. Imo maxime vacuum. Iam enim me ceperat otii taedium, et congerronem desiderabam. MO. Fortassis impedio, interrumpo, interturbo tua negotia. DR. Imo taedium otii discutis. MO. Da veniam, si te parum in tempore interpellavi. DR. Imo ipso in tempore advenis. Opportune te huc attulisti. Optatus ades. Interventus tuus est mihi vehementer gratus. MO. Fortassis aliquid seriae rei inter vos agitur, cui nolim esse impedimento. DR. Imo lupus, quod aiunt, ades in fabula. Nam de te sermo erat. MO. Facile crediderim: nam mihi huc venienti mire tinniebat auris. DR. Utra? MO. Laeva. Unde coniicio, nihil magnifice de me fuisse praedicatum. DR. Imo nihil non honorificum. MO. Vanum igitur fuerit oportet. Sed quid est bonae rei? DR. Aiunt, te venatorem esse factum. MO. Imo iam intra casses meos est praeda, quam venabar. DR.

Quaenam? MO. Lepida puella, quam perendie ducturus sum: vosque oro, ut meas nuptias vestra praesentia dignemini honestare. DR. Quaenam est sponsa? MO. Aloisia, Chremetis filia. DR. Egregium spectatorem formarum! Tuis oculis adlubuit illa, nigro capillitio, simis naribus, ore praelargo, ventre prominulo? MO. Desinite. Mihi eam duxi, non vobis. Non sat est, quod suo regi pulchra est regina? Ita demum mihi illa placebit, si vobis non admodum placeat.

Alia.

SYRUS, GETA.

SY. Opto tibi multam felicitatem. GE. Et ego tibi onduplicatum opto, quicquid optas mihi. SY. Quid agis rei? GE. Confabulor. SY. Quid? confabulare solus? GE. Ut vides. SY. Fortasse tecum. Proinde tibi videndum, ut cum homine probo fabuleris. GE. Imo cum lepidissimo congerrone fabulor. SY. Quo? GE. Apuleio. SY. Istud quidem nunquam non facis. Sed amant alterna Camoenae *). Tu perpetuo studes. GE. Non est ulla studiorum satietas. SY. Verum, sed est tamen modus quidam. Non omittenda quidem sunt studia, sed tamen intermittenda nonnunquam. Non abiicienda sunt, sed relaxanda. Nihil suave, quod perpetuum. Voluptates commendat rarior usus**). Tu nihil aliud, quam studes. Perpetuo studes. Continenter incumbis literis. Indesinenter inhaeres chartis. Studes noctes ac dies. Nunquam non studes. Assiduus es in studio. Iugiter intentus es libris. Nullum facis studendi finem, neque modum. Nullam studiis tuis requiem intermisces. Nunquam studendi laborem nec intermittis, nec remittis. GE. Age, tuo more facis. Rides me, ut soles. Nunc ludis tu qui-

*) Hemistichium. Bucol. Virg. 3. 59.

**) Hisce verbis claudit Iuvenalis satyram XI.

dem me. Salse me rides. Satyricum agis. Naso me suspendis adunco *). Non me fallit tuum scomma. Nunc plane ioco mecum agis. Sum tibi risui. Rideor abs te. Pro delectamento me habes. Nunc me ludos deliciasque facis. Eadem opera assue mihi auriculas asini. Ipsi codices pulvere situque obducti loquuntur, quam sim immodicus in studio. SY. Emoriar, ni loquor ex animo. Dispeream, si quid fingo. Ne vivam, si quid simulo. Loquor id, quod sentio. Quod res est, dico. Serio loquor. Ex animo loquor. Non secus sentio, quam loquor.

Cur non visis?

GE. Quid causae est, quod tam diu nos non inviseris? Quid rei est, quod nos tam raro visis? Quid accidit, quod tanto tempore nos non adieris? Quare tam rarus es salutator? Quid sibi vult, quod nos tam diu non conveneris? Quid obstitit, quo minus visas nos frequentius? Quid impedimento fuit, quo minus iam diu feceris nobis tui videndi copiam?

Non licuit per occupationes.

SY. Non licuit per otium. Volui quidem, at non licuit mihi per mea negotia. Hactenus non sinebant negotia, ut te viserem. Non patiebantur undae negotiorum, quibus involvebar, ut te salutarem. Occupatior fui, quam ut potuerim. Tam variis distringebar curis, ut mihi non fuerit liberum adire te: vix ipsi mihi fuit copia mei, sic me totum molesta quaedam negotia possidebant. Negotiis meis imputabis, non mihi. Non defuit voluntas, sed vetuit necessitas. Hactenus non vacavit. Hactenus non contigit otium. Hactenus non fuit vacuum. Non licuit per valetudinem. Non licuit per tempestatem. GE. Equidem accipio tuam excusationem, sed hac lege, ne saepius

*) Horat. lib. 1. Satyr. 6.

utaris. Excusatio tua iustior est, quam vellem, si quidem valetudo fuit in causa. Hac lege mihi purgatus eris, si, quod cessatum est, officio sarcias: si superiorem cessationem crebra visatione penses. SY. Tu nihil moraris istiusmodi officia nimium vulgaria. Amicitia nostra firmior est, quam ut sit officiis istis vulgaribus alenda. Satis crebro visit, qui constanter amat. GE. Male sit istis curis, quae te nobis adimunt. Quid imprecer istis negotiis, quae talem amicum nobis invident? Pessime sit isti febri, quae nos tam gravi desiderio torsit tui. Male pereat ista febris, te quidem incolumi.

Mandandi ac pollicendi.

IACOBUS, SAPIDUS.

IA. Quaeso, ut haec res tibi cordi sit. Etiam atque etiam rogo, ut hoc negotium tibi sit curae. Hac in re velim, ut totum Sapidum exseras. Si me amas, causam hanc tractabis diligenter. Hac in re quaeso, ut advigiles. Curabis hanc rem mea causa diligenter. Si vere is es, quem semper esse te mihi persuasi, fac, ut sentiam hac in causa, quanti me facias. SA. Desine; ego tibi hoc effectum reddam, et quidem propediem. Eventum praestare non possum: illud polliceor mihi nec fidem, nec studium defuturum. Curabo diligentius, quam si mea res ageretur: quamquam meam esse duco, quae sit amici. Faciam, ut in me quidvis desideres citius, quam fidem ac diligentiam. Tu fac, in utramque dormias aurem: ego tibi hoc confectum dabo. Tu quietus esto, in me recipio provinciam omnem. Gaudeo mihi datam occasionem, qua declarem animum in te meum. Equidem oratione nihil polliceor, sed re praestabo, quicquid est amici sinceri et ex animo bene volentis. Nolim te lactare vana spe. Illud efficiam, ut dicas, hoc negotii mandatum amico.

Successus.

SA. Res successit opinione melius. Fortuna votis utriusque favit. Si fortuna tibi nupsisset, non potuisset esse obsequentior. Res tua et ventis et amne secundo processit. Vicit etiam vota nostra fortunae faventis afflatus. Opinor, te litasse Rhamnusiae, cui sic ex sententia cadunt omnia. Plus impetravi, quam fuissem ausus optare. Ventis per omnia secundis hic cursus nobis peractus est. Res omnis cecidit ex sententia. Pulchre nobis cecidit haec alea. Opinor, volasse noctuam *), adeo feliciter exiit nobis parum sapienter institutum.

Gratiarum actio.

IA. Equidem et gratiam habeo, et habiturus sum, quoad vivam, maximam. Pro isto tuo in me officio pares agere gratias vix possum, referre nequaquam. Video, quantum debeam tuo in me studio. Nihil miror; neque enim tu quicquam novi fecisti, et hoc magis debeo. De isthoc tuo in me officio amo te, mi Sapide, ut par est, maxime. Quod hac in causa praestiteris amicum minime aulicum, et habetur a me gratia, et semper habebitur. Quod meum negotium tibi cordi fuerit, amo te, et habeo gratiam. Isthoc officio gratiam inisti apud me maximam. Pergratum est, quod causam meam egeris bona fide. Ex omnibus officiis, quae tu plurima in me contulisti, hoc est longe gratissimum. Referre gratiam parem nequaquam possum: agere accuratius, inter nos supervacaneum sit: quod unum possum, habebo, dum vixero. Isthoc beneficio fateor, tibi me magnopere devinctum esse. Hoc nomine plus tibi debeo, quam unquam solvendo esse queam. Hoc beneficio arctius me tibi devinxisti, quam ut possim dissolvere. Obli-

*) Γλαὺξ ἵπταται. Atheniensibus olim noctuae volatus victoriae symbolum habebatur, quod haec avis Minervae sacra crederetur.

gatiorem me tibi reddidisti, quam ut nomen meum e tuo diario possim unquam expungere. Hoc officio me sic tuum reddidisti, ut nullum mancipium aeque sit in rebus heri sui. Hac re me tibi divinctiorem reddidisti, quam ut umquam aes alienum possim resolvere. Plurimis nominibus tibi debeo, sed non alio plus, quam hoc. Pro mediocribus beneficiis agendae sunt gratiae: hoc maius est, quam ut conveniat verbis gratias agere.

Responsio.

SA. Aufer mihi ista. Maior est nostra necessitudo, quam ut vel tu mihi, vel ego tibi pro ullo officio debeam gratias agere. Non contuli hoc in te beneficium, sed retuli. Mihi quidem abunde relatam gratiam arbitror, si gratum est, quod feci sedulo. Non est, cur mihi gratias agas, si pro tot tuis in me beneficiis non vulgaribus hoc officioli rependi. Equidem nihil laudis mereor: ingratissimus habendus, si defuissem amico. Quicquid est in rebus meis, quicquid mea cura praestari potest, hoc tam tuum esse ducito, quam id, quod est maxime tuum. Videor mihi beneficium accepisse, quod nostrum officium boni consulis. Pro tantillo officio mihi tam accurate gratias agis, quasi non multo maiora tibi debeam. Sibi bene facit, qui bene facit amico. Qui bene meretur de amico, non dat beneficium, sed foenerat. Si ex animo probas officium in te meum, fac utare saepius. Ita credam, tibi gratum esse, quod feci, si, quoties desiderabis operam meam, non roges, sed imperes, quod voles.

Alia in congressu.

ARNOLDUS, CORNELIUS.

AR. Salve multum, Corneli, iam toto seculo desiderate. CO. Salve et tu sodalis exoptatissime. AR. Iam desperabamus reditum tuum. Ubi tamdiu peregrinatus es? CO. Apud inferos. AR. Non admodum

veri dissimile dicis, adeo nobis redisti squalidus, macilentus, ac pallidus. CO. Imo ab Hierosolymis adsum tibi, non a profundis Manibus. AR. Quis Deus, aut quis ventus te illuc adegit? CO. Quae res adigit alios innumeros. AR. Stultitia, ni fallor. CO. Igitur hoc convicii non in me solum competet. AR. Quid illic venabare? CO. Ut miser essem. AR. Isthuc licebat domi. Estne illic, quod tu putes spectatu dignum? CO. Ut ingenue fatear tibi, propemodum nihil. Ostenduntur quaedam monumenta vetustatis, quorum mihi nihil non videbatur commentitium et excogitatum ad alliciendos simplices et credulos. Imo nec hoc arbitror illos certo scire, quo loco sita fuerit olim Hierosolyma. AR. Quid igitur vidisti? CO. Magnam ubique barbariem. AR. Nihilo sanctior redis? CO. Imo multis partibus deterior. AR. Nummatior ergo? CO. Imo nudior leberide *). AR. An non poenitet igitur tam longinquae peregrinationis frustra susceptae? CO. Nec pudet, quia tam multos habeo stultitiae meae sodales: nec poenitet, quia frustra iam sit poenitere. AR. Nihil ergo fructus refers e tam difficili peregrinatione? CO. Multum. AR. Quid tandem? CO. Quia posthac vivam suavius. AR. An quia iucundum est meminisse laborum actorum? CO. Est isthuc quidem nonnihil, sed non in hoc sunt omnia. AR. Estne aliud praemium? CO. Est sane. AR. Quod? effare. CO. Magna voluptate, quoties libebit, et ipse me afficiam, et alios, mentiendo, quoties itinerarium meum recitabo in conciliabulis aut in conviviis. AR. Profecto non tu procul aberras a scopo. CO. Deinde non minus capiam voluptatis, quum alios audiam mentientes de rebus, quas nec audierunt unquam, nec viderunt. Idque faciunt tanta confidentia, ut, quum narrent Siculis gerris vaniora, ta-

*) Proverbium est in vehementer tenues. Nam *leberis* significat serpentis exuvium, quo nihil potest esse inanius.

men sibi etiam persuadeant, se vera loqui. AR. Mira voluptas! Non omnino tibi periit oleum et opera, quod aiunt. CO. Imo hoc arbitror aliquanto consultius, quam quod faciunt isti, qui paullo pecunia conducti proficiscuntur in militiam, omnium scelerum scholam. AR. Sed illiberalis est voluptas, ex mendaciis voluptatem capere. CO. Verum hoc aliquanto liberalius, quam obtrectatione vel delectare, vel delectari, aut alea tempus et rem perdere. AR. Cogor equidem pedibus in tuam ire sententiam. CO. Verum est et alius fructus. AR. Quis? CO. Si quis erit amicus egregie charus, affinis huic insaniae, eum admonebo, domi maneat; ut nautae solent, eiecti naufragio, monere navigaturos, quid periculi sit vitandum. AR. Utinam mihi monitor adfuisses in tempore! CO. Quid? num similis morbus te quoque corripuit? Num afflavit et te huius mali contagium? AR. Visi Romam et Compostellam *). CO. Deum immortalem, quanto mihi solatio est, te contigisse stultitiae meae socium! Quae Pallas isthuc tibi misit in mentem? AR. Non Pallas, sed ipsa Moria, praesertim quum domi haberem uxorem integra adhuc aetate, liberos aliquot, et familiam, quae pendebat ex me, et opera mea quotidiana alitur. CO. Oportuit fuisse seriae rei quippiam, quod te a charissimis tuis distraxerit. Narra obsecro. AR. Pudet dicere. CO. Non apud me, qui, ut scis, eodem tenear malo. AR. Compotabamus aliquot vicini. Ubi vino incaluerat animus, erat, qui praedicabat, sibi esse in animo, salutare divum Iacobum: erat alter, qui divum Petrum. Illico non defuit unus aut alter, qui sponderent, se comites fore. Tandem visum est, ut omnes irent simul. Ego, ne viderer parum commodus compotor,

*) Compostella est urbs Hispaniae, et caput Galaeciae, vulgo *St. Iago*, ita dicta a D. Iacobo, cuius corpus illic sepultum narrant.

pollicitus sum et ipse. Mox agitari coeptum, utro potius iremus, Romam, an Compostellam. Factum est senatusconsultum, ut bonis auspiciis utroque postridie proficisceremur omnes. CO. O grave decretum, dignius, quod vino inscriberetur, quam aeri. AR. Ac mox ingens obambulat patera, quam ubi suo quisque ordine ebibisset, votum factum est inviolabile. CO. Nova religio; sed num omnibus contigit reditus incolumis? AR. Omnibus, praeterquam tribus, quorum unus in profectione moriens, mandavit nobis, ut suis verbis salutem diceremus Petro et Jacobo. Alter periit Romae, iussitque, ut suo nomine salutaremus uxorem ac liberos. Tertium reliquimus Florentiae, valetudinis plane deploratae. Opinor iam esse apud superos. CO. Adeone pius erat? AR. Imo nugator maximus. CO. Unde igitur isthuc suspicare? AR. Quia peram habebat indulgentiis largissimis distentam. CO. Audio: sed iter est longum in coelum, nec satis, ut audio, tutum, ob latrunculos, qui obsident regionem aëris mediam. AR. Verum: sed ille sat erat munitus diplomatibus. CO. Qua lingua descriptis? AR. Romana. CO. In tuto est igitur? AR. Est, nisi forte incidat in genium aliquem, qui latine nesciat: tum esset illi redeundum Romam, et novum diploma impetrandum. CO. Bullae venduntur illic et mortuis? AR. Maxime. CO. Sed interim illud mihi monendus es, ne quid effutias incogitantius: iam enim Corycacis *) plena sunt omnia. AR. Ego vero nihil elevo indulgentias, sed combibonis mei stultitiam rideo, qui quum esset alioqui nugator nugacissimus, salutis suae proram, ut aiunt, ac puppim in membrana collocavit potius, quam in correctis affectibus. Sed quando fruemur illa voluptate,

*) I. e. observatoribus. Corycaei, per portus Coryci montis dispersi, negotiatorum cursum inquirebant, ac deinde piratis significabant.

quam modo praedicabas? CO. Quum erit commodum, adornabimus compotatiunculam aliquam, vocabimus nostri ordinis homines, ibi certabimus mentiendo, nosque affatim mutuis mendaciis oblectabimus. AR. Age fiat.

Alia. Personae.

PAMPHAGUS, COCLES.

PA. Aut parum prospiciunt oculi, aut Coclitem veterem compotorem meum video. CO. Imo nihil te fallunt oculi tui: vides sodalem ex animo tuum. Nulla cuiquam erat spes reditus tui, qui tot annos abfueris, ignaris omnibus quae te terrarum haberet regio. Sed unde? dic, quaeso. PA. Ab antipodibus. CO. Imo ab insulis, opinor, Fortunatis. PA. Gaudeo, quod agnoveris sodalem tuum: nam verebar, ne sic domum redirem, quemadmodum rediit Ulysses. CO. Quonam pacto rediit ille? PA. Nec ab uxore est agnitus. Solus canis iam vetulus, mota cauda dominum agnovit. CO. Quot annos ille domo abfuerat? PA. Viginti. CO. Tu plures abfuisti: nec tamen fefellit me tua facies. Sed quis isthuc narrat de Ulysse? PA. Homerus. CO. Oh, ille, ut aiunt, pater est omnium fabularum. Fortassis uxor interim asciverat taurum alium, et idcirco non agnovit Ulyssem suum. PA. Imo nihil illa castius: Sed Pallas addiderat Ulyssi senium, ne posset agnosci. CO. Qui tandem agnitus est? PA. E tuberculo, quod habebat in digito pedis: id animadvertit nutrix iam admodum anus, dum illi pedes lavat. CO. O curiosam lamiam! Et tu miraris, si ego te agnovi ex isto tam insigni naso? PA. Nihil me poenitet huius nasi. CO. Nec est, cur poeniteat, quum organum tibi sit ad res tam multas utile. PA. Ad quas? CO. Primum ad exstinguendas lucernas erit cornu vice. PA. Perge. CO. Deinde si quid hauriendum erit e cavo profundiore, fuerit loco promuscidis. PA. Papae! CO. Si manus erunt occupatae, licebit uti vice

paxilli. PA. Etiamne amplius? CO. Conducet excitando foculo, si defuerit follis. PA. Belle narras. Quid praeterea? CO. Si lumen officiat scribenti, praebebit umbraculum. PA. Ha hæ he: est praeterea, quod dicas? CO. In bello navali praebebit usum harpagonis. PA. Quid in bello terrestri? CO. Erit loco clypei. PA. Quid deinde? CO. Findendis lignis erit cuneus. PA. Probe. CO. Si praeconem agas, erit tuba: si classicum canas, cornu: si fodias, ligo: si metas, falx: si naviges, ancora: in popina fuerit fuscina: in piscando hamus. PA. O me felicem! Nesciebam me circumferre tam ad multa conducibilem supellectilem. CO. Sed quis interim terrarum angulus te habuit? PA. Roma. CO. At qui fieri potuit, ut in tanta luce nemo te sciret vivum? PA. Imo nusquam magis latent boni viri; adeo, ut saepe clarissima luce neminem videas in frequenti foro. CO. Redis igitur nobis onustus sacerdotiis. PA. Venatus equidem sum sedulo: at parum favit Delia. Nam complures illic piscantur hamo, quod dici solet, aureo. CO. Stultum piscandi genus. PA. Et tamen pulchre succedit nonnullis. Sed non omnibus feliciter cadit haec alea. CO. An non insigniter stulti sunt, qui plumbum commutant auro? PA. Sed non intelligis, in plumbo sacro venas auri subesse. CO. Quid igitur? redisti nobis nihil aliud, quam Pamphagus? PA. Non. CO. Quid igitur? PA. Lupus hians. CO. Felicius redeunt, qui asini redeunt, sacerdotiorum sarcina graves. Cur mavis sacerdotium, quam uxorem? PA. Quia mihi placet otium. Arridet Epicurea vita. CO. At mea sententia suavius vivunt, quibus est lepida puella domi, quam complectantur, quoties libet. PA. Sed adde, nonnunquam quum non libet. Amo voluptatem perpetuam. Qui ducit uxorem, uno mense felix est: cui contingit optimum sacerdotium, in omnem usque vitam fruitur gaudio. CO. Sed tristis est solitudo:

adeo ut nec Adam suaviter victurus fuerit in Paradiso, nisi Deus illi adiunxisset Evam. PA. Non deerit Eva, cui sit opulentum sacerdotium. CO. Sed voluptas non est voluptas, quae cum mala fama, malaque conscientia coniuncta est. PA. Verum dicis: et idcirco mihi in animo est, confabulatione librorum solitudinis taedium fallere. CO. Istis quidem sodalibus nihil iucundius. Sed redisne ad tuam piscationem? PA. Redeo, si liceat parare novam escam. CO. Aureamne, an argenteam? PA. Utramlibet. CO. Bono animo es; pater suppeditabit. PA. Nihil illo tenacius. Nec crediturus est denuo, quum intellexerit, mihi sortem etiam perisse. CO. Verum ista lex est aleae. PA. Sed ille non delectatur hac alea. CO. Si pernegabit ille, commonstrabo tibi, unde possis quantum voles pecuniae sumere. PA. Tu vero mihi voluptatem narras: age monstra; iam cor mihi salit. CO. In promptu est. PA. Nactus es thesaurum aliquem? CO. Si nactus essem, mihi nactus essem, non tibi. PA. Si queam corradere centum ducatos, revixerit spes. CO. At ego tibi commonstro, unde possis haurire centum millia. PA. Quin tu igitur me beas? Ne diutius eneca. Dic, unde? CO. Ex asse Budaei *). Illic reperias innumeras myriades, sive auream malis monetam, sive argenteam. PA. Abi, quo dignus es, cum tuo ioco. Illinc tibi resolvam, quod debuero pecuniae. CO. Resolves, sed quod illinc tibi numeraro. PA. Age, novi nasum tuum. CO. At mihi prae te nasus est nullus. PA. Imo nihil te nasutius. Nihil es nisi nasus. Ludis in re seria. Hac in re ringi possim citius, quam ridere. Res gravior est, quam ut ridere libeat. Tu si hic esses, non luderes. Sum tibi ludibrio. Illudis mihi, et illudis me. Ioco me tractas in re neutiquam iocosa.

*) Vixit Erasmi tempore Guili. Budaeus Gallus, qui doctissimum librum *de asse* scripsit.

co. Minime rideo: id, quod res est, dico. Non rideo quidem; imo rem ipsam dico. Serio loquor. Ex animo loquor. Simpliciter loquor. Vera loquor. PA. Ita tibi semper stet in capite pileum, ut ista tu simpliciter loqueris. Sed cesso abire domum, cogniturus, quo statu sint illic omnia? co. Offendes nova permulta. PA. Credo; sed utinam omnia ex animi sententia. co. Isthuc optare licet omnibus; sed hactenus obtigit nemini. PA. Hoc quoque commoditatis adferet utrique nostrum sua peregrinatio, quod dulcior erit posthac domus. co. Nescio: nam video, quosdam septies illo recurrere. Adeo scabies illa sine fine solet prurire, si quem semel invaserit.

Alia. Militaria.

HANNO, THRASYMACHUS.

HA. Unde redis nobis Vulcanus, qui Mercurius hinc abieras nobis? TH. Quos Vulcanos aut quos Mercurios mihi narras? HA. Quia alatus videbare quum abires, nunc claudicas. TH. Sic a bello rediri solet. HA. Quid tibi cum bello, homo quovis dama fugacior? TH. Spes praedae reddiderat fortem. HA. Multum igitur refers manubiarum? TH. Imo zonam inanem. HA. Tanto minus gravare sarcina. TH. Atqui sceleribus onustus redeo. HA. Gravis profecto sarcina, si verum dicit Propheta *), qui peccatum appellat plumbum. TH. Plus illic scelerum et vidi, et patravi, quam unquam antehac in omni vita. HA. Ecquid igitur arridet vita militaris? TH. Nihil neque scelestius, neque calamitosius. HA. Quid igitur in mentem venit istis, qui nummo conducti, nonnulli gratis, currunt ad bellum, non aliter quam ad convivium? TH. Ego nihil aliud coniectare possim, quam illos agi malis furiis, seseque totos malo daemoni ac miseriae devovisse, nec aliud, quam hic manes suos anticipare. HA. Ita quidem videtur. Nam ad res ho-

*) Vide Ezech. 22, 18. 20. Zach. 5, 7. 8.

nestas vix ullo pretio conduci queant. Sed expone nobis, quomodo gestum sit praelium, et utro sese inclinarit victoria. TH. Tantus erat strepitus, tumultus, tubarum bombi, cornuum tonitrua, hinnitus equorum, clamor virorum, ut neque videre potuerim, quid gereretur, adeo ut vix scirem ubi essem ipse. HA. Unde igitur ceteri, qui ex bello veniunt, sic depingunt singula, quid quisque dixerit aut gesserit, quasi nusquam non adfuissent otiosi spectatores? TH. Ego credo, istos mentiri splendide. In tentorio meo quid gestum sit, scio: quid in praelio, prorsus ignoro. HA. An ne hoc quidem scis, unde tibi venerit claudicatio? TH. Vix, ita me Mavors posthac male amet: suspicor aut saxo, aut equi calce laesum genu. HA. At ego scio. TH. Scis? an tibi narravit aliquis? HA. Non, sed divino. TH. Dic igitur. HA. Quum fugeres pavidus, collapsus humi offendisti in silicem. TH. Dispeream, nisi rem acu tetigisti. Adeo verisimile est, quod divinasti. HA. Abi domum, et uxori narra tuas victorias. TH. Illa mihi occinet haud suave encomium, qui nudus redeam. HA. Sed unde restitues, quod rapuisti? TH. Iam pridem restitui. HA. Cui? TH. Scortis, oenopolis, et iis, qui me vicerunt alea. HA. Satis militariter. Par est, ut quod male partum est, peius dispereat. Verum a sacrilegiis, opinor, temperatum est. TH. Imo illic erat sacrum nihil. Nec profanis parcitum est, nec fanis. HA. Quo pacto sarcies? TH. Negant oportere sarciri, quod in bello commissum sit: iure fit, quod illic fit. HA. Iure belli fortassis. TH. Tenes. HA. At istud ius summa est iniuria. Te non patriae pietas, sed praedae spes pertraxit in bellum. TH. Fateor, et arbitror paucos illuc ire sanctiore proposito. HA. Est aliquid insanire cum multis. TH. Concionator e suggesto pronunciavit, bellum esse iustum. HA. Suggestum illud non solet mentiri. Sed ut iustum sit

principi, non continuo iustum est tibi. TH. Audivi ex Rabbinis, quod licet sua cuique arte vivere. HA. Praeclara ars, incendere domos, diripere templa, violare sacras virgines, spoliare miseros, occidere innoxios. TH. Lanii conducuntur ad mactandum bovem; cur nostra ars reprehenditur, quod conducimur ad mactandos homines? HA. Non eras sollicitus, quonam esset migratura anima tua, si contigisset in bello cadere? TH. Non admodum. Bona spes habebat animum meum. Nam divae Barbarae me semel commendaram. HA. Receperat illa tutelam tui? TH. Sic mihi visa est annuere capite aliquantulum. HA. Quando isthuc tibi visum est? mane? TH. Non, sed a coena. HA. Sed tum, ut arbitror, etiam arbores tibi visae sunt ambulare. TH. Ut hic divinat omnia! sed praecipua spes erat in divo Christophoro, cuius imaginem quotidie contemplabar. HA. In tentoriis? Unde illic divi? TH. Carbone pinxeramus illum in velo. HA. Nimirum haudquaquam ficulnum, ut aiunt, praesidium erat carbonarius ille Christophorus. Sed extra iocum; non video qui possis expiari a tantis flagitiis, nisi te conferas Romam. TH. Imo novi viam breviorem. HA. Quam? TH. Ibo ad Dominicales; illic paullo transigam cum commissariis. HA. Etiam de sacrilegiis? TH. Etiam si Christum ipsum spoliassem, ac decollassem etiam; tam largas habent indulgentias, et auctoritatem componendi. HA. Bene habet, si vestram compositionem Deus ratam habuerit. TH. Imo magis metuo, ne diabolus non habeat ratam. Nam Deus natura placabilis est. HA. Quem tibi sacerdotem deliges? TH. Cui cognovero quam minimum esse frontis ac bonae mentis. HA. Ne non habeant similes labra lactucas *). Ab illo purus

*) Quum similia similibus, digna dignis eveniunt. Natum adagium ab asino carduos pascente, quae lactuca asininis labris digna.

abibis ad corpus dominicum? TH. Quid ni? Posteaquam semel effudero sentinam in illius cucullam, ego me exoneravero sarcina: ipse viderit, qui absolvit. HA. Qui scis, an absolvat? TH. Scio. HA. Quonam indicio? TH. Quia manus imponit capiti, admurmurans, nescio quid. HA. Quid si reddat tibi omnia peccata tua, quum manum imponit, haec admurmurans: absolvo te ab omnibus benefactis, quae nulla in te comperio, et restituo te tuis moribus, talemque dimitto, qualem accepi? TH. Viderit ille, quid dicat: mihi satis est, quod me credo absolutum. HA. Sed isthuc tuo periculo credis. Fortasse non fuerit satis Deo, cui debes. TH. Unde tu mihi obvius, qui mihi conscientiam e serena nubilam redderes? HA. Felix occursus. Bona avis est obvius amicus, qui bene moneat. TH. Nescio quam bona, certe parum suavis.

Herilia.

RABINUS, SYRUS.

RA. Heus, heus furcifer, iamdudum raucesco clamore, nec tu tamen expergisceris: videre mihi vel cum gliribus certare posse. Aut ocyus surge, aut ego tibi fuste somnum istum excutiam. Quando crapulam hesternam edormieris? Non te pudet, somnium hominis, in multam lucem stertere? Qui frugi sunt famuli, solent exortum solis antevertere, curareque, ut herus surgens reperiat omnia parata. Ut aegre divellitur a nido tepefacto cuculus! Dum scalpit caput, dum distendit nervos, dum oscitat, tota abit hora. SY. Vixdum diluxit. RA. Credo; tibi. Nam tuis oculis adhuc multa nox est. Tibi nox adhuc est concubia. SY. Quid me iubes facere? RA. Fac, ut luceat foculus: verre pileum ac pallium: exterge calceos et crepidas. Inversas caligas primum intus purga scopis, mox foris. Deinde suffitum aliquem facito purgando aëri. Accende lucernam. Muta mihi lineum

indusium, ac ad ignem fumi expertem sicca lotum. SY. Fiet. RA. Atqui move te ocius. Iam haec fecisse oportuit. SY. Moveo. RA. Video; sed nihil promoves. Ut incedit testudo! SY. Non possum simul sorbere et flare. RA. Etiam sententias loqueris, carnifex? Tolle matulam. Compone lecti stragulas, revolve cortinas. Verre pavimentum. Verre solum cubiculi. Adfer aquam lavandis manibus. Quid cessas, asine? Annus est, priusquam accendas candelam. SY. Vix reperio scintillam ignis. RA. Sic heri condidisti. SY. Nec follem habeo. RA. Ut responsat nebulo! quasi qui te habeat, careat folle. SY. Quam imperiosum habeo dominum! vix huius iussis decem expediti famuli fecerint satis. RA. Quid ais, cessator? SY. Nihil; omnia recte. RA. Non ego te audio murmurantem? SY. Equidem precor. RA. Credo, Pater noster inversum. Precationem, opinor, dominicam praepostere. Quid gannis de imperio? SY. Precor tibi, ut fias imperator. RA. Et ego tibi, ut fias homo ex caudice. Sequere me ad templum usque. Mox domum recurrito, lectos concinnato. Haec confusa, suo quaeque loco digerito. Fac, ut niteat tota domus. Matulam defricato. Haec sordida submoveto ab oculis; fortassis invisent me quidam aulici. Si quid sensero praetermissum, vapulabis largiter. SY. Hic sane novi benignitatem tuam. RA. Proinde cave, si sapis. SY. At interim de prandio nulla mentio. RA. Vah, ut hic mentem habet furcifer! Non prandeo domi. Itaque sub horam decimam ad me transcurrito, adducturus me eo, ubi sum pransurus. SY. Tibi quidem prospectum, sed hic interim nihil est, quod edam. RA. Si non est quod edas, est quod esurias. SY. Nemo fit esuriendo satur. RA. Est panis. SY. Est, sed ater et furfuraceus. RA. Delicias hominis! Te quidem foenum esse oportuit, si pabulum detur te dignum. An postulas, ut te asinum tantum

placentis saginem? Si fastidis panem citra opsonium, adde porrum, aut, si mavis, cepe.

Alia.

RA. Est tibi abeundum in forum. SY. Tam procul? RA. Non sunt nisi sex passus; tibi pigro sunt bis mille. Consulam autem tuae pigritiae. Eadem legatione multa conficies negotia: tu supputa in digitos, ut memineris. Primum deflectes ad vestiarium, ac thoracem undulatum, si iam perfectus est, ab eo recipies. Hic quaeres Cornelium veredarium. Is plerumque est in Cervo; ibi potitat. Rogabis, si quid habet literarum ad me, et ad quem diem sit profecturus. Deinde convenies mercatorem pannarium: rogabis meis verbis, ne quid sollicitus sit, quod pecuniam non miserim ad diem praescriptum; numerabitur propediem. SY. Quando? ad Calendas Graecas *)? RA. Rides ganeo; imo ante Calendas Martias. In reditu deflectes ad laevam, et ex bibliopolis disces, si quid advectum sit novorum libellorum e Germania. Cognosce qui sint, et quanti venales. Post haec rogabis Goclenium, ut mihi dignetur esse conviva, alioqui coenaturo soli. SY. Etiam convivas vocas? non habes domi, unde vel murem pascas. RA. Proinde tu, confectis ceteris, abi ad macellum, et eme nobis armum ovillum: eum curabis eleganter assum. Audin' haec? SY. Plura quam vellem. RA. At vide, ut memineris. SY. Vix potero dimidium. RA. Etiam hic stas, cessator? Iam redisse oportuit. SY. Quis possit unus tot rebus obeundis sufficere? Deduco ac reduco, sum illi a scopis, a matula, a pedibus, a manibus, a poculis, a libellis, a rationibus, a iurgiis, a legationibus: postremo non videor illi sat occupatus, nisi sim et coquus.

*) Id est, nunquam, quia Graeci Calendas non habebant, sed ad νουμηνίας usuras solvebant. Suet. Oct. 87.

Alia.

RA. Profer ocreas: nam equitandum est. SY. En adsunt. RA. Probe quidem abs te curatae: totae albent situ. Opinor nec extersas, nec unctas hoc anno, adeo rigent prae siccitate. Exterge subuvido panno, mox unge ad ignem diligenter, ac macera, donec mollescant. SY. Curabitur. RA. Ubi calcaria? SY. Adsunt. RA. Verum, sed obducta rubigine. Ubi frenum et ephippia? SY. Sunt in promptu. RA. Vide, ne quid desit, aut ne quid ruptum, aut mox rumpendum, ne quid nobis sit in mora, quum erimus in cursu. Propera ad sellarium, et hoc lorum cura sarciendum. Reversus inspice soleas sive calceos equorum, num qui clavi desint, aut vacillent. Quam macilenti sunt equi, quamque strigosi! Quoties absterges aut pectis illos in anno? SY. Imo quotidie. RA. Nimirum res ipsa loquitur. Ieiunant, opinor, nonnunquam totum triduum. SY. Minime. RA. Negas tu quidem, sed aliud dicturi sint equi, si loqui liceat: quamquam satis loquuntur ipsa macie. SY. Curo sedulo. RA. Cur igitur tu habitior equis? SY. Quia non pascor foeno. RA. Hoc igitur restat. Adorna manticam celeriter. SY. Fiet.

Monitoria paedagogica.

PAEDAGOGUS, PUER.

PAE. Tu mihi videre non in aula natus, sed in caula, adeo moribus es agrestibus. Puerum ingenuum decent ingenui mores. Quoties alloquitur te quispiam, cui debes honorem, compone te in rectum corporis statum, aperi caput. Vultus sit nec tristis, nec torvus, nec impudens, nec protervus, nec instabilis, sed hilari modestia temperatus: oculi verecundi, semper intenti in eum, cui loqueris: iuncti pedes, quietae manus. Nec vacilles alternis tibiis, nec sint gesticulosae manus, nec mordeto labrum, nec scabito caput, nec fodito aures. Vestis item ad decorum com-

ponatur, ut totus cultus, vultus, gestus et habitus corporis ingenuam modestiam et verecundam indolem prae se ferat. PU. Quid si mediter? PAE. Fac. PU. Siccine satis? PAE. Nondum. PU. Quid si sic? PAE. Propemodum. PU. Quid si sic? PAE. Hem satis est; isthuc tene, ne sis inepte loquax aut praeceps. Nec vagetur animus interim, sed sis attentus, quid ille dicat. Si quid erit respondendum, id facito paucis ac prudenter, subinde praefatus honorem, nonnunquam et addito cognomento, honoris gratia: atque identidem modice flectas alterum genu, praesertim ubi responsum absolveris. Nec abeas, nisi praefatus veniam, aut ab ipso dimissus. Nunc age, specimen aliquod huius rei nobis praebe. Quantum temporis abfuisti a maternis aedibus? PU. Iam sex ferme menses. PAE. Addendum erat, domine. PU. Iam sex ferme menses, domine. PAE. Non tangeris desiderio matris? PU. Nonnunquam sane. PAE. Cupis eam revisere? PU. Cupio, domine, si id pace liceat tua. PAE. Nunc flectendum erat genu. Bene habet. Sic pergito. Quum loqueris, cave ne praecipites sermonem, aut haesites lingua, aut palato immurmures, sed distincte, clare, articulate consuescito proferre verba tua. Si quem praeteribis natu grandem, magistratum, sacerdotem, doctorem, aut alioqui virum gravem, memento aperire caput, nec pigeat inflectere genu. Itidem facito, quum praeteribis aedem sacram, aut imaginem crucis. In convivio sic te praebebis hilarem, ut semper memineris, quid deceat aetatem tuam: postremus omnium admoveto manum patinae. Si quid datur lautius, recusato modeste: si instabitur, accipe, et age gratias: mox decerpta portiuncula, quod reliquum est, illi reddito, aut alicui proxime accumbenti. Si quis praebibet, hilariter illi bene precator, sed ipse bibito modice. Si non sitis, tamen admoveto cyathum labiis. Arride loquentibus: ipse ne quid

loquaris, nisi rogatus. Si quid obscoeni dicetur, ne arride, sed compone vultum, quasi non intelligas. Ne cui obtrectato, ne cui temet anteponito, ne tua iactato, ne aliena despicito. Esto comis, etiam erga tenuis fortunae sodales. Neminem deferto. Ne sis lingua futili. Ita fiet, ut sine invidia laudem invenias, et amicos pares. Si videris, convivium esse prolixius, precatus veniam, ac salutatis convivis, subducito te a mensa. Vide, ut horum memineris. PU. Dabitur opera, mi praeceptor. Numquid aliud vis? PAE. Adito nunc libros tuos. PU. Fiet.

De lusu.

NICOLAUS, HIERONYMUS, COCLES, PAEDAGOGUS.

NI. Iamdudum et animus, et coelum, et dies invitat ad ludendum. HI. Invitant quidem haec omnia, sed solus praeceptor non invitat. NI. Subornandus orator quispiam, qui veniam extorqueat. HI. Apte quidem dictum, extorqueat. Nam citius clavam extorseris e manu Herculis, quam ab hoc ludendi veniam At olim illo nemo fuit ludendi avidior. NI. Verum; sed iam olim ille oblitus est, se fuisse puerum. Ad verbera facillimus est et liberalis: hic parcissimus, idemque difficillimus. HI. Attamen protrudendus est aliquis legatus, non admodum verecundae frontis, quem non illico protelet suis saevis dictis. NI. Eat, qui volet: ego carere malo, quam rogare HI. Nemo magis accommodus ad hanc legationem, quam Cocles. NI. Nemo profecto. Nam perfrictae frontis est, ac bene linguax. Deinde sensum hominis pulchre callet. HI. I, Cocles, ab omnibus nobis magnam initurus gratiam. CO. Equidem experiar sedulo. Verum si non successerit, ne conferte culpam in oratorem vestrum. HI Bene ominare: si te satis novimus, impetrabis Abi orator, redibis exorator. CO. Eo. Bene fortunet legationem meam

Mercurius. Salve praeceptor. PAE. Quid sibi vult nugamentum hominis? CO. Salve praeceptor observande. PAE. Insidiosa civilitas. Satis iam salveo. Dic, quid velis. CO. Totus discipulorum tuorum grex orat ludendi veniam. PAE. Nihil aliud quam luditis, etiam absque venia. CO. Scit tua prudentia, vigorem ingeniorum excitari moderato lusu, quemadmodum nos docuisti ex Quintiliano. PAE. Sane ut isthuc tenes, quod pro te facit. Laxamento opus est iis, qui vehementer laborant: vobis, qui segniter studetis, et acriter luditis, fraeno magis opus est, quam laxatis habenis. CO. Adnitimur pro viribus. Et si quid hactenus cessatum est, post diligentia sarcietur. PAE. Oh sartores! Quis erit fideiussor aut sponsor, isthuc futurum? CO. Ego capitis mei periculo non dubitem esse sponsor. PAE. Imo culi periculo potius. Scio, quam non sit tutum tibi credere; tamen hic periculum faciam, quam sis bonae fidei. Si dederis verba, posthac necquicquam mecum egeris. Ludant, sed gregatim in campis. Ne divertant ad compotationes, aut alia nequiora. Mature se recipiant domum ante solis occubitum. CO. Fiet. Exoravi, quamquam aegre. HI. O lepidum caput! omnes amamus te plurimum. CO. Sed interim cavendum, ne quid peccemus; alioqui de meo tergo dependendum foret. Fideiussi vestro omnium nomine. Quod si quid accidat, non est, quod me posthac utamini legato. HI. Cavebitur. Sed quod lusus genus potissimum placet? CO. De hoc in campo consultabimus.

Pila.

NI. Nulla res melius exercet omnes corporis partes, quam pila palmaria; sed aptior hyemi, quam aestati. HI. Nullum anni tempus nobis parum accommodum est ad ludendum. NI. Minus sudabitur, si ludamus reticulo. HI. Imo reticulum piscatoribus relinquamus; elegantius est palma uti. NI. Age, nihil mo-

ror: sed quanti certabimus? HI. Talitro; sic parcetur pecuniae. NI. At ego malo fronti parci, quam pecuniae. HI. Et mihi frons carior est pecunia. Aliquo periculo certandum est, alioqui friget ludus. NI. Sic res habet, ut dicis. HI. Utra pars prior evicerit tres lusus, ei victa pendet sextam drachmae partem: sed hac lege, ut quicquid e victoriis collectum fuerit, insumatur in convivium, ad quod pariter vocentur omnes. NI. Placet lex, et rata esto. Superest igitur, ut sortiamur partes. Nam sumus ferme pares omnes, ut non admodum referat, quis cui coniungatur. HI. Tu tamen me longe peritior es. NI. Ut sim; sed tu felicior. HI. Etiam hic valet fortuna? NI. Illa nusquam non regnat. HI. Age fiat sortitio. Euge, bene cecidit: contigere quos volebam. NI. Et nos nostrae sodalitatis non poenitet. HI. Agedum, simus viri. Amat victoria curam. Suum quisque locum gnaviter tueatur. Tu mihi consiste a tergo, excepturus pilam, si me transvolet. Tu isthic observa, repulsurus huc ab adversariis revolantem. NI. Ne musca quidem hac praetervolarit impune. HI. Agite bonis avibus; mittite pilam in tectum. Qui miserit nihil praefatus, frustra miserit. NI. Hem, accipe igitur. HI. Mittito. Si miseris extra lineas, aut infra suprave tectum, vestro damno fuerit, aut certe nobis fraudi esse nolim. Tu sane parum commode mittis. NI. Tibi quidem; at nobis commode. HI. Ut miseris, ita remittam. Par pari referam. Sed praestat ingenue legitimeque ludere. NI. In ludo pulcrum est arte vincere. HI. Fateor; atque etiam in bello. Sed habet utraque pars suas leges. Et sunt artes illiberales. NI. Credo, plures septem. Signa terminum testula, aut rudere, aut, si mavis, pileo tuo. HI. Tuo malim. NI. Rursus accipe pilam. HI. Mitte. Pone notam. NI. Habemus duos terminos satis longinquos. HI. Utcunque; sed tamen vincibiles. NI. Plane vincibiles, si nemo repugnet,

HI. Euge, priorem metam praetercurrimus. Vicimus quindecim. Heus, praebete vos viros: viceramus et hic, si tu tuo constitisses loco. Sumus igitur pares. NI. Non diu futuri. Vicimus triginta, vicimus quadraginta quinque. HI. Sestertia? NI. Non. HI. Quid igitur? NI. Numeros. HI. Quo pertinent numeri, si nihil est, quod numeres? NI. Noster hic ludus est. HI. Praepropere tu quidem ante victoriam canis triumphum. Vidi, qui vincerent ab hoc numero, qui nihil habebant. Varia est, ut Martis, ita lusus alea. Habemus triginta. Iam rursus pares sumus. NI. Nunc serio res agitur. Euge, successit: habemus potiores. HI. Non diu habituri. Dixin'? Rursum aequali fortuna sumus. NI. Diu nutat fortuna, velut anceps, utris velit addicere victoriam. O fors fortuna, si nobis faveris, dabimus tibi maritum. Euge, audivit votum. Penes nos est huius certaminis victoria. Pone notam cretaceam, ne excidat. HI. Iam appetit vespera, et sudatum est satis: praestat a ludendo desistere, ne quid nimis. Supputemus lucrum. NI. Nos evicimus tres drachmas, vos duas. Restat igitur una ad compotatiunculam. Sed interim, quis solvet pretium pilarum? HI. Omnes ex aequo, pro sua quisque portione. Nam lucrum exilius est, quam ut inde possit aliquid decidi.

Ludus globorum missilium.

ADOLPHUS, BERNARDUS.

AD. Tu toties apud me gloriatus es, te mirum quendam esse artificem in certamine mittendorum globorum. Age, libet experiri, qui vir sies. BE. Nihil detrecto; huc, si quid libet. Nunc tu plane, quod dici solet, in planitiem provocas equum. AD. Et tu senties, me non esse asinum. BE. Placetne monomachia, ut unus cum uno congrediatur, an mavis adiungi socios periculi? AD. Malo μονομαχεῖν, ne qua

pars victoriae decidatur alteri. BE. Isthuc et ipse malo, ut laus in solidum *) sit mea. AD Hi spectatores erunt et arbitri. BE. Recipio. Sed quod erit victori brabeum, aut quae victo poena? AD. Quid si victo amputetur auricula? BE. Imo testium alter exsecetur potius. Non est magnificum, certare pro pecunia. Tu Gallus es, ego Germanus; decertemus pro suae uterque gentis gloria. AD. Si vicero, tu ter exclamabis, Floreat Gallia: si victus, quod absit, fuero, totidem verbis celebrabo tuam Germaniam. BE. Age, placet conditio. Adsit fortuna. Quando periclitantur hoc ludo duae maximae nationes, sint aequales sphaerae. AD. Nosti saxum illud prominens haud procul a porta? BE. Novi. AD. Ea erit meta, et haec linea. BE. Esto: sed sint, inquam, pares globi. AD. Minus discernas ovum ab ovo, aut ficum a ficu. Sed mea non refert, utrum malis; elige. BE. Mitte. AD. Heus, tu mihi non brachium, sed balistam habere videris, ita torques globum. BE. Satis momordisti labrum, satis rotasti brachium; tandem mitte. O vires Herculeas! sed tamen vinco. AD. Nisi sceleratus ille laterculus obstitisset, praeverteram te. BE. Consiste in sphaerae tuae vestigio. AD. Non utar dolo malo. Cupio virtute, non fraude vincere: quandoquidem de gloria certamen est. Bene vertat. BE. Ingens profecto iactus. AD. Ne ride prius, quam viceris. Adhuc pene sumus pares. BE. Nunc res agitur. Uter prior metam contigerit, is vicerit. Vici, canta. AD. Sed definiendum erat, quoto ludo constaret victoria. Nam primo nondum incaluerunt vires. BE. Definiant arbitri. AR. Tertio. AD. Placet. BE. Quid ais? Agnoscisne victorem? AD. Tibi fortuna magis adspiravit: viribus et arte non tibi cessero. Sed quod arbitri pronunciaverint, id sequar. AR. Germanus vicit; et hoc gloriosior est victoria, quod talem arti

*) I. e. tota, integra, cui nihil detrahi potest.

ficem vicerit. BE. Nunc canta, Galle. AD. Sum raucus. BE. Hoc Gallis novum non est: sed tamen coccyssa. AD. Floreat Germania ter. BE. Imo ter hoc erat canendum. Contraximus siticulam; eamus ad compotatiunculam; ibi perficietur cantio. AD. Non recuso, si ita videtur arbitris. BE. Ita commodius est. Melius canet Gallus colluto gutture.

Ludus sphaerae per annulum ferreum.

GASPAR, ERASMUS.

GA. Age, nos auspicabimur. Victo succedet Marcolphus. ER. Sed quod erit victori praemium? GA. Victus ex tempore faciet et recitabit distichon in laudem victoris. ER. Accipio legem. GA. Visne sortiamur, uter prior incipiat? ER. Esto tu Prior, si libet; ego malim esse Abbas. GA. Hoc tua conditio potior est, quod tibi nota est area. ER. Versaris in tua harena. GA. In hac exercitatior sum, quam in libris. Tamen istud perquam exigui momenti est. ER. Aequum est, ut tantus artifex in hoc certamine mihi largiare nonnihil. GA. Imo isthuc abs te peterem iustius: sed parum est honesta precaria victoria. Is demum vincit, qui suo Marte vincit. Ita sumus pares, ut non melius commissus fuerit olim cum Bitho Bacchius *). ER. Tua sphaera commodior est mea. GA. Et tua vola vincit meam. ER. Ludito legitime, absque technis ac dolo malo. GA. Dices tibi rem esse cum homine probo. ER. Sed prius audire cupio huius sphaeristerii plebiscita. GA. Quaternio ludum absolvit. Qui hanc lineam praeterierit, in damno est; reliquos limites si transilias, sine fraude fiet. Qui globum suo loco moverit, perdit ius feriendi. ER. Intelligo. GA. En occlusi tibi portam. ER. Sed isthinc te excutiam. GA. Id si feceris, cedam tibi huius certaminis palmam. ER. Bona fide? GA. Optima. Non enim po-

*) Bithus et Bacchius nobile par gladiatorum. Horat. Satyr. Lib. I, 7, 20.

tes alia via, nisi sic mittas sphaeram tuam in parietem, ut resiliat in meam. ER. Id experiar. Quid ais, bone vir? Nonne depulsus es? GA. Fateor: utinam tam sapiens esses, quam es felix. Sed isthuc centies tentanti vix semel successerit. ER. Imo si quid audes deponere pignoris, nisi tertio quoque experimento successerit, vinces. Sed interim redde pactum praemium. GA. Quodnam? ER. Distichon. GA. Reddam. ER. Et quidem ex tempore. Quid arrodis unguem? GA. Habeo. ER. Recita clare. GA. Clarissime.

Plaudite victori, iuvenes, hic quotquot adestis:
Nam me qui vicit, doctior est nebulo.

Nonne distichon habes? ER. Habeo: sed quale abs te allatum est, tale tibi referetur.

Saltus.

VINCENTIUS, LAURENTIUS.

VI. Libetne decertare saltu? LA. Ludus iste non convenit pransis. VI. Quam ob rem? LA. Quia ventris saburra gravat corpus. VI. Non admodum sane, qui pransi sint in paedagogio. Nam ibi plerumque coenaturiunt prius, quam absolverint prandium. LA. Quod igitur saliendi genus placet? VI. Auspicemur ab eo, quod est simplicissimum, a saltu locustarum, sive magis ranarum, utraque tibia, sed iunctis pedibus. Qui longissime promoverit cingulum, coronam feret. Huius ubi erit satietas, aliud atque aliud genus experiemur. LA. Equidem nullum recusabo genus, nisi quod geritur cum periculo tibiarum: nolim mihi rem esse cum chirurgis. VI. Quid, si certemus unica tibia? LA. Iste ludus est Empusae *), valeat. VI. Hastae innixum salire, cumprimis est elegans. LA. Liberalius est certare cursu: siquidem hoc certaminis genus apud Virgilium proposuit et Aeneas.

*) Empusa spectrum, quod unica tibia apparet.

VI. Verum; sed idem proposuit et caestuum certamen, quo non delector. LA. Designa stadium. Hoc loco sit carcer, quercus ista sit meta. VI. Sed utinam adesset Aeneas, qui proponat et praemia victori. LA. Victori abunde magnum praemium est gloria. VI. Victo potius dandum erat praemium, solatii gratia. LA. Sit igitur victo praemium, ut lappa coronatus redeat in urbem. VI. Equidem non recusarim, si tu praecedas tibia canens. LA. Est ingens aestus VI. Nec mirum, quum sit solstitium aestivum. LA. Praestiterat natare. VI. Mihi non placet ranarum vita. Animal sum terrestre, non amphibion. LA. Sed tamen hoc exercitamenti genus olim cumprimis habebatur liberale. VI. Imo etiam utile. LA. Ad quid? VI. Si fugiendum sit in bello, ibi potissimum valent, qui sese cursu pedum et natatu exercuerunt. LA. Artem narras haudquaquam aspernandam. Neque enim minus laudis est aliquando bene fugere, quam fortiter pugnare. VI. Sum plane rudis et imperitus natandi, nec sine periculo versamur in alieno elemento. LA. Sed assuescere oportet: nemo nascitur artifex. VI. At ego istius generis artifices permultos audio natasse, sed non enatasse. LA. Experieris primum innixus suberi. VI. Nec suberi fido magis quam pedibus:, si vobis cordi est natatio, spectator esse malo, quam certator.

Confabulatio pia.

ERASMUS, GASPAR.

ER. Unde nobis prodis? E popina quapiam? GA. Bona verba. ER. E sphaeristerio? GA. Ne hoc quidem. ER. Ex oenopolio? GA. Nequaquam. ER. Quando non assequor divinando, dic ipse. GA. Ex aede Virgini matri sacra. ER. Quid illic tibi negotii est? GA. Salutem dixi nonnullis. ER. Quibus? GA. Christo ac divis aliquot. ER. Religiosior tu quidem es, quam pro aetate. GA Imo nullam aetatem non decet

religio. ER. Si cupiam esse religiosus, patiar mihi iniici cucullam. GA. Atque ego idem facerem, si, quantum caloris adfert, tantundem pietatis adferret cuculla. ER. Aiunt vulgo, pueros angelicos in satanam verti, ubi consenuerint. GA. Sed ego proverbium istuc ab autore satana natum arbitror. Imo vix existimo, senem esse vere pium, nisi qui a teneris annis assueverit. Nihil felicius discitur, quam quod ab ipsa statim pueritia discitur. ER. Quid igitur est religio? GA. Est purus cultus numinis, et observatio praeceptorum illius. ER. Quae sunt illa? GA. Longum est; sed ut in summa dicam, in rebus quatuor est sita. ER. In quibus? GA. Primum, ut recte pieque sentiamus de Deo, de scripturis divinis: atque ut illum non vereamur modo, tanquam dominum, verum etiam amemus ex intimis affectibus, ut patrem beneficentissimum. Secundum, ut summa cura tueamur innocentiam: ea est, ne quem laedamus. Tertium, ut teneamus caritatem, hoc est, ut de omnibus, quantum datur, bene mereamur. Quartum, ut servemus patientiam. Ea praestat, ut mala nobis illata, si mederi nequeamus, patienter toleremus, non ulciscentes, nec malum malo referentes. ER. Nae tu probus es concionator. Sed praestas ista, quae doces? GA. Equidem adnitor pro mea virili. ER. Qui potes pro virili, quum sis puer? GA. Meditor pro viribus, et quotidie mecum ineo rationem: si quid cessatum fuerit, corrigo: illud praeter decorum, hoc dictum petulantius, hoc factum incircumspectius, hoc taceri praestiterat, illud omissum. ER. Quando subducitur ista ratio? GA. Ferme sub noctem, aut si quando magis vacat. ER. Sed age, dic mihi, quibus studiis totum transigis diem? GA. Nihil celabo tam fidum sodalem. Mane, simul atque sum expergefactus, (id fere fit ad sextam, aut quintam) pollice signum crucis pingo in fronte

et in pectore. ER. Quid deinde? GA. Auspicor initium diei, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. ER. Pie sane. GA. Mox paucis saluto Christum. ER. Quid illi narras? GA. Ago gratias, quod eam noctem mihi voluerit esse prosperam, precorque, ut diem itidem illum totum mihi bene fortunet, ad ipsius gloriam, et animae meae salutem: utque is, qui est vera lux occasum nesciens, sol aeternus, omnia vivificans, alens, exhilarans, dignetur illucescere menti meae, ne usquam impingam in ullum peccatum, sed ipsius ductu perveniam ad vitam aeternam. ER. Haud inauspicatum diei exordium. GA. Deinde salutatis parentibus, quibus secundum Deum primam debeo pietatem, quum tempus est, confero me ad ludum literarium, sed ut per templum, si commodum est, sit mihi transitus. ER. Quid illic? GA. Rursus tribus verbis saluto Iesum, ac divos divasque omnes, sed nominatim Virginem matrem, tum eos quos habeo mihi peculiares. ER. Nae tu mihi probe legisse videris illud Catonis, Saluta libenter. Non sat erat mane salutasse, nisi mox denuo salutares? An non vereris, ne molestus sis immodico officio? GA. Amat Christus subinde appellari. ER. Sed ineptum videtur, alloqui, quem non vides. GA. Nec eam mei partem video, qua illi loquor. ER. Qua? GA. Animo. ER. Sed otiosum est, salutare non resalutantem. GA. Resalutat frequenter arcano afflatu. Denique abunde resalutat, qui dat, quod petitur. ER. Quid hic ab illo flagitas? Nam video tuas salutationes esse petaces, cuiusmodi fere sunt mendicorum. GA. Sane non procul aberras a scopo. Precor enim, ut, qui puer duodecim annos natus, sedens in templo docuit ipsos doctores, cuique Pater coelitus emissa voce dedit auctoritatem docendi mortalium genus, quum diceret: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est; ipsum audite:* quique est aeterna sa-

pientia summi Patris, illustrare dignetur ingenium meum ad perdiscendas honestas literas, quibus utar ad ipsius gloriam. ER. Quos autem habes divos tibi peculiares? GA. Ex Apostolis Paulum, ex Martyribus Cyprianum, ex doctoribus Hieronymum, e virginibus Agnetem. ER. Quae res istos tibi conciliavit? electio, an casus? GA. Sortito obvenerunt. ER. Atque istos nihil aliud quam salutas? An ab his quoque mendicas aliquid? GA. Precor, ut me suis suffragiis Christo commendent, efficiantque, ut illius munere aliquando contingat in ipsorum venire contubernium. ER. Sane rem non vulgarem petis. Quid tum postea? GA. Ad ludum propero, et quod is locus postulat, toto ago pectore. Sic enim imploro Christi praesidium, quasi citra illius opem nihil efficiat nostrum studium: sic studeo, quasi ille nihil auxilii sit laturus, nisi gnaviter laboranti. Ac modis omnibus do operam, ne merito vapulem, ne quid dicto factove vel praeceptorem offendam, vel sodales meos. ER. Probus es, quum ista cogitas. GA. Quum dimissus a ludo domum propero, rursus, si licet, per aedem sacram iter facio, rursusque tribus verbis saluto Iesum. Si quid est obsequii praestandum parentibus, obeo. Quod si quid etiam superest temporis, mecum aut cum sodali repeto, quod praelectum est in schola. ER. Nae tu perparcus es temporis. GA. Nec mirum, si parcus sum rei, ut multo pretiosissimae, ita irrecuperabilis. ER. At Hesiodus docet, in medio parcendum esse: in principio praeproperam, in fine seram esse parsimoniam. GA. Recte Hesiodus de vino; sed aetatis nulla est intempestiva parsimonia. Dolium si sinas, non exhauritur. At aetas nunquam non defluit, sive dormias sive vigiles. ER. Fateor: sed quid deinde rei geritur? GA. Adornata parentibus mensa, recito consecrationem; deinde prandentibus ministro, donec iubeor et ipse prandium sumere. Actis

gratiis, si quid vacat, lusu quopiam honesto laxo animum cum sodalibus, donec hora revocat in ludum a lusu. ER. Ac rursum salutatur Iesus? GA. Salutatur, si commodum est. Sin est, cur aut non vacet, aut non sit tempestivum: tamen praeteriens templum, cogitatiuncula saluto. Rursus in ludo totis viribus hoc agitur, quod locus postulat. Domum reversus, idem ago, quod ante prandium. A coena suavibus fabulis memet oblecto: mox prosperam noctem precatus parentibus ac familiae, mature me confero ad nidum: illic flexis ante lectum genibus, mecum, ut dixi, reputo, quibus studiis is dies peractus sit. Si quid est gravioris admissi, Christi clementiam imploro, ut ignoscat, polliceorque meliora: si nihil est, ago gratias illius beneficentiae, quod me servarit ab omni vitio. Deinde me totum illi toto pectore commendo, ut me protegat ab insidiis mali genii, et ab obscoenis somniis. His factis, lectum ingressus, frontem ac pectus signo crucis imagine, ac me compono ad somnum. ER. Quo pacto te componis? GA. Nec pronus cubo, nec supinus, sed primum lateri dextro innitens, brachiis ita transversim seu decussatim complicatis, ut pectus muniant figura crucis, dextra manu sinistro admota humero, laeva dextro. Ita dormio suaviter, donec aut expergiscar ipse, aut exciter. ER. Sanctulus es, qui ista possis. GA. Imo stultulus es, qui ista dicas. ER. Laudo institutum, si queam assequi. GA. Velis tantummodo. Nam ubi assueveris pauculos menses, erunt haec etiam suavia; adeo vertentur in naturam. ER. Sed nihil audio de sacris. GA. Nec hac parte mihi desum, diebus praecipue festis. ER. In his quomodo te geris? GA. Primum omnium excutio me ipsum, num qua labe peccati sit animus contaminatus. ER. Id si comperias, quid tum? subducis te ab altari? GA. Nequaquam corpore, sed animo me submoveo, ac veluti procul stans, nec au

dens attollere oculos ad patrem Deum, quem offendi, tundo pectus meum, dicens illud ex Evangelio cum publicano: Domine, propitius esto mihi peccatori. Deinde, si sensero quempiam offensum a me, eum curo placandum e vestigio, si licet: sin minus, statuo in animo, mihi, quum primum licebit, reconciliare proximum. Si quis offendit me, remitto vindictam, doque operam, ut, qui laesit, agnoscat errorem suum, et resipiscat. Sin eius rei nulla spes est, vindictam omnem Deo relinquo. ER. Isthuc durum est. GA. An hoc durum, condonare levem noxiam fratri tuo, cuius ignoscentia tibi mutua sit frequenter opus, quum Christus omnia commissa nostra nobis semel condonarit, et quotidie condonet? Imo mihi videtur haec non esse liberalitas in proximum, sed foeneratio apud Deum: perinde quasi conservus ex pacto remittat conservo tres drachmas, ut ipsi dominus condonet talenta decem. ER. Perpulchre tu quidem philosopharis, si modo certum sit, quod ais. GA. An postulas aliquid certius evangelica cautione? ER. Non est aequum. Sed sunt, qui se non credant esse Christianos, nisi quotidie Missam, ut appellant, audierint. GA. Horum institutum equidem non damno: praesertim in his, qui abundant otio, quive totos dies occupantur profanis negotiis. Tantum illos non approbo, qui superstitiose sibi persuaserunt, diem fore parum faustum, nisi fuerint eum auspicati a Missa: et statim a sacro se conferunt vel ad negotiationem, vel ad praedam, vel ad aulam: ubi, si, quod per fas nefasque gerunt, successerit, Missae imputant. ER. Suntne, qui sic desipiant? GA. Magna pars hominum. ER. Sed redi ad sacrum. GA. Si licet, adsto vicinus altari sacro, quo percipere queam ea, quae sacrificus recitat, praesertim epistolam et evangelium. Ex his aliquid conor decerpere, quod infigam animo meo: id mecum aliquamdiu rumino. ER.

Nihil interim oras? GA. Oro, sed cogitatione magis, quam strepitu labiorum. Ex his, quae recitat sacerdos, arripio precandi occasionem. FR. Dic istud explanatius: nam non satis assequor, quid velis. GA. Dicam. Finge recitari epistolam, *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi.* Ad haec verba sic mecum loquor Christo: Utinam vere sim azymus, purus ab omni fermento malitiae. Sed tu, Domine Iesu, qui solus es ab omni malitia purus ac sincerus, largire, ut in dies et ipse magis ac magis expurgem vetus fermentum. Rursum, si forte legatur evangelium de seminante semen suum, sic oro mecum: Felix ille, qui meretur esse terra bona: precorque, ut me ex terra parum frugifera, sua benignitate faciat terram bonam, sine cuius beneficio nihil omnino bonum est. Sint haec exempli causa dicta: nam singula persequi prolixum sit. Sed, si contingat sacrificus mutus, quales multos habet Germania, aut non detur adesse propius altari, fere libellum paro, in quo descriptum sit eius diei evangelium et epistola; inde ipse aut pronuncio aut oculis lego. FR. Intelligo. Sed quibus cogitationibus potissimum transmittis hoc tempus? GA. Ago gratias Iesu Christo pro ineffabili charitate, quod genus humanum sua morte redimere dignatus est; et oro, ne patiatur suum sacrosanctum sanguinem pro me frustra fusum esse, sed suo corpore semper pascat animum meum, suo sanguine vivificet spiritum meum, ut paulatim adolescens virtutum auctibus efficiar idoneum membrum corporis illius mystici, quod est ecclesia, nec unquam deficiam ab illo sanctissimo foedere, quod in extrema coena distributo pane, et porrecto poculo pepigit cum discipulis suis electis, et per hos cum omnibus, qui per baptismum in societatem illius insiti sunt. Quod si sensero vagari cogitationem, lego psalmos aliquot, aut aliud quippiam pi-

um, quod animum ab evagando cohibeat. ER. Habes in hoc psalmos certos? GA. Habeo; sed quos non ita mihi ipsi indixi, quin omittam, si cogitatio quaepiam incidat, quae magis reficiat animum meum, quam illa psalmorum recitatio. ER. Quid de ieiunando? GA. Cum ieiunio mihi nihil est negotii. Sic enim me docuit Hieronymus, non esse valetudinem atterendam ieiuniis, donec corpus aetate robur iustum collegerit. Nondum autem egressus sum annum decimum septimum. Sed tamen si sensero opus, prandeo coenoque parcius, quo me praebeam alacriorem studiis pietatis per diem festum. ER. Posteaquam coepi semel, expiscabor omnia. Quomodo affectus es erga conciones? GA. Optime. Ad has non minus religiose accedo, quam ad sacram synaxim. Et tamen deligo, quos audiam. Sunt enim, quos praestat non audisse. Quod si talis contingit, aut si nemo contingit, tempus hoc transigo sacra lectione: lego evangelium et epistolam cum interpretatione Chrysostomi aut Hieronymi, aut si quis alius occurrit pius ac doctus interpres. ER. Sed magis afficit viva vox. GA. Fateor; et audire malo, si detur concionator tolerabilis: sed non videor omnino caruisse concione, si Chrysostomum aut Hieronymum scripto loquentem audiero. ER. Non opinor. Sed quid te delectat confessio? GA. Magnopere: nam confiteor quotidie. ER. Quotidie? GA. Sic est. ER. Alendus est igitur tibi proprie sacerdos. GA. Sed illi confiteor, qui vere solus remittit peccata, cui est potestas universa. ER. Cuinam? GA. Christo. ER. An istud sat esse putas? GA. Mihi quidem sat esset, si sat esset proceribus ecclesiae et consuetudini receptae. ER. Sed quos tandem appellas ecclesiae proceres? GA. Pontifices, Episcopos, Apostolos. ER. Et inter hos annumeras Christum? GA. Is est omnium sine controversia colophon. ER. Et huius receptae confessionis auctor? GA. Is quidem auctor

est omnis boni: sed an ipse instituerit hanc confessionem, qualis nunc est in usu ecclesiae, theologis excutiendum relinquo: mihi puero et idiotae sufficit maiorum auctoritas. Haec est certe praecipua confessio: nec est facile, confiteri Christo. Non confitetur illi, nisi qui ex animo irascitur suo peccato. Apud illum expono deploroque, si quid admisi gravius; clamo, lacrymor, ploro, me ipsum execror, illius imploro misericordiam: nec finem facio, donec sensero peccandi affectum penitus expurgatum e medullis animi, et succedere tranquillitatem aliquam et alacritatem, condonati criminis argumentum. Atque ubi tempus invitat, ut adeam sacrosanctam mensam corporis et sanguinis dominici, confiteor et sacerdoti, sed paucis, et non nisi ea, quae certo videntur crimina: aut eiusmodi, ut vehemens suspicio sit, crimen esse. Neque vero protinus arbitror esse piaculum, hoc est, enorme crimen, quod admittitur adversus quaslibet constitutiones humanas, nisi contemptus accesserit malitiosus. Imo vix arbitror crimen capitale, cui non sit adiuncta malitia, hoc est, perversa voluntas. ER. Laudo, quod sic es religiosus, ut tamen superstitiosus non sis. Hic quoque puto locum esse proverbio, *Nec omnia, nec passim, nec quibuslibet.* GA. Deligo mihi sacerdotem, cui credam arcana pectoris. ER. Isthuc est sapere. Sunt enim permulti, quod compertum est, qui, quod accipiunt in confessionibus, effutiunt. Sunt improbi quidam et impudentes, qui percontantur a confitente, quae praestiterat tacuisse. Sunt indocti et stolidi, qui ob sordidum quaestum praebent aurem verius, quam animum, quum nec diiudicent inter noxiam et recte factum, nec docere possint, nec consolari, nec consulere. Haec sic habere, frequenter audivi ex multis, et ipse partim expertus sum. GA. Et ego nimium. Proinde deligo mihi virum non indoctum, gra-

vem, spectatae integritatis, linguae continentis. ER. Profecto felix es, qui ista mature sapere coeperis. GA. Denique illa prima mihi curarum est, ne quid committam, quod cum periculo credam sacerdoti. ER. Nihil melius, siquidem possis cavere. GA. Nobis quidem difficillimum est: sed auxiliante Christo, facile est. Primum est, ut adsit bona voluntas. Eam mihi subinde renovo, praesertim diebus dominicis. Deinde subduco meipsum pro viribus ab improborum consortio; et sodalibus integerrimis me adiungo, quorum convictu fiam melior. ER. Recte tibi consulis. Corrumpunt enim mores bonos colloquia prava. GA. Otium ceu pestem quandam fugio. ER. Nec mirum: nam nihil malorum non docet otium. Sed ut nunc sunt hominum mores, solus vivat oportet, qui velit abesse a malorum consortio. GA. Non omnino vanum est, quod dicis. Plures enim mali, ut Graecus ille sapiens dixit *). Sed ex paucis optimos deligo. Et probus sodalis nonnunquam sodalem reddit meliorem. Vito lusus, qui provocant ad nequitiam: utor innoxiis. Comem me praebeo omnibus: sed familiarem non nisi bonis. Quod si quando incidero in malos, aut corrigo blande monendo, aut dissimulo, toleroque: si videor non profecturus, certe, quum primum licet, memet ab illis suffuror. ER. Nunquamne titillavit animum tuum libido capiundae cucullae? GA. Nunquam; sed crebro sollicitatus sum a quibusdam, ab hoc seculo, velut a naufragio, ad portum monasteriorum vocantibus. ER. Quid ego audio? Captabant praedam? GA. Miris technis adorti sunt et me, et parentes. Sed mihi stat sententia, non addicere me vel matrimonio, vel sacerdotio, vel instituto monachorum, aut ulli vitae generi, unde post me non queam extricare, priusquam mihi fuero pulchre

*) Bias, unus (ut volunt) e septem Graeciae sapientibus, dixit: *οἱ πλείονες κακοί.*

notus. ER. Quando isthuc erit? GA. Fortasse nunquam. Sed ante annum vigesimum octavum nihil statuetur. ER. Cur ita? GA. Quia audio passim tam multos sacerdotes, monachos et maritos, deplorantes, quod sese temere praecipitarint in servitutem. ER. Cautus es, qui capi nolis. GA. Interim tria mihi curae sunt. ER. Quaenam ista? GA. Ut proficiam in probitate morum. Dein, si id nequeam, certe tuear illibatam innocentiam ac famam. Postremo paro mihi bonas litteras ac disciplinas, in quovis vitae genere futuras usui. ER. Sed interim a poetis abstines? GA. Non in totum, sed castissimos quosque potissimum lego. Quod si quid inciderit parum verecundum, praetercurro, quemadmodum Ulysses obturatis auribus Sirenas praeternavigavit. ER. Sed cui interim studiorum generi te potissimum addicis? medicinae, iuri caesareo aut pontificio, an theologiae? Nam linguae, bonae literae, philosophia, pariter conducunt ad omnem professionem. GA. Nondum ulli me plane addixi, sed ex omnibus gustum aliquem capio, ne cuiusquam plane sim rudis, utque, degustatis singulis, certius eligam, cui sim accommodus. Medicina ubivis terrarum certissimum viaticum est: Iurisprudentia viam aperit ad dignitates: Theologia mihi cumprimis placeret, nisi me mores quorundam, et morosae inter ipsos contentiones offenderent. ER. Non facile labitur, qui sic pedetentim incedit. Complures hisce temporibus abstinent a theologia, quod vereantur, ne vacillent in fide catholica, quum videant nihil non vocari in quaestionem. GA. Ego, quod lego in sacris literis et in symbolo, quod dicitur Apostolorum, summa fiducia credo, nec ultra scrutor. Cetera permitto theologis disputanda ac definienda, si velint. Si quid tamen receptum est usu populi christiani, quod non plane pugnet cum sacris literis, hactenus servo, ne cuiquam sim offendiculo. ER.

Quis Thales te docuit istam philosophiam? GA. Fuit mihi admodum puero consuetudo domestica cum integerrimo viro Ioanne Coleto. Nostin' hominem? ER. Quid ni? tanquam te. GA. Is eam aetatem huiusmodi praeceptiunculis imbuit. ER. Non invidebis, si me praebeam aemulum instituti tui? GA. Imo isthoc nomine mihi futurus es multo charior. Scis enim, similitudine morum conglutinari familiaritatem ac benevolentiam. ER. Verum; sed non inter competitores eiusdem magistratus, quum simili laborent morbo. GA. Nec inter eiusdem sponsae procos, quum pariter laborent amore. ER. Sed extra iocum, experiar imitari rationem istam. GA. Precor, ut tibi vertat quam optime. ER. Fortassis assequar te. GA. Utinam et praecurras. Sed interim non operiar te; quin ipse quotidie me ipsum superare contendo: sed tamen adnitere, si potes, ut antevertas.

Venatio.

PAULUS, THOMAS, VINCENTIUS, LAURENTIUS, BARTHOLUS.

PA. Trahit sua quemque voluptas; mihi placet venatio. TH. Placet et mihi: sed ubi canes, ubi venabula, ubi casses? PA. Valeant apri, ursi, cervi et vulpes; nos insidiabimur cuniculis. VI. At ego laqueos iniiciam locustis. Insidiabor gryllis. LA. Ego ranas captabo. BA. Ego papiliones venabor. LA. Difficile est sectari volantia. BA. Difficile *), sed pulchrum; nisi pulchrius esse ducis sectari lumbricos aut cochleas, quia carent alis. LA. Equidem malo insidiari piscibus; est mihi hamus elegans. BA. Sed unde parabis escam? LA. Lumbricorum ubique magna est copia. BA. Est, si tibi velint prorepere e terra. LA. At ego mox efficiam, ut multae myriades prosiliant. BA. Quod pacto? incantamentis? LA. Videbis

*) Graecorum proverbium est: χαλεπὰ τὰ καλά.

artem. Imple hanc situlam aqua. Hos iuglandium summos cortices virentes confractos immittito. Hac aqua perfunde solum. Nunc observa paulisper. Vides emergentes? BA. Rem prodigiosam video. Sic olim, opinor, exsiliebant armati ex satis serpentis dentibus. Sed plerique pisces delicatioris et elegantioris sunt palati, quam ut esca tam vulgari capiantur. LA. Novi quoddam insecti genus, quo talibus insidiari soleo. BA. Tu vide, an possis imponere piscibus; ego ranis facessam negotium. LA. Quomodo? reti? BA. Non; sed arcu. LA. Novum piscandi genus. BA. At non iniucundum. Videbis et fateberis. VI. Quid si nos duo micemus digitis? PA. Ignavum est ac rusticum lusus genus. Ad focum desidentibus magis convenit, quam in campo versantibus. VI. Quid si certemus nucibus? PA. Nuces admodum pueris relinquamus; nos grandiusculi sumus. VI. Et tamen nihil aliud adhuc, quam pueri sumus. PA. Sed quibus decorum est ludere nucibus, iisdem non indecorum est equitare in arundine longa. VI. Tu igitur praescribito lusus genus, sequar quocunque vocaris. PA. Et ego futurus sum omnium horarum homo.

Euntes in ludum literarium.

SYLVIUS, IOANNES.

SY. Cur adeo curris, Ioannes? IO. Cur lepus, ut aiunt, pro canibus? SY. Quid hoc proverbii est? IO. Quia nisi adfuero in tempore ante recitatum catalogum, actum est de pelle mea. SY. Hac quidem ex parte nihil est periculi. Modo praeterita est quinta. Inspice horologium, manus nondum attigit punctum, quod horam ab hora aequis spatiis dirimit. IO. At ego vix habeo fidem horologiis: mentiuntur nonnunquam. SY. At mihi fide, qui campanae vocem audivi. IO. Quid loquebatur? SY. Horam esse quintam. IO. Sed est et aliud, unde magis etiam timeam. Red

denda est memoriter hesterna lectio, satis prolixa. Vereor ut possim. SY. Commune periculum narras. Nam et ipse vix satis teneo. IO. Et nosti praeceptoris saevitiam. Omnis illi noxia capitalis est. Nec magis parcit nostris natibus, quam si corium esset bubulum. SY. Verum is non aderit in ludo. IO. Quem igitur vicarium constituit? SY. Cornelium. IO. Strabum illum? Vae nostris natibus. Is vel Orbilio plagosior est. SY. Verum dicis; et ideo non raro sum illius brachio precatus paralysin. IO. Non est pium, imprecari praeceptori. Nobis potius cavendum, ne incidamus in illius tyranni manus. SY. Reddamus inter nos vicissim, altero recitante, altero codicem inspiciente. IO. Pulchre mones. SY. Fac praesenti sis animo. Nam metus officit memoriae. IO. Facile deponerem pavorem, si non adesset periculum. At in tanto discrimine quis possit esse securus animo? SY. Fateor; attamen non agitur de capite, sed de parte diversa.

Alia.

CORNELIUS, ANDREAS.

CO. Scite tu quidem pingis, sed charta tua perfluit. Charta subhumida est, ac transmittit atramentum. AN. Quaeso, ut appares mihi pennam hanc. CO. Deest mihi gladiolus scriptorius. AN. En tibi. CO. Hui, quam obtusus! AN. Accipe coticulam. CO. Utrum amas scribere cuspide duriuscula, an molliore? AN. Attempera ad manum tuam. CO. Ego molliore soleo. AN. Quaeso, ut mihi describas ordine figuras elementorum. CO. Graecas an latinas? AN. Latinas primum conabor imitari. CO. Suppedita chartam. AN. Accipe. CO. Sed meum atramentum dilutius est, subinde infusa aqua. AN. At meum linteolum prorsus exaruit. CO. Imminge; nisi mavis immeiere. AN. Imo potius rogabo alicunde. CO. Praestat habere domi, quam rogare commodato. AN. Quid est scholasticus

absque calamo et atramento? co. Quod miles absque clypeo et gladio. AN. Utinam mihi essent articuli tam celeres. Equidem non possum dictantis vocem scribendo assequi. co. Prima cura sit, ut bene scribas: proxima, ut celeriter. Sat cito, si sat bene. AN. Belle: sed istam cantionem cane praeceptori, quum dictat, Sat cito, si sat bene.

Agendi gratias formula.

PETRUS, CHRISTIANUS.

PE. Gratum mihi fecisti, quod aliquoties ad me scripseris. Habeo gratiam, quod ad me crebrius scripsisti. Amo te, quod interdum ad me literas dare non dedignatus es. Habeo gratiam, quod crebris literis me viseris. Ago tibi gratias, qui literarum fasciculis nos oneraris. Maxima tibi a me habetur gratia, qui nos aliquando literis lacessiveris. Pergratum mihi fecisti, quod nos dignatus sis tuis literis. Debeo tibi pro tuis humanissimis ad me litteris. Magni beneficii loco duco, quod non es gravatus ad me scribere.

Responsio.

CH. Imo meum est, deprecari culpam impudentiae, qui non veritus sim, tibi, homini tum occupatissimo, tum doctissimo, meis illiteratis literis obstrepere. Agnosco solitam tuam humanitatem, qui meam audaciam boni consulueris. Verebar, ne quid offendissent te meae literae, quod nihil omnino responderes. Non est, quod agas gratias; mihi plus satis est, si sedulitatem meam accepisti in bonam partem.

Nova rogandi formula.

PE. Nihilne novarum rerum adfertur e patria? Num quid novi de nostratibus accepisti? Quid novi? Ecquid novarum rerum apportas? Num quid novi fertur? Num quae res novae e patria nunciantur?

Responsio.

CH. Novi quidem permultum, at nihil veri. Novarum quidem rerum satis, at nihil comperti. Nova permulta, at explorati nihil. Non parum novi, at veri non multum. Nihil adfertur novi. Novarum rerum nihil prorsus accepi. Certi nihil, novi nonnihil. Rumores adferuntur permulti, sed dubii. Plurima est fama, at rerum nihil, firmi nihil. Si vana te capiunt, adfero tota plaustra mendaciorum. Fabularum totos modios apporto. Tantum mendaciorum adfero, quantum vix una navis vehat. PE. Exonera te quam primum, ne succumbas tanto oneri. CH. Nihil habeo praeter ea, quae iactantur in tonstrinis, in vehiculis, et in navibus.

An accepisti literas? formula.

PE. Nihilne literarum accepisti? Num aliquas e patria recepisti literas? Nullae tibi sunt redditae literae? Num quid scriptorum accepisti? Num quas accepisti epistolas? Ecquas ab amiculis accepisti literas? Nihil epistolarum advolavit e Gallia?

Responsio.

CH. Literarum nihil accepi. Ne pilum quidem literarum accepi. Ne tantulum quidem adfertur literarum. Nemo literam ad me. Ne verbum quidem a quoquam redditur. Tantum literarum accepi iamdiu, quantum vides in oculo meo. Equidem pecunias, quam literas malim. Argentum accipere malim, quam epistolas. Nummos recipere malim, quam epistolia. Nihil moror literas, modo veniat argentum. Equidem numerari malo mihi, quam scribi.

Credo, formula.

PE. Facile credo. Haud difficile creditu est. Credi istud perfacile potest. Istud tibi quis non credat? Admodum incredulus fuerit, qui hoc tibi non credat.

Profecto habeo tibi fidem. Istius rei mihi facile fidem facis. Credo tibi vel iniurato. Verisimile dicis. Adferunt tamen nonnihil solatii literae. At ego alterutrum malim, quam neutrum.

Utilitatis formula.

CH. Quorsum spectant literae sine pecunia? Ad quid tandem inanes conducunt literae? Quorsum valent, ad quid conferunt, faciunt, prosunt, proficiunt literae vacuae? Cui gratae, cui acceptae literae sine nummis? Quid emolumenti adferunt literae inanes? Cui bono sunt otiosae literae? Quid iuvant? Cui sunt usui? Ad quid conducibiles sunt? Quid secum adferunt momenti? Cui rei sunt utiles inanes epistolae?

Responsio.

PE. Podici tergendo utiles, idoneae, accommodae. Conducunt natibus tergendis. Si usum nescis earum, ad anum expurgandum valent. Ad nates tergendas. Ad posticum purgandum. Conferunt ad eam corporis partem mundandam, quae semet identidem inquinat. Valent convestiendis scombris. Involvendo thuri sunt accommodae. Quid? Valentne amiculi? Quid uxor agit tua? CH. Recte: eam apud matrem reliqui, et quidem praegnantem.

Bene precandi.

PE. Bene et tibi et illi vertat: tibi, quod pater: illi, quod mater futura sit. Adsit Deus. Ut utrique vestrum faustum felixque sit, precor optoque. Quaeso, oro superos omneis, ut incolumis prolem vobis dignam pariat, et pulchra te faciat prole parentem. Laudo te, quod virum te praestiteris. Gaudeo, te virum praestitisse. Gallum te esse declarasti, at non Cybeles. Abi, virum te iudico. CH. Ludis; idque facis tuo more. Age age, est tibi ius apud me loquendi

quaelibet. Audio, te patriam nuper revisisse. PA. Sic est factum. Nam diutiuscule iam abfueram; non ferebam tam diuturnum patriae desiderium. Non poteram a parentum conspectu abesse diutius. Torquebat me diutinum amicorum desiderium. CH. Pie fecisti: humanus es, qui ista cogites. Ducimur enim omnes admirabili quodam amore eius regionis, quae nos aluit atque edidit. Et,

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, et immemores non sinit esse sui *).

Dic, quaeso, quonam in loco illic offendisti omnia?

Nova omnia; formula.

PE. Nihil non novum. Mutata omnia. Novata singula. Universa nova. Vide, quam repente tempus res mutet humanas. Videbar mihi in alium venire mundum. Vixdum decennium abfueram, et non secus omnia admirabar, quam Epimenides, somniatorum princeps, vix tandem expergefactus. CH. Quaenam ista est fabula? Quid isthuc est fabulae? PE. Dicam equidem, si vacat. CH. Nihil fuerit iucundius. PE. Sellam igitur una cum pulvino mihi poni iube. CH. Recte admones; nam sedens commodius mentieris. PE. Fabulantur historici de Epimenide quodam Cretensi, qui deambulandi gratia solus urbem egressus, quum, subita pluviae vi compellente, in quandam speluncam ingressus obdormisset, quadraginta septem perpetuos annos somnum continuarit.

Non credo, formula.

CH. Quid narras? incredibile dictu. Non verisimile dicis. Somnium mihi narras. Non fit mihi simile veri. Monstri simile narras. Non pudet tam improbae vanitatis? Digna fabula, quae addatur veris narrationibus Luciani. PE. Imo rem narro a gravissimis

*) Ovidii distichon est, lib. I. de Ponto, eleg. 4

proditam auctoribus: nisi forte tibi parum spectatae fidei est Aulus Gellius. CH. Mihi vero, quae scribit ille, folia Sibyllae sunt omnia. PE. Quid tandem theologum tot annos somniasse reris? Nam theologum fuisse, proditum est. CH. Audire gestio.

Responsio.

PE. Quid aliud, quam quae postea prodidit Scotus, et huius farinae sodales? Sed bene cum Epimenide actum est, qui vel tandem ad se redierit: multi theologi nunquam expergiscuntur a suis somniis. CH. Age, facis ut poëta dignum est: sed perge mentiri. PE. Epimenides igitur somno solutus, e spelunca prodit, circumspicit, mutata videt omnia, sylvas, ripas, flumina, arbores, agros, breviter nihil non novum. Accedit ad urbem, percontatur, manet illic aliquamdiu, neque novit quenquam, neque a quopiam agnitus est. Alius hominum cultus, nec idem vultus, mutatus sermo, diversi mores. Nec miror, hoc Epimenidi post tantum annorum evenisse, quum mihi idem propemodum evenerit, qui pauculos annos abfuissem. CH. Quid uterque parens? vivuntne? PE. Vivunt ambo, et valent utcunque, senio, morbo, denique bellorum calamitate confecti. CH. Haec est humanae vitae comoedia. Haec est fatorum lex inevitabilis. PE. Coenabis hodie domi? CH. Foris coenaturus sum. Foris coenandum est mihi. PE. Apud quem? CH. Apud socerum meum, apud generum meum, apud nurum meam, apud affinem meum. Affines dicuntur, qui non sanguinis, sed matrimonii coniunctione copulati sunt. PE. Quae sunt igitur usitata vocabula affinitatum? CH. Maritus et uxor, nota sunt nomina.

Socer uxoris meae pater est mihi.
Gener filiae meae maritus.
Socrus uxoris meae mater.

Nurus filii mei uxor.

Levir mariti frater. Levir dicitur ab uxore, ut Helena Hectorem levirum vocat, quod esset nupta Paridi.

Fratria fratris mei uxor.

Glos mariti soror.

Vitricus matris meae maritus.

Noverca patris mei uxor.

Privignus uxoris aut mariti filius.

Privigna filia alterutrius.

Rivalis qui amat eandem.

Pellex quae amat eundem: ut Thraso rivalis est Phaedriae, et Europe pellex est Iunoni.

Cras mecum prandeas.

PE. Ago gratias. Laudo te. In crastinum igitur te ad coenam voco. Cras ergo, ut mecum coenes, oro. Cras igitur mecum prandeas, rogo. Cras igitur te mihi convivam volo.

Timeo ne non possim.

CH. At vereor, ne non licuerit. Ut possim, metuo. Veniam, si quidem licebit. At metuo, ne non queam.

Quare?

PE. Cur non licebit? Qui sic? Quid ita? Quam ob rem? Quo pacto? Quid causae? Quid obstiterit, quo minus possis?

Domi me esse oportet.

CH. Tum quidem mihi domi manendum est. Ut domi nocte sim, necesse est. Tum certe foris esse non licebit. Cras mihi quoquam ire foras, liberum non erit. A prandio abesse mihi integrum non erit. Aliquot ipse convivas eo die operior. Aliquot amiculi constituêre, ea nocte domi nostrae coenare. Ipsi mihi convivae sunt ea nocte tractandi, alioqui lubens

venirem. Ni id esset, haud gravatim facerem. Quod ni esset, haud me tibi difficilem praeberem. Non excusarem, si liceret. Non paterer bis rogari, si queam. Parce rogare, vel invocatus adessem, si quo pacto liceret. Haud gravate tibi obsequerer, si possim. Frustra rogas eum, cui non est liberum: frustra item rogaturus, si liberum esset. Nunc, ut maxime cupiam, non possum: tunc supervacaneum esset, rogare volentem. PE. Vel perendie apud me sis, oportet. Saltem perendino die ad coenam venias, necesse est. Quarto abhinc die non gravaberis, mihi praebere convivam. Die Iovis proximo non potes effugere, quin venias.

Non possum promittere.

CH. Non possum polliceri. Affirmare istud tibi non possum. Promittere certum nequeo. Veniam, ubi utrique nostrum videbitur commodissimum.

Diem dicere debes.

PE. Diem igitur mihi constituas volo, ad quem mecum sis coenaturus. Diem igitur assignes, oportet. Diem igitur promittas, necesse est. Diem certum mihi praefiniri, praescribi, praestitui, constitui cupio. Ad certum diem condicito. Diem mihi dicas velim.

Nolo te praescire.

CH. Equidem non soleo dicere diem amicis. Cum quibus mihi parum convenit, iis soleo diem dicere. Praescium te esse nolim. Praescire te nolo. De improviso te opprimam. Inopinato te opprimam. Te nec opinantem oppressero. Te nihil suspicantem oppressurus sum. Non exspectatus adfuero. Adoriar te nec opinantem. Veniam ultroneus et insperatus conviva.

Praescire volo.

PE. Biduum praescire volo. Biduum praescius es-

se cupio. Praemoneto biduo prius, quam venias. Fac me biduo ante certiorem. CH. Si me urges, dico tibi diem Sybariticum, ne desit apparandi spatium. PE. Quid hoc verbi est? CH. Sybaritae convivas invitabant in annum proximum, ut utrinque esset iustus apparatus. PE. Valeant Sybaritae cum suis molestis conviviis: ego congerronem voco, non satrapam.

Tuo malo optas.

CH. Equidem tuo detrimento. Tuopte quidem malo. In damnum tuum istud optas. Incommodo istud precaris tuo. PE. Quid ita? Quam ob rem? CH. Ego instructus accedam. Ego munitus veniam. Aggrediar te paratus. Instructus multa fame accedam; tu vide, ut vulturem expleveris. Parabo ventrem ac dentes exacuam; tu vide, quibus modis lupum exsatures. PE. Age, ad hoc certamen te provoco. Age fac pro viribus, pro virili, si quid potes. CH. Veniam, sed non incomitatus. PE. Tanto venies gratior. Sed quo comite venies? CH. Umbra. PE. Nec secus possis, si modo luce venias. CH. Sed umbram adducturus sum dentatam unam atque alteram, ne tu me vocaris impune. PE. Age, ut libet, modo ne larvas adducas. Sed explana, si libet, quid sibi velit umbrae vocabulum. CH. Apud eruditos umbrae vocantur, qui ipsi non vocati comitantur eum, qui vocatus est ad convivium. PE. Talium umbrarum adduc quantum voles.

Ea lege promitto.

CH. Veniam quidem; at hac lege, ut tu postridie eius diei vicissim apud me coenes. Faciam eo quidem pacto, ut deinde mihi quoque sis conviva. Ea lege coenam condico, ut tu rursum mihi sis conviva. Spondeo futurum, sed hac exceptione, si tu postero die itidem apud me sis. Recipio tibi, facturum me. Do fidem futurum, his quidem legibus, ut tu mecum

postridie prandeas. PE. Age fiat. Esto. Sit ita, ut vis. Si iubes, faciam. Novi Gallorum magnificentiam. Non vis gratis apud me coenare, nisi vices retuleris. At isto quidem pacto redire solent in orbem convivia. Sic nascitur conviviorum longa periodus. Hac vicissitudine fiunt sine fine reciproca convivia. CH. Nihil suavius, si minimum accedat apparatui quotidiano. Caeterum ego te detineo, alio fortassis iturum. PE. Imo ego te opinor. Sed cras latius et familiarius confabulabimur. Verum crastino die plura nugabimur. Interim fac valeas. Interim cura, ut bene valeas. Interim valebis.

Quo is? formula.

CH. Quo tu nunc abis? Quo tu nunc properas? Quo tu tam celeri gradu tendis? Quonam te confers? Quo nunc iter est?

Eo domum, formula.

CH. Domum me recipio. Domum revertor. Domum repeto. Domum me confero. Viso, quid domi agatur. Accerso medicum. Rus hinc concedo. Constitui ad hanc horam cum viro quodam gravissimo colloqui. Statui hac hora congredi cum viro gravissimo. CH. Quonam? PE. Cum Curione multiloquo *). CH. Precor igitur tibi praesentem Mercurium. PE. Quid opus Mercurio favente? CH. Quia res erit cum linguaci. PE. Atqui hac gratia magis conveniebat, mihi Memoriam precari propitiam. CH. Quid ita? PE. Quia patientissimis auribus opus erit potius, quam strenua lingua. At auris Memoriae dicata est. CH. Quanam iturus es? Qua ibis? PE. Hac ad sinistram, hac, illac, per forum. CH. Comitabor igitur te. Assecta-

*) Respicit ad Curionem Tribunum plebis, quem ad dicendum paratissimum, Caesari in civile bellum Pompeianum non segnes stimulos addidisse, Lucanus notat, ut et eiusdem loquacitatem: *Hos signa petentes audax venali comitatur Curio lingua.* Pharsal. lib. 1.

bor ac deducam te ad diverticulum usque. PE. Non patiar te circumagi. Nolim te tantum laboris mea causa capere. Isthuc officii serva, quum erit usus; nunc nihil opus est. Ne mea gratia facias viae tuae dispendium. CH. Mihi quidem compendium est, frui tantisper amico. Nihil habeo quod agam, et non sum piger, ni tibi sum molestus comes. PE. Nemo iucundior assecla. At non sinam, ut mihi claudas laevum latus: non admittam, ut mihi sinister ambules. Hic te superis commendo. Nolo te longius comitem. Ulterius nolo me comiteris.

Commendandi formula.

CH. Tu me Curioni magnopere commendato. Fac me Curioni multiloquo quam commendatissimum facias. Me Curioni commendatum quam diligentissime curato. Iube, ut me sibi commendatissimum habeat. Ego me illi per te commendatum facio. Me tibi etiam atque etiam commendo. Me tuae humanitati quam possum diligentissime commendo. ***Recommendo*** pro ***commendo***, barbaris relinquito. Vide, ne pauca cum multiloquo loquaris. Vide, ne cum multiloquo sis pauciloquus.

Obsequii.

PE. Vis me tibi morem gerere? Vis me tibi obsequi? Vis tibi obsecundem? Te igitur imitari me iubes? Quandoquidem ita vis, faciam libentissime. Ne sis mihi diutius in mora, imo ne uterque alteri. CH. Sed priusquam abeas, quaeso te, ne graveris me docere, quo pacto his sit utendum, in mora, in causa, in culpa, qui soles elegantiae studiosus esse. Quare age, doce obsecro, dissere amabo.

In culpa, in causa, in mora.

PE. Mos gerendus est tibi. Non est culpa in me, non est culpa in te. Mora est in te. In te causa est, grammatice quidem dicitur; at multo elegantius

In culpa.

Non sum in culpa. Culpa non est mea. Vaco culpa. Quod nihil proficis, tua desidia in causa fuit, non praeceptor, non pater tuus. In culpa omnes estis. Utrique in culpa estis. Utrique culpandi estis. Ambo accusandi estis. Ambo in culpa estis. Incidisti in morbum tuo ipsius vitio, tua ipsius culpa. Itidem dicuntur in vitio esse, quibus culpa debet imputari: et in crimine esse, qui culpandi sunt: et in damno esse, qui damno afficiuntur. Hoc genus sermonis non temere licet invertere. Damnum in illo est, vitium in illo est..

In causa.

Quo minus ad te scripserim, morbus in causa fuit. Quo rarius ad te scripserim, mea negotia in causa fuerunt, non negligentia. Quid in causa fuit? Quid causae fuit? Ego non sum in causa. Quod nullas a me literas acceperis, tabellarius in causa fuit. Quod tam macilentus es, amor, non studium, in causa est. Hoc est causae.

In mora.

Non ero vobis in mora. Quidnam nobis in mora fuit? Tu nobis in mora fuisti. Tu semper in mora es. Quid te remoratum est? Quis te remoratus est? Habes quod petebas; tuum est, memoriae insculpere. Habes assectatiunculae tuae praemium. Vale, mi Christiane. CH. Vale in crastinum et tu, mi Petre.

In occursu.

CHRISTIANUS, AUGUSTINUS.

CH. Salve multum, iucundissime Augustine. AUG. Salve tantundem, mi humanissime Christiane. Felix sit tibi huius diei exortus. Prosper sit tibi hic dies. Quid tandem agitur? CH. Suaviter, ut nunc res nostrae

sunt. Et cupio omnia, quae vis. AUG. Merito te amo. Amo te. Amandus es. Benigne dicis. Comis es. Habeo gratiam.

Irascor tibi, formula.

CH. At ego nonnihil tibi succenseo. At ego tibi subirascor. Verum ego tibi sum subiratus. Atqui ego sum in te stomachosior. Atqui nonnihil est, vel habeo, quod tibi succenseam.

Qua causa? formula.

AUG. Quidnam est istud, obsecro? Quid ita? Quam ob rem tandem, oro? Quid admisi sceleris? Quid commerui? Promereor bona, aut laudem: commereor mala, aut poenam: illud in bonam, hoc in malam partem sumitur. Demeremur eum, quem nobis beneficio reddimus obnoxium.

Quia non curas me.

CH. Quod nulla mei tibi cura sit. Quod nihil nos respicis. Quod tam raro nos revisas. Quod nihil nos cures. Quod me plane negligis. Quod nostri curam videris abiecisse. AUG. At nihil est causae, cur succenseas. At praeter meritum meum. At immerito succenses. Neque enim mea culpa accidit, quod te rarius visam. Dabis veniam occupationibus meis, per quas mihi non licet toties, quoties cupio, te revisere. CH. Ita demum tibi ignoscam, si hodie apud me coenes. Ea conditione purgatus mihi eris, si vesperi ad coenam venias. AUG. Haud iniquas pacis leges praescribis, Christiane; quare haud invitus faciam. Equidem faciam volens. Istud quidem fecero perlubenter. Haud gravate faciam. Hic sane non me praebebo difficilem. Nihil hac re fecero libentius. Animo faciam lubenti. CH. Laudo tuam facilitatem, et hac in re, et in ceteris omnibus. AUG. Sic soleo amicis obsequi, praesertim non iniqua petentibus.

Ridiculum: an tu me recusaturum putabas oblatum, quod ultro etiam erat rogandum?

Ne fallas me, formula.

CH. Age, at cave ne me deluseris. Cave fallas. Cave spem frustra foveam. Cave luseris exspectantem. Cave mihi verba dederis. Vide ne me frustra habeas. Vide ne me vana spe lactes. AUG. Nihil opus iureiurando. In ceteris, in aliis time perfidiam, hac in re non fallam. Sed heus tu, cave quicquam paraveris praeter quotidiana: mea causa diem festum nolo. Scis me convivam minime edacem, bibacem multo minus. Nosti enim me convivam non multi cibi, sed ioci plurimi. CH. Curabitur diligenter. Ego te Pythagorica coena excipiam, aut fortasse frugaliore. AUG. Imo Diogenica, si me delectare voles. CH. Certe Platonica coena te excipiam, in qua multum sit literatarum fabularum, cibi minimum, cuius voluptas duret etiam in posterum diem: alioqui, qui prolixe fuerit acceptus, fortassis eo die suaviter afficitur, sed postridie dolet caput, crudus est stomachus. Apud Platonem qui coenabat, unam voluptatem capiebat ex apparatu facili, fabulisque philosophicis: alteram postridie, quod nec capitis gravedinem, nec stomachi cruditatem sentiret. Ita prandebat etiam suaviter ex condimento coenae pridianae. AUG. Placet, fiat ut mones. CH. Tu vide omnes curas tuas, ac rugas etiam istas domi relinquas. Huc praeter nugas et risum nihil adferas, et, ut inquit Iuvenalis:

Protinus ante meum, quicquid dolet, exue limen *).

AUG. Quid? literas mecum venire non vis? Musas meas mecum adducam, nisi quid aliter censes. CH. Tetricas Musas una cum negotiis domi claudas. Blandas Camoenas omnes, deinde sales tuos, dicteria,

*) Exstat versus Iuvenal. Satyr. XI.

scommata, facetias, lepores, ridicula omnia tecum adducito. AUG. Ita fiet. Exporrigemus frontem. Bellos homunculos agemus. Ridebimus affatim. Curabimus cutem. Indulgebimus genio. Genialiter coenabimus. Epicureos agemus. Bonum vultum faciemus, et erimus boni socii; inelegantium elegantiae sunt, qui suam habent linguam sibi peculiarem. CH. Quo nunc properas? AUG. Ad generum meum. CH. Quid illuc? quid eo? quid illo? AUG. Audio, nescio quid turbae inter eos natum, ut redigam eos in gratiam, ut reducam in concordiam, ut pacem inter eos componam. CH. Benigne facis, quamquam nihil te opus esse arbitror. Nam ipsi inter se melius hoc bellum composuerint. AUG. Fortassis et induciae iam indictae sunt; noctu de pacis legibus agetur. Sed numquid me aliud vis? CH. Vocabo te per puerum meum. AUG. Ubi voles, domi ero. Bene vale. CH. Bene sit tibi. Fac hic ad quintam horam adsis. Heus Petre, accerse ad coenam Augustinum, qui mihi hodie, ut scis, coenam condixit. PE. Eo. Salve, poëta. Coena iamdudum parata est; te herus exspectat domi; ubi voles accedas. AUG. Venio. Salve, mi Christiane. CH. Bene factum, quod venisti. Gaudeo te advenisse. Gratulor mihi, quod venisti. Nondum quinta sonuit, credo. PE. Imo iamdudum praeterita est. Haud longe sexta abest. Instat hora sexta. Mox sextam audies. AUG. Parvi refert, an post quintam venerim, nec ne, modo ne post coenam. Nam post festum venire, miserum est. At quorsum tantus apparatus? Quorsum tot epulae? Num me lupum existimas? Num tibi lupus videor? Num me vulturem putas? CH. Non vulturem, sed tamen nec cicadam, ut rore vivas. Nihil est luxus. Munditics mihi semper placuit, sordes detestor. Nec Apitius mihi placet, nec Diogenes. Praestat aliquid superesse, quam deesse. Si praeter cicer nihil apponeretur, et fuligo forte il-

lapsa in ollam, condiret legumen, quid tum ederetur? Nec omnia sapiunt omnibus. Itaque mihi placet moderata varietas. AUG. Non tu metuis leges sumtuarias? CH. Imo peccavi frequenter in diversum. Nihil nobis opus lege Fannia *). Satis nos docet frugalitatem ipsa tenuitas. AUG. Haud ita convenerat. Longe aliter pollicitus es. CH. Age, inepte, nec ipse conventa servas. Convenerat enim, ne quid praeter nugas inferres. Quin haec missa faciamus. Lavemus ac discumbamus. Heus tu, puer, cape guttum ac patinam, linteum ex humero suspende, ministra aquam; quid cessas? Lava, Augustine. AUG. Lava tu prior. CH. Bona verba: hoc anno perpetuo illotus coenare mallem. AUG. Ridiculum: non honoratiori, sed turpiori ante alios lavandum est: lava igitur, ut immundior. CH. Tu es urbanus plus satis. Es urbanior, quam sat sit, quam par est. Quorsum attinet ista urbanitas? Huiusmodi ceremonias ineptas mulierculis relinquamus, quae nunc et ab aulicis fastidiuntur, unde tamen olim profectae sunt. Lavetis terni aut quaterni simul. Ne teramus tempus huiusmodi moris. Ego nulli designabo locum; sumat sibi quisque, quem volet. Qui delectatur igni, hic commodius accumbet. Qui offenditur luce, deligat hunc angulum. Quem delectat prospectus, hic sedeat. Agite; satis morarum. Accumbite. Ego domi sum; vel stans coenabo, si lubeat, vel obambulans. Cessatis? At interim coena corrumpitur. AUG. Vivamus nunc, curemusque cuticulam. Simus nunc Epicurei. Nihil nobis cum fronte Stoica. Valeant curae. Absit omnis livor, exulet obtrectatio. Sit mens laeta, frons hilaris, sermo lepidus. CH. Quinam sunt isti Stoici atque Epicurei, Augustine? AUG. Stoici phi-

*) Lege sumtuaria, quam tulit Consul Fannius Romae, sub bellum Punicum tertium. Lata fuit in haec verba: Permittuntur diebus festis centeni aeris: ceteris deni.

losophorum quoddam genus est triste, severum, ieiunum, qui hominis summum bonum honesto nescio quo metiuntur. Epicurei, his longe diversi, felicitatem hominis voluptate terminant. CH. Tu igitur cuius es tandem? Stoicus, an Epicureus? AUG. Zenonem laudo, at Epicurum vivo. CH. Quod tu ioco dicis, Augustine, id serio factitant hodie non pauci, pallio tantum et barba philosophi. AUG. Imo isti vel asotos superant luxu CH. Heus, Dromo, ades huc. Tuo munere fungere; consecra coenam. AUG. *Quicquid appositum est, et quicquid apponetur, felix ac sacrum esse iubeat, qui sua benignitate pascit universa. Amen.* CH. Appone epulas. Quid cunctamur caput hunc discerpere? quid trepidamus hunc gallum lacerare? AUG. Ego Herculem praestabo, ac belluam hanc conficiam. Utrum mavis de ala, an de poplitibus? CH. Utrum vis; nihil mea refert. AUG. In hoc genere alis primae partes tribuuntur; in caeteris poplites lautiores putat vulgus. CH. Tu multum laboris mea causa capis. Tu permultum laborem mea causa sumis. Tu omnibus ministras; ipse nihil edis. Ego tibi hanc alam ministrabo; at ea lege, ut dimidium mihi restituas. AUG. Itane agitur? At istud est tibi ministrare, non mihi. Tibi serva: ego enim sum impudentior, quam cui ministrari quicquam debeat. CH. Probe facis. AUG Eho, tu lupo cibum ministras? Vulturem invitas? CH. At ieiunas, non coenas. AUG. Imo me uno nihil edacius. CH. Imo mendacius nihil. Proinde agito, ac si domi sis tuae. AUG. Istud iam plane mihi persuasi. Istud iam in animum induxi. Sic stat sententia. Consilium est, istud facere. CH. Quid tibi hoc vinum placet? Quid hoc villi delectat? AUG. Mihi quidem perplacet. Me certe vehementer iuvat. Me satis delectat. Me non mediocriter iuvat. CH. Utrum mavis? rubrum, an candidum?

Non refert, quo sit colore.

AUG. Equidem utroque iuxta delector. Nihil refert, quo sit colore, modo sapor placeat. Non laboro, quantum oculis placeat vinum, modo palatum iuvet. Nihil me movet aspectus, si sapor placeat. Parvi refert, quo sit colore, quem habeat colorem, si sapiat bene. Non cupio oculos pascere, si palato satisfacere queat, modo palatum iuvare possit. Nihil moror colorem, modo gratus sit sapor. CH. Credo. Atqui sunt coenaticae philosophiae cum primis periti, qui negant, vinum esse probandum, nisi quod placeat quatuor sensibus: oculis, colore: naribus, odore: palato, sapore: auribus, fama et nomine. AUG. Ridiculum; quid fama conducit ad potum? CH. Tantum, ut multi non stupidi palati vehementer probarint villum Lovanio vernaculum *) quum crederent, esse Belnense. AUG. Fortasse iam larga potatione palatum obsurduerat. CH. Imo nondum attigerant poculum. Tamen iudicium tuum audire cupio, hominis his in rebus peritissimi. AUG. Album nostrates rubro praeferunt, quod rubrum paulo sit acerbius, et alterum exilius quidem, sed illud mitius, et, ut arbitror, salubrius. CH. Habemus et subrubrum, et flavum, et purpureum. Hoc mustum est hornum. Hoc bimum est, si quem capit vetustas. Habemus et quadrimum: sed iam vapescit ac desipiscit senio. Aetate vigor evanuit. AUG. Luculli divitias audio. CH. Heus puer, ubi cessas? Nos hic plane negligis: non vides, quanta sit hic siccitas? Quid si hoc rerum statu incendium contingeret, quo restingueremus? Dato singulis plenos cyathos. Augustine, quid habes, quod parum es hilaris? Quid accidit tibi, quod sedes tristior? Quid est tibi, quod minime gaudes? Aut doles, aut carmina condis. Tu nunc Chrysippum

*) Lovanium urbs Brabantiae primaria. *Belna*, quae est in Burgundia, gallice *Beaune*.

agis *); Melissa tibi opus est. AUG. Quam hic mihi fabulam narras? CH. Chrysippus adeo fertur intentus fuisse suis argutiis logicis, ut ad mensam etiam fame periturus fuerit, nisi ancilla Melissa cibum in os ingessisset. AUG. Ille vero indignus erat, qui servaretur. Sed si te offendit taciturnitas, placetque convivium vocalius, est, quo id efficias. CH. Memini. Recte admones: liberalius bibendum: largius, copiosius, meracius oportet bibere.

Rem attigisti.

AUG. Rem acu tetigisti. Recte iudicas. Scopum attigisti. Nam, foecundi calices quem non fecere disertum **)? CH. Perdocte tu quidem, Augustine, ut omnia; sed quoniam in sermonem vinarium, quando in mentionem incidimus vinorum, libet interrogare, quonam consilio veteres illi Bacchum, quem vini auctorem videri volebant, poëtarum Deum dixerint. Quid enim illi temulento Deo cum poëtis, Musarum virginum cultoribus? AUG. Quaestio, ita me Bacchus amet, poculis digna: verum quorsum tuae quaestiones spectent, satis intelligo. CH. Quorsum, amabo? AUG. Astute de vino disputationem iniicis gallica techna, quam didicisse Parisiis te suspicor, nimirum quo minus interim absumatur vini. Abi, virum te iudico; non frustra in tanta schola versatus es. CH. Accipio tua dicta; referam paria scommata, ubi erit commodum. Sed ad rem. AUG. Dissolvam, ubi bibero: siquidem absurdum fuerit, sicco palato de quaestione vinosa disputare. Praebibo tibi, Christiane. Propino tibi hunc scyphum dimidiatum. CH. Accipio abs te libenter. Sit saluti. Prosit. AUG. Iam accingor, ut me missum facias. Ego meo more praepostere faciam. Quod Baccho pueritiae effigiem tri-

*) Qui fuit severus Stoicus.

**) Versus est Horatii in epist. 5. lib. 1. ad Torquatum

buerint, id habet mysterii, quod vinum potum curas et sollicitudines animis nostris eximit, hilaritatemque quandam inducit. Quare senibus quoque ipsis iuventam quandam reddere videtur, dum et hilariores facit et formosiores: id quod Horatius, quum multis in locis, tum praecipue his versibus aperte testatur:

Ad mare quum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae.

Nam quod huic poëtas dicarunt Deo, id significatum voluisse suspicor, quod vinum et ingenium excitat, et facundiam ministrat, quae duo poëtae sunt aptissima. Unde frigent carmina, quae scribuntur aquae potoribus. Est quidem igneus suapte natura Bacchus, sed adhibitis Nymphis redditur temperantior. Habes quod quaerebas? CH. Nihil unquam audivi verisimilius dici ab homine poëta. Dignus es, qui bibas gemma *). Heus puer, tolle hanc patinam, atque appone cetera. AUG. Puerum habes admodum inurbanum. CH. Est veterator nequissimus. AUG. Cur non instituis alio pacto? CH. Difficile est canem vetulum loris assuescere. Difficillimum est veteratoris mutare mores. Vetulus canis non facile assuescit loro. Me quidem dignus est. Dignum patella operculum.

Si cognoscerem, quid te oblectet, tibi ministrarem.
Formula.

AUG. Decerperem tibi quidpiam, si palatum tuum tenerem. Ministrarem tibi, si gula tua mihi satis cognita esset. Apponerem tibi, si, quid potissimum iuvaret, scirem. Si nossem ingenium palati tui,

*) Id est, *e gemma*, seu poculo gemmis ornato; pars pro toto.

essem tibi structor. Equidem tantundem palato, quantum animo, sapio. CH. Palatum habes eruditissimum. Nihil tuo palato doctius. Nec eo te puto inferiorem, de cuius singulari peritia testatur Satyricus:

Ostrea callebat primo deprendere morsu,
Et semel aspecti dicebat littus echini.

AUG. Et tu mihi, Christiane, ut par pari referam, ipsum audivisse Epicurum, aut in schola Catiana institutus videris *). Quid enim tua gula aut sapientius, aut fastidiosius? CH. Si oratoriam aeque artem ut culinariam callerem, nec Cicero ipse me vinceret. AUG. Equidem si alterutra carendum esset, culinariam, quam rhetoricam, mallem. CH. Subscribo tuo iudicio: graviter, acute, vereque iudicas. Quid enim oratorum confert loquacitas, nisi quod aures otiosas inani voluptate demulcet? Culinaria tum palatum, tum ventrem, tum totum hominem, quantus est, pascit ac reficit. Concedat laurea linguae, inquit Cicero: at utraque concedat culinae. Nunquam mihi Stoici illi magnopere placuerunt, qui, omnia ad suum nescio quod honestum referentes, cutis ac palati nullam rationem habendam putant. Dici non potest, quanto Diogene sapientior Aristippus mihi fuisse videtur. AUG. Ego Stoicos cum suis ieiuniis contemno. Epicurum magis laudo ac probo, quam Diogenem illum Cynicum, qui crudis oleribus, ac simplici aqua victitabat. Quare nihil miror, si Alexander, rex fortunatissimus, se Alexandrum, quam Diogenem esse, maluit. CH. Nec ego sane, quamlibet vilis homuncio, cum Diogene meam philosophiam commutarem: fortassis et Catius tuus facere recusaret. Melius nostri temporis philosophi sentiunt, qui contenti Stoicorum more disputare, vivendo ipsum etiam Epicurum vincunt. At ego quidem

*) De Catio Epicureo, eruditissimo coenarum structore et auctore vide Horat. serm. lib. 2. sat. 4. *Unde et quo Catius? etc.*

rem in primis praeclaram philosophiam puto, si parce adhibeatur. Nimium philosophari non laudo. Est enim res perquam ieiuna, sterilis, atque tristis. Ubi in calamitatem aut aegritudinem incidi, tum demum ad philosophiam, tanquam ad medicam, confugio. Ubi convalui, rursum illi vale renuncio. AUG. Tuam rationem probo. Belle philosopharis. Salve igitur, philosophe non e Stoa, sed e culina. CH. Quid tandem habes, Erasmi, quod parum sis hilaris? Quid sibi vult corrugata frons? quid silentium? An mihi succenses, quod te frugaliore coena acceperim? ER. Imo tibi sum iratus, quod tantum impendii mea causa sit factum. Interminatus erat Augustinus, ne sua causa diem festum faceres: vis nos posthac redire nunquam. Nam talem coenam dare solent ii, qui unam duntaxat dare constituissent. Quos tandem convivas videris accepisse? Non amiculis, sed satrapis coenam parasse videris. An nos helluones esse credis? Hoc non est dare coenam, sed triduanam saturitatem. CH. Etiam tu pergis esse Demea? Cras, ut lubet, disputa: hodie Mitionem te praebeas, oro. De impendio cras sobrii disputabimus; nunc nil nisi meras nugas audire libet. AUG. Christiane, utrum de bubulis an de ovillis carnibus mavis? CH. Bubulis quidem magis delector, at ovillas magis salutares arbitror. Ita ingenium est hominum, ut perniciosissima quaeque appetant vehementissime. AUG. Galli suillas carnes mirum in modum amant. CH. Galli amant, quae parvo constant. AUG. Hac una in re Iudaeus sum: nam nihil aeque odi atque carnes suillas. CH. Nec iniuria; quid enim insalubrius? Ego in hoc non cum Gallis, sed cum Iudaeis sentio. ER. At ego ovillas pariter amo, et suillas; sed diversa ratione. Nam ovillis, quod amem, libenter vescor: suillas prae amore non attingo, ne quid offendam. CH. Bellus homo es, Erasmi, ac festivus. Equidem

mirari mecum soleo, unde tanta in palatis humanis diversitas. Nam, ut Horatiano carmine utar:

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato *).

ER. Quamquam, ut ait Comicus, quot homines, tot sententiae, et suus cuique mos; tamen nemo me adduxerit, ut credam, plus ingeniis inesse varietatis, quam palatis. Ita vix duos reperias, quos eadem iuvent. Permultos vidi, qui butyri ac casei ne olfactum quidem ferrent. Sunt, quibus carnes nauseae sint: alius elixis, alius assis abstinet. Multi aquam vino praeferunt. Et, quod incredibile est, vidi hominem, qui nec pane, nec vino uteretur. CH. Et quibus tandem miser ille victitabat? Quibus vescebatur? ER. Ceterorum nihil fastidiebat, non carnes, non pisces, non olera, non poma. CH. Vis, ut istud tibi credam? ER. Si lubet. CH. Credo, at ea lege, ut vicissim mihi mentienti fidem sis habiturus. ER. Age faciam: modo verecunde mentiaris. CH. Quasi vero sit quicquam tuo commento impudentius. ER. Quid dicet frons tua, si hominem tibi commonstrem? CH. Macilentum quempiam ac monogrammum **) esse oportet. ER. Imo diceres athletam. CH. Polyphemum potius. ER. Hoc tibi mirum videri demiror, quum multi sint, quibus pisces vento durati sint panis loco: nonnullis hoc praestent herbarum radices, quod nobis panis. CH. Credo; sed perge mentiri. ER. Quendam in Italia, quum illic agerem, videre memini, qui nullo neque cibo, neque potu adiutus, somno saginabatur. CH. Ut nihil pudet! Non possum illud Satyricum non dicere:

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles ***).

*) Horatius lib. 2. epist. 2. v. 61 et 62.

**) *Monogrammi* dicuntur homines praetenues ac pusilli, a picturis, in quibus unica linea notantur homunculi, velut procul apparentes.

***) Verba sunt Iuvenalis in satyra 7.

Tu poëtaris. Tu nunc poëtam agis. Nam, mentiris, dicere, mihi religio est. ER. Mentiar, si non Plinius, auctor certissimus, scripsit, ursum quatuordecim dies solo somno mirum in modum saginari: quo tamen ita alte premitur, ut ne vulneribus quidem queat excitari. Imo, quo magis mireris, addam quod Theophrastus scribit, per id tempus ursorum carnes coctas quoque, si asserventur, reviviscere. CH. Vereor, ne Parmeno ille Terentianus ista non contineat. Mihi facile fidem facis. Ministrarem tibi de cervinis carnibus, si satis essem urbanus. ER. Unde tibi nunc venatio? Unde ferina? CH. Midas, homo hominum, qui vivunt, liberalissimus, nostrique amantissimus, mihi misit dono: dono quidem, sed sic, ut ego minoris emam saepenumero. ER. Qui sic? CH Quia famulis plus dandum, quam daretur in macello vendenti. ER. Quae res cogit hoc facere? CH. Tyrannus omnium violentissimus. ER. Quis iste? CH. Mos. ER. Profecto tyrannus iste frequenter iniquissimas leges obtrudit mortalibus. CH. Idem suo more nudius tertius hunc cervum venatus est. Quid tu, qui soleas istius studii esse amantissimus? AUG. Equidem hoc studio plane relicto, iam praeter literas nihil venor. CH. At mihi videntur literae quovis cervo fugaciores. AUG. Duobus tamen potissimum canibus assequimur, admiratione scilicet, atque improbitate laboris. Nam et admirari plurimum discendi ardorem ministrat; et, ut facundissimus poëta scripsit,

Labor omnia vincit improbus.

CH. Amanter admones, Augustine, ut soles: propterea non desistam, non conquiescam, non defatigabor, donec consequar AUG. Carnes cervinae sunt nunc admodum tempestivae. Meminit Plinius de hoc animante quiddam admirabile. CH. Quidnam obsecro? AUG. Quoties arrexere aures, acerrimi esse au-

ditus: at contra quum remisere, surdos. CH. Istud ipsum mihi saepenumero evenit. Nam si quando fiat sermo de recipiendis aureis, nihil tam auritum. Hic enim cum Pamphilo illo Terentiano aures arrigo. Ubi de numerando verba fiunt, illico demitto. AUG. Laudo te; facis, ut te decet. CH. Vis de his leporinis clunibus? AUG. Tibi sumito. CH. An de tergo mavis? AUG. Hoc animal praeter ilia et clunes nihil habet appetendum. CH. Vidistine unquam leporem candidum? AUG. Saepenumero. Plinius in Alpibus candidos reperiri scribit, quibus hibernis mensibus nivem pro cibatu esse, sit creditum. An verum sit, Plinius ipse viderit. Quodsi leporis cutem candidam reddit nix, stomachum habeat candidum necesse est. CH. Mihi verisimile non fit. AUG. Accipe magis admirandum, at fortasse tibi non inauditum. Idem utramque vim singulis inesse testatur, maris et foeminae, ac foemellas sine mare aeque gignere. Istud ipsum multi asseverant, praesertim venandi studiosi. CH. Est ita, ut dicis. Sed hos cuniculos, si placet, tentemus, quia pinguiusculi sunt ac tenelli. Ministrarem illi Nymphae, si propius assiderem. Augustine, istius tibi vicinae curam age, si libet: calles enim, quo gestu sit ministrandum istis Veneribus. AUG. Teneo quid dicas, nasute. CH. Quid? te anserinae carnes delectant? AUG. Me quidem non mediocriter iuvant, ut sum minime fastidiosus. At hic anser, nescio quo pacto, nihil me iuvat: nihil enim in vita vidi siccius: siccior est pumice, aut etiam noverca Furii illius, in quem Catullus multum iocatur. Ligneus mihi videtur. Et mehercule, quantum suspicor, veteranus miles immodicis excubiis sese maceravit. Aiunt enim anserem inter omnia animalia longe esse vigilantissimum. Et profecto, nisi coniectura fallor, hic anser ex eorum numero est, qui, canibus una cum excubitoribus somno sopitis,

Romanum olim Capitolium defenderunt. CH. Verisimile (ita me Deus amet) dicis: nam ex eo seculo relictum arbitror. AUG. Haec quoque gallina aut parcum saginatorem habuit, aut amavit, aut certe zelotypa vixit, quo quidem morbo hoc animantis genus maxime laborat. Hic capus longe melius pinguit. Vide, curae quid faciant. Quod si ex Theodorico nostro Gallo faceremus capum, multo citius pinguesceret. TH. Non sum gallus. AUG. Fateor, non es Gallus Cybeles, neque gallus gallinaceus, at forte Gallus gallaceus. CH. Quid hoc verbi est? AUG. Hoc aenigma tibi coniectandum relinquo: ego Sphingem praestiti, tu Oedipus esto. CH. Dic mihi bona fide, Augustine; nulla tibi cum Gallis unquam fuit necessitudo? Nihilne affinitatis tibi cum Gallis contraxisti? Nullum fuit commercium? AUG. Nihil, nihil sane. CH. Tanto es nequior. AUG. Sed cum Gallabus nonnihil. CH. Libetne de iecore anserino? Quod apud veteres in deliciis cum primis habebatur. AUG. Non sum reiecturus, quod a tua manu venerit. CH. Non est, quod exspectes Romanas delicias. AUG. Quas? CH. Carduos, cochleas, testudines, colubros, fungos, boletos, tubera. AUG. Istis omnibus ego vel rapam praeferam. Liberalis es, benignus es, Christiane. CH Has perdices nemo attingit, ne columbos quidem. Cras est dies ieiunii ab Ecclesia indicti; adversus hanc esuriem munite vos. Onerate saburra navim adversus imminentem tempestatem. Bellum instat; instruite ventrem commeatu. AUG. Utinam isthuc verbi tacuisses, hilariores surrexissemus a coena. Miseros nos reddis ante tempus. CH. Quid ita? AUG. Quia minus anguem odi, quam pisces. CH. At non tu solus. AUG. Quis hoc taedii nobis invexit? CH. Quis commonstravit aloën, absynthium et scammonium dare in remediis? AUG. Sed ista dantur aegrotis. CH. Sic haec dantur nimium recte valentibus. Aliquando praestat

aegrotare, quam plus satis valere. AUG. At mihi videtur minus oneris olim impositum Iudaeis. Equidem ab anguillis et porcis facile temperarim, modo liceat capis et perdicibus expleri. CH. In plerisque non res, sed animus nos discernit a Iudaeis. Illi manum abstinebant a certis cibis, velut ab immundis et animum inquinaturis. Nos quum intelligamus omnia munda esse mundis, tamen carni lascivienti, velut equo ferocienti pabulum subducimus, quo magis dicto sit audiens spiritui. Nonnunquam immoderatum suavium rerum usum abstinentiae molestia castigamus. AUG. Audio: sed eadem opera defendi posset circumcisio praeputii. Moderatur et illa coitus pruritum, et cruciatum adfert. Si omnes itidem abhorrerent a piscibus atque ego, vix a parricida tam atrox supplicium exigerem. CH. Quorundam palato gratior est piscium, quam carnium esus. AUG. Congruunt igitur his, qui gulae serviunt, non valetudini. CH. Equidem audivi quondam apud Aesopos et Apitios praecipuum luxum in piscibus fuisse. AUG. Qui conveniunt igitur deliciae cum supplicio? CH. Non omnibus sunt muraenae, aut scari, aut acipenseres. AUG. Ergo tenues soli discruciantur, quibus satis male est, etiam quum vesci licet carnibus. Fit enim non raro, ut quum licet vesci per Ecclesiam, non liceat per crumenam. CH. Durum mehercle interdictum. AUG. Quod si interdictus carnium esus divitibus vertitur in delicias; et, si pauperibus saepe non licet vesci carnibus, etiam quum licet, ac ne piscibus quidem, qui fere carius emuntur; cui igitur bono erit interdictum? CH. Omnibus: nam tenuibus, cochleis aut ranis licebit vesci, aut cepe, porrumve arrodere. Mediocres detrahent nonnihil quotidianis opsoniis. Quod si quid divites deliciabuntur hac occasione, suae gulae imputent, non incusent ecclesiae constitutionem. AUG. Pulchre dixti, sed interim a

tenuibus, qui summis sudoribus alunt familiam, et procul absunt ab amnibus ac lacubus, exigere carnium abstinentiam, est indicere famem, aut βουλιμίαν magis. Atqui si quid Homero credimus, longe miserrimum mortis genus est, perire fame. CH. Sic visum est Homero caeco: at apud Christianos miser non est, qui bene moritur. AUG. Esto sane: sed tamen durum est, a quoquam exigere, ut moriatur. CH. Nec hoc animo pontifices interdicunt esum carnium, ut intereant homines, sed ut vel affligantur moderate, si deliquerunt, vel subducto laetiore pabulo, corpora minus ferociant adversus spiritum. AUG. Isthuc ipsum efficiet moderatus carnium esus. CH. Sed in tanta corporum varietate certus carnium modus praescribi non potest, cibi genus potest. AUG. Sunt et pisces, qui multum addant alimenti: sunt carnes, quae minimum. CH. Sed in genere plus alunt carnes. AUG. Age, dic mihi, si quo tibi foret iter, utrum malles equum alacriorem ac sublascivum, an morbidum, qui subinde collabens sessorem deiiciat in terram? CH. Quorsum istud? AUG. Quia piscium esus corruptis humoribus corpora nostra reddit magnis morbis obnoxia, ut iam spiritui non possint subservire. CH. Quibus morbis? AUG. Podagrae, febri, leprae, morbo regio. CH. Qui scis? AUG. Credo medicis: id malim, quam experiri. CH. Id fortassis in paucis accidit. AUG. Equidem arbitror in pluribus. Porro, quoniam animus agit per organa materialia corporis, quae malis aut bonis humoribus afficiuntur, vitiatis instrumentis non potest, ut vult, exerere vim suam CH. Scio, medicis magnopere damnatum esse piscium esum: sed secus visum est maioribus nostris, quibus obtemperare religiosum est. AUG. Religiosum erat et olim, non violare sabbatum: sed prius erat, servare hominem sabbato. CH. Suae quisque saluti consulat. AUG. Imo, si Paulo volumus auscultare,

nemo quae sua sunt, quaerat, sed quisque, quae alterius. CH Sed unde hic novus theologus in convivio? Unde novus hic ac subitus magister noster? AUG. Quia mihi male convenit cum piscibus. CH. Quid igitur? An non abstines a carnibus? AUG. Abstineo, sed obmurmurans, nec sine meo magno malo. CH. Charitas omnia suffert. AUG. Verum; sed eadem quam minimum exigit. Si suffert omnia, cur non ferunt nos his vesci cibis, quos indulsit libertas evangelica? Cur hi, a quibus Christus toties amorem sui stipulatus est, patiuntur tot hominum et corpora periclitari morbis capitalibus, et animas aeternae damnationis periculo, ob rem nec interdictam a Christo, nec per se necessariam? CH. Ubi aliud suadet necessitas, cessat humanae constitutionis vigor, cessat et voluntas nomothetae. AUG. At non cessat offendiculum infirmorum. Non cessat scrupulus meticulosae conscientiae. Postremo non satis constat, quibus limitibus finiatur ista necessitas. An quum coeperit ichthyophagus agere animam? Sero morienti porriguntur carnes. An quum totum corpus habet epialus? Non tanti erat ciborum delectus. CH. Quid igitur tu velles praescribi? AUG. Scio, si quis mihi credat ecclesiasticae rei dictaturam. CH. Quid isthuc verbi est? AUG. Si summus essem Pontifex, hortarer omnes ad perpetuam vitae sobrietatem, sed praecipue sub diem festum. Ceterum ius facerem cuique vescendi quibus vellet, pro corporis salubritate, dum moderate et cum gratiarum actione: daremque operam, uti hoc, quod detraheretur observationibus huiusmodi carnalibus, accresceret ad studium verae pietatis. CH. Nimirum istud mea quidem sententia tanti est, ut te faciamus Pontificem. AUG. Rides: sed tamen cervix haec sufficeret vel triplici coronae sustinendae. CH. At interim vide, ne ista scribantur inter articulos Parisiensium. AUG. Imo quicquid dictum est, scribetur in

Tu poëtaris. Tu nunc poëtam agis. Nam, mentiris, dicere, mihi religio est. ER. Mentiar, si non Plinius, auctor certissimus, scripsit, ursum quatuordecim dies solo somno mirum in modum saginari: quo tamen ita alte premitur, ut ne vulneribus quidem queat excitari. Imo, quo magis mireris, addam quod Theophrastus scribit, per id tempus ursorum carnes coctas quoque, si asserventur, reviviscere. CH. Vereor, ne Parmeno ille Terentianus ista non contineat. Mihi facile fidem facis. Ministrarem tibi de cervinis carnibus, si satis essem urbanus. ER. Unde tibi nunc venatio? Unde ferina? CH. Midas, homo hominum, qui vivunt, liberalissimus, nostrique amantissimus, mihi misit dono: dono quidem, sed sic, ut ego minoris emam saepenumero. ER. Qui sic? CH Quia famulis plus dandum, quam daretur in macello vendenti. ER. Quae res cogit hoc facere? CH. Tyrannus omnium violentissimus. ER. Quis iste? CH. Mos. ER. Profecto tyrannus iste frequenter iniquissimas leges obtrudit mortalibus. CH. Idem suo more nudius tertius hunc cervum venatus est. Quid tu, qui soleas istius studii esse amantissimus? AUG. Equidem hoc studio plane relicto, iam praeter literas nihil venor. CH. At mihi videntur literae quovis cervo fugaciores. AUG. Duobus tamen potissimum canibus assequimur, admiratione scilicet, atque improbitate laboris. Nam et admirari plurimum discendi ardorem ministrat; et, ut facundissimus poëta scripsit,

Labor omnia vincit improbus.

CH. Amanter admones, Augustine, ut soles: propterea non desistam, non conquiescam, non defatigabor, donec consequar AUG. Carnes cervinae sunt nunc admodum tempestivae. Meminit Plinius de hoc animante quiddam admirabile. CH. Quidnam obsecro? AUG. Quoties arrexere aures, acerrimi esse au-

ditus: at contra quum remisere, surdos. CH. Istud ipsum mihi saepenumero evenit. Nam si quando fiat sermo de recipiendis aureis, nihil tam auritum. Hic enim cum Pamphilo illo Terentiano aures arrigo. Ubi de numerando verba fiunt, illico demitto. AUG. Laudo te; facis, ut te decet. CH. Vis de his leporinis clunibus? AUG. Tibi sumito. CH. An de tergo mavis? AUG. Hoc animal praeter ilia et clunes nihil habet appetendum. CH. Vidistine unquam leporem candidum? AUG. Saepenumero. Plinius in Alpibus candidos reperiri scribit, quibus hibernis mensibus nivem pro cibatu esse, sit creditum. An verum sit, Plinius ipse viderit. Quodsi leporis cutem candidam reddit nix, stomachum habeat candidum necesse est. CH. Mihi verisimile non fit. AUG. Accipe magis admirandum, at fortasse tibi non inauditum. Idem utramque vim singulis inesse testatur, maris et foeminae, ac foemellas sine mare aeque gignere. Istud ipsum multi asseverant, praesertim venandi studiosi. CH. Est ita, ut dicis. Sed hos cuniculos, si placet, tentemus, quia pinguiusculi sunt ac tenelli. Ministrarem illi Nymphae, si propius assiderem, Augustine, istius tibi vicinae curam age, si libet: calles enim, quo gestu sit ministrandum istis Veneribus. AUG. Teneo quid dicas, nasute. CH. Quid? te anserinae carnes delectant? AUG. Me quidem non mediocriter iuvant, ut sum minime fastidiosus. At hic anser, nescio quo pacto, nihil me iuvat: nihil enim in vita vidi siccius: siccior est pumice, aut etiam noverca Furii illius, in quem Catullus multum iocatur. Ligneus mihi videtur. Et mehercule, quantum suspicor, veteranus miles immodicis excubiis sese maceravit. Aiunt enim anserem inter omnia animalia longe esse vigilantissimum. Et profecto, nisi coniectura fallor, hic anser ex eorum numero est, qui, canibus una cum excubitoribus somno sopitis,

Romanum olim Capitolium defenderunt. CH. Verisimile (ita me Deus amet) dicis: nam ex eo seculo relictum arbitror. AUG. Haec quoque gallina aut parcum saginatorem habuit, aut amavit, aut certe zelotypa vixit, quo quidem morbo hoc animantis genus maxime laborat. Hic capus longe melius pinguit. Vide, curae quid faciant. Quod si ex Theodorico nostro Gallo faceremus capum, multo citius pinguesceret. TH. Non sum gallus. AUG. Fateor, non es Gallus Cybeles, neque gallus gallinaceus, at forte Gallus gallaceus. CH. Quid hoc verbi est? AUG. Hoc aenigma tibi coniectandum relinquo: ego Sphingem praestiti, tu Oedipus esto. CH. Dic mihi bona fide, Augustine; nulla tibi cum Gallis unquam fuit necessitudo? Nihilne affinitatis tibi cum Gallis contraxisti? Nullum fuit commercium? AUG. Nihil, nihil sane. CH. Tanto es nequior. AUG. Sed cum Gallabus nonnihil. CH. Libetne de iecore anserino? Quod apud veteres in deliciis cum primis habebatur. AUG. Non sum reiecturus, quod a tua manu venerit. CH. Non est, quod exspectes Romanas delicias. AUG. Quas? CH. Carduos, cochleas, testudines, colubros, fungos, boletos, tubera. AUG. Istis omnibus ego vel rapam praeferam. Liberalis es, benignus es, Christiane. CH Has perdices nemo attingit, ne columbos quidem. Cras est dies ieiunii ab Ecclesia indicti; adversus hanc esuriem munite vos. Onerate saburra navim adversus imminentem tempestatem. Bellum instat; instruite ventrem commeatu. AUG. Utinam isthuc verbi tacuisses, hilariores surrexissemus a coena. Miseros nos reddis ante tempus. CH. Quid ita? AUG. Quia minus anguem odi, quam pisces. CH. At non tu solus. AUG. Quis hoc taedii nobis invexit? CH. Quis commonstravit aloën, absynthium et scammonium dare in remediis? AUG. Sed ista dantur aegrotis. CH. Sic haec dantur nimium recte valentibus. Aliquando praestat

aegrotare, quam plus satis valere. AUG. At mihi videtur minus oneris olim impositum Iudaeis. Equidem ab anguillis et porcis facile temperarim, modo liceat capis et perdicibus expleri. CH. In plerisque non res, sed animus nos discernit a Iudaeis. Illi manum abstinebant a certis cibis, velut ab immundis et animum inquinaturis. Nos quum intelligamus omnia munda esse mundis, tamen carni lascivienti, velut equo ferocienti pabulum subducimus, quo magis dicto sit audiens spiritui. Nonnunquam immoderatum suavium rerum usum abstinentiae molestia castigamus. AUG. Audio: sed eadem opera defendi posset circumcisio praeputii. Moderatur et illa coitus pruritum, et cruciatum adfert. Si omnes itidem abhorrerent a piscibus atque ego, vix a parricida tam atrox supplicium exigerem. CH. Quorundam palato gratior est piscium, quam carnium esus. AUG. Congruunt igitur his, qui gulae serviunt, non valetudini. CH. Equidem audivi quondam apud Aesopos et Apitios praecipuum luxum in piscibus fuisse. AUG. Qui conveniunt igitur deliciae cum supplicio? CH. Non omnibus sunt muraenae, aut scari, aut acipenseres. AUG. Ergo tenues soli discruciantur, quibus satis male est, etiam quum vesci licet carnibus. Fit enim non raro, ut quum licet vesci per Ecclesiam, non liceat per crumenam. CH. Durum mehercle interdictum. AUG. Quod si interdictus carnium esus divitibus vertitur in delicias; et, si pauperibus saepe non licet vesci carnibus, etiam quum licet, ac ne piscibus quidem, qui fere carius emuntur; cui igitur bono erit interdictum? CH. Omnibus: nam tenuibus, cochleis aut ranis licebit vesci, aut cepe, porrumve arrodere. Mediocres detrahent nonnihil quotidianis opsoniis. Quod si quid divites deliciabuntur hac occasione, suae gulae imputent, non incusent ecclesiae constitutionem. AUG. Pulchre dixti, sed interim a

tenuibus, qui summis sudoribus alunt familiam, et procul absunt ab amnibus ac lacubus, exigere carnium abstinentiam, est indicere famem, aut βουλιμίαν magis. Atqui si quid Homero credimus, longe miserrimum mortis genus est, perire fame. CH. Sic visum est Homero caeco: at apud Christianos miser non est, qui bene moritur. AUG. Esto sane: sed tamen durum est, a quoquam exigere, ut moriatur. CH. Nec hoc animo pontifices interdicunt esum carnium, ut intereant homines, sed ut vel affligantur moderate, si deliquerunt, vel subducto laetiore pabulo, corpora minus ferociant adversus spiritum. AUG. Isthuc ipsum efficiet moderatus carnium esus. CH. Sed in tanta corporum varietate certus carnium modus praescribi non potest, cibi genus potest. AUG. Sunt et pisces, qui multum addant alimenti: sunt carnes, quae minimum. CH. Sed in genere plus alunt carnes. AUG. Age, dic mihi, si quo tibi foret iter, utrum malles equum alacriorem ac sublascivum, an morbidum, qui subinde collabens sessorem deiiciat in terram? CH. Quorsum istud? AUG. Quia piscium esus corruptis humoribus corpora nostra reddit magnis morbis obnoxia, ut iam spiritui non possint subservire. CH. Quibus morbis? AUG. Podagrae, febri, leprae, morbo regio. CH. Qui scis? AUG. Credo medicis: id malim, quam experiri. CH. Id fortassis in paucis accidit. AUG. Equidem arbitror in pluribus. Porro, quoniam animus agit per organa materialia corporis, quae malis aut bonis humoribus afficiuntur, vitiatis instrumentis non potest, ut vult, exerere vim suam CH. Scio, medicis magnopere damnatum esse piscium esum: sed secus visum est maioribus nostris, quibus obtemperare religiosum est. AUG. Religiosum erat et olim, non violare sabbatum: sed prius erat, servare hominem sabbato. CH. Suae quisque saluti consulat. AUG. Imo, si Paulo volumus auscultare,

nemo quae sua sunt, quaerat, sed quisque, quae alterius. CH Sed unde hic novus theologus in convivio? Unde novus hic ac subitus magister noster? AUG. Quia mihi male convenit cum piscibus. CH. Quid igitur? An non abstines a carnibus? AUG. Abstineo, sed obmurmurans, nec sine meo magno malo. CH. Charitas omnia suffert. AUG. Verum; sed eadem quam minimum exigit. Si suffert omnia, cur non ferunt nos his vesci cibis, quos indulsit libertas evangelica? Cur hi, a quibus Christus toties amorem sui stipulatus est, patiuntur tot hominum et corpora periclitari morbis capitalibus, et animas aeternae damnationis periculo, ob rem nec interdictam a Christo, nec per se necessariam? CH. Ubi aliud suadet necessitas, cessat humanae constitutionis vigor, cessat et voluntas nomothetae. AUG. At non cessat offendiculum infirmorum. Non cessat scrupulus meticulosae conscientiae. Postremo non satis constat, quibus limitibus finiatur ista necessitas. An quum coeperit ichthyophagus agere animam? Sero morienti porriguntur carnes. An quum totum corpus habet epialus? Non tanti erat ciborum delectus. CH. Quid igitur tu velles praescribi? AUG. Scio, si quis mihi credat ecclesiasticae rei dictaturam. CH. Quid isthuc verbi est? AUG. Si summus essem Pontifex, hortarer omnes ad perpetuam vitae sobrietatem, sed praecipue sub diem festum. Ceterum ius facerem cuique vescendi quibus vellet, pro corporis salubritate, dum moderate et cum gratiarum actione: daremque operam, uti hoc, quod detraheretur observationibus huiusmodi carnalibus, accresceret ad studium verae pietatis. CH. Nimirum istud mea quidem sententia tanti est, ut te faciamus Pontificem. AUG. Rides: sed tamen cervix haec sufficeret vel triplici coronae sustinendae. CH. At interim vide, ne ista scribantur inter articulos Parisiensium. AUG. Imo quicquid dictum est, scribetur in

Tu poëtaris. Tu nunc poëtam agis. Nam, mentiris, dicere, mihi religio est. FR. Mentiar, si non Plinius, auctor certissimus, scripsit, ursum quatuordecim dies solo somno mirum in modum saginari: quo tamen ita alte premitur, ut ne vulneribus quidem queat excitari. Imo, quo magis mireris, addam quod Theophrastus scribit, per id tempus ursorum carnes coctas quoque, si asserventur, reviviscere. CH. Vereor, ne Parmeno ille Terentianus ista non contineat. Mihi facile fidem facis. Ministrarem tibi de cervinis carnibus, si satis essem urbanus. FR. Unde tibi nunc venatio? Unde ferina? CH. Midas, homo hominum, qui vivunt, liberalissimus, nostrique amantissimus, mihi misit dono: dono quidem, sed sic, ut ego minoris emam saepenumero. ER. Qui sic? CH Quia famulis plus dandum, quam daretur in macello vendenti. ER. Quae res cogit hoc facere? CH. Tyrannus omnium violentissimus. ER. Quis iste? CH. Mos. ER. Profecto tyrannus iste frequenter iniquissimas leges obtrudit mortalibus. CH. Idem suo more nudius tertius hunc cervum venatus est. Quid tu, qui soleas istius studii esse amantissimus? AUG. Equidem hoc studio plane relicto, iam praeter literas nihil venor. CH. At mihi videntur literae quovis cervo fugaciores. AUG. Duobus tamen potissimum canibus assequimur, admiratione scilicet, atque improbitate laboris. Nam et admirari plurimum discendi ardorem ministrat; et, ut facundissimus poëta scripsit,

Labor omnia vincit improbus.

CH. Amanter admones, Augustine, ut soles: propterea non desistam, non conquiescam, non defatigabor, donec consequar AUG. Carnes cervinae sunt nunc admodum tempestivae. Meminit Plinius de hoc animante quiddam admirabile. CH. Quidnam obsecro? AUG. Quoties arrexere aures, acerrimi esse au-

ditus: at contra quum remisere, surdos. CH. Istud ipsum mihi saepenumero evenit. Nam si quando fiat sermo de recipiendis aureis, nihil tam auritum. Hic enim cum Pamphilo illo Terentiano aures arrigo. Ubi de numerando verba fiunt, illico demitto. AUG. Laudo te; facis, ut te decet. CH. Vis de his leporinis clunibus? AUG. Tibi sumito. CH. An de tergo mavis? AUG. Hoc animal praeter ilia et clunes nihil habet appetendum. CH. Vidistine unquam leporem candidum? AUG. Saepenumero. Plinius in Alpibus candidos reperiri scribit, quibus hibernis mensibus nivem pro cibatu esse, sit creditum. An verum sit, Plinius ipse viderit. Quodsi leporis cutem candidam reddit nix, stomachum habeat candidum necesse est. CH. Mihi verisimile non fit. AUG. Accipe magis admirandum, at fortasse tibi non inauditum. Idem utramque vim singulis inesse testatur, maris et foeminae, ac foemellas sine mare aeque gignere. Istud ipsum multi asseverant, praesertim venandi studiosi. CH. Est ita, ut dicis. Sed hos cuniculos, si placet, tentemus, quia pinguiusculi sunt ac tenelli. Ministrarem illi Nymphae, si propius assiderem. Augustine, istius tibi vicinae curam age, si libet: calles enim, quo gestu sit ministrandum istis Veneribus. AUG. Teneo quid dicas, nasute. CH. Quid? te anserinae carnes delectant? AUG. Me quidem non mediocriter iuvant, ut sum minime fastidiosus. At hic anser, nescio quo pacto, nihil me iuvat: nihil enim in vita vidi siccius: siccior est pumice, aut etiam noverca Furii illius, in quem Catullus multum iocatur. Ligneus mihi videtur. Et mehercule, quantum suspicor, veteranus miles immodicis excubiis sese maceravit. Aiunt enim anserem inter omnia animalia longe esse vigilantissimum. Et profecto, nisi coniectura fallor, hic anser ex eorum numero est, qui, canibus una cum excubitoribus somno sopitis,

Romanum olim Capitolium defenderunt. CH. Verisimile (ita me Deus amet) dicis: nam ex eo seculo relictum arbitror. AUG. Haec quoque gallina aut parcum saginatorem habuit, aut amavit, aut certe zelotypa vixit, quo quidem morbo hoc animantis genus maxime laborat. Hic capus longe melius pinguit. Vide, curae quid faciant. Quod si ex Theodorico nostro Gallo faceremus capum, multo citius pinguesceret. TH. Non sum gallus. AUG. Fateor, non es Gallus Cybeles, neque gallus gallinaceus, at forte Gallus gallaceus. CH. Quid hoc verbi est? AUG. Hoc aenigma tibi coniectandum relinquo: ego Sphingem praestiti, tu Oedipus esto. CH. Dic mihi bona fide, Augustine; nulla tibi cum Gallis unquam fuit necessitudo? Nihilne affinitatis tibi cum Gallis contraxisti? Nullum fuit commercium? AUG. Nihil, nihil sane. CH. Tanto es nequior. AUG. Sed cum Gallabus nonnihil. CH. Libetne de iecore anserino? Quod apud veteres in deliciis cum primis habebatur. AUG. Non sum reiecturus, quod a tua manu venerit. CH. Non est, quod exspectes Romanas delicias. AUG. Quas? CH. Carduos, cochleas, testudines, colubros, fungos, boletos, tubera. AUG. Istis omnibus ego vel rapam praeferam. Liberalis es, benignus es, Christiane. CH. Has perdices nemo attingit, ne columbos quidem. Cras est dies ieiunii ab Ecclesia indicti; adversus hanc esuriem munite vos. Onerate saburra navim adversus imminentem tempestatem. Bellum instat; instruite ventrem commeatu. AUG. Utinam isthuc verbi tacuisses, hilariores surrexissemus a coena. Miseros nos reddis ante tempus. CH. Quid ita? AUG. Quia minus anguem odi, quam pisces. CH. At non tu solus. AUG. Quis hoc taedii nobis invexit? CH. Quis commonstravit aloën, absynthium et scammonium dare in remediis? AUG. Sed ista dantur aegrotis. CH. Sic haec dantur nimium recte valentibus. Aliquando praestat

aegrotare, quam plus satis valere. AUG. At mihi videtur minus oneris olim impositum Iudaeis. Equidem ab anguillis et porcis facile temperarim, modo liceat capis et perdicibus expleri. CH. In plerisque non res, sed animus nos discernit a Iudaeis. Illi manum abstinebant a certis cibis, velut ab immundis et animum inquinaturis. Nos quum intelligamus omnia munda esse mundis, tamen carni lascivienti, velut equo ferocienti pabulum subducimus, quo magis dicto sit audiens spiritui. Nonnunquam immoderatum suavium rerum usum abstinentiae molestia castigamus. AUG. Audio: sed eadem opera defendi posset circumcisio praeputii. Moderatur et illa coitus pruritum, et cruciatum adfert. Si omnes itidem abhorrerent a piscibus atque ego, vix a parricida tam atrox supplicium exigerem. CH. Quorundam palato gratior est piscium, quam carnium esus. AUG. Congruunt igitur his, qui gulae serviunt, non valetudini. CH. Equidem audivi quondam apud Aesopos et Apitios praecipuum luxum in piscibus fuisse. AUG. Qui conveniunt igitur deliciae cum supplicio? CH. Non omnibus sunt muraenae, aut scari, aut acipenseres. AUG. Ergo tenues soli discruciantur, quibus satis male est, etiam quum vesci licet carnibus. Fit enim non raro, ut quum licet vesci per Ecclesiam, non liceat per crumenam. CH. Durum mehercle interdictum. AUG. Quod si interdictus carnium esus divitibus vertitur in delicias; et, si pauperibus saepe non licet vesci carnibus, etiam quum licet, ac ne piscibus quidem, qui fere carius emuntur; cui igitur bono erit interdictum? CH. Omnibus: nam tenuibus, cochleis aut ranis licebit vesci, aut cepe, porrumve arrodere. Mediocres detrahent nonnihil quotidianis opsoniis. Quod si quid divites deliciabuntur hac occasione, suae gulae imputent, non incusent ecclesiae constitutionem. AUG. Pulchre dixti, sed interim a

tenuibus, qui summis sudoribus alunt familiam, et procul absunt ab amnibus ac lacubus, exigere carnium abstinentiam, est indicere famem, aut βουλιμίαν magis. Atqui si quid Homero credimus, longe miserrimum mortis genus est, perire fame. CH. Sic visum est Homero caeco: at apud Christianos miser non est, qui bene moritur. AUG. Esto sane: sed tamen durum est, a quoquam exigere, ut moriatur. CH. Nec hoc animo pontifices interdicunt esum carnium, ut intereant homines, sed ut vel affligantur moderate, si deliquerunt, vel subducto laetiore pabulo, corpora minus ferociant adversus spiritum. AUG. Isthuc ipsum efficiet moderatus carnium esus. CH. Sed in tanta corporum varietate certus carnium modus praescribi non potest, cibi genus potest. AUG. Sunt et pisces, qui multum addant alimenti: sunt carnes, quae minimum. CH. Sed in genere plus alunt carnes. AUG. Age, dic mihi, si quo tibi foret iter, utrum malles equum alacriorem ac sublascivum, an morbidum, qui subinde collabens sessorem deiiciat in terram? CH. Quorsum istud? AUG. Quia piscium esus corruptis humoribus corpora nostra reddit magnis morbis obnoxia, ut iam spiritui non possint subservire. CH. Quibus morbis? AUG. Podagrae, febri, leprae, morbo regio. CH. Qui scis? AUG. Credo medicis: id malim, quam experiri. CH. Id fortassis in paucis accidit. AUG. Equidem arbitror in pluribus. Porro, quoniam animus agit per organa materialia corporis, quae malis aut bonis humoribus afficiuntur, vitiatis instrumentis non potest, ut vult, exerere vim suam CH. Scio, medicis magnopere damnatum esse piscium esum: sed secus visum est maioribus nostris, quibus obtemperare religiosum est. AUG. Religiosum erat et olim, non violare sabbatum: sed prius erat, servare hominem sabbato. CH. Suae quisque saluti consulat. AUG. Imo, si Paulo volumus auscultare,

nemo quae sua sunt, quaerat, sed quisque, quae alterius. CH Sed unde hic novus theologus in convivio? Unde novus hic ac subitus magister noster? AUG. Quia mihi male convenit cum piscibus. CH. Quid igitur? An non abstines a carnibus? AUG. Abstineo, sed obmurmurans, nec sine meo magno malo. CH. Charitas omnia suffert. AUG. Verum; sed eadem quam minimum exigit. Si suffert omnia, cur non ferunt nos his vesci cibis, quos indulsit libertas evangelica? Cur hi, a quibus Christus toties amorem sui stipulatus est, patiuntur tot hominum et corpora periclitari morbis capitalibus, et animas aeternae damnationis periculo, ob rem nec interdictam a Christo, nec per se necessariam? CH. Ubi aliud suadet necessitas, cessat humanae constitutionis vigor, cessat et voluntas nomothetae. AUG. At non cessat offendiculum infirmorum. Non cessat scrupulus meticulosae conscientiae. Postremo non satis constat, quibus limitibus finiatur ista necessitas. An quum coeperit ichthyophagus agere animam? Sero morienti porriguntur carnes. An quum totum corpus habet epialus? Non tanti erat ciborum delectus. CH. Quid igitur tu velles praescribi? AUG. Scio, si quis mihi credat ecclesiasticae rei dictaturam. CH. Quid isthuc verbi est? AUG. Si summus essem Pontifex, hortarer omnes ad perpetuam vitae sobrietatem, sed praecipue sub diem festum. Ceterum ius facerem cuique vescendi quibus vellet, pro corporis salubritate, dum moderate et cum gratiarum actione: daremque operam, uti hoc, quod detraheretur observationibus huiusmodi carnalibus, accresceret ad studium verae pietatis. CH. Nimirum istud mea quidem sententia tanti est, ut te faciamus Pontificem. AUG. Rides: sed tamen cervix haec sufficeret vel triplici coronae sustinendae. CH. At interim vide, ne ista scribantur inter articulos Parisiensium. AUG. Imo quicquid dictum est, scribetur in

vino, sicuti par est dicta inter pocula. Sed satis iam theologiae in convivio. In coena sumus, non in Sorbona *). CH. Quid vetat dici Sorbonam, ubi bene sorbetur? AUG. Sorbeamus igitur, non disputemus, ne nobis a sorbis dicatur Sorbona, sed a sorbendo. CH. Agite, hospites humanissimi, quaeso ut coenulam nostram, licet tenuem, aequi bonique consulatis. Praebete vos hilares ac lubentes, quamvis convivium tenue sit et frugale: ego, vestra facilitate fretus, familiariter vos vocare sum ausus. Et est sane vester mihi adventus conspectusque non modo gratissimus, verum etiam iucundissimus. CONVIVAE. Coena tua, Christiane optime, multis modis elegans lautaque nobis videtur. Quod excusas, id unum habet accusandum. Nam magnificentior fuit, quam sat est. Siquidem hoc convivium opiparum in primis ac lautum iudicarim, quod primum simplicibus epulis, deinde hilaritate, risu, iocis, salibus sit conditum: quae omnia nostro convivio non defuerunt. Verum de convivarum numero hic mihi quiddam in mentem venit, quos neque pauciores tribus, neque plures novem esse oportere scripsit Varro. Tres enim sunt Charites, id est, Gratiae, humanitatis ac benevolentiae praesides: et novem sunt Musae, honestiorum studiorum duces. At hic decem convivas esse video, virginibus exceptis. AUG. Nihil convenientius accidere potuit. Nos sumus Varrone ipso paulo sapientiores. Nam tres puellas lepidissimas, tanquam tres Charites adhibuimus. Deinde, quia a novem Musarum choro Apollo abesse nunquam credendus est, iure decimum adiecimus convivam. CH. Poëtice dixisti. Si mihi laurus adesset, laurea corona caput tuum cingerem, fieresque poëta laureatus. AUG. Si malva coronatus essem,

*) Gymnasium, seu collegium a Carolo Magno Parisiis institutum anno post Christum natum 791.

malvatus. Tantum honoris mihi non arrogo. Honor hic maior est, quam ut mihi conveniat. Haud equidem tali me dignor honore. CH. Vultisne singuli tantundem mea causa facere, quantum vestra sum facturus? CO. Volumus, ac lubentes quidem. CH. Ebibetis igitur ordine suum quisque calicem; a me exemplum capietis. Tibi hoc primum propino, Mida. MI. Accipio abs te libenter. Pro quo vulgus, praestolor, dicit. Equidem non recuso. Nihil tua causa recusabo. CH. Tu deinde ceteris propina. MI. Erasmi, praebibo tibi dimidiatam pateram. ER. Precor, ut sit tibi bono. Sit tibi bonum atque commodum. Prosit tibi. Proficiat, durius dicitur. CH. Sed cur cessat patera? Cur non obambulat? Defecit nos vinum? Ubi sunt oculi tui, furcifer? Vola, adfer eiusdem generis sextarios duos. PUER. Erasmi, salve; quidam pro foribus te conventum expetit. ER. Quisnam est? PU. Mori famulum se dicit; herum eius ex Britannia advenisse: cupere, ut se visas, quandoquidem prima luce iter parat in Germaniam. ER. Christiane, subducatur ratio: nam mihi quidem abeundum. CH. Rationem, Erasmi doctissime, huius coenae ego confecero. Non est, quod calculum frustra teras: gratiam habeo, qui dignatus sis, nostro adesse convivio. Sed avocari te, molestum est, nondum peracta fabula. ER. Quid superest, nisi ut dicam, Valete et plaudite? CH. Age, boni consulemus, quando tu non ab equo ad asinos, sed ab amicis ad amicissimos properas. ER. Ego pariter tibi gratias ago, quod pro tua humanitate ad hoc convivium longe suavissimum me vocaris. Valete, sodales optimi. Bibite non segniter, et vivite suaviter. CH. Heus Dromo. Sedetis iamdudum otiosi omnes. Libetne cuiquam quicquam amplius? CO. Nihil omnino. Strenue munus nostrum administravimus. CH. Tolle igitur haec, ac bellaria appone. Muta quadrulas atque

orbes. Tolle cultrum meum, qui humi decidit. Pira vino perfunde. Adsunt mora praecoqua, etiam domi nostrae nata. CO. Tanto erunt suaviora, quod vernacula. CH. En pruna cerea, en Damascena, rarum apud nos spectaculum. En mitia mala. En mali novum genus, cuius matrem ego hisce manibus consevi. Nuces castaneae, omne deliciarum, quas horti nostri benigne effundunt, genus. AUG. Sed flosculi desunt. CH. Isti Gallici sunt apparatus, qui magnificentiam eam potissimum amant, quae minimo constat. Nobis non est ea mens aut ingenium. AUG. Non apud Gallos tantum reperies, quibus ea placent, quae minimo constant. CH. Sed heus tu, Augustine, num tu credis, te hic immunem bibisse? Egone te meis immunem tinxero poculis? At interim propinatori tuo dimidium scyphi debes. AUG. Is iamdudum me missum fecit. Is mihi huius debiti gratiam fecit. CH. Unde ille sibi vendicat tantum auctoritatis? Vix Romanus pontifex hoc vinculi relaxet. Nosti priscam conviviorum legem, Ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι. AUG. Remittendi iurisiurandi ius habet, cui factum est, et cuius intererat servari. CH. Sed omnium convivarum interest, servari leges inviolabiles. AUG. Age, quando haec est Germanorum religio, exsorbebo, quod reliquum est. Sed quid tibi rei mecum est? CH. Impendium reddas oportet unus nomine omnium. Quid expalluisti? Ne verere; perfacile poteris. Fac, quod saepe fecisti, ut aliqua elegantia doctiores a coena surgamus: neque enim clam te est, veteres illos in secundis mensis hilariora quaedam disputare solitos. Age igitur: quibus et quot modis haec oratio potest enuntiari, indignum auditu!

Indignum auditu, formula.

AUG. Dixti pulchre per posterius supinum. Auditu minime est dignum. Indignum est audiri. Haud dignum est, quod audiatur. Est, ut audiatur, indi-

gnum. Levius est, quam quod audiri debeat. Vix operae pretium est referre. Non tanti est, ut audiatur. Ineptius est, quam quod audiatur. Non est operae pretium narrare. CH. Quot modis haec sententia verti potest, Magno mihi constat?

Variandi ratio hanc orationem: Magno mihi constat.

AUG. His verbis: impendo, insumo, impertio, constat, ut: Multum in te docendo insumpsi laboris. Plurimum ea in re operae insumpsi. Non minus pecuniae quam curae in eam rem impendi. Non parum insumpsi pecuniae, temporis permultum, laboris plurimum, ingenii nonnihil. Multum lucubrationis impendi. Multis vigiliis haec res mihi constat, multo sudore, multa opera, plurimo labore, sumptu ingenti, pecunia magna. Pluris mihi constat, quam credas. Minoris mihi constat uxor, quam equus meus. CH. At quid sibi vult, Augustine, quod verbo isti, Constat, modo ablativum, modo genitivum casum apponis? AUG. Quaestionem perutilem ac late patentem movisti. Verum ne convivas loquacitate mea premam, paucissimis absolvam. Sed cupio singulorum hac de re audire sententiam, ne cuiquam, ut dixi, sim molestus. CH. Quidni cupiant idem vel puellae? AUG. Illae sane nihil aliud quam audient. Accingar igitur, grammatica bene fortunante. Scis, verba emendi ac vendendi aliaque esse consimili significatu, quibus apponantur hi genitivi, solidi, tanti, quanti, pluris, minoris, tantidem, quantivis, quanticunque; at ita, si substantiva non apponantur: quae si accedant, utraque in ablativum casum vertuntur. Quodsi pretium certum apponatur, pones in ablativo. Si per adiectivum substantive positum, in ablativo pones, nisi per adverbia loqui malis. CH. Quaenam verba sunt, de quibus praecipis? AUG. Haec fere

sunt, emo, mercor: redimo, id est, aut captum, aut perditum: vendo, venundo: revendo, i. e. rursus vendo, quod mihi venditum erat. Veneo, id est, vendor: cuius praeteritum venivi vel venii, supinum venum: hinc venalis. Ab illo, id est, vendo, vendibilis manat. Mereo, pro inservio et stipendium facio. Comparo, id est, emo vel committo. Commuto, muto, permuto. Cambire penitus barbarum in hoc sensu. Aestimo, taxo, indico pro aestimo, censeo. Liceor, liceris: licitor, licitaris: addico. Distrahor, id est, circumferor ut veneam. Metior pro aestimo aut taxo. Constat, pro emitur. Conducere, locare. Foenero, ad foenus do. Foeneror, ad foenus accipio. Paciscor, pactus sum; pango, pepigi, id est, pactum facio. CH. Da exemplum.

Vendendi et emendi formulae.

AUG. Quanti istum agrum in singulos annos locas? Respondebimus: vigenis libris francicis. Hui, nimio locas. Imo locavi olim multo pluris. At ego tanti non conducam. Si conduxeris minoris, peream. Imo iam vicinus tuus Chremes agrum obtulit, ac rogat. Quanti? Tantidem, quantum tu petis. At multo meliorem. Mentiris. Facio, ut solent, qui licentur. Tu ipse tanti posside. Quid liceris, vel licitaris, quum nihil sis empturus? Quanticunque addixeris, solvam optima fide.

Alterum exemplum.

Congrum istum, Syra, quanti vendis? Decem obolis. Nimio, turpissima. Imo minimo; nulla tibi vendet minoris. Emoriar, si non tanti mihi constat, aut certe non multo minoris. Mentiris, venefica, quoniam duplo vis vendere, aut triplo. Et centuplo, si queam: sed fatuos non invenio. Quid si liciter te ipsam? Quanti aestimas te? Ut lubet. Quanti me liceris? Quanti indicas te? Dic, quanti te taxas?

Quanti te ipsam inscribis? Decem scutatis. Hui, tanti? Eho, an tu minoris me aestimas? Ego olim non semel pluris in unam noctem sum conducta. Credo: at nunc non paulo minoris aestimo, quam piscem. Abi in malam rem, ganeo; tantidem te aestimo, quanti tu me. Qui te teruncio emerit, nimio emerit. Aut pluris emar, aut non vendar. Si magno venire cupis, larva tibi opus est: nam rugae istae non sinunt, ut carius vendaris. Ei, qui tanti me nolit, non sum venalis. Ego ne culmo quidem te emero. Constiti pluris.

Tertium exemplum.

Auctioni hodiernae interfui. Ain' tu? Licitatus sum vectigalia. Quanti tandem? Decem millibus. Hui, tanti? Ne mireris; erant, qui multo pluris licitarentur, pauci, qui minoris. Cui tandem addicta sunt vectigalia? Chremeti, uxoris tuae summo et maximo amico. Sed divina, quanti sunt addicta. Decem. Imo quindecim. Deus bone, ego mihi hominem ipsum cum tota familia dimidio addictum nolim. At ille uxorem tuam duplo emtam cupit. Animadvertistine in his orationibus, ubicunque adsit substantivum pretii, id in ablativo poni, ceteris aut in genitivo positis, aut in adverbium mutatis? Comparativum nunquam audisti sine substantivis, exceptis illis duobus, pluris et minoris. Sunt et alia verba, de quibus sumus loquuti, non admodum dissimilia, sum, facio, habeo, duco, aestimo, pendo, quae idem fere significant: fio itidem. Iunguntur autem his fere genitivis, multi, parvi, magni, pluris, plurimi, minoris, minimi, maximi, tanti, quanti, flocci, pili, nihili, nauci, huius, et si qua sunt his similia. CH. Da exempla.

Aestimandi formula.

AUG. Scis, quanti te semper fecerim. Tanti fies apud homines, quanti virtutem facies. Praeceptores meos semper feci plurimi. Aurum hac tempestate

magni venditur, literae nihili sive pro nihilo ducuntur. Aurum minoris habeo, quam credas. Tuas minas flocci facio. Promissa tua duco minimi. Non pili te facio. Si tanti sapientia penderetur, quanti pecunia, nemo auro egeret. Pluris apud nos fit aurum sine sapientia, quam sapientia sine auro. Hoc pluris te habeo, quod doctus sis. Minoris hic fies, quod mentiri minime calleas. Hi multi fiunt, qui nigrum in candida vertunt. Hoc mihi pluris es, quod literas amas. Tanti apud omnes eris, quantum possidebis. Tanti ubique habeberis, quantum habebis. Non quanti habearis, sed quanti sis, interest. Tanti Christianum meum facio, quanti alium neminem Inveniuntur et alia verba cum his genitivis et ablativis, quae natura sua non significant emptionem, aut aliud simile. Petrus osculum puellae scutato emit. Sit illi faustum; nolim ego basiare tanti. Quanti luditis? Quanti coenastis? Quosdam sexcentis sestertiis coenasse legimus: at Galli saepenumero liardo coenitant. Faustus quanti docet? Parvo: at pluris, quam Delius. Quanti igitur? Undeviginti aureis. Non discam mentiri tanti. Phaedria apud Terentium et rem, et seipsum perdidit. At nolim ego amare tanti. Quidam magno dormiunt. Demosthenes pluris siluit, quam alii loquebantur. Aequi bonique consulas oro. Est et aliud verborum genus, quae accusativum una cum genitivo aut ablativo casum exigunt, quae sunt: Accuso, id est, obiicio crimen, aut culpo, etiam absentem. Incuso, culpo extra iudicium. Arguo, reprehendo. Insimulo, impingo suspicionem culpae. Postulo, in ius voco. Accerso, defero, damno, condemno, pronuntio, illum esse in culpa. Admoneo, commonefacio. CH. Exempli causa.

Accusandi formula.

AUG. Scipio accusatus est ambitus, aut de ambitu. Arguis me impudentiae, ipse impudentissimus. Le-

pidus postulatus est repetundarum. Accersitus est capitis. Si hominem insimulabis avaritiae, male audies. Admoneto eum pristinae fortunae. Mortales ipso vocabulo suae conditionis admonentur. Commonefacito Lepidum promissi. Sunt pleraque, quae accusativum geminum admittant. Doceo te literas. Exorat te veniam. Dedocebo te istos mores. Poposcit me mutuum. Hic eius rei mihi admonendus es, quod in his secundum accusativum etiam passiva obtinent, in aliis genitivus manet. A me doctus est literas. Postulant me furti. Postulor furti. Accusas me sacrilegii. Accusor sacrilegii. Scio, te nondum expletum Scio, animo tuo nondum esse satisfactum. Quando enim tantus elegantiarum helluo satietur? Sed convivis parcendum est, quos haec non omnes perinde delectant. A coena inter deambulandum, id quod rationi deerit, persolvemus, nisi quid aliud censes. CH. Fiat ex tua sententia. Agamus gratias benignitati divinae, deinde paulisper deambulaturi. MI. Pulchre dicis. Nihil enim hoc vespertino coelo amoenius, nihil salubrius. CH. Petre, adesdum. Tolle suo quaeque ordine, ac vinum cyathis infunde. PE. Iubesne agi gratias? CH. Age. PE. Graece mavis, an Latine? CH. Utroque modo. PE. *Gratias agimus tibi, pater coelestis, qui tua ineffabili potentia condidisti omnia, tua inscrutabili sapientia gubernas universa, tua inexhausta bonitate cuncta pascis ac vegetas: largire filiis tuis, ut aliquando tecum bibant in regno tuo nectar illud immortalitatis, quod promisisti ac praeparasti vere diligentibus te, per Iesum Christum. Amen.* CH. Dic eadem Graece, ne ceteri, quod dicas, intelligant. PE. *Εὐχαριστοῦμέν σοι, πάτερ οὐράνιε, ὁ τῇ ἀῤῥήτῳ σου δυνάμει κτίσας τὰ πάντα, ὁ τῇ ἀνεξερευνητῳ σου σοφίᾳ κυβερνῶν ἅπαξάπαντα, ὁ τῇ ἀνεξαντλήτῳ σου χρηστότητι ἕκαστα τρεφόμενός τε καὶ αὐξάνων Χαρίζου τοῖς υἱοῖς σου τὸ μετὰ σοῦ ποτὲ πιεῖν τὸ*

τῆς ἀθανασίας νέκταρ, ὃ ὑπέχου καὶ ἡτοίμασας τοῖς ἀληθῶς ἀγαπῶσί σε, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ σου, τοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦ μετά σου ζῶντος, καὶ βασιλεύοντος ἐν ἑνότητι τοῦ πνεύματος ἁγίου, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. CH. Habeo vobis, hospites candidissimi, gratiam, qui ad hoc conviviolum venire dignati sitis; oro aequi bonique consulatis. CO. Nos vicissim gratiam referre volumus, non tantum habere. Proinde ne multis agantur gratiae. Quin potius surgamus et exspatiemur. AUG. Ducamus nobiscum virgines; nam eo minus molesta erit deambulatio. CH. Recte sentis. Ne desint nobis flosculi, si forte locus flores non habebit. Utrum mavis nostris in hortis more poëtico reptare, an foris ad amnem exspatiari? AUG. Habent quidem horti tui amoenitatis permultum, verum eam voluptatem matutinis deambulationibus serva. At sole inclinato amnium aspectus oculos mirum in modum iuvat. CH. Antecede igitur, Augustine, ut poëta dignum est: latus tuum claudam. AUG. Bone Deus, quantum comitum, quantam pompam nobiscum ducimus! Dici non potest, Christiane, quantum mihi placeam. Satrapes mihi videor. CH. Age, nunc promissum praesta. Solve, quod recepisti. AUG. Quid me potissimum vis dicere? CH. Ego quondam in Pollionis oratione quum multa, tum illud inprimis solebam admirari, quod tam facile, tam crebro, tam venuste orationem verteret: quae res non modo singularis ingenii, verum etiam multi usus mihi videtur. AUG. Haud iniuria istud in Pollione admiratus es, Christiane. Ille enim tum hac in re divinam quandam vim obtinet, quam quidem illi cum ingenii dexteritate quadam, tum plurimo et dicendi, et legendi, et scribendi usu contigisse opinor, potius quam ratione aliqua, aut praeceptione. CH. At ego rationem aliquam istius rei, si fieri potest, exspecto. AUG. Ita, ut dixi, res habet. Verum quia te tantopere

video velle, quantum potero, morem geram, easque ratiunculas, quas in Pollionis orationibus mihi visus sum animadvertere, ut potero, reddam. CH. Age, percupio.

Brevis de copia praeceptio.

AUG. Accingor. Principio res ipsa puris, electis ac Latinis verbis efferenda est: quod ipsum posse, non mediocris artificis est. Sunt enim permulti, qui nescio quo modo copiam et varietatem orationis affectant, quum ne semel quidem rem possint apte explicare. Isti, tanquam semel balbutisse sit parum, balbutiem suam aliis atque aliis modis reddunt balbiorem, tanquam ipsi secum certamen susceperint, ut, quam barbarissime dici possit, dicant. Itaque inepti synonyma quaedam congerunt, adeo interdum inter se dissidentia, ut ipsa mirentur, quo pacto convenerint. Quid enim absurdius, quam hominem pannosum, cui ne una quidem, quam sine pudore possit induere, sit vestis, eum tamen subinde suos pannos mutare, ac mendicitatem suam pro opibus ostentare? At nihilo minus ridiculi videntur isti varietatis affectatores, qui quum barbare semel dixerunt, repetunt idem multo barbarius, demum iterum atque iterum indoctius. Hoc est non oratione, sed soloecismis abundare. In primis igitur, ut dixi, res ipsa aptis atque electis verbis est explicanda. Deinde mutatoriis verbis utendum, si qua, quae idem efficiant, reperiantur: reperiuntur enim permulta. Demum ubi propria deficient, translatitiis erit utendum, si modo verecunda sit translatio. Ea quoque ubi deerunt, si per activa dixisti, ad passiva revertendum erit, quae nobis totidem orationes reddunt, quot ex activis constabant. Postea verba, si licebit, aut in nomina verbalia, aut in participia commutabimus. Postremo, ubi modo adverbia in nomina, modo nomina in alias atque alias partes commutaverimus,

per contrarium dicemus: aut affirmativam orationem in negativam commutabimus, aut retrorsum: aut certe, quod pronunciative dictum, per interrogationem efferemus. Nunc exempli causa hanc sententiam sumamus:

Literae tuae magnopere me delectarunt.

Literae.

Epistola. epistolium, scripta, schedae, literulae.

Magnopere.

Mirum in modum, miris modis, maiorem in modum, mirandum in modum, supra modum, plurimum, non mediocriter, summopere, maximopere.

Me.

Animum meum, pectus meum, oculos meos, cor meum, Christianum.

Delectarunt.

Voluptate affecerunt, recreaverunt, exhilararunt, voluptati fuerunt, oblectarunt, voluptate perfuderunt, mellitissimae fuerunt, iucundissimae, etc. Habes materiam; tuum erit componere. Experiamur igitur. Faciamus periculum. CH. Tuae literae magnopere me delectarunt. Tua epistola mirifice nos exhilaravit. AUG. Verte activum in passivum, alia erit facies, ut: Dici non possit, quam tuis sim scriptis exhilaratus.

Item per alia verba idem efficientia.

Tuis ex literis incredibilem cepi voluptatem. Ex epistola Celsitudinis tuae plurimum voluptatis accepi. Non mediocrem laetitiam tua mihi scripta attulerunt. Gaudio tua me scripta, quantus eram, perfuderunt. Hic non ita liceret mutare in passiva, nisi in illo postremo, perfusus gaudio, quod usitate dicitur; capiebatur a me voluptas; allatum est gaudium, non perinde usitate dixeris.

Per afficio.

Singulari voluptate literae tuae me affecerunt.

Muta in passivum.

Tuis scriptis incredibili sum affectus voluptate. Non parum gaudiorum tuum nobis epistolium peperit.

Per Sum et nomina adiectiva.

Tuae mihi literae multis modis iucundissimae fuerunt. Fuit tua illa epistola sane quam gratissima.

Per nomina substantiva.

Ineffabili voluptati tua nobis epistola fuit. Incredibili iucunditati fuerunt tuae literae.

Commuta in negationem.

Tua scripta non mediocri laetitiae fuere. Nihil in vita tuis literis accidit iucundius.

Quanquam hac ratione aliquoties iam usi sumus, quae non est negligenter praetereunda. Nam quoties multum, plurimum, singulariter, significare volumus, per contrarium verbum idem efficiemus: ut, vehementer te amat Henricus. Haud vulgariter te amat. Multum me iuvat vinum. Haud parum iuvat. Est vir singulari ingenio. Est vir ingenio non vulgari. Est homo doctrina admiranda. Est homo non contemnenda doctrina. Thomas est summo apud suos loco natus. Non infimo loco natus. Augustinus eloquentissimus fuit. Non ineloquens fuit. Carneades orator fuit nobilis; non ignobilis, non obscurus. Et id genus similia, quae nunquam non usu veniunt: sed admonuisse rem clarissimam satis est. Nec te lateat, bifariam nos huiusmodi orationum genere uti, modestiae causa, praesertim si de nobis ipsis loquamur: tum etiam amplificandi gratia. Nam non ingratum, pro valde grato: non vulgariter, pro singulariter, recte et venuste dicimus.

Modestiae causa.

Ego literis meis nonnullam doctrinae sum opinionem consecutus. Semper curavi, ut in literaria gloria non postremas partes tenerem.

De amplificatione superiora sunt exempla; nunc ad nostra revertamur. Nihil tua epistola unquam evenit gratius: Nulla res maiori unquam voluptati fuit, quam tua scripta. Nulla unquam ex re tantundem cepi voluptatis, quantum ex tuis literis amantissimis.

Hoc modo singulae orationes superiores poterunt variari per interrogationem. Quid tuis literis in vita iucundius esse potuit? Quid epistola illa tua nobis evenit dulcius? Quid ita oblectavit unquam, ut proximae tuae literae? Hoc modo rursum singulas fere orationes variare licebit. CH. Quid deinde fiet? AUG. Iam paulo liberius totam orationem vertemus, ut unam dictionem pluribus verbis circumloquamur. CH. Dic exempli causa. AUG. Quod modo per nomen incredibile, modo per adverbium incredibiliter, dictum erat, unam dictionem aliquot verbis commutabimus. Literis consequi nequeam, quantum tuis literis sim delectatus. Et mihi scriptu, et tibi creditu perdifficile fuerit, quantae iucunditati tua mihi scripta fuerint. Explicare prorsum nequeo, quam sim tuis literis gavisus. Et item in infinitum. Rursum alio pacto. Nam hactenus et per negationem, et per interrogationem, postremo per infinitas orationes variavimus. Nunc per subiunctivas sive conditionales variabimus hoc modo: Moriar, si unquam quicquam fuit tuis literis aut optatius aut dulcius. Peream, si ulla res maiori voluptati fuit, quam tuae literae. Ita me Deus amet, ut nihil in vita tuis literis accidit iucundius. Et item alia multa in hunc modum excogitare licebit. CH. Quid deinde? AUG. Nunc

ad translationes, similitudines et exempla fugiendum est.

Translatio est in his.

Accepi literas tuas, quae mellitae fuerunt. Nihil nisi merae deliciae tua mihi scripta videntur. Mera voluptas sunt tuae literae. Et huiusmodi plurima. Sed cavendum, ne obsoletis aut durioribus translationibus utamur, quale est illud:

Iupiter hybernas cana nive conspuit Alpes.

Et quale est illud: Coena tuorum scriptorum me suavissimis epulis refecit*).

Comparatio a simili.

Tua scripta omni vel ambrosia, vel nectare suaviora fuere. Literae tuae quovis melle mihi fuere dulciores. Epistola humanitatis tuae et siliquam omnem, et mel Atticum, et saccharum omne, nectar ambrosiamque deorum longe superavit. Hic quicquid dulcedine nobilitatum est, in medium adduci potest.

Ab exemplo.

Nunquam adducar, ut credam, Hero Leandri sui literas aut maiore voluptate, aut pluribus osculis accepisse, quam tuas accepi. Vix crediderim, aut Scipionem eversa Carthagine, aut Paulum Aemilium capto Perseo magnificentiorem egisse triumphum, quam ego, simul ac suavissima tua scripta tuus mihi tabellarius reddidit. Huiusmodi tum ex fabulis, tum ex historiis infinita possunt inveniri. E physica vero sumuntur rerum similitudines, quarum quamplurimarum naturas memoriter tenere necesse est. Nunc si libet, in alia sententia tentemus.

Nunquam, dum vivam, tui ero immemor.

Semper, dum vivam, tui meminero. Quoad vi-

*) Utrumque apud Furium, de quo Gellius l. 18. c. 11. et Hor. Serm. II 5.

vam, nunquam me tui capiet oblivio. Prius vivere desinam, quam tui meminisse.

Per comparationem.

Si umbram corpus poterit effugere, et hic animus tui quibit oblivisci. Tui memoriam ne Lethaeus quidem amnis poterit abolere. Praeterea per ἀδύνατον aut, more poëtico, per contraria:

Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit.
Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,

etc. quae non est multi negotii excogitare. Verum ne immodici videamur, his in praesentia contenti simus. Alias, si voles, copiosius hac de re colloquemur. CH. Ego te, Augustine, iam plane exhaustum putabam: sed tu praeter exspectationem novum thesaurum indicasti, quem si pergas explicare, nox ante occupaverit, quam tibi eadem de re desint verba. AUG. Si ego hoc mediocri et doctrina et ingenio praesto, quantum Ciceronem ipsum valuisse credis, qui cum Roscio histrione certasse legitur? Sed sol nos relinquit. Humescit coelum, praestat imitari aviculas, tectoque ac lecto nos condere. Proinde vale, mi Christiane suavissime, in crastinum. CH. Tu itidem bene valeas, Augustine omnium doctissime.

Convivium religiosum.

EUSEBIUS, TIMOTHEUS, THEOPHILUS, CHRYSOGLOTTUS, URANIUS.

EU. Quum omnia nunc vernent et rideant in agris, demiror esse, qui fumosis urbibus delectentur. TI. Non omnes capiuntur aspectu florum, aut pratorum vernantium, aut fontium amniumve: aut, si capiuntur, est aliud, quod magis iuvet. Ita voluptas voluptate, veluti clavus clavo, pellitur. EU. Tu mihi fortasse foeneratores narras, aut his simillimos negotiatores avaros. TI. Istos quidem, sed non solos, o bone, imo cum his innumeros alios, usque ad ipsos

sacerdotes ac monachos, qui fere quaestus gratia malunt in urbibus, iisque frequentissimis, versari, dogma sequuti, non Pythagoricum aut Platonicum, sed caeci cuiusdam mendici, cui dulce erat, premi turbis hominum, quod diceret, illic esse quaestum, ubi esset populus. EU. Valeant caeci cum suo quaestu: nos philosophi sumus. TI. Et Socrates philosophus urbes praeferebat agris, quod esset discendi cupidus, et urbes haberent, unde disceret. In agris esse quidem arbores et hortos, fontes et amnes, qui pascerent oculos, ceterum nihil loquerentur, ac proinde nihil docerent. EU. Est nonnihil, quod dixit Socrates, si solus obambules in agris. Quamquam mea sententia non est muta rerum natura, sed undiquaque loquax est, multaque docet contemplantem, si nacta fuerit hominem attentum ac docilem. Quid aliud clamitat illa tam amoena naturae vernantis facies, quam opificis Dei sapientiam bonitati parem? Sed Socrates in eo secessu quam multa docet Phaedrum suum, ac vicissim ab eo discit! TI. Si tales adessent aliquot, nihil esse possit amoenius rusticatione. EU. Libet igitur huius rei periculum facere? Est mihi praediolum suburbanum, non amplum, sed nitide cultum; eo vos in crastinum diem ad prandium voco. TI. Plures sumus; exederemus totum praedium tuum. EU. Imo totum convivium apponetur herbaceum, ex dapibus, ut inquit Flaccus, inemptis apparatum. Vinum ipse locus suppeditat; pepones, melones, ficos, pira, mala, nuces ipsae pene arbores porrigunt, quemadmodum fit in insulis Fortunatis, si Luciano credimus. Accedet fortassis e corte gallina. TI. Age, non recusamus. EU. At suam quisque umbram secum adducat, quam volet. Ita quum sitis quatuor, aequabimus numerum Musarum. TI. Fiet. EU. Unum illud vos praemonitos volo, sibi quisque condimentum suum adferet. Ego cibos duntaxat apponam. TI.

Quod condimentum narras? piper an saccharum? EU. Imo aliud vilius, sed suavius. TI. Quodnam? EU. Famem. Eam dabit hodie coena tenuis; cras acuet stomachum ambulatiuncula. Et hoc quoque commodi rusculo meo debebitur. Verum ad quam horam libet prandere? TI. Ad decimam, priusquam invalescat aestus solis. EU. Curabitur. PUER. Here, adsunt convivae pro foribus. EU. Bonae fidei est, quod venistis; sed bis gratum est, quod venistis mature una cum umbris vestris longe gratissimis. Sunt enim quidam inciviliter civiles, qui convivatorem mora sua torquent. TI. Eo maturius venimus, ut esset otium lustrandi visendique regiam istam tuam, quam audimus undique miris deliciis variam, nusquam non testari domini sui ingenium. EU. Regiam spectabitis tali dignam rege. Mihi certe nidulus est quavis regia gratior. Et si regnat, qui libere vivit ex animi sui sententia, hic plane regno. Sed praestat, opinor interim, dum culinae praefecta parat holusculum, et adhuc moderatus est solis calor, visere hortos nostros. TI. Est alius praeter hunc? Nam hic sane mire cultus blandissimo aspectu statim ingredientes salutat et comiter excipit. EU. Hinc igitur decerpat sibi quisque flosculos ac frondes aliquot, ne quid offendat domus paedor. Non idem odor aeque gratus omnibus. Quare sibi quisque deligat. Ne parcite. Nam quicquid hic nascitur, pene publicum esse patior. Neque enim unquam clauditur ostium huius vestibuli, nisi noctu. TI. En tibi in ostio Petrus. EU. Hunc ego malo ianitorem, quam Mercurios, Centauros, aliaque portenta, quae quidam pingunt in foribus suis. TI. Isthuc homine Christiano dignius est. EU. Nec mutum habeo ianitorem; tribus linguis alloquitur ingredientem. TI. Quid loquitur? EU. Quin ipse legis? TI. Intervallum aliquanto longius est, quam ut prospectus oculorum assequatur. EU. En ti

bi perspicillum, quod te vel Lynceum reddet. TI. Latina video. SI VIS AD VITAM INGREDI, SERVA MANDATA. Matthaei cap. 19. EU. Nunc lege Graeca. TI. Graeca video quidem; at illa non vident me: quare lampadem hanc trado Theophilo, qui nunquam non cantillat Graeca. TH. *Μετανοήσατε καὶ ἐπιστρέψατε. Πράξεων τῷ τρίτῳ.* CH. Hebraea mihi sumam: וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה EU. An vobis videtur incomis ianitor, qui statim monet, ut avertamur a vitiis, et convertamus nos ad studium pietatis? Deinde vitam non contingere ex operibus Mosaicis, sed per fidem evangelicam? Postremo servandis evangelicis praeceptis iter esse ad immortalem vitam? TI. Et ecce mox ad dextram ingressus ostendit sacellum perquam elegans. In altari Iesus Christus, suspiciens in coelum ad Patrem et Spiritum sanctum illinc pro spicientes, atque eodem dextram porrigens, laeva velut invitat et allectat praetereuntem. EU. Nec is elinguis nos excipit: vides Latina? Ego sum via, veritas et vita. Graeca: *Ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα.* Hebraica: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְהוָֹה אֲלַמֶּדְכֶם TI. Laeto nimirum omine nos salutavit Dominus Iesus. EU. Sed ne videamur inciviles, fortassis par est, ut illum resalutemus precemurque, ut, quando ex nobis ipsi nihil possumus, ille sua inaestimabili bonitate non sinat nos unquam aberrare a via salutis, sed, abiectis umbris Iudaicis et huius mundi praestigiis, per veritatem evangelicam perducat nos ad vitam aeternam: hoc est, ipse per se trahat nos ad se. TI. Aequissimum est, et ipsa loci species invitat ad precandum. EU. Multos hospites allicit huius horti amoenitas: sed ita fere apud omnes invaluit consuetudo, ut nemo praetereat Iesum insalutatum. Hunc ego, vice foedissimi Priapi, custodem posui, non solum horti mei, sed omnium, quae possideo,

denique corporis pariter atque animi. Adest, ut videtis, fonticulus saluberrimis aquis non inamoene scatens, utcunque repraesentans unicum illum fontem, qui coelesti latice refocillat omnes laborantes et oneratos, et ad quem anhelat anima delassata malis huius mundi, non aliter quam iuxta Psalmistam, cervus aestuans siti, gustatis serpentium carnibus. Hunc gratis haurire licet, quisquis sitit. Nonnulli et religionis gratia sese aspergunt. Quidam etiam bibunt, non sitis, sed religionis causa. Video, vos invitos avelli ab hoc loco. Sed interim hora monet, ut visamus hunc cultiorem hortum, quem in quadrum cingunt muri regiae meae. Si quid erit visendum intus, a prandio spectabitis, quum solis aestus nos, veluti cochleas, domi cohibebit horis aliquot. TI. Papae! Epicureos hortos mihi videre videor. EU. Totus hic locus voluptati dicatus est, sed honestae, pascendis oculis, recreandis naribus, reficiendis animis. Nihil hic nascitur praeter odoratas herbas, nec eas quaslibet, sed eximias duntaxat. Unumquodque genus suas habet areas. TI. Nec herbae mutae sunt apud te, quantum video. EU. Probe dicis: alii domus habent opulentas, ego loquacissimam habeo, ne quando solus videri possim: id magis etiam dices, ubi totam videris. Ut herbae sunt velut in turmas digestae, ita singulae turmae singula habent vexilla cum inscriptione. Velut amaracus hic: *Abstine,* inquit, *sus; non tibi spiro.* Quum enim sit suavissimae fragrantiae, sues tamen hoc odore vehementer offenduntur. Itidem singula genera habent suos titulos, aliquid indicantes, quod ad peculiarem eius herbae vim pertinet. TI. Nihil adhuc vidi hoc fonticulo festivius, qui medius velut arridet herbis omnibus ac refrigerium illis pollicetur adversus aestum. Sed alveolus hic, qui tanta gratia totam aquam ostendit oculis hominum, hinc atque

hinc aequis spatiis hortum dirimens, in quo sese utrinque herbae velut in speculo contemplari gestiunt, num marmoreus est? EU. Bona verba; unde huc marmor? E contusis cementis factitium marmor est: coloris candor additus est incrustamento. TI. Quo tandem sese condit tam amabilis rivus? EU. Vide incivilitatem humanam. Posteaquam hic satis exhilaravit oculos nostros, proluit culinam, eiusque sordes secum defert in cloacam. TI. Crudele, ita me Deus bene amet. EU. Crudele, ni et in hunc usum parasset aeterni numinis benignitas. Tum crudeles sumus, quum fontem divinae scripturae longe hoc amoeniorem, recreandis simul ac purgandis animis nostris datum, conspurcamus vitiis nostris pravisque cupiditatibus, abutentes tam ineffabili dono Dei. Nam hac aqua non abutimur, si partimur in varios usus, in quos illam dedit is, qui nihil non affatim suppeditat usibus humanis. TI. Verissima sunt, quae narras: sed cur tibi virent etiam horti septa manu facta? EU. Ne quid hic non vireat. Quidam rubra malunt, quod is color additus virentibus gratiam adiungat. Hic mihi magis arridet, ut est sua cuique sententia, etiam in hortis. TI. Sed horti per se amoenissimi iucunditatem propemodum obscurant ambulacra tria. EU. In his vel studeo, vel obambulo, solus, aut cum amiculo confabulans, vel cibum capio, si videtur. TI. Columnae paribus intervallis sustinentes aedificium innitens, miraque colorum varietate blandientes, suntne marmoreae? EU. Ex eodem marmore, quo factus est hic alveus. TI. Lepida profecto impostura. Vel deierassem, esse marmor. EU. Quare cave, ne vel credas, vel deieres quicquam temere. Non raro fallit species. Quod opibus deest, arte sarcimus. TI. Non tibi sat erat hortus tam nitidus, tam excultus, nisi pingeres insuper alios hortos? EU. Non capiebat omnes herbarum species unus hortus. Prae-

terea bis delectamur, quum pictum florem cum vivo decertantem videmus; et in altero miramur artificium naturae, in altero pictoris ingenium: in utroque benignitatem Dei, qui in usum nostrum largitur haec omnia, nulla in re non mirabilis pariter et amabilis. Postremo non semper viret hortus, non semper vivunt flosculi. Hic hortus etiam media bruma viret et adblanditur. TI. At non spirat. EU. Sed rursum non eget cultura. TI. Tantum pascit oculos. EU. Verum; sed hoc perpetuo facit. TI. Habet suum et pictura senium. EU. Habet; nobis tamen est vivacior, et illi fere gratiam addit aetas, quam nobis detrahit. TI. Utinam hic vanus esses. EU. In hoc ambulacro, quod spectat occidentem, sole fruor oriente; in hoc, quod spectat orientem, apricor interdum: in hoc, quod spectat austrum, sed patet ad septentrionem, recreor ab aestu solis. Obambulabimus; si videtur, quo spectetis propius. En vernat ipsum etiam solum: habent enim et tessellae colorum gratiam, et flosculis pictis adblandiuntur. Hoc nemus, quod videtis hoc toto pariete depictum, exhibet mihi varium spectaculum. Primum quot videtis arbores, tot videtis arborum genera, singulis ad nativam imaginem non pessime expressis. Quot cernitis aves, tot videtis avium species, praecipue si quae sint rariores, et insigni re quapiam nobiles. Nam anseres, gallinas et anates quid attinet pingere? Inferne sunt quadrupedum species, aut earum avium, quae vivunt humi, more quadrupedum. TI. Mira varietas, nec quicquam est otiosum. Nihil est, quod non aut agat, aut loquatur aliquid. Quid nobis narrat noctua, pene latitans sub frondibus? EU. Attice loquitur Attica: *σωφρόνει*, inquit, *οὐ πᾶσιν ἵπτημι* *). Iubet nos consulto agere, quod non omnibus feliciter cedat inconsulta

*) Proverbium, *γλαὺξ ἵπταται*, id est, *noctua volat;* de rebus ex animi sententia succedentibus.

sulta temeritas. Hic aquila discerpit leporem, frustra obtestante scarabeo. Adstat scarabeo trochilus, et ipse capitalis inimicus aquilae. TI. Haec hirundo quid gerit ore? EU. Herbam chelidoniam. Nam hac restituit pullis exoculatis visum. Agnoscitis herbae figuram? TI. Quodnam hoc novum lacertae genus? EU. Non est lacerta, sed chamaeleon. TI. Est hic ille longo nomine celebratus chamaeleon? Belluam esse credidi leone maiorem, quem vincit etiam vocabulo. EU. Hic ille est semper hians, et semper ieiunus chamaeleon. Haec arbor est caprificus, apud quam solam saevit, alias innoxius. Nam venenum habet; ne contemnas hiantem bestiolam. TI. At non mutat colorem. EU. Verum; quia non mutat locum: ubi mutarit locum, videbis et colorem alium. TI. Quid hic sibi vult tibicen? EU. Nonne vides in proximo camelum saltantem? TI. Video novum spectaculum; camelus cinaedus est, et simius choraules. EU. Sed his singulatim ac per otium contemplandis alias dabitur vel totum triduum; nunc satis erit veluti per transennam vidisse. In hac regione depictum est ad nativam effigiem, quicquid est insignium herbarum: quodque iure miremini, hic venena quantumvis praesentanea tuto non solum spectantur, verum etiam contrectantur. TI. En scorpius, rarum in hisce regionibus malum, sed frequens Italiae. Quamquam color mihi parum respondere videtur in pictura. EU. Qui sic? TI. Quia magis nigrent apud Italos, iste pallidior est. EU. An non agnoscis herbam, in cuius foli um incidit? TI. Non satis. EU. Nec mirum. Nec enim nascitur in hortis nostratibus. Aconitum est. Ei veneno tanta vis est, ut scorpius ad huius contactum stupescat pallescatque, seseque vinci patiatur. Sed offensus veneno, a veneno petet remedium. Videtis in propinquo utrumque genus hellebori. Si scorpius sese potuerit explicare a folio aconiti, et album hel

leborum contingere, recipiet pristinum vigorem, diversi veneni contactu solvente torporem. TI. Actum est igitur de isto scorpio: nam is se nunquam explicabit ab aconiti folio. Etiam loquuntur hic scorpii? EU. Et quidem graece. TI. Quid ait? EU. *Εὗρε Θεὸς τὸν ἀλιτρόν*. Hic praeter herbas videtis omne serpentium genus. En vobis basiliscus, oculis igneis, ipsis etiam nocentissimis venenis formidabilis. TI. Et is loquitur aliquid. EU. *Oderint*, inquit, ***dum metuant.*** TI. Plane regia vox. EU. Imo nihil minus regium, sed tyrannica vox est. Hic pugnat lacerta cum vipera. Hic dipsas insidiatur, tecta putamine ovi struthiocameli. Hic videtis politiam totam formicarum, ad quarum imitationem nos vocat Hebraeus ille sapiens, atque etiam Flaccus noster. Hic videtis formicas Indicas, quae aurum egerunt ac servant. TI. Deum immortalem, cui possit obrepere taedium in hoc theatro versanti? EU. Alias, inquam, licebit vel ad satietatem usque spectare. Nunc procul tantum spectate tertium parietem. Is habet lacus, amnes et maria, et in his quicquid est insignium piscium. Hic est Nilus, in quo delphinum illum videtis, hominum amatorem, cum crocodilo depugnantem, quo non alius hostis homini capitalior. In ripis ac littoribus videtis ea, quae sunt *ἀμφίβια*, ut cancri, phocae, fiber. Hic est polypus captator, captus a concha. TI. Quid loquitur? *Αἱρῶν αἱροῦμαι.* Mire pictor fecit aquam pellucidam. EU. Aut hoc erat illi faciendum, aut nobis opus erat aliis oculis. In proximo est alter polypus, summa aequoris aqua velificans, liburnicarum gaudens imagine. Videtis torpedinem prostratam in arena concolori, quam hic tuto vel manu contigeris. Sed alio properandum est. Haec pascunt oculos, at ventrem non explent: properemus ad reliqua. TI. Etiamne amplius? EU. Mox videbitis, quid nobis praebeat po-

sticum. Hic videtis hortum satis spatiosum, in duas divisum partes: in altera est, quicquid est herbarum esculentarum, in qua regnant uxor et famula mea: in altera, quicquid est medicarum, praesertim insignium. Ad laevam est pratum liberum, praeter virorem graminum nihil habens: septum est sepe perpetua, e spinis implexis, sed vivis, contexta; illic nonnunquam vel ambulo, vel lusito cum sodalibus. Ad dexteram est pomarium, in quo, quum erit otium, videbitis plurimas arbores peregrinas, quas paulatim doceo nostro coelo assuescere. TI. Papae; nae tu vincis vel ipsum Alcinoum. EU. Hic aviarium est in confinio adhaerens ambulacro superiori, quod videbitis a prandio: videbitis formas varias, variasque linguas audietis. Nec minus varia sunt ingenia. Inter quasdam cognatio est, et mutuus amor; inter nonnullas simultas irreconciliabilis. Sunt autem omnes adeo cicures et mansuetae, ut, si quando coeno illic aperta fenestra, devolent in mensam, cibumque vel e manibus capiant. Si quando ingredior in ponticulo pensili, quem videtis, fabulans cum amico, assident, auscultant, insident humeris, aut brachiis, adeo dedidicerunt timere, quia sentiunt neminem laedere. In extremo pomario apum regnum est. Nec illud sane spectaculum inamoenum. In praesentia non sinam vos amplius contemplari, quo sit, quod vos posthac revocet tanquam ad novum spectaculum. A prandio cetera vobis ostendam. PUER. Uxor et famula clamitant, corrumpi prandium. EU. Iubeto illas esse aequanimes; nos iam accurremus. Lavemus, amici, ut puris manibus et animis ad mensam accedamus. Etenim si ethnicis quoque religiosa erat mensa, quanto magis oportet esse sacram Christianis, quibus habet imaginem quandam illius sacrosancti convivii, quod Dominus Iesus postremum egit cum suis discipulis. Et ob id receptum est, abluere ma-

nus, ut, si quid odii, livoris aut turpitudinis alicui forsitan resideat in animo, id eiiciat ante, quam accedat ad cibum capiendum. Sic enim opinor et corpori salubriores esse cibos, si sumantur animo defecato. TI. Istud verissimum esse credimus. EU. Quoniam hoc exemplum nobis ab ipso Christo traditum est, ut ab hymno cibum auspicaremur (nam id arbitror, quod frequenter in Evangelio legimus, illum benedixisse, aut gratias egisse patri priusquam cibum frangeret) et rursum hymno finiremus: si videtur, recitabo vobis hymnum, quem divus Chrysostomus miris laudibus praedicat in homilia quadam, dignatus etiam interpetrari. TI. Imo, ut velis, rogamus. EU. *Benedictus Deus, qui me pascis a iuventute mea, qui cibum praebes omni carni; reple laetitia et gaudio corda nostra, ut affatim, quod satis est, habentes abundemus in omne opus bonum, in Christo Iesu Domino nostro; cum quo tibi gloria, honor et imperium, cum Sancto Spiritu in omne aevum.* TI. *Amen.* EU. Nunc accumbite, ac suam quisque umbram sibi adiungat. Caniciei tuae debetur primus locus, Timothee. TI. Verbo dignitatem universam meam complexus es. Hoc solo nomine sum ceteris anteponendus. EU. Ceterarum dotium aestimator est Deus; nos ea sequimur, quae videmus. Sophroni, adhaere corpori tuo. Tu Theophile et Eulali, dextrum mensae latus occupate. Chrysoglottus et Theodidactus occupabunt laevum. Uranius et Nephalius, quod superest. Ego hunc angulum tuebor. TI. Non patiemur: hospiti debetur primus locus. EU. Tota domus haec mea est, simulque vestra: quod si mihi permittitur ius in regno meo, is locus debetur hospiti, quemcunque sibi delegerit. Nunc utinam Christus, ille exhilarator omnium, et sine quo nihil vere suave est, dignetur huic nostro interesse convivio, suaque praesentia exhilarare animos nostros. TI. Spero, digna-

bitur. Sed ubi sedebit, iam omnibus locis occupatis? EU. Utinam ille se misceat omnibus et patinis, et poculis, ut nihil illum non sapiat; sed potissimum illabatur animis nostris. Id quo magis dignetur et nos tanti hospitis reddamur capaciores, si molestum non est, auscultabitis paululum e sacra lectione, sed ita, ut interim nihilo secius admoveatis manus ovis et lactucis, si libet. TI. Id faciemus libenter, sed auscultabimus libentius. EU. Is mos mihi multis nominibus videtur amplectendus, quod hac ratione vitentur inanes fabulae, praebeaturque materia confabulationis frugiferae. Multum enim ab illis dissentio, qui putant, non esse laetum convivium, nisi quod scateat ineptis ac lascivis fabulis, quod perstrepat obscoenis cantiunculis. Vera hilaritas nascitur e pura sinceraque conscientia: atque hi sermones vere laeti sunt, quos semper et dixisse iuvet aut audisse, et semper delectet meminisse: non quorum mox pudeat, quique conscientiam poenitudine discrucient. TI. Utinam ista tam perpenderemus omnes, quam sunt vera. EU. Haec praeterquam quod certam et insignem habent utilitatem, etiam iucunda fiunt, ubi vel mensem unum assueveris. TI. Nihil igitur consultius, quam optimis assuescere. EU. Recita, puer, distincte et clare. PUER. *) *Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini; quocunque voluerit, inclinabit illud. Omnis via viri recta sibi videtur; appendit autem corda Dominus. Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino, quam victimae.* EU. Sit hoc satis. Praestat enim pauca avide discere, quam multa cum taedio devorare. TI. Praestat sane, sed non hic tantum. Plinius scripsit, Officia Ciceronis nunquam de manibus deponenda; et sunt sane digna, quae quum ab omnibus, tum praecipue ab his, qui de-

*) Locus hic iuxta versionem vulgatam est ex Salomonis proverbiis c. 21. v. 1. 2. 3.

terea bis delectamur, quum pictum florem cum vivo decertantem videmus; et in altero miramur artificium naturae, in altero pictoris ingenium: in utroque benignitatem Dei, qui in usum nostrum largitur haec omnia, nulla in re non mirabilis pariter et amabilis. Postremo non semper viret hortus, non semper vivunt flosculi. Hic hortus etiam media bruma viret et adblanditur. TI. At non spirat. EU. Sed rursum non eget cultura. TI. Tantum pascit oculos. EU. Verum; sed hoc perpetuo facit. TI. Habet suum et pictura senium. EU. Habet; nobis tamen est vivacior, et illi fere gratiam addit aetas, quam nobis detrahit. TI. Utinam hic vanus esses. EU. In hoc ambulacro, quod spectat occidentem, sole fruor oriente; in hoc, quod spectat orientem, apricor interdum: in hoc, quod spectat austrum, sed patet ad septentrionem, recreor ab aestu solis. Obambulabimus; si videtur, quo spectetis propius. En vernat ipsum etiam solum: habent enim et tessellae colorum gratiam, et flosculis pictis adblandiuntur. Hoc nemus, quod videtis hoc toto pariete depictum, exhibet mihi varium spectaculum. Primum quot videtis arbores, tot videtis arborum genera, singulis ad nativam imaginem non pessime expressis. Quot cernitis aves, tot videtis avium species, praecipue si quae sint rariores, et insigni re quapiam nobiles. Nam anseres, gallinas et anates quid attinet pingere? Inferne sunt quadrupedum species, aut earum avium, quae vivunt humi, more quadrupedum. TI. Mira varietas, nec quicquam est otiosum. Nihil est, quod non aut agat, aut loquatur aliquid. Quid nobis narrat noctua, pene latitans sub frondibus? EU. Attice loquitur Attica: *σωφρόνει*, inquit, *οὐ πᾶσιν ἵπτημι* *). Iubet nos consulto agere, quod non omnibus feliciter cedat incon-

*) Proverbium, *γλαὺξ ἵπταται*, id est, *noctua volat;* de rebus ex animi sententia succedentibus.

sulta temeritas. Hic aquila discerpit leporem, frustra obtestante scarabeo. Adstat scarabeo trochilus, et ipse capitalis inimicus aquilae. TI. Haec hirundo quid gerit ore? EU. Herbam chelidoniam. Nam hac restituit pullis exoculatis visum. Agnoscitis herbae figuram? TI. Quodnam hoc novum lacertae genus? EU. Non est lacerta, sed chamaeleon. TI. Est hic ille longo nomine celebratus chamaeleon? Belluam esse credidi leone maiorem, quem vincit etiam vocabulo. EU. Hic ille est semper hians, et semper ieiunus chamaeleon. Haec arbor est caprificus, apud quam solam saevit, alias innoxius. Nam venenum habet; ne contemnas hiantem bestiolam. TI. At non mutat colorem. EU. Verum; quia non mutat locum: ubi mutarit locum, videbis et colorem alium. TI. Quid hic sibi vult tibicen? EU. Nonne vides in proximo camelum saltantem? TI. Video novum spectaculum; camelus cinaedus est, et simius choraules. EU. Sed his singulatim ac per otium contemplandis alias dabitur vel totum triduum; nunc satis erit veluti per transennam vidisse. In hac regione depictum est ad nativam effigiem, quicquid est insignium herbarum: quodque iure miremini, hic venena quantumvis praesentanea tuto non solum spectantur, verum etiam contrectantur. TI. En scorpius, rarum in hisce regionibus malum, sed frequens Italiae. Quamquam color mihi parum respondere videtur in pictura. EU. Qui sic? TI. Quia magis nigrent apud Italos, iste pallidior est. EU. An non agnoscis herbam, in cuius foli um incidit? TI. Non satis. EU. Nec mirum. Nec enim nascitur in hortis nostratibus. Aconitum est. Ei veneno tanta vis est, ut scorpius ad huius contactum stupescat pallescatque, seseque vinci patiatur. Sed offensus veneno, a veneno petet remedium. Videtis in propinquo utrumque genus hellebori. Si scorpius sese potuerit explicare a folio aconiti, et album hel

leborum contingere, recipiet pristinum vigorem, diversi veneni contactu solvente torporem. TI. Actum est igitur de isto scorpio: nam is se nunquam explicabit ab aconiti folio. Etiam loquuntur hic scorpii? EU. Et quidem graece. TI. Quid ait? EU. *Εὗρε Θεὸς τὸν ἀλιτρόν.* Hic praeter herbas videtis omne serpentium genus. En vobis basiliscus, oculis igneis, ipsis etiam nocentissimis venenis formidabilis. TI. Et is loquitur aliquid. EU. *Oderint*, inquit, *dum metuant.* TI. Plane regia vox. EU. Imo nihil minus regium, sed tyrannica vox est. Hic pugnat lacerta cum vipera. Hic dipsas insidiatur, tecta putamine ovi struthiocameli. Hic videtis politiam totam formicarum, ad quarum imitationem nos vocat Hebraeus ille sapiens, atque etiam Flaccus noster. Hic videtis formicas Indicas, quae aurum egerunt ac servant. TI. Deum immortalem, cui possit obrepere taedium in hoc theatro versanti? EU. Alias, inquam, licebit vel ad satietatem usque spectare. Nunc procul tantum spectate tertium parietem. Is habet lacus, amnes et maria, et in his quicquid est insignium piscium. Hic est Nilus, in quo delphinum illum videtis, hominum amatorem, cum crocodilo depugnantem, quo non alius hostis homini capitalior. In ripis ac littoribus videtis ea, quae sunt *ἀμφίβια*, ut cancri, phocae, fiber. Hic est polypus captator, captus a concha. TI. Quid loquitur? *Αἱρῶν αἱροῦμαι.* Mire pictor fecit aquam pellucidam. EU. Aut hoc erat illi faciendum, aut nobis opus erat aliis oculis. In proximo est alter polypus, summa aequoris aqua velificans, liburnicarum gaudens imagine. Videtis torpedinem prostratam in arena concolori, quam hic tuto vel manu contigeris. Sed alio properandum est. Haec pascunt oculos, at ventrem non explent: properemus ad reliqua. TI. Etiamne amplius? EU. Mox videbitis, quid nobis praebeat po-

sticum. Hic videtis hortum satis spatiosum, in duas divisum partes: in altera est, quicquid est herbarum esculentarum, in qua regnant uxor et famula mea: in altera, quicquid est medicarum, praesertim insignium. Ad laevam est pratum liberum, praeter virorem graminum nihil habens: septum est sepe perpetua, e spinis implexis, sed vivis, contexta; illic nonnunquam vel ambulo, vel lusito cum sodalibus. Ad dexteram est pomarium, in quo, quum erit otium, videbitis plurimas arbores peregrinas, quas paulatim doceo nostro coelo assuescere. TI. Papae; nae tu vincis vel ipsum Alcinoum. EU. Hic aviarium est in confinio adhaerens ambulacro superiori, quod videbitis a prandio: videbitis formas varias, variasque linguas audietis. Nec minus varia sunt ingenia. Inter quasdam cognatio est, et mutuus amor; inter nonnullas simultas irreconciliabilis. Sunt autem omnes adeo cicures et mansuetae, ut, si quando coeno illic aperta fenestra, devolent in mensam, cibumque vel e manibus capiant. Si quando ingredior in ponticulo pensili, quem videtis, fabulans cum amico, assident, auscultant, insident humeris, aut brachiis, adeo dedidicerunt timere, quia sentiunt neminem laedere. In extremo pomario apum regnum est. Nec illud sane spectaculum inamoenum. In praesentia non sinam vos amplius contemplari, quo sit, quod vos posthac revocet tanquam ad novum spectaculum. A prandio cetera vobis ostendam. PUER. Uxor et famula clamitant, corrumpi prandium. EU. Iubeto illas esse aequanimes; nos iam accurremus. Lavemus, amici, ut puris manibus et animis ad mensam accedamus. Etenim si ethnicis quoque religiosa erat mensa, quanto magis oportet esse sacram Christianis, quibus habet imaginem quandam illius sacrosancti convivii, quod Dominus Iesus postremum egit cum suis discipulis. Et ob id receptum est, abluere ma-

nus, ut, si quid odii, livoris aut turpitudinis alicui forsitan resideat in animo, id eiiciat ante, quam accedat ad cibum capiendum. Sic enim opinor et corpori salubriores esse cibos, si sumantur animo defecato. TI. Istud verissimum esse credimus. EU. Quoniam hoc exemplum nobis ab ipso Christo traditum est, ut ab hymno cibum auspicaremur (nam id arbitror, quod frequenter in Evangelio legimus, illum benedixisse, aut gratias egisse patri priusquam cibum frangeret) et rursum hymno finiremus: si videtur, recitabo vobis hymnum, quem divus Chrysostomus miris laudibus praedicat in homilia quadam, dignatus etiam interpetrari. TI. Imo, ut velis, rogamus. EU. *Benedictus Deus, qui me pascis a iuventute mea, qui cibum praebes omni carni; reple laetitia et gaudio corda nostra, ut affatim, quod satis est, habentes abundemus in omne opus bonum, in Christo Iesu Domino nostro; cum quo tibi gloria, honor et imperium, cum Sancto Spiritu in omne aevum.* TI. *Amen.* EU. Nunc accumbite, ac suam quisque umbram sibi adiungat. Caniciei tuae debetur primus locus, Timothee. TI. Verbo dignitatem universam meam complexus es. Hoc solo nomine sum ceteris anteponendus. EU. Ceterarum dotium aestimator est Deus; nos ea sequimur, quae videmus. Sophroni, adhaere corpori tuo. Tu Theophile et Eulali, dextrum mensae latus occupate. Chrysoglottus et Theodidactus occupabunt laevum. Uranius et Nephalius, quod superest. Ego hunc angulum tuebor. TI. Non patiemur: hospiti debetur primus locus. EU. Tota domus haec mea est, simulque vestra: quod si mihi permittitur ius in regno meo, is locus debetur hospiti, quemcunque sibi delegerit. Nunc utinam Christus, ille exhilarator omnium, et sine quo nihil vere suave est, dignetur huic nostro interesse convivio, suaque praesentia exhilarare animos nostros. TI. Spero, digna-

bitur. Sed ubi sedebit, iam omnibus locis occupatis? EU. Utinam ille se misceat omnibus et patinis, et poculis, ut nihil illum non sapiat; sed potissimum illabatur animis nostris. Id quo magis dignetur et nos tanti hospitis reddamur capaciores, si molestum non est, auscultabitis paululum e sacra lectione, sed ita, ut interim nihilo secius admoveatis manus ovis et lactucis, si libet. TI. Id faciemus libenter, sed auscultabimus libentius. EU. Is mos mihi multis nominibus videtur amplectendus, quod hac ratione vitentur inanes fabulae, praebeaturque materia confabulationis frugiferae. Multum enim ab illis dissentio, qui putant, non esse laetum convivium, nisi quod scateat ineptis ac lascivis fabulis, quod perstrepat obscoenis cantiunculis. Vera hilaritas nascitur e pura sinceraque conscientia: atque hi sermones vere laeti sunt, quos semper et dixisse iuvet aut audisse, et semper delectet meminisse: non quorum mox pudeat, quique conscientiam poenitudine discrucient. TI. Utinam ista tam perpenderemus omnes, quam sunt vera. EU. Haec praeterquam quod certam et insignem habent utilitatem, etiam iucunda fiunt, ubi vel mensem unum assueveris. TI. Nihil igitur consultius, quam optimis assuescere. EU. Recita, puer, distincte et clare. PUER. *) *Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini; quocunque voluerit, inclinabit illud. Omnis via viri recta sibi videtur; appendit autem corda Dominus. Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino, quam victimae.* EU. Sit hoc satis. Praestat enim pauca avide discere, quam multa cum taedio devorare. TI. Praestat sane, sed non hic tantum. Plinius scripsit, Officia Ciceronis nunquam de manibus deponenda; et sunt sane digna, quae quum ab omnibus, tum praecipue ab his, qui de-

*) Locus hic iuxta versionem vulgatam est ex Salomonis proverbiis c. 21. v. 1. 2. 3.

stinati sunt administrandae reipublicae, ad verbum ediscantur, mea quidem sententia: sed hunc proverbiorum libellum semper dignum arbitratus sum, qui semper nobis circumferatur. EU. Quoniam sciebam prandium fore dilutum et insipidum, idcirco hanc procuravi nobis condituram. TI. Nihil hic est non lautissimum; et tamen si nihil esset praeter betas absque pipere, vino et aceto, talis lectio condiret omnia. EU. Mihi tamen plus adderet gratiae, si, quod audio, penitus intelligam. Atque utinam adesset aliquis vere theologus, qui ista non intelligeret solum, verum etiam saperet. Nobis idiotis, nescio, an fas sit, hisce de rebus confabulari. TI. Ego vero puto vel nautis esse fas, modo absit definiendi temeritas. Fortasse et Christus, qui pollicitus est sese adfuturum, ubicunque duo convenirent de ipso tractantes, aspirabit nobis tam multis. EU. Quid si igitur partiamur inter nos novem tres sententias? CONVIVAE. Non displicet, modo a convivatore incipiat ordo. EU. Non detrectarem provinciam, sed vereor, ne hic vos peius accipiam, quam cibis accipio. Age, necubi videar difficilis convivator, omissis variis coniecturis, quae in hunc locum congerunt interpretes, mihi videtur hic esse sensus moralis: alios mortales posse flecti monitis, increpationibus, legibus ac minis: regis animum, quoniam neminem metuit, si repugnes, magis irritari. Et idcirco quoties principes vehementer contendunt aliquid, suo animo relinquendos, non quod semper velint optima, sed quod illorum stultitia malitiave Deus nonnunquam abutatur ad emendandos eos, qui deliquerunt. Quemadmodum vetuit resisti Nabuchodonosor, quod illius ministerio decrevisset castigare populum suum. Fortassis illud est, quod ait Iob: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Atque huc fortasse pertinet, quod ait David, deplorans pec-

catum suum: Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. Non quod reges non peccent ingenti populi malo, sed quod non habeant hominem, cuius auctoritate condemnentur, quum Dei iudicium nemo, quamlibet potens, possit effugere. TI. Non displicet interpretatio. Sed quid sibi volunt divisiones aquarum? EU. Adhibita est similitudo, quae rem explanet. Violenta res et impotens est regis animus concitatus, nec huc aut illuc duci potest, sed impetu suo fertur, velut oestro divino percitus, quemadmodum mare sese spargit in terras, ac subinde cursum mutat, contemptis agris, aedificiis, et quicquid obstat; alicubi se condit sub terras: cuius impetum si coneris inhibere, aut alio deflectere, nihil agas. Idem accidit in magnis fluminibus, veluti fabulae quoque narrant de Acheloo. Minus autem mali capitur, si commode obsecundes, quam si violenter repugnes. TI. Nihil igitur remedii adversus malorum regum impotentiam? EU. Fortasse primum fuerit, leonem in civitatem non recipere: proximum, sic auctoritate senatus, magistratuum ac civium moderari potentiam illius, ut non facile erumpat in tyrannidem. Sed omnium potissimum, dum adhuc puer est, et se principem esse nescit, sanctis praeceptis formare pectus illius. Prosunt et preces, ac monita, sed blanda ac tempestiva. Extrema ancora est, votis fatigare Deum, ut regis animum inclinet ad ea, quae Christiano rege digna sunt. TI. Quid ais, idiota? Si baccalaureus essem Theologiae, minime puderet istius interpretationis. EU. An vera sit, nescio; mihi satis est, quod sensus non sit impius, aut haereticus. Morem gessi voluntati vestrae. Nunc, ut decet in conviviis, vicissim audire cupio. TI. Si quid defertis his quoque canis, mihi videtur hoc dictum et ad abstrusiorem sententiam accommodari posse. EU. Credo, et audire cupio. TI. Rex intelligi potest vir perfe

ctus, qui domitis carnis affectibus, solo divini spiritus impetu ducitur. Porro qui sit huiusmodi, hunc non convenit fortassis humanis legibus in ordinem cogere, sed suo domino, cuius spiritu agitur, relinquendus est, nec iudicandus est ex hisce rebus, quibus imbecillitas imperfectorum utcunque provehitur ad veram pietatem: sed si quid secus facit, dicendum est cum Paulo: *Dominus assumpsit illum: domino suo stat, aut cadit.* Idem illud: *Spiritualis homo omnia diiudicat; ipse vero a nemine iudicatur.* Talibus igitur nemo praescribat, sed Dominus, qui praescripsit terminos mari et amnibus, habet cor sui regis in manu sua, et quocunque voluerit, inflectit illud. Quid enim opus est praescribere illi, qui suapte sponte praestat meliora, quam exigunt humanae leges? Aut quae temeritas sit, illum hominem constitutionibus adstringere, quem certis argumentis constat divini spiritus afflatu gubernari? EU. Tu vero, Timothee, non solum canos habes capillos, sed pectus etiam habes eruditionis canitie venerabile. Atque utinam inter Christianos, quos omnes oportebat esse reges huiusmodi, plures reperirentur hoc digni cognomine. Sed iam satis est ovatum, et oleribus praelusum: iubete haec tolli, et apponi, quod superest. TI. Nobis affatim satisfactum est hac ovatione, etiam si nihil praeterea successerit vel supplicationis, vel triumphi. EU. Verum quoniam, aspirante Christo, sicut opinor, successit res in prima sententia, velim, ut umbra tua nobis enarret alteram, quae mihi videtur aliquanto obscurior. SOPHRONIUS. Si boni voletis consulere, quicquid dixero: sedulo dicam, quod mihi videtur. Alioqui qui fieri potest, ut rebus obscuris lucem adferat umbra? EU. Equidem recipio futurum omnium nomine; et tales umbrae lucem suam habent aptiorem oculis nostris. SOPH. Idem docere videtur, quod Paulus: Diversis vitae rationibus

contenditur ad pietatem. Alii placet sacerdotium, alii caelibatus, alii coniugium, alii secessus, alii respublica, pro varietate corporum et ingeniorum. Rursus alius vescitur quibuslibet, alius distinguit inter cibum et cibum, alius iudicat inter diem et diem, alius iudicat omnem diem. In his Paulus vult, unumquemque suo frui affectu citra contumeliam alterius. Nec oportet quemquam ex huiusmodi iudicare, sed iudicium deferre Deo, qui expendit corda. Fit enim saepenumero, ut vescens gratior sit Deo, quam non vescens, et diem festum violans acceptior sit Deo, quam is, qui videtur observare: et matrimonium huius gratius sit oculis Dei, quam multorum caelibatus. Dixi umbra. EU. Utinam mihi saepe contingat cum talibus umbris colloqui. Rem, ni fallor, non acu, quod aiunt, sed lingua tetigisti. Sed adest qui caelebs vixit, non de numero beatorum, qui se castraverunt propter regnum Dei: sed hic castratus est vi, quo magis placeret ventri, donec et hunc et escas destruxerit Deus. Capus est ex corte nostra. Elixis magis delector. Ius est non inelegans: quod in eo natat, lactucae sunt selectissimae. Sumat sibi quisque, quod gratum est animo. Sed ne quid vos fallam, succedit huic assi nonnihil, mox bellaria, deinde fabulae catastrophe. TI. Sed interim excludimus uxorem e convivio. EU. Ubi vos venietis comitati vestris, accumbet et mea. Nunc quid aliud esset, quam muta persona? et illa suavius garrit mulier inter mulieres, et nos liberius philosophamur. Alioqui periculum sit, ne nobis accidat, quod accidit Socrati, cui quum essent convivae philosophi, quibus magis placent huiusmodi fabulae, quam cibus, et in longum proferretur disputatio, Xantippe commota mensam subvertit. TI. Nihil minus a tua metuendum arbitror. Est enim mulier moribus placidissimis. EU. Mihi certe talis, ut commutare non cupiam, et-

iamsi liceat: atque hoc nomine mihi vel praecipue videor fortunatus. Nec enim mihi placet eorum sententia, qui fortunatum putant, uxorem habuisse nunquam: magis arridet, quod ait sapiens Hebraeus, ei bonam sortem obtigisse, cui obtigit uxor bona. TI. Saepe nostro vitio malae sunt uxores, vel quia tales deligimus, vel quia tales reddimus, vel quia non, ut oportet, formamus et instituimus. EU. Vera praedicas: sed interim exspecto tertiae sententiae enarrationem, et iam mihi dicturire videtur θεόπνευστος Theophilus. TH. Imo mihi animus erat in patinis: dicam tamen, quando licet impune. EU. Etiam cum gratia licebit errare; vel sic praebebis occasionem inveniendi. TH. Mihi videtur eadem sententia, quam protulit Dominus apud Osee Prophetam cap. 6. *Misericordiam volui, et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta.* Cuius vivus et efficax interpres est Dominus Iesus in Evangelio Matthaei cap. 9. Quum enim convivium agitaret in domo Levi, qui erat publicanus, isque multos sui ordinis suique quaestus homines invitasset ad convivium; Pharisaei, qui tumebant religione Legis, quum ea praecepta negligerent, unde tota Lex pendebat et prophetae, quo discipulorum animos alienarent a Iesu, rogabant illos, cur dominus admisceret se convivio peccatorum, a quorum consortio abstinebant Iudaei, qui volebant haberi sanctiores, et si quando contigisset cum eiusmodi congredi, reversi domum abluebant corpus. Quumque discipuli rudes adhuc non haberent, quod responderent; Dominus et pro se et pro discipulis respondit: *Non est opus*, inquit, *medico valentibus, sed male habentibus. Euntes autem discite, quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* EU. Pulchre tu quidem collatione locorum rem explicas, id quod in divinis literis praecipuum est: sed discere

velim, quid appellet sacrificium, quid misericordiam. Nam qui consistit, ut aversetur sacrificia Deus, quae sibi tot praeceptis iusserat exhiberi? TH. Quomodo Deus aversetur sacrificia, docet ipse nos apud Esaiam cap. 1. Sunt enim quaedam praescripta Iudaeis in lege, quae significant magis sanctimoniam, quam praestant: quod genus sunt, dies festi, sabbatismi, ieiunia, sacrificia. Et sunt, quae semper praestanda sint, quae suapte natura bona sunt, non quia iussa. Iudaeos autem aversatur Deus, non quod observarent legis ritus, sed quod his stulte tumidi, negligerent ea, quae Deus maxime vult praestari a nobis: ac madentes avaritia, superbia, rapinis, odio, livore, ceterisque vitiis, existimabant Deum ipsis multum debere, quod diebus festis versarentur in templo, quod immolarent victimas, quod abstinerent a cibis vetitis, quod illi nonnunquam ieiunarent: umbras amplectebantur, rem negligebant. Quod autem ait: *Misericordiam volo, et non sacrificium;* opinor ex idiomate sermonis Hebraei dictum, pro eo, quod erat, misericordiam volo potius quam sacrificium, quemadmodum illud interpretatur Salomon, quum ait: *Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino quam victimae.* Porro, omne officium, quod impenditur sublevando proximo, scriptura misericordiam vocat et eleemosynam, quae et ipsa nomen duxit a miserendo. Victimas appellari puto, quicquid pertinet ad ceremonias corporales, et aliquid habet affine cum Iudaismo: quod genus sunt delectus ciborum, vestitus praescriptus, ieiunium, sacrificium, preces veluti pensum absolutae, quies diei festi. Haec enim ut pro tempore non sunt omnino negligenda, ita Deo fiunt ingrata, si quis observationibus huiusmodi confisus, negligat misericordiam, quoties fratris necessitas exigit officium charitatis. Habet speciem san-

ctimoniae etiam, colloquia vitare malorum. Sed hoc cessare debet, quoties aliud suadet charitas proximi. Obedientia est, quiescere diebus festis; sed impium sit, ob religionem diei sinere fratrem perire. Itaque servare diem dominicum victima est, ut ita loquar: reconciliari fratri, misericordia est. Porro iudicium, quamquam potest ad potentes referri, qui frequenter vi opprimunt imbecilles, tamen mihi videtur non absurdum, si respondeat illi, quod est apud Osee: *Et scientiam Dei plus quam holocausta.* Non servat legem, qui non servat iuxta mentem Dei. Iudaei sublevabant asinum in foveam collapsum sabbatis: et Christum calumniabantur, qui servaret totum hominem in sabbato. Hic erat praeposterum iudicium, et aberat scientia Dei: nesciebant enim, quod ista propter hominem essent instituta, non homo propter illa. Sed haec impudenter dicere viderer, nisi vestro iussu dicerem. Malim ex aliis rectiora discere. EU. Ista mihi videntur adeo dicta impudenter, ut existimem Dominum Iesum loqui per organum oris tui. Sed interim dum largiter pascimus animos nostros, ne negligantur collegae. TH. Quinam? EU. Corpora nostra, nonne collegae sunt animorum? Hoc enim malim, quam instrumenta, vel domicilia, vel sepulchra. TI. Hoc nimirum est affatim refici, ubi totus homo reficitur. EU. Video vos segniter attingere: quare, si videtur, iubebo proferri assa, ne pro lauto convivio longum praebeam. Videtis huius prandioli summam. Armus est ovillus, sed exquisitus, capus, et perdices quatuor. Has solas a mercatu sumpsi, reliqua suppeditat hoc praediolum. TI. Epicureum prandium video, ne dicam Sybariticum. EU. Imo vix Carmeliticum. Sed qualequale est, boni consuletis. Animus certe purus est; si parum lautum est convivium. TI. Adeo non est muta tua domus, ut non solum parietes, sed et cyathus loquatur aliquid.

EU. Quid tibi loquitur? TI. *Nemo, nisi a seipso, laeditur.* EU. Cyathus patrocinatur vino. Nam vulgus febrim, aut capitis gravedinem e potu contractam, imputare solet vino, quum ipsi sibi malum accersierint immodice bibendo. SOPH. Meus Graece loquitur: ἐν οἴνῳ ἀλήθεια. EU. Admonet non esse tutum sacerdotibus aut regum famulis indulgere vino, quod vinum fere transferat in linguam, quicquid latebat in corde. SOPH. Apud Aegyptios olim nefas erat sacerdotibus bibere vinum, quum nondum illis mortales sua committerent arcana. EU. Nunc licet quidem omnibus bibere vinum; an expediat, nescio. Eulali, quid libelli profers e crumena? perquam elegans videtur; nam foris etiam totus aureus est. *Eulalius.* Sed idem intus plus quam gemmeus est. Sunt epistolae Paulinae, quas ut unicas delicias meas semper mecum circumfero: quas ideo profero, quod ex occasione sermonis tui venit in mentem locus quidam, qui me nuper diu torsit, nec adhuc satis sibi facit animus. Is est in epistolae prioris ad Corinthios cap. 6. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestatem.* Primum, si Stoicis credimus, nihil est utile, quod non idem honestum. Quomodo igitur Paulus distinguit id, quod licet, ab eo, quod expedit? Certe scortari aut inebriari non licet, quomodo igitur licent omnia? Quod si Paulus de certo genere rerum loquitur, quarum omnium vult esse licentiam, non possum satis ex ipso loci tenore divinare, quodnam sit illud genus. Ex iis, quae mox huic loco subiiciuntur, coniicere licet, eum loqui de ciborum delectu. Quidam enim abstinebant ab idolothytis, quidam a cibis per Mosen interdictis. Et de idolothytis agit cap. 8. Rursus cap. 10. velut explicans huius loci sententiam, ait: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: omnia mihi licent, sed non omnia aedificant.* Ne-

mo, quod suum est, quaerat, sed quod alterius. Omne, quod in macello venit, manducate. Hoc quod hic subiicit Paulus, congruere videtur cum eo, quod supra dixerat: *Esca ventri, et venter escis, et hunc et has destruet Deus.* Quod autem respexit hic etiam ad Iudaicum ciborum delectum, indicat clausula 10. cap. *Sine offensione estote Iudaeis et gentibus et ecclesiae Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quaerens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* Nam quod ait: gentibus, pertinere videtur ad idolothytum; quod ait: Iudaeis, referre videtur ad delectum ciborum; quod ait: ecclesiae Dei, pertinet ad infirmos ex utroque genere collectos. Licebat igitur vesci quibuslibet cibis, et omnia munda mundis. Verum incidit casus, ut non expediat. Quod omnia licebant, libertatis erat Evangelicae: sed charitas ubique spectat, quid conducat ad salutem proximi, eoque frequenter abstinet et a licitis, malens obsecundare commodo proximi, quam sua uti libertate. Sed hic mihi geminus obstrepit scrupulus: primum, quod in sermonis contextu nihil praecedat, aut sequatur, quod cum hoc sensu cohaereat. Nam obiurgarat Corinthios, quod essent seditiosi, quod scortationibus, adulteriis, atque etiam incestis impuri, quod litigarent apud iudices impios. Cum his qui cohaeret, *omnia mihi licent, sed non omnia expediunt?* Et in his quae sequuntur, redit ad causam impudicitiae, quam repetierat et ante, intermisso negotio litium. *Corpus autem*, inquit, *non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori.* Verum hunc quoque scrupulum possum utcunque discutere, quod paulo superius in catalogo vitiorum meminisset et idololatriae: Nolite errare, neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri. Porro esus idolothytorum vergebat ad speciem idololatriae. Et ideo mox subdit, *Esca ventri, et venter escis;* signi-

ficans pro necessitate corporis, pro tempore licere vesci quibuslibet, nisi aliud suaserit charitas proximi, sed impudicitiam semper et ubique detestandam esse. Quod vescimur, necessitatis est, quae tolletur in resurrectione mortuorum. Quod libidinamur, malitiae est. Sed alterum scrupulum non queo dissolvere, quomodo ad haec quadret illud: *Sed ego sub nullius redigar potestatem.* Ait enim, sibi potestatem esse omnium, se tamen in nullius potestate fore. Si is dicitur esse in potestate aliena, qui, ne offendat, abstinet, idem capite nono de se praedicat: *Quum liber essem ab omnibus, omnium me servum feci, ut omnes lucrifacerem.* Hoc, opinor, offensus scrupulo sanctus Ambrosius, putat, hunc esse germanum Apostoli sensum, ut viam praestruat illi, quod ait cap. 9. sibi quoque potestatem esse faciendi, quod ceteri faciebant, vel Apostoli, vel pseudapostoli, sumendi victum ab his, quibus praedicabat Evangelium. Sed ab hoc, tametsi licebat, temperabat, quod sic expediret Corinthiis, quos de tam multis et insignibus vitiis obiurgabat. Porro quisquis accipit, fit quodammodo obnoxius ei, a quo accipit, et aliquid decedit de vigore auctoritatis. Siquidem, qui accipit, minus libere obiurgat: et qui dedit, non perinde fert obiurgari ab eo, cui benefecit. In hoc igitur Paulus abstinuit ab iis, quae licebant, ut consuleret apostolicae libertati, quam in hoc volebat nulli esse obnoxiam, ut liberius, ac maiore cum auctoritate reprehenderet illorum vitia. Mihi sane non displicet Ambrosiana sententia. Attamen si quis mallet hunc locum ad cibos accommodare; mea sententia, quod ait Paulus: *Sed ego sub nullius redigar potestatem,* sic accipi posset: Tametsi nonnunquam abstineam a cibis immolatitiis, aut lege Mosaica vetitis, ut consulam saluti proximi ac profectui evangelico; tamen animus meus liber est, qui scit, sibi licere vesci ci-

bis quibuslibet, pro necessitate corpusculi. At pseudapostoli conabantur hoc persuadere, quosdam cibos per se impuros esse, nec abstinendum per occasionem, sed semper ab his temperandum, tanquam natura malis, nec aliter quam abstinemus ab homicidio et adulterio. Hoc quibus erat persuasum, redacti erant sub alienam potestatem, et exciderant ab evangelica libertate. Solus, quod quidem meminerim, Theophylactus sententiam inducit ab his omnibus diversam: *Licet vesci quibuslibet cibis, sed non expedit immodice. Nam ex luxu nascitur impudicitia.* Hic sensus, quanquam impius non est, tamen mihi non videtur huius loci germanus esse. Ostendi, quae me torqueant: vestrae charitatis erit, me ex his scrupulis eximere. EU. Nae tu probe tuo respondes nomini. Qui sic novit proponere quaestiones, non opus habet alio, qui dissolvat. Sic enim proposuisti dubitationem tuam, ut ego dubitare desierim Tametsi Paulus in ea epistola, quoniam multa simul decrevit agere, saepe ab uno argumento in aliud devolvitur, et rursum, quod intermiserat, repetit. CH. Nisi vererer, ne vos mea loquacitate avocem a capiendo cibo, et si crederem fas esse tam sacris colloquiis admiscere quicquam ex profanis auctoribus, proponerem et ipse quiddam, quod hodie legentem me non torsit, sed unice delectavit. EU. Imo profanum dici non debet, quicquid pium est, et ad bonos mores conducens. Sacris quidem literis ubique prima debetur auctoritas; sed tamen ego nonnunquam offendo quaedam vel dicta a veteribus, vel scripta ab ethnicis, etiam poëtis, tam caste, tam sancte, tam divinitus, ut mihi non possim persuadere, quin pectus illorum, quum illa scriberent, numen aliquod bonum agitaverit. Et fortasse latius se fundit spiritus Christi, quam nos interpretamur. Et multi sunt in consortio sanctorum, qui non sunt apud nos in catalogo.

Fateor affectum meum apud amicos: non possum legere librum Ciceronis de Senectute, de Amicitia, de Officiis, de Tusculanis quaestionibus, quin aliquoties exosculer codicem, ac venerer sanctum illud pectus, afflatum coelesti numine. Contra quum hos quosdam recentiores lego de republica, oeconomica, aut ethica praecipientes, Deum immortalem! quam frigent prae illis, imo quam non videntur sentire quod scribunt, ut ego citius patiar perire totum Scotum cum aliquot sui similibus, quam libros unius Ciceronis, aut Plutarchi: non quod illos in totum damnem, sed quod ex his sentiam me reddi meliorem, quum ex illorum lectione surgam, nescio quomodo, frigidius affectus erga veram virtutem, sed irritatior ad contentionem. Quare ne verere, quicquid istuc est, proponere. CH. Quum plerique libri M. Tullii, quos scripsit de philosophia, divinitatis quiddam spirare videntur, tum ille, quem senex scripsit de Senectute, plane mihi videtur κύκνειον ᾆσμα, quemadmodum Graecis est in proverbio. Eum hodie relegi, atque haec verba, quoniam prae ceteris arridebant, edidici *Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam, et in cunis vagiam, valde recusem: nec vero velim quasi decurso spatio a calce ad carceres revocari. Quid enim habet haec vita commodi? quid non potius laboris? Sed non habeat sane: habet certe tamen aut satietatem, aut molestiam. Non libet enim mihi deplorare vitam, quod multi, et hi docti, saepe fecerunt. Nec me vixisse poenitet, quoniam ita vixi, ut frustra me natum non existimem. Et ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam e domo. Commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi, dedit. O praeclarum illum diem, quum ad illud animorum concilium coetumque proficiscar, et quum ex hac turba et colluvione discedam!* Hactenus Cato. Quid ab homine Christiano dici potuit sanctius? Uti

nam talia essent colloquia monachorum omnium, vel cum sacris virginibus, quale fuit illud ethnici senis colloquium cum ethnicis adolescentibus. EU. Iam aliquis causabitur, colloquium esse confictum a Cicerone. CH. Isthuc mea non magni refert, sive hoc laudis tribuatur Catoni, qui talia senserit dixeritque: sive Ciceroni, cuius animus sententias tam divinas cogitatione complexus sit, cuius calamus res egregias pari facundia depinxerit. Quanquam equidem arbitror, et Catonem, etiamsi non dixit eadem, tamen similia dicere solitum in colloquiis. Nec enim tam impudens erat M. Tullius, ut alium Catonem finxerit, quam fuerit: et in dialogo parum meminerit decori, quod in primis spectandum est in hoc scripti genere, praesertim quum eius viri memoria recens adhuc haereret animis eius aetatis hominum. TH. Vehementer probabile est quod narras: sed dicam, quid mihi venerit in mentem, te recitante. Saepenumero mecum admiratus sum, quum omnes optent longaevitatem, et mortem exhorreant, tamen vix quenquam comperiri tam felicem, non dico senem, sed provectioris aetatis hominem, qui rogatus, an, si detur, velit repuerascere, usurus per omnia iisdem bonis ac malis, quae illi iam contigissent in vita, responderit idem quod Cato dicit: praesertim si recolat animo, quicquid annis retroactis seu triste, seu laetum obtigisset. Nam frequenter et suavium rerum recordatio vel cum pudore vel cum conscientiae molestia coniuncta est, ut animus ab his etiam recolendis non minus abhorreat, quam a tristibus. Id opinor nobis indicarunt sapientissimi poëtae, qui scribunt, tum demum animas capi desiderio corporum relictorum, posteaquam ex amne Lethaeo longa biberint oblivia. UR. Est isthuc profecto dignum admiratione, et mihi quoque compertum in nonnullis. Verum illud quam mihi blandiebatur; *Nec me*

vixisse poenitet! At quotusquisque Christianorum sic moderatur vitam suam, ut huius senis vocem sibi possit usurpare? Vulgus hominum existimat, se non frustra vixisse, si per fas nefasque congestas divitias relinquant morientes. At Cato ideo non putat se frustra natum, quod integrum et sanctum civem praestiterit reipublicae, quod incorruptum magistratum, quod posteritati quoque virtutis et industriae suae monumenta reliquerit. Iam illo quid dici potuit divinius? *Discedo tanquam ex hospitio, non tanquam e domo.* Hospitio tantisper uti licet, donec hospes iubeat exire. E domo sua nullus facile pellitur. Et tamen hinc quoque saepenumero propellit vel ruina, vel incendium, vel alius casus quispiam. Ut horum nihil accidat, tamen senio collabens aedificium admonet esse demigrandum. NEPHALIUS. Non minus elegans est, quod apud Platonem loquitur Socrates, *Animam humanam in hoc corpore velut in praesidio positam esse, unde fas non sit discedere iniussu imperatoris, nec diutius in eo immorari, quam visum sit ei qui collocavit.* Illud significantius est in Platone, quod pro *domo* dixerit praesidium: siquidem in domo tantum commoramur, in praesidio destinati sumus functioni, quam nobis delegavit imperator noster: non abludens a nostris literis, quae vitam hominis nunc militiam, nunc certamen esse dicunt. UR. At mihi quidem oratio Catonis pulchre congruere videtur cum oratione Pauli, qui scribens Corinthiis, coelestem mansionem, quam exspectamus post hanc vitam, *οἰκίαν* vocat, et *οἰκητήριον*, hoc est *domum*, sive *domicilium.* Ceterum hoc corpusculum appellat tabernaculum, Graece *σκῆνος*. *Nam et qui sumus,* inquit, *in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati.* NEPH. Nec abludit a sermone Petri: *Iustum autem,* inquit, *arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione; certus, quod velox est*

depositio tabernaculi mei. Quid autem aliud clamat nobis Christus, quam ut sic vivamus ac vigilemus, tanquam illico morituri? sic incumbamus honestis rebus, tanquam semper victuri? Iam illud quum audimus, *O praeclarum diem!* nonne videmur audire Paulum ipsum loquentem, *Cupio dissolvi, et esse cum Christo?* CH. Quam felices sunt, qui tali animo mortem exspectant! Sed in oratione Catonis, quanquam praeclara est, tamen fiduciam aliquis taxare posset, ut ab arrogantia profectam, quam multum oportet abesse ab homine Christiano. Proinde mihi nihil unquam legisse videor apud ethnicos, quod aptius quadret in hominem vere Christianum, quam quod Socrates, paulo post bibiturus cicutam, dixit Critoni: *An opera*, inquit, *nostra sit probaturus Deus, nescio: certe sedulo conati sumus, ut illi placeremus. Est mihi tamen bona spes, quod ille conatus nostros sit boni consulturus:* vir ille sic diffidit factis suis, ut tamen ob animi propensam voluntatem obtemperandi voluntati divinae, bonam spem conceperit, fore ut Deus pro sua bonitate boni consulturus esset, quod studuisset bene vivere. NEPH. Profecto mirandus animus in eo, qui Christum ac sacras literas non noverat. Proinde quum huiusmodi quaedam lego de talibus viris, vix mihi tempero, quin dicam, Sancte Socrates, ora pro nobis. CH. At ipse mihi saepenumero non tempero, quin bene ominer sanctae animae Maronis et Flacci. NEPH. At ego quot vidi Christianos, quam frigide morientes! Quidam fidunt in his rebus, quibus non est fidendum: quidam ob conscientiam scelerum et scrupulos, quibus indocti quidam obstrepunt morituro, pene desperantes exhalant animam. CH. Nec mirum, eos sic mori, qui per omnem vitam tantum philosophati sunt in ceremoniis. NEPH. Quid isthuc verbi est? CH. Dicam, sed illud etiam atque etiam praefatus, me non damnare,

imo vehementer probare sacramenta et ritus ecclesiae; sed quosdam vel improbos vel superstitiosos, vel, ut mollissime dicam, simplices et indoctos, qui docent populum hisce rebus fidere, praetermissis his, quae nos vere reddunt Christianos. NEPH. Nondum satis intelligo, quorsum eas. CH. Faxo ut intelligas. Si vulgus Christianorum spectes, nonne prora et puppis vitae illis in ceremoniis est? In baptismo quanta religione repraesentantur prisci ritus Ecclesiae! Commoratur infans extra fores templi, peragitur exorcismus, peragitur catechismus, suscipiuntur vota, abiuratur satanas cum pompis et voluptatibus suis: tandem ungitur, consignatur, salitur, tingitur: datur negotium susceptoribus, ut puerum curent instituendum. Illi dato nummo rediniunt libertatem. Et iam puer Christianus dicitur, et est aliquo modo. Mox rursus ungitur, tandem discit confiteri, sumit eucharistiam, consuescit quiescere diebus festis, audire sacrum, ieiunare nonnunquam, abstinere a carnibus. Et haec si servat, habetur absolute Christianus. Ducit uxorem, accedit aliud sacramentum: initiatur sacris, rursus ungitur et consecratur, mutatur vestis, dicuntur preces. Atque haec quidem omnia quod fiunt, probo: sed quod haec fiunt magis ex consuetudine, quam ex animo, non probo: quod nihil aliud adhibetur ad Christianismum, vehementer improbo. Siquidem magna pars hominum, dum his fidit, nihilo secius interim per fas nefasque congerit opes, servit irae, servit libidini, servit livori, servit ambitioni: sic tandem venitur ad mortem. Hic rursus ceremoniae paratae. Adhibetur confessio semel atque iterum, additur unctio, datur Eucharistia, adsunt cerei sacri, adest crux, adest aqua sacra, adhibentur indulgentiae; expromitur, aut illic etiam emitur, morienti diploma Pontificis; ordinantur parentalia magnifice celebran-

da, fit rursus stipulatio solennis, adest qui clamet ad aurem morientis, imo nonnunquam occidit ante tempus, si contingat, ut saepe fit, vocalior, aut bene potus. Haec ut recte adhibentur, praesertim quae nobis tradidit Ecclesiastica consuetudo, ita sunt alia quaedam reconditiora, quae nobis hoc praestant, ut cum alacritate spiritus, ut cum Christiana fiducia migremus hinc. EU. Pie tu quidem ista vereque concionaris, sed interim nullus admovet manum cibis. Caveat quisque, ne se fallat. Ego praedixi, nihil exspectandum praeter secundas mensas, easque rusticanas, ne quis sibi promittat Phasides aves, aut attagenas, aut Attica bellaria. Haec amoveto, puer, et quod restat, apponito. Videtis non copiae, sed inopiae nostrae cornu. Hic est proventus hortulorum, quos vidistis. Ne parcite, si quid arridet. TI. Tanta varietas est, ut vel ipso recreemur aspectu. EU. Atqui ne plane contemnatis frugalitatem meam, haec patina exhilarasset Hilarionem monachum Evangelicum, comitatum vel centum monachis illius seculi. Paulo vero atque Antonio vel menstruus commeatus esse potuisset. TI. Imo nec Petrus ille princeps Apostolorum fastidisset, opinor, quum apud Simonem coriarium diversaretur. EU. Imo nec Paulus, opinor, quum coactus egestate sutoriam nocturnis horis exerceret. TI. Debemus benignitati divinae. Sed ego malim esurire cum Petro ac Paulo, modo quod deesset corporis alimoniae, abundaret in delicias animi. EU. Imo discamus a Paulo, et abundare, et penuriam pati. Quum deerit, gratias agamus Iesu Christo, qui nobis suppeditet et frugalitatis et patientiae materiam. Quum supererit, gratias agamus illius munificentiae, qui nos sua liberalitate invitet ac provocet ad amorem sui; ac modice parceque fruentes iis, quae largiter praebuit divina benignitas, pauperum memores simus, quibus Deus deesse voluit,

quod nobis superest, ut utrisque per alteros sit occasio virtutis. Siquidem nobis largitur, unde subvenientes egestati fraternae, misericordiam ipsius promereamur: et illi nostra liberalitate recreati, gratias agunt Deo pro bona mente nostra, nosque precibus suis illi commendant. Et recte venit in mentem. Heus, puer; dic uxori, ut ex assis, quae superant, mittat Gudulae nostrae. Est vicina quaedam gravida, tenui fortuna, sed animo beatissima. Maritus nuper decessit, homo profusus et ignavus, qui nihil uxori reliquit praeter liberorum gregem. TI. Christus iussit dare omni petenti: id si facerem, intra mensem ipsi mihi mendicandum esset. EU. Opinor, Christum sentire de his, qui petant necessaria. Nam qui petunt, imo qui flagitant vel extorquent potius magnas summas, quibus exstruant coenationes Lucullianas, aut, quod peius est, quibus alant luxum ac libidinem suam, iis negare, quod petunt, eleemosyna est: imo rapina est largiri male usuris, quod debebatur praesenti necessitati proximorum. Unde mihi videntur vix excusari posse a peccato capitali, qui sumptibus immodicis aut exstruunt, aut ornant monasteria, seu templa, quum interim tot viva Christi templa fame periclitentur, nuditate horreant, rerumque necessariarum inopia discrucientur. Quum essem apud Britannos, vidi tumbam divi Thomae gemmis innumeris summique pretii onustam, praeter alia miracula divitiarum. Ego malim ista, quae superflua sunt, elargiri in usus pauperum, quam servare satrapis aliquando semel omnia direpturis; ac tumbam ornare frondibus ac flosculis: id opinor gratius esset illi sanctissimo viro. Quum essem apud Insubres, vidi monasterium quoddam ordinis Carthusiani, non ita procul a Papia: in eo templum est, intus ac foris, ab imo usque ad summum, candido marmore constructum, et fere quicquid inest rerum, mar-

moreum est, velut altaria, columnae, tumbae. Quorsum autem attinebat tantum pecuniarum effundere, ut pauci monachi solitarii canerent in templo marmoreo? quibus ipsis templum hoc oneri est, non usui, quod frequenter infestentur ab hospitibus, qui non ob aliud eo se conferunt, nisi ut spectent templum illud marmoreum. Atque illic cognovi, quod stultius est, illis legata in singulos annos tria millia ducatorum in structuram monasterii. Et sunt, qui putent esse nefas, eam pecuniam in pios usus avertere praeter mentem testatoris: maluntque demoliri, quod instaurent, quam non aedificare. Haec quoniam insignia sunt, visum est commemorare: quamquam sunt passim in templis nostris exempla permulta similia. Haec mihi videtur ambitio, non eleemosyna. Divites ambiunt sibi monumentum in templis, in quibus olim nec divis locus erat. Curant se sculpendos ac pingendos, additis etiam nominibus, ac beneficii titulo: atque hisce rebus bonam templi partem occupant, olim opinor postulaturi, ut ipsorum cadavera in ipsis reponantur altaribus. Dicet aliquis; an horum munificentiam existimas reiiciendam? Nequaquam, si templo Dei dignum sit, quod offerunt. Sed ego si sacerdos aut episcopus essem, hortarer crassos illos aulicos, aut negotiatores, ut, si vellent sua peccata redimere apud Deum, ista clanculum effunderent in subsidium eorum, qui vere pauperes sunt. Isti putant perire pecuniam, quae sic frustulatim et clanculum in praesentem egestatem tenuium sublevandam dissipatur, cuius nullum exstet apud posteros monumentum. Ego puto nullam melius collocari ea, quam ipse Christus sibi vult imputari certissimus debitor. TI. An non putas recte collocari, quod datur monasteriis? EU. Et his darem nonnihil, si dives essem, sed darem ad necessitatem, non ad luxum: tum his, inter quos sen-

tirem vigere studium verae religionis. TI. Multi iudicant non admodum belle collocari, quod datur istis mendicis publicis. EU. Et istis nonnihil dandum est aliquando, sed cum delectu. At mihi consultum videatur, si singulae civitates suos alerent, nec ferrentur errones huc et illuc circumcursitantes, praesertim validi, quibus opus suppeditandum sentio potius, quam pecuniam. TI. Quibus igitur potissimum dandum censes, quantum, et quatenus? EU. Hoc mihi ad unguem describere difficillimum sit. Primum animum adesse oportet, qui cupiat omnibus subvenire. Deinde pro mea tenuitate, quod possum, impertio, quoties sese offert occasio: praesertim his, quorum et paupertas et integritas mihi nota est: hortor et alios ad beneficentiam, si me defecerint facultates. TI. Sed permittisne nobis hic in tuo regno libere loqui? EU. Imo liberius quam si domi vestrae sitis. TI. Non probas in templis sumptus immodicos; et has aedes multo minoris aedificare poteras. EU. Equidem arbitror, has intra mundiciem consistere, aut, si mavis, elegantiam: certe absunt a luxu, ni fallor. Aedificant magnificentius, qui mendicato vivunt. Et tamen hi ipsi horti mei qualesquales sunt, vectigal pendunt egenis: et quotidie sumptibus aliquid detraho, in me meosque frugalior, quo possim esse in pauperes munificentior. TI. Si istum animum obtinerent omnes, permulti melius haberent, quos nunc egestas gravat indignos: et ex adverso multi minus essent obesi, digni quos egestas doceat sobrietatem ac modestiam. EU. Fortasse sic res habet. Sed vultisne, ut haec insipida bellaria re quapiam suavi condiamus? TI. Plus satis est deliciarum. EU. At ego hinc depromam, quod ne saturi quidem fastidiatis. TI. Quid est? EU. Codex est Evangeliorum, ut, quod lautissimum habeo, vobis depromam in fine convivii. Recita, puer, ab eo loco, ubi proxi-

me destitisti. PUER. *Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonae. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis, neque corpori quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum?* EU. Redde codicem. In hoc loco mihi Iesus Christus videtur bis idem dixisse. Etenim pro eo quod prius dixit, odio habebit, mox ponit, contemnet: et pro eo quod prius posuerat, diliget, mox vertit, sustinebit: commutatis personis existit eadem sententia. TI. Non satis assequor quid velis. EU. Demonstremus igitur ratione mathematica, si videtur. In pri ore parte pro uno pone *A*, pro altero *B*: rursus in posteriore pro uno pone *B*, pro altero *A*, verso ordine. Aut enim *A* odio habebit, et *B* diliget: aut *B* sustinebit et *A* contemnet. Nonne hic palam est, *A* bis odio haberi, et *B* bis diligi? TI. Perspicuum est. EU. Atqui haec coniunctio, aut, praesertim repetita, habet emphasim sententiae contrariae, aut certe diversae. Alioqui nonne absurde diceretur, Aut Petrus me vincet, et ego cedam, aut ego cedam, et Petrus me vincet. TI. Lepidum, ita me Deus amet, sophisma. EU. At tum demum mihi videbitur lepidum, si hoc ex vobis didicero. TH. Animus somniat ac parturit mihi nescio quid: si iubetis, quicquid est, proferam in medium, vos eritis vel oniropoli, vel obstetrices. EU. Quamquam vulgo mali ominis habetur somniorum meminisse in convivio, et parum sit verecundum, coram tot viris foetum eniti, tamen nos istud somnium, sive mavis partum animi tui, libenter excipiemus. TH Mihi videtur in hoc sermone res commutari potius, quam persona. Et hanc vocem, unum et unum, non referri ad *A* et *B*, sed utraque pars refertur ad utrumlibet, ut, utrumcunque

delegeris, ei iam opponatur, quod significatur per alterum. Quasi dicas: aut excludes *A*, et admittes *B*: aut *A* admittes, et excludes *B*. Hic videtis, manente persona, rem esse translatam. Atque hoc ita dictum est de *A*, ut nihil referat, si idem enuncies de *B*, hoc pacto: aut *B* excludes, et admittes *A*: aut admittes *B*, et excludes *A*. EU. Sane argute tu quidem problema nobis explicuisti, neque quisquam mathematicus melius depinxisset in pulvere. SOPH. Illud me magis movet, quod prohibet esse sollicitos de crastino, quum Paulus ipse laborarit manibus, victus parandi causa, atque idem acriter increpet otiosos, et ex alieno vivere gaudentes, admonens ut laborent, ac manibus operentur, quod bonum est, ut sit, unde tribuant aliquid necessitatem patienti. An non pii sanctique labores sunt, quibus maritus tenuis alit uxorem sibi charissimam, dulcesque liberos? TI. Ista quaestio, mea sententia, variis modis dissolvi potest. Primum, ut ad illa tempora potissimum pertineat: Apostolis ob Evangelii praedicationem late vagantibus eximenda erat solicitudo victus undecunque suppeditandi, quibus non vacabat opera manuaria cibum quaerere, praesertim quum nullam artem scirent, praeter piscationem. Nunc alia ratio temporum est, et otium amplectimur omnes, laborem fugimus. Altera dissolvendi ratio est: Christus non interdixit industriam, sed solicitudinem. Et solicitudinem intelligit iuxta vulgarem hominum affectum, qui nulla de re magis anxii sunt, quam de parando victu, ut omnibus rebus omissis, hoc solum agunt, huic uni curae sint addicti. Id propemodum indicat ipse dominus, quum negat eundem duobus dominis servire posse. Servit enim, qui toto pectore addictus est. Praecipuam igitur curam vult esse Evangelii propagandi, non solam. Ait enim: *Primum quaerite regnum Dei, et haec adiicientur vobis.* Non

dicit solum, *quaerite*, sed, *primum quaerite*. Ceterum in voce Crastini puto hyperbolen esse, quum significet, in longinquum; qui mos est avaris huius mundi, ut posteris etiam anxie parent et quaerant. EU. Accipimus tuam interpretationem: sed quid sibi vult, quod ait: *Ne soliciti sitis animae vestrae, quid edatis.* Corpus veste tegitur, at non edit anima. TI. Animam, ut opinor, hic vitam appellat. Ea periclitatur, si cibum subduxeris: non item, si vestem detraxeris, quae magis datur pudori, quam necessitati. Et si quem affligit nuditas, non statim occidit: at inedia certissima mors est. EU. Non satis video, quo modo cohaereat cum hac sententia, quod adiecit: *Nonne anima plus est quam esca? et corpus plus est quam vestimentum?* Nam si vita magni pretii est, tanto magis advigilandum ne pereat. TI. Hoc argumentum non adimit nobis solicitudinem, sed auget. EU. At non hoc sentit Christus, quod interpretaris, sed hoc argumento nobis addit fiduciam de patre. Si pater benignus gratis et de suo dedit id quod carius est: etiam adiiciet id quod vilius est. Qui dedit animam, non negabit alimoniam: qui dedit corpus, adiiciet alicunde vestem. Illius igitur benignitate freti, non est, quod discruciemur solicitudine curaque rerum infirmarum. Quid igitur superest, nisi ut utentes hoc mundo, tanquam non utamur, totam curam ac studium nostrum transferamus in amorem rerum coelestium, atque reiecto mammona, imo toto Satana cum omnibus suis praestigiis, uni Domino toto et alacri pectore serviamus, qui non destituet filios suos. Sed interim nullus attingit bellaria His certe cum gaudio vesci licet, quae non magna cura nobis domi proveniunt. TI. Abunde satisfactum est corpusculo. EU. Vellem equidem et animo. TI. Atque uberius etiam animo. EU. Haec igitur tolle, puer, ac labrum appone. Lavemus, amici; ut si quid forte

commissum est in hoc convivio, purgati canamus hymnum Deo. Perficiam, si videtur, quod coeperam ex Chrysostomo. TI. Rogamus. EU. *Gloria tibi, domine; gloria tibi, sancte; gloria tibi, rex; quoniam dedisti nobis escas. Imple nos gaudio et laetitia in Spiritu sancto, ut inveniamur in conspectu tuo acceptabiles; nec pudefiamus, quando reddes unicuique secundum opera sua.* PUER. Amen. TI. Profecto pius et elegans est hymnus. EU. Hunc divus Chrysostomus non dedignatur etiam interpretari. TI. Quonam loco? EU. In Matthaeum, homilia LVI. TI. Non omittam quin hodie legam. Sed illud unum interim ex te cupio discere. Cur ter optamus Christo gloriam, idque triplici cognomine, domini, sancti, et regis? EU. Quoniam illi debetur omnis gloria. Sed nobis triplici nomine potissimum est glorificandus. Quod suo sacrosancto sanguine redemerit nos a tyrannide diaboli, sibique asseruerit; unde et dominum illum vocamus. Deinde, quod non contentus gratis condonasse nobis omnia peccata, per spiritum suum contulit nobis et iustitiam suam, ut sectemur ea, quae sunt sanctimoniae. Atque ob id sanctum eum vocamus, quod sit sanctificator omnium. Postremo, quod ab eodem speramus praemium regni coelestis, ubi ille iam sedet ad dextram Dei patris; et hinc nobis rex dicitur. Atque hanc totam felicitatem illius erga nos gratuitae bonitati debemus, quod pro domino, vel tyranno potius, diabolo, dominum habemus Iesum Christum: pro immunditia et sordibus peccatorum, innocentiam ac sanctimoniam: pro gehenna, gaudia vitae coelestis. TI. Pia profecto sententia. EU. Quoniam nunc primum vos hic accepi convivio, non dimittam vos absque xeniis, sed talibus, qualis fuit apparatus. Heus, puer; profer apophoreta nostra. Sive sortiri placet, sive sibi quisque malit deligere, minimum refert; eiusdem fere pretii sunt

omnia, hoc est, nullius. Non enim sunt sortes Heliogabali, ut huic obveniant equi centum, illi totidem muscae. Sunt libelli quatuor, horologia duo, lucernula, et theca cum calamis Memphiticis. Haec arbitror magis convenire vobis, quam opobalsamum, aut dentifricium, aut speculum, si vos novi satis. TI. Adeo bella sunt omnia, ut nobis difficilis sit electio: ipse magis pro tuo arbitratu distribuito; sic gratius etiam erit quicquid obtigerit. EU. Hic libellus in membranis habet proverbia Salomonis: sapientiam docet, et auro pictus est, quod aurum habeat sapientiae symbolum. Hoc dabitur cano nostro, ut, iuxta doctrinam evangelicam, habenti sapientiam detur sapientia, et exuberet. TI. Certe curabitur, ut minus egeam. EU. Sophronio congruet horologium, huc ex extrema Dalmatia profectum, ut vel sic commendem munusculum meum. Novi enim, quam ille sit parcus temporis, quam nullam omnino portionem rei pretiosissimae sinat abire sine fructu. SOPH. Imo pigrum admones diligentiae. EU. Hic libellus habet in membranis Evangelium secundum Matthaeum: gemma tegi merebatur, nisi nullum esset illi scrinium aut theca charior, quam pectus hominis. Illic igitur recondito, Theophile, quo magis hoc sis, quod diceris. TH. Efficiam, ne prorsus male collocasse videaris tuum munus. EU. Hic sunt epistolae Pauli, quas tu libenter tecum circumfers, Eulali, qui Paulum semper habere soleas in ore: nec haberes in ore, nisi esset in pectore: posthac commodius erit etiam in manibus oculisque. EUL. Isthuc non est dare munus, sed dare consilium. Porro bono consilio nullum est munus pretiosius. EU. Lucernula conveniet Chrysoglotto, anagnostae insatiabili, et, ut M. Tullius inquit, librorum helluoni maximo. CH. Bis habeo gratiam: primum pro munere non vulgariter eleganti: deinde quod somniculosum admones

vigilantiae. EU. Theca calamaria debetur Theodidacto, felicissime πολυγράφῳ, atque hos ego calamos felicissimos esse iudico, quibus celebrabitur gloria domini nostri Iesu Christi, tali praesertim artifice. THEODIDACT. Utinam et pectus suppeditare possis, quemadmodum suppeditas instrumenta. EU. Hic codex habet aliquot Plutarchi libellos de moribus, sed selectos, et a quodam Graecae literaturae peritissimo non inscite descriptos; in quibus tantum reperio sanctimoniae, ut mihi prodigii simile videatur, in pectus hominis ethnici tam evangelicas potuisse venire cogitationes. Hic dabitur Uranio iuveni, et φιλέλληνι. Superest horologium; id cedat nostro Nephalio, parcissimo temporis dispensatori. NEPH. Habemus gratiam, non solum pro munusculis, verum etiam pro testimoniis. Nam isthuc non tam est distribuere xenia, quam elogia. EU. Imo ego vobis habeo gratiam duplici nomine. Primum, quod nostram exilitatem boni consulitis. Deinde, quod eruditis iuxta ac piis sermonibus refecistis animum meum. Ego vos quomodo acceptos dimittam, nescio; certe vos relinquam melior ac doctior. Scio vobis non esse cordi fistulas, aut moriones, ac multo minus aleam. Quare si videtur fallemus horulam spectandis reliquis regiae meae miraculis. TI. Isthuc eramus abs te flagitaturi. EU. Apud bonae fidei promissorem non est opus flagitatore. Hanc aulam aestivam opinor vos iam satis contemplatos. Habet triplicem prospectum, et, quoquo versum deflectas oculos, occurrit viror hortorum gratissimus. Vitreis fenestris volubilibus, si videatur, licet excludere coelum, si nebulis aut ventis sit incommodius; licet et densis valvis, foris admotis, ac tenuibus intus, excludere solem, si quid offendat aestus. Hic quum prandeo, videor in horto prandere, non in domo. Nam et parietes virentes suos habent inspersos flo-

sculos. Sunt et picturae non invenustae. Hic Christus supremam compotationem agitat cum electis discipulis. Hic natalitia celebrat Herodes funesto convivio. Hic Evangelicus ille dives epulatur splendide, mox descensurus ad inferos. Lazarus repellitur a foribus, mox excipiendus sinu Abrahae. TI. Hoc argumentum non satis agnoscimus. EU. Cleopatra est cum Antonio luxu decertans: iam unionem ebibit, alteri manum admovit detractura. Hic pugnant Lapithae. Hic Alexander Magnus hasta transverberat Clitum. Haec exempla nos admonent sobrietatis in convivio, et a crapula luxuque deterrent. Nunc adeamus bibliothecam, non illam quidem multis instructam libris, sed exquisitis. TI. Locus hic plane divinitatem quandam prae se fert, adeo nitent omnia. EU. Hic videtis praecipuam partem opum mearum. Nam in mensa nihil vidistis nisi vitreum ac stanneum; nec est in tota domo vas ullum argenteum, praeter unum poculum inauratum, quod ob amorem eius, qui dono dedit, religiose servo. Haec sphaera pensilis totum orbem ponit ob oculos. Hic in parietibus singulae regiones fusiore spatio depictae sunt. In reliquis parietibus videtis insignium auctorum imagines. Nam omnes depingere, fuerat infinitum. Christus primum habet locum, porrecta manu sedens in monte. Capiti imminet pater, dicens: Ipsum audite. Spiritus sanctus expansis alis multa luce complectitur illum. TI. Opus, ita me Deus bene amet, Apelle dignum. EU. Adiunctum est bibliothecae museion quoddam angustum, sed elegans, quod submota tabula ostendit foculum, si quid offenderit frigus. In aestate videtur solidus paries. TI. Hic mihi gemmea videntur omnia. Est et mira odoris gratia. EU. Hoc mihi praecipue studio est, ut niteat domus, et bene oleat. Utraque res minimo constat. Habet bibliotheca suum ambulacrum pensile, spectans in hortum;

et huic adhaeret sacellum. TI. Locus numine dignus. EU. Nunc adeamus illa tria ambulacra, quae imminent iis, quae vidistis ad hortum domesticum spectantia. In his superioribus utroque prospectus est, sed per fenestras, quae possunt occludi, praesertim in his parietibus, qui non spectant hortum interiorem, quo domus sit tutior. Hic ad laevam, quia plus est lucis, et paries raris fenestris interruptus, ordine depicta est tota vita Iesu ex narratione quatuor Evangelistarum, usque ad missum Spiritum sanctum, et primam praedicationem Apostolorum ex Actis. Additae sunt et locis notae, ut agnoscat spectator, iuxta quod stagnum, aut in quo monte res gesta sit. Additi sunt tituli, paucis verbis subnotantes totum argumentum: velut illud, quod dicitur a Iesu, *Volo, mundare*. Ex adverso respondent figurae et vaticinia Veteris Testamenti, praesertim e Prophetis et Psalmis, qui nihil aliud habent, quam Christi vitam, et Apostolorum, aliter narratam. Hic nonnunquam obambulo mecum fabulans, et animo contemplans illud ineffabile consilium Dei, quo per filium suum restituere voluit genus humanum. Nonnunquam adest uxor comes, aut amicus quispiam, qui rebus piis delectetur. TI. In hac domo cui posset obrepere taedium? EU. Nulli, qui didicerit secum vivere. In summa ora picturae, velut extra ordinem, addita sunt capita Pontificum Romanorum cum suis titulis. Ex adverso capita Caesarum, ob memoriam historiae. In utroque cornu prominet pensile cubiculum, ubi liceat interquiescere, et unde spectare licet pomarium, et aviculas nostras. Hic in extremo angulo prati videtis aliud aedificiolum, ubi coenamus nonnunquam aestivis mensibus et ubi curatur, si quem forte e familiaribus corripuerit morbus ob contagium formidabilis. TI. Quidam negant huiusmodi morbos esse vitandos. EU. Cur ergo

vitant foveam, aut venenum? An hoc minus timent, quia non vident? Nec basilisci venenum videtur, quod afflat oculis. Ubi res poscat, non dubitem pro necessariis venire in vitae discrimen. Sine causa subire vitae periculum, temeritas est: alios in vitae periculum adducere, crudelitas. Sunt et alia quaedam non iniucunda spectatu: ea mandabo uxori, ut ostendat. Manete hic vel totum triduum, et hanc domum putate esse vestram Pascite oculos, pascite animos. Nam me negotia quaedam alio vocant. Est equitandum in pagos aliquot vicinos. TI. Ob rem pecuniariam? EU. Ego tales amicos non relinquerem pecuniae gratia. TI. Fortassis venatio parata est alicubi. EU. Plane venatio est: sed aliud venor, quam apros aut cervos. TI. Quid igitur? EU. Dicam. In uno pago decumbit amicus quidam non sine periculo vitae. Nam corpori metuit medicus, ego magis metuo animae illius; siquidem mihi videtur parum recte compositus ad emigrandum, sicut dignum est Christiano. Huic adero meis hortatibus, ut, sive moriatur, sive revalescat, bono ipsius fiat. In altero dissidium acre natum est inter duos, non malos quidem illos, sed tamen pervicacis ingenii viros. Quod si exasperetur, vereor ne plures secum trahat in consortium simultatis. Adnitar totis viribus, ut hos redigam in gratiam. Nam utrique sum veteri necessitudine iunctus. Haec sunt quae venor. Quod si venatio successerit ex animi sententia, simul hic celebrabimus ἐπινίκια. TI. Pia venatio. Precamur, ut tibi pro Delia Christus aspiret. EU. Hanc praedam ego malim, quam obvenire mihi haereditate bis mille ducatos. TI. Mox rediturus? EU. Non nisi tentatis omnibus: quare certum tempus non possum praescribere. Vos interim meis perinde ac vestris fruamini, et valete. TI. Dominus Iesus te feliciter deducat ac reducat.

APOTHEOSIS CAPNIONIS.

De incomparabili heroë Ioanne Reuchlino in divorum numerum relato.

POMPILIUS, BRASSICANUS.

PO. Unde nobis petasatus? BR. E Tubinga. PO. Nihilne istic rei novae? BR. Equidem demiror, usque adeo mortales omnes teneri siti quadam rerum novarum. At ego Lovanii Camelum quendam audivi concionantem, fugiendum quicquid esset novum. PO. Vocem camelo dignam. Dignus erat homo, si tamen homo fuit, qui nunquam mutet veteres calceos, aut putre subligar, semper vescatur putribus ovis, nec aliud bibat quam vappam. BR. At idem, ne sis inscius, non usque adeo delectatur rebus veteribus, ut malit ius pridianum quam recens. PO. Sed omisso camelo, dic, si quid adfers novi. BR. Adfero quidem, sed, ut ille aiebat, malum. PO. Atqui isthuc ipsum olim erit vetus. Ita fieri necesse est, ut, si omnia vetera sint bona, omnia nova mala, quaecunque nunc bona sunt, fuerint olim mala, et quae nunc sunt mala, sint olim futura bona. BR. Ita videtur iuxta decretum Cameli. Imo consequitur, ut qui olim adolescens fuit malus fatuus, quia recens, idem nunc sit bonus fatuus, quia senuit. PO. Sed age, prome quidquid est. BR. Egregius ille trilinguis eruditionis phoenix, Ioannes Reuchlinus, vita defunctus est. PO. Rem certam narras? BR. Certiorem quam vellem. PO. Sed quid isthuc mali, relicta posteris honestissimi nominis immortali memoria, ab huius vitae malis demigrare in consortium beatorum? BR. Quis isthuc tibi indicavit? PO. Res ipsa. Nec enim potest aliter mori, qui sic vixit. BR. At magis etiam isthuc diceres, si scias quod ego.

PO. Quidnam, obsecro? BR. Non est fas referre. PO. Quam ob rem? BR. Quia qui credidit, stipulatus est arcani silentium. PO. Eadem lege committe et mihi: recipio tibi silentium optima fide. BR. Quamquam ista fides me iam saepenumero fefellit, tamen age, committam: praesertim quum res sit eius generis, ut expediat etiam, esse notam bonis omnibus. Est Tubingae quidam instituti Franciscani, vir omnibus habitus eximiae sanctimoniae, praeterquam ipsi. PO. Magnum dicis argumentum verae sanctimoniae. BR. Agnosceres hominem, et fatereris verum, si nomen ederem. PO. Quid si divinem? BR. Licet. PO. Admove aurem. BR. Quid opus, quum simus soli? PO. Ita mos est. BR. Is ipse est. PO. Est homo certissimae fidei. Mihi Sibyllae folium erit, quicquid ille dixerit. BR. Audi igitur totum dialogum bona fide. Aegrotabat noster Reuchlinus, satis quidem periculose, sed ita, ut bona spes esset, fore, ut revalesceret, vir dignus, qui nunquam senesceret, aegrotaret, aut moreretur. Mane visebam meum Franciscanum, ut animi mei molestiam oratione sua leniret. Nam aegrotabam una cum aegrotante amico, quem amabam ut patrem. PO. Phy; quis illum usquam non amavit, nisi vir pessimus? BR. Hic Franciscanus meus, Brassicane, inquit, emove penitus ex animo moerorem omnem: Reuchlinus noster desiit aegrotare. Quid? inquam, an subito revaluit? nam ante biduum non admodum laeta promittebant medici. Tum ille, revaluit, inquit, sed ita, ut posthac non sit illi formidanda valetudo adversa. Noli flere, (nam videbat erumpentes lacrymas,) prius quam audias rem omnem. Sex dies sunt, quod hominem non inviseram, sed tamen quotidianis precibus illius salutem Domino commendabam. Hodierna nocte quum me a matutinis hymnis in strato composuissem, blandus quidam minimeque gravis somnus obrepsit.

PO. Nescio quid laeti mihi praesagit animus. BR. Non est tibi laeva mens. Visus sum mihi, inquit, consistere ad ponticulum quendam, per quem transitus erat in pratum quoddam longe amoenissimum. Adeo blandiebatur oculis graminum et frondium plus quam smaragdinus viror; sic arridebant incredibili colorum varietate flosculorum stellulae; sic spirabant omnia,ut, quod erat pratorum citra rivum, quo dirimebatur felicissimus ille campus, nec vivere, nec virere videretur, sed mortua, inamoena, putidaque omnia. Atque interim dum totus sum in eo spectaculo, commodum praeterierat Reuchlinus; praeteriens Hebraice precatus est pacem. Iam medium pontis transierat, priusquam sentirem: parantem accurrere, respiciens vetuit. Nondum fas, inquit. Quinto abhinc anno nos sequeris. Interim eorum quae aguntur, testis ac spectator assistito. Heic ego: Nudus erat, inquam, Reuchlinus,an vestitus? solus, an comitatus? Vestium, inquit, nihil habebat, praeter unam candidissimam: Damascenam esse dixisses, candore mire lucido. Pone sequebatur puer incredibili specie, alatus: suspicabar illius esse genium bonum. PO. Sed nullusne comitabatur genius malus? BR. Imo aliquot, ut Franciscanus ille arbitrabatur. Procul, inquit, a tergo sequebantur aves aliquot pennis, cetera nigris, nisi quod explicatu alarum gilvas verius, quam candidas plumas ostenderent. Picae, inquit, videri poterant colore et voce, nisi quod singulae sedecim picas aequarent magnitudine corporis,nihilo minores vulturibus, cristam gestantes vertice, rostris et unguibus aduncis, ventre prominente. Harpyiae videri poterant, si tres modo fuissent. PO. Quid moliebantur istae furiae? BR. Procul, inquit, obstrepebant heroi Reuchlino, et impetiturae videbantur, si licuisset. PO. Qui minus licuit? BR. Quia versus Reuchlinus, obiecta

manu crucis imaginem exprimens: Abite, inquit, quo dignum est, malae pestes. Satis sit vobis negotium facessere mortalibus: in me, iam immortalibus adscriptum, nihil habet iuris vestra dementia. Vix ea dixerat, inquit Franciscanus, mox abierant foedissimae volucres, sed relicto foetore, ad quem collatum oletum videri posset samsucinum, aut foliatum. Deierabat se citius vel ad inferos descensurum, quam sustineret iterum afflari tali thymiamate. PO. Male sit illis pestibus. BR. Sed audi cetera, quae narravit mihi Franciscanus. Dum haec intentus contemplor, inquit, iam ponti vicinus erat divus Hieronymus, qui Reuchlinum hisce verbis compellabat: Salve, collega sanctissime. Datum est hoc mihi negotium, ut te exceptum deducam in consortium coelitum, quod tuis sanctissimis laboribus destinavit divina benignitas. Simulque vestem protulit, qua Reuchlinum induit. Tum ego: Dic, inquam, mihi, quo cultu, quave specie videbatur Hieronymus? Eratne tam senilis, quam illum pingunt: aut cucullam habebat, aut galerum ac pallium cardinalitium, aut leonem comitem? Ad haec ille: Nihil, inquit, istiusmodi. Species erat amoena, quae sic aetatem testabatur, ut nihil haberet squalloris, dignitatis plurimum. Quorsum autem illic opus erat comite leone, quem illi pictores adiunxerunt? Vestem gerebat ad talos usque demissam; crystallum diceres pellucidum. Eiusdem erat formae, quam Reuchlino tradidit. Tota undique picta erat linguis triplici colorum varietate. Quaedam pyropon prae se ferebant, nonnullae smaragdum, tertiae sapphirum. Pellucebant omnia, nec mediocrem gratiam addebat ordo. PO. Coniicio id fuisse insigne trium linguarum, quas calluerunt. BR. Non est dubium. Nam et fimbriae, ut aiebat, trium linguarum literis triplici colore distinctis visebantur inscriptae. PO. Num incomita

tus aderat Hieronymus? BR. Incomitatus, inquis? Totus ille campus obsidebatur myriadibus Geniorum; nec aliter oppleverant aërem totum, quam videmus in solis radiis volitare minuta corpuscula, quae vocant ἄτομα, si tamen a re tam humili huc ducenda est comparatio. Neque coelum videre licuisset, neque campum, nisi pellucerent omnia. PO. Euge, Reuchlino gratulor. Quid deinde factum est? BR. Hieronymus, inquit, honoris gratia complexus dextrum Reuchlinum, deduxit in medium pratum. Ibi collis erat in medio prominens. In huius vertice uterque alterum blando osculo complexus est. Atque interea vasto hiatu coelum superne diduxit sese; maiestatem quandam inenarrabilem exhibens, sic ut ad eam speciem cetera paene sorderent, quae tamen antea videbantur esse mirifica. PO. Non possis aliquam imaginem nobis depingere? BR. Qui possim ego, qui non vidi? Is qui vidit, negavit se ullis vocibus vel somnium rei posse depingere: tantum hoc aiebat, se vel millies mori paratum, si liceat iterum eo spectaculo quamlibet exiguo momento frui. PO. Quid tandem? BR. Ex hiatu coeli demissa est ingens columna igne pellucido, sed amoeno: per eam in complexu duae sanctissimae animae subvectae sunt in coelum, choris angelicis tanta melodia delinientibus omnia, ut Franciscanus neget, se unquam eius voluptatis meminisse posse, quin erumpant lacrymae. Secuta est mira fragrantia. Ubi somnus reliquit hominem, si tamen ille somnus dicendus est, erat dementi similis; non credebat, sese esse in cellula sua; requirebat pontem ac pratum suum; nec aliud loqui, nec aliud cogitare poterat. Seniores eius collegii, ubi senserunt rem non esse fabulosam, (nam compertum est, eadem hora terris excessisse Reuchlinum, qua visio viro illi sanctissimo apparuit;) concordibus animis egerunt gratias Deo, qui

benefacta piorum praemiis amplissimis remuneratur. PO. Quid igitur superest, nisi ut sanctissimi viri nomen adscribamus calendario sanctorum? BR. Id ego facturus eram, etiam si nihil tale vidisset Franciscanus: et quidem aureis literis, proxime divum Hieronymum. PO. Emoriar, nisi idem facturus sum in codice meo. BR. Quin et in meo larario stabit aureus inter divos selectos. PO. Stabit et in meo vel gemmeus, si suppetat animo facultas. BR. Ponetur et in bibliotheca Hieronymo proximus. PO. Addetur et meae. BR. Imo si grati volent esse, idem facient omnes, qui colunt et amant linguas ac bonas literas, praesertim sacras. PO. Dignus est videlicet. Sed nihil te movet ille scrupulus, quod nondum relatus est in numerum divorum auctoritate Romani Pontificis? BR. Quis canonizavit (sic enim vocant) divum Hieronymum? quis Paulum? quis Virginem matrem? Utrorum memoria sanctior apud pios omnes? horum quos insignis pietas, quos ingenii, vitaeque monumenta commendant affectibus omnium; an Catharinae Senensis, quam in divarum numerum retulisse fertur Pius, eius nominis secundus, in gratiam ordinis et urbis? PO. Vera praedicas. Ille demum verus cultus est, qui sponte coelo dignis meritis defunctorum exhibetur, quorum beneficia perpetuo sentiuntur. BR. Quid igitur? Putas tu huius viri mortem deplorandam? Diu vixit, si quid ea res facit ad felicitatem hominis. Reliquit nunquam intermoritura virtutis suae monumenta. Benefactis consecravit nomen suum immortalitati. Nunc exemptus malis coelo fruitur, et cum Hieronymo confabulatur. PO. At multa passus est in vita. BR. Sed plura passus est divus Hieronymus. Felicitas est, ob bona pati a malis. PO. Fateor certe: ob optima a pessimis multa perpessus est Hieronymus. BR. Quod olim fecit Satanas per Scribas et Pharisaeos in

Dominum Iesum, hoc et nunc facit per Pharisaicos quosdam in optimos quosque viros, ac de genere mortalium suis vigiliis bene merentes. Nunc ille metit optimam messem pro semente, quam fecit. Interim nostrae partes erunt, illius memoriam habere sacrosanctam; illius nomen ferre laudibus; ac subinde illum salutare verbis huiusmodi: *O sancta anima, sis felix linguis, sis felix linguarum cultoribus, faveto linguis sanctis, perdito malas linguas, infectas veneno gehennae.* PO. Ita faciam; ac sedulo praedicabo ceteris, ut idem faciant. At non dubito, multos futuros, qui precatiunculam aliquam desiderent, quandoquidem hoc receptum, qua sanctissimi herois memoriam celebrent. BR. Hoc dicis, quod isti Collectam appellant? PO. Scilicet. BR. Hanc paraveram et ante mortem. PO. Recita, quaeso. BR. *Amator humani generis Deus, qui donum linguarum, quo quondam Apostolos tuos ad Evangelii praedicationem per Spiritum tuum sanctum coelitus instruxeras, per electum famulum tuum Ioannem Reuchlinum mundo renovasti: da, ut omnibus linguis omnes ubique praedicent gloriam filii tui Iesu, ut confundas linguas pseudoapostolorum, qui coniurati substruunt impiam turrim Babel, tuam gloriam obscurare conantes, dum suam student attollere: quum uni tibi debeatur omnis gloria, cum Iesu Filio tuo, Domino nostro, et Spiritu sancto, in aeterna saecula, Amen.* PO. Elegans profecto et pia precatio: dispeream nisi mihi quotidie dicetur. Et nunc occursum mihi felicem duco, qui rem tam laetam ex te didicerim. BR. Isto gaudio diu fruere, ac vale. PO. Vale tu quoque. BR. Valebo, sed non coquus. *)

*) Quum candidatus quidam, qui coci filius habebatur, coram Cicerone ab alio quopiam suffragium peteret; Cicero cavillans: Ego quoque, inquit, tibi favebo. Iocus autem est in dictione ambigua, *quoque* et *coce*, quod ad pronuntiationem attinet. Unde liquet alium olim fuisse sonum harum literarum q et c quam nunc est.

PROCI ET PUELLAE.

PAMPHILUS, MARIA.

PA. Salve crudelis, salve ferrea, salve adamantina. MA. Salve tandem et tu Pamphile, quoties et quantum voles, et quocunque libet nomine. Sed interim mihi videris oblitus nominis mei; Maria vocor. PA. At Martiam dici oportuit. MA. Quid ita, quaeso? Quid mihi cum Marte? PA. Quia quemadmodum illi deo pro ludo est, homines interficere, ita et tibi: nisi quod tu Marte crudelior occidis etiam amantem. MA. Bona verba. Ubinam strages ista mortalium, quos ego occidi? Ubi sanguis interfectorum? PA. Unum cadaver vides exanime, si modo me vides. MA. Quid ego audio? Mortuus loqueris, et obambulas? utinam mihi nunquam occurrant umbrae formidabiliores! PA. Ludis tu quidem; tamen interim miserum exanimas, et crudelius occidis, quam si confoderes telo. Nunc longo cruciatu excarnificor miser. MA. Eho, dic, quot gravidae ad tuum occursum abortierunt? PA. Atqui pallor arguit exsanguem magis, quam ulla sit umbra. MA. Atqui iste pallor tinctus est viola. Sic palles ut cerasus maturescens, aut uva purpurascens. PA. Satis procaciter rides miserum. MA. Atqui si mihi non credis, admove speculum. PA. Non optarim aliud speculum; nec arbitror esse clarius ullum, quam in quo me nunc contemplor. MA. Quod speculum mihi narras? PA. Oculos tuos. MA. Argutator, ut semper tui similis es! Sed unde doces esse exanimem te? An cibum capiunt umbrae? PA. Capiunt, sed insipidum, qualem ego. MA. Quibus igitur vescuntur? PA. Malvis, porris, et lupinis. MA. Atqui tu non abstines a capis et perdicibus. PA. Verum; sed interim nihilo plus sapiunt palato meo, quam si malvis vescerer, aut betis absque pipere, vino et aceto. MA. O te miserum! et tamen interim obesulus es. An et loquuntur exa-

nimes? PA. Sic ut ego, voce perquam exili. MA. Atqui nuper quum audirem te conviciantem rivali tuo, vox non erat admodum exilis. Sed obsecro te, num etiam ambulant umbrae? num vestiuntur? num dormiunt? PA. Etiam coeunt, sed suo more. MA. Nae tu suavis nugator es. PA. Sed quid dices, si argumentis Achilleis evincam, et me esse mortuum et te esse homicidam? MA. Absit omen, Pamphile: sed aggredere sophisma. PA. Primum illud mihi donabis, opinor, mortem nihil aliud esse, quam abductionem animae a corpore. MA. Largior. PA. Sed ita, ut ne reposcas, quod dederis. MA. Non fiet. PA. Tum haud inficiaberis, eum qui alteri adimit animam, homicidam esse. MA. Accedo. PA. Concedes et illud, quod, a gravissimis auctoribus dictum, tot seculorum suffragiis comprobatum est, animam hominis non illic esse ubi animat, sed ubi amat. MA. Istuc explana crassius: non enim satis assequor, quid velis. PA. Et hoc sum infelicior, quod isthuc non aeque sentis atque ego. MA. Fac ut sentiam. PA. Eadem opera fac ut sentiat adamas. MA. Equidem puella sum, non lapis. PA. Verum: sed adamante durior. MA. Sed perge colligere. PA. Qui corripiuntur afflatu divino, nec audiunt, nec vident, nec olfaciunt, nec sentiunt, etiamsi occidas. MA. Audivi sane. PA. Quid coniectas esse in caussa? MA. Dic tu, philosophe. PA. Nimirum quoniam animus est in coelis, ubi habet quod vehementer amat, et abest a corpore. MA. Quid tum postea? PA. Quid tum, dura? Illud consequitur, et me esse mortuum, et te esse homicidam. MA. Ubi est igitur anima tua? PA. Illic ubi amat. MA. Quis autem ademit tibi animam? Quid suspiras? Dic libere, dices impune. PA. Crudelissima quaedam puella, quam ego tamen ne mortuus quidem odisse possum. MA. Humanum ingenium. Sed cur illi vicissim non adimis suam animam, par pari, quod aiunt, referens? PA. Nihil me felicius, si quidem

liceat facere permutationem, sic ut illius animus vicissim demigret in pectus meum, quemadmodum meus animus totus demigravit in corpus illius. MA. At licetne mihi tecum vicissim sophistam agere? PA. Sophistriam. MA. Num fieri potest, ut idem corpus sit animatum, et exanime? PA. Non eodem quidem tempore. MA. Quum abest anima, tum mortuum est corpus? PA. Est. MA. Nec animat, nisi quum adest? PA. Esto sane MA. Qui fit igitur, ut, quum ibi sit, ubi amat, animet tamen corpus, unde demigravit? Quod si animat, etiam quum amat alibi, quomodo vocatur exanime corpus, quod animatum est? PA. Argutare tu quidem satis sophistice; sed me talibus pedicis non capies. Anima, quae moderatur utcumque corpus animantis, improprie dicitur anima, quum revera sint tenues quaedam animae reliquiae; non aliter quam odor rosarum manet in manu, etiam rosa submota. MA. Difficile est, ut video, vulpem capere laqueo. Sed illud responde: Nonne agit, qui occidit? PA. Maxime. MA. Et patitur, qui occiditur? PA. Scilicet. MA. Qui fit igitur, ut, quum qui amat, agat, quae amatur, patiatur, occidere dicatur, quae amatur, quum amans potius occidat seipsum? PA. Imo contra; qui amat, patitur: quae amatur, agit. MA. Istuc nunquam evinces apud Areopagitas Grammaticos. PA. At evincam apud Amphictyones Dialecticos. MA. Verum ne graveris et illud respondere. Volens amas, an nolens? PA. Volens. MA. Quum igitur liberum sit non amare, videtur homicida, quisquis amat; praeterque ius accusat puellam. PA. Atqui puella non ideo occidit quod amatur, sed quod non amat mutuum. Occidit autem quisquis servare potest, nec servat. MA. Quid si iuvenis amet inconcessa, hoc est, uxorem alienam, aut virginem Vestalem? num illa amabit mutuum, ut servet amantem? PA. Sed hic iuvenis amat, quod amare fas piumque est, atque etiam aequum et bo-

num, et tamen occiditur. Quod si leve est homicidii crimen, et veneficii ream peragam. MA. Istuc prohibeant superi. An Circen quampiam ex me facies? PA. Aliquid et ista crudelius. Nam porcus aut ursus esse malim, quam id quod nunc sum, exanimis. MA. Quo tandem veneficii genere perdo homines? PA. Fascino. MA. An igitur vis, ut posthac abs te deflectam noxios oculos? PA. Bona verba. Imo magis afflecte. MA. Si mihi sunt oculi fascinatores, qui fit, ut non contabescant et ceteri, quos obtueor? Itaque suspicor fascinum istud esse in tuis oculis, non in meis. PA. Non sat tibi erat iugulare Pamphilum, ni insultes insuper? MA. O lepidum mortuum! Sed quando parabuntur exsequiae? PA. Opinione tua celerius, ni tu succurras. MA. Egon' rem tantam possum? PA. Potes vel mortuum ad vitam revocare, idque minimo negotio. MA. Si quis mihi porrigat panacen. PA. Nihil opus herbis; tantum redama. Quid autem facilius, imo quid aequius? Non aliter absolveris ab homicidii crimine. MA. Apud quod tribunal peragar rea? Areopagitarum? PA. Non; sed apud tribunal Veneris. MA. Aiunt deam esse placabilem. PA. Imo nullius ira perinde formidabilis. MA. Habet fulmen? PA. Non. MA. Habet tridentem? PA. Nequaquam. MA. Habet hastam? PA. Minime, sed est dea maris. MA. Non navigo. PA. Sed habet puerum. MA. Non est formidabilis aetas. PA. Vindicem ac pervicacem. MA. Quid is mihi faciet? PA. Quid faciet? Prohibeant omnes superi. Nolim enim illi malum ominari, cui bene volo. MA. Tamen effare; nulla mihi superstitio est. PA. Dicam ergo. Si hunc spreveris amantem non omnino mutuo indignum amore, nisi fallor, ille fortasse iussu matris immittet tibi pessimo veneno tinctum iaculum, ut in sordidum aliquem depereas, qui te tamen non redamet. MA. Supplicium narras abominandum. Ego sane vel mori praeoptarim, quam perdite amare

deformem, nec amore mutuo respondentem. PA. Atqui nuper huius mali fuit exemplum insigniter editum in puellam quandam. MA. Ubi locorum? PA. Aureliae. MA. Quot anni sunt? PA. Quot anni? vix sunt menses decem. MA. Puellae quod erat nomen? Quid haeres? PA. Nihil; novi tanquam te. MA. Quin igitur edis nomen? PA. Quia non placet omen. Utinam alio quovis nomine dicta fuisset. Idem habebat nomen, quod tu. MA. Pater quis erat? PA. Vivit adhuc inter iureconsultos praecipui nominis, resplendida. MA. Adde nomen. PA. Mauritius. MA. Cognomen. PA. Aglaius. MA. Vivitne mater? PA. Nuper reliquit superos. MA. Quo morbo periit? PA. Quo morbo rogas? moerore. Et pater, tametsi vir cum primis fortis, periclitabatur. MA. Licetne scire matris quoque nomen? PA. Maxime. Sophronam nemo non novit. Sed quid sibi vult ista percunctatio? An me putas apologum comminisci? MA. Egone de te suspicarer hoc? Haec suspicio pronior est in sexum nostrum. Sed narra, quid acciderit puellae. PA. Puella erat honesto loco nata, ut dixi, re lauta, forma perquam eleganti: quid multis? digna principe marito. Huius nuptias ambiebat procus quidam illi non dissimilis. MA. Quo nomine? PA. Hei mihi; offendor omine; Pamphilus et ille dictus est. Illa nihil non tentantem pertinacissime sprevit. Iuvenis dolore contabuit. Nec ita multo post illa deperire coepit in quendam, simium verius quam hominem. MA. Quid ais? PA. Adeo perdite, ut satis dici non queat. MA. Tam elegans puella tam deformem? PA. Vertice acuminato, raro capillitio, eoque lacero et impexo, furfure ac lendibus oppleto: pleramque cranii cutem nudaverat alopecia; oculis refugis, naribus simis ac sursum hiantibus, ore sparso, dentibus putridis, balbutiente lingua, mento scabioso; scapulas deformabat gibbus; venter prominulus, crura vara. MA. Thersiten quempiam mihi

depingis. PA. Imo aiunt, illi non fuisse nisi unam auriculam. MA. Altera perierat illi fortasse in bello PA. Imo in pace. MA. Quis hoc ausus est? PA. Dionysius carnifex. MA. Fortasse formae infelicitatem pensabat res ampla domi? PA. Imo decoxerat, ac plus quam animam debebat. Cum hoc marito tam insignis puella nunc degit aetatem, ac subinde vapulat. MA. Rem miseram narras. PA. Sed veram. Sic visum est Nemesi iuvenis spreti contumeliam ulcisci. MA. Ego citius optarem exstingui fulmine, quam talem ferre maritum. PA. Ergo ne provoca Nemesim, et amantem redama. MA. Si quidem istuc satis est, redamo. PA. Sed optarim istum amorem esse perpetuum ac proprium: coniugem ambio, non amicam. MA. Neque me id fugit; sed diu deliberandum est in eo, quod semel coeptum rescindi non potest. PA. Apud me quidem nimium diu deliberatum est. MA. Vide autem, ne tibi imponat amor, non optimus consultor. Nam caecum esse ferunt. PA. Sed oculatus est, qui ex iudicio nascitur. Non ideo mihi talis videris, quod amem te; sed ideo te amo, quod talem te conspexerim. MA. At vide, ne non satis me perspectam habeas. Si calceum induisses, tum demum sentires, qua parte te urgeret. PA. Iacienda est alea; quanquam ego multis auguriis colligo rem melius cessuram. MA. Etiam augur es? PA. Sum. MA. Quibus igitur auguriis colligis? An volavit noctua? PA. Illa volat stultis. MA. An a dextris advolavit iugum columbarum? PA. Nihil istiusmodi. Sed mihi iam annis aliquot perspecta est probitas tuorum parentum: ea primum avis est non pessima, e bonis prognatam esse. Neque me clam est, quam salubribus monitis, quam sanctis exemplis apud hos sis instituta. Et plus est bene institui, quam bene nasci. Habes alterum augurium. Ad haec meis maioribus non omnino malis, ni fallor, iam olim cum tuis amicitia non vulgaris intercedit:

quin et nos inter nos a teneris, quod aiunt, unguiculis noti sumus; nec male convenit geniis nostris. Iam aetas inter nos, res, dignitas, nobilitas, inter utriusque parentes paene paria sunt. Demum, quod est in amicitia praecipuum, tui mores mihi videntur non pessime quadrare ad meum ingenium. Potest enim per se praeclarum esse, quod tamen non sit aptum. Quam mei vicissim tuo congruant, nescio. Hae videlicet aves, mea lux, mihi promittunt fore inter nos felix, perpetuum ac laetum iucundumque connubium, modo ne tuus animus mali ominis cantionem nobis occinat. MA. Quam cantilenam optas? PA. Ego praecinam: Sum tuus; tu succine: Sum tua. MA. Brevis quidem cantiuncula; sed longum habet epiphonema. PA. Quid refert, quam longum, modo laetum? MA. Adeo mihi es invisus, ut nolim te committere, cuius in posterum poeniteat. PA. Desine male ominari. MA. Fortassis alia tibi videbor, ubi morbus aut aetas hanc formam immutarit. PA. Nec hoc corpus, o bona, semper erit aeque succulentum. Sed ego non contemplor tantum istud undique florens et elegans domicilium, hospitem magis adamo. MA. Quem hospitem? PA. Animum istum tuum, cuius decor semper cum aetate crescet. MA. Nae tu plus quam Lynceus es, si istum perspicis per tot tectoria. PA. Animum animo perspicio. Ad haec, in communibus liberis subinde repubescemus. MA. Sed interim perit virginitas. PA. Verum. Sed eho, dic mihi, si tibi esset elegans pomarium, optares illic nihil unquam gigni praeter flores: an malles, delapsis floribus, videre arbores maturis pomis gravidas? MA. Ut argutatur! PA. Saltem illud responde, utrum est elegantius spectaculum, vitis humi iacens et computrescens, an amplexa palum aut ulmum, eamque purpureis uvis degravans? MA. Responde tu mihi vicissim, utrum spectaculum amoenius, rosa nitens et lactea in suo frutice, an decer-

pta digitis ac paullatim marcescens? PA. Ego rosam existimo feliciorem, quae marcescit in hominis manu, delectans interim et oculos et nares, quam quae senescit in frutice: nam et illic futurum erat, ut marcesceret; quemadmodum felicius est vinum, quod bibitur antequam acescat. Quanquam non statim marcescit flos puellae, si nupserit: imo video, multas, quae ante nuptias pallebant, languebant, ac velut extabescebant, ex congressu viri sic enituisse, ut tum demum florere coeperint. MA. Attamen favorabilis ac plausibilis apud omneis est virginitas. PA. Elegans quidem res puella virgo: sed quid iuxta naturam prodigiosius anu virgine? Nisi matri tuae defluxisset flos ille, nos istum flosculum non haberemus. Quod si, ut spero, non sterile fuerit nostrum coniugium, pro una virgine multas dabimus. MA. Attamen aiunt, rem Deo gratissimam esse castitatem. PA. Et ideo castam puellam mihi cupio nubere, ut cum illa caste vivam. Magis erit animorum quam corporum coniugium. Gignemus Reipublicae, gignemus Christo. Quantulum aberit hoc matrimonium a virginitate? Et fortasse olim sic convivemus, quemadmodum vixit cum Maria Ioseph. Sed interim discemus virginitatem. Non enim statim pervenitur ad summum. MA. Quid ego audio? Violanda virginitas, ut discatur? PA. Quidni? Quemadmodum paulatim bibendo vinum parcius, discimus esse abstemii. Uter tibi videtur temperantior, qui in mediis deliciis accumbens abstinet, an qui semotus ab his, quae provocant intemperantiam? MA. Arbitror eum fortius temperantem, quem parata copia non potest corrumpere. PA. Utri verius debetur laus castitatis, eine qui semet exsecat, an qui membris integris, tamen abstinet a Venere? MA. Equidem posteriori, meo calculo, tribuerim laudem castitatis, priori dementiam. PA. An qui voto adstricti abiurant matrimonium, nonne quodam mo-

do exsecant sese? MA. Videtur. PA. Iam non est virtus non coire. MA. At non est? PA. Sic accipe. Si per se virtus esset non coire, vitium esset coire. Nunc incidit, ut vitium sit non coire, coire virtus. MA. Quando hoc incidit? PA. Quoties ab uxore ius suum petit maritus, praesertim si prolis amore quaerit complexum. MA. Quid si lasciviat? non est fas negari? PA. Fas est monere, vel rogare potius blandius, ut temperet: pernegare instanti, fas non est. Quanquam hac quidem in parte raras audio querelas maritorum de suis uxoribus. MA. At dulcis est libertas. PA. Imo gravis est sarcina virginitas. Ego tibi rex ero, tu mihi regina: imperabimus familiae nostro arbitratu: an tibi videtur ista esse servitus? MA. Vulgus coniugium capistrum vocat. PA. Sed ipsi vero capistro digni sunt, qui sic vocant. Dic mihi, quaeso, an non animus tuus est alligatus corpori? MA. Videtur. PA. Non aliter quam avicula caveae. Et tamen consule illum, an cupiat esse liber. Negabit, opinor. Quam ob rem? Quia libenter est alligatus. MA. Res est utrinque modica. PA. Tanto tutior. Eam tu domi augebis parsimonia, quae non sine caussa dicta est magnum vectigal; ego foris industria. MA. Innumeras curas secum adferunt liberi. PA. Sed iidem innumeras voluptates, ac saepenumero multo cum foenore reponunt parentibus officium. MA. Misera quaedam res est orbitas. PA. An nunc orba non es? Quid autem opus in re dubia male ominari? Dic mihi, utrum malles nunquam nasci, an nasci moritura? MA. Equidem malim nasci moritura. PA. Sic miserior est orbitas, quae prolem nec habuit, nec habitura est, quemadmodum feliciores sunt, qui vixerunt, quam qui nec nati sunt, nec nascentur unquam. MA. Qui sunt isti, qui non sunt, nec erunt? PA. Quanquam qui recusat ferre casus humanos, quibus omnes ex aequo sumus obnoxii, sive plebeii sumus, sive reges, is e vita

migret oportet: et tamen, quidquid acciderit, tu non feres nisi dimidium, ego maiorem portionem in me transferam. Ita si quid acciderit laeti, gemina fiet voluptas. si quid mali, societas adimet dimidium aegritudinis. Mihi vero, si fata vocent, dulce fuerit vel immori tuis complexibus. MA. Facilius ferunt homines, quod iuxta communes naturae leges accidit; sed video, quanto plus molestiarum adferunt nonnullis parentibus liberorum mores, quam mortes. PA. Istius rei ne quid accidat, maxima ex parte in nobis situm est. MA. Qui sic? PA. Quoniam fere boni nascuntur ex bonis, quod ad indolem attinet. Neque enim e columbis nascuntur milvii. Dabimus igitur operam, ut ipsi boni simus. Deinde curabimus liberos nostros ab ipso statim lacte sanctis praeceptis et opinionibus imbuendos. Plurimum refert, quid infundas rudi testulae. Ad haec curabimus, ut domi habeant exemplum vitae, quod imitentur. MA. Difficile est quod narras. PA. Nec mirum; quia pulchrum est: atque ob hoc ipsum tu quoque difficilis es. At tanto studiis acrioribus huc enitemur. MA. Habebis sequacem materiam; tu vide, ut me formes fingasque. PA. Sed interim pronuntia tria verba. MA. Nihil facilius; sed verba simulatque semel evolarint, non revolant. Dabo consilium utrique commodius. Ages cum tuis ac meis parentibus, ut utrorumque voluntate res transigatur. PA. Ambire me iubes: tu potes tribus verbis rem certam reddere. MA. An possim, nescio: mei iuris non sum. Nec sine maiorum auctoritate olim coibant coniugia. Verum, utcunque est, arbitror, auspicatius fore nostrum coniugium, si parentum auctoritate coëat. Et vestrum est ambire, nobis decorum non est. Gaudet enim rapi virginitas, etiamsi nonnunquam vehementius amemus. PA. Non pigebit ambire, modo ne me frustretur tuum unius suffragium. MA. Non frustrabitur; bono animo esto,

mi Pamphile. PA. Tu mihi heic religiosior es, quam vellem. MA. Imo tu tuum ipsius suffragium apud te prius expende. Nec affectum istum tuum adhibe in consilium, sed rationem. Quod affectus decernit, temporarium est: quod autem dictat ratio, perpetuo solet placere. PA. Nae tu pulchre philosopharis; itaque parere certum est tuis consiliis. MA. Non poenituerit obsequii. Sed heus tu, incidit interim scrupulus, qui meum animum male habet. PA. Valeant scrupuli. MA. Vin' me nubere mortuo? PA. Nequaquam, sed revixero. MA. Amovisti scrupulum. Bene vale, mi Pamphile. PA. Istuc tu cura. MA. Precor tibi laetam noctem. Quid suspiras? PA. Laetam noctem ais? Utinam largiare, quod precaris. MA. Ne quid praepropere; adhuc tua messis in herba est. PA. Nihilne tui mecum auferam? MA. Hunc pastillum, qui tibi cor exhilaret. PA. Adde saltem osculum. MA. Cupio tibi virginitatem integram et illibatam tradere. PA. An osculum aliquid decerpit virginitati? MA. Vis igitur, ut aliis quoque largiar oscula? PA. Nequaquam: mihi servari volo mea oscula. MA. Tibi servo. Quanquam est aliud, cur in praesentia nec ausim dare osculum. PA. Quid istuc? MA. Ais, tuum animum paene totum demigrasse in corpus meum; in tuo quam minimum superesse: vereor itaque, ne in osculo hoc ipsum, quod in te superest, transiliat in me, tuque iam totus fias exanimis. Accipe igitur dextram, mutui amoris symbolum, ac bene vale. Tu gnaviter rem gere. Ego interim Christum comprecabor, ut, quod agitur, utrique nostrum velit esse felix ac faustum.

VIRGO *ΜΙΣΟΓΑΜΟΣ*.

EUBULUS, CATHARINA.

EU. Gaudeo, tandem finitam esse coenam, ut liceat hac frui deambulatione, qua nihil amoenius. CA. Et

me iam taedebat sessionis. EU. Quam vernat, quam arridet undique mundus! Haec nimirum est illius adolescentia. CA. Sic est. EU. At cur tuum ver non aeque arridet? CA. Quam ob rem? EU. Quia subtristis es. CA. An videor alio vultu quam soleo? EU. Vis ostendam te tibi? CA. Maxime. EU. Vides hanc rosam sub imminentem noctem foliis contractioribus? CA. Video. Quid tum postea? EU. Talis est vultus tuus. CA. Bella collatio. EU. Si mihi parum credis, in hoc fonticulo contemplare te ipsam. Quid sibi tandem volebant, et inter coenandum, tam crebra suspiria? CA. Desine percunctari, quod tua non refert scire. EU. Imo mea refert maxime, qui non possum esse hilaris, nisi te quoque videam hilarem. Ecce autem iterum suspirium, hui quam ex imo pectore ductum! CA. Est quod angat animum, sed effari non est tutum. EU. Mihi non dices, qui te cariorem habeo sorore propria? Mea Catharina, ne verere, quidquid est rei; tuto depones his auribus. CA. Ut tuto dicam, vereor ne frustra dicam non auxiliaturo. EU. Qui scis? Si non re ipsa, fortassis consilio consolandoque iuvero. CA. Non possum eloqui. EU. Quid istuc est rei? odisti me? CA. Sic odi, ut mihi minus carus sit meus germanus: et tamen animus non fert ut eloquar. EU. Fateberis igitur, si divinaro? Quid tergiversaris? Promitte, alioqui non omittam urgere. CA. Age promitto. EU. Prorsus ego non video, quid tibi desit ad summam felicitatem. CA. Utinam vera praedicares! EU. Primum adest ipse flos aetatis. Nam, nisi fallor, agis annum iam decimum septimum. CA. Sic est. EU. Nondum igitur, ut opinor, discruciat te metus senectae. CA. Nihil minus. EU. Adest forma nulla parte non felix; est et istud praecipuum Dei donum. CA. De forma, qualisqualis est, nec glorior, nec queror. EU. Tum color et habitudo corporis indicat, te esse prospera valetudine, nisi quid est mor

bi occultioris. CA. Nihil istiusmodi, gratia Deo. EU. Fama est integra. CA. Ita confido. EU. Adest ingenium isto dignum corpore, felicissimum, et quale mihi optem ad liberales disciplinas. CA. Si quod est, Dei munus est. EU. Nec deest morum amabilis gratia, quam in felicissimis etiam formis non raro desideramus. CA. Optarim equidem mores me dignos. EU. Multorum animos deiicit generis infelicitas: tibi parentes sunt et bene nati, et probi, et re lauta, et tui amantissimi. CA. Hinc nihil queror. EU. Quid multis? Ego mihi ex omnibus puellis, quas habet haec regio, non delegerim aliam sponsam, quam te, si quod sidus mihi prosperum affulgeret. CA. Nec ego deligerem alium sponsum, si placeret ullum coniugium. EU. Et tamen magnum quiddam esse debet, quod sic discruciat animum tuum. CA. Est omnino non leve. EU. Non aegre feres, si divinem? CA. Iam pollicita sum. EU. Expertus novi, quanta crux sit amor. Age fatere; nunc promisisti. CA. Amor est in causa, sed non eius generis, cuius tu suspicare. EU. Quod genus tu mihi narras? CA. Divina. EU. Equidem consumpsi omnem divinationem meam. Et tamen non omittam hanc manum, donec extorsero quid sit. CA. Ut violentus es! EU. Depone in sinum meum, quidquid isthuc est curae. CA. Quando sic urges, dicam. Iam inde a teneris annis me mirus quidam affectus habebat. EU. Quis, obsecro? CA. Ut adiungerer collegio sacrarum virginum. EU. Ut fieres monacha? CA. Sic habet. EU. Hem, pro thesauro carbones. CA. Quid ais Eubule? EU. Nihil, mea lux; tussiebam: sed perge dicere. CA. Huic animo meo semper pertinacissime restitere parentes. EU. Audio. CA. Ego contra precibus, blanditiis, lacrymis oppugnabam parentum pietatem. EU. Res mira. CA. Tandem quum ego nullum facerem finem orandi, obsecrandi, obtestandi, lacrymandi, polliciti sunt, ubi pervenissem ad an-

num decimum septimum, sese obtemperaturos voluntati meae, si modo tum idem perstaret animus. Venit is annus, manet idem animus, parentes tamen contra promissum pernegant: hoc est, quod discruciat animum meum. Aperui morbum meum: tu nunc medicum age, si quid potes. EU. Primum illud dabo consilium, suavissima virgo, ut modereris affectibus tuis, et si id non continget, quod vis, id velis quod possis. CA. Emoriar, nisi, quod volo, assequar. EU. Et unde cepisti istum fatalem affectum? CA. Olim admodum puella ducta sum in quoddam virginum collegium. Circumducebamur, ostendebantur omnia: placebant virgines vultibus nitentibus, videbantur angelae: in templo nitebant omnia, atque etiam fragrabant, nitebant horti cultissimi. Quid multis? nihil non arridebat, quocunque vertebam oculos. Accedebant ad haec blandissima virginum colloquia. Unam atque alteram illic reperi, quicum olim infantula lusitare consuevi. Ex eo tempore coepit animus ardere eius vitae desiderio. EU. Non sum improbaturus sacrarum virginum institutum: quamquam non omnia conducunt omnibus: sed habita tui genii ratione, quem mihi videor ex vultu moribusque tuis collegisse, suaserim, ut nubas marito tui simili, tuaeque domi novum instituas collegium, cuius maritus agat patrem, tu matrem. CA. Emoriar citius, quam virginitatis propositum deseram. EU. Res est egregia virginitas, si pura sit: sed nihil necesse est, ut hac gratia dedas te in collegium, unde non possis postea eximi. Licet apud parentes virginitatem tueri tuam. CA. Licet, at non perinde tuto. EU. Imo, ut ego arbitror, aliquanto tutius, quam apud illos crassos, semper cibo distentos monachos. Nec enim castrati sunt, ne tu sis insciens. Patres vocantur, ac frequenter efficiunt, ut hoc nomen vere competat in ipsos. Olim nusquam virgines

honestius vivebant, quam apud parentes; nec alium habebant patrem, quam Episcopum. Sed obsecro, dic mihi, quod tibi collegium ex omnibus delegisti, cui te addicas in servitutem? CA. Chryserciam *). EU. Agnosco, aedibus paternis vicinum. CA. Recte. EU. Atque pulchre novi totum hoc sodalitium, dignum vero, ob quod patrem ac matrem et cognatam tibi honestamque familiam repudies! Nam ille patriarcha iam pridem et aetate, et vino, et natura delirus est, nec illi quidquam iam sapit praeter vinum. Habet duos sodales se dignos, Ioannem et Iodocum. Quorum Ioannes, ut fortasse vir malus non est, ita nihil habet viri, praeter barbam; eruditionis ne pilum quidem, prudentiae non multo plus; Iodocus adeo stupidus est, ut, nisi veste sacra commendaretur, obambularet publicitus in cuculla fatui cum auriculis ac tintinnabulis. CA. Mihi videntur viri boni. EU. Melius istos novi, quam tu, mea Catharina. Isti fortasse sunt tibi patroni apud parentes, ut efficiant te proselytam suam. CA. Iodocus maxime favet. EU. O fautorem! sed fac, istic nunc esse viros doctos ac bonos, cras erunt indocti ac mali; et quicunque obtigerint, tibi erunt ferendi. CA. Offendunt me in aedibus paternis crebra convivia; nec semper virginea sunt, quae illic dicuntur inter coniugatos. Et aliquoties fit, ut osculum negare non possim. EU. Qui vitare studet quidquid offendit, is e vita migret oportet. Ita sunt aures assuefaciendae, ut audiant omnia, nec tamen nisi bona transmittant in animum. Parentes, opinor, permittunt tibi cubiculum peculiare. CA. Maxime. EU. Eo te subducas licebit, si quod convivium acciderit turbulentius: et dum illi potant ac nugantur, tu confabulare cum sponso tuo Christo; ora, psalle, gratias age. Non te inquinabit domus paterna; sed tu reddes eam puriorem.

*) Nomen fictum.

CA. Attamen tutius est esse in sodalitio virginum. EU. Non improbo castum sodalitium, nolim tamen te falli falsa imaginatione. Ubi illic versata fueris aliquamdiu, ubi propius inspexeris, fortassis non perinde nitebunt omnia, ut tibi quondam nitere videbantur. Nec omnes virgines sunt, mihi crede, quae velum habent. CA. Bona verba. EU. Imo bona verba sunt, quae vera sunt: nisi fortasse elogium, quod nos hactenus iudicavimus esse Virgini matri proprium, ad plures transiit, ut dicantur et a partu virgines. CA. Abominor. EU. Quin insuper, nec alioqui inter illas virgines sunt omnia virginea. CA. Non? Quam ob rem, obsecro? EU. Quia plures inveniuntur, quae mores aemulentur Sapphus, quam quae referant ingenium. CA. Istuc quid sit, non satis intelligo. EU. Atque ideo haec verba facio, ne quando intelligas, mea Catharina. CA. Attamen animus eo fertur: atque hinc colligo hunc spiritum a Deo proficisci, quod tot iam annis perseverat, et in dies fit acrior. EU. Imo mihi hoc nomine suspectus est iste tuus spiritus, quod sic repugnant optimi parentes. Afflasset et illorum animos Deus, si pium esset quod moliris. Sed istum spiritum hausisti ex illis nitoribus, quos admodum puella vidisti, ex blandis virginum alloquiis, ex affectu erga veteres sodales, ex cultu sacro, ex caeremoniis sane quam speciosis, ex improbis hortatibus stultorum monachorum, et qui in hoc te venantur, ut largius potent. Sciunt patrem esse liberalem ac benignum: aut illum habebunt convivam, sed hac lege, ut secum adferat vinum, quod decem strenuis potoribus sat sit: aut ipsi potabunt apud illum. Quare tibi fuerim auctor, ne quid novi tentes invitis parentibus, in quorum potestate nos Deus esse voluit. CA. In hoc negotio pium est contemnere patrem et matrem. EU. Christi caussa pium est alicubi negligere patrem et matrem: neque enim pie faciat, qui

L 2

Christianus patrem ethnicum, cuius omne vitae praesidium pendeat a filio, deserat, sinatque perire fame. Si nondum esses professa Christum in Baptismo, et parentes vetarent te baptisari, pie faceres, si Christum praeferres impiis parentibus. Aut si nunc parentes adigerent ad impietatem aut turpitudinem, contemnenda esset illorum auctoritas. Sed quid hoc ad collegium? Et domi Christum habes. Natura dictat, Deus approbat, Paulus hortatur, leges humanae sanciunt, ut filii obediant parentibus; et tu te subduces ab auctoritate parentum optimorum, ut pro vero patre, te dedas *factitio*, et pro vera matre, tibi adsciscas alienam: aut potius, ut pro parentibus tibi dominos ac dominas adsciscas? Nam parentibus ita es obnoxia, ut tamen te liberam esse velint. Unde et liberi vocantur filiifamilias, quod absint a conditione servorum. Nunc te pro libera tendis ultro servam reddere. Christiana clementia maxima ex parte submovit omnem illam veterum servitutem, nisi quod in paucis regionibus adhuc resident vestigia. At inventum est sub praetextu religionis novum servitutis genus, ut nunc sane in plerisque monasteriis vivitur. Nihil ibi licebit, nisi ex praescripto; quidquid obvenerit tibi, illis accrescet: si quo pedem moveris, retraheris e fuga, perinde quasi parentem veneno necaveris. Quoque sit evidentior servitus, commutant vestem, quam dedere parentes, et ad exemplum priscum eorum, qui olim servos essent mercati, commutant nomen in baptismo inditum, ac pro Petro sive Ioanne, vocant Franciscum aut Dominicum, aut Thomam. Petrus dedit nomen Christo, et Dominico initiandus vocatur Thomas. Si militaris servus abiiciat vestem a domino datam, videtur abdicasse dominum; et nos applaudimus illi, qui vestem accipit, quam Christus omnium dominus non dedit: et ob hanc mutatam gravius punitur, quam

si centies abiiciat vestem imperatoris ac domini sui, quae est mentis innocentia. CA. Atqui hoc ipsum aiunt eximii meriti, si quis se sponte dedit in hanc servitutem. EU. Ista vero doctrina pharisaica est. Paulus contra docet, ut qui liber vocatus sit, ne velit fieri servus, sed potius operam det, ut fiat liber. Atque hoc infelicior est servitus, quod pluribus dominis tibi serviendum sit, quod plerumque stultis et improbis, quod incertis, ac subinde novis. Illud mihi responde. Emancipant te leges a iure parentum? CA. Nequaquam. EU. Licetne igitur tibi emere aut vendere fundum invitis parentibus? CA. Minime. EU. Unde igitur tibi ius, ut te ipsam dedas nescio quibus, invitis parentibus? An non tu illis carissima, maximeque propria es possessio? CA. In negotio pietatis cessant naturae leges. EU. Negotium pietatis potissimum agitur in baptismo: heic tantum agitur de veste mutanda, deque genere vitae, quod per se neque bonum est, neque malum. Iam illud mihi considera, quantum commoditatum simul amittas cum libertate. Nunc tibi liberum est in tuo cubiculo legere, orare, psallere, quantum et quando gratum est animo tuo. Quod si taedet cubiculi, licet audire cantiones ecclesiasticas, adesse sacris, audire sacras conciones: et si quam videris matronam, aut virginem egregie probam, ex eius colloquio fieri meliorem: si quem virum insigni probitate praeditum, ex eo discere, quod te reddat meliorem: licebit et concionatorem deligere, qui purissime Christum doceat. Has res omneis ex quibus praecipuus est profectus ad veram pietatem, amittis semel addicta collegio. CA. Sed interim non ero monacha. EU. Adhuc te movent nomina? Rem ipsam perpendito. Illi iactant obedientiam. Num ea laus tibi deerit, si obedias parentibus tuis, quibus Deus iubet obediri? si Episcopo tuo, et pastori tuo? Num pauper-

tatis, quum in parentum manibus sint omnia? Quamquam olim in sacris virginibus praecipue laudabatur a sanctis viris liberalitas in pauperes: eam praestare non poterant, si nihil possidebant. Porro castitati tuae nihil decedet, etiam si vivas apud parentes. Quid igitur superest? Velum, linea vestis ex intima versa in extimam, caeremoniae quaedam, quae per se nihil faciunt ad pietatem, neque quemquam commendant oculis Christi, qui spectat animi puritatem. CA. Nova praedicas. EU. Sed verissima. Quum non sis emancipata a iure parentum, quum tibi ius non sit vendendi vestem aut agrum, quo modo tibi ius facis dedendi te in servitutem alienam? CA. Ius parentum, ut aiunt, non impedit ingressum religionis. EU. In baptismo nonne professa es religionem? CA. Sum. EU. Nonne religiosi sunt quicunque sequuntur praecepta Christi? CA. Maxime. EU. Quae est igitur ista nova religio, quae facit irritum, quod et naturae lex sanxit, et vetus lex docuit, et Evangelica lex comprobavit, et Apostolica doctrina confirmavit? Isthuc decretum non est a Deo proditum, sed in monachorum senatu repertum. Sic definiunt quidam, et matrimonium esse ratum, quod insciis, aut etiam invitis parentibus inter puerum et puellam per verba de praesenti (sic enim illi loquuntur) contractum est. Atqui istud dogma, nec naturae sensus approbat, nec veterum leges, nec Moyses ipse, nec Evangelica aut Apostolica doctrina. CA. An igitur putas mihi non esse fas nubere Christo, nisi comprobantibus parentibus? EU. Iam, inquam, nupsisti Christo, et illi nupsimus omnes. Quae bis nubit eidem viro? Tantum agitur de loco, de veste, de caeremoniis. Ob has res non arbitror esse contemnendum ius parentum. Et videndum est, ne, dum paras nubere Christo, nubas aliis. CA. At isti praedicant nihil esse sanctius, quam heic contemnere parentes. EU. Ab

istis igitur doctoribus exige, ut proferant aliquem e sacris libris locum, qui hoc doceat: quod si non poterunt, iubeto eos ebibere calicem vini Belnensis *); hoc poterunt. Ab impiis parentibus ad Christum confugere pietatis est. Sed a piis ad monachismum, hoc est, (quod non raro usu venit) a probis ad improbos, quae, rogo, pietas est? Quamquam et olim ad Christum a paganismo conversus, idololatris parentibus debebat obsequium, quatenus citra pietatis iacturam fieri poterat. CA. Damnas igitur hoc totum vitae institutum? EU. Nequaquam. Verum quemadmodum nemini suadere velim, ut, quae se in hoc vitae genus coniecit, luctetur emergere: ita non dubitem hortari puellas omneis, praesertim indolis generosae, ne se temere eo praecipitent, unde post sese non possint explicare, praesertim quum in ipsis collegiis saepe gravius periclitetur virginitas, ac domi praestare valeas, quidquid ibi praestatur. CA. Urges tu quidem multis ac magnis argumentis; tamen hic affectus meus eximi non potest. EU. Si non persuadeo, quod tamen optarim, saltem illud fac memineris, Eubulum monuisse. Interim pro meo in te amore precor, ut tuus iste affectus felicior sit meo consilio.

VIRGO POENITENS.

EUBULUS, CATHARINA.

EU. Tales ianitrices mihi semper optarim. CA. Et ego semper tales pulsatores. EU. Sed vale, Catharina. CA. Quid ego audio **)? Valebo prius quam salveam?

*) Belnensis a Belna, quod est oppidum in ducatu Burgundiae, unde vina laudatissima.

**) *Vale* enim vox salutantis est, quum ab aliquo recedimus, et *salve* et *ave* salutationes sunt venientis. Reperitur tamen etiam *salve* in decessu, hoc est, in calce epistolarum. Cicero: *Vale*, *mi Tiro*, *vale et salve*.

EU. Non huc veni, ut te viderem lacrymantem. Quid sibi vult quod protinus, me conspecto, lacrymis suffusi sunt oculi? CA. Quo fugis? mane, mane inquam; sumam alium vultum, et ridebimus affatim. EU. Quas aves heic video? CA. Est illius collegii patriarcha. Ne subducito te; iam perpotarunt; accumbe paulisper; illo digresso confabulabimur nostro more. EU. Age obtemperabo tibi, quae mihi noluisti. Nunc soli sumus, narra totam fabulam; malim enim ex te cognoscere. CA. Ex tot amicis, quos putabam sapere plurimum, nunc sentio nullum fuisse, qui mihi prudentius ac senilius consilium dederit, quam tu omnium natu minimus. EU. Dic, quo modo expugnasti parentum affectum? CA. Primum improbis hortatibus monachorum ac monacharum: deinde etiam meis precibus ac blandimentis labefactus est matris animus: pater nullo pacto quibat perpelli. Tandem omnibus admotis machinis et hic victus et oppressus est potius, quam assensit. Id factum est inter pocula: minitabantur homini malum exitium, si Christo suam sponsam pernegaret. EU. O improbitatem stolidorum Quid fit deinde? CA. Servor triduo domi clam: interim semper aderant mulieres aliquot eius collegii, quas illi Conversas vocant, hortatibus suis addentes animum, ut persisterem in sancto proposito, ac sollicite caventes, ne qua cognatarum aut sodalium adiret me, quae mentem videretur mutatura. Interim adornabantur vestes, aliaque quae ad convivium attinebant. EU. Tibi quid interim erat animi? Num vacillabas? CA. Non, sed passa sum quiddam tam horrendum, ut malim emori decies, quam iterum perpeti. EU. Quaeso, quid isthuc erat? CA. Non possum effari. EU. Quod mihi dixeris, amico tuo dixeris. CA. Promittis silentium? EU. Id praestaturus eram, etiam si nulla fuisses stipulata. Quasi vero me nondum noris! CA. Apparuit mihi spectrum horribili spe-

cie. EU. Is nimirum erat genius tuus malus, qui te eo instigabat. CA. Prorsus opinor fuisse cacodaemonem. EU. Dic mihi, quae species erat? Estne talis, qualis pingitur? rostro adunco, longis cornibus, harpyiarum unguibus, praelonga cauda? CA. Tu ludis. At ego malim mihi terram dehiscere, quam denuo tale videre spectrum. EU. Interim aderant illae mulieres hortatrices? CA. Non; nec unquam illis indicavi, tametsi valde sciscitantibus, quid esset mali, quum me totam exanimatam offenderent. EU. Vis tibi dicam quid fuerit? CA. Si quidem potes. EU. Illae mulieres incantaverant te, vel potius excantaverant tibi cerebrum. Sed interim tu persistebas in sententia? CA. Maxime: nam aiebant id multis accidere, qui se consecrant Christo: verum si primo illo congressu superetur tentator, post tranquilla fore omnia. EU. Qua pompa producta es? CA. Adornant me toto mundo meo: demittunt capillos: itaque non aliter quam nuptura sponso. EU. Crasso monacho: hem male sit huic tussi. CA. Ex aedibus paternis clara luce deducor ad collegium, multis ad spectaculum concurrentibus. EU. O scitos histriones, ut norunt agere suas fabulas simplici popello! Quot dies egisti in illo sancto virginum collegio? CA. Ferme duodecim. EU. Sed quae res verterat animum tuum tam pertinacem? CA. Non dicam quid sit, sed aliquid magni fuit. Post sex ab ingressu dies accerso matrem, obtestans, obsecrans, si me vivam vellet, ut me eximeret ab eo collegio. Illa reluctatur animo meo, et hortatur ad constantiam. Post accerso patrem. Ille etiam obiurgat, addens se aegre vicisse suos affectus; ut vicissim nunc vincerem animum meum, nec hoc dedecus conciliarem sibi, quod resiliissem ab instituto. Tandem ubi video me nihil proficere, respondeo parentibus, me, si ita iubeant, in gratiam illorum morituram. Nam hoc mihi certum esse, nisi mature ex-

imerer. Hoc audito, reduxerunt domum. EU. Bene habet quod mature resilieris, prius quam servitutem aeternam esses professa. Sed nondum audio, quae res mutarit animum tuum tam subito. CA. Hoc nemo mortalium ex me scit hactenus, nec tu scies. EU. Quid si divinem? CA. Nec divinabis, sat scio: et si divines, non dicam. EU. Tametsi coniecto. Verum interim periit sumptus? CA. Plus quam quadraginta coronati. EU. O comessatores nuptiales! Gaudeo tamen, periisse pecuniam, te nobis incolumi: posthac ausculta melioribus consiliis. CA. Ita faciam, et, cum piscatore *), icta sapiam.

UXOR *Μεμψίγαμος, sive Coniugium.*

Eulalia, Xantippe.

EU. Salve multum, exoptatissima mihi Xantippe. XA. Salve tantundem, mihi carissima Eulalia. Videre mihi solito formosior. EU. Itane statim me scommate excipis? XA. Non profecto; sed ita mihi videris. EU. Fortasse nova vestis commendat formam. XA. Recte coniectas. Nihil iam diu vidi elegantius. Suspicor pannum esse Britannicum. EU. Lana Britannica est, tinctura Veneta. XA. Mollities byssum superat. Quam vero blandus purpurae color! Unde tibi tam egregium munus? EU. Unde decet honestas matronas accipere, nisi a maritis suis? XA. O te felicem, cui talis contigit sponsus! At ego vellem me nupsisse fungo, quum meo nuberem Nicolao. EU. Quid ita, quaeso te? tam cito male convenit inter vos? XA. Nec unquam conveniet cum tali. Vides quam sim

*) *Piscator ictus sapit* proverbio dicitur, ubi quis malo suo edoctus in posterum cavet. Adagium ab huiusmodi quodam eventu natum ferunt. Quum piscator piscibus, quos intra rete tenebat, manum admovisset, atque a scorpio pisce feriretur, ictus, inquit, sapiam.

pannosa; sic patitur uxorem suam incedere: dispeream, nisi saepe pudet me prodire in publicum, quum video quam cultae sint aliae, quae multo pauperioribus nupsere maritis. EU. Matronarum ornatus non est in vestibus aut reliquo corporis cultu, quemadmodum docet divus Petrus Apostolus, (nam id audivi nuper in concione,) sed in castis ac pudicis moribus, et in ornamentis animi. Meretrices coluntur oculis multorum. Nos satis cultae sumus, si placeamus uni marito. XA. Sed interim ille bonus vir, tam in uxorem parcus, strenue prodigit dotem, quam ex me non mediocrem accepit. EU. Quibus rebus? XA. Quibus ipsi visum fuerit; vino, scortis, alea. EU. Bona verba XA. Atqui sic res habet. Deinde quum mihi temulentus ad multam noctem redit domum diu exspectatus, destertit noctem totam, nonnunquam et lectum convomens, ut ne quid addam. EU. St, teipsam dehonestas, quum dehonestas maritum. XA. Emoriar, nisi malim dormire cum scropha, quam cum tali marito. EU. Non tu tum illum excipis iurgio? XA. Ita ut dignus est: sentit me non esse mutam. EU. Quid ille contra? XA. Initio reclamabat saevissime, credens fore, ut me saevis verbis protelaret. EU Nunquamne rixa incruduit usque ad verbera? XA. Semel duntaxat eo incaluerat utrinque contentio, ut minimum res abfuerit a pugna. EU. Quid ego audio? XA. Librabat fustem, saevis interim clamoribus intonans, ac dira minitans. EU. Non ibi metuebas tu? XA. Imo vicissim ego corripiebam tripodem: si contigisset me digito, sensisset mihi non deesse manus. EU. Novum clypei genus. Deerat colus lanceae vice. XA. Sensisset sibi cum viragine rem esse. EU. Ah mea Xantippe, non ita decet. XA. Quid decet? Si ille me non habet pro uxore, nec illum habitura sum pro marito. EU. At Paulus docet, uxores oportere subditas esse viris cum omni reve-

rentia. Et Petrus nobis exemplum proponit Sarae, quae maritum suum Abraham dominum appellabat. XA. Audivi ista. Sed idem Paulus docet, ut viri diligant uxores suas, sicut Christus dilexit sponsam suam Ecclesiam. Meminerit ille officii sui, ego meminero mei. EU. Sed tamen ubi res in eum statum devenit, ut alteri cedendum sit, aequum est uxorem marito cedere. XA. Si modo ille maritus est appellandus, qui me habet pro ancilla. EU. Sed dic, mea Xantippe, post desiit minitari verbera? XA. Desiit; et sapuit; alioqui vapulasset. EU. Sed tu non desiisti rixari cum illo? XA. Nec desinam. EU. Quid ille interea? XA. Quid? nonnunquam dormit, somnium hominis; interdum nihil aliud quam ridet; aliquoties arripit testudinem, in qua vix tres habet fides: eam quantum potest pulsans, mihi vociferanti obstrepit. EU. Ea res male urit te? XA. Sic ut dici vix possit Aliquando vix tempero a manibus. EU. Mea Xantippe, permittis mihi, ut liberius loquar apud te? XA. Permitto. EU. Idem ius erit tibi apud me. Hoc certe postulat nostra necessitudo, ab ipsis pene incunabulis inter nos inita. XA. Vera narras, nec ulla sodalium unquam carior fuit animo meo. EU. Qualisqualis est tuus maritus, illud cogita, non esse ius permutandi. Olim immedicabilibus dissidiis remedium extremum erat divortium. nunc hoc in totum ademptum est: usque ad extremum vitae diem ille tuus sit maritus oportet, et tu illius uxor. XA. Superi male faxint, qui ius hoc nobis ademerunt. EU. Bona verba: sic visum est Christo. XA. Vix credo. EU. Sic habet. Nunc nihil superest, nisi ut uterque, ad alterius mores et ingenium accommodando sese, concordiae studeatis. XA. An ego possum illum refingere? EU. Non minimum momenti est in uxoribus, quales sint mariti. XA. Pulchre convenit tibi cum tuo? EU. Nunc tranquilla omnia. XA. Ergo turbarum non-

nihil erat initio? EU. Nihil unquam tempestatis; sed tamen, ut fit inter homines, nonnunquam nubeculae quaedam oboriebantur, quae poterant gignere tempestatem, nisi commoditate morum fuisset occursum. Habet suos quisque mores, et est sua cuique sententia: et, si verum fateri volumus, sunt sua cuique vitia: quae si usquam, certe in matrimonio novisse oportet, non odisse. XA. Recte mones. EU. Fit autem frequenter, ut dissiliat benevolentia mutua inter maritum et uxorem, antequam alter alteri satis notus sit. Id est in primis cavendum. Semel enim orta simultate, aegre sarcitur gratia, praesertim si res ad atrocia convicia processerit. Quae glutino committuntur, si statim concutias, facile distrahuntur: ceterum ubi siccato glutino semel cohaeserint, nihil firmius. Proinde in initio nihil non faciendum, ut inter uxorem et maritum coalescat confirmeturque benevolentia. Id maxime fit obsequio, morumque commoditate. Nam benevolentia, quae sola formae gratia conciliatur, ferme temporaria est. XA. Sed narra nobis, obsecro, quibus artibus pertraxeris maritum ad tuos mores. EU. Dicam in hoc, ut imiteris. XA Si queam. EU. Facillimum erit, si velis; nec adhuc serum est. Nam et ille iuvenis est, et tu puella; ac nondum annus, opinor, expletus est a nuptiis. XA. Vera praedicas. EU. Dicam igitur, sed taciturae. XA. Maxime. EU. Illa prima mihi cura fuit, ut in omnibus essem iucunda marito, ne quid esset, quod illius animum offenderet: observabam affectum ac sensum illius; observabam et tempora, et quibus rebus deliniretur, quibus irritaretur, quemadmodum facere solent ii, qui elephantos ac leones cicurant, aut similia animantia, quae vi cogi non possunt. XA. Tale animal mihi domi est. EU. Qui adeunt elephantos, non gestant vestem candidam; nec puniceam, qui tauros. quod his coloribus compertum sit ea animantia effe-

rari. Quemadmodum et tigres tympanorum sonitu sic aguntur in rabiem, ut seipsas dilanient. Et qui tractant equos, habent voces, habent poppysmata et palpum, aliaque quibus ferocientes mitigent. Quanto magis decet nos his artibus uti erga maritos, quibuscum nobis, velimus nolimus, per omnem vitam est tectum ac lectus communis? XA. Perge quod coepisti. EU. His animadversis, attemperabam me illi, cavens ne quid offensae nasceretur. XA. Quinam id poteras? EU. Primum in cura rerum domesticarum, quae peculiaris est provincia matronarum, advigilabam, non solum cavens, ne quid esset praetermissum, verum etiam ut omnia congruerent ad illius sensum, in rebus etiam minutissimis. XA. Quibus? EU. Puta, si maritus hoc aut illo cibo peculiariter delectetur, si cibus placeat hoc aut illo modo coctus, si lectus hoc aut illo modo stratus. XA. At quo pacto attemperares te ei, qui domi non esset, aut esset ebrius? EU. Mane, istuc ibam *). Si quando maritus videbatur admodum tristis, nec esset appellandi tempus, nequaquam ridebam ac nugabar, quemadmodum nonnullae mulieres solent; sed sumebam et ipsa vultum submoestum ac solicitum. Quemadmodum enim speculum, si probum est, semper reddit imaginem intuentis: ita decet matremfamilias ad affectum mariti congruere, ne sit alacris illo moerente, aut hilaris illo commoto. Quod si quando commotior erat, aut blando sermone leniebam, aut silentio concedebam iracundiae, donec, ea refrigerata, tempus se daret vel purgandi, vel admonendi. Idem faciebam, si quando plus aequo potus redibat domum; nec id temporis nisi iucunda loquebar illi: tantum blanditiis pertrahebam ad lectum. XA. Infelix vero uxorum conditio, si iratis, ebriis, et quidquid libet patrantibus maritis tantum obsequentur. EU. Qua-

*) De hoc dicere iam properabam.

si vero hoc non sit mutuum obsequium. Coguntur et illi multa ferre in moribus nostris. Est tamen tempus, quum in re seria fas est uxori monere virum, si quid est alicuius momenti: nam ad levia praestat connivere. XA. Quod tandem? EU. Quum erit animo vacuo, nec commotus, nec solicitus, nec potus; tum absque testibus blande monendus, vel rogandus potius, ut in hoc aut illo melius consulat rei, aut famae, aut valetudini suae. Atque haec ipsa admonitio leporibus ac facetiis erit condienda. Nonnunquam praefatione ab illo stipulari soleo, ne mihi succenseret, si quid stulta mulier admonerem, quod ad illius honorem, aut valetudinem, aut salutem facere videretur. Ubi monuissem, quae volebam, amputavi sermonem illum, et ad alia iucundiora deflectebam. Est enim fere hoc nostrum vitium, mea Xantippe, ut semel exorsae loqui, finem facere nequeamus. XA. Aiunt. EU. Illud in primis cavebam, ne praesentibus aliis maritum obiurgarem, aut ne quid querelarum domo efferrem. Facilius sarcitur, si quid inter duos commissum est. Quod si quid extiterit eius generis, ut nec ferri possit, nec uxoris admonitione sanari, civilius est, ut uxor querelam deferat ad parentes et cognatos mariti, quam ad suos, et ita querelam temperet, ne videatur odisse maritum, sed vitium potius mariti. Nec tamen effutiat omnia, ut hic quoque tacitus agnoscat, et amet uxoris civilitatem. XA. Philosopham esse oportet, quae ista praestet. EU. Imo talibus factis maritos ad similem civilitatem invitabimus. XA. Sunt quos nulla civilitate corrigas. EU. Equidem non arbitror. Sed fac esse. Primum illud cogita: maritus ferendus est, qualisqualis est. Praestabilius igitur est ferre vel sui similem, vel paullo commodiorem factum nostra civilitate, quam nostra saevitia peiorem in dies. Quid si proferam maritos, qui simili civilitate correxerunt sponsas suas? Quan

to magis decet nos idem praestare adversus maritos?

ɪ. Narrabis igitur exemplum meo marito dissimillimum. EU. Est mihi familiaritas cum homine quodam nobili, docto, singularique morum dexteritate. Is duxerat puellam virginem, annos natam decem et septem, ruri in parentum aedibus perpetuo educatam, ut nobiles fere gaudent habitare ruri, ob venatum et aucupium. Rudem volebat ille quo facilius illam ad suos mores fingeret: coepit eam instituere literis ac musica, paullatimque assuefacere, ut redderet ea, quae audisset in concione, ceterisque rebus formare, quae post essent usui futurae. Haec quoniam erant nova puellae, quae domi suae fuerat in summo otio, et inter famulorum colloquia lususque educata, coeperunt esse taedio. Detrectabat obsequium, et quum maritus urgeret, illa sine fine flebat, nonnunquam et in terram abiiciebat sese, occipitium illidens solo, quasi mortem optans. Earum rerum quum nullus esset finis, maritus dissimulato stomacho, invitabat uxorem, ut animi relaxandi gratia una proficiscerentur rus ad aedes soceri. Ibi lubens obtemperabat uxor. Eo quum ventum esset, maritus reliquit uxorem apud matrem et sorores; ipse cum socero prodibat venatum. Ibi submotis testibus denarrat socero, se sperasse iucundam vitae sociam; nunc habere perpetuo lacrymantem, ac sese discruciantem, nec ullis monitis sanabilem: orat, ut sibi adsit in medendo filiae morbo. Socer respondet: se semel illi tradidisse filiam, quod si illa non obtemperaret verbis, uteretur suo iure, et verberibus eam emendaret. Tum gener, Novi, inquit, ius meum; sed malim eam tua vel arte, vel auctoritate sanari, quam ad hoc extremum remedium venire. Socer pollicitus est se curaturum. Post unum atque alterum diem captat tempus ac locum, ut solus esset cum filia: ibi vultu ad severitatem composito, inci-

pit commemorare, quam illa esset infelici forma, quam non amabilibus moribus, quam saepe metuisset, ne nullum illi posset invenire maritum. At ego meo maximo labore, inquit, talem inveni tibi, qualem nulla non optaret sibi, quantumvis felix. Et tamen tu, non agnoscens, quid pro te fecerim, nec intelligens, te talem habere maritum, qui, nisi esset humanissimus, vix te dignaretur habere in ancillarum numero, rebellas illi. Ne longum faciam, sic incanduit patris oratio, ut vix videretur manibus temperare. Est enim vir ingenio mire vafro, qui citra personam omnem posset quamvis agere comoediam. Ibi puella partim metu, partim veritate commota, accidit ad patris genua, rogans ut praeteritorum vellet oblivisci, se in posterum memorem fore officii sui. Ignovit pater, pollicitus se quoque fore patrem amantissimum, si, quod polliceretur, praestaret. XA. Quid deinde? EU. Puella digressa a colloquio parentis, rediit in cubiculum, offendit maritum solum; accidit illi ad genua, et ait: Marite, hactenus non novi neque te, neque me ipsam: posthac videbis me aliam factam, tantum obliviscere superiorum. Hanc vocem maritus excepit osculo, et omnia pollicitus est, si illa persisteret eo animo. XA. Quid? perstitit? EU. Usque ad mortem: neque quidquam erat tam humile, quod illa non alacris ac volens obiret volente marito. Tantus amor inter eos natus est et confirmatus. Post annos aliquot puella crebro sibi gratulata est, quod contigisset, tali marito nubere; qui nisi contigisset, eram, inquit, omnium mulierum perditissima. XA. Talium maritorum non minus rara est copia, quam alborum corvorum. EU. Iam si molestum non est, referam tibi quiddam de marito commoditate uxoris correcto, quod nuper accidit in hac ipsa civitate. XA. Nihil est quod agam, et perquam grata mihi est tua confabulatio. EU. Est vir

quidam non postremae nobilitatis: is, ut solet hoc hominum genus, plerumque venabatur Ruri incidit in puellam quandam pauperrimae mulierculae filiam; in eam coepit deperire, homo iam provectioris aetatis. Atque huius gratia frequenter pernoctabat foris. Praetextus erat venatio. Uxor huius, mulier insigni probitate, nescio quid suspicans, pervestigavit furta mariti sui: et eo profecto, nescio quo, adiit casam illam rusticanam; expiscata est de toto negotio, ubi dormiret, unde biberet, quis esset apparatus convivii. Nihil erat ibi supellectilis, sed mera paupertas. Abiit matrona domum, ac mox rediit, secum adducens lectum commodum et apparatum, vasa aliquot argentea; addidit pecuniam, admonens, ut, si quando rediret ille, tractarent eum civilius; dissimulans interim sese uxorem esse, ac sororem esse simulans. Post dies aliquot redit eo furtim maritus; videt auctam supellectilem, et apparatum lautiorem. Rogat unde is nitor insolitus: aiunt, matronam quandam honestam illi cognatam haec advexisse, ac mandasse, ut honestius posthac acciperetur. Illico tetigit animum illius suspicio, uxoris hoc esse factum. Reversus domum, rogat num illic fuisset: illa non negat. Rogavit, et quo tandem consilio misisset eo supellectilem. Mi vir, inquit, assuetus es vitae commodiori. Videbam illic te durius accipi; putabam esse officii mei, ut, quando ita tibi cordi est, lautius illic habereris. XA. O matronam nimium bonam. Ego citius pro lecto substravissem illi fasciculum urticarum ac tribulorum. EU. Sed audi finem. Vir, perspecta tanta probitate, tantaque mansuetudine coniugis suae, nunquam deinde usus est furtivo concubitu; sed domi semet oblectavit cum sua. Scio tibi notum esse Gilbertum Batavum. XA. Novi. EU. Is, ut scis, florenti aetate duxit uxorem iam provectiorem ac vergenti aetate. XA. Dotem fortasse duxit, non uxo-

rem. EU. Sic est. Is fastidiens uxoris, adamabat mulierculam, cum qua se subinde oblectabat foris. Raro domi prandebat aut coenabat. Quid tu heic eras factura? XA. Quid? Ego illi adamatae involassem in capillos, et maritum exeuntem ad illam perfudissem lotio, ut sic unctus iret ad convivium. EU. At quanto haec prudentius! Invitabat mulierculam domum suam, comiter accipiebat. Ita maritum quoque sine veneficiis domum pertraxit. Et si quando foris coenabat cum illa, misit eo missum aliquem elegantiorem, iubens ut suaviter viverent. XA. Ego malim mori, quam esse lena mei mariti. EU. Verum interim rem ipsam expende. Nonne hoc multo satius erat, quam si saevitia sua prorsus alienasset maritum, ac totam aetatem in iurgiis exegisset? XA. Fateor minus esse mali; sed ego non possem. EU. Unum adiiciam; atque ita discedam ab exemplis. Hic vicinus noster, vir probus et integer, sed paulo iracundior, quodam die pulsaverat uxorem suam, foeminam laudatissimam. Ea se recepit in intimum conclave, atque illic lacrymans atque singultiens, decoquebat animi aegritudinem. Aliquanto post per occasionem eodem ingressus est maritus; reperit uxorem flentem. Quid, inquit, heic lacrymas ac singultis, puerorum more? Tum illa prudenter: Quid? inquit; an non hoc satius, ut heic deplorem malum meum, quam si in via vociferer, quemadmodum solent aliae mulieres? Hoc dicto tam uxorio fractus ac victus hominis animus; data dextra pollicitus est uxori, se posthac nunquam in illam coniecturum manus: nec fecit. XA. Ego idem impetravi a meo diversa ratione. EU. Sed interim est inter vos bellum perpetuum. XA. Quid igitur velles me facere? EU. Primum mussanda est tibi omnis iniuria mariti, et animus illius officiis, comitate, mansuetudine paullatim est conciliandus: aut vinces tandem, aut certe multo commodiore uteris, quam

nunc uteris. XA. Ille ferocior est, quam ut ullis officiis mansuescat. EU. Eia, ne dixeris. Nulla est fera tam immanis, quin officiis cicuretur; ne desperes in homine. Fac periculum menses aliquot; me accusa, nisi senseris consilium hoc tibi fuisse bono. Sunt etiam quaedam vitia, ad quae tibi connivendum est. Illud ante omnia tibi cavendum censeo, ne quid rixae moveas in cubiculo, aut in lecto: sed curandum est, ut illic omnia sint festiva ac iucunda. Etenim si is locus, qui diluendis offensis, sarciendaeque gratiae consecratus est, lite aut aegritudine quapiam profanetur; iam sublatum est omne remedium benevolentiae reconciliandae. Sunt enim foeminae quaedam tam morosae, ut in ipso etiam coitu querantur ac rixentur, eamque voluptatem, quae diluere solet ex animis virorum, si quid inerat molestiae, morum fastidio reddant insuavem; pharmacum ipsum vitiantes, quum licuisset mederi offensis. XA. Istud mihi frequenter accidit. EU. Atqui tametsi semper est cavendum uxori, ne qua re molesta sit viro, tamen id maxime studere debet, ut in eo congressu se viro praebeat modis omnibus commodam et iucundam. XA. Viro: mihi cum bellua res est. EU. Mitte male loqui: fere nostra culpa viri mali sunt. Sed ut ad rem redeam: qui versantur in priscis fabulis poëtarum, narrant Venerem (eam faciunt deam connubii praesidem) habere cestum arte Vulcani confectum: in eo intextum esse quidquid est amatorii medicamenti: eo se cingit, quoties congressura est cum marito. XA. Fabulam audio. EU. Verum; sed audi, quid sibi velit fabula. XA. Dic. EU. Illud docet, uxorem omnem curam adhibere oportere, ut in congressu connubiali iucunda sit marito, quo recalescat ac redintegretur amor ille maritalis, et discutiatur ex animo, si quid erat offensionis aut taedii. XA. Sed unde nobis cestus ille? EU. Nihil opus veneficiis aut incantamentis.

Nullum incantamentum efficacius, quam morum probitas cum suavitate coniuncta. XA. Ego tali marito blandiri non possum. EU. At hoc tua refert, ut desinat esse talis. Si Circes artibus posses maritum vertere in suem aut ursum, faceres? XA. Nescio. EU. Nescis? An malles habere suem maritum, quam hominem? XA. Equidem malim hominem. EU. Age, quid si Circes artibus posses ex temulento reddere sobrium, ex prodigo frugalem, ex cessatore diligentem, nonne faceres? XA. Plane facerem: sed unde mihi istae artes? EU. Atqui istas artes habes in te, si modo velis adhibere. Tuus, velis nolis, sit oportet. Quo meliorem eum reddideris, hoc magis consulueris tibi. Tu tantum oculos habes defixos in illius vitia, eaque tibi exaggerant odium; et hac ansa tantum arripis illum, qua teneri non potest. Illa potius contemplare, quae bona sunt in illo; et hac ansa prehende illum, qua teneri potest. Antequam illi nuberes, tempus erat expendendi, quid haberet malorum. Oportebat enim non oculis solum, verum etiam auribus maritum deligere: nunc medendi tempus est, non accusandi. XA. Quae mulier unquam auribus cepit maritum? EU. Oculis capit, quae nihil aliud spectat, quam corporis formam: auribus, quae diligenter observat, quid fama de illo praedicet. XA. Pulchre mones, sed sero. EU. At non serum est studere corrigendo marito. Ad eam rem conducet, si quid pignoris ex te natum fuerit viro. XA. Iam natum est. EU. Quando? XA. Iam pridem. EU. Quot menses sunt? XA. Ferme septem. EU. Quid ego audio? Tu nobis trimestris foetus iocum renovas? XA. Nequaquam. EU. Ita necesse est, si tempus a nuptiarum die supputas. XA. Imo ante nuptias fuerat mihi cum eo colloquium. EU. An ex colloquio nascuntur pueri? XA. Forte solam nactus, coepit alludere, titillans axillas, ac latera, quo me provocaret ad ri-

sum. Ego non ferens titillationem, me resupinabam in lectum; ille incumbens figebat oscula, nec satis scio, quid egerit praeterea: certe paucis post diebus uterus coepit intumescere. EU. I nunc, et maritum contemne; qui si lusitans gignit liberos, quid faciet, quum serio rem aget? XA. Suspicor et nunc me gravidam esse. EU. Euge contigit felici fundo bonus cultor. XA. Hac in parte plus praestat, quam vellem. EU. Ista querela tibi cum paucis uxoribus est communis. Sed inter vos intercesserat pactum connubiale? XA. Intercesserat. EU. Levius igitur peccatum est. Estne proles mascula? XA. Est. EU. Illa vos rediget in gratiam, si tu vel paullulum temet accommodes. Quid alii praedicant de tuo marito sodales, et quibuscum habet commercium foris? XA. Praedicant eum esse moribus commodissimis, comem, liberalem, amicum amico. EU. Et ista mihi bonam spem faciunt, illum fore qualem volumus. XA. At mihi uni talis non est. EU. Sed tu te illi praebeto, qualem dixi; neque pro Eulalia voca Pseudolaliam, nisi tibi quoque talis esse coeperit. Quin et illud cogita, illum adhuc iuvenem esse, nondum opinor egressum annos viginti quatuor: nondum novit, quid sit esse patremfamilias. Iam non est tibi cogitandum de divortio. XA. At frequenter cogitavi. EU. Verum ea cogitatio si quando tibi inciderit in mentem, primum reputa tecum, quam nihili res sit foemina divulsa a viro. Summum decus matronae est, morigeram esse suo coniugi. Ita natura comparatum est. Ita voluit Deus, ut mulier tota pendeat a viro. Tantum cogita id quod res est: maritus est, alius non potest obtingere. Deinde veniat in mentem puellus ille duobus communis. Quid de illo statues? Aufores tecum? fraudabis maritum sua possessione. Relinques apud illum? spoliabis te ipsam eo, quo nihil habes carius. Postremo dic mihi, habesne, quae tibi male velint? XA. Ha-

beo novercam germanam; praeterea socrum huic simillimam. EU. Adeo tibi male volunt? XA. Cuperent extinctam. EU. Et istae tibi fac ut in mentem veniant. Quid enim illis possis facere gratius, quam si videant te divulsam a marito, viduam, imo plus quam viduam vivere? Nam viduis licet alteri nubere. XA. Equidem probo tuum consilium, sed taedet diutini laboris EU. At reputa, quantum laborum sumpseris prius, quam hunc psittacum docueris quaedam humana verba sonare. XA. Plurimum profecto. EU. Et piget operam sumere in fingendo marito, quicum perpetuo suaviter degas aetatem? Quantum laboris sumunt homines, ut equum sibi commodum reddant? et nos pigebit adlaborare, ut maritis utamur commodioribus? XA. Quid faciam? EU. Iam dixi. Cura ut domi niteant omnia, ne quid sit molestiae, quod illum exigat ex aedibus. Tu te illi comem praebe, semper interim memor reverentiae cuiusdam, quam uxor debet marito. Absit tristitia; sed absit et petulantia: nec putida sis, nec lasciva. Sit apparatus domi lautus. Nosti palatum mariti: quod illi suavissimum est, id coquito. Quin etiam iis, quos ille amat, comem et affabilem te praebeto. Hos frequenter ad convivium voca. In convivio facito, ut laeta plenaque hilaritatis sint omnia. Denique si quando ille vino laetior pulsabit suam testudinem, tu voce accinito. Sic assuefacies maritum manere domi, et minues impensas. Sic enim ille cogitabit tandem: Nae ego insigniter insanio, qui foris magna rei famaeque iactura victitem cum scorto, quum domi habeam uxorem multo lepidiorem, meique amantiorem, apud quam nitidius ac lautius accipi liceat. XA. An credis successurum, si tentem? EU. Me vide. Ad me recipio. Interim et maritum tuum aggrediar; admonebo et illum sui officii. XA. Laudo consilium; at vide ne quid huius rei suboleat ipsi: misceret coelum terrae.

EU. Ne metue. Ita per ambages temperabo sermonem, ut ipse mihi narret, quid inter vos sit turbarum. Hoc facto, meo more tractabo illum blandissime, et ut spero, tradam eum tibi commodiorem. De te per occasionem mentiar, quam amanter de illo sis locuta. XA. Christus bene fortunet quod agimus. EU. Aderit, modo ne desis tibi.

MILITIS ET CARTHUSIANI.

MI. Salve, mi frater. CA. Salve et tu, germane carissime. MI. Vix te agnosco. CA. Adeone consenui intra biennium? MI. Non: sed caput rasum, nova vestis, faciunt, ut mihi videaris aliud quoddam animal. CA. Itane non agnosceres uxorem tuam, si tibi occurreret induta nova veste? MI. Non, si tali. CA. At ego te probe agnosco, cui non solum vestis mutata est, verum etiam facies, totusque corporis habitus. Quot coloribus pictus es! Nulla avis aeque variat plumas suas. Tum quam omnia secta, quam nihil iuxta naturam aut morem communem! Adde tonsum verticem, barbam semirasam, silvam, quae supra labrum superius est, perplexam, nec aliter hinc et hinc prominentem, quam solent in felibus pili longiores. Nec una cicatrix foedavit vultum; ut Samius quispiam litteratus videri possis *), de quo iocus est proverbii. MI. Sic decet redire e bello. Sed dic mihi, erat heic tanta bonorum medicorum inopia? CA. Quam ob rem? MI. Quia nulli commiseris sanandum cerebrum tuum prius, quam in hanc servitutem te praecipitem dares. CA. Itane videor insanisse? MI. Maxime. Quid erat necesse heic te sepeliri ante tempus, quum esset unde commode viveres

*) *Samius litteratus* proverbium est in cicatricosos, vel stigmatibus notatos, inde dictum, quod quum Samii captivis Atheniensium inussissent noctuam, Athenienses vicissim Samiis inurebant Samaenam, genus navis lato ventre, a prora veluti suillum rostrum praeferens.

in mundo? CA. At nunc non videor tibi in mundo vivere? MI. Non, per Iovem. CA. Dic quam ob rem? MI. Quia non licet ambulare quo velis. Huic loco velut caveae includeris: adde rasuram, vestem prodigiosam, solitudinem, piscium perpetuum esum, ut mirer teipsum non verti in piscem. CA. Si verterentur homines in omnia quibus vescuntur, tu iam pridem porcus esses: nam suilla soles delectari. MI. Non dubito quin iam dudum poeniteat te instituti: paucos enim comperio, quos non capiat poenitudo. CA. Hoc illis usu venit, qui se in hoc vitae genus velut in puteum praecipitant: ego descendi sensim et consulto, prius explorato me ipso, perspectaque tota huius vitae ratione, iam annos natus viginti octo, qua aetate sibi quisque notus esse potest. Quod ad locum attinet, tu quoque loco angusto concluderis, si totius mundi consideres amplitudinem. Nec refert, quam spatiosus sit locus, modo nihil desit ad vitae commoditatem. Multi raro, aut nunquam exeunt civitatem, in qua nati sunt: qui si vetarentur exire, magnopere sibi displicerent, et incesseret illis mira libido relinquendae civitatis. Hic affectus vulgaris est, quo ego careo. Imaginor, heic totum esse mundum, et haec tabula mihi totum terrarum orbem repraesentat, quem ego cogitatione iucundius simul et tutius perambulo, quam is qui navigavit ad novas insulas. MI. Heic tu propemodum dicis verum. CA. Rasuram damnare non potes, qui volens tondearis, utique commoditatis gratia. Mihi rasura, si nihil aliud, certe reddit caput purius, ac fortasse salubrius. Venetiae quam multi patricii totum etiam caput radunt! Quid autem habet prodigiosum vestis? Nonne tegit corpus? Ad duplicem usum adhibetur vestis, ut depellatur iniuria coeli, eaque velet, quae pudor iubet tegi. An non hos usus praebet haec vestis? Sed offendit color. Quis color magis decet omnes Christianos,

quam is qui datus est omnibus in baptismo? Dictum est tibi quoque: *Accipe vestem candidam.* Haec itaque vestis admonet me, quid promiserim in baptismo; nimirum innocentiae perpetuum studium. Porro solitudinem si vocas turbae fugam, hoc exemplum est non nostrum, sed veterum prophetarum, atque etiam philosophorum ethnicorum, et quibuscunque bonae mentis cura fuit. Imo poëtae, astrologi, ac similibus artibus dediti, quoties aliquid magni ac supra vulgus hominum moliuntur, secessum quaerere solent. Cur autem voces hanc solitudinem? Unius amiculi confabulatio pellit solitudinis taedium. Heic habeo sodales omnium rerum plus quam sedecim. Ad haec intervisunt amici crebrius quam vellem aut expedit; et tibi videor in solitudine vivere? MI. At non semper licet cum his confabulari. CA. Nec semper expedit. Atque hoc iucundior est confabulatio, quod voluptatis gratiam augeat interrupta copia. MI. Non pessime coniectas. Nam mihi quoque suaviores sunt carnes, revoluto Pascha post quadragesimam. CA. Nec interim tamen, quum maxime videor solus, desunt mihi confabulones, longe festiviores ac suaviores istis vulgaribus congerronibus. MI. Ubi sunt? CA. Vides heic codicem Evangelicum? In hoc mecum fabulatur ille, qui olim additus facundus comes in via duobus discipulis proficiscentibus in Emauntem, effecit, ut non sentirent itineris laborem, sed sentirent dulcissimum cordis ardorem, inhiantes mellitis illius sermonibus. In hoc mihi loquitur Paulus, in hoc Esaias, ceterique prophetae. Heic mecum confabulatur dulcissimus ille Chrysostomus, heic Basilius, heic Augustinus, heic Hieronymus, heic Cyprianus, ceterique non minus eruditi quam facundi doctores. An nosti ullos tam amoenos confabulones, quos cum his conferas? An in tali sodalitio, quod mihi nunquam non adest, reputas

obrepere posse solitudinis taedium? MI. Mihi frustra loquerentur, non intellectaro. CA. Iam quid refert, quibus rebus hoc corpusculum alatur, cui minimo satis fit, si iuxta naturam vivamus? Uter nostrum habitior? tu, qui vesceris perdicibus, phasianis et capis; an ego, qui vivo piscibus? MI. Si tibi esset uxor, ut mihi est, minus haberes succi. CA. Et ideo sufficit quilibet cibus, et quantumvis exiguus. MI. Sed interim agitas vitam Iudaicam. CA. Bona verba: Christianam, si non assequimur, certe sequimur. MI. In veste, cibo, preculis, ceterisque caeremoniis ponitis fiduciam, neglecto studio pietatis Evangelicae. CA. Quid alii faciant, non est meum iudicare: ego his rebus nequaquam confido, minimumque tribuo; sed in animi puritate et in Christo colloco fiduciam. MI. Cur igitur observas? CA. Ut mihi pax sit cum fratribus meis; et ne cui quoquo modo sim offendiculo. Nolim autem offendere quenquam ob huiusmodi res leviculas, quas nihil est negotii servare. Ut sumus homines quacunque veste tecti, minutissimarum etiam rerum similitudo aut dissimilitudo conciliat aut dirimit concordiam. Rasum caput, aut vestis color, per se quidem non commendat me Deo. Sed quid diceret populus, si comam alerem, aut tuam istam vestem sumerem? Reddidi tibi rationem mei consilii; nunc quaeso ut mihi vicissim tui consilii rationem reddas, dicasque, ubi cessarint omnes boni medici, quum relicta domi uxore iuvencula et liberis, proficiscereris in militiam, vili salario conductus ad iugulandos homines, idque tui quoque capitis periculo. Neque enim tibi res erat cum fungis aut papaveribus, sed cum armatis viris. Utrum vero putas infelicius, iugulare Christianum hominem ob mercedulam, a quo nunquam sis laesus; an te ipsum simul, et corpus, et animam, in aeternum exitium mittere? MI. Fas est occidere hostem. CA. Fortas

sis est, si impetat patriam tuam. Tum pium videri potest, pugnare pro liberis et uxore, pro parentibus et amicis, pro aris et focis, pro tranquillitate publica. Quid istuc ad tuam militiam mercenariam? Ego, si perisses in hoc bello, non redemissem animam tuam vitiosa nuce. MI. Non? CA. Non, ita me Christus bene amet. Iam utrum existimas durius, obedire bono viro, quem nos Priorem vocamus, qui vocet ad preces, ad sacram lectionem, ad doctrinam salutarem, ad psallendum Deo; an obedire barbaro cuipiam centurioni, qui saepe magnis ac nocturnis itineribus vocet quo lubet, ac revocet; qui bombardarum ictibus obiiciat, qui iubeat te stare loco aut occisurum, aut occidendum? MI. Minus narras, quam res habeat, malorum. CA. Si quid ego deflexero a disciplina huius instituti, poena est admonitio, aut aliud leve quiddam: tibi, si quid committas adversus leges imperatorias, aut pendendum est, aut nudo inter intentatas in te lancearum cuspides eundum. Nam plecti capite, beneficium est. MI. Non possum refragari veris. CA. Iam cultus iste satis indicat, te non multum nummorum referre domum. MI. Nummorum mihi iam pridem ne pilus quidem fuit, imo multum aeris alieni conflavi. Proinde huc deflexi, ut me instruas viatico. CA. Utinam huc deflexisses, quum properares in sceleratam istam militiam. Sed unde tanta nuditas? MI. Rogas unde? Quidquid ex salario, quidquid ex praedationibus, sacrilegiis, rapinis, furtis parare licuit, id totum absumebatur in vina, scorta, et aleam. CA. O te miserum! Et interim uxorcula, cuius gratia Deus iussit relinqui patrem et matrem, domi moerebat deserta cum parvis liberis. Et interea tibi videbaris vivere in tantis miseriis, in tantis sceleribus? MI. Hoc fallebat sensum malorum, quod innumeros haberem malorum socios. CA. Quin illud vereor, ne uxor te non agnoscat. MI.

Qui sic? CA. Quia sic cicatrices pinxerunt tibi novam faciem. In fronte quam fossam habes! Videtur tibi exsectum fuisse cornu. MI. Imo si rem nosses, gratulareris mihi hanc cicatricem. CA. Quam ob rem? MI. Minimo minus aberat, quin perierim. CA. Quid erat mali? MI. Cuidam tendenti rupta est balista chalybea; eius fragmentum insiliit in frontem. CA. Et in bucca cicatricem habes palmo longiorem. MI. Hoc vulnus accepi in pugna. CA. Bellica? MI. Non: inter aleam ortum est dissidium. CA. Iam et in mento video nescio quid gemmarum. MI. Nihil est. CA. Suspicor tibi contractam scabiem, quam vocant Hispanicam. MI. Recte divinas, mi frater. Tertium ea laboravi usque ad vitae periculum. CA. Unde hoc mali accidit tibi, ut sic incurvus incedas, quasi esses nonagenarius, aut quasi messor quispiam, aut quasi delumbatus esses fuste? MI. Morbus ita contraxit nervos. CA. Nae heic magnificam passus es metamorphosin. Antehac eras eques, nunc ex centauro factus es animal semireptile. MI. Haec nimirum est alea Martis. CA. Imo haec est insania tuae mentis. Quas vero manubias uxori tuae liberisque tuis referes domum? lepram? Nam ista scabies nihil aliud est, quam leprae species; nisi quod ideo non vitatur, quia multorum est communis, praecipue nobilium: at ob hoc ipsum magis debebat vitari. Nunc istud malum adfricabis iis, qui tibi debuerant esse carissimi: et ipse per omnem vitam putre cadaver circumferes. MI. Quaeso te, frater, ut desinas: satis malorum est, etiamsi non accedat obiurgationis molestia. CA. Quotam autem malorum partem commemoravi? Ista corporis duntaxat sunt. Iam animam vero qualem reportas, quanta scabie putrem, quot vulneribus sauciam! MI. Tam puram refero, quam est cloaca Parisiis, in via quae dicitur vulgo Maberti, aut latrina publica. CA. Vereor ne multo peius oleat apud Deum et angelos eius. MI. Sed

iam rixae satis est; dic aliquid de sarciendo viatico. CA. Mihi nihil est quod dem, experiar quid velit Prior. MI. Atqui si quid daretur, essent tibi paratae manus: nunc multae obstant difficultates, quando numerandum est aliquid. CA. Quid alii faciant, ipsi viderint: mihi nec ad accipiendum, nec ad dandum sunt manus. Verum de his a prandio; nunc tempus monet, ut accumbamus.

PSEUDOCHEI ET PHILETYMI.

PH. Unde tibi scatet tanta mendaciorum vis? PS. Unde suppetunt araneae fila? PH. Non est igitur artis, sed naturae. PS. A natura profecta sunt semina: ars et usus auxere facultatem. PH. Non te pudet? PS. Non magis quam coccycem suae cantionis. PH. At tibi in manu est mutare cantionem tuam; et in hoc est homini data lingua, ut vera praedicet. PS. Imo ut conducibilia. At non semper expedit vera dicere. PH. Ita nonnunquam conducit habere manus furaces. Et hoc vitium esse tuo cognatum, testatur etiam populare proverbium. PS. Utrumque vitium honestis nititur auctoribus: illud habet Ulyssem tantopere laudatum ab Homero; hoc Mercurium etiam deum, si poëtis credimus. PH. Cur igitur vulgus execratur mendaces, fures etiam subiguntur in crucem? PS. Non ideo quod mentiantur, aut furentur, sed quod inscite mentiantur aut furentur; vel quia praeter naturam, vel quia non satis callentes artem. PH. Estne scriptor quispiam, qui tradit artem mentiendi? PS. Bonam artis partem monstravere tui rhetores. PH. Hi quidem tradunt artem bene dicendi. PS. Verum: sed bona pars bene dicendi est, scite mentiri. PH. Quid est scite mentiri? PS. Vis definiam? PH. Volo. PS. Est ita mentiri, ut lucro sit, nec deprehendi possis. PH. At quotidie deprehenduntur multi. PS. Isti non sunt artifices absoluti. PH. Es igitur tu absolutus artifex?

PS. Propemodum. PH. Experire an me possis mentiendo fallere. PS. Et te quoque possim, vir optime, si libeat. PH. Dic igitur aliquod mendacium. PS. At iam dixi. Non deprehendisti? PH. Non. PS. Age, fac sis attentus. Nunc incipiam mentiri. PH. Sum attentus: dic aliquid. PS. At iam iterum mentitus sum, te non deprehendente. PH. Equidem nihil adhuc audio mendacii. PS. Audisses, si calleres artem. PH. Proinde commonstra tu. PS. Primum appellavi te virum optimum. An non istuc est insigne mendacium, quum ne bonus quidem sis: et, si bonus esses, optimus dici non possis, quum sint innumeri te meliores? PH. Hęic plane fefelleras. PS. Iam fac periculum, an possis alterum mendacium ex te deprehendere. PH. Non possum. PS. Heic desidero ingenium, quod alibi praestas. PH. Fateor; ostende tu. PS. Quum dicerem, nunc incipiam mentiri, nonne magnifice mentiebar, quum tot annos assueverim mentiri, et paulo ante, quam hoc dicerem, essem mentitus? PH. Mirum praestigium. PS. Sed nunc saltem monitus arrige aureis, ut deprehendas mentientem. PH. Arrexi; dic. PS. Imo iam dictum est, et tu meum mendacium es imitatus. PH. Tu mihi persuadebis, quod nec aures habeam nec oculos. PS. Quum homini sint aures immobiles, ut nec arrigi possint, nec demitti, mentiebar te arrecturum aures. PH. Talibus mendaciis plena est omnis hominum vita. PS. Non talibus tantum, o bone. Nam haec ludicra sunt; sunt quae rem adferant. PH. Turpius est lucrum ex mendacio, quam ex lotio *). PS. Verum est, inquam; sed iis, qui mentiendi nesciunt artem. PH. Quam igitur tu calles artem? PS. Non aequum est, ut te gratis doceam: numera; et audies. PH. Non emo malas artes. PS. Donas igitur gratis fundum tuum? PH. Non sic insanio. PS. At ego ex hac arte mea certiores capio fructus, quam tu ex

*) Cf. Sueton. Vespas. c. 23.

tuo fundo. PH. Manebit tibi ars tua: tantum profer specimen, ut intelligam non omnino vanum esse, quod dicis. PS. Accipe igitur specimen. Multis multorum negotiis memet admisceo: emo, vendo, recipio, sumo mutuo, accipio depositum. PH. Quid tum postea? PS. Atque heic potissimum capto eos, a quibus non facile deprehendar. PH. Quos? PS. Stupidos, obliviosos, incogitantes, longe semotos, et mortuos. PH. Certum est, mortuos neminem redarguere. PS. Si quid cui vendo in diem, diligenter annoto in libellis rationum. PH. Quid deinde? PS. Ubi reddenda est pecunia, plus imputo mercium emptori, quam acceperit. Is si incogitans est, aut obliviosus, mihi certum est lucrum. PH. Quid si deprehendat? PS. Profero librum rationalem. PH. Quid si is doceat et evincat, se non accepisse quod imputas? PS. Reclamo quantum possum. Nam in hac arte prorsus inutilis est pudor. Denique extrema ancora est, ut aliquid comminiscar. PH. Quid palam deprehensus? PS Nihil est facilius: erravit famulus, aut ipse lapsus sum memoria. Scitum est multas simul miscere rationes: heic facilius est imponere. Exempli caussa: sunt quaedam dispuncta, quod soluta sit pecunia: sunt alia pro quibus nihil numeratum est. Haec in posterioribus codicillis misceo, sic ut nihil dispungam. Ubi supputatur, contendimus, et vinco plerumque, vel periurio. Est et hoc artis: fere rationem ineo cum accincto ad iter, et imparato. Nam mea mihi semper parata sunt. Deponitur aliquid apud me, servo clam apud me, nec reddo. Longum est prius quam resciscat ille, ad quem res missa est. Tandem si non licebit infitiari, dico, mihi periisse: aut contendo me misisse, quod non misi: incuso aurigas. Postremo, si vitare non possum quin reddam, reddo accisum *). PH. Bella vero ars. PS. Nonnun-

*) Diminutum. Sic dicitur *moneta accisa*.

quam eodem nomine bis accipio pecuniam, si liceat: primum domi, deinde illic quo proficiscor: et nusquam non sum. Interim tempus inducit oblivionem, confunduntur rationes, aliquis moritur, aut suscipit longinquam peregrinationem: ut omnia pessime cadant, saltem interim usus sum aliena pecunia. Nonnullos etiam capto specie benignitatis, ut faveant mentienti, sed semper de alieno: de meo nec matri darem teruncium. Quamquam autem in singulis videatur lucrum exiguum, ex multis tamen (multis enim memet, ut dixi, misceo) nascitur acervus haudquaquam poenitendus. Porro ne deprehendar, quum multae sint technae, tum illa praecipua: omneis omnium epistolas, quas possum, intercipio, resigno ac lego. Si quid obfuturum suspicor, premo: aut si reddo, reddo meo tempore. Ad haec inter longo semotos intervallo mendaciis meis sero simultatem. PH. Quis istinc usus? PS. Geminus. Primum, si non praestatur, quod alterius nomine promisi et quo nomine munus etiam accepi, (nam fumos huiusmodi magno vendo) fingo, per illum aut illum stetisse, quo minus perfectum sit. PH. Quid si neget ille? PS. Is procul abest, puta Basileae; ego polliceor in Anglia: deinde fit, ut orta simultate neuter alteri credat, si quid incuser. Habes specimen artis. PH. At istam artem nos crassiores solemus vocare furtum, qui ficum vocamus ficum, et scapham scapham. PS. O hominem iuris Caesarei rudem! An licet intendere actionem furti ei, qui suppressit depositum, aut qui abiurat mutuum, aut simili techna imposuit? PH. Oportuit. PS. Proinde vide prudentiam artificum. Ex his plus est lucri, aut certe tantundem; et minus est periculi. PH. Male sit tibi cum tuis technis ac mendaciis. Non enim libet dicere, vale. PS. Tu ringere cum tua pannosa veritate; ego interim suaviter agam cum meis furtis ac mendaciis, dextro Ulysse ac Mercurio.

NAUFRAGIUM.

ANTONIUS, ADOLPHUS.

AN. Horrenda narras. Est istuc navigare? Prohibeat Deus, ne mihi quidquam unquam tale veniat in mentem. AD. Imo quod hactenus commemoravi, lusus merus est prae his quae nunc audies. AN. Plus satis malorum audivi: inhorresco te memorante, quasi ipse periculo intersim. AD. Imo mihi iucundi sunt acti labores. Ea nocte quiddam accidit, quod magna ex parte spem salutis ademit nauclero. AN. Quid, obsecro? AD. Nox erat sublustris, et in summo malo stabat quidam e nautis in galea; sic enim vocant, opinor; circumspectans, si quam terram videret: huic coepit adsistere sphaera quaedam ignea: id nautis tristissimum ostentum est, si quando solitarius ignis est; felix, quum gemini. Hos vetustas credidit Castorem et Pollucem. AN. Quid illis cum nautis, quorum alter fuit eques, alter pugil? AD. Sic visum est poëtis. Nauclerus qui clavo assidebat, Socie, inquit, (nam eo nomine se mutuo compellant nautae;) videsne, quod sodalitium tibi claudat latus? Video, respondit ille; et precor ut sit felix. Mox globus igneus delapsus per funes devolvit sese usque ad nauclerum. AN. Num ille exanimatus est metu? AD. Nautae assuevere monstris. Ibi paullisper commoratus, volvit se per margines totius navis: inde per medios foros dilapsus evanuit. Sub meridiem coepit magis ac magis incrudescere tempestas. Vidistine unquam Alpes? AN. Vidi. AD. Illi montes verrucae sunt, si conferantur ad undas maris. Quoties tollebamur in altum, licuisset lunam digito contingere: quoties demittebamur, videbamur dehiscente terra recta ire in Tartara. AN. O insanos, qui se credunt mari! AD. Nautis frustra luctantibus cum tempestate, tandem nauclerus totus pallens nos adiit.

AN. Is pallor praesagit aliquod magnum malum. AD. Amici, inquit, desii esse dominus navis meae; vicere venti: reliquum est, ut spem nostram collocemus in Deo, et quisque se paret ad extrema. AN. O vere Scythicam concionem! AD. In primis autem, inquit, exoneranda est navis; sic iubet necessitas, durum telum: praestat consulere vitae dispendio rerum, quam simul cum rebus interire. Persuasit veritas: proiecta sunt in mare plurima vasa plena pretiosis mercibus. AN. Hoc erat vere iacturam facere. AD. Aderat Italus quidam, qui legatum egerat apud regem Scotiae: huic erat scrinium plenum vasis argenteis, annulis, panno, ac vestimentis sericis. AN. Is nolebat decidere cum mari? AD. Non; sed cupiebat aut perire cum amicis opibus suis, aut simul cum illis servari. Itaque refragabatur. AN. Quid nauclerus? AD. Per nos, inquit, liceret tibi cum tuis perire solum: sed aequum non est, ut nos omnes tui scrinii caussa periclitemur; alioqui te una cum scrinio dabimus in mare praecipitem. AN. Orationem vere nauticam. AD. Sic Italus quoque iacturam fecit, multa mala precans et superis et inferis, quod suam vitam elemento tam barbaro credidisset. AN. Agnosco vocem Italicam. AD. Paulo post venti, nihilo mitiores facti nostris muneribus, rupere funes, disiecere vela. AN. O calamitatem. AD. Ibi rursus nos adit nauta. AN. Concionaturus? AD. Salutat: Amici, inquit, tempus hortatur, ut unusquisque Deo se commendet, ac morti se praeparet. Rogatus a quibusdam nauticae rei non imperitis, ad quot horas se crederet posse tueri navem, negavit se posse polliceri quidquam, sed ultra tres horas non posse. AN. Haec concio durior etiam erat priore. AD. Haec ubi locutus est, iubet incidi funes omnes, ac malum usque ad thecam, cui inseritur, incidi serra, ac simul cum antennis devolvi in mare. AN. Cur hoc? AD. Quoniam

sublato aut lacero velo erat oneri, non usui: tota spes erat in clavo. AN. Quid interea vectores? AD. Ibi vidisses miseram rerum faciem: nautae canentes, Salve Regina, implorabant matrem Virginem, appellantes eam stellam maris, reginam coeli, dominam mundi, portum salutis, aliisque multis titulis illi blandientes, quos nusquam illi tribuunt sacrae literae. AN. Quid illi cum mari, quae nunquam, opinor, navigavit? AD. Olim Venus agebat curam nautarum, quia nata credebatur ex mari: ea quoniam desiit curare, suffecta est huic matri non virgini Virgo mater. AN. Ludis. AD. Nonnulli procumbentes in tabulas adorabant mare, quidquid erat olei effundentes in undas, non aliter illi blandientes, quam solemus irato principi. AN. Quid aiebant? AD. O clementissimum mare, o generosissimum mare, o ditissimum mare, o formosissimum mare; mitesce, serva: huiusmodi multa occinebant surdo mari. AN. Ridicula superstitio. Quid alii? AD. Quidam nihil aliud, quam vomebant, plerique vota nuncupabant. Aderat Anglus quidam, qui promittebat montes aureos Virgini Walsamgamicae, si vivus attigisset terram. Alii multa promittebant ligno crucis, quod esset in tali loco; alii rursum, quod esset in tali loco. Idem factum est de Maria Virgine, quae regnat in multis locis; et putant votum irritum, nisi locum exprimas. AN. Ridiculum: quasi divi non habitent in coelis. AD. Erant, qui se promitterent fore Carthusianos. Erat unus, qui polliceretur se aditurum divum Iacobum, qui habitat Compostellae, nudis pedibus et capite, corpore tantum lorica ferrea tecto, ad haec cibo emendicato. AN. Nemo meminit Christophori? AD. Unum audivi non sine risu, qui clara voce, ne non exaudiretur, polliceretur Christophoro, qui est Lutetiae in summo templo, mons verius quam statua, cereum tantum, quantus esset ipse. Haec quum vo-

ciferans quantum poterat identidem inculcaret, qui forte proximus assistebat illi notus, cubito tetigit eum ac submonuit: Vide quid pollicearis: etiamsi rerum omnium tuarum auctionem facias, non fueris solvendo. Tum ille voce iam pressiore, ne videlicet exaudiret Christophorus: Tace, inquit, fatue; an credis me ex animi sententia loqui? Si semel contigero terram, non daturus sum illi candelam sebaceam. AN. O crassum ingenium! suspicor fuisse Batavum. AD. Non; sed erat Zelandus. AN. Miror, nulli in mentem venisse Paulum Apostolum, qui ipse olim navigarit, et fracta navi desilierit in terram. Is enim haud ignarus mali didicit miseris succurrere. AD. Pauli nulla erat mentio. AN. Precabantur interim? AD. Certatim. Alius canebat, Salve Regina; alius, Credo in Deum. Erant, qui peculiares quasdam preculas habebant, non dissimiles magicis, adversus pericula. AN. Ut afflictio facit religiosos! Rebus secundis nec Deus, nec divus quisquam nobis venit in mentem. Quid tu interea? Nulli divorum nuncupabas vota? AD. Nequaquam. AN. Cur ita? AD. Quia non paciscor cum divis. Quid est enim aliud, quam contractus iuxta formulam, Do, si facias: aut, Faciam, si facias: Dabo cereum, si enatem: Ibo Romam, si serves. AN. At implorabas alicuius divi praesidium? AD. Ne id quidem. AN. Quam ob rem autem? AD. Quia spatiosum est coelum. Si cui divo commendaro meam salutem, puta sancto Petro, qui fortasse primus audiet, quod adstet ostio; priusquam ille conveniat Deum, priusquam exponat caussam, ego iam periero. AN. Quid igitur faciebas? AD. Recta adibam ipsum Patrem, dicens, Pater noster, qui es in coelis. Nemo divorum illo citius audit, aut libentius donat quod petitur. AN. Sed interea non reclamabat tibi conscientia? Non verebaris appellare patrem, quem tot sceleribus offenderas? AD. Ut

ingenue dicam, deterrebat nonnihil conscientia; sed mox recipiebam animum, ita mecum cogitans: Nullus est pater tam iratus filio, quin si videat eum periclitantem in torrente aut lacu, capillis arreptum eiiciat in ripam. Inter omneis nullus se tranquillius agebat, quam mulier quaedam, cui erat infantulus in sinu, quem lactabat. AN. Quid illa? AD. Sola nec vociferabatur, nec flebat, nec pollicitabatur: tantum complexa puellum, precabatur tacite. Interea dûm navis subinde illideretur vado, nauclerus metuens ne tota solveretur, rudentibus eam cinxit a prora et a puppi. AN. O misera praesidia! AD. Interim exoritur quidam sacrificus senex, annos natus sexaginta; nomen erat Adamus: is abiectis vestibus usque ad indusium, abiectis etiam ocreis et calceis, iussit, ut omnes itidem pararemus nos ad natandum. Atque ita stans in medio navis, concionatus est nobis ex Gersone quinque veritates de utilitate confitendi; hortatus omneis, ut se quisque praepararet et vitae et morti. Aderat et Dominicanus quidam. His confessi sunt qui volebant. AN. Quid tu? AD. Ego videns omnia plena tumultus, tacite confessus sum Deo, damnans apud illum meam iniustitiam et implorans illius misericordiam. AN. Quo migraturus, si sic perisses? AD. Hoc committebam iudici Deo. Neque enim volebam esse mei ipsius iudex: tamen bona quaedam spes interim habebat animum meum. Dum haec aguntur, redit ad nos nauta lacrymabundus. Paret, inquit, se quisque; nam navis non erit nobis usui ad quartam horae partem. Iam enim locis aliquot convulsa hauriebat mare. Paulo post nauta renuntiat nobis, se videre procul turrim sacram, adhortans, ut divi, quisquis esset eius templi praeses, auxilium imploraremus. Procumbunt omnes, et orant ignotum divum. AN. Si nomine compellassetis eum, fortassis audisset. AD. Erat ignotum. Interim nauclerus

quantum potest, eo navim dirigit iam laceram, iam undique combibentem undas, ac plane dilapsuram, ni rudentibus fuisset succincta. AN. Dura rerum conditio. AD. Eo provecti sumus, ut eius loci incolae prospicerent nos periclitantes; ac procurrentes catervatim in extremum littus, sublatis togis, et galeris in lanceas impositis, invitabant ad sese; ac iactatis in coelum brachiis significabant se deplorare nostram fortunam. AN. Exspecto quid evenerit. AD. Iam mare totam navim occuparat, ut nihilo tutiores essemus futuri in navi, quam in mari. AN. Heic ad sacram ancoram *) confugiendum erat. AD. Imo ad miseram. Nautae scapham exonerant aqua, ac demittunt in mare. In hanc omnes sese conantur coniicere, nautis magno tumultu reclamantibus, scapham non esse capacem tantae multitudinis, arriperet sibi quisque quod posset, ac nataret. Res non patiebantur lenta consilia: alius arripit remum, alius contum, alius alveum, alius situlam, alius tabulam; ac suo quisque praesidio nitentes committunt se fluctibus. AN. Quid interim accidit illi mulierculae, quae sola non eiulabat? AD. Illa omnium prima pervenit ad littus. AN. Qui potuit? AD. Imposueramus eam repandae tabulae, et sic alligaveramus, ut non facile posset decidere: dedimus illi tabellam in manum, qua vice remi uteretur: ac bene precantes exposuimus in fluctus, conto protrudentes, ut abesset a navi, unde erat periculum: illa laeva tenens infantulum, dextra remigabat. AN. O viraginem! AD. Quum iam nihil superesset, quidam avulsit ligneam statuam Virginis matris, iam putrem atque excavatam a soricibus, eamque complexus coepit natare. AN. Scapha pervenit incolumis? AD. Nulli prius periere. Porro triginta sese in eam coniecerant. AN. Quo malo fato id factum est?

*) i. e. ad extrema praesidia. Cf. pag. 192.

AD. Prius quam posset se liberare a magna navi, illius vacillatione subversa est. AN. O factum male! Quid tum? AD. Ego, dum aliis consulo, paene perieram. AN. Quo pacto? AD. Quia nihil supererat aptum natationi. AN. Illic subera fuissent usui. AD. In eo rerum articulo maluissem vile suber, quam candelabrum aureum. Circumspicienti tandem venit in mentem de ima mali parte: eam quoniam solus eximere non poteram, adscisco socium: huic ambo innixi committimus nos mari, sic ut ego déxtrum cornu tenerem, ille laevum. Dum sic iactamur, sacrificus ille concionator nauticus, medium iniecit se in humeros nostros. Erat autem ingenti corpore. Exclamamus: quis ille tertius? Is perdet nos omneis. Ille contra placide: Sitis, inquit, bono animo; sat spatii est, Deus aderit nobis. AN. Cur ille tam sero coepit esse natator? AD. Imo futurus erat in scapha, una cum Dominicano: nam omnes hoc honoris illi deferebant; sed quamquam erant invicem confessi in navi, tamen obliti nescio quid circumstantiarum, rursus ibi in ora navis confitentur, et alter alteri manum imponit; interim scapha perit: nam haec mihi narravit Adamus. AN. Quid actum est de Dominicano? AD. Is, ut idem narrabat, implorata divorum ope, abiectis vestibus, nudum se commisit natationi. AN. Quos divos invocabat? AD. Dominicum, Thomam, Vincentium, et nescio quem Petrum, sed in primis fidebat Catharinae Senensi. AN. Christus illi non veniebat in mentem? AD. Ita narrabat sacrificus. AN. Melius enatasset, si non abiecisset sacram cucullam: ea deposita, qui potuit illum agnoscere Catharina Senensis? Sed perge narrare de te. AD. Dum adhuc volveremur iuxta navim, arbitrio fluctuum huc et illuc se volventem, clavus illisus fregit femur eius, qui tenebat laevum cornu. Sic ille revulsus est; sacrificus precatus illi requiem aeternam, successit in lo-

cum illius, adhortans me, ut magno animo tuerer cornu meum, ac strenue moverem pedes. Interim potabamus multum aquae salsae. Adeo Neptunus nobis non balneum tantum salsum, sed potionem etiam salsam temperarat: quanquam sacrificus ei rei monstraret remedium. AN. Quod, obsecro? AD. Quoties unda nobis occurreret, ille opposuit occipitium, ore clauso. AN. Strenuum senem mihi narras. AD. Ubi iam aliquamdiu sic natantes nonnihil promovissemus, sacrificus, quoniam erat mirae proceritatis, Bono, inquit, es animo; sentio vadum. Ego non ausus tantum sperare felicitatis, Longius, inquam, absumus a littore, quam ut vadum sperandum sit. Imo, inquit, sentio pedibus terram. Est, inquam, fortassis e scriniis aliquod, quod huc devolvit mare. Imo, inquit, scalptu digitorum plane sentio terram. Quum adhuc aliquamdiu natassemus, ac rursus sentiret vadum, Tu fac, inquit, quod tibi videtur factu optimum, ego tibi cedo malum totum, et vado me credo; simulque exspectato fluctuum decessu, pedibus sequutus est quanto potuit cursu. Rursus accedentibus undis, utraque manu complexus utrumque genu, obnitebatur fluctui, occultans sese sub undis, quemadmodum solent mergi et anates: rursus abeunte fluctu promicabat et currebat. Ego videns hoc illi succedere, sum imitatus. Stabant in arena, qui porrectis inter se praelongis hastilibus fulciebant sese adversus impetum undarum: viri robusti, et fluctibus assueti, sic ut ultimus hastam porrigeret adnatanti. Ea contacta, omnibus in litus se recipientibus, tuto pertrahebatur in siccum. Hac ope servati sunt aliquot. AN. Quot? AD. Septem: verum ex his duo soluti sunt tepore, admoti igni. AN. Quot eratis in navi? AD. Quinquaginta octo. AN. O saevum mare! saltem decimis fuisset contentum, quae sufficiunt sacerdotibus. Ex tanto numero tam paucos reddidit? AD. Ibi

experti sumus incredibilem gentis humanitatem, omnia nobis mira alacritate suppeditantis, hospitium, ignem, cibum, vestes, viaticum. AN. Quae gens erat? AD. Hollandica. AN. Ista nihil humanius, quum tamen feris nationibus cincta sit. Non repetes, opinor, posthac Neptunum. AD. Non, nisi mihi Deus ademerit sanam mentem. AN. Et ego malim audire tales fabulas, quam experiri.

DIVERSORIA.

BERTULPHUS, GULIELMUS.

BE. Cur ita visum est plerisque, biduum aut triduum commorari Lugduni? Ego semel iter ingressus, non conquiesco, donec pervenero quo constitui. GU. Imo ego admiror, quemquam illinc avelli posse. BE. Quam ob rem tandem? GU. Quia illic locus est, unde non poterant avelli socii Ulyssis, illic Sirenes. Nemo domi suae tractatur melius, quam illic in pandocheo. BE. Quid fit? GU. Ad mensam semper adstabat aliqua mulier, quae convivium exhilararet facetiis ac leporibus. Et est illic mira formarum felicitas Primum adibat materfamilias, quae salutabat, iubens nos hilares esse, et quod apponeretur, boni consulere. Huic succedebat filia, mulier elegans, moribus ac lingua adeo festivis, ut possit vel ipsum Catonem exhilarare. Nec confabulantur ut cum hospitibus ignotis, sed veluti cum olim notis ac familiaribus. BE. Agnosco Gallicae gentis humanitatem. GU. Quoniam autem illae non poterant adesse perpetuo, quod essent obeunda munia domestica, reliquique convivae consalutandi, continenter adstabat puellula quaedam ad omneis iocos instructa: una satis erat omnium iaculis excipiendis: haec sustinebat fabulam, donec rediret filia Nam mater erat natu grandior. BE. Sed qualis erat tandem apparatus? Nam fabulis non

expletur venter. GU. Profecto lautus, ut ego mirer, illos tam vili posse accipere hospites. Rursus peracto convivio, lepidis fabulis alunt hominem, ne quid obrepat taedii. Mihi videbar domi esse, non peregre. BE. Quid in cubiculis? GU. Illic nusquam non aderant aliquot puellae, ridentes, lascivientes, lusitantes: ultro rogabant, si quid haberemus vestium sordidarum: eas lavabant, ac lotas reddebant. Quid multis? Nihil illic vidimus praeter puellas ac mulieres, nisi in stabulo: quamquam et huc frequenter irrumpebant puellae. Abeuntes complectuntur, tantoque affectu dimittunt, ac si fratres essent omnes, aut propinquae cognationis. BE. Fortassis isti mores decent Gallos; mihi magis arrident Germaniae mores, utpote masculi. GU. Mihi nunquam contigit videre Germaniam: quare te quaeso, ne gravere commemorare, quibus modis accipiant hospitem. BE. An ubique sit eadem tractandi ratio, nescio: quod ego vidi, narrabo. Advenientem nemo salutat, ne videantur ambire hospitem. Id enim sordidum et abiectum existimant, et indignum Germanica severitate. Ubi diu inclamaveris, tandem aliquis per fenestellam aestuarii (nam in his degunt fere usque ad solstitium aestivum) profert caput, non aliter quam e testa prospicit testudo. Is rogandus est, an liceat illic diversari. Si non renuit, intelligis dari locum. Rogantibus ubi sit stabulum, mota manu commonstrat. Illic licet tibi tuum equum tractare tuo more. Nullus enim famulus manum admovet. Si celebrius est diversorium, ibi famulus commonstrat stabulum, atque etiam locum equo minime commodum. Nam commodiora servant venturis, praesertim nobilibus. Si quid causseris, statim audis: Si non placet, quaere aliud diversorium. Foenum in urbibus aegre ac perparce praebent, nec multo minoris vendunt, quam ipsam avenam. Ubi consultum est equo, totus com-

migras in hypocaustum, cum ocreis, sarcinis, luto; id est unum omnibus commune. GU. Apud Gallos designant cubicula, ubi sese exuant, extergant, calefaciant, aut quiescant etiam, si libeat. BE. Heic nihil tale. In hypocausto exuis ocreas; induis calceos; mutas, si voles, indusium; vestes pluvia madidas suspendis iuxta hypocaustum; ipse te admoves, ut sicceris. Est et aqua parata, si libeat lavare manus, sed ita munda plerumque, ut tibi post alia quaerenda sit aqua, qua lotionem eam abluas. GU. Laudo viros nullis deliciis effoeminatos. BE. Quod si tu appuleris ad horam a meridie quartam, non coenabis tamen ante nonam, nonnunquam et decimam. GU. Quam ob rem? BE. Nihil apparant nisi videant omnes, ut eadem opera ministretur omnibus. GU. Quaerunt compendium. BE. Tenes. Itaque frequenter in idem hypocaustum conveniunt octoginta aut nonaginta, pedites, equites, negotiatores, nautae, aurigae, agricolae, pueri, feminae, sani, aegroti. GU. Isthuc vere coenobium est. BE. Alius ibi pectit caput, alius abstergit sudorem, alius repurgat perones aut ocreas, alius eructat allium. Quid multis? Ibi linguarum ac personarum non minor est confusio, quam olim in turri Babel. Quod si quem conspexerint peregrinae gentis, qui cultu dignitatis nonnihil prae se ferat, in hunc intenti sunt omnes defixis oculis, contemplantes, quasi novum aliquod animantis genus adductum sit ex Africa; adeo ut postea quam accubuerint, reflexo in tergum vultu, continenter adspiciant, nec dimoveant oculos, cibi immemores. GU. Romae, Lutetiae ac Venetiae nemo quidquam miratur. BE. Nefas est interim tibi quidquam petere. Ubi iam multa est vespera, nec sperantur plures adventuri, prodit famulus senex, barba cana, tonso capite, vultu torvo, sordido vestitu. GU. Tales oportebat Cardinalibus Romanis esse a poculis. BE.

Is circumactis oculis tacitus dinumerat, quot sint in hypocausto; quo plures adesse videt, hoc vehementius accenditur hypocaustum, etiamsi alioqui sol aestu sit molestus. Haec apud illos praecipua pars est bonae tractationis, si sudore diffluant omnes. Si quis non assuetus vapori, aperiat rimam fenestrae, ne praefocetur, protinus audit: Claude. Si respondeas: Non fero, audis: Quaere igitur aliud diversorium. GU. Atqui mihi nihil videtur esse periculosius, quam tam multos haurire eundem vaporem, maxime resoluto corpore, atque heic capere cibum, et horas complures commorari. Iam enim omitto ructus alliatos, et ventris flatum, halitus putres: multi sunt qui morbis occultis laborant, nec ullus morbus non habet suum contagium. Certe plerique scabiem habent Hispanicam, sive, ut quidam vocant, Gallicam, quum sit omnium nationum communis. Ab his opinor non multo minus esse periculi, quam a leprosis. Iam tu divina, quantum discriminis sit in pestilentia. BE. Sunt viri fortes, ista rident ac negligunt. GU. Sed interim multorum periculo fortes sunt. BE. Quid facias? Sic assueverunt: et constantis est animi, non discedere ab instituto. GU. Atqui ante annos viginti quinque nihil receptius erat apud Brabantos, quam thermae publicae: eae nunc frigent ubique. Scabies enim nova docuit nos abstinere. BE. Sed audi cetera. Post redit ille barbatus Ganymedes, ac linteis insternit mensas, quot putat esse satis illi numero. Sed o Deum immortalem, quam non Milesiis! Cannabea diceres ex antennis detracta. Destinavit enim unicuique mensae convivas ut minimum octo. Iam quibus est notus mos patrius, accumbunt, ubi cuique libitum fuerit. Nullum enim discrimen inter pauperem et divitem, inter herum ac famulum. GU. Haec est illa vetus aequalitas, quam nunc e vita submovit tyrannis. Sic opinor

vixisse Christum cum suis discipulis. BE. Postquam accubuerunt omnes, rursum prodit torvus ille Ganymedes, ac denuo dinumerat sua sodalitia: mox reversus apponit singulis pinacium ligneum, et cochleare ex eodem argento factum, deinde cyathum vitreum : aliquanto post panem: eum sibi quisque per otium repurgat, dum coquuntur pultes. Ita nonnunquam sedetur ferme horae spatio. GU. Nullus hospitum interim efflagitat cibum? BE. Nullus cui notum sit regionis ingenium. Tandem apponitur vinum, Deus bone, quam non fumosum! Non aliud oportebat bibere Sophistas; tanta est subtilitas et acrimonia. Quod si quis hospes, etiam oblata privatim pecunia, roget, ut aliunde paretur aliud vini genus, primum dissimulant, sed eo vultu, quasi interfecturi: si urgeas, respondent: Heic diversati sunt tot Comites et Marchiones, neque quisquam questus est de vino meo: si non placet, quaere tibi aliud diversorium. Solos enim nobiles suae gentis habent pro hominibus, et horum insignia nusquam non ostentant. Iam igitur habent offam, quam obiiciant latranti stomacho: mox magna pompa veniunt disci. Primus ferme habet offas panis madefactas iure carnium, aut, si dies est pisculentus, iure leguminum. Deinde aliud ius, post aliquid carnium recoctarum, aut salsamentorum recalfactorum. Rursus pultis aliquid, mox aliquid solidioris cibi, donec probe domito stomacho apponant carnes assas aut pisces elixos, quos non possis omnino contemnere: sed heic parci sunt, et subito tollunt. Hoc pacto totum convivium temperant, quemadmodum solent actores fabularum, qui scenis admiscent choros; ita isti alternis miscent offas ac pultes. Curant autem, ut extremus actus sit optimus. GU. Et hoc est boni poëtae. BE. Porro piaculum sit, si quis interim dicat: Tolle hunc discum; nemo vescitur. Desidendum est us-

que ad praescriptum spatium, quod illi clepsydris, ut opinor, metiuntur. Tandem prodit ille barbatus, aut pandocheus ipse, vestitu minimum a famulis differens; rogat, ecquid animi nobis sit? Mox adfertur vinum aliquod generosius. Amant autem eos, qui bibunt largius, quum nihilo plus solvat ille, qui plurimum hauserit vini, quam qui minimum. GU. Mirum gentis ingenium. BE. Quum nonnunquam sint, qui duplo plus absumant in vino, quam solvant pro convivio. Sed antequam finiam hoc convivium, dictu mirum, quis sit ibi strepitus ac vocum tumultus, postquam omnes coeperunt incalescere potu. Quid multis? Surda omnia. Admiscent se frequenter ficti moriones; quo genere hominum quum nullum sit magis detestandum, tamen vix credas, quantopere delectentur Germani: illi cantu, garritu, clamore, saltatione, pulsu faciunt, ut hypocaustum videatur corruiturum, neque quisquam alterum audiat loquentem. At interea videntur sibi suaviter vivere: atque illic desidendum est volenti nolenti usque ad multam noctem. GU. Nunc tandem absolve convivium. Nam me quoque taedet tam prolixi. BE. Faciam. Tandem sublato caseo, qui vix illis placet, nisi putris ac vermibus scatens, prodit ille barbatus, adferens secum pinacium escarium, in quo creta pinxit aliquot circulos ac semicirculos: id deponit in mensa, tacitus interim ac tristis; Charontem quempiam diceres. Qui agnoscunt picturam, deponunt pecuniam, deinde alius, atque alius, donec expleatur pinacium. Deinde notatis qui deposuerunt, supputat tacitus: si nihil desit, annuit capite. GU. Quid si quid supersit? BE. Fortasse redderet, et faciunt hoc nonnunquam. GU. Nemo reclamat iniquae rationi? BE. Nemo qui sapit. Nam protinus audiret: Quid tu es hominis? Nihilo plus solves quam alii. GU. Liberum hominum genus narras. BE. Quod si quis ex itinere lassus cupiat

mox a coena petere lectum, iubetur exspectare, donec ceteri quoque eant cubitum. GU. Videor mihi videre civitatem Platonicam. BE. Tum suus cuique nidus ostenditur, et vere nihil aliud quam cubiculum: tantum enim ibi lecti sunt, et praeterea nihil quo utaris, aut quod fureris. GU. Illic mundities est? BE. Eadem quae in convivio; lintea forte lota ante menses sex. GU. Quid interim fit de equis? BE. Ad eandem disciplinam tractantur, ad quam homines. GU. Sed est eadem ubique tractatio? BE. Alicubi civilior est, alicubi durior quam narravi: verum in genere talis est. GU. Quid si ego tibi nunc narrem, quibus modis hospites tractentur in ea parte Italiae quam Longobardiam vocant; rursus in Hispania; deinde in Anglia, et in Walia? Nam Angli partim Gallicos, partim Germanicos mores obtinent, ut ex his duabus gentibus mixti. Wali se praedicant *αὐτόχθονας* Anglos. BE. Quaeso te, ut narres. Nam mihi nunquam contigit eas adire. GU. In praesentia non est otium. Nam nauta iussit, adessem ad horam tertiam, nisi vellem relinqui, et habet sarcinulam: alias dabitur opportunitas ad satietatem usque garriendi.

ADOLESCENTIS ET SCORTI.

LUCRETIA, SOPHRONIUS.

LU. Euge mi lepidissime Sophroni, tandem nobis redditus es? Nam mihi videris abfuisse seculum. Prima fronte vix te agnoscebam. SO. Quam ob rem, mea Lucretia? LU. Quia pro imberbi nobis rediisti barbatulus. Quid rei est, meum corculum? Nam videre solito torvior. SO. Cupio tecum seorsim colloqui familiarius. LU. Au, au, non solae sumus, mea mentula? SO. Secedamus in locum secretiorem. LU. Age concedamus in cubiculum interius, si quid libet. SO.

Nondum hic locus mihi videtur satis secretus. LU. Unde iste novus pudor? Est mihi museion, ubi repono mundum meum, locus adeo obscurus, ut vix ego te visura sim, aut tu me. SO. Circumspice rimas omnes. LU. Rima nulla est. SO. Nullus est in propinquo, qui nos exaudiat? LU. Ne musca quidem, mea lux. Quid cunctaris? SO. Fallemus heic oculos Dei? LU. Nequaquam: ille perspicit omnia. SO. Et angelorum? LU. Illorum oculos non licet effugere. SO. Qui fit igitur, ut non pudeat homines id facere coram oculis Dei ac testibus sanctis angelis, quod puderet facere in conspectu hominum? LU. Quid hoc novae rei est? venisti huc concionaturus? Indue cucullam Franciscanam, conscende suggestum, et audiamus te, barbatule. SO. Nec istud gravarer facere, si te queam ab isto vitae genere revocare, non solum turpissimo, verum etiam miserrimo. LU. Quam ob rem, o bone? Victus alicunde parandus est: sua quemque alit ars. Hoc est nostrum opificium, hic fundus noster. SO. Optarim, mea Lucretia, ut, excussa paullisper ista animi temulentia, rem ipsam mecum consideres. LU. Serva concionem tuam in aliud tempus; nunc vivamus, mi Sophroni. SO. Tu quaestus gratia facis, quidquid facis. LU. Non multum aberrasti a scopo. SO. Nihil decedet tuo lucro; dabo quadruplum, ut auscultes tantum. LU. Dic quae voles. SO. Primum illud mihi responde: Habesne quae tibi male volunt? LU. Non unam. SO. Et quas tu vicissim odisti? LU. Ut merentur. SO. Proinde si possis illis facere rem gratam, faceresne? LU. Citius miscerem illis toxicum. SO. Atqui cogita nunc, an illis quidquam potueris facere gratius, quam quod vident te vivere hanc vitam dedecorosam ac miserrimam. Quid autem poteras facere molestius iis, qui tibi bene volunt? LU. Sic erat fatum meum. SO. Iam quod esse solet omnium difficillimum iis, qui deportantur

in insulas, aut relegantur ad extremos orbis barbaros, hoc tu tibi tuapte sponte sumpsisti. LU. Quidnam est istud? SO. An non sponte renuntiasti omnibus affectibus, patri, matri, fratribus, sororibus, amitae, materterae, ceterisque quoscunque tibi natura coniunxit? Nam et illos tui pudet, nec tu sustines in illorum venire conspectum. LU. Imo feliciter commutavi affectus meos: pro paucis enim nunc habeo plurimos, quorum tu es unus, mihi fratris loco semper habitus. SO. Mitte iocos, ac rem ipsam, ut habet, expende serio. Quae tam multos habet amicos, ea nullum habet amicum, mihi crede, Lucretia. Nam qui ad te commeant, non habent te pro amica, sed pro matula potius. Vide quo te ipsam deieceris, misera. Christus te tam caram habuit, ut te suo sanguine redemerit, ut te coelestis haereditatis consortem esse voluerit; et tu te facis cloacam publicam, ad quam commeant quilibet sordidi, impuri, scabiosi, suamque spurcitiam in te repurgant. Quod si nondum eius leprae contagium, quam vocant scabiem Hispanicam, attigit te, non diu poteris effugere. Quod si fiat, quid te infelicius, etiamsi cetera essent secunda, puta res et fama? Quid aliud eris, quam vivum cadaver? Matri gravabaris esse morigera; nunc servis lenae turpissimae. Parentis audire monita taedebat; heic saepe tibi vapulandum est ab ebriis et insanis scortatoribus. Pigebat aliquid operis facere domi, quo victum quaereres; heic quos tumultus, quae pervigilia sustines! LU. Unde nobis hic concionator novus? SO. Iam mihi et illud fac cogites. Iste formae flos, qui tibi conciliat amatores, brevi defluxerit. Quid tum facies, misera? Quod sterquilinium te fuerit abiectius? Fies ex meretrice lena. Nón omnibus contingit ista dignitas· et si contingat, quid sceleratius, aut quid diabolicae malitiae vicinius? LU. Vera sunt, mi Sophroni, pro-

pemodum, quae dicis, omnia. Sed unde tibi ista nova sanctimonia, qui soleas esse nugator omnium nugacissimus? Nemo te uno frequentius aut intempestivius huc commeabat. Audio te fuisse Romae. SO. Fui. LU. Atqui inde solent redire deteriores. Quo pacto tibi diversum accidit? SO. Dicam: quia non eodem animo modoque Romam adii. Ceteri fere ideo eunt Romam, ut redeant deteriores: et ad eam rem ibi suppetunt affatim occasiones. Ego cum probo viro profectus sum, cuius hortatu pro lagena libellum mecum attuli, Novum Testamentum ab Erasmo versum. LU. Ab Erasmo? Aiunt illum esse sesquihaereticum. SO. Num et huc pervenit illius viri nomen? LU. Nullum celebrius apud nos. SO. Vidistin' hominem? LU. Nunquam; sed optarim vidisse, de quo tam multa audivi mala. SO. Fortassis a malis. LU. Imo a viris reverendis. SO. A quibus? LU. Non expedit dicere. SO. Quam ob rem? LU. Quia si tu effutires, et res permanaret ad illos, meo quaestui non minima portio decederet. SO. Ne metue; lapidi dixeris. LU. Admove aurem. SO. Inepta, quid opus est admota aure, quum simus soli? an, ne Deus exaudiat? Pro Deum immortalem! video te piam meretricem, quae mendicos subleves eleemosyna. LU. At ego ex istis mendicis plus capio lucri, quam ex vobis divitibus. SO. Spoliant matronas bonas, ut effundant in meretrices malas. LU. Sed perge de libro. SO. Faciam, et praestat. Ibi me docuit Paulus, qui nescit mentiri, quod nec scorta, nec scortatores regni coelestis haereditatem consequentur. Hoc ubi legissem, sic coepi cogitare apud me: modica res est, quam exspecto ex haereditate paterna, et tamen malim renuntiare scortis omnibus, quam a patre exhaeredari: quanto magis cavendum est, ne me exhaeredet pater coelestis? Et adversus exhaeredantem aut abdicantem patrem aliquod praesidium porrigunt

humanae leges: adversus exhaeredantem Deum nihil est suffragii. Itaque mihi protinus interdixi omnem scortorum usum. LU. Si quidem possis continere. SO. Bona continentiae pars est, ex animo continentem esse velle. Postremo superest extremum mali remedium, uxor. Romae in poenitentiarii sinum totum Augiae stabulum effudi: is multis prudenter hortatus ad puritatem animi et corporis, ad sacram lectionem, ad crebras preces, ad vitae sobrietatem, pro poena nihil aliud indixit, quam ut flexis genibus ad summum altare dicerem psalmum, Miserere mei Deus: et, si mihi suppeteret pecunia, darem egenti cuipiam Carolinum unum. Admiranti mihi quod pro tot scortationibus tantillum poenae infligeret, satis facete respondit; Fili, inquit, si vere poenitet, si vitam commutas, nihil moror poenam: sin perges, ipsa libido tandem abs te plus satis poenarum exiget, etiamsi sacerdos non indicat. Me vide lippum, tremulum, incurvum: at olim talis eram, qualem te hactenus fuisse praedicas. Sic ego resipui. LU. Ergo, ut video, perdidi meum Sophronium. SO. Imo lucrifecisti. Nam ante perierat, nec sibi amicus, nec tibi. Is nunc te vere amat, ac tuam sitit salutem. LU. Quid igitur suades, mi Sophroni? SO. Ut quam primum te subducas ab ista vita. Adhuc puella es; quod contractum est labis, potest elui. Aut nube marito; nos aliquid ad dotem conferemus; aut confer te in collegium aliquod sacrum, quod lapsas recipit: aut commutato loco dedas te in familiam alicuius honestae matronae. Ad horum quodlibet offero tibi operam meam. LU. Amabo te, mi Sophroni, circumspicito; sequar tuum consilium. SO. Sed interim hinc te submoveto. LU. Hui tam cito? SO. Cur non potius hodie quam cras, si dilatio damnum habet, mora periculum? LU. Quo me vertam? SO. Colliges omnem mundum tuum; eum

trades mihi vesperi: famulus clam deferet ad fidelem matronam: aliquanto post ego te producam, veluti deambulandi gratia: apud eam matronam latitabis meo sumptu, donec tibi prospexero. Id fiet brevi. LU. Age mi Sophroni, trado me totam in tuam fidem. SO. Gaudebis olim facto.

CONVIVIUM POETICUM.

HILARIUS, LEONARDUS, CRATO, CONVIVAE, MARGARETA, CARINUS, EUBULUS, SBRULIUS, PARTHENIUS, MUS SERVUS HILARII.

HI. *Levis ápparatus, ánimus est lautíssimus.* LE. *Coenám sinistro es aúspicatus ómine.* HI. *Imo ábsit omen tríste. Sed cur hóc putas?* LE. *Cruénti iambi haud cóngruunt convívio.* CR. Euge, certum est adesse Musas; effluunt carmina imprudentibus.

HI. *Sí rotalilés trochaeos mávelis, en áccipe:*

Vílis apparátus heic est, ánimus est lautíssimus.

Quanquam et iambi, olim ad rixas ac pugnas nati, post didicerunt omni servire materiae. O pepones, habetis pepones in horto nostro natos. En lactucas sessiles, succo tenerrimo, suo nomini respondentes. Has delicias quis sanus non praeferat apris, muraenis, et attagenis? CR. Si licet in convivio poëtico vera loqui, quas tu lactucas vocas, betae sunt. HI. Hoc omen avertant superi. CR. Sic res habet, vide figuram. Tum ubi succus lacteus? ubi molles aculei? HI. Facis ut addubitem. Heus accerse huc famulam. Margareta, Tisiphone, quid tibi venit in mentem, ut pro lactucis nobis apponeres betas? MA. Data opera feci. HI. Quid ais, venefica? MA. Volebam experiri, an inter tot poëtas esset, qui lactucam dignosceret a beta: nam scio te non posse dignoscere. Di-

cite mihi bona fide, quis animadvertit esse betas? co. Crato. MA. Facile divinabam non fuisse poëtam. HI. Si quid tale posthac designaris, ego te pro Margareta vocabo Bliteam. co. Ha ha hae. MA. Istae nomenclaturae nec obesiorem me reddunt, nec macilentiorem: saepe vicies in die mihi commutat nomen. Ubi quid cupit eblandiri, vocat me Galateam, Euterpen, Calliopen, Callirrhoën, Melissam, Venerem, Minervam, quid non? Ubi quid stomachatur, repente fio Tisiphone, Megaera, Alecto, Medusa, Baucis, aut aliud, quidquid illi suggesserit splendida bilis. HI. Abi hinc cum tuis betis, Blitea. MA. Quorsum attinebat huc evocare? HI. Ut redires unde veneras. MA. Vetus dictum est: Proclivius est evocare cacodaemonem, quam abigere. co. Ha ha hae, apposite. Ut tibi res habet, Hilari, opus est aliquo carmine magico, quo illam hinc abigas. HI. Habeo in promptu,

Φεύγετε, κανθαρίδες· λύκος ἄγριος ὔμμι διώκει *).

MA. Quid ais, Aesope? CR. Cave tibi, Hilari: impinget colaphum; sic abegisti tuo Graeco carmine. O magum egregium! HI. Quid tu credis, Crato, esse hanc? Ego tali carmine abegissem decem magnos cacodaemones. MA. Pili non facio tuos versus Graecanicos. HI. Adhibendus est igitur, ut video, bombus magicus, aut, si nec hic sufficiet, Mercurii caduceum. CR. Mea Margareta, scis poëtarum genus esse afflatum, non ausim dicere furiosum: rogo te, ut istam rixam in aliud tempus proroges, nosque hac coena vel mea caussa suaviter tractes. MA. Quid mihi cum istius versiculis? Saepenumero, quum est eundum ad macellum, non habet, quod numeret, et interim cantillat versiculos. CR. Sic sunt poëtae: sed age fac sodes, quod dico. MA. Equidem faciam in

*) Plinius ait hoc carmen usurpari solitum esse in magicis remediis.

tuam gratiam, quoniam novi te probum, qui nunquam contriveris cerebrum tuum in eiusmodi deliramentis: ac demiror, quo fato in hunc incideris chorum. CR. Unde id coniectas? MA. Quia nasus obesior, et oculi nitentes, et corpus succulentum. Nunc mihi huius nasum contemplare, et risum Sardonium. CR. Sed obsecro, meum suavium, ut istam iram mihi condones. MA. Abeo: nec postulo, ut quisquam ceterorum hoc nomine mihi gratias agat. HI. Abiitne iam? MA. Non tam procul, quin audiat te. MU. Iam est in culina, secum nescio quid murmurans. CR. Famulam habes minime mutam. HI. Aiunt bonam famulam oportere tribus dotibus esse praeditam, ut sit fidelis, ut sit deformis, ut sit ferox, quam vulgo malam vocant. Fidelis non diminuit rem, deformem non ambiunt proci, ferox facile tuetur ius heri sui. Nam aliquoties opus est non solum lingua, verum etiam manibus. Haec mea e tribus duas habet virtutes, deformis iuxta ac mala; de fide dubito. CR. Linguam audivimus, sed ego metuebam tibi a manibus. HI. Admovete manus peponibus. De lactucis actum est. Etenim si nunc iuberem apponi lactucas, sat scio carduos apponeret. Sunt et melones, si quis hoc genere magis capitur. En fici recentes: modo decerptos a matre, testatur lac in pedunculo. A ficis solet aqua sumi, ne quid obliment stomachum: en habetis e limpidissimo fonticulo vivam ac frigidissimam, utilem et vino diluendo. CR. At ego nescio, utrum utro diluam, vinum aqua, an aquam vino, adeo mihi hoc vinum videtur haustum ex eodem fonticulo Musarum. HI. Tale vinum conducit acuendis ingeniis poëtarum. Vos crassi crassis delectamini. CR. Utinam Crassus essem ille beatus! HI. Ego malim esse Codrus, aut Ennius. Quandoquidem mihi contigit habere convivas tam multos, tamque insigniter eruditos, non committam, ut nihilo doctior eos dimit

tam. Est locus in prologo Eunuchi, qui multos torquet. Nam plerique codices sic habent:

Sic existimet, sciat,
Responsum, non dictum esse, quia laesit prior,
Qui bene vertendo, et eas describendo male, etc.

In his verbis desidero sensum argutum, ac Terentio dignum. Nec enim ideo laesit prior, quia male vertit Graecas fabulas: sed quia Terentianas carpserat. EU. Iuxta vulgo iactatum proverbium: Qui pessime canit, primus incipiet. Quum essem Londini apud Thomam Linacrum, virum sic in omni genere philosophiae doctissimum, ut nihilo secius has grammaticorum minutias ad unguem calleat, ostendit mihi codicem mira vetustate, in quo sic habebatur scriptum:

— — *Síc existimét, sciat,*
Respónsum, non dictum ésse, quale sít, prius
Quí béne vertendo, et éas describendó male,
Ex Graecís bonis Latínas fecit nón bonas.
Idém Menandri Phásma nunc nupér dedit.

Sic autem ordinandus est sermo, ut *quale sit* indicet subiiciendum exemplum prioris dicti. Minitabatur se vicissim reprehensurum aliquid in fabulis eius, a quo fuerat reprehensus. Atque hoc negat videri debere *convicium*, sed *responsum*. Qui *lacessit*, iacit dictum: qui regerit lacessitus, *respondet*. Huius rei promittit exemplum *quale sit;* quod Graecis dicitur οἷον, Latinis, *quod genus*, aut *veluti*, sive *videlicet*, aut *puta*. Deinde subiicit reprehensionem, in qua, *prius*, adverbium, respondet ad alterum adverbium veluti diversum, quod sequitur, *nuper:* quemadmodum pronomen, *qui*, respondet ad dictionem, *idem*. Veteres enim Lavinii fabulas in totum damnat, quoniam iam exciderant ex hominum memoria. In his quas nuper dedisset, certa notat loca. Mihi videtur

haec germana lectio, verusque Comici sensus, nisi quid dissentit senatus populusque poëticus. CO. Imo pedibus omnes in tuam discedimus sententiam. EU. At ego vicissim a vobis quiddam leve ac facillimum discere cupiam; quo pacto metiendus sit hic versiculus:

Ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Micate digitis. HI. Opinor more veterum elidi, s, ut secundo loco sit anapaestus. EU. Accederem, nisi casus auferendi desineret in *is*, natura longam. Itaque submota consonante, nihilo minus manet longa vocalis. HI. Vera praedicas. CR. Si quis illiteratus et ignotus ingrederetur, plane crederet nos inter nos micatione digitorum rusticorum ludum renovare. LE. Nos, quantum video, frustra micamus digitis: tu, si potes, expedi. EU. Videte quantula res nonnunquam torquet homines etiam eruditos. Praepositio, *Ex*, pertinet ad finem carminis praecedentis:

Qui bene vertendo, et eas describendo male, ex
Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Ita nihil est scrupuli. LE. Sic est, per Musas. CA. Quandoquidem coepimus micare digitis, velim ut aliquis mihi versum hunc ex Andria digerat in suos pedes:

Sine invídia laudem invénias, et amicós pares.

Nam mihi saepe tentanti non successit. LE. *Sine in*, iambus est: *vidia*, anapaestus: *laudem in*, spondeus: *venias*, anapaestus: *et ami*, rursus anapaestus. CA. Habes iam pedes quinque, et supersunt tres syllabae, quarum prima est longa: ut nec iambum facere possis, aut tribrachyn. LE. Profecto vera praedicas. Haeremus in vado: quis nos expediet? EU. Nemo melius, quam qui induxit in hoc vadum. Age, Carine, ne cela, si quid habes, inter candidos amiculos. CA. Nisi me fallit memoria, videor mihi quiddam tale legisse apud Priscianum, qui docet, apud Latinos Comicos, v, consonantem perinde elidi ut vocalem, quemadmodum frequenter in hac dictione, *enimvero*,

sic ut pars *enie* faciat anapaestum. LE. Itaque metire nobis. CA. Faciam. *Sine inidi*, proceleusmaticus est: nisi mavis, elidi, i, per synaeresin: ut quum Virgilius, *aureo*, ponit in fine carminis heroici, pro *auro;* quod si placet, erit primo loco tribrachys; *a lau* spondaeus est; *d' inveni*, dactylus: *as et a*, dactylus: *micos*, spondaeus: *pares*, iambus. SB. Carinus nos explicuit ex hoc sane vado. Sed est in eadem scena locus, quem haud scio an quisquam animadverterit. HI. Obsecro profer. SB. Illic hunc in modum loquitur Simo:

Sine ut eveniat, quod volo,
In Pamphilo ut nihil sit morae, restat Chremes.

HI. Quid heic te offendit? SB. Quum, *Sine*, sit minitantis, nihil heic sequitur, quod faciat ad minas. Proinde suspicor a poëta scriptum fuisse,

Sin eveniat, quod volo;

ut *Sin* respondeat ad *Si*, quod praecessit,

Si propter amorem uxorem nolit ducere.

Proponit enim senex duas partes inter se diversas: Si Pamphilus ob amorem Glycerii recusat nuptias, erit quod cum illo expostulem: sin ille non recusarit, tum mihi restat exorandus Chremes. Porro hyperbaton longius fecit interpellatio Sosiae, et stomachus Simonis in Davum. HI. Mus, porrige mihi codicem. CR. Committis tu muri codicem? HI. Tutius, quam vinum. Dispeream nisi verum dixit Sbrulius. PA. Trade mihi codicem, ut ostendam alium scrupulum. In prologo Eunuchi versus hic non constat:

Habeo ália multa, quáe nunc condonábuntur.

Quanquam enim Comici, Latini praecipue, sumunt sibi multam libertatem in hoc genere carminis, tamen nusquam memini illos senarium claudere spondeo: nisi forte legendum est, *Condonabitur* ἀπροσώπως, aut, *Condonabimus*, mutato numero perso-

nae. MA. O mores vere poëticos! In ipso limine convivii micant digitis, et librum adhibent. Lusus et literas praestat servare in mensas secundas. CR. Non omnino pessimum consilium dat Margareta; obtemperabitur: placato stomacho revocabimus lusum, interim digitis micabimus in disco. HI. Videte luxum poëticum. Habetis triplex ovorum genus, elixa, assa, frixa: omnia recentissima sunt, intra biduum nata. PA. Ego butyri esum non fero: si frixa sunt oleo, perplacebunt. HI. Abi, puer, disce ex Margareta, in utro frixa sint. MU. In neutro, inquit. HI. Nec in butyro, nec in oleo? In quo igitur? MU. In lixivio, ut ait. CR. Qualis percunctatio, talis responsio. Quid negotii est dignoscere butyrum ab oleo? CA. Praesertim his, qui tam facile discernunt lactucam a beta. HI. Habetis ovationem, sequetur aliquando triumphus. Heus, puer, circumfer oculos. Nihilne vides heic deesse? MU. Permulta. HI. Haec ova desiderant condimentum, quo temperetur calor. MU. Quod vis? HI. Dic ut ex contusis vitis claviculis mittat nobis succum. MU. Dicam. HI. Quid huc redis inanis? MU. Negat e clavis succum exprimi solere. LE. O famulam! SB. Certe fabulis condiemus ova nostra. In Epodis Horatianis offendi locum quendam, non depravatum, quod ad scripturam attinet, sed depravate interpretatum, nec a Mancinello solum, ceterisque recentioribus, verum etiam ab ipso Porphyrione. Locus est in carmine, quo canit palinodiam Canidiae veneficae:

Tuusque venter Pactumeius, et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exilis puerpera.

Existimant enim omnes heic, *Exilis*, nomen esse, quum sit verbum. Adscribam verba Porphyrionis, si tamen illius esse credendum est: *Exilem autem*, inquit, *sub illa specie, quasi puerperio facta sit de*

formis: per exilitatem corporis maciem naturalem dicit. Pudendus lapsus, si vir tantus non sensit, metri legem reclamare huic sensui. Neque enim quartus locus admittit spondaeum. Verum poëta iocatur, illam vere peperisse, quanquam non diu languisset ac decubuisset a partu, sed statim exiliisset e lecto, quemadmodum solent quaedam fortes puerperae. HI. Habemus tibi gratiam, Sbruli, qui tam laute condieris ova nostra. LE. Isti non dissimile est, quod legitur in primo Odarum libro. Odae initium est: *Tu ne quaesieris.* Sic autem habet constans lectio: *Neu Babylonios Tentaris numeros, ut melius quidquid erit pati.* Hunc locum ita transiliunt veteres interpretes, quasi nihil habeat scrupuli: solus Mancinellus sentiens orationem imperfectam, iubet addi, *possis.* SB. Habes aliquid de hac re compertius? LE. Nescio, sed mihi videtur Horatius Graeci sermonis idioma reddidisse, quod nullus poëtarum facit libentius aut frequentius: nam Graecis est familiare, aparemphaton adiungere huic dictioni ὡς et ὥςτε. Sic Horatius, *ut pati*, pro, *ut patiaris.* Quanquam quod divinat Mancinellus, non est prorsus absurdum. HI. Mihi vehementer arridet quod dicis. Curre, Mus, et adfer si quid est reliquum. CR. Quid istuc est novarum deliciarum? HI. Hic est cucumis sectus in laminulas: hoc est ius ex coctis intestinis cucurbitae; conducit lubricandis intestinis. SB. O coenam vere medicam! HI. Boni consulite. Mox aderit gallina ex corte nostra. SB. Commutabimus tibi nomen, et pro Hilario vocabimus Apicium. HI. Age nunc, ridete quantum voletis; cras fortasse serio laudabitis hanc coenam. SB. Qui sic? HI. Quum senseris tibi probe conditum esse prandium. SB. Fame? HI. Scilicet. CR. Scis, Hilari, quid provinciae te vellem suscipere? HI. Sciam, si dixeris. CR. Chorus canit hymnos quosdam non indoctos, sed per indoctos multis locis depravatos:

eos cuperem tua opera nobis restitui. Ut autem exemplum proferam, ita canimus:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?

Ordo dictionis unius inversus geminum vitium invexit carmini. Nam *hostis*, quum trochaeum efficiat, nullum habet locum in carmine iambico, et *Hero*, spondeus, non recipitur in sede secunda. Nec dubium est, quin versus ita primum scriptus sit: *Herodes hostis impie.* Iam epithetum, *impie*, mollius cohaeret cum *hostis*, quam cum *Herodes*. Porro quoniam *Herodes* dictio Graeca est, η vertitur in ε, in casu vocandi, ut *Σωκράτης, ὦ Σώκρατες*, quemadmodum et in *Ἀγάμεμνον*, ω mega recti casus vertitur in ο micron. Rursum ita canimus hymnum:

Iesu corona virginum,
Quem mater illa concepit,
Quae sola virgo parturit.

Dubium non est, quin *concipit* sit pronuntiandum; nam temporis hypallage gratiam etiam addit sermoni. Ridiculum autem est nos offendi in *concipit*, quum sequatur, *parturit*. HI. Istius generis et ipse permulta offendi, nec pigebit olim huic rei aliquot dierum opellam dare. Nam mihi videtur Ambrosius in hoc carmine non parum habere gratiae: adeo fere finit dimetrum dictione trisyllaba, et caesuram fere collocat in fine dictionis. Id crebrius apud eum fit, quam ut casus videri possit. Si quaeritis exemplum: *Deus creator*, heic est penthemimeris; accinitur, *omnium: Polique rector*, accinitur, *vestiens: Diem decoro*, accinitur, *lumine: Noctem soporis*, accinitur, *gratia.* Sed adest gallina satis obesa, quae mihi totis decem annis peperit ova, et exclusit pullos. CR. Indigna erat quae necaretur. CA. Si licet aliquid admiscere de studiis severioribus, habeo, quod proponam. HI. Modo ne nimium sit tetricum. CA. Non

est. Coepi nuper legere Senecae epistolas, et in ipso statim portu, quod aiunt, impegi. Locus est in prima epistola: *Et si volueris*, inquit, *attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* In hac sententia affectat nescio quid argutiae, quod ego non satis assequor. LE. Divinabo, si voles. CA. Maxime. LE. Nemo perpetuo peccat; et tamen luxu, libidine, ambitione, caeterisque vitiis, magna vitae pars perit; sed multo maior vitae portio perit nihil agentibus. Porro nihil agere dicuntur, non qui vivunt in otio, sed qui rebus frivolis et nihil ad felicitatem conducentibus occupantur. Inde proverbium, *Satius est cessare, quam nihil agere.* Sed tota vita perit aliud agentibus. *Aliud agere* dicitur, qui non est attentus ad id, quod agit. Perit igitur tota vita, quoniam quum vacamus vitiis, aliud agimus: dum vacamus frivolis, aliud agimus: dum studemus philosophiae, quoniam id facimus supine et oscitanter, aliud agimus, parum attenti, velut ad rem minime seriam. Haec interpretatio si parum arridet, numeretur haec sententia Senecae inter eas, quas in hoc scriptore damnat A. Gellius, ut frivole argutas. HI. Mihi sane satis arridet. (Sed interim strenue ad gallinam. Nolim vos falli; nihil praeterea parati est.) Quadrat enim ad id quod praecessit: *Turpissima est iactura, quae per negligentiam fit.* Id autem declarat hac trimembri sententia. At paullo post videor mihi videre mendum: *Mortem non prospicimus. Magna pars eius iam praeteriit.* Nam legendum arbitror, *Mortem prospicimus.* Prospicimus enim quae procul absunt, quum mors magna ex parte praeterierit nobis. LE. Si sibi permittunt philosophi, ut aliquando divertant in prata Musarum, fortasse non videbitur absurdum, si nos aliquando vel animi gratia divertamus in illorum regionem. HI. Quidni?

LE. Quum nuper relegerem librum Aristotelis, quem inscripsit περὶ τῶν ἐλέγχων, quorum argumentum est rhetoribus cum philosophis magna ex parte commune, comperi insignes errores interpretum. Neque dubitandum est, quin heic, qui Graece nesciunt, in multis locis egregie delirarint. Aristoteles enim proponit huiusmodi genus ambigui, quod nascitur ex voce, quae eadem declarat diversa: ὅ τι μανθάνουσιν οἱ ἐπιστάμενοι· τὰ γὰρ ἀποστοματιζόμενα μανθάνουσιν οἱ γραμματικοί· τὸ γὰρ μανθάνειν ὁμώνυμον, τό, τε ξυνιέναι χρώμενον τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τὸλαμβάνειν τὴν ἐπιστήμην. Id verterunt in hunc modum: *Quoniam discunt scientes: Nam secundum os grammatici discunt. Discere enim aequivocum, ad intelligere eum, qui utitur disciplina, et accipere disciplinam.* HI. Visus es mihi nunc Hebraice loqui, non Latine. LE. Estne quisquam vestrum, qui audivit heic ullam vocem aequivocam? HI. Nullam. LE. Quid igitur stultius, quam id velle vertere, quod verti non poterat? Neque enim quemadmodum Graecis μανθάνειν sonat μαθεῖν et μαθητεύειν: ita Latinis *discere* doctrinam accipere aut tradere. Quanquam an hoc sit verum, nescio: magis arbitror sic, μανθάνειν esse anceps apud Graecos, quemadmodum *cognoscere* apud Latinos. *Cognoscit* enim qui novit, et *cognoscit* iudex qui discit caussam. Sic, opinor, Graecis μανθάνειν dicitur praeceptor, qui exigit praelecta pueris, et pueri quibus praelegitur. Quam vero venuste reddidit, τὰ γὰρ ἀποστοματιζόμενα μανθάνουσιν οἱ γραμματικοί, *Nam secundum os grammatici discunt*, quum vertere debuerit: *Nam grammatici quae dictant, docent.* Hic interpretis erat aliud exemplum supponere, quod non eadem verba, sed eandem rei speciem exhiberet. Quanquam hoc loco suspicor etiam in Graeca scriptura nonnihil esse mendae; scribendum autem, ὁμώνυμον τῷ τε ξυνιέναι

καὶ τῷ λαμβάνειν. Paulo post subiicit aliud exemplum ambigui, quod nascitur non ex vario vocis eiusdem significatu, sed ex diversa connexione: *τὸ βούλεσθαι λαβεῖν με τοὺς πολεμίους*, *Velle me accipere pugnantes.* Sic enim vertit, pro eo quod erat, *Velle me capere hostes.* Et, si legas *βούλεσθε*, sermo fit dilucidior: *Vultis me capere hostes?* Nam pronomen potest praecedere verbum capere, et potest sequi. Si praecedat, hic erit sensus: *Vultis, ut ego capiam hostes?* Si sequatur, erit hic: *Vultis, ut hostes me capiant?* Subiicit eiusdem generis aliud exemplum, *ἆρα ὅ τις γινώσκει, τοῦτο γινώσκει:* id est, *An quod quis novit, hoc novit?* Ambiguitas est in *τοῦτο*. Id si sumatur accusandi casu, sensus erit: *Quidquid alicui cognitum est, id illi cognitum esse.* Sin nominandi casu, sensus hic erit: *Quam rem quis intelligit, ea intelligit?* quasi cognosci non possit, nisi quod vicissim cognoscat. Rursus aliud subiicit, *ἆρα ὅ τις ὁρᾷ τοῦτο ὁρᾷ; ὁρᾷ δὲ τὸν κίονα· ὥστε ὁρᾷ ὁ κίων:* *an quod quis videt, id videt? sed videt columnam, columna igitur videt.* Rursus in *τοῦτο* est ambiguitas, quam prius indicavimus. Verum haec utcunque reddi poterant Latinis auribus: quod sequitur, nullo modo reddi poterat: *ἆρα ὃ σὺ φῂς εἶναι, τοῦτο σὺ φῂς εἶναι; φῂς δὲ λίθον εἶναι· σὺ ἄρα φῂς λίθος εἶναι.* Quod illi sic reddiderunt: *Putas quod tu dicis esse, hoc tu dicis esse: dicis autem lapidem esse, tu ergo lapis dicis esse.* Obsecro, quis omnino sensus humanus ex his verbis percipi possit? Ambiguitas enim partim pendet ex idiomate Graeci sermonis, quae est in maiore ac minore: quanquam in maiore est et alia ambiguitas, in duabus dictionibus *ὅ* et *τοῦτο*, quae si capiantur nominandi casu, sensus erit: *Quidquid te dicis esse, hoc tu es.* Sin accusandi, sensus erit: *Quamcunque rem tu dicis esse, eam dicis esse*, et ad hunc sensum subsumit, *λίθον φῂς εἶναι.* Sed ad priorem colligit, *σὺ ἄρα φῂς λίθος*

εἶναι. Graeci sermonis proprietatem semel ausus est imitari Catullus:

Phaselus iste, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus.

Sic enim ferebatur hic versus in antiquioribus editionibus. Hoc ignorato, necesse est multis modis delirare eos, qui in haec loca scribunt commentarios. Ne id quidem, quod inibi continenter sequitur, Latino potest esse perspicuum. Καὶ ἄρα ἔστι σιγῶντα λέγειν; διττὸν γάρ ἐστὶ τὸ σιγῶντα λέγειν, τό τε τὸν λέγοντα σιγᾶν, καὶ τὸ τὰ λεγόμενα. Id reddiderunt hunc in modum: *Et putas, est tacentem dicere? Duplex enim est, tacentem dicere, et hunc dicere tacentem, et quae dicuntur.* An non haec Sibyllae foliis obscuriora? HI. Mihi nec Graeca satis liquent. LE. Exponam pro mea divinatione. *An possibile est tacentem dicere?* Haec interrogatio duplicem habet sensum, quorum alter est falsus et absurdus, alter esse potest verus. Nam fieri non potest, ut qui loquitur, non dicat ea quae loquitur, hoc est, ut loquendo taceat: sed fieri potest, ut is, qui loquitur, taceat eum qui loquitur. Quanquam hoc exemplum recidit in alteram formam, quam paullo post subiicit. Rursum illud admiror, quod mox in genere ambiguitatis, quae nascitur ex pluribus dictionibus coniunctis, mutarint Graeci vocem *saeculi* in literas, ἐπίστασθαι τὰ γράμματα, quum Latini codices habeant, *scire saeculum.* Heic enim duplex sensus nascitur, vel ut ipsum saeculum sciat aliquid, vel ut aliquis sciat saeculum. Verum hoc mollius est in αἰῶνα sive in κόσμον, quam in γράμματα. Nam literae dicuntur absurde scire quippiam. Verum nihil absurdi sit, si quis dicat, *aliquid nostro saeculo notum esse*, aut *aliquem nosse suum saeculum.* Iam aliquanto post, ubi proponit exemplum ambigui ex accentu, non veritus est interpres pro verbis Homeri supponere Virgiliana, quum eadem fuerit

καὶ τῷ λαμβάνειν. Paulo post subiicit aliud exemplum ambigui, quod nascitur non ex vario vocis eiusdem significatu, sed ex diversa connexione: *τὸ βούλεσθαι λαβεῖν με τοὺς πολεμίους*, *Velle me accipere pugnantes.* Sic enim vertit, pro eo quod erat, *Velle me capere hostes.* Et, si legas *βούλεσθε*, sermo fit dilucidior: *Vultis me capere hostes?* Nam pronomen potest praecedere verbum capere, et potest sequi. Si praecedat, hic erit sensus: *Vultis, ut ego capiam hostes?* Si sequatur, erit hic: *Vultis, ut hostes me capiant?* Subiicit eiusdem generis aliud exemplum, *ἆρα ὅ τις γινώσκει, τοῦτο γινώσκει:* id est, *An quod quis novit, hoc novit?* Ambiguitas est in *τοῦτο.* Id si sumatur accusandi casu, sensus erit: *Quidquid alicui cognitum est, id illi cognitum esse.* Sin nominandi casu, sensus hic erit: *Quam rem quis intelligit, ea intelligit?* quasi cognosci non possit, nisi quod vicissim cognoscat. Rursus aliud subiicit, *ἆρα ὅ τις ὁρᾷ τοῦτο ὁρᾷ; ὁρᾷ δὲ τὸν κίονα· ὥστε ὁρᾷ ὁ κίων: an quod quis videt, id videt? sed videt columnam, columna igitur videt.* Rursus in *τοῦτο* est ambiguitas, quam prius indicavimus. Verum haec utcunque reddi poterant Latinis auribus: quod sequitur, nullo modo reddi poterat: *ἆρα ὃ σὺ φῂς εἶναι, τοῦτο σὺ φῂς εἶναι; φῂς δὲ λίθον εἶναι· σὺ ἄρα φῂς λίθος εἶναι.* Quod illi sic reddiderunt: *Putas quod tu dicis esse, hoc tu dicis esse: dicis autem lapidem esse, tu ergo lapis dicis esse.* Obsecro, quis omnino sensus humanus ex his verbis percipi possit? Ambiguitas enim partim pendet ex idiomate Graeci sermonis, quae est in maiore ac minore: quanquam in maiore est et alia ambiguitas, in duabus dictionibus *ὃ* et *τοῦτο*, quae si capiantur nominandi casu, sensus erit: *Quidquid te dicis esse, hoc tu es.* Sin accusandi, sensus erit: *Quamcunque rem tu dicis esse, eam dicis esse*, et ad hunc sensum subsumit, *λίθον φῂς εἶναι.* Sed ad priorem colligit, *σὺ ἄρα φῂς λίθος*

εἶναι. Graeci sermonis proprietatem semel ausus est imitari Catullus:

Phaselus iste, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus.

Sic enim ferebatur hic versus in antiquioribus editionibus. Hoc ignorato, necesse est multis modis delirare eos, qui in haec loca scribunt commentarios. Ne id quidem, quod inibi continenter sequitur, Latino potest esse perspicuum. *Καὶ ἆρα ἔστι σιγῶντα λέγειν; διττὸν γάρ ἐστι τὸ σιγῶντα λέγειν, τό τε τὸν λέγοντα σιγᾶν, καὶ τὸ τὰ λεγόμενα.* Id reddiderunt hunc in modum: ***Et putas, est tacentem dicere? Duplex enim est, tacentem dicere, et hunc dicere tacentem, et quae dicuntur.*** An non haec Sibyllae foliis obscuriora? HI. Mihi nec Graeca satis liquent. LE. Exponam pro mea divinatione. *An possibile est tacentem dicere?* Haec interrogatio duplicem habet sensum, quorum alter est falsus et absurdus, alter esse potest verus. Nam fieri non potest, ut qui loquitur, non dicat ea quae loquitur, hoc est, ut loquendo taceat: sed fieri potest, ut is, qui loquitur, taceat eum qui loquitur. Quanquam hoc exemplum recidit in alteram formam, quam paullo post subiicit. Rursum illud admiror, quod mox in genere ambiguitatis, quae nascitur ex pluribus dictionibus coniunctis, mutarint Graeci vocem ***saeculi*** in literas, *ἐπίστασθαι τὰ γράμματα*, quum Latini codices habeant, ***scire saeculum.*** Heic enim duplex sensus nascitur, vel ut ipsum saeculum sciat aliquid, vel ut aliquis sciat saeculum. Verum hoc mollius est in *αἰῶνα* sive in *κόσμον*, quam in *γράμματα*. Nam literae dicuntur absurde scire quippiam. Verum nihil absurdi sit, si quis dicat, *aliquid nostro saeculo notum esse*, aut *aliquem nosse suum saeculum.* Iam aliquanto post, ubi proponit exemplum ambigui ex accentu, non veritus est interpres pro verbis Homeri supponere Virgiliana, quum eadem fuerit

necessitas in illo exemplo, *quidquid dicis esse, hoc est*. Ex Homero refert Aristoteles, *οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ*. Si *οὗ* adspiretur ac circumflectatur, sonat, *Cuius computrescit pluvia: sin οὐ* sit exile et acutum, sonat, *Non computrescit pluvia*. Atque hoc quidem sumptum est ex Iliad. ψ. Alterum est, *Διδόμεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι:* accentu collocato super penultimam sonat, *concede* illi: sin super primam, *δίδομεν*, sonat, *damus*. At poëta non sentit Iovem dicere, *concedimus* illi: sed Iupiter mandat ipsi somnio, ut illi, ad quem mittitur, concedat potiri voto. Dictum est enim *διδόμεν* pro *διδόναι*. Pro his duobus Homericis subiecerunt haec ex nostris poëtis, velut illud ex Odís Horatii:

Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis.

Etenim si accentus sit in, *Me*, correpto, et *Tu*, sit grave, unica dictio est, Metuo, id est, timeo. Quanquam haec ambiguitas pendet non solum ex accentu, verum etiam ex compositione. Alterum supposuerunt ex Virgilio:

Heu quia nam tanti cinxerunt aethera nymbi!

Quanquam haec quoque ex compositione nascitur ambiguitas. HI. Sunt ista quidem arguta, dignaque cognitu, Leonarde: sed interim vereor, ne cui convivium hoc sophisticum videatur magis, quam poëticum: alias, si videbitur, vel totum diem venabimur Elenchos in Elenchis. LE. Hoc est, in luco ligna, in mari quaeremus aquam. HI. Ubi est meus Mus? MU. Adest. HI. Mone Margaretam, ut tradat bellaria. MU. Adeo. HI. Rursum ades vacuus? MU. Negat se de bellariis cogitasse, et ait satis diu sessum esse. HI. Vereor ne si diutius heic philosophemur, illa nobis mensam subvertat, quemadmodum Xantippe Socrati: consultius est igitur, ut bellaria sumamus in horto: ibi simul et ambulabimus, et libere nugabimur.

Interea sibi quisque decerpat ex arbore quod lubet. CO. Placet consilium. HI. Est illic fonticulus quovis vino suavior. CA. Qui fit, ut hortus tuus magis niteat, quam aula? HI. Quia heic versor frequentius. Si quid arridet heic, ne parcite nostris opibus hortensibus. Iam si satis videtur deambulatum, quid si considamus huc sub tilia, et Musas cieamus? PA. Age fiat. HI. Thema suppeditet hortus ipse. PA. Si praecesseris, sequemur. HI. Age faciam. Praepostere facit, cui variis deliciis niteat hortus, quum animum habeat nullis disciplinis, nullis virtutibus excultum. LE. Credemus adesse Musas, si reddideris eandem sententiam carmine. HI. Hoc mihi longe proclivius, prosam orationem vertere carmine, quam argentum commutare auro. LE. Dic igitur.

HI. *Cui rénitet hortus úndiquaque flósculis,*
Animúmque nullis éxpositum dótibus
Squalére patitur, is facit praepóstere.

Habetis carmen Musis et Apolline nullo. Sed elegans fuerit, si singuli hanc sententiam diverso genere carminis reddatis. LE. Qui vicerit, quid praemii feret? HI. Hunc calathum onustum malis, aut prunis, aut cerasis, aut mespilis, aut piris, aut si quid aliud magis adblanditur. LE. Quis erit arbiter certaminis? HI. Quis nisi Crato? Et idcirco solus non certabit, quo magis auscultet. CR. Vereor ne talem sitis habituri iudicem, qualem olim habebant coccyx et luscinia, inter sese canendi gloria decertantes. HI. Sat est, si places omnibus. CO. Placet arbiter; incipe, Leonarde.

LE. *Cui tot deliciis renidet hortus,*
Herbis, floribus, arborumque foetu
Et multo et vario, nec excolendum
Curat pectus et artibus probatis,
Et virtutibus, is mihi videtur
Laevo iudicio, parumque recto. DIXI.

necessitas in illo exemplo, *quidquid dicis esse, hoc est*. Ex Homero refert Aristoteles, *οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ* Si *οὗ* adspiretur ac circumflectatur, sonat, *Cuius computrescit pluvia: sin οὐ* sit exile et acutum, sonat, *Non computrescit pluvia*. Atque hoc quidem sumptum est ex Iliad. ψ. Alterum est, *Διδόμεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι:* accentu collocato super penultimam sonat, *concede* illi: sin super primam, *δίδομεν*, sonat, *damus*. At poëta non sentit Iovem dicere, *concedimus* illi: sed Iupiter mandat ipsi somnio, ut illi, ad quem mittitur, concedat potiri voto. Dictum est enim *διδόμεν* pro *διδόναι*. Pro his duobus Homericis subiecerunt haec ex nostris poëtis, velut illud ex Odis Horatii:

Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis.

Etenim si accentus sit in, *Me*, correpto, et *Tu*, sit grave, unica dictio est, Metuo, id est, timeo. Quanquam haec ambiguitas pendet non solum ex accentu, verum etiam ex compositione. Alterum supposuerunt ex Virgilio:

Heu quia nam tanti cinxerunt aethera nymbi!

Quanquam haec quoque ex compositione nascitur ambiguitas. HI. Sunt ista quidem arguta, dignaque cognitu, Leonarde: sed interim vereor, ne cui convivium hoc sophisticum videatur magis, quam poëticum: alias, si videbitur, vel totum diem venabimur Elenchos in Elenchis. LE. Hoc est, in luco ligna, in mari quaeremus aquam. HI. Ubi est meus Mus? MU. Adest. HI. Mone Margaretam, ut tradat bellaria. MU. Adeo. HI. Rursum ades vacuus? MU. Negat se de bellariis cogitasse, et ait satis diu sessum esse. HI. Vereor ne si diutius heic philosophemur, illa nobis mensam subvertat, quemadmodum Xantippe Socrati: consultius est igitur, ut bellaria sumamus in horto: ibi simul et ambulabimus, et libere nugabimur.

Interea sibi quisque decerpat ex arbore quod lubet. CO. Placet consilium. HI. Est illic fonticulus quovis vino suavior. CA. Qui fit, ut hortus tuus magis niteat, quam aula? HI. Quia heic versor frequentius. Si quid arridet heic, ne parcite nostris opibus hortensibus. Iam si satis videtur deambulatum, quid si considamus huc sub tilia, et Musas cieamus? PA. Age fiat. HI. Thema suppeditet hortus ipse. PA. Si praecesseris, sequemur. HI. Age faciam. Praepostere facit, cui variis deliciis niteat hortus, quum animum habeat nullis disciplinis, nullis virtutibus excultum. LE. Credemus adesse Musas, si reddideris eandem sententiam carmine. HI. Hoc mihi longe proclivius, prosam orationem vertere carmine, quam argentum commutare auro. LE. Dic igitur.

HI. *Cui rénitet hortùs úndiquaque flósculis,*
Animúmque nullis éxpolitum dótibus
Squalére patitur, is facit praepóstere.

Habetis carmen Musis et Apolline nullo. Sed elegans fuerit, si singuli hanc sententiam diverso genere carminis reddatis. LE. Qui vicerit, quid praemii feret? HI. Hunc calathum onustum malis, aut prunis, aut cerasis, aut mespilis, aut piris, aut si quid aliud magis adblanditur. LE. Quis erit arbiter certaminis? HI. Quis nisi Crato? Et idcirco solus non certabit, quo magis auscultet. CR. Vereor ne talem sitis habituri iudicem, qualem olim habebant coccyx et luscinia, inter sese canendi gloria decertantes. HI. Sat est, si places omnibus. CO. Placet arbiter; incipe, Leonarde.

LE. *Cui tot deliciis renidet hortus,*
Herbis, floribus, arborumque foetu
Et multo et vario, nec excolendum
Curat pectus et artibus probatis,
Et virtutibus, is mihi videtur
Laevo iudicio, parumque recto. DIXI.

P 2

HI. Carinus arrodit unguem; exspectamus aliquid elaboratum. CA. Nulla adest Musa.

Cúra cui est, ut niteat hortus flósculis ac foétibus,
Négligenti excólere pectus disciplinis óptimis:
Hic labore, mihi út videtur, ríngitur praepóstero.

HI. Non frustra arrosus est unguis. EU. Quoniam ordo me vocat, ne nihil adferam:

Qui studet, ut variis niteat cultissimus hortus
Deliciis, patiens animum squalere, nec ullis
Artibus expoliens, huic est praepostera cura.

HI. Non est, cur exstimulemus Sbrulium. Nam ille sic scatet versibus, ut plerumque vel imprudens effundat carmina.

SB. *Cui vernat hortus cultus et elegans,*
Nec pectus ullis artibus excolit,
Praepostera is cura laborat.
Sit ratio tibi prima mentis.

PA. *Quisquis accurat, variis ut hortus*
Floribus vernet, neque pectus idem
Artibus sanctis colit, hunc habet praepostera cura.

HI. Nunc experiamur, cui hortus suppeditet plures sententias. LE. Quidni faciat, tam dives? Vel hoc rosetum mihi suggeret quod dicam. Ut brevis est rosae nitor, ita fugax est iuventus: properas carpere rosam prius, quam marcescat; magis adnitendum est, ne sine fructu tibi effluat iuventus. HI. Thema satis aptum carmini. CA. Ut inter arbores suus cuique foetus est, ita inter homines suae cuique dotes sunt. EU. Ut terra, si excolatur, varias opes gignit in usus humanos, neglecta spinis ac vepribus obducitur: ita hominis ingenium, si excolatur optimis studiis, plurimas edit virtutes; sin negligas, variis occupatur vitiis. SB. Hortus quotannis colendus est, ut niteat: animus, semel excultus honestis studiis, perpetuo floret ac vernat. PA. Ut amoenitas hortorum non avocat animum ab honestis studiis, sed ad haec invitat

potius: ita quaerendi sunt lusus ac ioci, qui non absunt a literis. HI. Euge, video examen sententiarum. Nunc ad versus: sed antequam id aggrediamur, mea sententia, fuerit exercitatio nec inelegans, nec infrugifera, si primam sententiam toties reddamus Graecis versiculis, quoties reddidimus Latinis. Heic auspicabitur Leonardus, iam olim familiaris Musis Graecanicis. LE. Ineptiam, si iubes. HI. Iubeo atque impero.

LE. *Ὧι κῆπός ἐστιν ἄνθεσιν γελῶν καλοῖς,*
Ὁ δὲ νοῦς μάλ' αὐχμῶν τοῖς καλοῖς μαθήμασιν,
Οὐκ ἔστι κομψὸς οὗτος, οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ,
Περὶ πλείονος ποιῶν τὰ φαῦλ', ἢ κρείττονα.

Ego praesulem egi; succedet qui volet. HI. Carinus. CA. Imo Hilarius. LE. Sed video Margaretam intervenire; adfert nescio quid deliciarum. HI. Si id fecerit, me fefellerit mea furia. Quid adfers? MA. Sinapi, quo condiatis vestra bellaria. An non pudet heic garrire in multam noctem, et postea vos poëtae multa blateratis in loquacitatem foeminarum? CR. Haud male monet Margareta: iam tempus est, ut suum quisque nidum adeat; alias in hoc pulcherrimo certaminis genere vel solidum diem consumemus. HI. Sed cui addicis praemium? CR. In praesentia quidem mihi ipsi addico. Nullus enim vicit praeter unum me. HI. Quî vicisti, qui non certaveris? CR. Vos certastis, at non decertastis. Ego, quod nemo vestrum potuit, vici Margaretam. CA. Hilari, aequum postulat; auferat calathum.

INQUISITIO DE FIDE.

AULUS, BARBATIUS.

AU. Puerorum est cantilena, Saluta libenter. Verum haud scio, an mihi fas sit tibi dicere salutem. BA. Equidem malim, qui det salutem, quam qui di-

cat. Sed quam ob rem istuc ais, Aule? AU. Quam ob rem? Quia, si scire vis, oles aut sulphur, aut fulmen Iovis. BA. Sunt et Veioves, sunt bruta fulmina, multum etiam origine dissidentia a fatidicis. Nam, ut suspicor, tu de anathemate sentis. AU. Rem coniectas. BA. Audivi quidem horrenda tonitrua, fulminis ictum non sensi. AU. Qui sic? BA. Quia nihilo peius concoquo, neque irrequietius dormio. AU. Sed hoc periculosius solet esse malum, quia non sentitur. Verum haec bruta fulmina, quae tu vocas, feriunt montes et maria. BA. Feriunt, sed irritis ictibus. Est et fulgur e vitro, seu vase aereo. AU. Certe territat et hoc. BA. Verum, sed pueros. Solus Deus habet fulmen, quo feriat animam. AU. Quid si Deus est in suo vicario? BA. Utinam sit! AU. Imo multi demirantur te iam dudum non esse quovis carbone atriorem. BA. Finge me talem. Atqui tanto magis erat optanda salus perdito, si placet Evangelica doctrina. AU. Optanda quidem, at non dicenda. BA. Cur ita? AU. Quo pudescat ictus fulmine, ac resipiscat. BA. Si sic nobiscum egisset Deus, perieramus omnes. AU. Quam ob rem? BA. Quia quum essemus inimici Dei, cultores idolorum, militantes in castris Satanae, hoc est, modis omnibus excommunicatissimi, tum ille maxime nobiscum confabulatus est per filium suum, suoque colloquio nos restituit in vitam, quum essemus mortui. AU. Ista quidem vere narras. BA. Imo male ageretur cum omnibus aegrotis, si medicus fugeret alloquium, quoties ingens morbus gravat miserum: imo quum maxime conveniebat adesse medicum. AU. At ego metuo, ne tu mihi citius adfles aliquid tui mali, quam fiat, ut tuo morbo medear. Nonnunquam usu venit, ut pro medico fiat palaestrites, qui visit aegrotum. BA. Ita quidem usu venit in corporum morbis; verum in animi malis est tibi parata antidotus adver-

sum omne contagium. AU. Quaenam? BA. Adamantinum propositum, non divelli a sententia semel infixa. Deinde cur palaestram metuis, ubi res verbis agitur? AU. Est aliquid quod dicis, si modo spes sit profectus. BA. Proverbio dicitur: Donec spirat homo, sperandum esse. Et iuxta Paulum, *Caritas nescit desperare, quia sperat omnia.* AU. Non pessime mones, atque hac spe puto mihi fas esse tecum miscere sermonem aliquantisper: ac, si pateris, medicum agam. BA. Licet. AU. Vulgo sunt invisi percunctatores. Et tamen in medicis probantur, qui percunctantur de singulis. BA. Percunctare a coelo usque ad terram, si libet. AU. Experiar, modo fidem des, te responsurum ex animo. BA. Do, modo sciam, qua de re velis percunctari. AU. De Symbolo Apostolorum. BA. Audio militare verbum, nec recuso haberi pro hoste Christi, si quid heic fefellero. AU. Credis in Deum patrem omnipotentem, qui condiderit coelum et terram? BA. Et quidquid coelo terraque continetur, atque etiam mentes angelicas. AU. Quum Deum dicis, quid sentis? BA. Sentio mentem esse quandam aeternam, quae nec initium habuerit, nec finem sit habitura, qua nihil esse potest nec maius, nec sapientius, nec melius. AU. Ista quidem satis pie. BA. Quae nutu suo omnipotenti condidit quidquid est rerum visibilium aut invisibilium: quae sapientia mirabili moderatur ac gubernat universa, sua bonitate pascit ac servat omnia, atque hominum genus collapsum gratuito restituit. AU. Sunt quidem ista tria praecipua in Deo: sed quid fructus capis ex istorum cognitione? BA. Quum omnipotentem cogito, me totum illi submitto, ad cuius maiestatem nihil est hominum aut angelorum sublimitas. Deinde plena fiducia credo, quod ab illo factum tradunt sacrae literae, simulque futurum, quidquid ille promisit, quando nutu, quidquid vult, pot-

est, quantumvis homini videatur impossibile. Ita fit, ut meis viribus diffisus, totus ab illo pendeam, qui potest omnia. Ubi sapientiam illius intueor, nihil tribuo meae sapientiae, verum credo omnia rectissime iustissimeque ab eo fieri, etiamsi iuxta sensum humanum videantur absurda aut iniqua. Quum bonitatem considero, video nihil esse in me, quod illius gratuitae beneficentiae non debeam: et nullum arbitror esse tantum crimen, quod ille nolit ignoscere resipiscenti: neque quidquam esse, quod ille non sit largiturus cum fiducia petenti. AU. Num satis esse putas, quod credis illum esse talem? BA. Nequaquam, sed sincero affectu totam fiduciam ac spem in illum unum transfero, detestans Satanam, omnemque idololatriam, et quidquid est artium magicarum. Illum solum adoro, nihil illi nec praeferens, nec aequans; non angelum, non parentes, non liberos, non uxorem, non principem, non opes, non honores, non voluptates; paratus et vitam illius caussa perdere, si iusserit; certus eum non posse perire, qui se totum illi tradiderit. AU. Nihil igitur colis, nihil times, nihil amas, nisi unum Deum? BA. Si quid veneror, si quid metuo, si quid amo praeter eum, eius caussa amo, metuo, colo, omnia ad illius gloriam referens, semper illi gratias agens, sive laeta contingunt, sive tristia: sive mori datur, sive vivere. AU. Sana quidem est hactenus tua oratio. De secunda persona quid sentis? BA. Sciscitare. AU. Credis, Iesum fuisse Deum et hominem? BA. Maxime. AU. Qui fieri potuit, ut idem sit Deus immortalis, et homo mortalis? BA. Istud illi facile fuit efficere, qui quidquid vult, potest. Et ob divinam naturam, quam eandem habet cum patre, quidquid magnitudinis, sapientiae, et bonitatis attribuo patri, idem tribuo et filio: quid quid debeo patri, debeo et filio: nisi quod ita visum est patri, ut per filium concederet ac donaret nobis

omnia. AU. Cur igitur sacrae literae filium frequentius appellant Dominum quam Deum? BA. Quia Deus auctoritatis, hoc est, principatus est nomen, quae patri praecipue convenit, qui simpliciter principium est omnium, atque ipsius etiam deitatis fons: Dominus redemtoris et assertoris vocabulum est. Quanquam et pater redemit per filium, et filius Deus est, sed ex Deo patre. Solus autem pater a nullo est, et in personis divinis principem locum obtinet. AU. Ergo et in Iesu collocas tuam fiduciam? BA. Quidni? AU. Sed Propheta maledictum dicit, qui fidit in homine. BA. Sed huic uni homini data est omnis potestas in coelo et in terra: ut in nomine eius flectatur omne genu coelestium, terrestrium, et inferorum. Quanquam nec in hoc fiduciae speique meae sacram, ut aiunt, ancoram figerem, ni Deus esset. AU. Cur eum filium appellat? BA. Ne quis somniet esse creaturam. AU. Cur unicum? BA. Ut discernat naturae filium a filiis adoptivis, cuius cognominis honorem nobis etiam impartit, ut neminem praeter hunc alium exspectemus AU. Cur eum, qui Deus erat, hominem fieri voluit? BA. Ut homines homo reconciliaret Deo. AU. Credis conceptum citra virilem operam, opificio Spiritus Sancti, ac natum ex incorrupta virgine Maria, de illius substantia sumpto mortali corpore? BA. Maxime. AU. Cur sic nasci voluit? BA. Quia sic decebat nasci Deum; sic decebat nasci, qui nostrae conceptionis ac nativitatis sordes purificaret. Hominis filius nasci voluit Deus, ut nos in illum renascentes efficeremur filii Dei. AU Credis illum versatum in terris, ea gessisse miracula, ea docuisse, quae prodita sunt literis evangelicis? BA. Certius quam te credo esse hominem. AU. Non sum inversus Apuleius*), ut suspiceris asinum

*) Apuleius enim, ut ipse de se fingit, mentem hominis tegebat asinina specie, quum sint multi, qui sub humana specie tegant

latere sub hominis specie. Sed credis hunc eundem esse Messiam illum, quem delinearant figurae legis, quem promiserant oracula Prophetarum, quem tot seculis exspectarant Iudaei? BA. Nihil habeo persuasius. AU. Credis, huius doctrinam ac vitam sufficere ad perfectam pietatem? BA. Admodum. AU. Credis, eundem vere comprehensum a Iudaeis, vinctum, colaphis et alapis caesum, consputum, irrisum, flagellatum sub Pontio Pilato, ac denique suffixum in crucem, atque inibi mortuum? BA. Maxime. AU. Credis, illum ab omni lege peccati cuiuscunque fuisse immunem? BA. Quidni? agnum absque macula. AU. Credis, illum sua sponte haec omnia perpessum? BA. Imo libenter, atque etiam sitienter, sed ex voluntate patris. AU. Cur pater filium suum unicum innocentem sibique carissimum haec tam atrocia pati voluit? BA. Ut hac victima nos nocentes sibi reconciliaret, in illius nomen collocantes fiduciam ac spem nostram. AU. Cur Deus passus est sic collabi totum humanum genus? et, si passus est, non patuit alia via sarciendi ruinam nostram? BA. Hoc mihi persuasit non humana ratio, sed fides, nulla ratione potuisse fieri melius, neque ad salutem nostram utilius. AU. Cur hoc mortis genus illi potissimum placuit? BA. Quia iuxta mundum erat probrosissimum: quia diri lentique cruciatus: quia conveniebat illi, qui porrectis in omnem mundi plagam membris, omneis orbis nationes invitaret ad salutem, et homines terrenis curis affixos evocaret ad coelestia. Denique ut referret nobis serpentem aeneum, quem Moses

asinum. Fuit autem L. Apuleius Afer, Madaurae natus, philosophus Platonicus, vir multae doctrinae atque eloquentiae. Scripsit libros XI. Metamorphoseos de Asino aureo, in quibus fingit se a saga Thessalica in asinum mutatum, humanam mentem tamen retinuisse; post varia deinde discrimina et labores, Lunae auxiliatricis ope, rosis de manu Aegyptii sacerdotis devoratis, in priorem statum humanum restitutum.

suspenderat in stipite, ut, quicunque defigerent in illum oculos, sanarentur a vulnere serpentum: fidemque prophetae liberaret, qui praedixerat: *Dicite in nationibus, regnavit a ligno Deus* *). AU. Cur et sepeliri voluit, idque tam accurate, oblitus myrrha et unguentis, inclusus novo monumento e solido vivoque saxo exciso, obsignato ostio, adhibitis etiam custodibus publicis? BA. Quo magis constaret, esse vere mortuum. AU. Cur non statim revixit? BA. Hac ipsa de caussa. Etenim si mors fuisset ambigua, fuisset et ambigua resurrectio: sed hanc voluit esse certissimam. AU. Credis huius animam descendisse ad inferos? BA. Hanc particulam non fuisse quondam additam nec in Symbolo Romano, nec in Symbolo Orientalium ecclesiarum, testis est Cyprianus, nec recensetur apud Tertullianum vetustissimum scriptorem. Ego tamen et hoc firmiter credo, vel quia congruit cum prophetia Psalmi: *Non derelinques animam meam in inferno;* et rursus: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam:* vel quia Petrus apostolus in epistolae prioris (de cuius auctore nunquam fuit dubitatum) capite tertio scripsit hunc in modum: *Mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu; in quo et his, qui in carcere erant, spiritu veniens praedicavit.* Verum, ut credo descendisse ad inferos, ita non credo illic aliquid esse passum: descendit enim, non ut illic cruciaretur, sed ut nobis frangeret regnum satanae. AU. Nihil adhuc impium audio. Sed mortuus est, ut nos peccato mortuos revocaret ad vitam. Ceterum cur revixit? BA. Tribus potissimum de caussis. AU. Quibus? BA. Primum ut nobis certam spem faceret resurrectionis. Deinde ut sciremus, eum immortalem esse, nec unquam moriturum, in quo praesidia salutis nostrae

*) Verba sunt Psalmi 96, ubi tamen non leguntur ἀπὸ τοῦ ξύλου, uti citat Iustinus Martyr et Eusebius Eccl. Hist. L. I.

collocavimus. Postremo ut nos quoque per poenitentiam mortui peccatis, per baptismum una cum illo sepulti, per gratiam eius revocemur ad vitae novitatem. AU. Credisne, quod idem corpus, quod mortuum fuit in cruce, quod revixit in sepulcro, quod visum et contrectatum est discipulis, subvexerit in coelum? BA. Maxime. AU. Cur voluit relinquere terras? BA. Ut illum omnes spiritualiter amaremus, neque quisquam in terris sibi Christum proprie vindicaret, sed omnes ex aequo tolleremus animos in coelum, scientes illic esse caput nostrum. Etenim, si nunc homines tantopere sibi placent ob vestis colorem ac figuram, quumque sic quidam ostentent sanguinem aut praeputium Christi, et lac matris Virginis, quid credis futurum, si mansisset in terris vestitus, comedens, loquens? Quae dissidia parassent ista corporis peculiaria? AU. Credis, illic, immortalitate donatum, assidere dextrum patri? BA. Quidni? ut rerum omnium dominum, et totius regni paterni consortem. Hoc ipse discipulis promiserat futurum, atque hoc spectaculum exhibuit Stephano martyri suo. AU. Cur hoc exhibuit? BA. Ne nos ulla in re trepidaremus, gnari quam potentem patronum ac dominum habeamus in coelis. AU. Credis illum eodem corpore rediturum, ut iudicet vivos et mortuos? BA. Quam habeo certum, esse hactenus peracta, quae Prophetae de Christo praedixerant, tam habeo certum, fore quidquid in posterum voluit nos exspectare. Prior adventus exhibitus est iuxta vaticinia Prophetarum, quo venit humilis, ut nos institueret ac servaret. Exhibebitur et secundus, quo veniet sublimis in gloria patris: ante cuius tribunal sisti cogentur omnes homines cuiuscunque nationis, cuiuscunque status, sive reges, sive plebeii, sive Graeci, sive Scythae: nec solum hi, quos adventus ille deprehendet vivos, verum etiam omnes, qui ab

initio mundi usque ad illud tempus mortui fuerint, subito reviviscent, et suo quisque corpore conspiciet iudicem. Aderunt et angeli beati, tanquam famuli fideles: aderunt et daemones iudicandi. Tum e sublimi pronuntiabit illam inevitabilem sententiam, quae diabolum, cum his qui illi adhaeserunt, tradet aeternis suppliciis, ut postea nulli possint nocere: pios transferet in consortium regni coelestis, tutos ab omni molestia: quanquam huius adventus diem nobis ignotum esse voluit. AU. Nihil adhuc audio morbi. Veniamus igitur ad tertiam personam. BA. Ut videtur. AU. Credis in Spiritum Sanctum? BA. Credo hunc esse verum Deum, una cum Patre et Filio. Credo hoc Spiritu afflatos fuisse, qui nobis veteris ac novi Testamenti libros tradiderunt, sine cuius ope nemo pervenit ad salutem. AU. Cur appellatur spiritus? BA. Quia quemadmodum corpora nostra vivunt halitu, ita tacito Sancti Spiritus afflatu vivificantur animi nostri. AU. An non licet Patrem vocare Spiritum? BA. Quidni? AU. An non igitur confunduntur personae? BA. Non. Nam Pater spiritus dicitur, quod sit incorporeus; id quod omnibus personis est commune iuxta naturam divinam. Sed tertia persona dicitur spiritus, quod alicunde spiret, et per animos sese transfundat insensibiliter, velut a terra seu fluviis spirant aurae. AU. Cur personae secundae tribuitur nomen filii? BA. Ob perfectam naturae et voluntatis similitudinem. AU. Est filius similior patri, quam Spiritus Sanctus? BA. Non, iuxta naturam divinam; nisi quod hoc magis refert proprietatem patris, quod ab ipso quoque procedat Spiritus Sanctus. AU. Quid igitur prohibet Spiritum Sanctum appellari filium? BA. Quia cum divo Hilario nusquam hunc lego genitum *), nec

*) Hilarius, ille Pictaviensis Episcopus, quem divum vocant, scripsit contra Arii dogmata.

huius lego patrem; spiritum et procedentem lego. AU. Cur in Symbolo solus pater dicitur Deus? BA. Quod hic, ut dixi, simpliciter sit auctor omnium quae sunt, ac totius deitatis fons. AU. Dic clarius. BA. Quoniam nihil nominari potest, cuius origo non manat a patre. Siquidem hoc ipsum quod Filius ac Spiritus Sanctus Deus est, patri acceptum referunt. Praecipua igitur auctoritas, hoc est, originis ratio, est in patre solo, quod unus ille a nullo est. In Symbolo tamen sic accipi potest, ut Dei nomen non sit personae proprium, sed in genere positum, quod mox per Patris, Filii, et Spiritus Sancti vocabulum distinguatur in unum Deum: quae naturae vox com prehendit Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, hoc est, tres personas. AU. Credis in sanctam ecclesiam? BA. Non. AU. Quid ais? non credis? BA. Credo sanctam ecclesiam, quae est corpus Christi, hoc est, congregatio quaedam omnium per universum orbem, qui consentiunt in fide evangelica, qui colunt unum Deum Patrem, qui totam suam fiduciam collocant in eius Filio, qui eodem huius Spiritu aguntur; a cuius consortio resecatur quisquis admittit crimen lethale. AU. Cur horres dicere: Credo in sanctam ecclesiam? BA. Quia sic me docuit divus Cyprianus, in solum Deum esse credendum, in quo simpliciter omnem fiduciam reponimus. Ecclesia vero proprie dicta, quanquam non constat nisi ex bonis, tamen ex hominibus constat, qui ex bonis possunt fieri mali, qui falli possunt et fallere. AU. Quid sentis de communione sanctorum? BA. Hic articulus omnino non attingitur apud Cyprianum, quum ille nominatim indicet, quid in quibus ecclesiis plus habeatur aut minus. Sic enim ille connectit: *Sequitur namque post hunc sermonem: Sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, huius carnis resurrectionem*. Ac nonnullis videtur haec pars non esse diversa a su-

periore, sed explicare et infigere, quod modo dictum erat, *Sanctam ecclesiam:* ut nihil aliud sit ecclesia, quam unius Dei, unius Evangelii, unius fidei, unius spei professio, eiusdem spiritus, eorundem sacramentorum participatio: breviter, talis quaedam communio bonorum omnium inter omnes pios, qui fuerunt ab initio mundi usque ad finem, qualis est membrorum corporis inter ipsa societas, sic ut aliorum benefacta subveniant aliis, donec viva sunt membra corporis. Caeterum extra societatem hanc ne propria quidem benefacta conducunt cuiquam ad salutem, nisi reconcilietur sanctae congregationi: et ideo sequitur, *Remissionem peccatorum:* quia extra ecclesiam non est ulla peccatorum remissio, quantumvis homo maceret se poenitentia, aut exerceat opera misericordiae. In ecclesia, inquam, non haereticorum, sed sancta, hoc est, spiritu Christi congregata, est remissio peccatorum per baptismum, et, post baptismum, per poenitentiam et claves ecclesiae datas. AU. Ista sunt adhuc sani hominis. Credisne, futuram carnis resurrectionem? BA. Frustra crederem caetera, si hoc, quod est omnium caput, non crederem. AU. Quid sentis, quum dicis carnem? BA. Corpus humanum, humana anima animatum. AU. Num unaquaeque anima recipiet suum corpus, quod exanime reliquerat? BA. Idem hoc, unde demigrarat. Et ideo in symbolo Cypriani additum est, Huius carnis. AU. Qui fieri potest, ut corpus iam toties ex aliis in alia versum possit idem reviviscere? BA. Qui potuit quidquid vult ex nihilo creare, an huic difficile sit, quod ex sua forma mutatum est, in pristinam naturam restituere? Non anxie disputo, quibus modis id fiat: mihi satis est, quod qui promisit hoc futurum, sic verax est, ut mentiri non possit; sic potens est, ut, quidquid velit, nutu valeat efficere. AU. Quid opus erit tum corpore?

BA. Ut totus homo glorificetur cum Christo, qui heic totus afflictus erat pro Christo. AU. Quid sibi vult, quod addit: Et vitam aeternam? BA. Ne quis suspicetur nos sic revicturos, quemadmodum sub vernum tempus reviviscunt ranae, rursus moriturae. Nam heic duplex mors est: corporis, bonis ac malis omnibus communis; et animi. Mors autem animi peccatum est. At post resurrectionem piis erit aeterna vita, tum corporis, tum animi. Nec enim corpus erit amplius obnoxium morbis, senio, fami, siti, dolori, lassitudini, morti, aut ulli incommodo; sed spirituale factum spiritus arbitrio movebitur: nec animus deinceps ullis vitiis aut doloribus solicitabitur, sed sine fine fruetur summo bono, qui est Deus. Contra, impios mors aeterna possidebit, tum corporis, tum animi. Nam et corpus habebunt ad aeternos cruciatus immortale, et animum peccatorum stimulis semper afflictum absque spe veniae. AU. Credis haec ex animo ac serio? BA. Sic, inquam, ut mihi minus certum sit, te mecum colloqui. AU. Ego quum essem Romae, non omneis reperi aeque sincere credentes. BA. Imo si excutias, reperies et alibi multos, quibus haec non aeque persuasa sunt. AU. Quum in tam multis et arduis consentias nobiscum, quid obstat quo minus totus sis noster? BA. Istud ex te audire cupio. Nam ipse mihi videor orthodoxus, etiamsi vitam meam nolim praestare; tametsi sedulo conor, ut professioni respondeat. AU. Unde igitur tantum bellum inter vos et orthodoxos? BA. Exquire. Sed heus medice, si non poenitet huius prooemii, sumes nobiscum prandiolum, et a prandio per otium percunctaberis de singulis; praebebo brachium utrumque: inspicies excrementa, tum crassiora, tum liquidiora. Denique facies, si videbitur, totius huius pectoris anatomiam, quo certius de me iudices. AU. At religio est tecum mensam habere communem.

BA. Atqui id solent medici, quo melius observent, quid affectent aut peccent aegroti. AU. Sed vereor ne videar favere haereticis. BA. Imo nihil est sanctius, quam favere haereticis. AU. Qui sic? BA. Nonne Paulus optavit anathema fieri pro Iudaeis plus quam haereticis? An non favet ille, qui studet ut quis ex malo fiat bonus, ex mortuo vivus? AU. Maxime. BA. Sic igitur fave, nec erit quod metuas. AU. Nunquam audivi aegrotum commodius respondentem. Age, duc me ad prandium. BA. Medice accipieris, et ut decet apud aegrotum; et sic curabimus corpuscula cibo, ut nihilo secius animus idoneus sit ad disputandum. AU. Fiat bonis avibus. BA. Imo malis piscibus fiet: nisi forte nunc oblitus es esse diem Veneris. AU. Id quidem est praeter symbolum nostrum.

ΓΕΡΟΝΤΟΛΟΓΙΑ sive *ΟΧΗΜΑ*.

EUSEBIUS, PAMPIRUS, POLYGAMUS, GLYCION.

EU. Quas novas aves heic ego video? Nisi me fallit animus, aut parum prospiciunt oculi, video tres veteres congerrones meos considentes, Pampirum, Polygamum, et Glycionem. Certe ipsi sunt. PA. Quid tibi vis cum tuis vitreis oculis, fascinator? Congredere propius, Eusebi. PO. Salve, multum exoptate Eusebi. GL. Bene sit tibi, vir optime. EU. Salvete vos omnes una salute, pariter mihi carissima capita. Quis deus, aut casus deo felicior, nos coniunxit? Nam nemo nostrum vidit alium annis, opinor, iam quadraginta. Mercurius caduceo suo non potuisset melius nos in unum contrahere. Quid heic agitis? PA. Sedemus. EU. Video; sed qua de caussa? PO. Operimur currum, qui nos devehat Antverpiam. EU. Ad

mercatum? PO. Scilicet; sed spectatores magis, quam negotiatores: quanquam aliis aliud est negotii. EU. Et nobis eodem est iter. Verum quid obstat, quo minus eatis? PO. Nondum convenit cum aurigis. EU. Difficile genus hominum. Sed visne, ut illis imponamus? PO. Liberet, si liceret. EU. Simulemus nos velle simul abire pedites. PO. Citius credant cancros volaturos, quam nos tam grandes pedibus hoc iter confecturos. GL. Vultis rectum verumque consilium? PO. Maxime. GL. Illi potant: id quo faciunt diutius, hoc plus erit periculi, necubi nos deiiciant in lutum. PO. Admodum diluculo venias oportet, si sobrium aurigam velis. GL. Quo maturius perveniamus Antverpiam, nobis quatuor solis currum stipulemur. Contemnendum censeo tantillum pecuniae. Hoc damni multis commoditatibus pensabitur; sedebimus commodius, ac mutuis fabulis suavissime transigemus hoc iter. PO. Recte suadet Glycion; ut in vehiculo quoque iucundus comes pro vehiculo sit. Quin et iuxta Graecorum proverbium liberius loquemur, non de plaustro, sed in plaustro. GL. Transegi; conscendamus. Vah, nunc mihi libet vivere, posteaquam ex tanto intervallo videre contigit mihi carissimos olim sodales. EU. Ac mihi videor repubescere. PO. Quot annos supputatis, ex quo Lutetiae conviximus? EU. Arbitror haud pauciores quadraginta duobus. PA. Tum videbamur omnes aequales. EU. Ita ferme eramus, aut si quid erat discriminis, perpusillum erat. PA. At nunc quanta inaequalitas! Nam Glycion nihil habet senii, et huius avus videri queat Polygamus. EU. Profecto sic res habet Quid rei in caussa? PA. Quid? aut hic cessavit ac restitit in cursu, aut ille antevertit. EU. Ohe, non cessant anni, quantumvis cessent homines. PO. Dic bona fide, Glycion, quot annos numeras? GL. Plures quam ducatos. PO. Quot tandem? GL. Sexaginta

sex. EU. O vere *Τιθωνοῦ γῆρας*, quod aiunt. PO. Sed quibus tandem artibus remoratus es senectutem? Nam neque canities adest, neque rugosa cutis: vigent oculi, nitet utrinque dentium series; color vividus est, corpus succulentum. GL. Dicam artes meas; modo tu vicissim narres nobis artes tuas, quibus senectutem accelerasti. PO. Recipio, me facturum. Dic igitur, quo te contulisti relicta Lutetia? GL. Recta in patriam. Illic commoratus fere annum, dispicere coepi de deligendo vitae genere; quam ego rem non leve momentum habere credo ad felicitatem: circumspiciebam quid cuique succederet, quid secus. PO. Miror, tibi tantum fuisse mentis, quum Lutetiae nihil fuerit te nugacius. GL. Tum ferebat aetas. Et tamen, o bone, non heic meo Marte rem omnem gessi. PO. Mirabar. GL. Prius quam quidquam aggrederer, adii quendam e civibus natu grandem, longo rerum usu prudentissimum, totiusque civitatis testimonio probatissimum, ac meo quidem iudicio etiam felicissimum. EU. Sapiebas. GL. Huius usus consilio duxi uxorem. PO. Pulcre dotatam? GL. Dote mediocri, ac plane, iuxta proverbium, *τὴν κατ' ἐμαυτόν*. Nam et mihi res erat mediocris. Ea res mihi plane cessit ex animi sententia. PO. Quot annos tum eras natus? GL. Viginti ferme duos. PO. O te felicem! GL. Non totum hoc fortunae debeo, ne quid erres. PO. Qui sic? GL. Dicam. Alii prius diligunt quam deligant; ego iudicio delegi quam diligerem: et tamen hanc magis duxi ad posteritatem, quam ad voluptatem. Cum ea vixi suavissime annos non plures octo. PO Reliquit orbum? GL. Imo superest quadriga liberorum: filii duo, filiae totidem. PO. Privatusne vivis, an magistratu fungeris? GL. Est mihi munus publicum. Poterant contingere maiora: verum hoc mihi delegi, quod tantum haberet dignitatis, ut me vindicaret a contemptu; caeterum mi-

nime molestis negotiis obnoxium. Ita nec est, quod quisquam obiiciat, me mihi vivere: et est unde nonnunquam et amicis dem operam. Hoc contentus nihil unquam magis ambii. Verum sic gessi magistratum, ut illi ex me dignitas accreverit. Hoc ego pulcrius duco, quam ex muneris splendore dignitatem mutuo sumere. EU. Nihil verius. GL. Sic inter cives meos consenui, carus omnibus. EU. Isthuc vero difficillimum est, quum non abs re dictum sit: Qui neminem habet inimicum, eum nec amicum habere quenquam: et felicitatis semper invidiam esse comitem. GL. Insignem felicitatem comitari solet invidia: mediocritas tuta est. Et hoc mihi perpetuum studium fuit, ne quid mei commodi ex aliorum incommodis compararem. Illam quam Graeci vocant ἀπραξίαν, quantum licuit, amplexus sum. Nullis negotiis ingessi memet; sed praecipue continui me ab his, quae sine offensa multorum suscipi non poterant. Itaque si iuvandus erit amicus, sic illi benefacio, ut hac de caussa nullum mihi parem inimicum. Et si quid ortum fuerit simultatis alicunde, aut purgatione lenio, aut officiis exstinguo, aut dissimulatione patior intermori: a contentione semper abstineo: quae si inciderit, malo rei, quam amicitiae facere iacturam. In ceteris Mitionem quendam ago: nulli laedo os, arrideo omnibus, saluto ac resaluto benigniter: nullius animo repugno, nullius institutum aut factum damno, nemini me praefero; patior suum cuique pulchrum esse. Quod taceri velim, nemini credo. Aliorum arcana non scrutor; et si quid forte novi, nunquam effutio. De his qui praesentes non sunt, aut taceo, aut amice loquor ac civiliter. Magna pars simultatum inter homines nascitur ex linguae intemperantia. Alienas simultates nec excito nec alo; sed ubicunque datur opportunitas, aut exstinguo, aut mitigo. His rationibus

hactenus vitavi invidiam, ac benevolentiam civium meorum alui. PA. Non sensisti gravem caelibatum? GL. Mihi quidem nihil accidit acerbius in vita unquam uxoris morte; ac vehementer optassem illam una mecum consenescere liberisque communibus frui: sed quando aliter visum est superis, iudicavi sic magis expedire utrique: neque caussam putavi, cur me inani luctu discruciarem, praesertim quum is nihil prodesset defunctae. PO Nunquamne incessit libido repetendi matrimonii, praesertim quum istud tibi feliciter cessisset? GL. Incessit: sed liberorum caussa duxeram uxorem, liberorum caussa rursus non duxi. PO. At miserum est cubare solum totas noctes. GL. Nihil est difficile volenti. Tum cogita, quantas etiam habeat commoditates caelibatus. Quidam omni ex re decerpunt si quid est incommodi: qualis fuisse videtur Crates ille, cuius titulo fertur epigramma vitae mala colligens. Nimirum his placet illud, Optimum non nasci. Mihi magis arridet Metrodorus, undequaque decerpens si quid inest boni. Sic enim fit vita dulcior Et ego sic induxi animum, ut nihil vehementer vel oderim vel expetam. Ita fit, ut si quid obtingat boni, non efferar, aut insolescam: si quid decedat, non admodum crucier. PA. Nae tu philosophus es vel ipso Thalete sapientior, si quidem istud potes. GL. Si quid aegritudinis obortum est animo, ut multa fert huiusmodi vita mortalium, protinus eiicio ex animo, sive sit ira ex offensa, sive quid aliud indigne factum. PO. At sunt quaedam iniuriae, quae vel placidissimo moveant stomachum: tales sunt frequenter et famulorum offensae. GL. Nihil ego patior residere in animo meo. Si mederi queam, medeor: sin minus, sic cogito: Quid proderit me ringi re nihilo melius habitura? Quid multis? patior, ut hoc mox impetret a me ratio, quod paullo post tempus esset impetraturum. Certe

nullus est tantus animi dolor, quem patiar mecum ire cubitum. EU. Nihil mirum, si tu non senescis, qui tali sis animo. GL. Atque adeo ne quid reticeam apud amicos, cumprimis cavi, ne quid flagitii committerem, quod vel mihi vel liberis meis probro esse posset. Nihil enim irrequietius animo sibi male conscio. Quod si quid culpae admissum est, non eo cubitum prius quam me Deo reconciliaro. Verae tranquillitatis, seu, ut Graece dicam, εὐθυμίας fons est, bene convenire cum Deo. Nam qui sic vivunt, his nec homines magnopere nocere possunt. EU. Num quando te cruciat metus mortis? GL. Nihilo magis quam macerat dies nativitatis. Scio moriendum: ista solicitudo fortassis adimat mihi aliquot vitae dies, certe nihil possit adiicere. Itaque totam hanc curam superis committo: ipse nihil aliud curo, quam ut bene suaviterque vivam. Non potest autem suaviter, nisi qui bene. PA At ego senescerem taedio, si tot annos degerem in eadem urbe, etiamsi Romae contingat vivere. GL. Habet quidem loci mutatio voluptatis nonnihil: longinquae vero peregrinationes ut prudentiam addunt fortassis, ita plurimum habent periculorum. Mihi videor tutius totum orbem obire in tabula geographica, neque paulo plus videre in historiis, quam si viginti totos annos, ad Ulyssis exemplum, per omneis terras mariaque volitarem Habeo praediolum, quod abest ab urbe non plus quam duobus millibus passuum: ibi nonnunquam ex urbano fio rusticus: atque ibi recreatus redeo novus hospes in urbem: nec aliter saluto ac salutor, quam si renavigassem ex insulis nuper inventis. EU. Non adiuvas valetudinem pharmacis? GL. Nihil mihi rei cum medicis. Nec incidi venam unquam, nec devoravi catapotia, nec hausi potiones. Si quid oboritur lassitudinis, moderatione victus aut rusticatione propello malum. EU. Nihilne tibi cum studiis? GL. Est Nam

in his est praecipua vitae oblectatio: verum his oblecto me, non macero; siquidem vel ad voluptatem studeo, vel ad utilitatem vitae, non autem ad ostentationem. A cibo sumpto aut pascor literatis fabulis, aut lectorem adhibeo: nec unquam incumbo libris ultra horam; tum surgo, et, arrepta testudine, paulisper obambulans in cubiculo, vel cantillo, vel repeto mecum quid legerim, et, si in promptu est congerro, refero; mox ad librum redeo. EU Dic mihi bona fide, nullane sentis incommoda senectutis, quae feruntur esse plurima? GL. Somnus aliquanto deterior est, nec perinde tenax memoria, nisi si quid infixero. Liberavi fidem meam. Exposui vobis magicas artes meas, quibus alo iuventutem meam: nunc referat nobis pari fide Polygamus, unde tantum collegerit senii. PO. Equidem nihil celabo tam fidos sodales. EU. Narrabis etiam tacituris. PO. Quum agerem Lutetiae, quam non abhorruerim ab Epicuro, nostis ipsi. EU. Sane meminimus; sed arbitrabamur te mores eos una cum adolescentia Lutetiae relicturum. PO. Ex multis quas illic adamaram, unam mecum abduxi domum, eamque gravidam. EU. In aedes paternas? PO. Recta; sed mentitus eam esse coniugem cuiusdam amici mei, qui mox esset venturus. GL. Id credidit pater? PO. Imo rem olfecit intra quatriduum. Mox saeva iurgia. Nec tamen interim temperabam a conviviis, ab alea, caeterisque malis artibus. Quid multis? Quum pater non faceret obiurgandi finem, negans se tales gallinas alere velle domi, ac subinde minitans abdicationem; verti solum, et cum gallina mea gallus alio demigravi: ea mihi genuit aliquot pullos. PA. Unde res suppetebat? PO. Nonnihil furtim dabat mater, ac praeterea conflatum est aeris alieni plus satis. EU. Reperiebantur tam fatui, ut tibi crederent? PO. Sunt qui nullis credant libentius. PA. Quid tandem? PO. Tandem

ubi pater serio pararet abdicationem, intercesserunt amici, ac bellum hoc his legibus composuerunt, ut nostratem uxorem ducerem, cum Galla divortium facerem. EU. Erat uxor? PO. Intercesserant verba futuri temporis *), sed accesserat congressus praesentis temporis. EU. Qui licuit igitur ab illa divertere? PO. Post rescitum est, meae Gallae Gallum esse maritum, unde pridem se subduxerat. EU. Ergo nunc habes uxorem? PO. Non nisi praeter hanc octavam. EU. Octavam? Non sine augurio dictus es Polygamus. Fortassis steriles omnes decessere. PO. Imo nulla non reliquit aliquos catulos domi meae. EU. Ego malim totidem gallinas, quae mihi ponerent ova domi. Non taedet polygamiae? PO. Adeo taedet, ut si haec octava moreretur hodie, perendie ducerem nonam. Imo hoc me male habet, quod non liceat habere binas, aut ternas, quum unus gallus gallinaceus tot gallinas possideat. EU. Equidem haud miror, gallinacee, si parum pinguisti, quodque tantum senii tibi collegeris. Nihil enim aeque accelerat senectutem, quam immodicae atque intempestivae compotationes, impotentes amores mulierum, et salacitas immoderata. Sed quis alit familiam? PO. Ex obitu parentum accessit res mediocris, et gnaviter laboratur manibus. EU. Descivisti igitur a literis? PO. Plane ab equis, quod aiunt, ad asinos; ex heptatechno factus monotechnus faber. EU. Miser, toties tibi ferendus erat luctus, toties caelibatus? PO. Nunquam vixi caelebs ultra dies decem, semperque nova nupta veterem luctum expulit. Habetis bona fide vitae meae summam. Atque utinam Pampirus narret nobis suae quoque vitae fabulam, qui satis belle portat aetatem. Nam, ni

*) Alludit ad sententiam iurisconsultorum, quam sequuntur et Theologi. Si quis dicat puellae, *ducam te*, et mox habeat rem cum illa, ratum est matrimonium, perinde quasi dixisset. *duco te*

fallor, me duobus aut tribus annis est grandior. PA. Dicam equidem, si vobis audire vacat tale somnium. EU. Imo volupe fuerit audire. PA. Ubi domum redissem, statim pater senex urgere coepit, ut aliquod vitae genus amplecterer, unde nonnihil quaestus accederet rei familiari: ac post longam consultationem placuit negotiatio. PO. Miror hoc vitae genus arrisisse potissimum. PA. Eram natura sitiens cognoscendi res novas, varias regiones, urbes, linguas, ac mores hominum. Ad id maxime videbatur apposita negotiatio. Quibus ex rebus nascitur et prudentia. PO. Sed misera, videlicet quae plerumque magnis malis sit illis emenda. PA. Sic est. Itaque pater numeravit sortem satis amplam, ut dextro Hercule, ac bene fortunante Mercurio, negotiationem auspicarer. Simulque ambiebatur uxor cum amplissima dote, sed ea forma, quae vel indotatam commendare poterat. EU. Successit? PA. Imo prius quam redirem domum, periit et sors et usura. EU. Naufragio fortassis. PA. Plane naufragio. Nam impegimus in scopulum quavis Malea periculosiorem. EU. In quo mari occurrit iste scopulus, aut quod habet nomen? PA. Mare non possum dicere, sed scopulus plurimorum infamis exitiis, Latine dicitur alea; quo modo vos Graeci nominetis, nescio. EU. O te stultum! PA. Imo stultior pater, qui tantam summam crederet adolescenti. GL. Quid deinde factum est? PA. Nihil actum: sed coepi cogitare de suspendio. GL. Adeon' erat pater implacabilis? Nam res sarciri potest; et venia datur ubique protopiro *); multo magis Pampiro debebatur. PA. Verum fortasse narras. Sed interim miser excidi ab uxore. Nam parentes puellae, simul atque cognoverunt haec auspicia, renunciarunt affi-

*) *Protopirus*, qui primum experitur. Proverbium est: *συγγνώμη πρωτοπείρῳ*, i. e. primum experienti ignoscendum. *Pampirus*, qui omnia expertus est.

nitatem. Et amabam ut qui perditissime. GL. Miseret me tui. Sed quid interim consilii tentatum est? PA. Id quod solet in rebus desperatis. Pater abdicabat, perierat res, perierat uxor, undique audiebam gurges, nepos, helluo. Quid plura? Serio mecum deliberabam, an suspenderem me, an aliquo coniicerem memet in monasterium. EU. Crudele consilium. Scio utrum elegeris, mitius mortis genus. PA. Imo quod mihi tunc visum est crudelius; adeo mihi displicebam totus. GL. Atqui complures eo se deiiciunt, ut suavius vivant. PA. Corraso viaticulo, furtim me subduxi procul a patria. GL. Quo tandem? PA. In Hiberniam; illic factus sum Canonicus ex horum genere, qui extime linei sunt *), intime lanei. GL. Apud Hibernos igitur hibernasti? PA. Non, sed duos menses apud hos versatus navigavi in Scotiam. GL. Quid te offendit apud illos? PA. Nihil, nisi quod institutum illud mihi videbatur mitius quam pro meritis eius, qui non uno suspendio dignus erat. EU. Quid in Scotia designatum est? PA. Illic ex lineo factus sum pelliceus apud Carthusios **). EU. Homines plane mundo mortuos. PA. Ita mihi visum est, quum audirem illos canentes. GL. Quid? canunt etiam mortui? Quot menses apud illos egisti Scotos? PA. Propemodum sex. GL. O constantiam! EU. Quid illic offendit? PA. Quia mihi visa est vita segnis ac delicata. Deinde multos illic reperi non admodum sani cerebri, ob solitudinem, ut arbitror. Mihi parum erat cerebri; verebar ne totum periret. PO. Quo deinde devolasti? PA. In Galliam. Illic reperi quosdam totos pullatos, ex instituto divi Benedicti, qui colore vestis testan-

*) Incedebant enim Canonici vestiti alba tunica, cum linea veste sub nigro pallio.

**) Carthusii monachi incedebant vestiti interiore toga pelliceа, exteriore pallio nigro, cui inducta erat tunica alba; caput tegebatur cucullo.

tur se lugere in hoc mundo; et inter hos, qui pro summa veste cilicium ferrent reti simile. GL. O gravem corporis macerationem! PA. Heic egi menses undecim. EU. Quid obstitit, quo minus illic maneres perpetuo? PA. Quia plus illic reperi caeremoniarum, quam verae pietatis. Praeterea audieram esse quosdam his multo sanctiores, quos Bernardus ad severiorem disciplinam revocasset, pulla veste mutata in candidam: apud hos vixi menses decem. EU. Heic quid offendebat? PA. Nihil admodum. Nam hos reperi sat commodos sodales. Sed movebat me Graecorum proverbium: δεῖ τὰς χελώνας ἢ φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν*). Itaque decretum erat aut non esse monachum, aut insigniter esse monachum. Acceperam esse quosdam Brigidenses, homines plane coelestes; ad hos me contuli. EU. Quot menses illic egisti? PA. Biduum, nec id sane totum. GL. Usque adeo placuit hoc vitae genus? PA. Non recipiunt, nisi qui mox obstringat se professioni. At ego nondum adeo insaniebam, ut facile me praeberem capistro, quod nunquam liceret excutere. Et quoties audiebam canentes virgines, cruciabat animum uxor erepta. GL. Quid deinde? PA. Ardebat animus amore sanctimoniae, nec usquam satisfiebat animo meo. Tandem obambulans incidi in quosdam praeferentes crucem. Hoc signum mihi protinus arrisit; sed remorabatur electionem varietas: alii gestabant albam, alii rubram, alii viridem, alii versicolorem, alii simplicem, alii duplicem, nonnulli quadruplicem, alii alia atque alia figura variatam. Ego ne quid intentatum relinquerem, omnes ferme formas gessi. Verum ipsa re comperi, longe aliud esse circumferre crucem in pal-

*) *Oportet testudines edere, aut non edere.* Proverbium dicitur in eos, qui negotium susceptum frigide tractant, neque explicantes, neque relinquentes. Aiunt enim testudinis carnem, si modice edatur, ventris tormina facere; rursum, si copiose, lenire.

lio seu tunica, quam in corde. Tandem fessus inquirendo sic mecum cogitabam: ut semel omnem sanctimoniam assequar, petam terram sanctam, ac redibo domum sanctimonia onustus. PO. Num eo profectus es? PA. Maxime. PO. Unde suppetebat viaticum? PA. Demiror istud nunc denique tibi venire in mentem, ut rogares, ac non multo ante percunctatum fuisse. Sed nosti proverbium, τὸ τέχνιον πᾶσα γῆ τρέφει. GL. Quam artem circumferebas? PA. Chiromanticam. GL. Ubi eam didiceras? PA. Quid refert? GL. Quo praeceptore? PA. Eo, qui nihil non docet, ventre. Praedicebam praeterita, futura, praesentia. GL. Et sciebas? PA. Nihil minus; sed divinabam audacter, idque tuto, videlicet prius accepto pretio. PO. An ars tam ridicula poterat alere te? PA. Poterat, et quidem cum duobus famulis. Tantum est ubique fatuorum et fatuarum. Attamen quum Hierosolymam adirem, addideram me in comitatum cuiusdam magnatis praediviti, qui natus annos septuaginta negabat se aequo animo moriturum, nisi prius adisset Hierosolymam. EU. Ac domi reliquerat uxorem? PA. Atque etiam liberos sex. EU. O senem impie pium! Atque illinc redisti sanctus? PA. Vis verum fatear? Aliquanto deterior, quam iveram. EU. Sic, ut audio, excussus est religionis amor. PA. Imo magis incanduit. Itaque reversus in Italiam addixi me militiae. EU. Itane religionem venabaris in bello? quo quid esse potest sceleratius? PA. Erat sancta militia. EU. Fortassis in Turcas. PA. Imo sanctius quiddam, ut tum quidem praedicabant. EU. Quidnam? PA. Iulius secundus belligerabatur adversus Gallos *). Porro

*) Fuit hic Iulius Pontifex R. patria Genuensis, Sixti quarti Pontificis nepos, si non filius. Erasmus praefationem in aliquot Luciani dialogos a se versos scriptam his verbis claudit: *In praesentia quidem in Italia mire frigent studia, fervent bella. Summus Pontifex Iulius belligeratur, vincit, triumphat, planeque Iulium agit. Vale, etc. Bono-*

militiam mihi commendabat etiam multarum rerum experientia. EU. Multarum, sed malarum. PA. Ita post comperi. Et tamen heic durius vixi, quam in monasteriis. EU. Quid tum postea? PA. Iam mihi vacillare coepit animus, utrum ad negotiationem intermissam redirem, an religionem fugientem persequerer. Interim venit in mentem, utrumque alteri posse coniungi. EU. Quid? ut simul esses et negotiator et monachus? PA. Quidni? Nihil religiosius ordinibus Mendicantium: et tamen nihil similius negotiationi. Volitant per omnes terras ac maria, multa vident, multa audiunt: penetrant omneis domos plebeiorum, nobilium, atque regum. EU. At non cauponantur. PA. Saepe nobis felicius. EU. Quod genus ex his delegisti? PA. Omnes formas expertus sum. EU. Nulla placuit? PA. Imo perplacuerunt omnes, si licuisset statim negotiari. Verum perpendebam, mihi diu sudandum in choro, priusquam crederetur mihi negotiatio. Iamque cogitare coepi de venanda Abbatia: sed primum, non omnibus heic favet Delia, et saepe longa est venatio. Itaque consumptis hunc in modum annis octo, quum esset nuntiata mors patris, domum reversus, ex consilio matris duxi uxorem, et ad veterem negotiationem redii. GL. Dic mihi, quum tam subinde novam vestem sumeres, ac velut in aliud animal transformareris, qui potuisti servare decorum? PA. Qui minus quam hi qui in eadem fabula nonnunquam aliam atque aliam sumunt personam? EU. Dic nobis bona fide, qui nullum vitae genus non expertus es, quod omnium maxime probas? PA. Non omnibus omnia congruunt: mihi nullum magis arridet, quam hoc quod secutus sum. EU. Multa tamen incommoda habet negotiatio. PA. Sic est. Sed quando nullum vitae genus omnibus caret

niae XV. Kalendas Decembris MDVI. Unde lectori possit constare, quo tempore sit illud gestum.

incommodis, anc Spartam *), quae contigit, orno. Verum nunc supe. .st Eusebius, qui non gravabitur apud amicos vitae suae scenam aliquam explicare EU. Imo totam fabulam, si videtur: nam habet actus non multos. GL. Erit magnopere gratum. EU. Ubi redissem in patriam, annum apud me deliberavi, quodnam vitae genus amplecti vellem; simulque me ipsum exploravi, ad quod genus essem propensus aut idoneus. Interim oblata est praebenda, quam vocant, satis opimi proventus: accepi. GL. Vulgo male audit hoc vitae genus. EU. Mihi, ut sunt res humanae, satis exoptandum videtur. An mediocrem felicitatem esse putatis, subito velut e coelo dari tot commoda, dignitatem, aedes honestas beneque instructas, annuos reditus satis amplos, sodalitium honorificum, deinde templum, ubi, si libeat, vaces religioni? PA. Illic me luxus offendebat, et concubinarum infamia; tum quod plerique istius generis odere literas. EU. Ego non specto quid agant alii, sed quid mihi sit agendum: et melioribus me adiungo, si non possum alios meliores reddere. PO. In isto genere vixisti perpetuo? EU Perpetuo, nisi quod interim quatuor annos primum egi Patavii. PO. Quam ob rem? EU. Hos annos ita partitus sum, ut sesquiannum darem studio medicinae, reliquum tempus theologiae. PO. Cur id? EU. Quo melius et animum et corpus meum moderarer, nonnunquam et amicis consulerem. Nam et concionor nonnunquam pro mea sapientia. Sic hactenus satis tranquille vixi, contentus unico sacerdotio, nec praeterea quidquam ambiens, recusaturus etiam si offeratur. PA. Utinam liceret di-

*) Proverbium est: *Spartam, quam nactus es, orna:* quo quis admonetur, ut, quamcunque provinciam nactus sit, ei se accommodet, et pro eius dignitate se gerat. Verba fuerunt Agamemnonis ad Menelaum apud Euripidem: *Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει,* ab Cicerone in epistolis ad Att. citata, lib. I, 20. IV, 6.

scere, quid agant ceteri nostri sodales, quibuscum tum familiariter viximus! EU. De nonnullis possum commemorare quaedam; sed video nos non procul abesse a civitate: quare, si videtur, conveniemus in idem diversorium: ibi per otium de caeteris conferemus affatim. HUGUITIO *auriga*. Unde tam miseram sarcinam nactus es, lusce? HENRICUS *auriga*. Imo quo tu defers istud lupanar, ganeo? HUG. Debueras istos frigidos senes alicubi effundere in urticetum, ut calescerent. HEN. Imo tu istum gregem cura ut praecipites alicubi in profundam lamam, ut refrigerentur; nam calent plus satis. HUG. Non soleo praecipitare sarcinam meam. HEN. Non? Atqui nuper vidi te sex Carthusienses deiecisse in coenum sic, ut pro candidis emergerent nigri: tu interim, quasi re bene gesta, ridebas. HUG. Nec iniuria; dormiebant omnes, ac multum ponderis addebant currui meo. HEN. At mei senes egregie sublevarunt currum meum, per totum iter perpetuo garrientes. Nunquam vidi meliores. HUG. Non soles tamen talibus delectari. HEN. Sed hi seniculi boni sunt. HUG. Qui scis? HEN. Quia per eos ter bibi per viam cerevisiam insigniter bonam. HUG. Ha ha hae Sic tibi boni sunt.

Π Τ Ω Χ Ο Π Λ Ο Υ Σ Ι Ο Ι.

CONRADUS, BERNARDINUS, PASTOR, PANDOCHEUS, UXOR.

CO. Atqui pastorem decet hospitalitas. PAS. Pastor sum ovium; non amo lupos. CO. At non perinde fortassis odisti lupas. Sed quo tandem merito sic abhorres a nobis, ut ne tecto quidem digneris? Neque enim te gravabimus coena. PAS. Dicam, quia si conspiceretis in aedibus meis gallinam aliquam, aut pullos gallinaceos, cras in concione traducerer apud po-

pulum. Hanc soletis referre gratiam communicati hospitii. CO. Non omnes sumus istiusmodi. PAS. Sitis cuiusmodi voletis; ego vix sancto Petro fiderem, si tali cultu veniret ad me. CO. Si ita stat sententia, saltem indica diversorium aliud. PAS. Est in hoc vico diversorium publicum. CO. Quod habet signum? PAS. In tabula pensili videbitis canem os inserentem in ollam: hoc agitur in culina. Ad abacum rationalem sedet lupus. CO. Signum inauspicatum. PAS. Fruamini. BE. Quod genus pastoris hoc est? per illum liceret perire fame. CO. Si non melius pascit oves, quam nos, oportet esse parum obesas. BE. In malis rebus opus est bono consilio. Quid fiet? CO. Perfricanda frons est. BE. Nimirum inutilis est pudor, quum urget necessitas. CO. Admodum: sanctus Franciscus aderit nobis. BE. Pro fortuna. CO. Non exspectabimus pandochei responsum pro foribus, sed recta irrumpemus in ipsum vaporarium, nec facile patiemur nos eiici. BE. O facinus impudens! CO. Hoc satius, quam noctem agere sub dio, ac perire frigore. Interim depone pudorem in sacculo, cras resumpturus, ubi videbitur. BE. Scilicet, sic res ipsa suadet. PAN. Quod animantium genus hic video? CO. Servos Dei, filios sancti Francisci, vir optime. PAN. An Deus talibus servis delectetur, nescio: ego mihi nolim multos esse domi. CO. Quam ob rem? PAN. Quia ad edendum et bibendum plus quam viri estis, ad laborandum nec manus habetis, nec pedes. Ohe vos estis filii sancti Francisci? Soletis praedicare eum esse virginem, et ille habet tot filios? CO. Spiritus filii sumus, non carnis. PAN. Infelix genitor ille. Nam quod in vobis pessimum est, animus est: corpore nimium valetis, planeque melius habetis ista parte, quam expediat nobis, qui alimus uxorem et filias. CO. Tu forte suspicaris nos esse ex eorum genere, qui degenerant a progenitoris instituto: nos sumus Obser-

vantes *). PAN. Ego igitur observabo, ne quid adferatis detrimenti. Nam istud genus ego odi pessime. CO. Quam ob rem, te quaeso? PAN. Quia circumfertis dentes, nec circumfertis pecuniam. Hoc genus hospitum mihi est ingratissimum. CO. At laboramus vobis. PAN. Vultis ostendam vobis quo modo laboretis? CO. Ostende. PAN. Inspicite picturam vobis proximam ad laevam: illic videtis vulpem concionantem, sed a tergo anser collum profert e cuculla. Rursum videtis lupum absolventem confessum, sed prominet pars ovis occultatae sub veste. Videtis simiam assidentem aegroto in veste Franciscana; altera manu praefert crucem, alteram habet in crumena aegrotantis. CO. Non inficiamur, hac veste nonnunquam tegi lupos, vulpes, ac simias; sed fatemur etiam saepe tegi porcos, canes, equos, leones, ac regulos: quin eadem vestis tegit multos bonos viros. Vestis ut neminem reddit meliorem, ita nullum reddit deteriorem. Proinde iniquum est, quenquam ex veste aestimare: alioqui tua vestis, qua nonnunquam uteris, esset execranda, quae multos tegit fures, homicidas, veneficos et adulteros. PAN. De veste cedam, si numeretis. CO. Rogabimus Deum pro te. PAN. Ego vicissim pro vobis, operam opera pensans. CO. Atqui non ab omnibus accipiendum. PAN. Cur vobis religio est contingere pecuniam? CO. Quia pugnat cum professione nostra. PAN. Itidem cum mea professione pugnat admittere gratuitum hospitem. CO. At nos cogit regula non contingere pecuniam. PAN. At mea regula diversum praecipit. CO. Ubi est tua regula? PAN. Lege versus istos:

Hospes, in hac mensa fuerint quum viscera tensa,

*) Nam Franciscanorum mendicantium triplex ordo erat, *Capucinorum*, *Observantium*, *et Gaudentium*. Horum ultimi incedebant calceati, et bene vestiti, duo priores tantum soleas plantis pedum habebant alligatas, cinericeis tunicis induti, omnes vero nodoso fune cincti.

Surgere ne properes, ni prius annumeres.

CO. Nos non erimus tibi sumptui. PAN. At qui non sunt sumptui, ne quaestui quidem sunt. CO. Deus abunde pensabit, si quid officii nobis praestiteris. PAN. Istis verbis non alo familiam. CO. Abdemus nos in angulum vaporarii, neque cuiquam erimus molesti. PAN. Non fert tales homines hoc vaporarium. CO. Itane nos eiicis, fortassis hac nocte devorandos a lupis? PAN. Lupus lupinam non est, ut nec canis caninam *) CO. Crudelis esses, si hoc faceres Turcis: qualesquales sumus, homines sumus. PAN. Surdo canitis. CO. Tu molliter foves corpus tuum, nudus recubans post vaporarium; et nos extrudis frigore nocturno perituros, etiam si parcant lupi. PAN. Sic vixit Adam in paradiso. CO. Vixit, sed innocens. PAN. Et ego innocens. CO. Fortassis detracta syllaba prima. At vide, si tu nos nunc extrudis e paradiso tuo, ne Deus te non recipiat in suum. PAN. Bona verba. UX. Mi vir, tot tua malefacta saltem hoc beneficio pensa. patere hos hac nocte tecto nostro uti: sunt viri boni, senties quaestum hinc fieri uberiorem posthac. PAN. Ecce deprecatricem; suspicor convenire inter vos: nec admodum lubens audio hoc elogium a muliere, Viri boni. UX. Hau: non ita est, sed cogita quoties peccaris alea, temulentia, rixis, pugnis; saltem hac eleemosyna redime tua peccata, ne eiicias hos, quos optaris tibi adesse morienti. Scurras et manniones recipis saepenumero; et hos extrudis? PAN. Unde ista concionatrix nobis? Abi tu et cura rem culinariam. UX. Id quidem fiet. BE. Mitescit, et sumit indusium lineum, spero fore recte. CO. Et mensam insternunt pueri. Bene habet, quod nulli veniunt hospites; alioqui nobis erat exulandum. BE. Feliciter cecidit, quod e proximo oppidulo retulimus no-

*) Proverbium est, *Canis non est (i. e. edit) caninam sc. carnem.* Aequalitas enim non parit bellum.

biscum laguncnlam vini, et agni coxam assam: alioqui hic, ut video, ne foenum quidem impartisset nobis. CO. Iam accubuere pueri: adiungamus nos in mensae partem, sic tamen, ne cui incommodemus. PAN. Vobis imputandum arbitror, quod hodie nullum habeo convivam, praeter domesticos et vos inutiles. CO. Nisi frequenter hoc accidit, imputa nobis. PAN. Frequentius quam vellem. CO. Noli laborare; vivit adhuc Christus, qui non deseret suos. PAN. Audivi vos dici evangelicos: et evangelium prohibet per viam circumferri peram aut panes: vos manicas habetis pro pera, ut video: nec panes modo circumfertis, verum etiam vinum et delicias carnium. CO. Fruere nobiscum, si libet. PAN. Meum vinum ad istud collatum vappa est. CO. Gusta et de carnibus; nobis enim superest. PAN. O felices mendicos! uxor mea nihil hodie coxit, praeter caules, et laridum rancidum. CO. Communicemus, si videtur, nostros apparatus. Nam nostra nihil refert, quibus vescamur. PAN. Cur igitur non circumfertis caules et vappam? CO. Quoniam haec nobis obtrudere maluerunt, apud quos hodie pransi sumus. PAN. Gratis pransi? CO. Maxime. Imo gratias etiam egerunt, et abeuntes his apophoretis onerarunt. PAN. Unde venitis? CO. E Basilea. PAN. Hui, e tam longinquo? CO. Sic est. PAN. Quod tandem genus hominum estis vos, qui sic oberratis sine iumento, sine crumena, sine famulitio, sine armis, sine commeatu? CO. Vides qualecunque vestigium evangelicae vitae. PAN. Mihi videtur erronum vita, qui vagantur cum reticulo. CO. Tales errones erant Apostoli: talis erat et dominus Iesus. PAN. Nostis artem chiromanticam? CO. Nihil minus. PAN. Unde igitur suppetit victus? CO. Ab eo, qui promisit. PAN. Quis ille? CO. Qui dixit, Nolite esse soliciti; haec omnia adiicientur vobis. PAN. Promisit, sed quaerentibus regnum Dei. CO. Id facimus pro

R 2

virili. PAN. Apostoli clarebant miraculis, sanabant aegrotos: proinde non mirum illis ubique suppetisse victum: vos nihil tale potestis. CO. Possemus, si similes essemus Apostolis, et si res posceret miraculum. At miracula data sunt ad tempus incredulis; nunc nihil opus, nisi pia vita. Et saepe felicius est aegrotare, quam valere; saepe felicius mori, quam vivere. PAN. Quid igitur vos facitis? CO. Quod possumus, pro sua quisque dote divinitus donata consolamur, exhortamur, admonemus, corripimus, ubi se dederit occasio: nonnunquam et concionamur, sicubi comperimus pastores mutos: si non datur prodesse, damus operam ne quem laedamus moribus et lingua. PAN. Utinam cras velis nobis concionari! Nam dies est apud nos festus. CO. Cui divo? PAN. Antonio. CO. Fuit is quidem vir bonus: sed unde dies festus? PAN. Dicam. Abundat hic vicus subulcis propter vicinum nemus glandiferum. Et persuasum est, Antonio delegatam curam eius pecoris: et ideo colunt illum, ne saeviat neglectus. CO. Utinam vere colerent illum! PAN. Quo pacto? CO. Sanctissime coluit divos, quisquis imitatus est. PAN. Totus hic vicus cras perstrepet compotationibus, saltationibus, lusibus, rixis et pugnis. CO. Sic ethnici quondam colebant Bacchum suum. Miror autem, si sic cultus Antonius non saevit in homines ipso pecore stultiores. Qualem habetis pastorem? mutum ac malum? PAN. Qualis sit aliis, nescio; mihi optimus est: nam hic potat totos dies: neque quisquam plures adducit aut meliores combibones magno meo bono. Atque adeo demiror, illum nunc abesse. CO. Nos experti sumus parum commodum. PAN. Quid audio? salutastis hominem? CO. Ambivimus apud illum hospitium; ille non aliter quam lupos abegit a limine, et huc iussit abire. PAN. Ha, ha, nunc intelligo. Hinc est, quod noluit adesse, quod sciret

vos heic futuros. CO. Estne mutus? PAN. Mutus? Nemo illo vocalior in vaporario; ac strenue boat in templo: concionantem nunquam audivi. Sed quid pluribus opus? vos ipsi sensistis, ut intelligo, non esse mutum. CO. Estne peritus sacrarum litterarum? PAN. Ait se peritissimum: sed quidquid talium rerum didicit, didicit in secreta confessione, sic ut fas non sit proferre apud alios. Quid multa? Dicam in summa: qualis est populus, talis est sacerdos, et plane nacta est suum patella operculum. PAN. Fortasse non dabit locum concionaturo. PAN. Dabit, ad me recipio; sed hac lege, ne quid in illum iaculere, quemadmodum plerique soletis. CO. Rei malae assueverunt, qui hoc solent: ego clam admoneo pastorem, si quid offendit: quod superest, episcoporum est munus. PAN. At tales aves huc raro devolant. Equidem video vos esse viros bonos. Sed quid sibi vult ista vestium varietas? Nam plerique hoc ipso iudicant, vos esse malos, quod sic vestiamini. CO. Unde id? PAN. Nescio, nisi quod tales mihi comperiantur. CO. Multi hoc ipso iudicant nos esse sanctos, quod sic vestiamur: peccant utrique; sed tamen humanius peccant, qui ex veste bene de nobis suspicantur, quam qui male. PAN. Esto sane. Sed quae tandem utilitas tot discriminum? CO. Quid tu censes? PAN. Mihi quidem nulla videtur, nisi in pompis, aut in bellis: in pompis enim circumferuntur variae personae, sanctorum, Iudaeorum, ethnicorum: has ex diverso cultu dignoscimus. In bellis autem hoc praestaret cultuum varietas, ut suum quaeque vexillum copiae sequerentur, neque fieret ordinum confusio. CO. Pulcre dicis; et haec vestis est militaris; alius alium ducem sequimur; sed omnes militamus sub uno Caesare Christo. Verum in veste tria spectanda sunt. PAN. Quae? CO. Necessitas, usus et decorum. Cur sumimus cibum? PAN. Ne pereamus fame. CO. Sic

aliquando sumenda vestis, ne pereamus frigore. PAN. Fateor. CO. Hoc melius praestat haec vestis, quam tua: tegit enim et caput et collum et scapulas, unde plurimum est periculi. Usus postulat varia vestium genera. Equitaturo convenit brevis, quiescenti longa; in aestate tenuis, in hieme densa. Sunt Romae, qui singulis diebus ter commutant vestem: mane sumunt duplicatam pellibus, sub meridiem accipiunt simplicem, rursus sub noctem aliquanto crassiorem. Verum non omnibus suppetunt mutatoria: proinde haec vestis reperta est, una ad plurimos usus accommoda. PAN. Qui sic? CO. Si flat Boreas, aut si fervet sol, adducimus cucullam: si calor offendit, demittimus in tergum: si quiescendum est, demittimus vestem: si ambulandum, subducimus, aut succingimus etiam. PAN. Non pessime sapuit, quisquis hoc invenit. CO. Est autem hoc ad bene vivendum praecipuum, ut homo consuescat esse paucis contentus: alioqui si deliciis aut affectibus indulgere coeperimus, nullus erit finis. At nulla vestis inveniri potuit, quae una tot commoditatibus subserviret. PAN. Assentior. CO. Nunc decorum inspiciamus. Dic mihi bona fide, si tu sumeres uxoris tuae vestem, nonne dicerent omnes te facere praeter decorum? PAN. Dicerent me insanire. CO. Quid tu diceres, si illa sumeret vestem tuam? PAN. Fortasse nihil mali dicerem, sed contunderem eam bonis fustibus. CO. Atqui nihil refert, qua veste utaris. PAN. Heic plurimum refert. CO. Nec mirum. Nam et ethnicorum leges puniunt virum ac foeminam, si diversi sexus cultum sumpserint. PAN. Nec iniuria. CO. Age, quid si senex octogenarius sumeret sibi vestitum adolescentis quindecim annos nati, aut contra, si iuvenis sumeret vestem senis, nonne dicant omnes, rem esse fustuario dignam? Aut si anus coleretur ad modum adolescentulae, et contra? PAN. Admodum. CO. Itidem,

si laïcus sumat cultum sacerdotis, contra sacerdos laïci. PAN. Uterque faceret indecore. CO. Quid si privatus sumeret ornamentum principis, aut sacerdos privatus episcopi, num faceret indecore? PAN. Scilicet. CO. Quid si civis sumeret cultum militis, plumas, ceteraque stultitiae Thrasonicae *) insignia? PAN. Rideretur. CO. Quid si inter milites Anglus gestaret crucem albam, Helvetius rubram, Gallus nigram? PAN. Faceret impudenter. CO. Quid itaque miraris nostrum hunc cultum? PAN. Quid intersit inter privatum et principem, inter virum ac foeminam, scio: quid intersit inter monachum ac non monachum, nescio. CO. Quid interest inter pauperem et divitem? PAN. Fortuna. CO. Et tamen indecorum esset, si pauper imitaretur cultum divitis. PAN. Verum, ut nunc ferme coluntur divites. CO. Quid inter fatuum et sapientem? PAN. Aliquanto plus quam inter divitem et tenuem. CO. Nonne moriones aliter vestiuntur, quam qui sapiunt? PAN. Nescio quid vos deceat, attamen vester cultus non multum abest ab illorum cultu, si quis addat auriculas et tintinnabula. CO. Hoc plane deest: et sumus huius mundi moriones, si modo vere sumus quod profitemur. PAN. Quid vos sitis, nescio: illud scio, multos esse moriones, gestantes auriculas et tintinnabula, qui plus sapiant iis, qui gestant pilea suffulta pellibus, epomides, reliquaque sapientum insignia. Itaque mihi stultissimum videtur, sapientiam profiteri veste potius quam ipsa re. Vidi quendam plus quam morionem, qui gestabat vestem usque ad talos demissam, epomidem magistri nostri: aderat et vultus, qui videri posset gravis theologi: disputabat apud omnes non sine specie gravitatis: magnatibus autem non minus

*) *Thraso* nomen proprium gloriosi et insanientis militis est apud Terentium in Eunucho, ἀπὸ τοῦ θράσους, hoc est, ab insolentia, et ferocitate. Hinc thrasonicus pro arrogans, ferox.

erat iucundus, quam quivis alius morio, quum stultitiae genere superaret omnes. CO. Quid igitur tu postulas? ut princeps, qui ridet morionem, commutet cum illo vestem? PAN. Fortassis hoc postularet aliquando decorum, quod tu proponis, si libeat repraesentare veste quidquid est in animo. CO. Urges tu quidem; sed tamen arbitror non sine caussa vestem suam additam morionibus. PAN. Ob quam? CO. Ne laedantur a quoquam, si quid imprudenter dixerint aut fecerint. PAN. Non dicam interim, quod ista res quosvis irritat potius ad laedendum, adeo ut frequenter e stultis fiant insani. Nec video cur, quum bos cornupeta, qui occiderit hominem, aut canis, aut sus, qui occiderit infantem, afficiantur supplicio: morio qui sceleratiora commiserit, praesidio stultitiae sinatur vivere. Illud expeto, cur vos distinguamini cultu a ceteris? Nam si quaevis caussa sufficit ad diversum cultum, oporteret pistorem aliter vestiri quam piscatorem, calceariuni aliter quam vestiarium; aliter pharmacopolam quam oenopolam, aliter aurigam quam nautam. Vos, si sacerdotes estis, cur secus vestimini quam reliqui sacerdotes? Si laici, cur a nobis differtis? CO. Olim monachi nihil aliud eramus, quam purior pars laïcorum: et hoc intererat inter monachum et alium laïcum, quod nunc interest inter frugalem et probum virum, suis manibus alentem familiam, et inter Snaphanum *) ex praedationum reditu iactantem sese: post Romanus Pontifex addidit nobis suos honores: vestis ex nobis nacta est dignitatem, quae nunc nec laïcorum est, nec sacerdotum; sed tamen huius, qualisqualis est, non puduit aliquando Cardinales et summos Pontifices. PAN. At tandem decorum illud unde sumitur? CO. Nonnunquam ex ipsa rerum natura, non-

*) *Snaphanus* dicebatur praedo, seu latro, subito viatores ex arcibus invadens. Vox desumpta a scloporum genere.

nunquam ex consuetudine mortalium et opinione. Nonne iudicarent omnes absurdum, si quis tergore bubulo sic vestiretur, ut cornua prominerent in capite, et cauda traheretur humi? PAN. Ridiculum sane. CO. Rursum si quis vestem haberet, quae faciem ac manus tegeret, pudenda ostenderet? PAN. Multo absurdius. CO. Ob id notati sunt ab ethnicis quoque scriptoribus, qui multitia sumerent foeminis etiam indecora *). Verecundius enim est nudum esse, qualem te offendimus in vaporario, quam uti veste pellucente. PAN. Ego puto, totum hoc de cultu pendere a consuetudine ac persuasione mortalium. CO. Qui sic? PAN. Non multi sunt dies, quod heic diversati sunt, qui se praedicarent peragrasse varias regiones nuper inventas, et quas in priscorum cosmographorum picturis desideramus. Hi se narrabant pervenisse ad insulam quandam coeli temperatissimi, ubi summi dedecoris loco habebatur tegere corpus. CO. Isti fortassis belluarum ritu vivebant. PAN. Imo, ut aiebant, humanissimam agebant vitam. Degebant sub rege; cum comitabantur ad opus mane, non amplius quam horam, etiam singulis diebus. CO. Quid operis faciebant? PAN. Evellebant radicum genus, quod illis tritici loco est, et tritico tum gratius tum salubrius: quo peracto redeunt ad suum quisque negotium, et quod cuiusque libitum est animo, faciunt. Sancte educant liberos, vitant et puniunt flagitia, sed nullum acerbius quam adulterium. CO. Quo supplicio? PAN. Foeminis ignoscitur; datur hoc sexui: caeterum viris adulterii convictis haec poena est, ut per omnem vitam in publicum prodeant

*) *Multitia* Romanis erant vestes pellucidae sericae vel bombycinae, molli substamine intextae, et in tantum tenues, ut per ea singula membra perspici possent. His utebantur insignes meretrices. Ita Iuvenalis, satyr. 2. perstringens iudices et philosophos inquit: *Sed quid non facient alii, quumtu multitia sumas.*

membro pudendo velo obtecto. CO. O grave supplicium! PAN. Atqui consuetudo persuasit illis, hoc esse quovis supplicio gravius. CO. Ubi contemplor quid possit persuasio, propemodum assentior tibi. Etenim si quis vellet furem aut homicidam afficere extrema ignominia, nonne satis esset si praecideret illi interulam supra nates, si partes pudendas turpiter prominentes lupinis pellibus convestiret, caligas diversis coloribus variegaret; vestem, quae thoracem tegit ac brachia, totam conscinderet, veluti rete faciens e veste, scapulas et pectus nudaret; barbam partim demeteret novacula, partim demitteret, partim intorqueret; capillos tonderet, adderet pileum undique sectum, cum ingenti fasciculo plumarum, ac sic iuberet prodire in publicum? Nonne magis traduceret hominem, quam si morionis cucullam adderet cum auriculis praelongis ac tintinnabulis? Et tamen sic ultro sese ornant milites, ac sibi placent: et reperiunt quibus hoc pulcrum videatur, quum nihil possit esse insanius. PAN. Imo non desunt honesti cives, qui hoc pro viribus aemulentur. CO Atqui si quis nunc conetur Indorum aemulari cultum, qui plumis avium vestiuntur, nonne pueris omnibus videretur insanire? PAN. Prorsus. CO. Atqui quod nos miramur, etiam longe insanius est illo. Proinde ut verum est, nihil esse tam absurdum quod non commendet assuetudo: ita negari non potest, in vestibus esse quoddam decorum, quod apud sanos et cordatos semper decorum est: ac rursus indecorum, quod apud omneis, qui sapiunt, indecorum videri debet. Quis enim non ridet, quoties videt foeminas onustas longa vestis coronide, quae nobilitatem generis caudae longitudine metiuntur? Quanquam hoc non pudet imitari quosdam Cardinales duntaxat in palliis. Et tamen res est adeo violenta consuetudo, ut non sit huic aut illi liberum, mutare quod rece-

ptum est. PAN. Satis de consuetudine. Sed dic tu mihi quid sentias, utrum existimes satius, monachos non differre a ceteris cultu, an differre? CO. Equidem arbitror simplicius et christianius, non aestimari quenquam ex cultu, modo sit honestus ac decorus. PAN. Cur igitur vos non abiicitis cucullas? CO. Cur Apostoli non statim vescebantur cibis quibuslibet? PAN. Nescio: dic tu. CO. Quoniam obstabat invicta consuetudo. Quod enim penitus infixum est animis hominum, multoque usu confirmatum inveteravit, ac velut in naturam abiit, subito tolli sine magna pernicie tranquillitatis humanae non potest: sed ita paullatim submovendum est, quemadmodum ille revulsit pilos caudae equinae *). PAN. Tolerarem, si monachorum omnium esset unus cultus: tot discrimina quis ferat? CO. Hoc malum usus invexit, qui nihil non invehit. Benedictus non commentus est novum cultum, sed is, quo tum utebatur cum suis, erat cultus laici simplicis ac probi. Nec Franciscus invenit novam formam, sed haec erat vestis pauperum ac rusticorum. Posteriores additis quibusdam verterunt rem in superstitionem. Nonne videmus et hodie quasdam anus tenentes sui seculi cultum, qui magis est diversus a cultu horum temporum, quam meus cultus abest a tuo? PAN. Videmus. CO. Itaque quum hunc cultum vides, vides reliquias prisci seculi. PAN. Ergo nihil habet aliud sanctimoniae cultus vester? CO. Nihil prorsus. PAN. Quidam iactant, istos cultus praemonstratos divinitus a diva Virgine matre. CO. Ista sunt hominum somnia. PAN. Sunt qui desperent se posse a morbo revalescere, ni vestiantur cultu Dominicano: imo, qui ne se-

*) Ille, nempe Sertorius, qui, ut suos doceret, Romanorum vim singulatim esse minuendam, caudas duas equorum, alteram seni singulatim dedit evellendam, alteram iuveni universam. Quorum ille perfecit, hic frustra fuit. Val. Max. VII, 3, 6.

peliri quidem velint, nisi in veste Franciscana. CO. Ista qui suadent, aut captatores sunt, aut fatui: qui credunt, superstitiosi. Deus non minus dignoscit nebulonem in veste Franciscana, quam in militari. PAN. At minor est plumarum varietas in avibus, quam in vobis cultus. CO. Annon itaque pulcrum est imitari naturam? sed pulcrius vincere. PAN. Utinam vinceretis et rostrorum varietate! CO. Sed age, varietati quoque patrocinabor, si pateris. Nonne aliter vestitur Hispanus, aliter Italus, aliter Gallus, aliter Germanus, aliter Graecus, aliter Turca, aliter Saracenus? PAN. Scilicet. CO. Et in eadem regione quanta varietas vestium, etiam in eiusdem sexus, aetatis, et ordinis hominibus? Quanto alius cultus Veneto, alius Florentino, alius Romano? Atque haec intra unam Italiam. PAN. Credo. CO. Hinc nata est et nostra varietas. Dominicus sumpsit cultum a probis agricolis eius Hispaniae partis, in qua vixit: Benedictus a rusticis eius Italiae partis, in qua vixit: Franciscus ab agricolis diversae partis, atque item de ceteris. PAN. Proinde quantum video, vos nihilo estis sanctiores nobis, nisi sanctius vixeritis. CO. Imo peiores vobis, qui parum pie viventes, gravius offendamus animos simplicium. PAN. Est igitur aliqua spes de nobis, qui nec patronum habemus, nec cultum, nec regulam, nec professionem? CO. Habes, o bone; vide ut serves: quaere a susceptoribus tuis, quid professus sis in baptismo, quam vestem illic acceperis. Et humanam regulam desideras, qui regulam evangelicam professus sis? Desideras hominem patronum, qui patronum habeas Iesum Christum? Quum duceres uxorem, nihil professus es? Cogita quid debeas coniugi, quid liberis, quid familiae; et senties te plus habere sarcinae, quam si Francisci regulam professus esses. PAN. Credisne ullum pandocheum ingredi coelum? CO. Quidni? PAN. Multa

fiunt ac dicuntur in hac domo, quae parum respondent Evangelio. CO. Quae? PAN. Alius bibit plus satis, alius obscoene loquitur, quidam rixantur, quidam obtrectant: denique an cetera sint casta, nescio. CO. His occurrendum est, quantum potes: si non potes, certe ne alas quaestus caussa haec mala, neve accersas. PAN. Nonnunquam parum bonae fidei sum in vino. CO. Qui sic? PAN. Ubi sensero illos plus satis incalescere, largiter aquam admisceo. CO. Istud quidem levius est, quam si quibuslibet vendas vinum periculosis medicamentis infectum. PAN. Dic mihi serio, quot dies fuisti in hoc itinere? CO. Mensem ferme. PAN. Quis interim vos curat? CO. Nonne bene curantur, qui habent uxorem, liberos, parentes, et cognatos? PAN. Saepenumero. CO. Tu non habes nisi unam uxorem, nos centum: tu non nisi unicum patrem, nos centum: tu non nisi unicam domum, nos centum: tu non nisi paucos liberos, nos innumeros: tu non nisi paucos cognatos, nos infinitos. PAN. Qui sic? CO. Quia latius se porrigit cognatio spiritus, quam carnis. Et ita nobis pollicitus est Christus, et experimur verum quod pollicitus est. PAN. Nae tu mihi praebuisti sat lepidum convivam: emoriar, nisi malim hanc confabulationem, quam pastoris mei compotationem. Cras dignaberis aliquid dicere populo. Et si posthac continget te hac facere iter, scito tibi heic paratum locum. CO. Quid si alii veniant? PAN. Non erunt ingrati, modo tui similes. CO. Meliores, uti spero. PAN. Verum inter tam multos malos quomodo dignoscam bonos? CO. Dicam paucis, sed in aurem. PAN. Dic. CO. Meminero: et faciam.

ABBATIS ET ERUDITAE.

ANTRONIUS, MAGDALIA.

AN. Quam heic ego suppellectilem video? MA. An non elegantem? AN. Nescio quam elegantem; certe

parum decoram et puellae et matronae. MA. Quam ob rem? AN. Quia librorum plena sunt omnia. MA. Tu, tantus natu, tum abbas et aulicus, nunquam vidisti libros in aedibus heroinarum? AN. Vidi, sed Gallice scriptos: heic video Graecos et Latinos. MA. An soli Gallice scripti libri docent sapientiam? AN. Sed decet hoc heroinas, ut habeant quo delectent otium. MA. An solis heroinis licet sapere et suaviter vivere? AN. Male connectis, sapere et suaviter vivere: non est muliebre sapere: heroinarum est suaviter vivere. MA. Nonne omnium est bene vivere? AN. Opinor. MA. Qui potest autem suaviter vivere, qui non vivat bene? AN. Imo qui potest suaviter vivere, qui vivat bene? MA. Ergo tu probas eos, qui vivunt male, modo suaviter? AN. Arbitror illos bene vivere, qui vivunt suaviter. MA. Sed ista suavitas unde proficiscitur? e rebus extrariis, an ex animo? AN. E rebus extrariis. MA. O subtilem abbatem, sed crassum philosophum! Dic mihi, quibus rebus tu metiris suavitatem? AN. Somno, conviviis, libertate faciendi quae velis, pecunia, honoribus. MA. Verum, si istis rebus Deus addiderit sapientiam, num vives suaviter? AN. Quid appellas sapientiam? MA. Hoc est, si intelligeres hominem non esse felicem, nisi bonis animi; opes, honores, genus neque feliciorem reddere neque meliorem. AN. Valeat ista quidem sapientia. MA. Quid si mihi suavius sit legere bonum aüctorem, quam tibi venari, potare, aut ludere aleam; non videbor tibi suaviter vivere? AN. Ego non viverem. MA. Non quaero, quid tibi sit suavissimum, sed quid deberet esse suave. AN. Ego nolim meos monachos frequentes esse in libris. MA. At meus maritus hoc maxime probat. Sed quam ob rem tandem non probas hoc in monachis tuis? AN. Quoniam experior illos minus morigeros: responsant ex Decretis, ex Decretalibus, ex Petro, ex Paulo. MA. Im-

peras igitur quae pugnant cum Petro et Paulo? AN. Quid illi doceant, nescio: sed tamen non amo monachum responsatorem: neque velim quenquam meorum plus sapere, quam ego sapiam. MA. Istud ita vitari possit, si tu des operam, ut quam plurimum sapias. AN. Non est otium. MA. Qui sic? AN. Quia non vacat. MA. Non vacat sapere? AN. Non. MA. Quid obstat? AN. Prolixae preces, cura rei domesticae, venatus, equi, cultus aulae. MA. Itane ista tibi sunt potiora sapientia? AN. Nobis sic usu venit. MA. Iam illud mihi dicito, si quis Iupiter hanc potestatem tibi daret, ut posses et monachos tuos et te ipsum vertere in quodcunque animal velles, an illos in porcos verteres, te ipsum in equum? AN. Nequaquam. MA. Atqui sic vitares, ne quis plus te uno saperet. AN. Mea non magni referret, quod genus animantis essent monachi, modo ipse essem homo. MA. An hominem esse censes, qui nec sapiat nec velit sapere? AN. Mihi sapio. MA. Et sibi sapiunt sues. AN. Videre mihi sophistria quaepiam; ita argutaris. MA. Non dicam quid tu mihi videaris. Sed cur haec displicet supellex? AN. Quia fusus et colus sunt arma muliebria. MA. Nonne matronae est, administrare rem domesticam, erudire liberos? AN. Est. MA. An rem tantam existimas administrari posse sine sapientia? AN. Non arbitror. MA. At hanc sapientiam docent me libri. AN. Ego domi habeo sexaginta duos monachos; tamen nullum librum reperies in meo cubiculo. MA. Bene itaque prospectum est monachis illis. AN. Feram libros, non fero Latinos. MA. Quapropter? AN. Quia non convenit ea lingua foeminis. MA. Exspecto caussam. AN. Quia parum facit ad tuendam illarum pudicitiam. MA. Ergo nugacissimis fabulis pleni libri Gallice scripti faciunt ad pudicitiam? AN. Aliud est. MA. Dic istud, quidquid est, aperte. AN. Tutiores sunt a sacerdotibus, si nesciant Latine. MA. Imo

istinc minimum est periculi vestra opera; quandoquidem hoc agitis sedulo, ne sciatis Latine. AN. Vulgus ita sentit, quia rarum et insolitum est, foeminam scire Latine. MA. Quid mihi citas vulgum, pessimum bene gerendae rei auctorem? Quid mihi consuetudinem, omnium malarum rerum magistram? Optimis assuescendum: ita fiet solitum, quod erat insolitum: et suave fiet, quod erat insuave; fiet decorum quod videbatur indecorum. AN. Audio. MA. Nonne decorum est, foeminam in Germania natam discere Gallice? AN. Maxime. MA. Quam ob rem? AN. Ut loquatur cum his, qui sciunt Gallice. MA. Et mihi putas indecorum, si discam Latine, ut quotidie confabuler cum tot auctoribus tam facundis, tam eruditis, tam sapientibus, tam fidis consultoribus? AN. Libri adimunt multum cerebri foeminis, quum alioqui parum illis supersit. MA. Quantum vobis supersit, nescio; certe mihi quantulumcunque est, malim in bonis studiis consumere, quam in precibus sine mente dictis, in pernoctibus conviviis, in exhauriendis capacibus pateris. AN. Librorum familiaritas parit insaniam. MA. An colloquia combibonum, scurrarum et sannionum tibi non pariunt insaniam? AN. Imo depellunt taedium. MA. Qui fiat igitur, ut tam amoeni confabulones mihi pariant insaniam? AN. Sic aiunt. MA. At aliud ipsa loquitur res. Quanto plures videmus, quibus immodica potatio, et intempestiva convivia, quibus temulenta pervigilia, quibus impotentes affectus pepererunt insaniam! AN. Ego sane nollem uxorem doctam. MA. At ego mihi gratulor, cui contigerit maritus tui dissimilis. Nam et illum mihi, et me illi cariorem reddit eruditio. AN. Immensis laboribus comparatur eruditio, ac post moriendum est. MA. Dic mihi, vir egregie, si cras tibi moriendum esset, utrum malles mori stultior an sapientior? AN. Si citra laborem contingeret sapien-

tia. MA. Sed nihil homini citra laborem contingit in hac vita: et tamen quidquid paratum est, quantisvis laboribus comparatum est, heic relinquendum est; cur pigeat nos in re omnium pretiosissima sumere laboris aliquid, cuius fructus nos in alteram quoque vitam comitatur? AN. Frequenter audivi vulgo dici, foeminam sapientem bis stultam esse. MA. Isthuc quidem dici solet, sed a stultis. Foemina quae vere sapit, non videtur sibi sapere; contra, quae quum nihil sapiat, sibi videtur sapere, ea demum bis stulta est. AN. Nescio quomodo fit, ut quemadmodum clitellae non conveniunt bovi, ita nec literae mulieri. MA. Atqui negare non potes, quin magis quadrent clitellae bovi, quam mitra asino aut sui. Quid sentis de Virgine matre? AN. Optime. MA. Nonne versabatur in libris? AN. Versabatur; at non in istis. MA. Quid igitur legebat? AN. Horas canonicas. MA. Ad quem usum? AN. Ordinis Benedictini. MA. Sit ita sane. Quid Paula et Eustochium *)? nonne versabantur in sacris libris? AN. Verum istuc nunc rarum est. MA. Sic olim rara avis erat Abbas indoctus, nunc nihil vulgatius: olim principes et Caesares eruditione non minus quam imperio praeminebant. Neque tamen usque adeo rarum est, quam tu putas: sunt in Hispania, sunt in Italia non paucae mulieres adprime nobiles, quae cum quovis viro queant contendere: sunt in Anglia Moricae, sunt in Germania Bilibaldicae et Blaurericae. Quod nisi caveritis vos, res eo tandem evadet, ut nos praesideamus in scholis theologicis, ut concionemur in templis; occupabimus mitras vestras. AN. Ista Deus avertat. MA. Imo

*) *Paulam* hanc, matronam Romanam, mortuo marito, plurimas suas facultates in pauperes erogasse ferunt, eiusque filiam *Eustochium* non solum literarum latinarum, graecarum et hebraicarum fuisse peritissimam, sed in sacra scriptura supra sexum versatam. Vixerunt tempore Hieronymi.

vestrum erit hoc avertere. Quod si pergetis ut coepistis, citius anseres concionaturi sint, quam vos mutos pastores ferant. Videtis iam inverti mundi scenam: aut deponenda est persona, aut agendae sunt suae cuique partes. AN. Unde incidi in hanc foeminam? Si quando vises nos, ego te suavius accipiam. MA. Quibus modis? AN. Saltabimus, bibemus affatim, venabimur, ludemus, ridebimus. MA. Mihi quidem iam nunc ridere libet.

EPITHALAMIUM PETRI AEGIDII.

ALYPIUS, BALBINUS, MUSAE.

AL. Deum immortalem! quod ego novum spectaculum heic video? BA. Aut tu vides quod nusquam est, aut mei parum prospiciunt oculi. AL. Atqui mirum spectaculum est et amabile. BA. Enecas: dic, ubi vides? AL. Ad laevam in hoc colle nemoroso. BA. Collem video. AL. Non vides puellarum chorum? BA. Quid tibi venit in mentem, ut nos ad istum modum ludos facias? Ego ne muscam quidem puellam usquam conspicor. AL. Tace: prodeunt e nemore. Papae, qui nitor, quae gratia! non humanum est hoc spectaculum. BA. Quae hunc agitant intemperiae? AL. Agnosco; novem sunt Musae cum tribus Gratiis: demiror quid agant; nunquam vidi cultiores aut magis alacres: omnes sunt redimitae lauro, et suum quaeque gerit organum. Porro Gratiae quam amabiliter sibi haerent! quam decet nullo adstricta cingulo vestis ac liberis diffluens laciniis! BA. At ego nunquam audivi quenquam magis delirantem, quam te. AL. Imo neminem vidisti me feliciorem. BA. Cur heic solus habes oculos? AL. Quia non bibisti ex fonte Musarum: nam his solis conspicuae sunt Musae. BA. Ego affatim hausi e fonte Scoti. AL. Non ille fons est Musarum, sed lacus ranarum. BA. Non potes efficere,

ut et ipse videam hoc spectaculi? AL. Possem, siquidem adesset laurus: nam liquor e fonte limpido, ramo lauri adspersus, oculos reddit huiusmodi spectaculorum perspicaces. BA. Ecce laurus: ecce fonticulus. AL. Commodum profecto. BA. Asperge. AL. Intende: videsne? BA. Quantum antea. Asperge rursus. AL. Iamne vides? BA. Tantundem. Asperge copiosius. AL. Iam vides, opinor. BA. Imo vix te video. AL. Miser, quam penitus oculos tuos obsedit τὸ σκότος! Haec ars vel aurigae daret oculos. Verum non est quod crucieris: praestiterit fortasse non videre, ne tali praemio videas Musas, quali Actaeon vidit Dianam. Periculum enim esset, ne te vertant in histricem aut aprum silvestrem aut porcum aut camelum aut ranam aut graculum. Efficiam tamen ut audias, modo ne obstrepas. Iam huc deflectunt viam: occurramus. *Χαίρετε, τρισπόθητοι θεαί.* MU. *Καὶ σὺ μάλα χαῖρε, φιλόμουσε.* AL. Quid vellicas? BA. Non praestas quod promiseras. AL. Annon audis? BA. Audio, sed velut asinus lyram. AL. Loquar igitur Latine. Quonam est iter tam cultis, tamque alacribus? Num invisitis Lovaniensium Academiam? MU. Bona verba. AL. Quam ob rem? MU. Quis nunc illic nobis locus, ubi tot porci obgrunniunt, obrudunt asini, obblactiunt cameli, obstrepunt graculi, obgarriunt picae? AL. Atqui sunt et illic quibus vestrum numen est venerandum. MU. Scimus; eoque post annos aliquot illuc commigrabimus. Nondum revoluta seculorum periodus diem illum fatalem advexit. Erit enim qui illic nobis amoenum exstruet domicilium, vel templum potius, quo vix alibi magnificentius ac sanctius. AL. Non est fas scire quisnam tantum decus invecturus sit nostrae ditioni? MU. Tibi fas est, nostrorum sacrorum mystae. Non dubium est, quin tibi notum sit toto orbe celebre Buslidianorum nomen. AL. Heroicum genus nominasti, et ornandis summorum

principum aulis natum. Quis enim non veneratur magnum illum Franciscum Buslidium Besontinae ecclesiae praesulem *), qui unus non unum Nestorem praestitit Philippo maximi Maximiliani filio **), Caroli, qui maior futurus est, patri? MU. O felices nos, nisi fata virum illum terris invidissent! Quantus erat ille Maecenas honestorum studiorum, quam candidus fautor ingeniorum! Sed reliquit fratres duos, Aegidium, admirabili iudicio prudentiaque virum, et Hieronymum. AL. Hieronymum novimus, omni literarum genere perpolitum, omni virtutum genere decoratum. MU. Nec eum fata longaevum esse patientur, tametsi nemo dignior est immortalitate. AL. Unde ista nostis? MU. Apollo nobis denarravit. AL. Quaenam est ista fatorum invidia, ut optima quaeque protinus subducant? MU. Id quidem non est huius temporis philosophari: sed Hieronymus heic summa cum laude moriens, universas opes suas destinabit instituendo Lovanii collegio, in quo gratis et publicitus tres linguas eruditissimi viri profitebuntur. Ea res magnum ornamentum adiunget et studiis et Caroli gloriae. Tum non illibenter versabimur Lovanii. AL. Quo nunc igitur est iter? MU. Antverpiam. AL. Musae et Gratiae ad mercatum? MU. Nequaquam; imo ad nuptias. AL. Quid virginibus cum nuptiis? MU. Ad tales nuptias non est indecorum ire virgines. AL. Quas igitur nuptias narras? MU. Sanctas, puras, castas, ad quas non puderet ipsam adire Palladem; et arbitror adfuturam. AL. Non est fas scire sponsi

*) *Besontium* vel *Bisontium* metropolis Burgundiae, vulgo *Besancon.*

**) Est hic Philippus XXIX, Hollandiae comes, filius Maximiliani Caesaris et Mariae, Caroli bellicosi filiae. In Hispania Ioannam, Ferdinandi regis filiam, uxorem duxit, et ita iure matrimonii regni Hispanici administrationem adeptus anno 1506. in civitate Brugensi obiit, relictis duobus filiis Carolo et Ferdinando, et quatuor filiabus.

nomen et sponsae? MU. Arbitror tibi non ignotum esse candidissimum illum iuvenem, et omnibus politioris literaturae deliciis expolitissimum, Petrum Aegidium. AL. Gemmam nominasti, non hominem. MU. Ei nubet Cornelia, virguncula vel ipso digna Apolline. AL. Ille quidem vestri cultor eximius a teneris annis fuit. MU. Huic igitur canemus epithalamium. AL. Et saltabunt Gratiae? MU. Non modo saltabunt, verum etiam duo candidissima pectora indissolubilibus mutuae benevolentiae nodis copulabunt, ut nihil unquam inter illos possit incidere vel irae vel taedii. Illa perpetuum nihil audiet, nisi, Mea lux: ille vicissim nihil, nisi, Anime mi. Atque huic iucunditati ne senectus quidem quidquam detrahet, imo potius adiunget aliquid. AL. Demirarer, si, qui sic vivunt, possint senescere. MU. Recte mones: nam maturitas erit potius, quam senectus. AL. Atqui novi permultos, quibus intra menses treis istae verborum blanditiae longe in diversum versae sunt, et in convivio pro lepidis iocis volitabant disci et quadrulae. Maritus pro, Anime mi, audiebat, Fungus, lagena, spongia: uxor, Scropha, Acco *), vomica. MU. Vera praedicas: sed istiusmodi nuptiae Gratiis iratis coierant; heic perpetuo morum iucunditas alet mutuam benevolentiam. AL. Narras tu quidem raram matrimonii felicitatem. MU. Tam raras virtutes rara decet felicitas. AL. Quid? coibunt nuptiae absque Iunone et Venere? MU. Iuno quidem non aderit, rixosa Dea, et cui raro bene convenit cum suo Iove. Ne Venus quidem illa terrestris et ebriosa, verum altera illa coelestis, quae conciliat formas animorum. AL. Proinde sterile matrimonium mihi narras. MU. Nequaquam; imo felicissime foecundum. AL. Quid illa coelestis gignit, nisi animos?

*) *Acco* nomen mulieris ob stultitiam nobilis, ita ut in proverbium abierit.

MU. Imo addit et corpora, sed ipsis animis morigera, perinde quasi gemmeo myrothecio indas opobalsamum. AL. Ubinam est ea? MU. En tibi procul adventat. AL. Video: Deum immortalem, qui fulgor, quae formae maiestas! ad hanc quidem altera Venus invenusta est. MU. Vides quam modesti Cupidines, nequaquam caeci, quemadmodum illi, quibus altera dementat animos mortalium, sed oculatissimi: nec habent insanas faces, sed ignes placidissimos; nec habent plumbeas cuspides, quibus immittunt odium amantis, ac miseros animos amore non mutuo discruciant. AL. Plane matrem referunt. O felicem illam domum, et superis egregie caram! Ceterum licetne audire epithalamium carmen, quod illi destinastis? MU. Imo rogamus, ut libeat audire.

CLIO.

Candida laurigero nubit Cornelia Petro.
Auspiciis adsint numina dextra bonis.

MELPOMENE.

Contingat illis túrturum concórdia,
Corniculae vivácitas.

THALIA.

*'Ille caritáte Gracchum Tiberium praecésserit *),*
Qui suae vitam ánteposuit cóniugis Cornéliae.

EUTERPE.

'Illa caritáte superet cóniugem Admeti ducis,
Quaé volens mortém mariti mórte mutavit sua.

TERPSICHORE.

Ille non flagret leviore flamma,
Attamen fato meliore, quam olim
*Plautius **) raptae sociae gravatus*
Esse superstes.

*) Tib. et C. Gracchorum patrem. Cf. Plut. Tib. Gracch. c. 1. et Val. Max.

**) Valerius Maximus lib. 4. cap. 6. de amore coniugali duo narrat exempla Plautiorum, alterum, C. Plautii Numidae, qui

ERATO.

Illa non flagret leviore flamma,
Attamen longe meliore fato,
Casta quam sanctum deamavit olim
Porcia Brutum *).

CALLIOPE.

Sponsum moribus undiquaque sanctis
Nec Nasica probatus antecellat **).

URANIA

Uxor moribus undiquaque castis
Vincat Sulpitiam Paterculanam ***).

POLYHYMNIA.

Laudetur simili prole puerpera,
Accrescat domui res simul et decus;
Sed livore vacet, si fieri potest
Factis egregiis debita gloria.

AL. Prorsus inviderem illi Petro Aegidio, nisi tantus esset hominis candor, ut ipse nemini possit invidere. MU. Sed iam tempus est, ut coeptum carpamus iter. AL. Numquid est quod interim velitis renuntiari Lovanium? MU. Ut nostro nomine salutes amicos omnes candidos, ac nostri studiosos, sed prae ceteris vetustissimum nostri chori cultorem Ioannem Paludanum, Iodocum Gaverium, Martinum Dorpium, et Ioannem Borsalum. AL. Id quidem fiet diligenter.

morte uxoris audita, doloris impotens pectus suum gladio percussit: alterum M. Plautii, qui quum Tarentum appulisset, atque ibi uxor eius Orestilla morbo decessisset, funerata ea, atque in rogum imposita, inter officium ungendi, et osculandi, stricto ferro incubuit.

*) Porcia Catonis filia, quum maritum suum Brutum apud Philippos interemptum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones hausit, et se suffocavit.

**) Scipio Nasica, qui a Senatu vir optimus iudicatus matrem Deorum primitus advectam hospitio excepit.

***) Sulpitia, Paterculi filia, Fulvii Flacci uxor, ob pudicitiam e centum matronis lecta fuit ad dedicandum Romae Veneris simulacrum.

Quid ceteris? MU. Dicam in aurem. AL. Res non est magni sumptus *): itaque fiet quam primum.

EXORCISMUS, sive SPECTRUM.

THOMAS, ANSELMUS.

TH. Quid est bonae rei, quod tecum rides tam suaviter, quasi thesaurum nactus sis? AN. Non procul aberrat a scopo tua divinatio. TH. At non imparties sodali quidquid istuc est boni? AN. Imo iam dudum optabam mihi dari quempiam, in cuius sinum effunderem hoc meum gaudium. TH. Age igitur, imparti. AN. Audivi modo fabulam lepidissimam, quam iures esse comicum figmentum, nisi mihi locus, personae, totaque res esset tam nota, quam tu notus es mihi. TH. Audire gestio. AN. Nostine Polum, Fauni generum? TH. Maxime. AN. Is est et auctor et actor huius fabulae. TH. Facile crediderim. Nam ille vel absque persona possit quamvis agere fabulam. AN. Sic est. Nosti, opinor, et praedium, quod habet non ita procul a Londino? TH. Phy: non semel illic compotavimus. AN. Agnoscis igitur viam utrinque arboribus pari digestis intervallo septam. TH. Ad laevam aedium partem, altero fere balistae iactu. AN. Tenes. Alterum viae latus habet alveum siccum, dumis ac vepribus obsitum: e ponticulo iter est in apertam planitiem. TH. Memini. AN. Iampridem vagabatur rumor ac fabula per eius loci rusticos, iuxta ponticulum hunc obversari spectrum quoddam, cuius subinde exaudirentur miserandi eiulatus: suspicabantur animam esse cuiuspiam, quae diris cruciatibus torqueretur. TH. Quis auctor erat istius rumoris? AN. Quis, nisi Polus? Hoc prooemium praestruxerat suae fabulae. TH. Quid isti venit in mentem, ut ista confingeret? AN. Nescio; nisi quia sic est hominis in-

*) Videtur hoc dictum in aurem, *ut suspendant sese.*

genium; gaudet huiusmodi commentis ludere stultitiam populi. Dicam quid nuper designarit huius generis. Simul equitabamus aliquammulti Richemondam; inter quos erant, quos tu diceres cordatos homines. Coelum erat mire serenum, nec ulla usquam nubecula suffuscatum. Ibi Polus, intentis in coelum oculis, signavit totam faciem ac scapulas imagine crucis; et vultu ad stuporem composito, ita secum: Deum immortalem, quid ego video? Rogantibus qui proxime equitabant, quid videret, rursus obsignans se maiore cruce: Avertat, inquit, clementissimus Deus hoc ostentum. Quum instarent aviditate cognoscendi, ille defixis in coelum oculis, ac digito commonstrans coeli locum, Nonne, inquit, videtis illic immanem draconem, igneis armatum cornibus, cauda in circulum retorta? Quum negarent se videre, atque ille iussisset, oculos intenderent, ac locum subinde commonstraret, tandem unus quispiam, ne videretur parum oculatus, affirmavit se quoque videre. Hunc imitatus est unus item atque alter: pudebat enim non videre quod tam esset perspicuum. Quid multis? Intra triduum rumor hic totam Angliam pervaserat, tale portentum apparuisse. Mirum autem quantum fama popularis addidit fabulae. Nec deerant qui, quid sibi vellet ostentum, interpretarentur serio. Horum stultitia ille, qui commentus fuerat argumentum, magna cum voluptate fruebatur. TH. Agnosco hominis ingenium. Sed redi ad spectrum. AN. Interea commodum divertit ad Polum Faunus quidam sacerdos, ex eorum genere quibus non satis est appellari Latine regulares, nisi Graece cognomen idem accinatur *), parochus vici illic alicunde vicini. Is sibi non vulgariter videbatur sapere, praesertim in rebus sacris. TH. Intelligo; repertus est actor fabulae. AN. Super coenam ortus est

*) Vocantur enim Canonici, a κανων, regula.

sermo de rumore spectri. Quum Polus sentiret, Fanno rumorem hunc non solum auditum esse, verum etiam creditum, coepit hominem obtestari, vir doctus ac pius succurreret animulae tam dira patienti: et, Si quid dubitas, inquit, explora rem, obambula ad decimam iuxta ponticulum illum, et audies miserum eiulatum: adiunge tibi quem voles comitem; ita et tutior audies, et certius. TH. Quid deinde? AN. Coena peracta Polus ex more abit venatum, aut aucupatum. Faunus obambulans, quum iam tenebrae sustulissent certum de rebus iudicium, tandem audit miserandos gemitus: hos Polus artifex mire effingebat, abditus illic in vepreto, adhibita ad id olla fictili, quo vox e cavo reddita lugubrius quiddam sonaret. TH. Haec fabula, ut video, vincit Phasma Menandri *). AN. Magis istuc dices, si totam audieris. Faunus domum se recepit, narrare cupiens, quid audisset. Polus alia via compendiaria iam anteverterat. Ibi Faunus narrat Polo, quod erat actum, et aliquid etiam affingit, quo res esset admirabilior. TH. Poterat interim Polus tenere risum? AN. Illene? Vultum habet in manu. Dixisses rem serio agi. Tandem Faunus, vehementer obtestante Polo, suscepit negotium exorcismi, ac totam eam noctem agit insomnem, dum dispicit, quibus modis rem aggrederetur tuto: nam sibi quoque misere metuebat. Primum itaque congesti sunt exorcismi efficacissimi, et additi novi nonnulli per viscera beatae Mariae, per ossa beatae Werenfridae **). Deinde delectus est locus in planitie vicina vepreto, unde vox exaudiebatur: circumductus est circulus satis amplus, qui crebras haberet cruces, variasque notulas. Haec

*) Menander Atheniensis, Graecorum Comicorum doctissimus, conscripsit LXXX Comoedias, inter quas *Phasma*, i. e. spectrum, fabulae nomen est; in qua puella potiebatur amatore suo, ficta apparitione Deae, cui fiebant sacra.

**) Apud Anglos olim haec diva magno fuit in honore

omnia peragebantur verbis conceptis. Adhibitum est vas ingens, plenum aquae consecratae. Addita est in collum sacra stola, quam vocant, unde pendebat initium Evangelii secundum Ioannem. In loculis habebat cerulam, a Romano pontifice quotannis consecrari solitam, quae vulgo dicitur Agnus Dei. His armis olim se muniebant adversus noxios daemones, priusquam illis Francisci cuculla coepit esse formidabilis. Haec omnia procurata sunt, ne, si spiritus malus esset, impetum faceret in exorcistam. Nec tamen ausus est se solum huic circulo committere: sed decretum est, adhibendum esse sacerdotem alterum. Ibi Polus metuens, ne, si nasutior adiunctus fuisset, proderetur fabulae mysterium, adiungit parochum quendam ex vicinia, cui rem totam aperit: sic enim postulabat actio fabulae; et erat is qui a tali ludo non abhorreret. Postridie rebus omnibus rite praeparatis, sub horam decimam Faunus cum parocho circulum ingreditur. Polus, qui praecesserat, e vepreto gemit miserabiliter. Faunus auspicatur exorcismum. Interim Polus clam per tenebras subducit se in villam proximam. Illinc adducit aliam personam fabulae: nec enim poterat nisi per multos agi. TH. Quid faciunt? AN. Conscendunt equos nigros, ignem occultum secum ferunt. Ubi non procul abessent a circulo, ignem ostentant, quo metu Faunum abigerent e circulo. TH. Quantum operae sumpsit Polus ille, ut falleret! AN. Sic est homo. Verum ea res propemodum pessime cesserat illis. TH. Qui sic? AN. Nam equi, subito prolato igne consternati, parum abfuit quin et se praecipitarent et sessores. Habes primum actum fabulae. Ubi reditum est in colloquium, Polus velut ignarus omnium, rogat quid esset actum. Ibi Faunus narrat, sibi conspectos duos teterrimos cacodaemones, in nigris equis, oculis igneis, ac naribus spirantes ignem, qui ten-

tassent ingredi circulum, verum efficacibus verbis abactos in malam rem. His rebus quum accrevisset animus Fauno, postero die summo cum apparatu rediit in circulum: quumque diu multis obtestationibus provocasset spectrum, Polus rursum cum collega suo procul ostendit sese ex equis atris, horrendo fremitu, quasi cuperent irrumpere in circulum. TH. Nihil habebant ignis? AN. Nihil; nam id male cesserat. Sed audi aliud commentum. Ducebant longum funem: eo leviter per humum tracto, dum hinc atque hinc uterque se proripit, velut abacti exorcismis Fauni, sacerdotem utrumque una cum vase, quod habebant aquae sacrae plenum, provolvunt in terram. TH. Hoc praemii tulit pro sua actione parochus? AN Tulit: et tamen maluit hoc perpeti, quam deserere coeptam fabulam. His ita gestis, ubi reditum est ad colloquium, depraedicat apud Polum Faunus, quanto fuisset in periculo, et quam fortiter utrumque cacodaemonem suis verbis profligasset: iamque certam conceperat fiduciam, nullum esse tam noxium aut impudentem daemonem, qui posset in circulum irrumpere. TH. Faunus ille non multum abest a fatuo. AN. Nihil adhuc audisti. Hucusque progressa fabula, commodum supervenit Poli gener: nam eius filiam duxerat natu maximam; iuvenis, ut scis, ingenio mire festivo. TH. Scio; nec abhorrens ab huiusmodi iocis. AN. Abhorrens? Nullum ille vadimonium non desereret, si talis vel spectanda vel agenda esset fabula. Huic socer rem omnem denarrat, atque illi delegat partes, ut animam agat. Sumit ornatum, ac lubens; convolvit se linteo, quemadmodum apud nos solent funera: habet prunam vivam in testa, quae per linteum reddebat speciem incendii. Sub noctem itum est ad locum, ubi haec agebatur fabula. Audiuntur miri gemitus. Faunus expedit exorcismos omnes. Tandem procul inter vepretum

ostendit sese anima, subinde ostentans ignem, ac misere suspirans. Hanc quum Faunus obtestaretur, ut eloqueretur quisnam esset, subito prosiliit e vepreto Polus ornatu cacodaemonis, fictoque fremitu: Nihil, inquit, tibi iuris est in hanc animam; mea est: ac subinde procurrit usque ad oram circuli, velut impetum facturus in exorcistam; moxque velut submotus verbis exorcismi, et vi aquae sacrae, quam illi multam aspersit, retrocessit. Tandem abacto paedagogo daemone, nascitur dialogismus Fauni cum anima. Percunctanti et obtestanti respondit, se esse animam hominis Christiani. Rogata, quo nomine vocaretur, respondit: Faunus. Faunus, inquit, idem mihi nomen est. Iamque ex communi nomine res coepit illi magis esse cordi, ut Faunus Faunum liberaret. Quum Faunus multa percunctaretur, ne diutina confabulatio proderet fucum, subducebat sese anima, negans sibi fas esse diutius colloqui, quod tempus urgeret, quo cogeretur abire, quo liberet daemoni: pollicita tamen est, sese postridie redituram hora qua fas esset. Rursus convenitur in aedibus Poli, qui choragus erat fabulae. Ibi denarrat exorcista, quid esset gestum, nonnulla etiam admentiens, quae sibi tamen persuadebat esse vera. Adeo favebat negotio quod agebatur. Iam hoc compertum erat, scilicet, animam esse Christianam, quae sub inclementissimo daemone diris cruciatibus vexaretur. Huc omnis conatus intenditur. Verum in exorcismo proximo ridiculum quiddam accidit. TH. Obsecro, quidnam? AN. Quum Faunus evocasset animam, Polus, qui daemonem agebat, prorsus sic assiliit, quasi intra circulum irrupturus: quumque contra Faunus pugnaret exorcismis, multamque vim aquae aspergeret, tandem exclamat daemon, se ne pili quidem facere ista omnia. Rem, inquit, habuisti cum puella; mei iuris es. Id quum Polus ioco di

ceret, tamen forte fortuna verum dixisse visus est: nam exorcista hoc dicto tactus illico recepit se in centrum circuli, et nescio quid immussavit in aurem parocho. Id Polus sentiens recepit sese, ne quid audiret, quod audire fas non esset. TH. Sane Polus religiosum ac verecundum agebat daemonem. AN. Sic est; reprehendi poterat actio, quod parum meminisset decori. Exaudivit tamen parochi vocem, indicentis satisfactionem. TH. Quam? AN. Ut ter diceret precationem dominicam: ex hoc coniiciebat, illum ter habuisse rem eadem nocte. TH. Hoc sane regularis ille praeter regulam. AN. Homines sunt, et lapsus erat humanus. TH. Perge; quid deinde factum? AN. Iam Faunus ferocior redit ad oram circuli, et ultro provocat daemonem. At ille iam timidior refugiebat: Fefellisti me, inquiens: si sapuissem, non monuissem te. Persuasum est hoc multis, quae semel sacerduti confessus sis, prorsus abolita esse e memoria daemonis, ne possit opprobrare. TH. Iocum plane ridiculum narras. AN. Sed, ut aliquando finiam fabulam, diebus aliquot hunc in modum colloquium habitum est cum anima. Summa huc evasit. Roganti exorcistae, num qua via posset a cruciatu liberari, respondit illa, posse, si pecunia, quam reliquisset fraude partam, restitueretur. Ibi Faunus, Quid, inquit, si per bonos viros dispensaretur in pios usus? Respondit, et hoc profuturum. Heic exhilaratus exorcista, summa diligentia percunctatus est, quanta esset summa. Illa dixit ingentem; quod illi erat bonum atque commodum. Indicavit et locum, sed procul dissitum, ubi thesaurus hic defossus esset. Praescripsit, in quos usus vellet impendi. TH. In quos? AN. Ut tres susciperent peregrinationem, quorum unus adiret limina Petri, alter iret salutatum Iacobum Compostellanum, tertius oscularetur pectinem Iesu, qui est Treviris. De-

inde per aliquot monasteria magna vis psalteriorum ac missarum perageretur. Quod superesset, ipse pro suo arbitratu dispensaret. Iam totus erat in thesauro Fauni animus; illum toto pectore devorarat. TH. Vulgaris morbus est, quanquam hoc nomine peculiariter male audiunt sacerdotes. AN. Ubi nihil esset omissum, quod ad pecuniae negotium pertineret, exorcista submonitus a Polo, coepit animam de curiosis artibus percunctari, de alcumistica deque magia. Et ad haec anima quaedam respondit pro tempore, ceterum pollicita se plura indicaturam, simul atque illius opera liberata fuisset a paedagogo daemone. Sit hic, si videtur, tertius fabulae actus. In quarto Faunus coepit ubique serio praedicare rem prodigiosam, nihil aliud crepare in colloquiis, in conviviis; polliceri monasteriis magnifica quaedam: et omnino nihil iam humile loquebatur. Adit locum, reperit signa, non ausus tamen est effodere thesaurum, quod anima iniecisset scrupulum, ingenti periculo facturum, si prius, quam essent peractae missae, thesaurus attingeretur. Iam multis nasutioribus subolebat fucus. Quum tamen ille nusquam non depraedicaret suam stultitiam, clam admonitus est ab amicis, praesertim ab Abbate suo, ne, qui hactenus habitus esset vir prudens, nunc diversum de se specimen daret omnibus. Ille tamen nullius oratione potuit commoveri, quo minus crederet, rem esse seriam: adeoque penitus haec imaginatio occupavit animum hominis, ut praeter spectra et malos genios nihil somniaret, nihil loqueretur. Abierat mentis habitus in ipsam faciem, quae sic pallebat, sic erat extenuata, sic deiecta, ut larvam esse diceres, non hominem. Quid multis? minimum aberat a vera dementia, ni celeri remedio succursum fuisset. TH. Nimirum hic erit extremus actus fabulae. AN. Eum tibi reddam. Polus et huius gener huiusmodi technam

commenti sunt. Effinxerunt epistolam, raris literis descriptam, idque non in chartis vulgaribus, sed in his, in quibus aurifices reponunt bracteas auri, subrubentibus, ut scis, luto. Epistolae sententia haec erat: „*Faunus, dudum captivus, nunc liber, Fauno liberatori suo optimo salutem aeternam. Non est, mi Faune, cur te diutius in hoc negotio maceres; respexit Deus animi tui piam voluntatem, et illius merito me liberavit a suppliciis: ego nunc feliciter ago inter angelos. Te manet locus apud divum Augustinum, qui proximus est Apostolorum choro. Ubi veneris ad nos, agam tibi gratias coram. Interim cura ut vivas suaviter. Datum e coelo empyreo, Idibus Septembribus, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo, sub sigillo annuli mei.*“ Haec epistola clam posita est in altari, ubi facturus erat rem divinam Faunus. Ea peracta, subornatus est, qui eum submoneret de re, quasi casu deprehensa. Nunc eam circumfert epistolam, et ostentat ceu rem sacram: nihilque credit certius, quam eam e coelo perlatam ab angelo. TH. Istud non est liberasse hominem insania, sed mutasse insaniae genus. AN. Sic est profecto, nisi quod nunc insanit suavius. TH. Antehac non soleo multum tribuere fabulis, quae vulgo feruntur de spectris; sed posthac multo minus tribuam: suspicor enim, ab hominibus credulis et Fauni similibus multa pro veris prodita literis, quae simili artificio sunt adsimulata. AN. Ego pleraque huius generis esse credo.

ALCUMISTICA.

PHILECOUS, LALUS.

PH. Quid est novae rei, quod sic Lalus apud sese ridet, ac pene in cachinnos solvitur, subinde signans se cruce? Interpellabo felicitatem hominis. Salve multum, amicissime Lale. Videre mihi admodum felix

LA. Atqui felicior ero, si te impartiam hoc gaudio. PH. Fac igitur quam primum me bees. LA. Nosti Balbinum? PH. Senem illum eruditum, ac vitae etiam laudatae? LA. Sic est, ut dicis; sed nullus est mortalium, qui sapit omnibus horis, aut qui sit undiquaque perfectus. Habet hoc vir ille inter multas egregias dotes naevi: iam olim insanit in artem, quam vocant alcumisticam. PH. Haud tu quidem naevum narras, sed insignem morbum. LA. Utcunque est, ille toties delusus ab hoc hominum genere, tamen dudum mirifice passus est sibi dari verba. PH. Quo pacto? LA. Adiit illum sacerdos quidam: salutavit honorifice: mox sic exorsus est: Doctissime Balbine, mirabere fortassis, quod ignotus sic interpellem te, quem scio nunquam non sanctissimis studiis occupatissimum. Annuit Balbinus, qui mos est illi; nam verborum est mire parcus. PH. Prudentiae narras argumentum. LA. Verum alter prudentior sic pergit: Ignosces tamen huic meae importunitati, si cognoris caussam, cur te adierim. Dic, inquit Balbinus; sed paucis, si potes. Dicam, inquit ille, quanto potero compendio. Scis, vir omnium doctissime, esse varia mortalium fata: ego nescio, utro in numero me ponam, felicium an infelicium. Etenim si meum fatum altera ex parte contemplor, videor mihi pulchre felix: si ex altera, nihil me infelicius. Urgente Balbino ut rem conferret in compendium, Finiam, inquit, doctissime Balbine. Id erit mihi facilius apud virum, cui totum hoc negotium sic notum est, ut nulli notius. PH. Rhetorem mihi depingis, non alcumistam. LA Mox audies alcumistam. A puero mihi, inquit, contigit haec felicitas, ut artem omnium maxime expetendam discerem: illam, inquam, totius philosophiae medullam, alcumisticam. Ad nomen alcumistices nonnihil experrectus est Balbinus, gestu duntaxat: ceterum gemitu iussit ut pergeret. Tum ille: Sed

o me miserum, inquit, qui non inciderim in eam viam, quam oportuit. Quum Balbinus rogasset, quasnam vias diceret: Scis, inquit, optime, (quid enim te fugit, Balbine, virum undiquaque doctissimum?) duplicem esse huius artis viam: alteram, quae dicitur longatio: alteram, quae dicitur curtatio. At mihi malo quodam fato contigit in longationem incidere. Balbino sciscitante, quod esset discrimen viarum: Impudentem me, inquit, qui haec apud te loquar, cui sciam haec omnia sic esse nota, ut nulli notiora. Itaque supplex huc ad te accurri, ut misertus nostri digneris impartire nobis viam illam felicissimam curtationis. Quo peritior es huius artis, hoc potes minore negotio communicare nobis. Noli tantum Dei donum celare fratrem dolore periturum. Ita te Iesus Christus semper maioribus locupletet dotibus. Quum hic non faceret obtestandi finem, Balbinus fateri coactus est, se prorsus ignorare, quid esset longatio aut curtatio; iubet exponat ipse vim harum vocum. Tum ille, Quanquam, inquit, scio me loqui peritiori, tamen, quando ita iubes, faciam. Qui totam aetatem in hac arte divina contriverunt, duabus rationibus vertunt rerum species; altera, quae brevior est, sed plusculum habet periculi: altera quae longior est, sed eadem tutior. Ego mihi videor infelix, qui hactenus sudarim in ea via, quae meo animo non arridet; neque quenquam nancisci potui, qui alteram, cuius amore depereo, vellet indicare. Tandem Deus immisit in mentem, ut te adirem, virum non minus pium quam doctum. Doctrina tibi praestat, ut facile possis dare quod peto: pietas commovebit, ut velis opitulari fratri, cuius salus tibi in manu est. Ne longum faciam, quum huiusmodi sermonibus veterator ille amovisset a se suspicionem fuci, fidemque fecisset, sibi viam alteram esse perspectissimam, iam pridem pruriebat Balbino animus. Tandem non tem-

perans sibi, Valeat, inquit, illa curtatio, cuius ego ne nomen quidem unquam audivi, tantum abest ut teneam: dic mihi bona fide, longationem tenes exacte? Phy, inquit ille, ad unguem; sed displicet longitudo. Quum Balbinus rogasset, quantum temporis requireretur; Nimium, inquit; totus pene annus; sed interim tutissima est. Ne labora, inquit Balbinus, etiamsi toto biennio sit opus, modo fidas arti tuae. Ut rem in pauca conferam, convenit inter eos, ut negotium aggrederentur clam in aedibus Balbini, hac lege, ut ille suppeditaret operam, Balbinus sumptum; lucrum ex aequo ac bono divideretur: quanquam impostor modestus ultro totum lucrum, quod provenisset, Balbino deferebat: utrinque iuratum est de silentio, quod faciunt qui mysteriis initiantur. Iam illico numeratur pecunia, unde artifex mercaretur ollas, vitra, carbones, reliquaque quae ad instruendam officinam pertinent. Ibi noster alcumista suaviter in scorta, aleam et compotationes decoquit eam pecuniam. PH. Hoc nimirum est vertere rerum species. LA. Urgente Balbino, ut rem aggrederetur: Annon tenes, inquit, illud, Dimidium facti, qui bene coepit, habet? Magnum est, bene praeparare materiam. Tandem coepit adornari fornax. Heic rursus erat opus novo auro, velut illecebra venturi auri. Siquidem ut piscis non capitur absque esca, ita aurum alcumistis non provenit, nisi pars auri admisceatur. Interea Balbinus totus erat in supputationibus: subducebat enim, si uncia pareret quindecim, quantum esset lucri rediturum ex unciis bis mille: tantum enim decreverat insumere. Quum hanc quoque pecuniam decoxisset alcumista, iamque mensem unum atque alterum multum operae simulasset circa folles et carbones, roganti Balbino, ecquid procederet negotium, primum obmutuit: urgenti tandem respondit, Sicut solent res praeclarae, quae semper diffici-

les habent aditus. Caussabatur erratum in emendis carbonibus: quernos enim emerat, quum abiegnis esset opus, aut colurnis. Ibi perierant aurei centum: nec eo segnius reditum est ad aleam. Data nova pecunia, mutati carbones. Iamque maiore studio res coepta est, quam antea; quemadmodum in bello milites, si quid secus accidit, quam vellent, virtute sarciunt. Quum menses iam aliquot ferbuisset officina, et exspectaretur foetus aureus, ac ne mica quidem auri esset in vasis, (iam enim et illud omne decoxerat alcumista) inventa est alia caussatio, nimirum vitra, quibus usus fuerat, non fuisse temperata sicut oportuit. Etenim ut non ex quovis ligno Mercurius fingitur, ita non quibuslibet vitreis conficitur aurum. Quo plus erat impensum, hoc minus libebat desistere. PH. Sic solent aleatores; quasi non multo satius sit hoc perdere, quam totum. LA. Sic est. Deierabat alcumista, nunquam sibi sic impositum fuisse: nunc errore deprehenso cetera fore tutissima, et hoc dispendii magno cum foenore sarturum sese. Mutatis vitreis tertia instaurata est officina. Admonebat alcumista, rem felicius successuram, si Virgini matri, quae, ut scis, Paraliis colitur, mitteret aliquot aureos dono: artem enim esse sacram, nec absque favore numinum rem prospere geri. Id consilium vehementer placuit Balbino, homini pio, ut qui nullum praetermitteret diem, quin perageret rem divinam. Suscepit religiosam profectionem alcumista, nimirum in proximum oppidulum, atque illic votivam pecuniam decoxit in ganeis. Reversus domum nunciat, sibi summam esse spem, negotium ex animi sententia successurum: adeo divam virginem votis suis visam annuere. Ubi multo iam tempore sudatum esset, ac ne mica quidem auri nasceretur usquam, expostulanti Balbino respondit, sibi nihil unquam tale accidisse in vita, toties artem experto; nec satis posse

coniectare, quid esset in caussa. Quum diu divinatum esset, tandem illud venit in mentem Balbino, num quo die praetermisisset audire sacrum, aut dicere preces horarias, quas vocant: nam nihil succedere his omissis. Ibi impostor, rem, inquit, acu tetigisti. Me miserum, semel atque iterum id admissum est per oblivionem; et nuper a prolixo convivio surgens, oblitus sum dicere salutationem Virginis. Tum Balbinus, Non mirum, inquit, si res tanta non succedit. Recipit artifex, se pro praetermissis sacris duobus duodecim auditurum, et pro unica salutatione decem repositurum. Quum alcumistam prodigum subinde defecisset pecunia, nec suppeterent petendi caussae, tandem hanc technam commentus est: rediit domum admodum exanimatus, ac voce lamentabili, Perii, inquit, funditus, Balbine, perii; actum est de capite meo. Obstupuit Balbinus, et tanti mali caussam avebat cognoscere. Subodorati sunt, inquit, aulici, quod egimus; nec aliud exspecto, quam ut mox deducar in carcerem. Ad hanc vocem expalluit etiam serio Balbinus. Nam scis, apud nos capitale esse, si quis alcumisticam exerceat absque principis permissu. Pergit ille: Non, inquit, metuo mortem; utinam illa contingat! metuo quiddam crudelius. Roganti quid hoc esset: Rapiar, inquit, aliquo in turrim: illic per omnem vitam cogar his laborare, quibus non libet. An ulla mors est, quae non potior esse debeat, quam talis vita? Ibi res ventilata est consultatione. Balbinus, quoniam callebat artem rhetoricam, pulsavit omnes status, si qua periculum vitari posset. Non potes, inquit, inficiari crimen? Nequaquam, ait ille. Inter regios satellites res sparsa est: et habent argumenta, quae dilui non possint. Ne defendi quidem factum poterat ob legem manifestam. Quum, multis in medium adductis, nihil videretur firmi praesidii, tandem alcumista, cui iam opus erat praesenti

pecunia: Nos, inquit, Balbine, lentis consiliis agimus; atqui res poscit praesens remedium. Iam arbitror adfuturos, qui me abripiant in malam rem. Denique quum nihil occurreret Balbino, tandem alcumista, Nec mihi quidquam occurrit, inquit, nec quidquam superesse video, nisi ut fortiter peream; nisi forte hoc placet, quod unum superest, utile magis quam honestum, nisi quod durum est telum necessitas. Scis, inquit, hoc hominum genus avidum esse pecuniae, eoque facilius corrumpi posse, ut sileant. Quamvis durum sit, illis furciferis dare quod profundant, tamen, ut nunc res sunt, nihil video melius. Idem visum est Balbino; ac numeravit aureos triginta, quibus redimeret silentium. PH. Miram Balbini liberalitatem mihi praedicas. LA. Imo in re honesta citius dentem extudisses ab eo, quam nummum. Sic prospectum est alcumistae, cui nihil erat periculi, nisi quod non haberet quod daret amicae. PH. Demiror, Balbino in tantum nihil esse nasi. LA. Heic dumtaxat naso caret, in ceteris nasutissimus. Rursum nova pecunia instruitur fornax, sed praemissa ad Virginem matrem precatiuncula, ut coeptis faveret. Iam totus exierat annus, dum, illo nunc hoc nunc illud caussante, luditur opera, et perit impensa. Interim exstitit casus quidam ridiculus. PH. Quisnam? LA. Alcumista furtivam consuetudinem habebat cum uxore cuiusdam aulici: maritus, concepta suspicione, coepit hominem observare. Tandem quum illi nunciatum esset, sacrificum esse in cubiculo, praeter exspectationem rediit domum, pulsat ostium. PH. Quid facturus homini? LA. Quid? nihil suave: aut occisurus erat, aut exsecturus. Ubi maritus instans minitaretur, se vi effracturum ostium, ni aperiret uxor, magnopere trepidatum est, et circumspicitur praesentaneum aliquod consilium. Nec erat aliud, quam quod ipsa dabat res. Abiecit tunicam,

ac per fenestram angustam deiecit sese, non absque periculo, nec sine vulnere, ac fugit. Scis, tales fabulas illico spargi. Itaque permanavit et ad Balbinum. Neque id fore non divinarat artifex. PH. Heic itaque medius tenetur. LA. Imo felicius elapsus est hinc, quam e cubiculo. Audi technam hominis. Nihil expostulabat Balbinus, sed nubilo vultu satis indicabat se non ignorare quod vulgo ferebatur. Noverat ille Balbinum esse virum pium, in nonnullis pene dixerim superstitiosum. Et qui tales sunt, in quamvis magno peccato facile condonant supplici. Itaque data opera inlicit mentionem de successu negotii, queritans non perinde succedere, ut soleret, aut vellet: addebat, se vehementer mirari, quid esset in caussa. Ibi per occasionem commotus Balbinus, qui alioqui videbatur destinasse silentium, et erat qui facile commoveretur: Non est, inquit, obscurum quid obstet; peccata obstant, quo minus succedat quod a puris pure tractari convenit. Ad hanc vocem artifex procubuit in genua, subinde tundens pectus, et vultu voceque lacrimabili: Verissimum, inquit, dixisti, Balbine: peccata, inquam, obstant: sed mea peccata, non tua: non enim pudebit me turpitudinem meam apud te, velut apud sacerdotem sanctissimum, confiteri. Vicerat me carnis infirmitas, pertraxerat me Satanas in laqueos suos. Et o me miserum! e sacrifico factus sum adulter. Non tamen omnino periit hoc munus, quod misimus Virgini matri. Perieram certo exitio, ni illa succurrisset. Iam maritus effringebat fores, fenestra erat arctior quam ut possem elabi: in tam praesentaneo periculo venit in mentem sanctissimae Virginis; procidi in genua, obtestatus sum, si gratum fuisset munus, ut opitularetur. Nec mora, repeto fenestram (sic enim urgebat necessitas) et satis amplam reperi ad effugium. PH. Credidit ista Balbinus? LA. Credidit? Imo etiam ignovit, et

admonuit religiose, ne se praeberet ingratum beatissimae Virgini. Numerata est rursus pecunia danti fidem, se posthac rem sacram pure tractaturum. PH. Quis tandem finis? LA. Perlonga est fabula: sed ego paucis absolvam. Quum eiusmodi commentis diu lusisset hominem, neque mediocrem pecuniarum vim ab eo extorsisset, tandem venit illo, qui nebulonem a puero noverat. Is facile divinans, illum idem agere apud Balbinum, quod nusquam non egerat, clam aggreditur illum: exponit qualem artificem domi suae foveret; monet ut quam primum ableget hominem, ni mallet ipsum aliquando compilatis scriniis fugere. PH. Quid heic Balbinus? videlicet curavit hominem coniiciendum in carcerem? LA. In carcerem? Imo numeravit viaticum, obtestans per omnia sacra, ne, quod accidisset, effutiret. Et sapuit, mea quidem sententia, qui hoc maluerit, quam esse fabula conviviorum et fori; deinde venire in periculum confiscationis. Nam impostori nihil erat periculi: artis tantum tenebat, quantum asinus quivis; et in hoc genere favorabilis est impostura. Quod si furti crimen intentasset, a suspendio tutum reddebat unctio; neque quisquam lubens gratis alat talem in carcere. PH. Miseresceret me Balbini, nisi ipse gauderet deludi. LA. Nunc mihi properandum est in aulam: alias referam his etiam multo stultiora. PH. Quum vacabit, et audiam lubens, et fabulam fabula pensabo.

HIPPOPLANUS.

AULUS, PHAEDRUS.

AU. Deum immortalem, ὡς σεμνοπροσωπεῖ noster Phaedrus, et subinde in coelum suspicit! Adoriar. Quid accidit novae rei, Phaedre? PH. Quam ob rem istud interrogas, Aule? AU. Quoniam e Phaedro mihi videris factus Cato; tanta est in vultu severitas. PH.

Non mirum, amice; modo confessus sum peccata mea. AU. Phy, iam desino mirari. Sed dic age, bona fide confessus es omnia? PH. Omnia quae quidem in mentem veniebant, unico dumtaxat excepto. AU. Cur unum hoc reticuisti? PH. Quia nondum potuit mihi displicere. AU. Oportet esse peccatum suave. PH. An peccatum sit, nescio: sed tamen, si vacat, audies. AU. Audiam equidem lubens. PH. Scis quanta sit impostura apud nostros in his, qui vendunt aut locant equos. AU. Plus scio quam vellem, non semel ab illis delusus. PH. Nuper incidit mihi iter, quum satis prolixum, tum etiam accelerandum. Adeo quendam ex illis, quem dixisses eius generis minime malum; et intercedebat mihi cum homine nonnihil etiam amicitiae. Narro, mihi rem esse seriam; opus esse praestrenuo equo: si unquam praebuisset se mihi bonum virum, nunc praestaret. Ille pollicetur, sese sic mecum acturum, ut ageret cum fratre suo carissimo AU. Fortassis et fratri impositurus. PH. Inducit in stabulum, iubet ut eligam ex omnibus equis quemcunque vellem. Tandem unus plus ceteris arridebat. Ille probat iudicium meum, deierans, eum equum frequenter a multis expetitum esse; se eum maluisse servare amico singulari, quam ignotis addicere. Conventum est de pretio: numeratur pecunia praesens: conscendo. Mira alacritate gestiebat equus in egressu; dixisses feroculum esse: nam erat obesulus et pulchellus. Ubi iam equitassem sesquihoram, sensi, plane lassum ne calcaribus quidem impelli posse. Audieram, tales ab illis ad imposturam ali, quos e specie iudicares insignes, ceterum laboris impatientissimos. Ego continuo mecum: Captus sum. Age, par pari referam, ubi rediero domum. AU. Quid heic consilii capiebas eques absque equo? PH. Id quod res dabat; deflexi in proximum vicum; illic clam apud quendam mihi notum deposui equum, et con-

duxi alterum: profectus sum quo destinaram; reversus sum, reddo conductitium equum, reperio meum sophistam, ut erat, obesum et pulchre requietum: eo vectus redeo ad impostorem: rogo ut in stabulo suo alat dies aliquot, donec repetiero. Percunctatur, quam commode me gesserit. Ego vero deiero per omnia sacra, me nunquam in vita conscendisse tergum equi felicioris; volasse potius quam ambulasse, nec tam longo itinere unquam sensisse lassitudinem, nec pilo factum ob laborem macriorem. Haec quum illi persuasissem esse vera, tacitus secum cogitabat, equum illum alium esse, quam hactenus suspicatus esset. Itaque priusquam abirem, rogabat num mihi venalis esset equus: primo negabam; quod si incideret iter denuo, non facile fore nancisci similem: attamen nihil esse mihi tam carum, quod non esset venale pretio largo, etiamsi quis me ipsum, inquam, cuperet emptum. AU. Nae tu pulchre Cretensem agebas cum Cretensi. PH. Quid multis? Non dimittit me, nisi pronunciata equi indicatura. Indicavi non paulo pluris, quam emeram. Digressus ab homine mox suborno, qui mihi partem agat huius fabulae, pulchre instructum atque edoctum: is ingressus domum inclamat locatorem: ait sibi opus esse insigni equo et laboris egregie patienti. Alter ostendit multos, et pessimum quemque maxime praedicat; solum illum, quem mihi vendiderat, quoniam existimabat vere talem qualem praedicaveram, non laudat. At alter illico rogat, num et ille venalis esset: nam descripseram illi formam equi, et locum indicaram. Locator primum obticescere, atque alios ambitiose praedicare. Quum iste ceteris utcunque probatis semper ageret de uno illo, tandem locator apud se: Plane fefellit me iudicium de illo equo, siquidem hic peregrinus statim agnovit hunc inter omnes. Quum instaret ille, tandem hic, Venalis est, inquit:

sed pretio fortasse deterreberis. Non est, inquit ille, magnum pretium, si rei dignitas respondeat: indica. Indicavit aliquanto pluris, quam indicaram ipsi, captans et hoc lucri. Tandem convenit de pretio, datur arrha satis magna, nempe regalis aureus, ne qua suspicio incideret simulatae emptionis. Emptor iubet equo dari pabulum; se mox ait rediturum, et abducturum: dat etiam stabulario drachmam. Ego simulatque cognovi pactionem esse firmam, sic ut rescindi non posset, rursus ocreis et calcaribus armatus redeo ad locatorem; anhelus clamo. Adest ille; rogat quid velim. Hlico, inquam, adornetur equus meus: nam e vestigio proficiscendum est ob rem maxime seriam. Atqui modo, inquit, mandabas, ut aliquot dies alerem equum tuum. Verum, inquam; sed praeter exspectationem obiectum est negotium, idque regium, quod nullam patitur dilationem. Heic ille: eliges ex omnibus, quem voles; tuum habere non potes. Rogo, quam ob rem? Quoniam venditus est, inquit. Ibi ego simulata magna perturbatione: Prohibeant, inquam, superi quod dicis. Hoc obiecto itinere non venderem eum equum, etiamsi quis numeret quadruplum. Incipio rixam, clamo me perditum. Tandem incaluit et ille. Quid opus, inquit, his iurgiis? Indicasti equum, ego vendidi: si numero pretium, nihil habes quod mecum agas; sunt in hac urbe leges: ad exhibendum equum me non potes compellere. Quum diu clamassem, aut equum exhiberet, aut emptorem, tandem iratus numerat pretium. Emeram quindecim aureis, aestimaram viginti sex. Ille aestimarat triginta duobus. Cogitabat apud se, praestat hoc lucrifacere, quam equum reddere. Abeo dolenti similis, ac vix placatus etiam data pecunia. Ille rogat, ut boni consulam; se aliis in rebus pensaturum hoc incommodi. Sic impositum est impostori. Habet equum nullius pretii. Exspectat ut, qui arrham

dedit, veniat numeratum pecuniam. At nemo venit, nec unquam venturus est. AU. Interim nunquam tecum expostulavit? PH. Qua fronte, aut quo iure id faceret? Convenit quidem semel atque iterum, conquestus est de fide emptoris. Verum ego ultro expostulavi cum homine, dicens illum eo malo dignum, qui praepropera venditione tali equo me spoliarit. Hoc est crimen tam bene collocatum, mea sententia, ut non possim inducere animum confiteri. AU. Ego mihi statuam poscerem, si quid tale designassem; tantum abest, ut confessurus sim. PH. An ex animo loquaris, nescio; mihi tamen addis animum, quo magis lubeat talibus facere fucum.

ΠΤΩΧΟΛΟΓΙΑ.

IRIDES, MISOPONUS.

IR. Quam ego huc novam avem video advolare? Agnosco faciem, sed vestis non convenit. Aut ego prorsus hallucinor, aut hic est Misoponus. Audendum est: compellabo hominem, quamlibet pannosus. Salve, Misopone. MI. Iridem video. IR. Salve, Misopone. MI. Tace, inquam. IR. Quid? an salvere non vis? MI. Non isto quidem nomine. IR. Quid accidit? an non es idem, qui fueras? An cum veste mutatur et nomen? MI. Non; sed vetus receptum est. IR. Quis tum eras? MI. Apitius. IR. Ne te pudeat veteris sodalis, si quid melioris obtigit fortunae: non diu est, quod eras ordinis nostri. MI. Concede huc sodes, et audies rem omnem. Non pudet ordinis vestri, sed pudet primi ordinis. IR. Quem ordinem narras? Franciscanorum? MI. Nequaquam, o bone, sed decoctorum. IR. Nae tu istius ordinis sodales habes quam plurimos. MI. Eram re lauta; prodegi strenue; ubi res defecit, nullus agnoscebat Apitium. Profugi pudore, verti me ad vestrum collegium: hoc malui,

quam fodere. IR. Sapuisti. Sed unde subito novus nitor corporis? Nam de veste mutata non perinde miror. MI. Quam ob rem? IR. Quia Dea Laverna multos subito ditat. MI. An suspicaris, me furto parasse rem? IR. Hoc fortassis ignavius. Rapina igitur. MI. Non, per vestram Peniam, neque furto, neque rapina. Sed de nitore corporis prius expediam, quod tibi videtur mirabilius. IR. Nam apud nos eras totus ulcerosus. MI. Nimirum sum usus amicissimo medico. IR Quonam? MI. Non alio quam me ipso, nisi si quem arbitraris mihi me ipso amiciorem. IR. Atqui nesciebam, te callere rem medicam antehac. MI. Totum illum ornatum ipse pigmentis affixeram, thure, sulphure, resina, visco, linteis, cruore. Ubi visum est, quod affixeram, detraxi. IR. O impostorem! nihil te videbatur miserabilius. Poteras in tragoedia sustinere personam Iob. MI. Sic tum ferebat egestas; quanquam fortuna nonnunquam et cutem mutare solet. IR. Dic igitur de fortuna. Repertus est thesaurus aliquis? MI. Non; sed repertus est quaestus vestro paulo commodior. IR. Qui potuisti facere quaestum, quum non suppeteret sors? MI. Artem quaevis terra alit. IR. Intelligo. Dicis artem incidendi loculos. MI. Bona verba. Dico artem alcumisticam. IR. Vix quindecim dies sunt, quod nos reliquisti, et artem assequutus es, quam alii vix multis annis perdiscunt? MI. Nactus sum viam compendiariam. IR. Quam, obsecro? MI. Ars vestra confiaverat mihi quatuor ferme aureos; bona quadam fortuna incidi in veterem congerronem, qui nihilo felicius rem administrarat quam ego. Compotabamus: coepit, ut fit, narrare suas fortunas: paciscor hac lege, ut ille biberet immunis, mihi communicaret artem. Communicavit bona fide: ea nunc vectigal est mihi. IR. Non licet discere? MI. Tibi vel gratis impartiam ob pristinum sodalitium. Scis nusquam non inveniri plu-

rimos huius artis avidissimos. IR. Audivi, et credo. MI. In horum familiaritatem quacunque occasione memet insinuo; iacto artem. Ubi sensero larum hiantem, escam paro. IR. Quo pacto? MI. Ultro eos moneo, ne temere credant eius artis professoribus. Nam plerosque esse impostores, id agentes praestigiis suis, ut exhauriant loculos incautorum. IR. Istuc prooemii parum accommodum tuo negotio. MI. Imo illud etiam addo, ne quid mihi ipsi credant, ni rem certam oculis ac manibus deprehenderint. IR. Miram artis fiduciam mihi narras. MI. Iubeo illos adesse, dum peragitur metamorphosis: iubeo attentos esse: quoque minus dubitent, iubeo ut ipsi manibus rem omnem peragant, me procul spectante nec digitum admovente: liquefactam materiam iubeo ut purgent ipsi, aut aurifici purgandam deferant: praedico quantum argenti aurive sit eliquandum: denique quod eliquatum est, iubeo ut pluribus aurificibus deferant ad Lydium lapidem explorandum. Reperiunt pondus praedictum, reperiunt purgatissimum aurum aut argentum: nihil enim refert, nisi quod minore periculo mihi quidem res tentatur in argento. IR. Proinde nihil habet ars tua fuci? MI. Imo merus fucus est. IR. Nondum video praestigium. MI. Faxo ut videas. Primum paciscor de mercede; eam nolo mihi numerari, nisi prius edito artis experimento. Trado illis pulvisculum, quasi huius vi conficiatur totum negotium. Rationem conficiendi pulveris non communico, nisi magna mercede redemerint. Exigo iusiurandum, ne proferant arcanum artis intra sex menses cuiquam mortalium aut immortalium. IR. Nondum audio fucum. MI. Fucus omnis est in uno carbone in hoc parato. Excavo carbonem; in eum insero liquefactum argentum, quantum praedico reddendum: post infusum pulverem sic instruo vas, ut non solum inferne et a lateribus cingatur prunis, verum etiam

superne: persuadeo, hoc esse artis. Inter carbones, qui superne imponuntur, unum admisceo, qui tegit argentum aut aurum. Id vi caloris liquefactum defluit in reliquam materiam, quae liquescit, puta stannum, aut aes: repurgatione facta invenitur quod admixtum est. IR. Ars expedita: sed quomodo fallis, si alter rem agat suis manibus? MI. Quum is me praescribente perfecit omnia, priusquam moveatur vas alcumisticum, accedo tandem, et circumspicio, ne quid forte sit omissum. Aio mihi videri superne deesse unum atque alterum carbonem: clam appono meum; fingo, me eum tollere ex acervo reliquorum, at illic ante sic positum, ut nulli possit agnosci, et illum fallere, tollo. IR. Ceterum quum illis absque te periculum facientibus non succedit, quid adfers? MI. Mihi nihil est periculi, iam numerata pecunia. Aliquid comminiscor, aut ollam fuisse insinceram, aut carbones vitiosos, aut ignem parum scite temperatum. Denique pars est artis, quam profiteor, non diu haerere in eodem loco. IR. An tantus est proventus istius artis, ut te possit alere? MI. Et quidem splendide: posthac tu quoque, si sapis, relinques istam miseriam, et nostro accedes ordini. IR. Imo citius illud agam, ut te revocem in nostrum ordinem. MI. Ut volens repetam, quod semel effugi, ac deseram bonum, quod inveni? IR. Habet hoc nostra professio, dulcescit assuetudine. Proinde quum multi sint, qui deficiant ab instituto divi Francisci aut Benedicti; quem unquam vidisti, qui diutius versatus in ordine nostro defecerit? Nam tam paucis mensibus vix gustare potueras, quid esset mendicitas. MI. Is gustus me docuit, esse rem omnium miserrimam. IR. Cur igitur nemo deficit? MI. Fortasse quia natura miseri sunt. IR. Ego hanc miseriam ne cum regum quidem fortuna commutarim. Nihil enim regno similius, quam mendicitas. MI. Quid ego audio? nihil nivi

similius, quam carbo. IR. Dic mihi, qua re potissimum beati sunt reges? MI. Quia faciunt, quod animo collubitum est. IR. Ista libertas, qua nihil suavius, nemini regum magis adest, quam nobis. Nec dubito, quin multi reges sint, qui nobis invideant. Sive bellum est, sive pax, nos tuto vivimus: non describimur ad militiam, non vocamur ad munia publica, non censemur: quum populus expilatur exactionibus, nullus inquirit in vitam nostram: si quid admissum est etiam atrocius, quis dignetur in ius vocare mendicum? Etiam si pulsamus hominem, pudet pugnare cum mendico. Regibus nec in pace nec in bello licet suaviter agere; et quo maiores sunt, hoc plures metuunt. Nos, veluti deo sacros, etiam religione quadam metuit vulgus offendere. MI. Sed interim sordescitis in pannis et casulis. IR. Quid ista faciunt ad veram felicitatem? Extra hominem sunt, quae narras. His pannis debemus nostram felicitatem. MI. At vereor ne vobis brevi peritura sit felicitatis istius bona pars. IR. Qui sic? MI. Quia iam hoc mussant civitates, ne mendicis liberum sit quo libet evagari, sed unaquaeque civitas suos alat mendicos, et in his qui valent, adigantur ad laborem. IR. Cur hoc moliuntur? MI. Quia comperiunt, ingentia facinora sub mendicitatis praetextu perpetrari; deinde non minimam perniciem ex vestro ordine nasci. IR. Istiusmodi fabulas frequenter audivi. Id fiet ad Calendas Graecas. MI. Fortasse citius, quam velles.

CONVIVIUM FABULOSUM.

POLYMYTHUS, GELASINUS, EUTRAPELUS, ASTAEUS, PHILYTHLUS, PHILOGELOS, EUGLOTTUS, LEROCHARES, ADOLESCHES.

PO. Ut non decet civitatem bene institutam esse sine

legibus ac principe, ita nec convivium oportet ἄναρχον esse καὶ ἄνομον. GE. Istuc vero perplacet; ut unus totius populi nomine respondeam. PO. Heus puer, adfer huc talos; horum suffragiis decernetur regnum, cuicunque faverit Iupiter. Euge, Eutrapelo favit Iupiter. Non fuere sortes caecae; non poterat magis idoneus eligi, etiamsi per singulas tribus viritim collecta fuissent puncta*). Vulgo iactatur proverbium non tam vanum, quam parum Latinum, Novus rex, nova lex. *Νομοθέτει γοῦν, ὦ βασιλεῦ.* EUT. Quod felix faustumque sit huic convivio: Primum edico, ne quis heic proferto praeter ridiculas fabulas. Cui deerit fabula, drachma multator; ea pecunia in vinum insumitor. Atque in legitimis fabulis etiam ex tempore conficta habentor, modo servetur τὸ πιθανὸν καὶ πρέπον. Si nulli defuerit fabula, duo, quorum alter lepidissimam, alter frigidissimam fabulam dixerit, vini pretium pendunto. Convivator a vini sumptu immunis esto; ciborum sumptum unus suppeditato: huius rei si quid inciderit controversiae, Gelasinus arbiter ac iudex esto. Haec si vos sciveritis, rata sunto. Qui legi parere noluerit, abito: sic tamen ut postridie ad compotationem redire ius fasque sit. GE. Legem a rege latam nostris suffragiis ratam esse volumus. Sed unde proficiscetur fabularum circulus? EUT. Unde, nisi a convivatore? AS. Licetne, rex, dicere tria verba? EUT. An tu credis nefastum esse convivium? AS. Iureconsulti negant legem esse, quae non sit aequa. EUT. Assentior. AS. At tua lex aequat optimam fabulam pessimae. EUT. Ubi voluptas quaeritur, ibi non minus laudis prome-

*) Puncta colligi dicuntur pro more Romanorum, qui primum per multos annos suffragium tulerunt viva voce, dein vero punctis in tabellis. Hinc illud Horatii: *omne tulit punctum*, et Cicero in Orat. pro L. Murena: *recordor quantum hae quaestiones in senatu habitae punctorum nobis detraxerint.*

retur qui pessime dixit, quam qui optime, eo quod non minus delectet. Velut inter cantores nemo voluptati est, nisi qui aut insigniter bene cecinerit, aut egregie male. Nonne plures rident audito coccyce, quam audita luscinia? Heic mediocritas laudem non habet. AS. At cur plectuntur, qui laudem auferunt? EUT. Ne nimia felicitas provocet illis Nemesim aliquam, si simul et laudem auferrent et immunitatem. AS. Per Bromium, Minos ipse nunquam tulit legem aequiorem. PHILY. Nullam feres legem de modo bibendi? EUT. Dispecta re, sequar exemplum Agesilai Lacedaemoniorum regis. PHILY. Quid is fecit? EUT. Is quum tempore quodam symposiarchus talorum arbitrio delectus esset, rogante architriclino, quantum cuique vini iuberet apponi: Si largior, inquit, vini copia parata est, dato cuique quantum poposcerit: si malignior, omnibus ex aequo distribuito. PHILY. Quid sibi voluit Lacon ille, quum haec diceret? EUT. Hoc agebat, ut neque temulentum, neque rursum querulum esset convivium. PHILY. Qui sic? EUT. Quia sunt qui gaudent largius bibere, sunt qui gaudent parcius: reperiuntur et abstemii, qualis dicitur fuisse Romulus. Itaque si nulli datur vinum nisi poscenti, primum nemo compellitur ad bibendum; et tamen nihil desiderant, quibus grata est largior potatio. Ita fit ut nemo tristis sit in convivio. Rursus, si parcior copia vini distribuitur aequis portionibus in singulos, satis habent qui bibunt moderatius: neque quisquam in aequalitate potest obmurmurare, quando, qui largius erat hausturus, aequo animo componit sese ad temperantiam. Hoc exemplum si placet, utar. Volumus enim hoc convivium fabulosum esse, non vinosum. PHILY. Quid igitur bibebat Romulus? EUT. Idem quod bibunt canes. PHILY. An non istud indignum rege? EUT. Nihilo magis quam quod reges spirant aëre cum canibus communi: nisi quod illud

interest: rex non bibit eandem aquam, quam biberet canis: sed aërem quem efflavit rex, haurit canis; et vicissim quem efflavit canis, haurit rex. Plus gloriae tulisset Alexander ille magnus, si cum canibus bibisset. Nihil enim peius regi, qui tot hominum millibus vigilat, quam vinolentia. Ceterum Romulum abstemium fuisse, declarat apophthegma non infestiviter ab illo dictum. Etenim quum quidam, videns illum abstinere a vino, dixisset, vinum vile futurum, si omnes biberent quemadmodum ille; Imo, inquit, tum arbitror fore carissimum, si biberent omnes vinum quemadmodum ego; bibo enim quantum libet. GE. Utinam heic adesset noster Ioannes Botzemus canonicus Constantiensis, qui nobis Romulum quendam referret! nam et is abstemius non minus est, quam dicitur, alioqui comis ac festivus conviva. PO. Age, si simul potestis, non dicam sorbere et flare, quod Plautus ait esse difficile, sed edere et audire, quod est perfacile, bonis avibus auspicabor fabulandi munus. Si parum erit lepida fabula, scitote Batavam esse. Opinor, aliquot vestrum auditum Macci nomen. GE. Non ita diu est, quod periit. PO. Is quum venisset in civitatem quae dicitur Leydis, ac vellet novus hospes innotescere ioco quopiam, (nam is erat homini mos;) ingressus est officinam calcearii: salutat. Ille cupiens extrudere merces suas, rogat, numquid vellet. Macco coniiciente oculos in ocreas ibi pensiles, rogat sutor, num vellet ocreas. Annuente Macco, quaerit aptas tibiis illius; inventas alacriter protulit, et, ut solent, inducit illi. Ubi iam Maccus esset eleganter ocreatus, Quam belle, inquit, congrueret his ocreis par calceorum duplicatis soleis. Rogatus an et calceos vellet, annuit. Reperti sunt, et additi pedibus. Maccus laudabat ocreas, laudabat calceos. Calcearius tacite gaudens, succinebat illi laudanti, spe

rans pretium aequius, posteaquam emptori tantopere placeret merx. Et iam erat nonnulla contracta familiaritas. Heic Maccus: Dic mihi, inquit, bona fide, nunquamne usu venit tibi, ut, quem sic ocreis et calceis ad cursum armasses, quemadmodum nunc armasti me, abierit non numerato pretio? Nunquam, ait ille. Atqui si forte, inquit, veniat usu, quid tu tum faceres? Consequerer, inquit calcearius, fugientem. Tum Maccus, Serione ista dicis, an ioco? Plane serio, inquit alter, loquor; et serio facerem. Experiar, ait Maccus. En pro calceis praecurro, tu cursu sequere. Simulque cum dicto coniecit se in pedes. Calcearius e vestigio consecutus est, quantum poterat; clamitans, Tenete furem, tenete furem. Ad hanc vocem quum cives undique prosiliissent ex aedibus, hoc commento cohibuit illos Maccus, ne quis manum iniiceret; ridens ac vultu placido, Ne quis, inquit, remoretur cursum nostrum; certamen est de cupa cerevisiae. Itaque iam omnes praebere sese certaminis spectatores. Suspicabantur autem, calcearium dolo clamorem eum fingere, ut hac occasione anteverteret. Tandem calcearius cursu victus, sudans et anhelus domum rediit. Maccus tulit brabeum. GE. Maccus iste effugit quidem calcearium, at non effugit furem. PO. Quam ob rem? GE. Quia furem ferebat secum. PO. Forte tum non erat ad manum pecunia, quam postea resolvit. GE. Verum erat actio furti. PO. Ea quidem post intentata est. Sed iam magistratibus aliquot innotuerat Maccus. GE. Quid attulit Maccus? PO. Quid attulit? rogas? in caussa tam vincibili? Magis periclitatus est actor quam reus. GE. Qui sic? PO. Quia gravabat illum actione calumniae, et intendebat legem Rhemiam, quae dictat, ut, qui crimen intenderit, quod probare non possit, poenam ferat, quam laturus erat reus, si convictus fuisset. Negabat se contrectasse rem alienam

invito domino, sed ultro deferente, nec ullam pretii mentionem intercessisse. Se provocasse calcearium ad certamen cursus; illum accepisse conditionem ; nec habere quod queratur , quum esset cursu superatus. GE. Haec actio non multum abest ab umbra asini. Quid tandem? PO. Ubi satis risum est, quidam e iudicibus vocavit Maccum ad coenam, et numeravit calceario pretium. Simile quiddam accidit Daventriae me puero. Erat tempus illud, quo regnant piscatores, frigent lanii. Quidam adstabat ad fenestram fructuariae, sive Graece mavultis, oporapolidis, foeminae vehementer obesae, oculis intentis in ea, quae proposita venum erant; illa ex more invitavit, si quid vellet: et quum videret hominem intentum ficis: Vis, ait, ficos? sunt perquam elegantes. Quum ille annuisset, rogat quot libras vellet: Vis, inquit, quinque libras? Annuenti, tantum ficorum effudit in gremium. Dum illa reponit lances, ille se subducit, non cursu, sed placide. Ubi prodisset acceptura pecuniam, vidit emptorem abire: insequitur maiore voce, quam cursu. Ille dissimulans pergit quo coepit ire; tandem multis ad foeminae vocem concurrentibus, restitit. Ibi in populi corona agitur caussa: risus oboritur: emptor negabat se emisse, sed quod ultro delatum fuisset accepisse: si vellet experiri apud iudices, se compariturum. GE. Age , narrabo fabulam tuae non admodum dissimilem, fortasse nec inferiorem, nisi quod haec non habet auctorem perinde celebrem atque est Maccus. Pythagoras totum mercatum dividebat in tria hominum genera: quorum alii prodiissent ut venderent, alii ut emerent: hoc utrumque genus aiebat solicitum esse, proinde nec felix: alios non ob aliud venire in forum, quam ut spectent quid illic proferatur, aut quid agatur: hos solos esse felices, quod vacui curis gratuita voluptate fruerentur. Atque ad

hunc modum dicebat philosophum versari in hoc mundo, quemadmodum illi versarentur in mercatu. Verum in nostris emporiis quartum hominum genus obambulare solet, qui nec emunt, nec vendunt, nec otiosi contemplantur, sed observant solicite, si quid possint involare. Atque in hoc genere reperiuntur quidam mire dextri; dicas esse Mercurio favente natos. Convivator dedit fabulam cum coronide; ego dabo cum prooemio. Nunc accipite, quod nuper accidit Antverpiae. Sacrificus quidam receperat illic mediocrem summam pecuniae, sed argenteae. Id impostor quidam animadverterat. Adiit sacrificum, qui gestabat in zona crumenam nummis turgidam: salutat civiliter; narrat, sibi datum negotium a suis, ut vici sui parochò mercaretur novum pallium sacrum, quae summa vestis est sacerdoti rem divinam peragenti. Rogat, hac in re commodaret sibi tantillum operae, ut secum iret ad eos, qui vendunt huiusmodi pallia, quo videlicet ex modo corporis ipsius sumeret maius aut minus; nam sibi videri staturam ipsius cum parochi magnitudine vehementer congruere. Hoc officium, quum leve videretur, facile pollicitus est sacrificus. Adeunt aedes cuiusdam. Prolatum est pallium, sacrificus induit, venditor affirmat mire congruere. Impostor quum nunc a fronte, nunc a tergo contemplatus esset sacrificum, satis probavit pallium; sed caussatus est, a fronte brevius quam par esse. Ibi venditor, ne non procederet contractus, negat id esse pallii vitium, sed crumenam turgidam efficere, ut ea parte offenderet brevitas. Quid multa? Sacrificus deponit crumenam: denuo contemplantur. Ibi impostor averso sacrificio crumenam arripit, ac semet in pedes coniicit. Sacerdos cursu insequitur ut erat palliatus, et sacrificum venditor. Sacrificus clamat, Tenete furem: venditor clamat, Tenete sacrificum: impostor clamat,

Cohibete sacrificum furentem; et creditum est, quum viderent illum sic ornatum in publico currere. Itaque dum alter alteri in mora est, impostor effugit. EU. Dignus qui non simplici suspendio pereat, tantus artifex. GE. Nisi iam pendet. EUT. Utinam non solus, sed una cum illo qui talibus portentis favent in perniciem reipublicae. GE. Non favent gratis. Catena est, quae demissa in terras pertingit ad Iovem. EUT. Ad fabulas redeundum. AS. Ad te redit ordo, si fas est regem in ordinem cogere. EUT. Non cogar; imo volens veniam in ordinem; alioqui tyrannus essem, non rex, si leges, quas aliis praescribo, recusem. AS. Veruntamen aiunt, principem esse supra leges. EUT. Istuc non omnino falso dictum est, si principem accipias summum illum principem, quem tum vocabant Caesarem; deinde si sic accipias, superiorem legibus, quod alii coacti utcunque servant, illum suapte sponte multo cumulatius praestare. Quod enim animus est corpori, hoc est bonus princeps reipublicae. Quid opus erat addere, bonus, quando malus princeps non est princeps: quemadmodum spiritus impurus, qui invasit corpus hominis, non est animus. Sed ad fabulam; et arbitror convenire, ut rex regiam fabulam adferam. Ludovicus, Galliarum rex, eius nominis undecimus, quum rebus domi turbatis peregrinaretur apud Burgundiones, occasione venationis nactus est familiaritatem cum Conone quodam homine rustico, sed animi simplicis ac sinceri. Nam hoc genus hominibus delectantur monarchae. Ad huius aedes frequenter diverterat rex ex venatu; et, ut plebeiis rebus nonnunquam delectantur magni principes, apud eum magna cum voluptate vescebatur rapis. Mox ubi Ludovicus restitutus iam rerum potiretur apud Gallos, submonuit Cononem uxor, ut regem veteris hospitii commonefaceret; adiret illum, et rapas aliquot insignes illi

dono adferret. Tergiversatus est Conon, se lusurum operam: principes enim non meminisse talium officiorum. Sed vicit uxor. Deligit Conon rapas aliquot insignes; accingitur itineri. Verum ipse per viam captus illecebra cibi, paullatim devoravit omnes, una dumtaxat excepta insigniter magna. Ubi Conon prorepsisset in aulam, qua rex erat iturus, statim agnitus est a rege, et accersitus. Ille magna cum alacritate detulit munus; rex maiore cum alacritate accepit, mandans cuidam e proximis, ut diligenter reponeretur inter ea, quae haberet carissima. Cononem iubet secum prandere: a prandio egit Cononi gratias; et cupienti repetere rus suum iussit pro rapa numerari mille coronatos aureos. Huius rei fama quum, ut fit, per omne regis famulitium esset pervagata, quidam ex aulicis dono dedit regi equum non inelegantem. Rex intelligens, illum, provocatum benignitate quam praestiterat Cononi, captare praedam, vultu maiorem in modum alacri accepit munus, et convocatis primoribus consultare coepit, quo munere pensaret equum tam bellum, tamque pretiosum. Interim, qui donarat equum, spes opimas animo concipiebat, sic cogitans: Si sic pensavit rapam donatam a rustico, quanto munificentius pensaturus est equum talem oblatum ab aulico? Quum regi veluti de re magna consultanti alius aliud responderet, diuque vana spe lactatus esset captator; tandem rex: Venit, inquit, in mentem, quod illi donem: et accersito ex proceribus quopiam, dixit in aurem, ut adferat id, quod reperiret in cubiculo (simulque locum designat) serico diligenter obvolutum. Adfertur rapa: eam, ut erat obvoluta, rex sua manu donat aulico, addens, sibi videri bene pensatum equum cimelio, quod sibi constitisset mille coronatis. Digressus aulicus dum tollit linteum, pro thesauro reperit, non carbones, quod aiunt, sed ra-

pam iam subaridam. Ita captator ille captus, risui fuit omnibus. AS. Iam si permittis, rex, ut plebeius loquar regalia, referam quod ex tua fabula venit in mentem de eodem Ludovico. Nam ut ansa ansam, ita fabula trahit fabulam. Quidam famulus, quum vidisset pediculum repentem in veste regia, flexis genibus, ac sublata manu, significat, se nescio quid officii praestare velle. Ludovico praebente se, sustulit pediculum, et clam abiecit. Rogante rege, quid esset, puduit fateri. Quum instaret rex, fassus est, fuisse pediculum. Laetum, inquit, omen est; declarat enim me esse hominem, quod hoc genus vermiculorum peculiariter infestet hominem, praesertim in adolescentia. Iussitque pro officio numerari coronatos quadraginta. Post dies aliquammultos alter quidam, qui viderat illi feliciter cessisse tam humile officium, nec animadvertens, plurimum interesse, ex animo facias quid, an arte, simili gestu aggressus est regem, ac rursus illo se praebente, simulabat, se tollere quiddam e veste regia, quod mox abiiceret. Quum urgeret rex tergiversantem, ut diceret quid esset, mire simulato pudore, tandem respondit esse pulicem. Rex intellecto fuco, Quid, inquit, an tu me facies canem? Iussit tolli hominem, ac pro captatis quadraginta coronatis infligi quadraginta plagas. PHI. Non tutum est, ut audio, cum regibus facetiis ludere. Quemadmodum enim leones se nonnunquam placide praebent fricanti, iidem, ubi lubitum est, leones sunt, et iacet collusor; itidem favent principes. Sed adferam tuae fabulae fabulam non dissimilem, ne recedamus interim a Ludovico, cui pro delectamento erat, corvos hiantes fallere. Dono acceperat alicunde decem millia coronatorum. Quoties autem principibus obtigit nova pecunia, venantur omnes officiarii, et captant aliquam praedae partem; id non fugiebat Ludovicum. Quum

igitur ea pecunia exprompta esset in mensa, quo magis irritaret spem omnium, sic loquutus est circumstantibus: Quid? an non videor vobis rex opulentus? Ubi collocabimus tantam pecuniae vim? Donaticia est, donari vicissim convenit. Ubi nunc sunt amici, quibus pro suis in me officiis debeo? Adsint nunc, priusquam effluat hic thesaurus. Ad hanc vocem accurrere permulti: nemo non sibi sperabat aliquid. Rex quum vidisset aliquem maxime inhiantem, et iam oculis devorantem pecuniam; ad eum conversus, Amice, inquit, quid tu narras? Ille commemorabat, se diu aluisse falcones regios, summa fide, nec sine gravibus impendiis: alius aliud adferebat; suum quisque officium verbis quantum poterat exaggerabat, idque non sine mendaciis. Rex omnes benigne audiebat, et singulorum orationem comprobabat. Haec consultatio dilata est in longum tempus, quo diutius spe metuque torqueret omnes. Adstabat inter hos primus Cancellarius; nam et hunc iusserat acciri. Is ceteris prudentior, non praedicabat officia sua, sed agebat spectatorem fabulae. Ad hunc tandem conversus rex: Quid, inquit, narrat meus Cancellarius? Solus ille nihil petit; nec praedicat officia sua. Ego, inquit Cancellarius, plus accepi a benignitate regia, quam promeruerim: nec ulla de re magis solicitus sum, quam ut regiae in me munificentiae respondeam; tantum abest ut velim flagitare plura. Tum rex: Unus igitur, inquit, omnium non eges pecunia? Ne egerem, inquit alter, iam tua praestitit benignitas. Ibi rex versus ad alios: Nae ego sum, inquit, regum omnium magnificentissimus, qui tam opulentum habeam Cancellarium. Heic magis accensa spes est omnibus, futurum, ut pecunia ceteris distribueretur, quandoquidem ille nihil ambiebat. Ad hunc modum ubi satis diu lusisset rex, coëgit Cancellarium, ut totam eam summam domum

auferret. Moxque versus ad ceteros iam moestos, Vobis, inquit erit alia exspectanda occasio. PHILO. Fortasse frigidius videbitur, quod narraturus sum; proinde deprecor doli mali suspicionem furtive, ne videar de industria ambiisse immunitatem. Adiit eundem Ludovicum quidam, petens ut munus, quod forte vacabat in eo pago in quo habitabat, iuberet in ipsum transferri. Rex audita petitione expedite respondit, Nihil efficies: videlicet amputans omnem spem impetrandi quod petebatur. Petitor item, mox actis regi gratiis, discessit. Rex in ipsa fronte colligens, hominem esse non omnino sinistri ingenii, suspicansque, illum non intellexisse, quid respondisset, iubet eum revocari. Redit. Tum rex, Intellexeras, inquit, quid tibi responderim? Intellexi. Quid igitur dixi? Me nihil effecturum. Cur igitur agebas gratias? Quoniam, inquit, est domi quod agam: proinde magno meo incommodo persequuturus eram heic spem ancipitem: nunc beneficium interpretor, cito negasse beneficium; meque lucratum quidquid eram perditurus, si vana spe lactatus fuissem. Ex eo responso rex coniectans hominem minime segnem, ubi pauca percunctatus esset, Habebis, inquit, quod petis, quo mihi bis gratias agas; simulque versus ad officiarios, Expediantur, inquit, huic sine mora diplomata, ne heic diu suo damno haereat. EUG. Non deest quod referam de Ludovico, sed malo de nostro Maximiliano. Qui ut nequaquam solitus est defodere pecuniam, ita clementissimus erat in eos, qui decoxerant, modo nobilitatis titulo commendarentur. Ex hoc hominum genere quum cuidam iuveni vellet opitulari, mandavit illi legationem, ut a civitate quadam, titulo nescio quo, peteret centum millia florenorum. Talis autem erat titulus, ut si quid impetratum esset dexteritate legati, pro lucro duci posset. Legatus extorsit millia quinquaginta; Caesari

reddidit triginta. Caesar laetus insperata praeda, dimisit hominem, praeterea nihil inquirens. Interea quaestores et rationales olfecerant, plus acceptum fuisse quam exhibitum. Interpellant Caesarem, ut accerseret hominem. Accitus est: venit illico. Tum Maximilianus: Audio, inquit, te accepisse millia quinquaginta. Fassus est. Non exhibuisti nisi triginta millia. Fassus est et hoc. Reddenda est, inquit, ratio. Promisit se facturum, ac discessit Rursum quum nihil esset actum, interpellantibus officiariis revocatus est. Tum Caesar, Nuper, inquit, iussus es reddere rationem. Memini, inquit ille; et in hoc sum. Caesar suspicans, illi rationem nondum satis esse subductam, passus est illum sic abire. Quum sic eluderet, officiarii vehementer instabant; clamitantes, non esse ferendum, ut ille tam palam illuderet Caesari. Persuaserunt, ut accersitus iuberetur inibi praesentibus ipsis exhibere rationem. Annuit Caesar. Accitus venit illico, nihil tergiversatus. Tum Caesar, Nonne, inquit, pollicitus es rationem? Pollicitus, respondit ille. Iam, inquit, opus est: en adsunt qui excipient; nec est diutius tergiversandi locus. Assidebant officiarii, paratis ad id codicillis. Ibi iuvenis sat dextre, Non detrecto, inquit, rationem, invictissime Caesar; verum huiusmodi rationum non sum admodum peritus, ut qui nunquam reddiderim: isti qui assident, talium rationum sunt peritissimi; si vel semel videro, quemadmodum illi tractent huiusmodi rationes, ego facile imitabor. Rogo iubeas illos vel exemplum edere; videbunt me docilem. Caesar sensit dictum hominis, quod non intelligebant hi, in quos dicebatur; ac subridens, Verum, inquit, narras; et aequum postulas. Ita iuvenem dimisit. Subindicabat enim, sic illos Caesari solere reddere rationem, quemadmodum ipse reddiderat; nimirum, ut bona pecuniae portio penes ipsos

remaneret. LE. Nunc tempus est, ut ab equis, quod aiunt, ad asinos descendat fabula; a regibus ad Antonium sacrificum Lovaniensem, qui Philippo cognomento Bono fuit in deliciis *). Huius viri feruntur multa vel iucunde dicta, vel iocose facta, sed pleraque sordidiora. Nam plerosque lusus suos condire solitus est unguento quodam, quod non admodum eleganter sonat, sed peius olet. Deligam unum ex mundioribus. Invitarat unum atque alterum bellum homunculum forte obvios in via. Quum redisset domum, reperit culinam frigidam, nec erat nummus in loculis; quod illi nequaquam erat insolens. Heic opus erat celeri consilio. Subduxit se tacitus: et ingressus culinam foeneratoris, quicum illi erat familiaritas, quod frequenter ageret cum illo, digressa famula, subduxit unam ex ollis aeneis una cum carnibus iam coctis, ac veste tectam deferebat domum: dat coquae: iubet protinus effundi carnes et ius in aliam ollam fictilem, simulque foeneratoris ollam defricari donec niteret. Eo facto mittit puerum ad foeneratorem, qui deposito pignore drachmas duas a foeneratore sumat mutuo; sed accipiat chirographum, quod testaretur, talem ollam missam ad ipsum. Foenerator non agnoscens ollam, utpote defrictam ac nitentem, recipit pignus, dat chirographum, et numerat pecuniam; ea pecunia puer emit vinum. Ita prospectum est convivio. Tandem quum appararetur prandium foeneratori, desiderata est olla. Heic iurgium adversus coquam. Ea quum gravaretur, constanter affirmavit, neminem eo die fuisse in culina praeter Antonium. Improbum videbatur hoc suspicari de sacrifico. Tandem itum est ad illum: exploratum an apud illum esset olla: ne mu-

*) Philippus cognomento bonus, Burgundiae dux, obiit Brugis 1467, aetat. 73.

sca quidem olla reperta *). Quid multis? Serio flagitata est ab illo olla, quod solus ingressus esset culinam, quo tempore desiderata est. Ille fassus est sumpsisse commodato ollam quandam, sed quam remisisset illi, unde sumpserat. Id quum illi pernegarent, et incaluisset contentio, Antonius adhibitis aliquot testibus, Videte, inquit, quam periculosum est cum horum temporum hominibus agere sine chirographo: intenderetur mihi propemodum actio furti, ni manum haberem foeneratoris. Et protulit syngrapham. Intellectus est dolus: fabula magno cum risu per totam regionem dissipata est, ollam oppignoratam ipsi cuius erat. Huiusmodi dolis libentius favent homines, si commissi sunt in personas odiosas, praesertim eos, qui solent aliis imponere. AD. Nae tu nobis mare fabularum aperuisti, nominato Antonio: sed unam dumtaxat, eamque brevem referam, quam audivi nuperrime. Agitabant simul convivium aliquot belli, ut dicunt, homunculi, quibus nihil prius in vita, quam ridere. Inter hos erat Antonius, atque alter item, et ipse celebris hoc genere laudis, ac velut aemulus Antonii. Porro quemadmodum inter philosophos, si quando conveniunt, proponi solent quaestiunculae de rebus naturae; ita heic statim nata est quaestio, quaenam esset hominis pars honestissima. Alius divinabat oculos, alius cor, alius cerebrum, alius item aliud: et suae quisque divinationis rationem adferebat. Antonius iussus dicere sententiam, dixit, os sibi videri partem omnium honestissimam; et addidit caussam nescio quam. Tum alter ille, ne quid ipsi conveniret cum Antonio, respondit, eam partem qua sedemus, sibi videri honestissimam. Quum id videretur omnibus absurdum, attulit hanc caussam, quod is

*) Hoc est, nulla omnino olla. Plautina phrasis, ex Trucul. II, 2, 29.

diceretur vulgo honoratissimus, qui primus consideret: hoc honoris competere parti, quam dixisset. Applausum est huic sententiae, et risum est affatim. Placuit homo sibi de hoc dicto; visusque est in eo certamine victus Antonius Dissimulavit Antonius, qui non ob aliud detulerat ori primam honestatis laudem, nisi quod sciret, illum velut aemulum suae gloriae diversam partem nominaturum. Post dies aliquot quum rursus uterque vocatus esset ad idem convivium, ingressus Antonius offendit aemulum cum aliis aliquot confabulantem, dum adornatur coena: et aversus emisit clarum ventris crepitum ante faciem alterius. Ille indignatus, Abi, inquit, scurra; ubinam didicisti mores istos? Tum Antonius, Etiam indignaris? inquit. Si te salutassem ore, resalutasses: nunc te saluto parte corporis, vel te iudice, omnium honestissima, et scurra vocor. Sic recuperavit prius amissam gloriam Antonius. Diximus omnes; nunc superest ut pronuntiet iudex. GE. Id faciam, sed non prius, quam suum quisque cyathum ebiberit. En auspicor: sed lupus in fabula. PO. Haud laevum omen adfert Levinus Panagathus. *Levinus.* Quid actum est inter tam lepidos congerrones? PO. Quid aliud? Certatum est fabulis, donec lupus intervenires. *Lev.* Huc igitur adsum, ut perficiam fabulam: volo vos omnes cras apud me prandere prandium theologicum. GE. Scythicum promittis convivium *). *Lev.* Αὐτὸ δείξει. Nisi fatebimini, hoc fuisse vobis fabuloso convivio iucundius, non recuso dare poenas in coena. Nihil iucundius, quam quum serio tractantur nugae.

PUERPERA.

EUTRAPELUS, FABULLA.

EU. Salva sis, optima Fabulla. FA. Salve multum,

*) Hoc est triste, severum.

Eutrapele. Sed quid tandem novae rei accidit, quod nunc salutator insolens adveneris, quem hoc triennio toto nemo nostrum vidit? EU. Dicam: forte praeteriens has aedes, vidi cornicem *) obvinctam candido linteo: demirabar quid esset caussae. FA. Adeone hospes es in hac regione, ut ignores, hoc esse symbolum puerperii in aedibus? EU. Eho, an non prodigium est videre cornicem albam? Sed extra iocum; sciebam maxime: verum suspicari non potui, te puellam vixdum ingressam decimum sextum annum, tam mature didicisse difficillimam artem gignendi liberos, quam aegre discunt quaedam ante annos triginta. FA. Ut tu semper es quod diceris, Eutrapele! EU. Ut nunquam deest Fabullae fabula! Demiranti igitur commodum occurrit Polygamus. FA. Is qui nuper extulit uxorem decimam? EU. Is ipse; sed quod te fugit, opinor, rursum tam ambitiose procum agit, quasi hactenus vixerit caelebs. Hic percunctanti quid accidisset novae rei, Muliebre corpus, inquit, in his aedibus per medium sectum est in duo. Ob quod, inquam, facinus? Si verum est, inquit, quod rumore populari iactatur, heic materfamilias sustinuit deglubere maritum suum: simulque cum risu subduxit sese. FA. Homo crasse facetus. EU. Ego me protinus intro coniicio, tibi felicem partum gratulaturus. FA. Salutem mihi gratulare, si voles, Eutrapele; felicem partum tum gratulaberis, quum quod enixa sum videris de se praebere specimen boni viri. EU. Pie tu quidem et vere, mea Fabulla. FA. Nullius Fabulla sum, nisi Petronii. EU. Uni quidem Petronio paris; at non uni vivis, opinor. Ceterum hoc quoque gratulor, quod puerum enixa es. FA. Sed quas

*) Annulum ferreum, additum ostio, quo pulsatur; Graeci κορώνην vocant. Obtinet hic mos in plerisque Belgicae urbibus, ut cornicem aedium, in quibus puerpera decumbit, linteolo obvinciant, ne quis accedens graviori impulsu eam turbet.

ob caussas felicius iudicas peperisse masculum quam foeminam? EU. Quin tu potius, Fabulla Petronii, (iam enim vereor, mea, dicere) illud mihi expedis, quas ob caussas vos magis gaudetis peperisse masculos quam foeminas? FA. Quid aliae sentiant, nescio; ego nunc me gaudeo peperisse masculum, quia sic visum est Deo: si maluisset ille puellam, maluissem et ipsa. EU. An putas, Deo tantum esse otii, ut etiam parturientibus obstetricetur? FA. Quid agat ille potius, Eutrapele, quam ut propagatione servet quod condidit? EU. Quid agat, o bona? Imo, ni Deus esset, non arbitror sulfecturum tot negotiis. Exsulat Christiernus Danorum rex *), pius Evangelii fautor: Franciscus Galliarum rex hospes est Hispaniarum**), nescio quam ex ipsius animi sententia, vir certe dignus meliore fortuna: Carolus molitur monarchiae proferre pomoeria: Ferdinandus rerum suarum satagit in Germania: bulimia pecuniarum urget aulas omnes: periculosos motus concitant agricolae, nec tot stragibus ab instituto deterrentur: populus meditatur anarchiam: periculosis factionibus collabitur ecclesiae domus: hinc atque hinc distrahitur illa Iesu tunica inconsutilis. Vinea Domini non ab uno iam apro vastatur; simulque periclitatur sacerdotum cum decimis auctoritas, theologorum dignitas, monachorum maiestas: nutat confessio, vacillant vota, labascunt leges Pontificiae, vocatur in discrimen eucharistia, exspectatur Antichristus; totus orbis parturit nescio quid magni

*) Christiernus, seu Christianus Secundus, Danorum Rex, anno 1523. viginti navibus se in Hollandiam contulit. Reversus in Daniam primum XIV. annos captivus detentus est, postmodo iure suo cedens privatus obiit anno 1559.

**) Franciscus, adversus Carolum V. bellum gerens, per Alpes in Italiam perrumpens, postquam infeliciter oppugnasset Ticinum, ab Hispanis carcere detentus est, dein duris conditionibus, liberisque obsididibus datis, in Galliam dimissus.

mali. Interim superant et imminent Turcae, nihil non populaturi, si successerit quod agunt: et tu rogas, quid agat potius? Imo tempus arbitror, ut suo quoque regno prospiciat in tempore. FA. Quod hominibus videtur maximum, id fortasse videtur Deo nullius momenti. Sed ab hac fabula Dei personam, si vis, secludamus. Dic quae te caussae moveant, ut felicius existimes peperisse catulum, quam catellam. EU. Piae mentis est, hoc iudicare optimum, quod dedit Deus citra controversiam optimus. Verum si Deus tibi daret poculum crystallinum, nonne maximas ageres gratias? FA. Agerem. EU. Quid si idem daret vitreum: num pares ageres? Sed vereor ne tibi molestiam adferam pro solatio, haec apud te philosophans. FA. Imo Fabullae nihil est iam a fabulis periculi. Iam quartam hebdomadem decumbo, satisque valeo vel ad luctam. EU. Quin igitur e nido provolas? FA. Vetuit rex. EU. Qui rex? FA. Imo tyrannus. EU. Qui quaeso? FA. Syllaba dicam, mos. EU. Heu quam iste rex multa praeter aequum exigit! Pergamus igitur philosophari de crystallo et vitro. FA. Marem, uti coniicio, natura praestantiorem ac firmiorem iudicas, quam foeminam. EU. Sic arbitror. FA. Nimirum viris auctoribus. Num igitur viri vivaciores sunt, quam foeminae? Num a morbis immunes? EU. Nequaquam, sed in genere viribus antecellunt. FA. Sed ipsi rursus superantur a camelis. EU. Imo prior creatus est masculus. FA. Prior conditus est Adam, quam Christus. Et solent artifices in posterioribus se ipsos vincere. EU. At Deus mulierem viro subiecit. FA. Non statim melior est, qui imperat: et nuptam subiicit, non foeminam: ac rursus nuptam ita subiicit, ut quum utrique sit potestas alterius, mulierem tamen velit viro morem gerere, non ut praestantiori, sed ut ferociori. Dic, Eutrapele, uter infirmior, qui cedit alteri, an cui ceditur?

EU. Tibi quidem heic cedam, si mihi declararis, quid senserit Paulus, scribens Corinthiis, quum viri caput dicit esse Christum, mulieris caput virum; rursus, quum virum dicit imaginem et gloriam Dei; mulierem gloriam viri. FA. Istud expediam, si mihi declararis, an solis viris datum sit esse membra Christi. EU. Absit: id quidem datum est omnibus hominibus per fidem. FA. Qui fit igitur, ut caput unum quum sit, non habeatur omnibus membris commune? Deinde, quum Deus hominem fingeret ad imaginem sui, utrum hanc imaginem expresserit in corporis figura, an in animi dotibus? EU. In animi dotibus. FA. At in his quid tandem habent viri nobis praecellentius? In utro sexu plures sunt temulentiae, rixae, pugnae, caedes, bella, rapinae et adulteria? EU. At soli viri bellum gerimus pro patria. FA. Sed iidem saepius deserto loco turpiter fugitis: nec semper pro patria, sed frequentius pro sordido salariolo deseritis uxorem et liberos, et peiores gladiatoribus ultro corpora vestra traditis in servilem necessitatem vel moriendi vel occidendi. Iam ut maxime iactes mihi virtutem bellicam, nemo vestrum, si semel esset expertus quid sit parere, non mallet decies in acie stare, quam subire semel, quod nobis toties est experiendum. In bello non semper venitur ad manus: et si venitur, non in quavis exercitus parte discrimen est. Tui similes disponuntur in acie media, alius est in subsidiis, alius tuto sedet post principia, denique plurimos servat deditio et fuga: nobis cominus cum morte conflictandum est. EU. Ista non nunc primum audio; verum suntne haec vera, quae dicuntur? FA. Nimium vera. EU. Visne igitur, Fabulla, ut marito tuo persuadeam, ne posthac te contingat? Nam eo pacto tuta fueris ab isto discrimine. FA. Equidem nihil malim, si possis. EU. Quid praemii feret orator hic, si persuaserit? FA. Dabo

decem linguas bubulas fumo duratas. EU. Istas malim, quam decem linguas lusciniarum. Non reiicio conditionem: verum contractum hunc ratum esse nolim priusquam intercesserit stipulatio. FA. Addatur, si libet, et si qua alia cautio. EU. Id fiet ex animi tui sententia post mensem exactum. FA. Quin potius nunc fit ex animi mei sententia? EU. Dicam: quia vereor ne post mensem non sit eadem animi tui sententia. Itaque et tibi solvendum esset duplex praemium, et mihi duplex esset sumenda opera, persuadendi, ac dissuadendi. FA. Age, fiat ut voles. Sed interim perge demonstrare, quare viri sexus sit praestantior foemineo. EU. Video te meditatam monomachiam: quam ob rem in praesentia quidem consultius arbitror tibi concedere. Congrediar alias, sed armatus, nec absque subsidiario milite. Nam ubi lingua res geritur, ne septem quidem viri pares sunt uni foeminae. FA. Nimirum hoc telo armavit nos natura: quanquam ne vos quidem elingues estis. EU. Fortassis: sed ubi puellus? FA. In conclavi proximo. EU. Quid illic? coquit olus? FA. Nugator; apud nutricem est. EU. Quam mihi nutricem narras? an est alia nutrix, quam ea, quae mater est? FA. Quidni? vulgo fit. EU. Pessimum mihi nominas auctorem rei bene gerendae vulgum, Fabulla. Vulgo peccant, vulgo luditur alea, vulgo commeatur ad fornices, vulgo fraudatur, potatur, insanitur. FA. Sic amicis visum est: censuerunt enim, parcendum huic aetati tam tenerae. EU. Atqui si natura dedit vires ad concipiendum, haud dubie dedit et ad lactandum. FA. Probabile quidem est. EU. Dic mihi, nonne sentis, esse dulcissimum matris vocabulum? FA. Sentio. EU. Itaque si fieri posset, patereris aliam mulierem esse matrem tui partus? FA. Minime gentium. EU. Cur igitur volens plus quam dimidiatum matris nomen transfers in foeminam alienam? FA. Bona ver-

ba, Eutrapele; non divido filium; sola totaque sum mater. EU. Imo heic tibi, Fabulla, reclamat in os ipsa natura. Cur terra dicitur omnium parens? an quod gignat tantum? imo multo magis quod nutriat ea quae genuit. Quod aqua gignit, in aquis educatur. In terra nullum animantis aut plantae genus nascitur, quod eadem terra succo suo non alat: nec est ullum animantis genus, quod non alat suos foetus. Ululae, leones, et viperae educant partus suos; et homines suos foetus abiiciunt? Obsecro te, quid crudelius iis, qui prolem educationis taedio dicuntur exponere? FA. Abominanda dicis. EU. Atqui non perinde factum abominantur homines. Annon expositionis genus est, infantulum tenerum, adhuc a matre rubentem, matrem spirantem, matris opem ea voce implorantem, quae movere dicitur et feras, tradere mulieri, fortassis nec corpore salubri, nec moribus integris, denique cui pluris sit pecuniae pauxillum, quam totus infans tuus? FA. Delecta est mulier salubri corporis temperatura. EU. Hoc medici certius iudicent, quam tu. Sed finge heic illam tibi vel parem, vel aliquanto, si vis, superiorem: an nihil interesse censes, utrum infans tenellus cognatum illum et familiarem hauriat succum, et calore iam assueto foveatur, an alienis cogatur assuescere? Triticum in aliud solum iactum degenerat in avenam aut siliginem: vitis in alium collem translata mutat ingenium: plantula revulsa a parente terra flaccescit ac velut emoritur; eoque quantum fieri potest, cum terra nativa transferunt. FA. Imo narrant, plantas translatas et insitas exuere silvestre ingenium, et fructus edere generosiores. EU. At non protinus ut natae sunt, o bona. Veniet et olim hoc tempus, si Deus voluerit, ut adolescentem tuum ableges ab aedibus, literis iam ac severioribus disciplinis imbuendum, quae functio patris est potius, quam ma-

tris. Nunc aetas tenera fovenda est. Porro quum ad salubritatem firmitatemque corporis plurimum refert, qualis sit alimonia, tum vero praecipue, quo succo tenerum illud ac molle corpusculum imbuatur. Nam heic quoque locum habet illud Flacci dictum, *Quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu* *). FA. De corpore non ita multum laboro, modo sit animus qualem optamus. EU. Pie tu quidem, sed parum philosophice. FA. Quam ob rem? EU. Cur tu igitur quoties concidis holus, quereris aciem cultri retusam esse, et iubes exacui? Cur acum reiicis obtusa cuspide, quum ea res non adimat artem? FA. Non deest ars, sed obstat instrumentum parum idoneum. EU. Cur quibus est opus oculorum acie, vitant lolium et caepas? FA. Quia vitiant oculos. EU. Nonne animus est qui cernit? FA. Est; nam nihil vident exanimes. Sed quid agat faber vitiata securi? EU. Agnoscis igitur, corpus esse mentis organum? FA. Apparet. EU. Et fateris, vitiato corpore non agere animum, aut incommodius agere? FA. Non dissimile veri dicis. EU. Age, videor mihi nactus ingenium philosophicum. Finge igitur, animum hominis demigrare in corpus galli gallinacei; num ederet vocem, quam nunc edimus? FA. Nequaquam. EU. Quid obstaret? FA. Quia desunt labra, dentes, et lingua similis: nec epiglottis, nec tres adsunt cartilagines a tribus motae musculis, ad quos pertinent nervi a cerebro demissi, nec fauces, nec os simile. EU. Quid si in corpus suis? FA. Grunniret suillo more. EU. Quid si in corpus cameli? FA. Caneret ut canit camelus. EU. Quid si in corpus asini, quod evenit Apuleio? FA. Ruderet, opinor, ut asinus. EU. Nimirum fatetur hoc ille, quum cuperet inclamare Caesarem, contractis quantum potuit labris, vix O sonuit; Caesarem nullo pacto potuit exprimere. Idem quum fabu-

*) Epist. 2. lib. 1.

lam auditam, ne excideret, describere cuperet, damnavit cogitationem tam asininam, quum ungulas intueretur solidas. FA. Et merito. EU. Ergo lippientibus oculis, minus videt animus: oppletis sordibus auribus, minus audit: ubi cerebrum occupat pituita, minus olfacit; ubi stupet membrum, minus sentit: ubi malis humoribus vitiata est lingua, minus gustat. FA. Negari non potest. EU. Non ob aliud, nisi quia vitiatum est organum. FA. Arbitror. EU. Nec inficiaris, plerumque vitiari cibo potuque. FA. Fateor; sed quid istuc ad bonam mentem? EU. Proinde quid lolium ad perspicaces oculos? FA. Quia vitiat organum animi. EU. Probe respondes. Verum illud expedi: unde fit, quod alius alio celerius intelligit, ac tenacius meminit? alius alio citius irascitur, aut moderatius odit? FA. Sic conditus est animus. EU. Non sic elaberis. Unde fit, ut qui prius fuit ingenio celeri, felici memoria, postea fiat obliviosus ac tardus; sive plaga, sive casu, sive morbo, sive senio? FA. Tu nunc mihi videre sophistam agere. EU. Proin tu contra fac agás sophistriam. FA. Opinor hoc te velle dicere, quod animus quemadmodum cernit et audit per oculos et aures, ita per organa quaedam intelligit, meminit, amat, odit, irascitur et placatur. EU. Recte coniectas. FA. Quae tandem sunt ista organa? et ubi sunt? EU. Oculos ubi sunt vides. FA. Et aures, et nares, et palatum ubi sit, scio. Et toto corpore contactum esse video, nisi quum stupor occupat membrum. EU. Amputato pede, tamen intelligit animus. FA. Intelligit; itidem et manu. EU. At qui vehementem plagam accipit in tempus capitis, aut in occipitium, concidit mortuo similis, omnique sensu suo vacat. FA. Istuc aliquoties vidi. EU. Ex hoc colligis intra cranium esse intellectus, voluntatis ac memoriae organa, minus quidem crassa, quam sunt aures et oculi, sed tamen

materialia; quandoquidem et spiritus, quos habemus in corpore subtilissimos, corporales sunt. FA. An ista quoque vitiantur cibo potuque? EU. Maxime. FA. Cerebrum procul abest a stomacho. EU. Ita summa fumarii pars abest a foco; tamen illi si insideas, senties vaporem. FA. Non experiar. EU. At si mihi non credas, sciscitare e ciconiis. Itaque refert qui spiritus, qui vapores a stomacho subvolent in cerebrum et in organa mentis. Nam hi si crudi sint ac frigidi, recidunt in stomachum. FA. Nae tu mihi metam distillatoriam describis, qua ex floribus herbisque succum exhalantem excipimus. EU. Haud ita male coniectas. Nam hepar, cui fel adhaeret, ignis loco est, stomachus patella; cranium summae metae colophon; atque adeo, si vis, nasus fistulae plumbeae vice fungatur. Itaque ex hoc mutuo fluxu ac refluxu humorum nascitur fere quidquid est morborum, ut varie delabitur varius humor nunc in oculos, nunc in stomachum, alias in scapulas, interim in cervicem, aliove. Quoque magis intelligas; cur qui vino immodico sese ingurgitant, sunt male memores? qui cibis aluntur subtiliorum spirituum, minus torpent ingenio? Cur coriandrum memoriam emendat: elleborus mentem purgat? Cur expletio vehemens epilepsim adducit, quae stuporem adfert simul omnibus sensibus, quemadmodum et somnus profundus? Denique ut immodica sitis aut inedia ingenii memoriaeque vim elidit in pueris, ita cibus immodicus in pueris gignit ingenii stuporem, si credimus Aristoteli, nimirum igniculo mentis velut obruto ingesta materia. FA. Estne igitur corporeus animus, ut a rebus corporalibus afficiatur? EU. Animi rationalis natura non corrumpitur quidem ipsa, sed organis vitiatis impeditur illius vis et actio: velut artifex frustra valet arte, si destituatur idoneis instrumentis. FA. Quanta quave specie est animus? EU. Ridicule percunctaris de magnitudine aut figura,

quum fatearis incorporeum. FA. Ego corpus intelligo, quod sentitur. EU. Imo quae non sentiuntur, perfectissima sunt, veluti Deus et angeli. FA. Audio, Deum et angelos spiritus appellari; at spiritum sentimus. EU. Hac voce literae sacrae ob rudes homines balbutiunt, mentem significantes puram ab omni commercio rerum sensibilium. FA. Quid igitur interest inter angelum et animum? EU. Hoc ipsum, quod inter limacem et cochleam, aut, si mavis, testudinem. FA. Corpus igitur domicilium est animi magis, quam instrumentum. EU. Nihil vetat instrumentum adiunctum dici domicilium. Atque hac quidem de re variant philosophorum sententiae. Sunt qui dicant, corpus esse vestem animae, sunt qui domicilium, sunt qui instrumentum, sunt qui harmoniam. Horum quodcunque dixeris, consequitur, actiones animi corporis affectionibus impediri. Primum, si quod vestis est corpori, idem corpus est animo: quantum ad corporis valetudinem faciat vestis, declaravit Hercules; ne quid de coloribus aut pilorum pelliumque generibus referam. Ceterum an eadem anima sufficiat pluribus corporibus deterendis, quemadmodum corpus multas deterit vestes, viderit Pythagoras *). FA. Non incommodum foret, si iuxta Pythagoram liceret, ut vestibus, ita corporibus mutatoriis uti: sic ut mensibus hibernis sumeretur corpus obesum crassaeque texturae, aestivis rarius et gracilius. EU. Atqui parum, opinor, esset commodum, si quemadmodum multis vestibus detritis tandem et corpus deterimus, ita multis corporibus detritis tandem et anima senesceret deficeretque. FA. Non sane. EU. Iam quemadmodum ad corporis salubritatem agilitatemque refert, qua veste sit amictum, ita refert, quod corpus circumferat anima. FA. Profecto si corpus vestis est

*) Pythagoras aiebat animam suam in varia corpora demigrasse. Sic eum inducit loquentem Ovid. Metamorph. lib. XV.

animae, video multos homines admodum varie cultos. EU. Sic est. Et tamen nonnulla pars huius rei sita est in nobis, quam commode vestiatur anima. FA. Valeat igitur vestis: dic aliquid de domicilio. EU. Atqui ne, quod dico, tibi videatur commentum, Fabulla, ipse dominus Iesus suum corpus templum appellat: et Petrus apostolus suum corpus tabernaculum appellat. Nec defuerunt, qui corpus dixerunt animae sepulcrum, σῶμα dictum arbitrantes quasi σῆμα: alii carcerem mentis appellarunt, nonnulli praesidium *), velut arcem munitam. Quorum animus est undiquaque purus, in templo habitat. Qui non tenentur amore rerum corporalium, horum animus agit in tabernaculo, libenter exsiliturus, si vocet imperator. Qui prorsus excaecati sunt vitiis spurcissimis, ut nunquam adspirent ad auram libertatis evangelicae, horum animus iacet in sepulcro. Ceterum, qui moleste luctantur cum vitiis, nec adhuc possunt quod volunt, horum animus habitat in carcere, subinde clamans ad liberatorem omnium, Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo, domine **). Qui graviter pugnant cum satana, vigilantes et excubantes adversus insidias illius, qui circumit, ut leo quaerens quem devoret, horum animus versatur in praesidio, unde iniussu imperatoris non licet discedere. FA. Si corpus est animi domicilium, plurimos video, quorum animus male habitet. EU. Sic est, videlicet in aedibus perstillantibus, opacis, ventis omnibus obnoxiis, fumosis, pituitosis, laceris, ac ruinosis, denique putribus et infectis. Et tamen Cato primam felicitatis partem iudicat, bene habitare. FA. Tole-

*) Sic Socrates apud Platonem inquit animam humanam in hoc corpore velut in praesidio positam esse, unde fas non sit discedere iniussu imperatoris, nec diutius in eo immorari, quam visum sit ei, qui collocavit.

**) Exstat locus Psalm. 143, 8.

rabilis res, si liceret in aliud immigrare domicilium. EU. Emigrare non licet, nisi quum evocat locator. Verumtamen si non licet emigrare, licet arte curaque nostra domicilium animi commodius reddere, quemadmodum in aedibus mutantur fenestrae, attollitur solum, incrustantur aut convestiuntur tabulatu parietes, situs igni suffituque purgatur. Id in senili corpore iamque ruinam minitante difficillimum est. Plurimum autem conducit, si puerile corpus ab ipso protinus ortu, sicut oportet, curetur. FA. Tu quidem matrem ac nutricem medicam esse iubes. EU. Plane iubeo, quod attinet ad delectum ac moderationem cibi potusque, motus, somni, balneorum, unctionum, frictionum, vestitus. Quam multos esse censes, qui gravissimis morbis ac vitiis obnoxii sunt, epilepsiae, gracilitati, imbecillitati, surditati, fractis lumbis, distortis membris, infirmo cerebro, stupori mentis, non ob aliud, nisi quod a nutricibus indiligenter curati sunt? FA. Demiror te non pro pictore factum fuisse Franciscanum, qui tam belle concioneris. EU. Ubi te Claranam videro *), tum ego tibi Franciscanus concionabor. FA. Ego sane libens scire cupiam, quid sit anima, de qua tam multa audimus dicimusque, quum nemo viderit. EU. Imo nemo non videt, cui sunt oculi. FA. Video pictas animas infantuli specie. Verum cur non adduntur alae, quemadmodum angelis? EU. Quoniam delabentibus e coelo fractae sunt alae, si qua Socraticis fabulis habenda fides. FA. Quo modo igitur subvolare dicuntur in coelum? EU. Quoniam fides et caritas faciunt, ut illis renascantur alae. Has alas petebat ille pertaesus domicilium sui corporis, dum clamat, *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo et re-*

*) Id est, monacham ordinis *Clarae*. Fuit haec Clara Francisci coaetanea, instituitque ordinem virginum monacharum sub durissimo vitae genere.

quiescam *). Nec enim alias alas habet anima, quum sit incorporea; nec ullam habet speciem, quae corporis oculis sit conspicua; sed certius cernuntur ea, quae videmus animo. Credisne Deum esse? FA. Maxime. EU. At nihil minus videri potest, quam Deus. FA. Videtur in rebus conditis **). EU. Itidem videtur animus ex actione. Si quaeris quid agat in corpore vivo, contemplare corpus exanime. Quum vides hominem sentire, cernere, audire, moveri, intelligere, meminisse, ratiocinari; certius vides animam adesse, quam nunc vides hunc cantharum: potest enim falli sensus unus; tot argumenta sensuum non fallunt. FA. Proinde, si non potes ostendere animam, sic illam notis quibusdam pinge, quasi mihi velis describere Caesarem, quem nondum vidi. EU. Aristotelis definitio in promptu est. FA. Quae? Nam aiunt istum esse probum rerum omnium depictorem. EU. *Anima est actus corporis organici, physici, vitam habentis in potentia.* FA. Cur actum vocat potius quam iter aut viam ***)? EU. Non heic cavetur aurigis aut equitibus, sed animae ratio definitur. Et actum vocat formam, cuius naturae est agere, quum materiae ratio sit pati. Omnis autem corporis motus naturalis ab animo proficiscitur. Est autem varius corporis motus. FA. Intelligo. Sed cur addit *organici?* EU. Quoniam anima nihil agit, nisi per organa, hoc est, instrumenta corporis. FA. Cur addit *physici?* EU. Quia Daedalus frustra fingeret tale corpus. Ideoque addit, *vitam habentis in potentia.* Forma non agit in quidvis, sed in materiam capa-

*) Verba Davidis Ps. 55. **) Creatis, factis.

***) Quum Aristoteles animam *actum* vocat, intelligit *ἐντελέχειαν* quandam, hoc est perfectionem et continuatam quandam et perennem motionem. Sed *Fabulla*, simulans se id vocabulum philosophicum non intelligere, ut Eutrapelo risum excitet, detorquet ad iureconsultos, qui distinguunt inter *iter*, *actum*, *et viam*.

cem. FA. Quid si angelus immigraret in corpus hominis? EU. Ageret quidem, sed non per organa naturalia, nec vitam daret corpori, si abesset anima. FA. Habeone iam totam animae rationem? EU. Habes Aristotelicam. FA. Equidem accepi celebrem esse philosophum; et vereor ne sapientum centuriae mihi scribant haereseos dicam, si quid refrager. Alioqui quidquid adhuc dixit de anima hominis, competit in asinum et bovem. EU. Imo in scarabeum quoque et limacem. FA. Quid igitur interest inter animam bovis et hominis? EU. Qui dicunt animam nihil aliud esse, quam harmoniam qualitatum corporis, faterentur non ita multum interesse, videlicet harmonia soluta perire animas utriusque. Ne ratione quidem distinguitur bovis ab hominis anima, sed quod boum minus sapit, quam hominum; quemadmodum videre est et homines, qui minus sapiunt quam bos. FA. Nae isti bubulam habent mentem. EU. Attamen illud ad te pertinet, quod pro testudinis qualitate modulatior est harmonia. FA. Fateor. EU. Nec parvi refert, ex quo ligno quave figura sit facta testudo. FA. Verisimile dicis. EU. Nec ex quorumlibet animantium intestinis fiunt canorae fides. FA. Audivi. EU. Atque hae quidem ex aëris circumfusi madore aut siccitate laxantur, contrahuntur, nonnunquam et rumpuntur. FA. Istuc vidi non semel. EU. Heic igitur potes opem praestare non vulgarem infantulo tuo, ut animus illius testudinem habeat bene temperatam, minimeque vitiatam, ne laxa sit segnitie, ne stridula sit iracundia, ne rauca sit temulentia. Nam hos affectus inserit in nobis nonnunquam educatio victusque ratio. FA. Admonitionem accipio; sed exspecto, quo pacto tuearis Aristotelem. EU. Ille quidem descripsit in genere animam animantem, vegetantem ac sentientem. Anima dat vitam; sed non protinus animal est, quod vivit. Vivunt

enim et senescunt et emoriuntur arbores, at non sentiunt: quanquam his quoque nonnulli sensum tribuunt stupidum. In adhaesis vix deprehenditur sensus, in spongia deprehenditur ab avulsoribus, in arboribus materiarum caesores sensum comperiunt, si quid illis credimus. Aiunt enim, si palma ferias truncum arboris, quam velis caedere, quemadmodum fere solent materiarii, difficilius arbor inciditur, ut semet contraxit metu. Quod autem vivit ac sentit, animal est. Nihil autem prohibet esse vegetabile, quod non sentit, veluti fungi, betae, caules. FA. Ista si vivunt utcunque, si sentiunt utcunque, si moventur quum adolescunt, quid prohibet eadem dignari animalis cognomine? EU. Non ita visum est maioribus, neque nobis fas est ab illorum placitis discedere, ac ne refert quidem ad hoc, quod nunc agimus. FA. Atqui non feram, eandem esse animam scarabei et hominis. EU. Non est eadem, o bona, sed ratio quadamtenus communis est. Animat, vegetat, sensibile reddit corpus tuum anima tua. Idem agit scarabei anima in suo corpore. Nam quod quaedam aliter, aut aliud agit anima hominis, quam scarabei, partim in caussa est materia. Non canit, non loquitur scarabeus, quia caret organis ad haec idoneis. FA. Illud igitur dicis, si anima scarabei demigraret in corpus hominis, idem ageret quod agit anima humana. EU. Imo ne si mens quidem angelica, quemadmodum dixi. Nihil autem interest inter angelum et animam humanam, nisi quod hominis anima in hoc condita est, ut agat corpus humanum naturalibus organis instructum, quemadmodum anima scarabei non movet nisi corpus scarabei: angelus non in hoc conditus est, ut animet corpus, sed ut absque corporalibus organis intelligat. FA. Num idem potest anima? EU. Potest quidem a corpore semota. FA. Non est igitur sui iuris, dum est in corpore?

EU. Non profecto: nisi si quid accidat praeter communem naturae cursum. FA. Verum tu mihi pro una anima plures animas effudisti, animantem, vegetantem, sensibilem, intelligentem, memorem, volentem, irascentem, concupiscentem. Mihi satis erat una. EU. Eiusdem animae diversae sunt actiones: ex his varia sortitur cognomina. FA. Non satis assequor quod dicis. EU. At faciam ut assequaris. Tu in cubiculo es uxor, in officina es textrix aulaeorum, in taberna es aulaeorum venditrix, in culina es coqua, inter famulos et famulas es domina, inter liberos es mater: et tamen haec omnia es eadem in domo. FA. Satis tu quidem pingui Minerva philosopharis. Sic igitur est animus in corpore, quemadmodum ego in domo? EU. Sic. FA. Atqui dum ego texo in officina, non coquo in culina. EU. Neque enim tu es anima tantum, sed anima corpus circumferens: corpus autem non potest simul pluribus inesse locis: anima quoniam est forma simplex, sic est in toto corpore, ut in singulis corporis partibus sit tota, quamvis non idem agat per omnes partes, nec eodem modo per quomodolibet affectas. Nam sapit ac meminit in cerebro, irascitur in corde, concupiscit in hepate, audit in auribus, cernit in oculis, olfacit in naribus, gustat in palato et lingua, sentit in omnibus partibus corporis, quae nervaceum aliquid habent adiunctum. Neque enim sentit in pilis, nec summis unguibus: ac ne pulmo quidem per se sentit, nec hepar fortasse, nec lien. FA. Proinde in quibusdam partibus animat tantum ac vegetat. EU Ita videtur. FA. Si in uno homine facit haec omnia eadem anima, consequitur, ut foetus in utero materno statim ut augescit, quod est vitae signum, simul et sentiat et intelligat; nisi forte unius hominis initio plures sunt animae, deinde ceteris cedentibus, una peragit omnia: ita ut primum homo fuerit planta,

mox animal, postremo homo. EU. Quod dicis, fortasse non absurdum videatur Aristoteli. Nobis probabilius est, simul cum vita infundi rationalem animam, sed quae, velut igniculus, immersa materiae supra modum humidae nondum queat exserere vires suas. FA. Animus igitur illigatus est corpori, quod agit movetque? EU. Non aliter quam testudo domui, quam circumfert. FA. Eam movet quidem, sed sic ut simul moveatur, quemadmodum gubernator flectit navem quo vult, sed ipse interim cum navi movetur. EU. Imo quemadmodum sciurus volvit caveam rotatilem, mobilis interim et ipse. FA. Sic et afficit anima corpus, ac vicissim afficitur? EU. Sane quod ad operationes attinet. FA. Ergo quod ad naturam pertinet, par est anima morionis animae Salomonis. EU. Nihil absurdum. FA. Itaque pares sunt et angeli, quandoquidem carent materia, quae parit, ut ais, inaequalitatem. EU. Iam satis philosophiae. Quin potius haec theologos torqueant; nos hoc agamus, quod coepimus. Si tota mater esse vis, cura corpusculum infantuli tui, quo posteaquam sese explicuit ex vaporibus mentis igniculus, bonis et commodis organis utatur. Quoties audis puerum tuum vagientem, crede illum hoc abs te flagitare. Quum vides in pectore duos istos veluti fonticulos turgidos ac lacteo liquore vel suapte sponte manantes, crede, naturam admonere te tui officii. Alioqui quum infans iam fari meditabitur, ac blanda balbutie te mammam vocabit, qua fronte hoc audies ab eo, cui mammam negaris, et ad conductitiam mammam relegaris, perinde quasi caprae aut ovi subiecisses? Ubi iam erit fandi potens, quid si te pro matre vocet semimatrem? Virgam expedies, opinor. Atqui vix semimater est, quae recusat alere, quod peperit. Potior geniturae pars est nutricatio teneri puelli. Alitur enim non solum lacte, sed et fragrantia materni cor-

poris; requirit eundem liquorem iam notum et familiarem, quem hausit in corpore, et unde coaluit. Atque ego quidem sum in hac sententia, ut existimem, in pueris ex lactis natura et indolem vitiari, non aliter quam in frugibus et plantis terrae succus mutat ingenium eius quod alit. An putas temere vulgo dici, *Iste malitiam cum lacte nutricis imbibit?* Ne illud quidem opinor, quod a Graecis dici solet, *Ut nutrices*, quum significant aliquem male pasci: paullulum enim praemansi in os inserunt infantis, maximam partem deglutiunt ipsae. Proinde ne peperit quidem, quae quod nixa est, mox abiicit. Istuc enim abortire est, non parere. Et in tales foeminas mihi competere Graecorum videtur etymologia, qui *μήτηρ* dici putant a *μὴ τηρεῖν*, hoc est, a non servando. Nam prorsus conductitiam nutricem infantulo adhuc a matre tepenti adsciscere, genus est expositionis. FA. Accederem, ni delecta esset mulier, in qua nihil desideres. EU. Ut nihil referat, quod lac bibat mollis infantia, quam salivam cum praemanso cibo deglutiat; ut talis contigerit nutrix, qualem haud scio an ulla reperiatur; an putas ullam esse, quae nutricationis omne taedium devorare possit, quemadmodum mater? sordes, assessiones, vagitus, morbos, servandi nunquam satis diligentem curam? Si est quae pariter amet, ut mater, erit quae pariter curet. Quin et illud fiet ut segnius amet te filius, nativa illa caritate velut in duas matres distracta, nec tu simili pietate duceris erga filium: ut iam grandior minus libenter sit obtemperaturus iussis tuis, et tu frigidius illius curam habitura, in cuius moribus fortasse videbis nutricem. Praecipuus autem discendi gradus est mutuus inter docentem ac discentem amor. Ergo si nihil decesserit illi nativae pietatis fragrantiae, facilius illi instillabis praecepta recte vivendi. Neque enim heic parum valet

mater, vel ob hoc, quod materiam tractet mollissimam et in omnia sequacem. FA. Ut video, non tam facilis est res peperisse, quam vulgus existimat. EU. Si mihi parum habes fidei, en tibi Paulus aperte de muliere loquens: *Salva*, inquit, *fiet per liberorum generationem* *). FA. Salva est igitur quae peperit? EU. Nequaquam; sed addit, si liberi permanserint in fide. Nondum absolvisti genitricis munus, nisi primum tenerum corpusculum filii, mox animum aeque mollem recta educatione finxeris. FA. Atqui istuc matribus in manu non est, ut filii perseverent in pietate. EU. Fortassis; sed tantum habet momenti vigilans admonitio, ut Paulus existimet matribus imputandum, si liberi degenerent a piis moribus. Denique, si praestiteris quod in te situm est, Deus opem suam coniunget cum tua diligentia. FA. Mihi quidem, Eutrapele, tua persuasit oratio, si queas idem persuadere parentibus et marito. EU. Istuc ad me recipio, modo tu me tuo iuves suffragio. FA. Polliceor. EU. Sed licetne videre puellum? FA. Licet maxime. Heus Syrisca, voca nutricem una cum infante. EU. Scitus admodum puer. Vulgo dicitur veniam deberi primum experienti. At tu prima statim experientia summam artis expressisti. FA. Non est sculptilis imago, ut arte sit opus. EU. Verum; sed fusile sigillum est. Utcunque res habet, felicissime cecidit: utinam pari felicitate cadant imagines, quas intexis aulaeis. FA. At tu contra felicius pingis, quam gignis. EU. Sic visum est naturae cum omnibus paria facere. Quam solicita est natura, ne quid pereat! Duos homines in uno repraesentavit: nasus et oculi patrem referunt, frons ac mentum matrem exprimunt. An tu posses hoc tam carum pignus alienae fidei concredere? Mihi bis crudeles videntur esse, quae id facere sustinent; quandoquidem non solum faciunt id infantis, quem

*) Verba Pauli exstant in 1. Epist. ad Timoth. Cap. 2. v. 15

ablegant, periculo, verum etiam suo, propterea quod in his lac aversione corruptum saepenumero periculosos morbos pariat. Itaque fit, ut, dum unius formae corporis consulunt, parum consulant duorum corporum vitae: dumque cavent, ne contingat praeproperum senium, coniiciunt sese in mortem praeproperam. Quod est inditum puero nomen? FA. Cornelius. EU. Hoc erat nomen avi paterni. Utinam virum integerrimum et moribus nobis referat! FA. Dabitur opera, quod quidem in nobis erit. Sed heus Eutrapele, unum quiddam obnixe te rogarim. EU. Imo puta me tuum esse mancipium; imperabis et impetrabis quae voles. FA. Proinde non prius te manumittam, quam hoc mihi beneficium coeptum absolvas. EU. Quodnam? FA. Ut praescribas mihi primum, quibus rationibus queam infantis valetudini consulere: deinde quum erit firmior, quibus rudimentis ad pietatem praeparandus sit rudis animus. EU. Id faciam lubens, pro mea quidem sapientia; sed proximo colloquio: nunc orator adeo maritum ac parentes. FA. Precor exorator ut sies.

PEREGRINATIO RELIGIONIS ERGO.

MENEDEMUS, OGYGIUS.

ME. Quid hoc novae rei? Nonne Ogygium vicinum meum video, iam totos sex menses non visum cuiquam? Interisse rumor erat. Ipsus est, nisi prorsus hallucinor. Adibo ac salvere iubebo. Salvus sis, Ogygi. OG. Salve et tu, Menedeme. ME. Quae regio te nobis reddidit incolumem? Nam tristis rumor heic sparserat, te navigasse Stygiam paludem. OG. Imo, gratia superis, sic interim valui, ut vix unquam antehac melius. ME. Ita semper vanitatis coarguas eiusmodi rumores. Sed quid istuc ornatus

mater, vel ob hoc, quod materiam tractet mollissimam et in omnia sequacem. FA. Ut video, non tam facilis est res peperisse, quam vulgus existimat. EU. Si mihi parum habes fidei, en tibi Paulus aperte de muliere loquens: *Salva*, inquit, *fiet per liberorum generationem* *). FA. Salva est igitur quae peperit? EU. Nequaquam; sed addit, si liberi permanserint in fide. Nondum absolvisti genitricis munus, nisi primum tenerum corpusculum filii, mox animum aeque mollem recta educatione finxeris. FA. Atqui istuc matribus in manu non est, ut filii perseverent in pietate. EU. Fortassis; sed tantum habet momenti vigilans admonitio, ut Paulus existimet matribus imputandum, si liberi degenerent a piis moribus. Denique, si praestiteris quod in te situm est, Deus opem suam coniunget cum tua diligentia. FA. Mihi quidem, Eutrapele, tua persuasit oratio, si queas idem persuadere parentibus et marito. EU. Istuc ad me recipio, modo tu me tuo iuves suffragio. FA. Polliceor. EU. Sed licetne videre puellum? FA. Licet maxime. Heus Syrisca, voca nutricem una cum infante. EU. Scitus admodum puer. Vulgo dicitur veniam deberi primum experienti. At tu prima statim experientia summam artis expressisti. FA. Non est sculptilis imago, ut arte sit opus. EU. Verum; sed fusile sigillum est. Utcunque res habet, felicissime cecidit: utinam pari felicitate cadant imagines, quas intexis aulaeis. FA. At tu contra felicius pingis, quam gignis. EU. Sic visum est naturae cum omnibus paria facere. Quam solicita est natura, ne quid pereat! Duos homines in uno repraesentavit: nasus et oculi patrem referunt, frons ac mentum matrem exprimunt. An tu posses hoc tam carum pignus alienae fidei concredere? Mihi bis crudeles videntur esse, quae id facere sustinent; quandoquidem non solum faciunt id infantis, quem

*) Verba Pauli exstant in 1. Epist. ad Timoth. Cap. 2. v. 15

ablegant, periculo, verum etiam suo, propterea quod in his lac aversione corruptum saepenumero periculosos morbos pariat. Itaque fit, ut, dum unius formae corporis consulunt, parum consulant duorum corporum vitae: dumque cavent, ne contingat praeproperum senium, coniiciunt sese in mortem praeproperam. Quod est inditum puero nomen? FA. Cornelius. EU. Hoc erat nomen avi paterni. Utinam virum integerrimum et moribus nobis referat! FA. Dabitur opera, quod quidem in nobis erit. Sed heus Eutrapele, unum quiddam obnixe te rogarim. EU. Imo puta me tuum esse mancipium; imperabis et impetrabis quae voles. FA. Proinde non prius te manumittam, quam hoc mihi beneficium coeptum absolvas. EU. Quodnam? FA. Ut praescribas mihi primum, quibus rationibus queam infantis valetudini consulere: deinde quum erit firmior, quibus rudimentis ad pietatem praeparandus sit rudis animus. EU. Id faciam lubens, pro mea quidem sapientia; sed proximo colloquio: nunc orator adeo maritum ac parentes. FA. Precor exorator ut sies.

PEREGRINATIO RELIGIONIS ERGO.

MENEDEMUS, OGYGIUS.

ME. Quid hoc novae rei? Nonne Ogygium vicinum meum video, iam totos sex menses non visum cuiquam? Interisse rumor erat. Ipsus est, nisi prorsus hallucinor. Adibo ac salvere iubebo. Salvus sis, Ogygi. OG. Salve et tu, Menedeme. ME. Quae regio te nobis reddidit incolumem? Nam tristis rumor heic sparserat, te navigasse Stygiam paludem. OG. Imo, gratia superis, sic interim valui, ut vix unquam antehac melius. ME. Ita semper vanitatis coarguas eiusmodi rumores. Sed quid istuc ornatus

est? obsitus es conchis imbricatis, stanneis ac plumbeis imaginibus oppletus undique, culmeis ornatus torquibus; brachium habet ova serpentum *). OG. Visi divum Iacobum Compostellanum, et hinc reversus Virginem Parathalassiam apud Anglos percelebrem; quin potius hanc revisi: nam ante annos tres inviseram. ME. Animi gratia, ut arbitror. OG. Imo religionis caussa. ME. Istam, opinor, religionem docuerunt te Graecae litterae. OG. Mater uxoris voto sese obstrinxerat, ut si filia peperisset masculum vitalem, ego divo Iacobo praesens praesenti salutem dicerem et gratias agerem. ME. Salutasti divum tuo dumtaxat et socrus nomine? OG. Imo totius familiae verbis. ME. Equidem arbitror nihilo minus salutis futurum fuisse familiae, etiamsi Iacobum insalutatum reliquisses. Sed obsecro, quid respondit agenti gratias? OG. Nihil, sed offerenti munus visus est arridere et capite leviter annuere; simulque porrexit hoc imbricatum putamen. ME. Cur ista potius donat, quam alia? OG. Quoniam his abundat suggerente vicino mari. ME. O benignum divum, qui et obstetricatur parturientibus et operam dat hospitibus! Verum quodnam istuc novum vovendi genus, ut otiosus aliis laborem imponat aliquis? Si tu te voto adstringeres, ut si quod ageres feliciter cederet, ego ieiunarem bis in hebdomade, an credis me facturum quod vovisses? OG. Non credo, etiamsi tu ipse tuo nomine vovisses. Nam tibi divis os oblinere ludus est. At socrus est; mos gerendus erat. Nosti mulierum affectus, et mea quoque referebat. ME. Si non praestitisses votum, quid erat periculi? OG. Non poterat me divus vocare in ius, fateor: sed poterat in posterum esse surdus ad vota mea, aut

*) Globulos istos, quibus utuntur Pontificii ad numerandas preces, appellat ova serpentum, quia illa sic cohaerent quum prodeunt.

tacitus aliquid calamitatis immittere in meam familiam. Nosti principum mores. ME. Dic mihi, quid valet agitque vir optimus Iacobus? OG. Multo frigidius solito. ME. Quid est in caussa? senium? OG. Nugator, scis divos non senescere. Verum haec nova persuasio, quae late per orbem divagatur, facit ut infrequentius salutetur solito: et si qui veniunt, salutant tantum; nihil aut quam minimum donant, dictitantes eam pecuniam rectius collocari in egenos. ME. Impia persuasio! OG. Itaque tantus apostolus, qui solet totus gemmis et auro fulgere, nunc stat ligneus, vix sebaceam habens candelam. ME. Si verum est, quod audio, periculum est, ne reliquis divis idem veniat usu. OG. Imo circumfertur epistola, quam hac de re scripsit ipsa Virgo Maria. ME. Quae Maria? OG. Quae cognomen habet a lapide. ME. Apud Rauracos, ni fallor *). OG. Ea est. ME. Lapideam igitur divam mihi narras. Sed cui scripsit? OG. Nomen ipsa indicat epistola. ME. Per quem missa est? OG. Haud dubie quin per angelum, qui posuerat scriptam in suggesto, unde concionatur is, ad quem scripta est. Et ne quid fraudis suspiceris, videbis epistolam *αὐτόγραφον*. ME. Itane agnoscis manum angeli, qui est virgini ab epistolis? OG. Quidni? ME. Quo tandem argumento? OG. Legi epitaphium Bedae **), quod ab angelo insculptum est: elementorum figurae per omnia congruunt. Legi et syngrapham divo Aegidio missam ***): congruunt

*) *Rauraci* populi ad Rhenum, Helvetiis vicini, Basileensis territorii incolae. Vide Iul. Caesarem lib. 1. et 7.

**) *Beda*, monachus Britannus, ob vitae modestiam venerabilis dictus, vixit Sec. VIII. Corpus eius Genuae conditum falso proditur, eiusdemque epitaphium ab angelis insculptum fingitur.

***) Nota est fabula de Carolo Magno, qui quum desperaret veniam admissorum, S. Aegidius, si Diis placet, impetravit

An non haec satis arguunt rem? ME. Fasne est inspicere? OG. Fas, si deieres te taciturum. ME. Oh lapidi dixeris. OG. Iam sunt et lapides hoc nomine infames, quod nihil celent *) ME Muto igitur dicito, si lapidi parum fidis. OG. Hac lege recitabo: tu fac utramque arrigas aurem. ME. Arrexi. OG *Maria mater Iesu Glaucopluto* **) *S. D. Quod Lutherum sequutus strenue suades, supervacaneum esse invocare divos, a me quidem isto nomine bonam magnamque inisti gratiam, scito. Nam antehac tantum non enecabar improbis mortalium opplorationibus. Ab una postulabantur omnia, quasi filius meus semper infans esset, quia talis fingitur pingiturque in sinu meo, ut ex nutu matris adhuc pendeat, neque quidquam ausit negare petenti, videlicet metuens, ne si quid neget roganti, ego vicissim ipsi negem mammam sitienti. Et nonnunquam ea petunt a virgine, quae verecundus iuvenis vix auderet petere a lena, quaeque me pudet literis committere. Interim negotiator, lucri caussa navigaturus in Hispaniam, committit mihi pudicitiam suae concubinae. Et virgo deo sacra, abiecto velo fugam adornans, deponit apud me famam integritatis suae, quam ipsa tendit prostituere. Occlamat mihi miles impius, et ad lanienam conductus: Beata virgo, da praedam opimam. Occlamat aleator: Fave diva; pars lucri tibi decidetur. Et si parum faveat alea, me conviciis lacerant, maleque precantur, quae non adfuerim sceleri. Occlamat quae quaestui turpi semet exponit: Da proventum uberem. Si quid negem, illico reclamant: Ergo ne sis mater misericor-*

epistolam ab angelo, continentem hunc versiculum: *Aegidii merito Caroli peccata remitto.*

*) Loquitur de lapide Lydio, qui et index dictus, quod auri bonitatem indicet. De Batto in hunc lapidem verso lege fabulam in Ovidii Metamorph. lib. 2.

**) Nomen sacerdotis fictum.

diae. Aliorum vota non tam impia sunt, quam inepta. Clamat innupta: Maria, da mihi formosum ac divitem sponsum. Clamat nupta: Da mihi bellos catulos. Clamat gravida: Da mihi facilem partum. Clamat anus: Da diu vivere sine tussi sitique. Clamat senex delirus: Da repubescere. Clamat philosophus: Da nodos insolubiles nectere. Clamat sacerdos: Da sacerdotium opimum. Clamat episcopus: Serva meam ecclesiam. Clamat nauta: Da prosperos cursus. Clamat praefectus: Ostende mihi filium tuum antequam moriar. Clamat aulicus: Da vere confiteri in mortis articulo. Clamat rusticus: Da tempestivam pluviam. Clamat rustica: Serva gregem et armentum incolume. Si quid renuo, illico sum crudelis. Si relego ad filium, audio: Vult ille quidquid tu vis. Itane ego sola et mulier et virgo dabo operam navigantibus, belligerantibus, negotiantibus, ludentibus aleam, nubentibus, parturientibus, satrapis, regibus et agricolis? Atqui quod dixi, minimum est prae his quae patior. Sed his negotiis nunc multo minus gravor: quo quidem nomine tibi gratias agerem maximas, nisi commodum hoc incommodum maius secum traheret: plus est otii, sed minus est honorum, minus est opum. Ante salutabar Regina coelorum, Domina mundi: nunc vix a paucis audio, Ave Maria. Ante vestiebar gemmis et auro, abundabam mutatoriis, deferebantur aurea gemmeaque donaria: nunc vix tegor dimidiato palliolo, eoque corroso a muribus. Proventus autem annui vix tantum est, ut alam miserum aedituum qui accendat lucernulam aut candelam sebaceam. Atque haec tamen poterant ferri, ni maiora etiam moliri dicereris. Huc tendis, ut aiunt, ut quidquid usquam est divorum, exigas ex aedibus sacris. Etiam atque etiam vide quid agas. Non deest aliis divis quo suam ulciscantur iniuriam. Eiectus e templo Petrus potest tibi vicissim occludere regni coelo-

stis ostium ; Paulus habet gladium ; Bartholomaeus cultro armatus est ; Gulielmus sub pallio monachi totus armatus est, non sine gravi lancea. Quid autem agas cum Georgio, et equite et cataphracto, hasta simul et gladio formidabili ? Nec inermis est Antonius ; habet sacrum ignem. Sunt item et ceteris sua vel arma vel mala, quae, quibus volunt, immittunt. Me vero quantumvis inermem, non tamen eiicies, nisi simul eiecto filio, quem ulnis teneo. Ab hoc non me patiar divelli : aut hunc una mecum extrudes, aut utrumque relinques, nisi mavis habere templum sine Christo. Haec te scire volui : tu cogita, quid mihi respondendum censeas. Nam mihi plane res cordi est. Ex aede nostra lapidea, Calendis Augusti, anno filii mei passi 1524. *Virgo lapidea mea manu subscripsi.* ME. Minax profecto ac formidabilis epistola. Cavebit, opinor, Glaucoplutus. OG. Si sapit. ME. Quamobrem non eadem de re scripsit huic optimus ille Iacobus ? OG. Nescio : nisi quod longius abest, et his temporibus intercipiuntur omnes epistolae. ME. Sed quis Deus te redegit in Angliam ? OG. Ventus illuc invitabat mire secundus, atque id propemodum eram pollicitus divae Parathalassiae, me post biennium ipsam revisurum. ME. Quid petiturus ab illa ? OG. Nihil novi, nisi illa vulgaria, familiam incolumem, rem uberiorem, longaevam laetamque vitam in hoc seculo, et perennem felicitatem in futuro. ME. Non poterat eadem praestare Virgo mater apud nos ? Habet Antverpiae templum longe augustius, quam in Parathalasso. OG. Haud nego posse, verum aliis in locis alia largitur, sive sic visum est animo illius, sive, ut est benigna, semet in hoc nostris affectibus accommodat. ME. De Iacobo frequenter audivi : sed obsecro te, describe mihi regnum istius Parathalassiae. OG. Equidem expediam quam potero paucissimis. Celeberrimum nomen est per universam An-

gliam, nec temere reperias in ea insula qui speret res suas fore salvas, quin illam quotannis aliquo munusculo pro facultatum modulo salutarit. ME. Ubi habet? OG. Ad extremum Angliae finem, inter occidentem et septemtrionem, haud procul a mari, passuum fere tribus millibus. Vicus est vix alia re victitans, quam commeantium frequentia. Collegium est Canonicorum, sed quibus a Latinis regulae cognomen additur; medium genus inter monachos et canonicos, quos seculares appellant. ME. Amphibios mihi narras; quod genus est fiber. OG. Imo et crocodilus. Sed omissis cavillis, tribus verbis expediam quod vis. In odiosis canonici sunt, in favorabilibus monachi. ME. Adhuc mihi quidem aenigma refers. OG. Quin addam apodixim mathematicam. Si Romanus pontifex fulmine feriat omnes monachos, tum canonici fuerint, non monachi: sin idem permittat omnibus monachis uxorem ducere, tum fuerint monachi. ME. O novos favores! utinam abducant et meam! OG. Sed ut ad rem: Collegium hoc vix alios habet proventus, quam ex liberalitate Virginis. Nam maiora quidem donaria servantur. Ceterum si quid est nummorum aut levioris pretii, cedit in alimoniam gregis et praefecti, quem illi Priorem vocant. ME. Probae vitae? OG. Non illaudatae; pietate ditiores, quam annuo censu. Templum est nitidum et elegans; verum in eo non habitat Virgo, sed illud honoris gratia cessit filio. Illa suum habet templum, ut dextra sit filio. ME. Dextra? Quo igitur spectat filius? OG. Bene mones. Quum occidentem spectat, dextram habet matrem: ubi se vertit ad solis exortum, sinistra est. Nec heic tamen habitat; nondum enim aedificium est absolutum, et locus est undique perflabilis, patentibus ostiis, patentibus fenestris; et in propinquo est Oceanus ventorum pater. ME. Durum! Ubi igitur habet illa?

OG. In eo templo, quod inabsolutum dixi, est sacellum angustum, ligneo tabulatu constructum, ad utrumque latus per angustum ostiolum admittens salutatores. Lumen est exiguum, nec fere nisi ex cereis; fragrat odor naribus gratissimus. ME. Haec omnia congruunt religioni. OG. Imo si introspicias, Menedeme, dicas divorum esse sedem; adeo gemmis, auro, argentoque nitent omnia. ME. Accendis animum, ut eo me conferam. OG. Haud poenituerit itineris. ME. Nihil est illic olei sacri? OG. Inepte. Oleum istud non resudat nisi e sepulcris divorum, velut Andreae et Catharinae. Maria sepulta non est. ME. Erravi, fateor. Sed absolve fabulam. OG. Quo latius se spargat religio, alia aliis locis ostenduntur. ME. Et fortassis ut uberior sit largitio, iuxta illud, *Fit cito per multas praeda petita manus* *). OG. Et nusquam non praesto sunt mystagogi. ME. Ex canonicis? OG. Nequaquam: illi non adhibentur, ne per occasionem religionis alienentur a religione, ac dum observant virginem, parum ipsi consulant suae virginitati. Tantum in intimo sacello, quod dixi conclave divae Virginis, adstat altari canonicus quidam. ME. In quem usum? OG. Ut recipiat servetque quod datur. ME. An dant qui nolint? OG. Minime; sed nonnullos pius quidam pudor huc adigit, ut dent adstante quopiam, non daturi si testis abesset: aut largius dant aliquanto, quam erant daturi. ME. Affectum humanum dicis, et mihi non inexpertum. OG. Imo vero sunt quidam adeo dediti sanctissimae Virgini, ut dum simulant sese munus imponere altari, mira dexteritate suffurentur, quod alius posuerat. ME. Fac nullum adstare: an non in tales illico fulminaret Virgo? OG. Qui magis id faceret Virgo, quam ipse pater aethereus, quem non verentur nudare suis ornamentis, vel perfosso templi pariete?

*) Exstat versus in Nasonis Amorum lib. I. Eleg. 8.

ME. Non satis mihi constat, utrum magis debeam admirari; illorumne impiam confidentiam, an Dei lenitatem. OG. Ad latus itaque septentrionale porta quaedam est, non templi, ne quid erres, sed septi, quo tota clauditur area templo adiacens. Ea ostiolum habet perpusillum, quale videmus in valvis nobilium, ut, qui velit ingredi, primum tibiam periculo exponere cogatur, deinde caput etiam submittat. ME. Profecto tutum non fuerit ad hostem ingredi per tale ostiolum. OG. Recte coniectas. Narrabat mystagogus olim virum equestris ordinis, equo insidentem, per hoc ostium elapsum e manibus inimici, qui iam fugienti imminebat. Ibi miser desperans sui, subita cogitatione salutem suam commendavit divae Virgini, quae erat in proximo. Nam ad huius aram fugere decreverat, si valva patuisset. Et ecce rem inauditam. Subito totus eques erat intra septa templi, altero frustra foris insaniente. ME. Et faciebat tam admirandae narrationis fidem? OG. Maxime. ME. Id quidem non admodum facile apud te hominem philosophum. OG. Ostendebat in ostio laminam cupream clavis affixam, quae habebat imaginem equitis servati, eoque cultu quo tum Anglica gens utebatur, quem et in vetustioribus picturis videmus: quae si non mentiuntur, frigebant id aetatis tonsores et qui pannos tingunt ac texunt. ME. Qui sic? OG. Quia barbatus erat non aliter quam caprae; et universa vestis nullam habebat rugam, adeoque non erat maior corpore, ut strictu corpus ipsum redderet angustius. Erat et altera lamina, cellae figuram ac magnitudinem referens. ME. Iam dubitare fas non erat. OG. Subter ostiolum erat cratis ferrea, quae peditem tantum transmitteret. Non conveniebat ut equus post eum calcaret locum, quem prius eques virgini consecrasset. ME. Et merito. OG. Hinc ad orientem est sacellum prodigiis plenum:

eo me confero. Excipit alius mystagogus. Illic oravimus paullisper. Mox exhibetur nobis articulus humani digiti, e tribus maximi: exosculor: deinde rogo cuius sint reliquiae. Ait, Sancti Petri. Num Apostoli, inquam? Aiebat. Deinde contemplans magnitudinem articuli, qui gigantis videri potuerit: Oportuit, inquam, Petrum fuisse virum praegrandi corpore. Ad hanc vocem e comitibus quidam in cachinnum solutus est: id certe moleste tuli. Nam si is siluisset, aedituus nos nihil celasset reliquorum. Eum tamen utcunque placavimus, datis aliquot drachmis. Ante aediculam erat tectum. quod aiebat hiberno tempore, quum nix obtexisset omnia, eo subito fuisse delatum e longinquo. Sub eo tecto putei duo ad summum pleni: fontis venam aiunt esse sacram divae Virgini; liquor est mire frigidus, efficax medicando capitis stomachique doloribus. ME. Si frigida medetur doloribus capitis et stomachi, posthac et oleum exstinguet incendium. OG. Miraculum audis, o bone: alioqui quid esset miraculi, si frigida sedaret sitim? ME. Et ista sane est una pars fabulae. OG. Affirmabant eum fontem derepente prosilisse e terra iussu sanctissimae Virginis. Ego cuncta diligenter circumspiciens rogabam, quot essent anni, quod ea domuncula fuisset eo deportata: dixit, aliquot secula. Alioqui parietes, inquam, non prae se ferunt aliquid vetustatis. Non repugnabat. Ne columnae quidem hae ligneae. Non negabat esse nuper positas, et res ipsa loquebatur. Deinde haec, inquam, tecti culmea arundineaque materia videtur esse recentior. Assentiebatur. Ac ne trabes quidem hae, inquam, transversae, nec ipsa tigna, quae culmos sustinent, videntur ante multos annos posita. Annuebat. Atqui quum iam nulla casae pars superesset: unde igitur constat, inquam, hanc esse casulam illam e longinquo delatam? ME.

Obsecro quomodo sese ab hoc nodo expediebat aedituus? OG. Scilicet incunctanter ille ostendit nobis pervetustam ursi pellem tignis affixam; ac propemodum irrisit nostram tarditatem, qui ad tam manifestum argumentum non haberemus oculos. Itaque persuasi, et tarditatis culpam deprecati, vertimus nos ad coeleste lac beatae Virginis. ME. O matrem filii simillimam! ille nobis tantum sanguinis sui reliquit in terris; haec tantum lactis, quantum vix credibile est esse posse uni mulieri uniparae, etiamsi nihil bibisset infans. OG. Idem caussantur de cruce Domini, quae privatim ac publice tot locis ostenditur, ut si fragmenta conferantur in unum, navis onerariae iustum onus videri possint; et tamen totam crucem suam baiulavit Dominus. ME. An non tibi quoque mirum videtur? OG. Novum fortasse dici possit, mirum nequaquam, quum Dominus, qui haec auget pro suo arbitrio, sit omnipotens. ME. Pie tu quidem interpretaris: at ego vereor ne multa talia fingantur ad quaestum. OG. Non arbitror Deum passurum, si quis ipsum ad istum irrideat modum. ME. Imo quum a sacrilegis spoliatur et mater et filius et pater et spiritus, ne tantulum quidem sese commovent interdum, ut vel nutu vel crepitu deterreant scelestos. Tanta est numinis lenitas. OG. Sic est: sed audi reliqua. Id lac servatur in altari summo; in cuius medio Christus, ad dextram mater, honoris gratia. Lac enim matrem repraesentat. ME. Conspicuum est igitur? OG. Videlicet inclusum crystallo. ME. Liquidum igitur. OG. Quid liquidum mihi narras, quum fusum sit ante annos mille quingentos? Concretum est; dicas cretam tritam, alboque ovi temperatam. ME. Quin igitur nudum ostentant? OG. Ne contaminetur virorum osculis lac virgineum. ME. Probe dicis. Nam sunt, opinor, qui os admoveant nec purum nec virgineum. OG. Ubi nos videt

mystagogus, accurrit, lineam vestem induit, sacram stolam addidit cervici, procubuit religiose, et adoravit: mox nobis lac sacrosanctum osculandum porrexit. Heic in extremo altaris gradu religiose procubuimus et ipsi; Christoque primum salutato, Virginem oratiuncula tali, quam in hoc ipsum pararam, appellavimus: *Virgo parens, quae tuis virgineis uberibus lactare meruisti coeli terraeque dominum filium tuum Iesum, optamus, ut illius sanguine purificati proficiamus, et nos ad felicem illam infantiam columbinae simplicitatis, quae nescia malitiae, fraudis ac doli, lac evangelicae doctrinae concupiscit assidue, donec proficiat in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi, cuius felici consortio frueris in aeternum, cum patre et spiritu sancto. Amen.* ME. Pia sane deprecatio. Quid illa? OG. Visus est uterque annuere, nisi me fallebant oculi. Nam subsilire videbatur sacrum lac, et candidior aliquanto affulgebat eucharistia. Interim mystagogus ad nos accessit, tacitus quidem, sed tabellam porrigens, qualem apud Germanos offerunt qui in pontibus telos *) exigunt. ME. Equidem saepenumero male precatus sum illis petacibus tabellis, quum per Germaniam iter facerem. OG. Dedimus drachmas aliquot, quas ille obtulit Virgini. Mox per interpretem eius linguae pulchre peritum, et iuvenem blandae cuiusdam eloquentiae (nomen erat, ni fallor, Robertus Aldrisius) percunctatus sum, quam potui civilissime, quibus argumentis cognitum haberet, hoc esse lac Virginis. Id ego sane pio studio scire cupiebam, quo possem impiis quibusdam haec omnia ridere solitis os obturare. Primum mystagogus obducta fronte obticuit: iussi ut interpres instaret; sed blandius etiam. Ille vero blandissime, adeo ut, si matrem ipsam nuper puerperam talibus verbis appellasset, non fuerit aegre

*) Τέλος, id est, tributum, sive vectigal.

latura. At mystagogus tanquam afflatus numine quopiam, nos intuens oculis stupentibus, ac velut horrore vocem blasphemam execrantibus, Quid opus, inquit, ista percunctari, quum habeatis tabulam authenticam? Et omnino videbatur nos ut haereticos eiecturus, nisi drachmae delinissent hominis ferociam. ME. Quid vos interim? OG. Nos? quid censes? Non aliter quam fuste icti, aut fulmine tacti, nosmet illinc subduximus, suppliciter audaciae veniam comprecati: sic enim convenit in rebus sacris. Inde proficiscimur ad aediculam, hospitium divae Virginis. Huc euntibus aperit sese quidam hierophanta ex illis Minoribus *); nosque veluti noscitans intuetur: aliquantulum progressis occurrit alius, itidem contemplans nos: post etiam tertius. ME. Fortasse cupiebant te pingere. OG. At ego longe diversum suspicabar. ME. Quid istuc? OG. Sacrilegum quempiam suppilasse nonnihil ex mundo sacrae Virginis, et in me suspicionem intentam esse. Itaque sacellum ingressus tali precatiuncula saluto matrem Virginem: *O sola foeminarum omnium mater et virgo, mater felicissima, virgo purissima; nunc te puram impuri visimus, salutamus, donariolis nostris utcunque colimus: utinam donet nobis filius tuus, ut sanctissimos tuos mores imitantes mereamur et nos per spiritus sancti gratiam spiritualiter dominum Iesum intimis animi visceribus concipere, semelque conceptum nunquam amittere. Amen.* Simulque exosculatus aram deposui drachmas aliquot, et abii. ME. Quid heic Virgo? Nullone nutu dedit signum auditae precatiunculae? OG. Lumen, ut dixi, erat ambiguum, et illa stabat in tenebris ad dextrum latus altaris. Postremo me sic deiecerat oratio prioris

*) Franciscanis. Nam Franciscus iste suos sectatores divisit in fratres hosce *Minores*, quibus ipse se associavit, *Clarissas*, et *Poenitentes*.

mystagogi, ut non auderem oculos attollere. ME. Istius igitur profectionis non erat admodum laetus exitus. OG. Imo multo laetissimus. ME. Reddidisti animum: nam mihi quoque cor in genua deciderat, ut tuus loquitur Homerus *). OG. A prandio repetimus templum. ME. Audebas, suspectus sacrilegii? OG. Fortassis; sed ipse mihi suspectus non eram. Nescit pavorem mens sibi bene conscia. Trahebat me tabulae visendae cupiditas, ad quam mystagogus nos relegarat. Eam diu quaesitam tandem invenimus: verum in alto defixam, ut non quibuslibet oculis legi posset. Mihi tales sunt oculi, ut nec Lynceus dici possim, nec omnino lusciosus. Itaque legentem Aldrisium oculis obiter assectatus sum, nec illi satis fidens in re tanta. ME. Excussa est omnis dubitatio? OG. Puduit me mei, qui subdubitassem; adeo res tota illi ponebatur ob oculos; nomen, locus, res ut erat ordine gesta: breviter, nihil omissum. Dictus est Gulielmus Lutetiae natus, vir pius quum alias, tum praecipue religiosus in conquirendis toto orbe divorum reliquiis. Is peragratis regionibus plurimis, monasteriis ac templis undique lustratis, tandem pervenit Constantinopolim. Nam huius Gulielmi frater illic agebat Episcopum. Is iam adornantem reditum admonuit, esse virginem quandam Deo dicatam, quae lac haberet Virginis matris: abunde felicem futurum si vel precario, vel pretio, vel arte portionem aliquam posset nancisci. Nam ceteras reliquias omnes, quas hactenus collegerat, nihil esse ad tam sacrum lac. Ibi Gulielmus non conquievit, donec exorat dimidium eius lactis. Eo thesauro plus quam Croesus sibi videbatur. ME. Quidni? et quidem praeter spem. OG. Recta domum properat: in itinere morbus occupat. ME. Ut nihil est in re-

*) Loquitur ita Homer. Iliad. O. v. 280. Τάρβησαν, πᾶσιν δὲ παραὶ ποσὶ κάππεσε θυμός.

bus humanis nec diu nec undiquaque felix! OG. Ubi videt periculum, accersit clam Gallum, fidissimum eius peregrinationis comitem; et religiose stipulatur silentium: committit illi lac, ea lege, ut si incolumis domum redeat, deponat eum thesaurum in ara divae Virginis, quae colitur Lutetiae in augusto templo, utrinque Sequanam praeterlabentem intuens: et amnis ipse videtur honoris gratia decedere numini Virginis. Ut rem in pauca conferam, sepultus est Gulielmus: alter properat; et hunc morbus corripit. Is desperans sui, tradit Anglo comiti lac, sed multis obtestationibus adstricto, ut faceret, quod fuerat ipse facturus. Moritur hic; recipit ille, et in aram deponit lac canonicis eius loci praesentibus, qui tum temporis adhuc dicebantur regulares, quales adhuc sunt apud Divam Genovefam *). Ab his impetravit lactis dimidium. Id delatum in Angliam tandem in Parathalassum detulit, huc vocante mentem illius afflatu spiritus. ME. Pulchre certe sibi constat haec narratio. OG. Imo ne qua residere posset dubitatio, adscripta erant nomina episcoporum a suffragiis **), qui lac illud invisentibus non absque munusculo, tantum impartierunt relaxationis, quantum ex suo dimenso largiri possunt ***). ME. Quantum id est? OG. Dierum quadraginta. ME. Etiam apud inferos dies est? OG. Certe tempus est. ME. Ubi totum hoc dimensum semel fuerint elargiti, non superest quod largiantur? OG. Minime. Subscatet enim subinde quod dent, ac plane diversum quiddam accidit heic atque in dolio Danaidum. Illud enim

*) Id est, in templo Petri et Pauli, quod est Lutetiae, constructum anno 499. a Clodoveo, hortatu istius Genovefae, quam divam vocant, ibi sepultae anno 521.

**) Qui sunt a suffragiis, i. e. qui suffragia dant.

***) Nam Pontifex Romanus tantum relaxationis concedit quantum velit; Episcopis vero certum modum praescripsit.

quum continenter impleatur, semper tamen inane est: hinc si semper haurias, nihilo tamen minus est in dolio. ME. Si centum hominum millibus largiantur quadraginta, singuli tantundem habent? OG. Tantundem. ME. Et si, qui ante prandium acceperunt quadraginta, rursus sub coenam poscerent quadraginta, praestone esset quod daretur? OG. Imo si hora eadem decies. ME. Utinam mihi tale scriniolum esset domi; non optarim nisi tres drachmas, modo sic scateant. OG. Quin optas ut totus fias aureus, tantundem accepturus ex voto? Verum ad fabulam redeo. Addebatur et illud pii cuiusdam candoris argumentum: lac Virginis, quod aliis compluribus in locis ostendebatur, satis quidem esse venerandum; hoc tamen ceteris esse venerabilius, quod illa abraderentur a saxis, hoc ex ipsis Virginis uberibus effluxisset. ME. Unde id constabat? OG. Oh! narrarat hoc virgo Constantinopolitana, quae lac dederat. ME. Et illi fortasse communicarat divus Bernardus *). OG. Sic arbitror. ME. Cui natu grandi contigit gustare lac ex eadem mamma, quam suxit puer Iesus. Unde miror, illum mellifluum dici potius quam lactifluum. Sed quomodo lac Virginis dicitur, quod non fluxit ex uberibus? OG. Fluxit et illud, sed saxo, cui forte lactans insidebat, exceptum concrevit; deinde volente Deo sic multiplicatum est. ME. Recte. Perge. OG. His itaque peractis, dum paramus abitum, obambulantes interim, et si quid offerretur spectatu dignum circumspectantes, rursum adsunt mystagogi; limis intuentur, digito subnotant, accurrunt, abeunt, recurrunt, nutant; videbantur compellaturi si fuisset audaciae satis. ME. Nihil ibi

*) Fuit hic Bernardus, natus Castellione Burgundiae oppido, Cisterciensis ordinis propagator, dein Clarevalensis Abbas. Vixit circa annum MCXV. Multa scripsit stylo suavi, unde mellifluus dictus

metuebas? OG. Imo faciem illis obverti, sic arridens et intuens, quasi ad compellandum invitarem. Tandem unus aggressus rogat quod mihi nomen esset: edo. Num is essem qui ante biennium affixisset votivam tabellam literis Hebraicis? Fatebar esse me. ME. Scribis Hebraice? OG. Minime; sed isti, quidquid non intelligunt, Hebraicum vocant. Mox accersitus, ut coniicio, venit illius collegii *πρῶτος ὕστερος* *). ME. Quod istuc dignitatis nomen est? Non habent abbatem? OG. Non. ME. Curita? OG. Quia nesciunt Hebraice. ME. Non episcopum? OG. Nequaquam. ME. Quam ob rem? OG. Quia Virgo pauperior etiamnum est, quam ut emat pedum ac mitram nimio venalem **). ME. Non saltem praepositum? OG. Ne id quidem. ME. Quid obstat? OG. Quia praepositus dignitatis est nomen, non sanctimoniae. Et ideo canonicorum collegia nomen abbatis reiiciunt, praepositi libenter amplectuntur. ME. Atqui *πρῶτον ὕστερον* antehac audivi nunquam. OG. Nae tu magnopere rudis es grammatices. ME. *Ὑστερόπρωτον* novi in tropis. OG. Tenes. Hic qui Priori proximus est, Prior est posterior. ME. Suppriorem dicis. OG. Is me salutavit satis humaniter. Narrat quantopere sudatum sit a multis, ut versus eos legerent: quot frustra extersa perspicilla. Quoties advenisset aliquis vetustus Theologiae aut Iuris doctor, adductus est ad tabellam: alius dicebat esse literas Arabicas, alius ficticias: tandem repertus est qui legeret titulum. Is descriptus erat verbis ac literis Romanis, sed maiusculis. Graeci versus erant, descripti Graecis maiusculis, quae prima specie

*) Sic vocat auctor eum, qui in hoc collegio erat dignitate proximus illi, quem Priorem dicunt.

**) *Pedum* proprie est pastoralis baculus, virga incurva. Ita Virgil. in Bucol. V, 88. *At tu sume pedum.* Hic intellige Episcopalem baculum.

videntur referre maiusculas Latinas. Rogatus descripsi sententiam carminum Latine, verbum verbo reddens. Huius opellae quum praemiolum oblatum constanter recusarem, affirmans nihil esse tam arduum, quod in Virginis sanctissimae gratiam non essem cupidissime facturus, etiamsi literas iuberet illinc perferre Hierosolymam. ME. Quid opus te grammatophoro, quum illi tot angeli adsint a manibus atque a pedibus? OG. Ille protulit e crumena ligni fragmentum desectum e trabe, in qua virgo mater visa est consistere. Odor mirus protinus arguebat, esse rem oppido sacram. Ego vero tam insigne munus pronus et nudato capite summa cum veneratione terque quaterque exosculatus, reposui in crumenam. ME. Licetne videre? OG. Per me quidem licebit. Ceterum si ieiunus non es, aut si nocte proxima fuit tibi res cum uxore, non suaserim ut videas. ME. Ostende: nihil periculi. OG. En tibi. ME. O te beatum isto munere! OG. Ego, ne sis insciens, non permutarim hoc tantillum fragmentulum cum universo auro Tagi: includam auro, sed sic ut per crystallum pelluceat. Tum Hysteroprotus, ubi me videt tam religiose gestientem eo munusculo, iudicans non indignum, cui maiora quoque committerentur, rogat, num quando vidissem secreta Virginis. Ea vox me nonnihil commovit; non tamen ausus sum percunctari, quae diceret secreta Virginis; siquidem in rebus tam sacris etiam linguae lapsus non vacat periculo. Nego me vidisse, sed videndi cupidissimum esse dico. Inducor iam velut afflatus numine. Accenditur una atque altera taeda cerata: ostenditur imaguncula, nec magnitudine, nec materia, nec opere praecellens, sed virtute pollens. ME. Moles non multum habet momenti ad edenda miracula. Vidi Christophorum Lutetiae, non hamaxiaeum aut colossaeum, sed monti iusto parem, nullis tamen il

lic miraculis nobilem, quod quidem audierim. OG. Ad pedes Virginis est gemma, cui nondum apud Latinos aut Graecos nomen inditum: Galli a bufone dederunt nomen, eo quod bufonis effigiem sic exprimat, ut nulla ars idem possit efficere. Quoque maius est miraculum, pusillus est lapillus; non prominet bufonis imago, sed in ipsa gemma velut inclusa pellucet. ME. Fortassis imaginantur bufonis similitudinem, quemadmodum insecta silicis stirpe imaginamur aquilam, et quemadmodum pueri quid non vident in nubibus? dracones ignem spirantes, montes igni candentes, armatos concurrentes. OG. Imo ne sis nesciens, nullus bufo vivus evidentius exprimit se ipsum, quam illic erat expressus. ME. Hactenus pertuli fabulas tuas; posthac alium quaere, cui persuadeas de bufone. OG. Nihil mirum est, Menedeme, te sic affectum esse. Nec mihi quisquam persuasurus erat, etiamsi totus ordo Theologorum asseverasset, nisi his oculis, hisce, inquam, oculis vidissem, intuitus essem, comperissem. Sed interim mihi videris satis incurius rerum naturalium. ME. Quam ob rem? Quia non credo volare asinos? OG. An non vides, quam ludat artifex natura in omnium rerum coloribus ac formis exprimendis, quum aliis quidem in rebus, sed praecipue in gemmis? deinde quam admirandas vires gemmis illis indiderit, prorsus incredibiles, ni cominus experientia faceret nobis fidem? Dic mihi, crediturus eras, chalybem intactum a magnete attrahi, et rursus ab eodem depelli sine contactu, nisi vidisses oculis? ME. Profecto nunquam, etiamsi decem Aristoteles mihi deierassent. OG. Ne protinus igitur fabulosum clames, si quid audis nondum experimento compertum. In ceraunia fulminis videmus imaginem; in pyropo vivum ignem; in chalazia grandinis et speciem et rigorem, etiamsi coniicias in medium ignem: in sma-

ragdo profundas ac pellucidas maris undas: carcinias canceri marini speciem imitatur, echites viperae, scarites scari piscis, hieracites accipitris, geranites gruis collum effictum exhibet; aegophthalmus caprinum oculum ostendit: est qui suillum, est qui tres simul hominis oculos: lycophthalmus lupi pingit oculum quatuor coloribus, rutilo et sanguineo, in medio nigrum candido cingitur: cyameam nigram si aperias, fabam in medio reperies: dryites truncum arboris effingit, et ligni in modum ardet quoque: cissites et narcissites hederam pingit: astrapias fulminis radios e medio candido seu cyaneo iaculatur: phlegontites incendium intus ostendit, quod non exeat: in anthracitide videas scintillas quasdam discurrere: crocias croci colorem reddit; rhodites rosae; chalcites aeris: aëtites aquilam exprimit, cauda candicante: taos pavonis picturam habet; chelidonia aspidis: myrmecites innatam habet formicae repentis imaginem: cantharias scarabeum totum exprimit: scorpites scorpium mire depingit. Sed quid ego haec persequor, quae sunt innumera, quum nulla sit naturae pars vel in elementis vel in animantibus vel in plantis, quam illa veluti lasciviens non expresserit in gemmis? Miraris in hac gemma bufonem expressum? ME. Miror naturae tantum esse otii, ut sic ludat omnium rerum imitatione. OG. Voluit exercere curiositatem humani ingenii, nosque vel sic ab otio propellere. Et tamen quasi nihil sit, quo fallamus taedium temporis, insanimus in moriones, in aleas, in praestigiarum ludibria. ME. Verissima praedicas. OG. Addunt quidam non leves, hoc gemmarum genus si admoveas aceto, innatare motis etiam membris. ME. Cur bufonem addunt Virgini? OG. Quia haec spurcitiem omnem, virulentiam, fastum, avaritiam, et quidquid est terrenarum cupiditatum, vicit, calcavit, exstinxit. ME.

Vae nobis qui tantum bufonum geramus in pectore! OG. Puri erimus, si sedulo colamus virginem. ME. Quomodo gaudet coli? OG. Gratissimum illi cultum praestiteris, si fueris imitatus. ME. Numero *) dixisti; sed istuc perdifficile est. OG. Est sane, sed idem pulcherrimum. ME. Age, perge, quod coeperas. OG. Deinde commonstrat aureas argenteasque statuas. Haec, inquit, mere aurea est, haec argentea inaurata: addit singulis pondus, pretium, ac doni auctorem. Quum ad singula mirabundus gratularer Virgini tam beatam opulentiam; mystagogus, Quoniam, inquit, video te pium spectatorem, non arbitror aequum, ut te quidquam celem; videbis quae Virginis sunt secretissima: simulque depromit ex ipso altari mundum rerum admirabilium; cuius singulas partes si pergam recensere, dies hic non suffecerit narrationi. Sic illa sane peregrinatio mihi felicissime cessit. Expletus sum affatim spectaculis et hoc inaestimabile donum mecum aufero, pignus ab ipsa Virgine datum. ME. Nullumne fecisti periculum, quid valeat lignum tuum? OG. Feci: in diversorio quodam ante triduum reperi quendam mente captum, cui iam parabantur vincula; lignum hoc suppositum est illius cervicali clam ipso; obdormiit somno profundo pariter ac prolixo: mane surrexit integrae mentis. ME. Non fuerat phrenesis, sed paroenia fortassis. Huic malo solet mederi somnus. OG. Quum libebit iocari, Menedeme, fac aliam tibi quaeras materiam; in divos iocis ludere, nec pium est nec tutum. Imo vir ipse narrabat, sibi in somnis apparuisse mulierem admiranda specie, quae poculum ipsi porrexerit. ME. Elleborum opinor. OG. Istuc incertum est; illud certissimum, hominem mentis esse compotem. ME. Praeteristi Thomam Cantuariensem archiepiscopum? OG. Mi

*) Expedite et compendio, cito, nimis cito.

nime gentium. Nulla peregrinatio religiosior. ME. Audire gestio, nisi molestum est. OG. Imo te quaeso, ut audias. Cantium dicitur ea pars Angliae, quae Galliam et Flandriam spectat. Huius metropolis est Cantuaria. In ea sunt duo monasteria pene contigua; utrumque Benedictinos habet. Id quod habet divi Augustini titulum, videtur antiquius: hoc quod nunc appellatur divi Thomae, sedes archiepiscopi fuisse videtur, ubi cum paucis electis monachis vitam ageret; quemadmodum et hodie praesules habent aedes ecclesiae contiguas, sed ab aedibus reliquorum canonicorum semotas. Olim enim fere tum episcopi, tum canonici monachi erant. Id arguunt manifesta rerum vestigia. Templum autem divo Thomae sacrum tanta maiestate sese erigit in coelum, ut procul etiam intuentibus religionem incutiat. Itaque nunc suo splendore vicini luminibus officit, et locum antiquitus religiosissimum velut obscurat. Turres sunt ingentes duae, procul veluti salutantes advenas, miroque nolarum aenearum boatu longe lateque regionem vicinam personantes. In vestibulo templi, quod est ad Austrum, stant saxo sculpti tres armati, qui manibus impiis virum sanctissimum trucidarunt: addita sunt gentis cognomina, Tusci, Fusci, Berri. ME. Cur tantum honoris habetur impiis? OG. Videlicet idem honoris habetur iis, quod habetur Iudae, Pilato, Caiphae, cohorti militum sceleratorum, quos operose sculptos vides in auratis altaribus. Adduntur cognomina, ne quis posthac usurpet gloriae caussa. Ingeruntur oculis, ne quis aulicus posthac iniiciat manus vel in episcopos, vel in possessiones ecclesiae. Nam tres illi satellites a peracto facinore versi sunt in rabiem, nec reddita mens est, nisi implorato Thomae sanctissimi favore. ME. O perpetuam martyrum clementiam! OG. Ingressis aperit sese spatiosa quaedam

aedificii maiestas. Ea pars quoslibet recipit. ME. Nihilne illic visendum? OG. Nihil praeter structurae molem et libros aliquot columnis affixos, in quibus est evangelium Nicodemi, et sepulcrum nescio cuius. ME. Quid deinde? OG. Cancelli ferrei sic arcent ingressum, ut conspectum admittant eius spatii quod est inter extremam aedem et chori, quem vocant, locum. Ad hunc conscenditur multis gradibus, sub quibus testudo *) quaedam aperit ingressum ad latus septemtrionale. Illic ostenditur altare ligneum divae Virgini sacrum, pusillum, nec ulla re visendum, nisi monumento vetustatis, luxum hisce temporibus exprobrante. Illic vir pius dicitur extremum vale dixisse Virgini, quum mors immineret. In ara est cuspis gladii, quo praesectus est vertex optimi praesulis ac cerebrum confusum, videlicet quo mors esset praesentior. Huius ferri sacram rubiginem amore martyris religiose sumus exosculati. Hinc digressi subimus cryptoporticum **); ea habet suos mystagogos: illic primum exhibetur calvaria martyris perforata; reliqua tecta sunt argento, summa cranii pars nuda patet osculo. Simul ostenditur plumbea lamina, Thomae Acrensis titulum habens insculptum. Pendent ibidem in tenebris indusia cilicina, cingula, subligariaque, quibus antistes ille subigebat carnem suam, ipso adspectu horrorem incutientia, nobisque mollitiem ac delicias nostras exprobrantia. ME. Fortassis et monachis ipsis. OG. Istac de re nec affirmare possum nec negare; nec refert quidem mea. ME. Vera narras. OG. Hinc redimus in chori locum. Ad latus septemtrionale reserantur arcana: dictu mirum, quantum ossium illinc prolatum sit, calvaria, menta, dentes, manus, digiti,

*) i. e. fornix seu arcuatum aedificium ad modum testudinis.

**) *Cryptoporticus* est porticus subterranea, a κρυπτὸς, occultus.

integra brachia; quibus omnibus adoratis fiximus oscula; nec erat futurus finis, nisi qui mihi tum comes erat eius peregrinationis parum commodus, interpellasset ostentandi studium. ME. Quis iste? OG. Anglus erat nomine Gratianus Pullus, vir eruditus ac pius, sed minus affectus erga partem hanc religionis, quam ego volebam. ME. Viclevita *) quispiam, opinor. OG. Non arbitror; etiamsi libros illius legerat, incertum unde nactus. ME. Is offendit mystagogum? OG. Prolatum est brachium adhuc carnem habens sanguinolentam; huius osculum exhorruit, ac vultu quoque taedium quoddam prae se ferebat. Mox sua recondidit mystagogus. Hinc spectavimus altaris tabulam et ornamenta, mox quae sub altari fuerant recondita, opulenta omnia: diceres Midam et Croesum fuisse mendicos, si spectares vim auri atque argenti. ME. Heic nihil osculorum? OG. Non, sed aliud votorum genus tetigit animum meum. ME. Quodnam? OG. Suspirabam domi meae nihil esse talium reliquiarum. ME. Sacrilegum votum. OG. Fateor; et supplex veniam precatus sum a divo priusquam pedem efferrem templo. Post haec ducimur in sacrarium. Deus bone, quae illic pompa vestium holosericarum, quae vis candelabrorum aureorum! Ibidem vidimus pedum divi Thomae. Videbatur arundo lamina argentea obvestita; minimum erat ponderis, nihil operis, nec altius quam usque ad cingulum. ME. Nulla crux? OG. Nullam vidi. Ostensum est pallium, holosericum quidem, sed crasso filo, nullo auro gemmisve insigne. Aderat et sudarium, sudoris ex collo contracti manifestasque sanguinis notas retinens. Haec vetustae frugalitatis monumenta libenter sumus exosculati. ME. Ista non ostenduntur quibuslibet? OG. Nequa-

*) Ioannes Viclefus, a quo ceteri Viclefitae appellati sunt, strenuus Romani Pontificis adversarius, obiit a. 1387.

quam, o bone. ME. Unde tibi tantum est habitum fidei, ut nihil arcani celaretur? OG. Erat mihi nonnihil notitiae cum R. P. *) Gulielmo Waramo archiepiscopo; is me tribus verbis commendavit. ME. Ex multis audio, virum singulari praeditum humanitate. OG. Quin potius dicas ipsam esse humanitatem, si noris. Iam ea doctrina, ea morum sinceritas, ea vitae pietas, ut nullam absoluti praesulis dotem in eo desideres. Ab his igitur deducimur ad superiora. Nam post altare summum rursus velut in novum templum ascenditur. Illic in sacello quodam ostenditur tota facies optimi viri inaurata multisque gemmis insignita. Heic casus quidam inopinatus pene totam illam felicitatem interturbavit. ME. Exspecto quid mali dicas. OG. Heic minimum iniit gratiae comes meus Gratianus. Is a precatiuncula rogavit mystagogum assessorem: Heus, inquit, bone pater, verumne est quod audio, Thomam, dum viveret, fuisse benignissimum erga pauperes? Verissimum, inquit ille; coepitque multa de illius erga tenues beneficentia commemorare. Tum Gratianus: Non arbitror, eum affectum in illo mutatum esse, nisi forte in melius. Assensus est mystagogus. Rursum ille: Quum igitur vir sanctissimus tam liberalis fuerit in egenos, quum adhuc pauper esset et ipse praesidiis pecuniarum egeret ob corpusculi necessitatem, an non putas aequo animo laturum nunc, quum tam opulentus sit, nec ullius egeat, si qua mulier paupercula, domi habens liberos famelicos, aut filias ob dotis inopiam de pudicitia periclitantes, aut maritum morbo decumbentem omnibusque praesidiis destitutum, precata veniam, detrahat ex his tantis opibus aliquam particulam sublevandae familiae,

*) R. P. id est, Reverendo Patre. Hic Gulielmus Waram sub Henrico VIII. Angliae rege Cancellarius, ut vocant, et Archiepiscopus Cantuariensis obiit anno 1532.

velut a volente sumens vel dono vel mutuo? Ad haec quum nihil responderet assessor capitis aurei, Gratianus, ut est vehemens, Ego, inquit, plane confido sanctissimum virum etiam gavisurum, quod mortuus quoque suis opibus sublevaret inopiam pauperum. Ibi mystagogus corrugare frontem, porrigere labra, Gorgoneis oculis nos obtueri: nec dubito, quin sputo conviciisque nos eiecturus fuerit e templo, nisi cognovisset, nos ab archiepiscopo commendatos. Equidem utcunque placavi blandis verbis iram hominis, negans, Gratianum quidquam horum ex animo loqui, sed suo more ludere; simulque drachmas aliquot deposui. ME. Ego sane tuam pietatem vehementer adprobo. Verum mihi nonnunquam serio venit in mentem, quo colore possint excusari a crimine, qui tantum opum insumunt templis exstruendis, ornandis, locupletandis, ut nullus omnino sit modus. Fateor, in sacris vestibus, in vasis templi, deberi cultui sollemni suam dignitatem: volo et structuram habere maiestatem suam. Sed quorsum attinent tot baptisteria, tot candelabra, tot statuae aureae? quorsum organorum, quae vocant, immensi sumptus? nec unicis interim contenti sumus: quorsum ille musicus hinnitus, magno censu conducendus, quum interim fratres et sorores nostrae vivaque Christi templa siti fameque contabescant? OG. In his quidem nemo vir pius ac prudens modum non desiderat: verum quoniam hoc vitium ex immodica quadam pietate nascitur, favorem promeretur, praesertim quoties in mentem venit diversus morbus istorum, qui templa suis opibus spoliant. Ista fere donantur a potentibus ac monarchis, deterius peritura in aleam ac bellum. Et si quid hinc alienes, primum habetur pro sacrilegio: deinde contrahunt manus suas qui dare solent, insuper et invitantur ad rapinam. Igitur harum rerum magis illi custodes sunt,

quam domini. Denique malim videre templum sacra supellectile luxurians, quam, ut sunt quaedam, nuda, sordida, stabulis equorum similiora quam templis. ME. At legimus olim laudatos episcopos, qui vasa sacra divendiderunt, eaque pecunia subvenerunt egenis. OG. Laudantur et hodie, sed laudantur tantum; imitari nec licet, nec libet, opinor. ME. Remoror tuam narrationem. Nunc exspecto fabulae catastrophen. OG. Accipe; paucis expediam. Inter haec prodiit summus ille mystagogus. ME. Quisnam? abbas loci? OG. Mitram habet, census habet abbaticos; solo nomine caret, et Prior dicitur, ob id, quod Archiepiscopus abbatis loco est. Nam antiquitus quisquis erat eius ditionis Archiepiscopus, idem erat et monachus. ME. Equidem vel camelus appellari sustineam, si census esset abbate dignus. OG. Mihi quidem visus est vir pius iuxta et prudens, neque Scoticae theologiae rudis. Is nobis aperuit thecam, in qua reliquum sancti viri corpus quiescere dicitur. ME. Vidisti ossa? OG. Id quidem fas non est; nec liceret, nisi admotis scalis: sed auream thecam theca contegit lignea: ea funibus sublata opes nudat inaestimabiles. ME. Quid audio? OG. Vilissima pars erat aurum: gemmis raris ac praegrandibus collucebant, nitebant ac fulgurabant omnia; quaedam superabant ovi anserini magnitudinem. Ibi multa cum veneratione circumstabant aliquot monachi: sublato tegumento adoravimus omnes. Prior candida virga demonstrabat contactu singulas gemmas, addens nomen Gallicum, pretium et auctorem doni. Nam praecipuas monarchae dono miserant. ME. Oportuit illum esse praeditum insigni memoria. OG. Recte coniectas: quanquam iuvat et exercitatio; frequenter enim hoc agit. Hinc reducit in cryptoporticum. Illic domicilium habet Virgo mater, sed subobscurum, semel atque iterum

ferreis cancellis circumsepta. ME. Quid metuit? OG. Nihil, opinor, nisi fures. Nec enim unquam vidi quidquam divitiis onustius. ME. Caecas mihi divitias narras. OG. Admotis lucernis vidimus plus quam regale spectaculum. ME. Vincit opibus Parathalassiam? OG. Specie longe superat, abstrusa novit ipsa. Haec non ostenditur nisi magnatibus aut praecipuis amicis. Postremo reducimur in sacrarium: illic detractum est scrinium nigro contectum corio, depositum est in mensam; apertum est· mox omnes flexis genibus adorarunt. ME. Quid inerat? OG. Fragmenta quaedam linteorum lacera, pleraque mucci vestigium servantia. Ilis, ut aiebant, vir pius extergebat sudorem a facie sive collo, pituitam a naribus, aut si quid esset similium sordium, quibus non vacant humana corpuscula. Ibi meus Gratianus rursum non optimam iniit gratiam. Huic et Anglo, et noto, nec mediocris auctoritatis viro, Prior benignus unum e linteolis obtulit dono, credens, sese munus longe gratissimum offerre. Sed Gratianus, heic parum gratus, non sine fastidii significatione digitis contrectavit unum, et contemptim reposuit, porrectis labiis, veluti poppysmum imitans. Nam hic illi mos erat, si quid offenderet, quod tamen contemnendum esse iudicaret. Meum animum simul et pudor et timor discruciabant. Prior tamen, ut est homo stupidus, dissimulabat hoc factum, nosque post oblatum vini poculum humaniter dimisit. Quum rediremus Londinum — ME. Quid oportuit, quum iam non procul abesses a litore tuo? OG. Sic est: sed ego litus illud perquam lubens fugi, magis infame fraudibus ac rapinis, quam ullae sunt Maleae naufragiis. Dicam quod proxima vidi traiectione. Complures a litore Caletiensi scalmo devehebamur ad navem maiorem. In his erat Gallus quidam iuvenis, pauper ac pannosus. Ab hoc exi-

gunt dimidium drachmae. Tantum enim extorquent a singulis ob brevissimam vectationem. Ille excusabat paupertatem: isti per iocum explorant scilicet, ac detractis calceis inter suppactas soleas reperiunt decem aut duodecim drachmas: eas eripiunt palam, ridentes, et conviciis ludentes in sceleratum Gallum. ME. Quid iuvenis? OG. Quid aliud? Flebat. ME. Num ex auctoritate faciebant ista? OG. Prorsus eadem, qua furantur sarcinas hospitum, qua tollunt crumenas, si quando datur opportunitas. ME. Mirum est, istos tantum audere facinus, tot testibus consciis. OG. Sic assueverunt, ut recte fieri putent. Spectabant e maiore navi complures, in cymba aderant aliquot Angli negotiatores, qui frustra obmurmurabant. Illi velut in re faceta gloriabantur, deprehensum sceleratum Gallum. ME. Ego istos maritimos fures ludens ac iocans subigerem in crucem. OG. Atqui talibus scatet utrumque litus. Heic mihi coniecta, *Quid domini faciant, ausint quum talia fures!* *) Proinde posthac quaslibet ambages malim, quam illud compendium. Ad haec, quemadmodum ad inferos facilis descensus, sed reditus difficillimus, ita per hoc litus ingressus non admodum facilis, exitus difficillimus est. Haerebant Londini nautae aliquot Antverpienses: cum illis decreveram me mari committere. ME. Habet ea regio nautas adeo sanctos? OG. Ut simia semper est simia, fateor, ita nauta semper est nauta: verum si ad hos conferas qui rapto vivere didicerunt, angeli sunt. ME. Meminero, si quando me quoque libido ceperit eam insulam invisendi. Sed in viam redi, unde te deduxi. OG. Ergo Londinum petentibus haud procul a relicta Cantuaria occurrit via vehementer cava simul et angusta, praeterea declivis sic utrinque abrupto aggere, ut non possis effugere: nec vitari potest, quin hac

*) Versus est ex Virgil. Eclog. III, 16.

facias iter. Ad eius viae laevum latus est mendicabulum aliquot seniculorum: ab iis procurrit aliquis, simulatque sentiunt advenientem equitem: conspergit aqua sacra: mox offert calcei summam partem obvinctam aereo circulo, in quo vitrum est gemmae specie. Exosculati dant nummulum. ME. In eiusmodi via malim mendicabulum seniculorum, quam gregem valentium latronum. OG. Gratianus equitabat mihi sinister, propior mendicabulo: conspersus est aqua, tulit utcunque. Ubi porrigeretur calceus, rogabat quid sibi vellet. Ait calceum esse S Thomae. Incanduit homo; et ad me versus, Quid, inquit, sibi volunt hae pecudes, ut osculemur calceos omnium bonorum virorum? Quin eadem opera porrigunt osculandum sputum aliaque corporis excrementa? Miserebat me seniculi, datoque nummulo consolatus sum tristem. ME. Mea sententia non omnino praeter caussam incanduit Gratianus. Si calcei soleaeque servarentur ut argumentum frugalis vitae, non improbarem: ceterum impudens mihi videtur, soleas, calceos, et subligaria cuiquam osculanda obtrudere. Nam si quis id sua sponte faciat ex ingenti quodam pietatis affectu, venia dignum arbitror. OG. Praestat, ista non fieri, ne quid dissimulem: verum ex his rebus, quae subito corrigi non possunt, soleo, si quid inest boni, decerpere. Delectabat interim animum meum illa contemplatio virum bonum esse similem ovi; malum, noxiae bestiae. Vipera posteaquam periit, mordere quidem non potest, odore tamen sanieque inficit: ovis quum vivit, lacte nutrit, lana vestit, foetura ditat: mortua porrigit utile corium, totaque esculenta est. Itidem viri feroces et huic mundo dediti, dum vivunt, omnibus incommodi sunt, mortui strepitu nolarum, ambitiosa sepultura molesti sunt vivis, nonnunquam et successorum inaugurationibus, hoc est, novis exa-

ctionibus: probi vero nulla non ex parte magnam omnibus de se praebent utilitatem. Velut hic divus, dum in vivis esset, exemplo, doctrina, monitis ad pietatem invitabat, consolabatur destitutos, sublevabat egenos: ac mortui pene maior utilitas. Exstruxit hoc locupletissimum templum, sacerdotum ordini per universam Angliam plurimum auctoritatis conciliavit. Hoc denique calcei fragmentum alit egenorum conventiculum. ME. Est quidem ista pia contemplatio: sed demiror, te, quum isto sis animo, nunquam invisisse antrum sancti Patricii *), de quo prodigiosa quaedam vulgo iactant, nec mihi satis verisimilia. OG. Imo nulla heic tam prodigiosa potest esse narratio, quin res ipsa superet. ME. Ergo illuc quoque penetrasti? OG. Enavigavi paludem vere Stygiam, descendi in fauces Averni: vidi quidquid apud inferos geritur. ME. Bearis me, si non gravaberis referre. OG. Sit hoc colloquii nostri prooemium, satis, ut arbitror, prolixum. Eo domum, ut iubeam adornari coenam: nam adhuc impransus sum. ME. Cur impransus? num religionis gratia? OG. Minime: sed invidiae causa. ME. Num invides ventri tuo? OG. Imo rapacibus cauponibus: qui quum nolint, quod aequum est, apponere, tamen non verentur ab hospitibus, quod iniquum est, exigere: eos sic ulcisci soleo. Si spes datur coenae lautioris vel apud notum, vel apud pandocheum paullo minus sordidum, in prandio laborat mihi stomachus. Sin prandium obtulit fortuna quale volo, sub coenam incipit dolere stomachus. ME. Non pudet videri parcum ac sordidum? OG. Menedeme, qui talibus in rebus pudoris impendium faciunt, crede mihi, male collocant sumtum. Ego meum pudorem

*) Patricius ille Hibernorum Apostolus dictus est, quod anno 433. a Coelestino Papa in Hiberniam missus, plurimos ad religionem Christianam convertit.

aliis usibus servare didici. ME. Iam sitio reliquum fabulae: quare me in coena exspecta convivam; ibi narrabis commodius. OG. Equidem habeo gratiam, quod ultro temet offers convivam, quum multi vehementer rogati pernegent: sed haec tibi conduplicabitur gratia, si hodie domi coenes. Nam mihi tempus hoc sumetur salutandae familiae. Ceterum habeo consilium utrique nostrum commodius. Cras mihi uxorique meae domi tuae adornato prandium: tum vel usque ad coenam proferentur fabulae, donec te fatearis iam esse saturum: et si voles, ne in coena quidem te destituemus. Quid scabis caput? Tu para; nos bona fide veniemus. ME. Malim inemtas fabulas. Verum age, prandiolum dabitur, sed insipidum, nisi tu bonis fabulis condias. OG. Sed heus tu, nonne titillat te animus, ut has peregrinationes obeas? ME. Fortasse titillabit, ubi tu peroraveris: nunc ut affectus sum, sat habeo stationes obire Romanas *). OG. Romanas, qui Romam nunquam videris? ME. Dicam. Sic domi obambulo: ingredior conclave, curoque ut salva sit filiarum pudicitia; rursus hinc in officinam; contemplor quid agant famuli famulaeque: inde in culinam, circumspiciens si quid opus sit admonitu: hinc alio atque alio, observans quid agant liberi, quid uxor, solicitus ut omnia sint in officio. Hae mihi sunt stationes Romanae. OG. At ista pro te curaret divus Iacobus. ME. Ut ipse curem ista, praecipiunt sacrae litterae; ut divis committam, nusquam legi praeceptum.

*) Stationes enim Romani interdum munia vocabant, quae cuique obeunda sunt, ut h. l. munia domestica.

DESIDERII ERASMI
ROTERODAMI
COLLOQUIA
FAMILIARIA
ET
ENCOMIUM MORIAE.

AD
OPTIMARUM EDITIONUM FIDEM
DILIGENTER EMENDATA.
CUM SUCCINCTA DIFFICILIORUM
EXPLANATIONE.

EDITIO STEREOTYPA

TOMUS II.

LIPSIAE
SUMPTIBUS OTTONIS HOLTZE.
1888.

LIPSIAE,
Impresserunt Metzger & Wittig.

INDEX.

INDEX.

FAMILIARIA
COLLOQUIA.

ΙΧΘΥΟΦΑΓΙΑ.

LANIO, SALSAMENTARIUS.

LA. Dic mihi, insulsissime salsamentarie, nondum emisti restim? SA. Restim, lanio? LA. Ita, restim. SA. Cui tandem rei? LA. Cui, nisi suspendio? SA. Emant alii; me nondum usque adeo taedet huius vitae. LA. At brevi taedebit. SA. In vatem ipsum ista vertat deus aliquis potius. Sed quid est mali? LA. Si nescis, dicam. Instat tibi tuisque plane Saguntina, quod aiunt, fames, ut res prorsus sit vobis ad laqueum reditura. SA. Bona verba, lanio. Ista sint hostibus nostris. Unde nobis ex lanio repente prodisti Pythius quispiam, ut divines tantam calamitatem? LA. Non est divinatio; ne tibi blandiaris; res ipsa adest in foribus. SA. Enecas: ede rem, si quid habes. LA. Edam tuo magno malo. A Romano senatu venit edictum, ut posthac liberum sit cuique vesci quibus velit. Quid igitur tibi tuoque ordini restat, nisi bulimia cum putribus salsamentis? SA. Per me quidem vel limacibus vel urticis vescatur, qui volet. At num interdictum est cuiquam, ne vescatur piscibus? LA. Non, sed data potestas vescendi carnibus, quibus fuerit collibitum. SA. Sive vana praedicas, tu potius dignus es suspendio: sive vera, tibi potius parandus

funis. Nam mihi posthac spero quaestum uberiorem. LA. Imo proventum uberrimum, sed esuritionis usque ad saturitatem: aut, si mavis audire laetiora, posthac longe mundius vives, neque, quod soles, cubito nasum emunges *) pituitosum et scabie fruticantem. SA. *Ohe, venimus ad summum* **); caecus convicia iacit in luscum: quasi vero quidquam apud laniones purius sit ea parte corporis, quae dicitur semper lotione superior. Utinam verum esset quod annuncias; at vereor, ne me coniicias in falsum gaudium. LA. Tibi quidem nimium vera nuncio. Sed unde tibi quaestum promittis uberiorem? SA. Quoniam eo video recidisse mores hominum, ut quod vetitum sit, impotentius appetant. LA. Quid tum postea? SA. Quia plures abstinebunt ab esu carnium, ubi permissa est vescendi potestas, nec ullum erit lautum convivium absque piscibus, quemadmodum apud priscos fieri consuevit. Itaque carnium esum permissum gaudeo; utinam et piscium esus esset interdictus! avidius his vescerentur homines. LA. Pium mehercule votum. SA. Hoc optarem, si, quod tu facis, nihil aliud spectarem quam pecuniae lucrum, cuius amore tu crassam istam et carnivoram animam diis Manibus devovisti. LA. Salsus es totus, quum insulsa sit oratio. SA. Quae ratio commovit Romanos, ut tot saeculis observatam legem carnariam relaxarint? LA. Nimirum hoc ipsa res iam dudum illis persuasit. Reputant id quod est, per salsamentarios inquinari civitatem, inficiterram, flumina, aërem, et ignem, et si quod aliud est elementum: corrumpi corpora mortalium: ex piscium enim esu corpus impleri putribus humoribus: hinc febres, tabes, podagrae, epilepses, leprae, et quid non malo-

*) *Cubito nasum emungere.* Einsmodi iocus Ciceronis exstat in salsamentarii filium Herenn. IV, 54.

**) *Venimus ad summum.* Horatianum est Epist 1. lib 2. ad Augustum.

rum? SA. Dic igitur mihi, Hippocrates, cur in civitatibus bene institutis vetitum est intra moenia mactare tauros ac sues? Rectius etiam consuleretur saluti civium, si nec pecudes iugularentur. Cur laniis describitur certus locus, ne si passim vivant, totam urbem reddant pestilentem? An est ullum foetoris genus corrupto animantium cruore sanieque pestilentius? LA. Aromata mera sunt, si ad piscium putorem conferas. SA. Tibi quidem, opinor, aromata mera sunt: at non idem visum magistratibus, qui vos ab urbe submovent. Porro quam suaviter oleant vestrae istae lanienae, declarant ii, qui naribus obturatis praetereunt: declarant vulgo, qui malunt habere vicinos decem lenones, quam unum lanionem. LA. At vobis ad abluenda putria salsamenta nec lacus nec amnes toti sufficiunt: vereque, quod dici solet, inaniter aquam consumitis. Semper enim piscis piscem olet, etiamsi unguentis oblinas. Quid autem mirum, mortuos sic olere, quum plerique vivi mox, ut capti sunt, oleant? Carnes muria conditae servantur multos in annos, adeo non putentes ut aromaticum quiddam redoleant. Rursus vulgari sale conditae durant absque foetore. Duratae fumo ventove nihil molesti odoris contrahunt. Haec omnia si pariter adhibeas pisci, nihil aliud quam piscem olebit. Vel hinc coniice, nullum esse putorem cum piscium foetore conferendum, quod ab his putrefit etiam ipse sal, in hoc a natura datus, ut a rebus arceat putrefactionem, dum genuina vi claudit constringitque, simul et excludens quod extrinsecus noxam afferre possit, et humores intus, unde putrefactio poterat oriri, desiccans: in solis piscibus sal non est sal. Nostras aedes fortassis aliquis delicatior praeteriens obturat nares; at nemo sustinet in cymba sedere, in qua vestra sunt salsamenta. Viatori si quando occurrunt plaustra onusta salsamentis, quae ibi fuga! quae narium

obturatio! quae sputa! quae excreatio! Et si qua fieri possit, ut salsamenta pura in urbem adveherentur, quemadmodum nos mactatorum boum carnes apportamus, lex non dormiret: nunc quid facias iis, quae putria sunt etiam quum comeduntur? Et tamen quoties videmus ab agoranomis damnatas merces vestras coniici in flumen, vobis indicta multa! Id vero saepius etiam fieret, nisi illi corrupti per vos magis spectarent privatum commodum, quam publicam salutem. Nec hac tantum parte nocetis reipublicae; sed impia conspiratione vetatis, ne aliunde pisces recentiores advehantur in civitatem. SA. Quasi vero nullus unquam viderit mulcta percussum lanionem, quod porcum insincerum, et linguae maculis leprae vitium profitentem vendiderit, aut quod ovem aquis coenosis suffocatam, aut alioqui verminantes armos, lotione et circumlito recenti cruore vitium dissimularit. LA. Atqui nullum ex nobis tale exstat exemplum, quale nuper ex vobis: ex unica anguilla crusto panis incocta periere novem convivae. Talibus obsoniis vos instruitis mensas civium. SA. Casum narras, qui nemini vitari possit, si fortuna velit. At vobis pene quotidianum est, pro cuniculis altiles feles vendere, pro leporibus canes, si per auriculas et pedes hirsutos liceret. Quid autem commemorem artocrea ex humanis carnibus confecta? LA. Tu quod in me damnabas, casus et hominum vitia mihi opprobras; tueantur ista qui committunt: ego quaestum cum quaestu confero. Alioqui damnentur et olitores, quod interdum imprudentes pro caule vendant cicutam aut aconitum: damnentur et pharmacopolae, quod interdum pro remediis porrigunt venena. Nulla est ars tam inculpata, quin isthaec incidant mala. Vos quum omnes officii numeros impleveritis, venenum est quod venditis. Si torpedinem, si hydrum, si leporem marinum retibus admixtum cum ceteris venderetis,

casus esset, non crimen: nec magis imputari poterat vobis quam medico, qui nonnunquam occidit aegrum, quem curat. Ferri poterat hoc malum, si mensibus dumtaxat hibernis extruderetis vestra purulenta; rigor temporis mitigaret pestilentiam. Nunc aestatis incendio putrem additis materiam; autumnum, per se nocentem, redditis nocentiorem. Quumque iam se renovat annus, et humores conditi sese rursus proferunt, non absque corporum periculo, ibi vos totos menses duos tyrannidem occupatis, et anni renascentis infantiam accersito senio vitiatis. Quumque hoc meditetur natura, ut corpora succis insalubribus repurgata, novis succis repubescant, vos ingeritis meros putores merasque sanies; et, si quid est in corporibus vitii, augetis, malum malo adiicientes, et bonos insuper corporis succos corrumpentes. Tolerari poterat hoc quoque, si tantum corpora vitiaretis: nunc quoniam ex ciborum differentiis vitiantur animorum organa, fit, ut ipsi vitientur animi. Tales fere videas homines istos pisculentos, quales sunt ipsi pisces; pallent, olent, stupent, muti sunt. SA. O novum Thaletem! Quid igitur sapiunt, qui betis victitant? nimirum quantum ipsae betae? Quid sapiunt, qui boves et oves et capras devorant? nimirum quod boves, oves, et caprae? Vos haedos pro deliciis venditis, et tamen hoc animal, ut est morbo comitiali obnoxium, ita gignit eundem morbum in his, qui gaudent esu carnium. An non praestabat, salsamentis placare latrantem stomachum? LA. Quasi solum hoc mentiti sint rerum naturalium scriptores. Et si maxime verum sit, quod narrant; corporibus morbo obnoxiis saepe, quae per se optima sunt, pessima sunt. Hecticis ac phthisicis vendimus hoedos, non vertiginosis. SA. Si piscium esus tantam perniciem adfert rebus mortalium, cur nobis praesulum ac principum sententia licet toto anno nostras merces divendere, vobis bonam anni

partem indictae sunt feriae? LA. Istuc quid mea refert? Fortassis hoc procuratum est a malis medicis, quo quaestus ipsis esset uberior. SA. Quos malos medicos mihi commemoras, quum nulli sint piscibus hostes aeque capitales? LA. Ne quid erres, o bone, non faciunt hoc studio vestri, nec amore piscium, quum ab his nulli religiosius abstineant; suum agunt negotium. Quo plures tussiunt, languent, aegrotant, hoc illis annona benignior est. SA. Medicis heic non patrocinabor; ipsi suam vicem ulciscentur, si quando in casses illorum incideris. Mihi pro mea caussa sufficit veterum sanctimonia vitae, probatissimorum auctoritas, episcoporum maiestas, publica Christianarum gentium consuetudo; quos omnes si damnabis insaniae, malo cum illis insanire, quam cum laniis esse sobrius. LA. Tu recusas patronus esse medicis; ego nolim esse criminator aut censor veterum publicaeve consuetudinis. Ista venerari soleo, non incessere. SA. Isto quidem nomine cautus es verius, quam pius lanio; nisi te prorsus non novi. LA. Meo iudicio sapiunt, qui cavent, ne quid habeant rei cum his, qui fulmen habent in manibus. Attamen quid ex meis Bibliis, quae populari lingua versa nonnumquam lego, sentiam, non tacebo. SA. Ut nunc fies ex lanione theologus! LA. Arbitror, primos illos homines, simul atque ex uda argilla prodierunt, fuisse corpore salubri ac succulento. Id declarat illorum vivacitas. Deinde Paradisum fuisse locum multo commodissimum situ, coeloque saluberrimo. Tali loco talia corpora, vel aëris haustu, herbarum, arborum ac florum undique aspirantium fragrantia, citra cibum ullum potuisse vivere, praesertim quum ultro citra sudorem hominis affatim tellus effunderet omnia, nec morbus esset ullus, nec senium. Cultus enim talis horti voluptas erat verius, quam labor. SA. Adhuc verisimilia praedicas. LA. Ex tam vario horti feracissimi proven-

tu nihil interdictum est, praeter unicam arborem. SA. Verissimum est. LA. Idque non ob aliud, nisi ut per obedientiam agnoscerent dominum et conditorem suum. SA. Recte. LA. Quin et illud arbitror, recentem terram omnia progenuisse feliciora meliorisque succi, quam nunc gignit senescens ac propemodum effoeta. SA. Esto. LA. Idque praecipue in Paradiso. SA. Haud dissimile veri. LA. Illic igitur vesci, voluptatis erat, non necessitatis. SA. Audivi. LA. Et abstinere a laniandis animantibus, humanitas erat, non sanctitas. SA. Nescio. Animantium esum a diluvio permissum lego, prius interdictum non lego. Quorsum autem attinebat permittere, si iam permissus erat? LA. Quare non vescimur ranis? Non quia vetitae, sed quoniam abhorremus. Qui scis, an Deus illic admonuerit, quem cibum requireret humana fragilitas, non quem permitteret? SA. Non sum ariolus. LA. Atqui in ipso statim conditi hominis initio legimus: *Dominamini piscibus maris, et volatilibus coeli, et universis animalibus, quae moventur super terram.* Quis usus dominii, si vesci non licet? SA. O crudelem herum! Itane devoras servos et ancillas, tuos liberos et uxorem? Quin eadem opera vesceris matula tua, cuius dominus es? LA. Sed audi vicissim, insulse salsamentarie: E ceteris usus est, nec est inane dominii nomen. Equus vehit me tergo, camelus gestat sarcinas: e piscibus vero quis usus, nisi vescaris? SA. Quasi vero non sint innumera ex piscibus remedia. Deinde multa sunt in hoc tantum condita, ut delectent hominem contemplantem, et in conditoris admirationem rapiant. Forte non credes, delphinos hominem tergo vehere. Denique sunt pisces, qui nobis praedicant imminere tempestatem, velut echinus *). An non talem servum optares domi tuae? LA. Verum

*) Qui, spinas habens pro pedibus, imminente tempestate affigit sese, ut aiunt, aut saburrat arena. Plin. H. N. IX, 31.

.INDEX.

FAMILIARIA
COLLOQUIA.

ΙΧΘΥΟΦΑΓΙΑ.

LANIO, SALSAMENTARIUS.

LA. Dic mihi, insulsissime salsamentarie, nondum emisti restim? SA. Restim, lanio? LA. Ita, restim. SA. Cui tandem rei? LA. Cui, nisi suspendio? SA. Emant alii; me nondum usque adeo taedet huius vitae. LA. At brevi taedebit. SA. In vatem ipsum ista vertat deus aliquis potius. Sed quid est mali? LA. Si nescis, dicam. Instat tibi tuisque plane Saguntina, quod aiunt, fames, ut res prorsus sit vobis ad laqueum reditura. SA. Bona verba, lanio. Ista sint hostibus nostris. Unde nobis ex lanio repente prodisti Pythius quispiam, ut divines tantam calamitatem? LA. Non est divinatio; ne tibi blandiaris; res ipsa adest in foribus. SA. Enecas: ede rem, si quid habes. LA. Edam tuo magno malo. A Romano senatu venit edictum, ut posthac liberum sit cuique vesci quibus velit. Quid igitur tibi tuoque ordini restat, nisi bulimia cum putribus salsamentis? SA. Per me quidem vel limacibus vel urticis vescatur, qui volet. At num interdictum est cuiquam, ne vescatur piscibus? LA. Non, sed data potestas vescendi carnibus, quibus fuerit collibitum. SA. Sive vana praedicas, tu potius dignus es suspendio: sive vera, tibi potius parandus

funis. Nam mihi posthac spero quaestum uberiorem. LA. Imo proventum uberrimum, sed esuritionis usque ad saturitatem: aut, si mavis audire laetiora, posthac longe mundius vives, neque, quod soles, cubito nasum emunges *) pituitosum et scabie fruticantem. SA. *Ohe, venimus ad summum* **); caecus convicia iacit in luscum: quasi vero quidquam apud laniones purius sit ea parte corporis, quae dicitur semper lotione superior. Utinam verum esset quod annuncias; at vereor, ne me coniicias in falsum gaudium. LA. Tibi quidem nimium vera nuncio. Sed unde tibi quaestum promittis uberiorem? SA. Quoniam eo video recidisse mores hominum, ut quod vetitum sit, impotentius appetant. LA. Quid tum postea? SA. Quia plures abstinebunt ab esu carnium, ubi permissa est vescendi potestas, nec ullum erit lautum convivium absque piscibus, quemadmodum apud priscos fieri consuevit. Itaque carnium esum permissum gaudeo; utinam et piscium esus esset interdictus! avidius his vescerentur homines. LA. Pium mehercule votum. SA. Hoc optarem, si, quod tu facis, nihil aliud spectarem quam pecuniae lucrum, cuius amore tu crassam istam et carnivoram animam diis Manibus devovisti. LA. Salsus es totus, quum insulsa sit oratio. SA. Quae ratio commovit Romanos, ut tot saeculis observatam legem carnariam relaxarint? LA. Nimirum hoc ipsa res iam dudum illis persuasit. Reputant id quod est, per salsamentarios inquinari civitatem, infici terram, flumina, aërem, et ignem, et si quod aliud est elementum: corrumpi corpora mortalium: ex piscium enim esu corpus impleri putribus humoribus: hinc febres, tabes, podagrae, epilepses, leprae, et quid non malo-

*) *Cubito nasum emungere.* Eiusmodi iocus Ciceronis exstat in salsamentarii filium Herenn. IV, 54.

**) *Venimus ad summum.* Horatianum est Epist 1. lib 2. ad Augustum.

rum? SA. Dic igitur mihi, Hippocrates, cur in civitatibus bene institutis vetitum est intra moenia mactare tauros ac sues? Rectius etiam consuleretur saluti civium, si nec pecudes iugularentur. Cur laniis describitur certus locus, ne si passim vivant, totam urbem reddant pestilentem? An est ullum foetoris genus corrupto animantium cruore sanieque pestilentius? LA. Aromata mera sunt, si ad piscium putorem conferas. SA. Tibi quidem, opinor, aromata mera sunt: at non idem visum magistratibus, qui vos ab urbe submovent. Porro quam suaviter oleant vestrae istae lanienae, declarant ii, qui naribus obturatis praetereunt: declarant vulgo, qui malunt habere vicinos decem lenones, quam unum lanionem. LA. At vobis ad abluenda putria salsamenta nec lacus nec amnes toti sufficiunt: vereque, quod dici solet, inaniter aquam consumitis. Semper enim piscis piscem olet, etiamsi unguentis oblinas. Quid autem mirum, mortuos sic olere, quum plerique vivi mox, ut capti sunt, oleant? Carnes muria conditae servantur multos in annos, adeo non putentes ut aromaticum quiddam redoleant. Rursus vulgari sale conditae durant absque foetore. Duratae fumo ventove nihil molesti odoris contrahunt. Haec omnia si pariter adhibeas pisci, nihil aliud quam piscem olebit. Vel hinc coniice, nullum esse putorem cum piscium foetore conferendum, quod ab his putrefit etiam ipse sal, in hoc a natura datus, ut a rebus arceat putrefactionem, dum genuina vi claudit constringitque, simul et excludens quod extrinsecus noxam afferre possit, et humores intus, unde putrefactio poterat oriri, desiccans: in solis piscibus sal non est sal. Nostras aedes fortassis aliquis delicatior praeteriens obturat nares; at nemo sustinet in cymba sedere, in qua vestra sunt salsamenta. Viatori si quando occurrunt plaustra onusta salsamentis, quae ibi fuga! quae narium

obturatio! quae sputa! quae excreatio! Et si qua fieri possit, ut salsamenta pura in urbem adveherentur, quemadmodum nos mactatorum boum carnes apportamus, lex non dormiret: nunc quid facias iis, quae putria sunt etiam quum comeduntur? Et tamen quoties videmus ab agoranomis damnatas merces vestras coniici in flumen, vobis indicta multa! Id vero saepius etiam fieret, nisi illi corrupti per vos magis spectarent privatum commodum, quam publicam salutem. Nec hac tantum parte nocetis reipublicae; sed impia conspiratione vetatis, ne aliunde pisces recentiores advehantur in civitatem. SA. Quasi vero nullus unquam viderit mulcta percussum lanionem, quod porcum insincerum, et linguae maculis leprae vitium profitentem vendiderit, aut quod ovem aquis coenove suffocatam, aut alioqui verminantes armos, lotione et circumlito recenti cruore vitium dissimularit. LA. Atqui nullum ex nobis tale exstat exemplum, quale nuper ex vobis: ex unica anguilla crusto panis incocta periere novem convivae. Talibus obsoniis vos instruitis mensas civium. SA. Casum narras, qui nemini vitari possit, si fortuna velit. At vobis pene quotidianum est, pro cuniculis altiles feles vendere, pro leporibus canes, si per auriculas et pedes hirsutos liceret. Quid autem commemorem artocrea ex humanis carnibus confecta? LA. Tu quod in me damnabas, casus et hominum vitia mihi opprobras; tueantur ista qui committunt: ego quaestum cum quaestu confero. Alioqui damnentur et olitores, quod interdum imprudentes pro caule vendant cicutam aut aconitum: damnentur et pharmacopolae, quod interdum pro remediis porrigunt venena. Nulla est ars tam inculpata, quin isthaec incidant mala. Vos quum omnes officii numeros impleveritis, venenum est quod venditis. Si torpedinem, si hydrum, si leporem marinum retibus admixtum cum ceteris venderetis,

casus esset, non crimen: nec magis imputari poterat vobis quam medico, qui nonnunquam occidit aegrum, quem curat. Ferri poterat hoc malum, si mensibus dumtaxat hibernis extruderetis vestra purulenta; rigor temporis mitigaret pestilentiam. Nunc aestatis incendio putrem additis materiam; autumnum, per se nocentem, redditis nocentiorem. Quumque iam se renovat annus, et humores conditi sese rursus proferunt, non absque corporum periculo, ibi vos totos menses duos tyrannidem occupatis, et anni renascentis infantiam accersito senio vitiatis. Quumque hoc meditetur natura, ut corpora succis insalubribus repurgata, novis succis repubescant, vos ingeritis meros putores merasque sanies; et, si quid est in corporibus vitii, augetis, malum malo adiicientes, et bonos insuper corporis succos corrumpentes. Tolerari poterat hoc quoque, si tantum corpora vitiaretis: nunc quoniam ex ciborum differentiis vitiantur animorum organa, fit, ut ipsi vitientur animi. Tales fere videas homines istos pisculentos, quales sunt ipsi pisces; pallent, olent, stupent, muti sunt. SA. O novum Thaletem! Quid igitur sapiunt, qui betis victitant? nimirum quantum ipsae betae? Quid sapiunt, qui boves et oves et capras devorant? nimirum quod boves, oves, et caprae? Vos haedos pro deliciis venditis, et tamen hoc animal, ut est morbo comitiali obnoxium, ita gignit eundem morbum in his, qui gaudent esu carnium. An non praestabat, salsamentis placare latrantem stomachum? LA. Quasi solum hoc mentiti sint rerum naturalium scriptores. Et si maxime verum sit, quod narrant; corporibus morbo obnoxiis saepe, quae per se optima sunt, pessima sunt. Hecticis ac phthisicis vendimus hoedos, non vertiginosis. SA. Si piscium esus tantam perniciem adfert rebus mortalium, cur nobis praesulum ac principum sententia licet toto anno nostras merces divendere, vobis bonam anni

partem indictae sunt feriae? LA. Istuc quid mea refert? Fortassis hoc procuratum est a malis medicis, quo quaestus ipsis esset uberior. SA. Quos malos medicos mihi commemoras, quum nulli sint piscibus hostes aeque capitales? LA. Ne quid erres, o bone, non faciunt hoc studio vestri, nec amore piscium, quum ab his nulli religiosius abstineant; suum agunt negotium. Quo plures tussiunt, languent, aegrotant, hoc illis annona benignior est. SA. Medicis heic non patrocinabor; ipsi suam vicem ulciscentur, si quando in casses illorum incideris. Mihi pro mea caussa sufficit veterum sanctimonia vitae, probatissimorum auctoritas, episcoporum maiestas, publica Christianarum gentium consuetudo; quos omnes si damnabis insaniae, malo cum illis insanire, quam cum laniis esse sobrius. LA. Tu recusas patronus esse medicis; ego nolim esse criminator aut censor veterum publicaeve consuetudinis. Ista venerari soleo, non incessere. SA. Isto quidem nomine cautus es verius, quam pius lanio; nisi te prorsus non novi. LA. Meo iudicio sapiunt, qui cavent, ne quid habeant rei cum his, qui fulmen habent in manibus. Attamen quid ex meis Bibliis, quae populari lingua versa nonnumquam lego, sentiam, non tacebo. SA. Ut nunc fies ex lanione theologus! LA. Arbitror, primos illos homines, simul atque ex uda argilla prodierunt, fuisse corpore salubri ac succulento. Id declarat illorum vivacitas. Deinde Paradisum fuisse locum multo commodissimum situ, coeloque saluberrimo. Tali loco talia corpora, vel aëris haustu, herbarum, arborum ac florum undique aspirantium fragrantia, citra cibum ullum potuisse vivere, praesertim quum ultro citra sudorem hominis affatim tellus effunderet omnia, nec morbus esset ullus, nec senium. Cultus enim talis horti voluptas erat verius, quam labor. SA. Adhuc verisimilia praedicas. LA. Ex tam vario horti feracissimi proven-

tu nihil interdictum est, praeter unicam arborem. SA. Verissimum est. LA. Idque non ob aliud, nisi ut per obedientiam agnoscerent dominum et conditorem suum. SA. Recte. LA. Quin et illud arbitror, recentem terram omnia progenuisse feliciora meliorisque succi, quam nunc gignit senescens ac propemodum effoeta. SA. Esto. LA. Idque praecipue in Paradiso. SA. Haud dissimile veri. LA. Illic igitur vesci, voluptatis erat, non necessitatis. SA. Audivi. LA. Et abstinere a laniandis animantibus, humanitas erat, non sanctitas. SA. Nescio. Animantium esum a diluvio permissum lego, prius interdictum non lego. Quorsum autem attinebat permittere, si iam permissus erat? LA. Quare non vescimur ranis? Non quia vetitae, sed quoniam abhorremus. Qui scis, an Deus illic admonuerit, quem cibum requireret humana fragilitas, non quem permitteret? SA. Non sum ariolus. LA. Atqui in ipso statim conditi hominis initio legimus: *Dominamini piscibus maris, et volatilibus coeli, et universis animalibus, quae moventur super terram.* Quis usus dominii, si vesci non licet? SA. O crudelem herum! Itane devoras servos et ancillas, tuos liberos et uxorem? Quin eadem opera vesceris matula tua, cuius dominus es? LA. Sed audi vicissim, insulse salsamentarie: E ceteris usus est, nec est inane dominii nomen. Equus vehit me tergo, camelus gestat sarcinas: e piscibus vero quis usus, nisi vescaris? SA. Quasi vero non sint innumera ex piscibus remedia. Deinde multa sunt in hoc tantum condita, ut delectent hominem contemplantem, et in conditoris admirationem rapiant. Forte non credes, delphinos hominem tergo vehere. Denique sunt pisces, qui nobis praedicant imminere tempestatem, velut echinus *). An non talem servum optares domi tuae? LA. Verum

*) Qui, spinas habens pro pedibus, imminente tempestate affigit sese, ut aiunt, aut saburrat arena. Plin. H. N. IX, 31.

ut hoc largiamur, ante diluvium non fuisse fas vesci cibis, praeterquam terrae frugibus; nihil magni erat abstinere ab iis, quae non requirebat corporis necessitas, et habebant laniandi crudelitatem: illud fateris, animantium esum initio permissum ob humanorum corporum imbecillitatem. Frigus induxerat diluvium: et hodie videmus in regionibus frigidis nasci homines ceteris edaciores: ac terrae proventum vel exstinxerat, vel corruperat inundatio. SA. Esto. LA. Et tamen a diluvio praeteribant annum ducentesimum. SA. Credo. LA. Cur igitur Deus, quod illis robustis citra exceptionem permisit, post imbecillioribus aevique contractioris adstrinxit ad certa animantium genera, quemadmodum praecepit Moses? SA. Quasi meum sit, eorum quae Deus gerit, rationem reddere! Arbitror tamen, hoc tum fecisse Deum, quod solent heri, qui contrahunt indulgentiam in servos, ubi vident illos abuti lenitate dominorum. Sic equo plus satis ferocienti subducimus fabas et avenam, parcoque foeno pascimus, frenoque et calcaribus asperioribus subigimus. Excusserat hominum genus omnem reverentiam, in tantamque licentiam sese effuderat, quasi nullus omnino Deus esset. Hic inventi sunt legis cancelli, caeremoniarum repagula, minarum ac praeceptorum frena, quo vel sic resipiscerent. LA. Quin igitur manent hodie legis illius repagula? SA. Quia sublata est carnalis servitutis asperitas, posteaquam per evangelium adoptati sumus in filios Dei; detractum est praeceptis, ubi contigit uberior gratia. LA. Quum Deus appellet suum testamentum sempiternum, quumque Christus negarit se solvere legem, sed consummare; qua fiducia posteriores ausi sunt bonam legis partem abrogare? SA. Gentibus ea lex data non erat; et ideo visum est Apostolis, eas nec onerare circumcisionis molestia, ne, quod Iudaei faciunt et hodie, in corporalibus observationibus

constituerent salutis spem potius, quam in fiducia et caritate erga Deum. LA. Omitto gentes. Quae scriptura manifeste docet, Iudaeos, si professionem evangelicam fuerint amplexi, manumissos esse a Mosaicae legis servitute? SA. Quoniam id fore praedictum erat a prophetis, qui promittunt testamentum novum, et cor novum, inducuntque Deum abominantem festos Iudaeorum dies, aversantem illorum victimas, detestantem ieiunia, reiicientem donaria, desiderantem populum circumciso corde. Confirmavit illorum promissa Dominus ipse, qui porrigens discipulis corpus et sanguinem suum, appellat testamentum novum. Si nihil aboletur de veteri, cur hoc dicitur novum? Ciborum Iudaicum delectum non exemplo quidem, sed sententia sua abrogavit Dominus, quum negat hominem inquinari cibis, qui mittuntur in stomachum, et per secessum repurgantur. Docet idem Petrum conspecta visione; imo Petrus ipse cum Paulo ceterisque vescens cibis communibus, a quibus lex praeceperat temperari. Agit hoc ubique Paulus in suis epistolis; nec dubitatur, quin quod hodie sequitur populus Christianus, ab apostolis veluti per manus traditum ad nos denique pervenerit. Itaque non tam manumissi sunt Iudaei, quam a legis superstitione, velut a lacte consueto quidem et familiari, sed iam intempestivo, depulsi. Neque lex abrogata est, sed ea pars iussa est cedere, quae iam erat otiosa. Frondes et flores pollicentur fructum exoriturum; is ubi gravat arborem, nemo flores desiderat. Neque quisquam deplorat perisse filii sui pueritiam, ubi iam ad aetatem maturam pervenit. Neque quisquam requirit lucernas et funalia, ubi se terris deprompsit sol. Nec habet quod quaeratur paedagogus, si filius iam puber suam libertatem sibi vendicat, ac paedagogum in sua vicissim habet potestate. Pignus desinit esse pignus, ubi promissa sunt

exhibita. Sponsa priusquam deducatur ad sponsum, epistoliis ab illo missis sese consolatur, exosculatur munuscula ab illo venientia, picturas illum referentes amplectitur; ceterum ubi iam ipsius sponsi data est copia, prae huius amore negligit illa prius adamata. At Iudaei primum aegre divellebantur a consuetis, velut si puer assuetus lacti iam grandis mammam inclamet, cibum solidum fastidiens. Itaque propemodum vi depulsi sunt ab illis vel figuris vel umbris vel temporariis solatiis, quo se iam totos convertant in eum, quem lex illa promiserat et adumbrarat. LA. Quis exspectarat tantum theologiae a salsamentario? SA. Soleo pisculentum commeatum suppeditare nostrae civitatis Dominicano collegio: itaque fit, ut illi frequenter prandeant apud me, ego nonnunquam apud illos. Ex eorum conflictationibus haec decerpsi. LA. Nae tu dignus es, qui ex salsamentario fias piscium recentium venditor. Verum illud expedi: Si Iudaeus esses, (neque mihi satis liquet an sis) et immineret ex fame certum vitae periculum, vescereris carne suilla, an mortem praeoptares? SA. Quid facturus essem, scio: quid mihi faciendum esset, nondum intelligo. LA. Deus utrumque vetuit: Non occides, et Non vesceris carne suilla. In tali casu utrum praeceptum utri par est cedere? SA. Primum non constat, an hoc animo Deus vetuerit vesci suilla, ut mortem vellet oppeti potius, quam esu vitae consuli. Nam ipse Dominus excusat David, qui contra legis praeceptum comederit sacros panes. Et, in exsilio Babylonico multa non observata sunt a Iudaeis, quae lex praescripserat. Proinde censerem, eam legem, quam ipsa quoque natura tulit, eoque perpetua est et inviolabilis, debere potiorem haberi ea, quae neque semper fuit, et post erat abroganda. LA. Cur igitur laudati sunt fratres Macchabaei, qui maluerunt duris cruciatibus exanimari, quam car

nem gustare suis? SA. Opinor, quoniam hic esus a rege praescriptus complectebatur totius patriae legis abnegationem, quemadmodum circumcisio, quam Iudaei gentibus obtrudere conabantur, continebat totius legis professionem, non aliter quam arrha data ad universum contractum praestandum obligat. LA. Itaque si crassior illa legis pars post exortam evangelii lucem recte sublata est, quo consilio nunc videmus vel eadem vel his graviora revocari, praesertim quum Dominus iugum suum appellet suave, et Petrus, in Actis Apostolorum, Iudaeorum legem appellet duram, quam nec ipsi ferre potuerint nec patres ipsorum? Sublata est circumcisio, sed successit baptismus, duriore prope dixerim conditione. Illa differebatur in octavum diem; et si quis interim casus intercepisset puerum, votum circumcisionis pro circumcisione imputabatur: nos pueros vixdum a latebris uteri materni egressos, in frigidam aquam, quaeque diu in alveo saxeo constitit, non enim dicam, computruit, totos immergimus; et si vel primo die, atque adeo in ipso partus ostio perierit, nulla parentum aut amicorum culpa, deditur miser aeternae damnationi. SA. Sic aiunt. LA. Sublatum est sabbatum; imo non sublatum est, sed translatum in diem dominicum. Quid refert? Paucorum dierum ieiunia indixit lex Mosaica; nos illis quantum addidimus numerum? In delectu ciborum quanto liberiores Iudaei nobis, quibus licebat vel totum annum vesci ovibus, capis, perdicibus et hoedis? Illis nullum vestis genus erat interdictum, praeter eam quae esset lana linoque contexta. Nunc praeter tot vestium praescriptas et interdictas formas et colores accessit capitis rasura, eaque varia: ne commemorem interim confessionis onus, et constitutionum humanarum sarcinas, decimationes non simplices, adstrictum arctioribus vinculis matrimonium,

novas affinitatis leges, aliaque permulta, quae faciunt, ut hac parte non paullo commodior videatur fuisse Iudaeorum, quam nostra conditio. SA. Erras tota via, lanio: Christi iugum non aestimatur ad istam regulam, quam imaginaris. Pluribus adstringitur Christianus, et adstringitur ad difficiliora, denique ad poenam graviorem: sed his adiuncta copiosior vis fidei et caritatis, facit ea suavia, quae natura sunt gravissima. LA. Atqui quum olim Spiritus, specie linguarum ignearum e coelo delapsus, copiosissimo dono fidei et caritatis locupletarit credentium pectora, cur detractum est legis onus, velut imbecillibus ac sub iniqua sarcina periclitantibus? Cur Petrus iam afflatus spiritu vocat onus intolerabile? SA. Detractum est ex parte, ne Iudaismus, ut coeperat, obrueret evangelii gloriam, et ne legis odio gentes alienarentur a Christo; inter quas erant infirmi plurimi, quibus instabat duplex periculum: alterum, ne crederent, sine legis observatione neminem posse salutem consequi: alterum, ne potius haberent in paganismo manere, quam Mosaicae legis iugum accipere. Horum imbecilles animos oportebat velut esca quadam libertatis allicere. Rursus quo mederentur illis, qui negabant ex Evangelii professione salutis esse spem citra legis observationem; circumcisionem, sabbatismos, delectus ciborum, aliaque id genus aut prorsus sustulerunt, aut in aliud verterunt. Porro quod Petrus negat se legis onus portare potuisse, non est referendum ad eam personam, quam tum gerebat, quum illi iam nihil esset intolerabile, sed ad crassos et infirmos Iudaeos, qui non sine taedio arrodebant hordei tunicam, nondum gustata spiritus medulla. LA. Satis tu quidem crasse disseris. Atqui mihi videtur et hodie non minus esse caussarum, cur observationes istae carnales hactenus tolli debeant, ut arbitrariae sint, non obliga-

toriae. SA. Qui sic? LA. Nuper in linteo quodam amplissimo vidi totum orbem depictum. Illic didici, quantula esset mundi portio Christi religionem pure sincereque profitens: nimirum Europae particula vergens ad occidentem: rursus altera vergens ad septemtrionem; tertia tendens, sed procul, ad meridiem: ad orientem vergentis quartae postrema videbatur Polonia. Reliquus orbis aut barbaros habet, non ita multum a brutis animantibus differentes, aut schismaticos, aut haereticos, aut utrumque. SA. At non vidisti totum illud litus Austrinum, et sparsas insulas Christianis insignibus notatas? LA. Vidi, didicique illinc avectas praedas; Christianismum inductum non audivi. Quum igitur tam ampla sit messis, videtur hoc esse consultissimum ad religionem Christianam propagandam: quemadmodum apostoli sustulerunt onus legis Mosaicae, ne gentes resilirent, ita nunc ad illiciendos etiam imbecilles, tolli quarundam rerum obligationes, sine quibus initio servatus est orbis, et nunc servari posset, modo adsit fides et caritas evangelica. Rursus audio videoque plurimos esse, qui in locis, vestibus, cibis, ieiuniis, gesticulationibus, cantibus, summam pietatis constituunt, et ex his proximum iudicant, contra praeceptum evangelicum. Unde fit, ut, quum omnia referantur ad fidem et caritatem, harum rerum superstitione exstinguatur utrumque. Procul enim abest a fide evangelica, qui fidit huiusmodi factis: et procul abest a caritate Christiana, qui ob potum aut cibum, quo recte quis uti potest, exasperat fratrem, pro cuius libertate mortuus est Christus. Quam amarulentas contentiones videmus inter Christianos! quam inimicas calumnias ex veste aliter cincta tinctave, ex cibo quem porrigunt aquae, et quem porrigunt pascua! Hoc malum si ad paucos serpsisset, contemni poterat. Nunc videmus univer

sum orbem ob haec dissidiis exitialibus concuti. Haec et huiusmodi si tollerentur, et nos maiori concordia viveremus, neglectis caeremoniis, ad ea tantum contendentes quae docuit Christus, et reliquae nationes citius amplecterentur religionem cum libertate coniunctam. SA. Extra Ecclesiae domum non est salus. LA. Fateor. SA. Extra Ecclesiam est, quisquis non agnoscit pontificem Romanum. LA. Non reclamo. SA. Sed hunc non agnoscit, qui illius praescripta negligit. LA. Atque ideo spero futurum, ut hic pontifex, nomine Clemens*), animo pietateque clementissimus, quo magis omnes nationes ad Ecclesiae sodalitatem alliciat, omnia mitiget, quae hactenus visa sunt aliquot populos a Romanae sedis foedere alienare; potiusque habeat Evangelii lucrum, quam suum in omnibus ius persequi. Audio quotidie veteres querimonias de annatis, de condonationibus, de dispensationibus, deque reliquis exactionibus, de gravatis Ecclesiis: sed arbitror, hunc ita moderaturum omnia, ut posthac impudens sit, qui pergat queri. SA. Utinam idem facerent omnes monarchae! Nihil addubito, quin res Christiana nunc in arctum coacta felicissime sit proferenda, si gentes barbarae senserint se vocari non ad servitutem humanam, sed ad libertatem evangelicam; nec ad rapinam expeti, sed ad felicitatis et sanctimoniae consortium. Ubi coaluerint, et in nobis mores vere Christianos compererint, ultro plus offerent, quam ab eis ulla vis queat extorquere. LA. Id brevi futurum auguror, si pestilens Ate, quae duos potentissimos orbis monarchas funesto bello commisit**), abierit ἐς κόρακας. SA.

*) Fuit hic Clemens VII Florentinus, Leonis X nothus, a Caesarianis post occupatam et direptam Romam captus. Qualis fuerit, facile quis ex eo coniiciat, quod ab ipsis Pontificiis omnium scelerum artifex dictus sit.

**) Carolum V. Caesarem et Hispaniarum regem, ac Franciscum Valesium, eius nominis primum, Galliarum regem.

Atque ego demiror iam dudum non esse factum, quum Francisco nihil fingi possit humanius, et Carolo Caesari arbitror a praeceptoribus instillatum, ut quo per fortunam plus accesserit imperii finibus, hoc ipse plus addat clementiae benignitatisque. Ad haec habere solet et aetas ea peculiarem facilitatis ac mansuetudinis dotem. LA. Nihil est quod in utroque desideres. SA. Quid igitur remoratur publicum orbis votum? LA. Adhuc iureconsulti de finibus ambigunt: et scis, comoediarum tumultus semper desinere in nuptias: itidem principes suas finiunt tragoedias; sed in comoediis subito coëunt nuptiae; hic inter magnos magnis moliminibus res agitur. Et praestat, aliquanto serius obduci cicatricem, quam mox interim hulcus erumpere. SA. An credis istas nuptias esse firma concordiae vincula? LA. Vellem quidem; sed ex his video fere nasci maximam bellorum partem; et si quod bellum ortum fuerit, dum affinis adest affini, latius se spargit incendium, et difficilius componitur. SA. Fateor, et agnosco verissimum esse quod dicis. LA. Sed aequumne tibi videtur, ut ob iureconsultorum rixas et contractuum moras totus orbis tantum perpetiatur mali? Nunc enim nihil usquam tutum est, et pessimis licet plurimum, dum neque bellum est neque pax. SA. De principum consiliis non est meum dicere. Verum si quis me faciat Caesarem, scio quid sim facturus. LA. Eia, facimus te Caesarem, simulque Romanum pontificem, si libet. Quid facis? SA. Fac me potius Caesarem et regem Galliae. LA. Age, esto utrumque. SA. Protinus concepto pacis voto edicerem per universam ditionem meam inducias, dimissis copiis, denuntians poenam capitis, si quis vel gallinam alterius attigerit. Ita paratis rebus meo commodo, vel, ut melius dicam, publico, transigerem de ditionis finibus, aut de coniugii conditionibus. LA. Habesne

firmiora foederis vincula, quam matrimonium? SA. Arbitror. LA. Imparti. SA. Si Caesar essem, sic absque mora transegissem cum Rege Gallorum: Frater, malus quispiam genius bellum hoc inter nos excitavit; neque tamen inter nos certamen fuit de capite, sed de ditione. Tu quod in te fuit, fortem ac strenuum bellatorem praestitisti. Fortuna mihi favit, teque ex rege fecit captivum. Quod accidit tibi, mihi potuit accidere; et tua calamitas omnes nos admonet humanae conditionis. Experti sumus, quam hoc certaminis genus utrique sit incommodum. Age, diverso genere inter nos conflictemur. Dono tibi vitam, dono libertatem; pro hoste recipio te in amicum. Sit omnium praeteritorum malorum oblivio; redi ad tuos gratis ac liber; habe tibi tua; esto bonus vicinus, et posthac geratur unum hoc certamen inter nos, uter alterum fide, officiis ac benevolentia vincat; neque certemus, uter altero latius regnet, sed uter sanctius administret suam ditionem In priori conflictu fortunati laudem tuli: heic qui vicerit, longe splendidius auferet decus. Mihi quidem haec clementiae fama plus adferet verae laudis, quam si universam Galliam meae ditioni adiunxissem: et tibi gratitudinis opinio plus decoris conciliabit, quam si me tota Italia depulisses. Noli invidere mihi laudem quam affecto; ego vicissim tuae sic favebo, ut huic amico libenter sis debiturus. LA. Profecto sic possit adstringi Gallia, imo totus orbis. Etenim si conditionibus iniquis ulcus hoc obducatur verius, quam sanetur, vereor ne mox per occasionem rupta cicatrice pus vetus erumpat maiore cum malo. SA. Quam magnificam, quamque plausibilem gloriam haec humanitas per universum orbem pararet Carolo? Quae natio se non lubens tam humano, tamque clementi principi submitteret? LA. Egisti Caesarem sat feliciter; nunc age Pontificem. SA. Perlongum sit sin-

gula persequi: dicam compendio. Sic agerem, ut universus orbis intelligeret, esse principem ecclesiae, qui nihil aliud sitiret quam Christi gloriam et salutem omnium mortalium. Ea res vere mederetur invidiae pontificii nominis, et solidam ac perennem pararet gloriam. Sed interim ab asino, quod aiunt, delapsi *), multum aberravimus ab instituto. LA. Ego te mox reducam in viam. Ais igitur, obligare Pontificum leges omnes, qui sunt in ecclesia? SA. Aio. LA. Ad poenam gehennae? SA. Aiunt. LA. Etiam episcoporum? SA. Sic arbitror; in sua cuiusque ditione. LA. Etiam abbatum? SA. Haereo: nam hi certis conditionibus accipiunt administrationem; nec possunt suos gravare constitutionibus, nisi ex auctoritate totius ordinis. LA. Quid si episcopus iisdem conditionibus accipiat suam functionem? SA. Addubito. LA. Quod episcopus constituit, pontifex potest rescindere? SA. Opinor. LA. Quod pontifex decrevit, nemo potest abrogare? SA. Nemo. LA. Unde igitur audimus, rescissas pontificum sententias hoc titulo, quod parum recte fuerint edocti; et priorum constitutiones a posterioribus antiquatas, quod a pietate delirarent? SA. Ista subrepticia sunt ac temporaria. Nam et in pontificem, ut hominem, cadit ignorantia personae factive. Ceterum quod ex auctoritate concilii universalis proficiscitur, coeleste oraculum est, et pondus habet par Evangeliis, aut certe proximum. LA. Licetne de Evangeliis dubitare? SA. Bona verba; ne de conciliis quidem rite in spiritu sancto congregatis, peractis, editis et receptis. LA. Quid si quis dubitet, an haec competant in concilium, quod obiicitur; quemadmodum audio Basiliense concilium a nonnul-

*) Id est h. l., a priore sermone. Erasmus in Chiliadibus vult hoc adagium dici in eos, qui inconsulte quippiam agunt etc. Proverbium in Aristophane legitur. Est autem in Graecis verbis *ἀπ' ὄνου καταπεσών*, faceta allusio ad finitimam orationem, *ἀπὸ νοῦ καταπεσών*.

lis reiici, nec omnibus probari Constantiense? loquor de his, qui nunc habentur orthodoxi; ne quid dicam de proximo concilio Lateranensi. SA. Dubitent qui velint suo periculo; ego nolo dubitare. LA. Petrus igitur habuit auctoritatem condendi novas leges? SA. Habuit. LA. Habuit et Paulus cum ceteris apostolis? SA. Habuerunt in suis quisque ecclesiis, a Petro, seu Christo commissis. LA. Et Petri successoribus par est potestas cum ipso Petro? SA. Quidni? LA. Tantundem igitur honoris debetur rescripto Romani pontificis, quantum epistolis Petri; et tantundem constitutionibus episcoporum, quantum epistolis Pauli? SA. Equidem arbitror, etiam amplius deberi, si praecipiant et legem ferant cum auctoritate. LA. Sed fasne est dubitare, an Petrus et Paulus scripserint afflatu divini spiritus? SA. Imo haereticus sit, qui dubitet. LA. Idem censes de rescriptis et constitutionibus pontificum et episcoporum? SA. De pontifice censeo; de episcopis ambigo; nisi quod pium est, de nullo perperam suspicari, ni res ipsa palam clamitet. LA. Cur spiritus citius patitur errare episcopum, quam pontificem? SA. Quia gravius est a capite periculum. LA. Si tantum valent praesulum constitutiones, quid sibi vult, quod Dominus in Deuteronomio tam rigide comminatur, ne quis quid addat aut adimat legi? SA. Non addit legi, qui latius explicat quod latebat, qui ea suggerit, quae spectant ad legis observationem: neque detrahit, qui pro viribus audientium legem dispensat, alia promens, alia celans pro ratione temporis. LA. Num obligabant Pharisaeorum ac Scribarum constitutiones? SA. Non arbitror. LA. Cur ita? SA. Quia docendi habebant auctoritatem, non condendi leges. LA. Utra potestas videtur amplior, condendi leges humanas, an interpretandi divinas? SA. Condendi humanas. LA. Mihi secus videtur. Etenim cui ius est interpretandi, huius sententia pondus ha-

bet legis divinae. SA. Non satis assequor quod dicis. LA. Dicam explanatius. Lex divina iubet subvenire parenti; Pharisaeus interpretatur, hoc esse datum patri, quod missum est in corbonam *), eo quod Deus sit pater omnium. Nonne huic interpretationi cedit lex divina? SA. Ista quidem falsa interpretatio est. LA. Sed posteaquam illis semel tradita est interpretandi auctoritas, unde mihi constabit, cuius sit vera interpretatio, maxime si ipsi inter se dissentiant? SA. Si minus satisfecit tibi sensus communis, sequere praesulum auctoritatem; id tutissimum est. LA. Ergo Pharisaeorum et Scribarum auctoritas devoluta est ad theologos et concionatores? SA. Est. LA. Sed nullos audio frequentius inculcantes, Audite, ego dico vobis, quam eos qui nunquam versati sunt in palestris theologicis. SA. Audies omnes candide, sed cum iudicio, modo ne simpliciter insaniant. Tum enim oportet populum cum sibilo surgere, quo suam agnoscant dementiam. Ceterum quibus contigit titulus doctoris, his oportet fidere. LA. Verum in his quoque comperio nonnullos multo rudiores ac stultiores illis, qui prorsus sunt illiterati: et inter doctissimos miram video controversiam. SA. Elige quae sunt optima; inexplicata aliis relinquito, ea semper amplectens, quae procerum et multitudinis consensus approbavit. LA. Scio, istuc esse tutius. Sunt igitur et constitutiones iniquae, quemadmodum sunt interpretationes falsae? SA. An sint, alii viderint; arbitror esse posse. LA. Annas et Caiphas habebant potestatem condendi leges **)? SA. Habebant. LA. Num horum quavis de re constitutiones obligabant ad poenam gehennae? SA.

*) ܩܘܪܒܢܐ Syriace, קָרְבָּן Hebraice, *oblatio* est, vel *donum Deo oblatum*. Item apud Iudaeos locus ubi oblationes hae reponebantur, metonymice *Corban* dictus est.

**) Cf. Ioannis Evang. cap. 18.

Nescio. LA. Puta Annam constituisse, ne quis reversus a foro sumeret cibum, nisi loto corpore: qui illotus caperet cibum, num crimen gehenna dignum admitteret? SA. Non arbitror, nisi contemptus publicae potestatis crimen exacerbaret. LA. An omnia praecepta Dei obligant ad poenam gehennae? SA. Non opinor. Nam Deus prohibuit omne peccatum, quamlibet veniale, si theologis habenda fides. LA. Fortassis et veniale pertraheret in gehennam, nisi Deus sua misericordia sublevaret imbecillitatem nostram. SA. Non est absurdum dictu; affirmare non ausim. LA. Quum Israëlitae exularent in Babylone, praeter alia plurima quae lex praescripsit, in multis fuit omissa circumcisio. An omnes hi perierunt? SA. Deus novit. LA. Si Iudaeus clam fame periclitans vesceretur carne suilla, committeretne crimen? SA. Mea quidem sententia necessitas excusaret factum: quandoquidem ore Domini defensus est David, quod contra legis praeceptum comederit panes sacros, quos appellant propositionis: nec solum comedit ipse, sed et fugae comites profanos iisdem pavit. LA. Si quem ea necessitas constringeret, ut aut pereundum sit fame, aut furtum committendum, utrum eligeret, mortem an furtum? SA. Forsitan in eo casu furtum furtum non esset. LA. Hem quid audio? ovum non est ovum? SA. Praesertim si caperet animo reddendi placandique dominum, quum primum liceret. LA. Quid si pereundum esset homini, nisi falsum testimonium ferat adversus proximum? utrum eligendum? SA. Mors. LA. Quid si commisso adulterio possit servare vitam? SA. Potior erit mors. LA. Quid si simplici stupro possis effugere mortem? SA. Moriendum potius, ut aiunt. LA. Cur heic ovum non desinit esse ovum; praesertim si nulla fiat vis aut iniuria? SA. Fit iniuria corpori puellae. LA. Quid si periurio? SA. Moriendum. LA. Quid si simplici nullique noxio mendacio? SA. Docent praeo-

ptandum mortem. At ego crediderim, gravi necessitate, aut ingenti proposita utilitate mendacium huiusmodi aut nullum esse crimen, aut levissimum, nisi quod aperta fenestra periculum est, ne discamus et perniciosis mendaciis assuescere. Finge incidisse casum, ut innoxio mendacio possit servare et corpora et animas totius patriae suae; utrum eliget vir pius? fugiet mendacium? LA. Quid alii sint facturi, nescio: ego vel quindecim Homerica mendacia non verear dicere *), moxque labeculam illam abstergerem aqua sacra. SA. Idem ego facerem. LA. Igitur non quidquid Deus praecipit aut interdicit, obligat ad poenam gehennae. SA. Non videtur. LA. Modus igitur obligationis non est ab auctore legis tantum, sed ex materia. Quaedam enim cedunt necessitati, quaedam non cedunt. SA. Sic videtur. LA. Quid si sacerdos periclitetur de vita, servandus, si ducat uxorem? utrum eliget? SA. Mortem. LA. Quum divina lex cedat necessitati, cur haec lex humana Terminum agit **), nulli dignans concedere? SA. Non lex obstat, sed votum. LA. Quid, si quis vovisset visere Hierosolymam, nec id posset, nisi certo vitae dispendio: non ibit, an morietur? SA. Morietur, ni voti relaxationem impetrarit a pontifice Romano. LA. Cur alterum votum relaxatur, alterum minime? SA. Quia alterum solemne, alterum privatum. LA. Quid est solemne? SA. Quod solet fieri. LA. An non igitur solemne et alterum quod quotidie fit? SA. Fit, sed privatim. LA. Proinde monachus si privatim apud abbatem profiteretur, non esset votum solemne? SA. Nu-

*) Per excellentiam insignia mendacia vocat Homerica. Nam Homerus in carminibus suis scite mentitur, et, ut auctor inquit, pater est omnium fabularum.

**) Nota est fabula de Termino, qui nec Iovi voluit concedere. Cf. Liv. V, 54. et Ov. Fast. II, 664. Hinc *agere Terminum* dicitur, qui nulli cedit, quod et Erasmi symbolum fuit, ut ex eius nummo argenteo constat.

garis. Ideo facilius relaxatur votum privatum, quia minore offendiculo solvitur; et is, qui facit, hoc animo facit, ut, si commodum sit, mutet sententiam. LA. Hoc igitur animo vovent, qui privatim profitentur perpetuam castimoniam? SA. Deberent. LA. Perpetuum igitur, et non perpetuum? Quid si Carthusianum monachum hic constringat casus, ut aut vescendum sit carnibus, aut moriendum: utrum eliget? SA. Docent medici, nullas esse carnes tam efficaces, quin idem efficiat aurum potabile et gemmae. LA. Utrum igitur conducibilius, gemmis et auro succurrere periclitanti, an earum rerum pretio multos de vita periclitantes servare, et aegroto dare pullum gallinaceum? SA. Haereo. LA. Atqui piscium aut carnium esus non est ex eorum numero, quae vocant substantialia. SA. Carthusianos suo iudici relinquamus. LA. Dicamus in genere. Diligenter, frequenter, multisque verbis inculcatur in lege Mosis sabbatismus. SA. Verum. LA. Utrum igitur succurram urbi periclitanti violato sabbato, an non? SA. At interim me vis esse Iudaeum? LA. Volo, et quidem recutitum. SA. Istum nodum secuit ipse Dominus. Sabbatum enim hominis caussa est institutum, non contra. LA. Ista lex igitur valebit in omnibus humanis constitutionibus? SA. Valebit, nisi quid obstet. LA. Quid si conditor legis non hoc animo ferat legem, ut quenquam obliget ad poenam gehennae, imo ne ad reatum quidem ullum, sed constitutionem nihilo plus velit habere ponderis quam exhortationem? SA. O bone, non est in manu conditoris, quantum obliget lex. Usus est sua potestate ferendo legem; ceterum ad quid obliget, aut non obliget, id Deo in manu est. LA. Cur igitur audimus quotidie parochos nostros e suggesto clamantes, Cras ieiunandum sub poena damnationis aeternae; si nobis non constat, quomodo lex obliget humana? SA. Id faciunt, quo magis terreant contumaces: nam

ad hos arbitror ea verba pertinere. LA. Sed interim an contumaces talibus dictis territent, nescio: certe infirmos vel in scrupum vel in periculum coniiciunt. SA. Difficile est utrisque consulere. LA. Eadem autem est vis consuetudinis et legis? SA. Aliquando maior est consuetudinis. LA. Proinde tametsi non adest animus consuetudinem inducentibus iniiciendi laqueum cuiquam, tamen obligat volentes nolentes? SA. Arbitror. LA. Onus imponere potest, tollere non potest? SA. Admodum. LA. Iam itaque vides, opinor, quantum sit periculi, novas leges ab hominibus ferri, si nulla necessitas urgeat, aut nulla magna invitet utilitas. SA. Fateor. LA. Dominus quum ait, Nolite omnino iurare; num quemvis iurantem obnoxium facit gehennae? SA. Non arbitror. Consilium est enim, non praeceptum. LA. At istud unde mihi liquet, quum vix aliud accuratius aut severius interdixerit, quam ne iuremus? SA. Disces a doctoribus. LA. Et Paulus quum dat consilium, non obligat ad gehennam? SA. Nequaquam. LA. Cur ita? SA. Quia non vult iniicere laqueum infirmis. LA. Est igitur in manu condentis, legem obstringere ad gehennam aut non obstringere. Et sanctum est cavere, ne quibuslibet constitutionibus illaqueemus imbecilles. SA. Est. LA. Et, si Paulus heic cautionem adhibuit, multo magis sacerdotibus adhibenda; de quibus incertum, quo spiritu agantur. SA. Fateor. LA. Atqui paulo ante negabas, esse in manu conditoris, quatenus obstringeret lex. SA. Iam consilium est, non lex. LA. Nihil est facilius, quam commutare vocabulum. Noli furari, praeceptum est? SA. Est. LA. Noli omnino resistere malo? SA. Consilium est. LA. At hoc posterius magis habet speciem praecepti, quam illud prius. Saltem hoc est episcopis in manu, utrum velint esse praeceptum, quod instituunt, an consilium? SA. Est. LA. At istud paulo ante fortiter negabas. Etenim qui non vult, suam

constitutionem quenquam ad ullum crimen adstringere, nimirum vult eam esse consilium, non praeceptum. SA. Verum; sed non expedit hoc scire vulgus, ne protinus clamitent esse consilium, quod servare non libet. LA. At quid interim facies tot infirmis conscientiis, tam misere confusis tuo silentio? Verum age, dic mihi, nullisne notis docti deprehendere possunt, utrum consilii vim habeat constitutio, an praecepti? SA. Possunt, sicut audivi. LA. Non licet scire mysterium? SA. Licet, nisi velis effutire. LA. Ah, pisci dixeris. SA. Quum nihil audis, nisi: hortamur, ordinamus, mandamus, consilium est; quum audis: iubemus, districte praecipimus, praesertim si accedant minae excommunicationis, praeceptum est. LA. Quid si debeam pistori meo, quumque solvendo non sim, fugere malim quam coniici in carcerem; num pecco criminaliter? SA. Non arbitror; nisi desit solvendi voluntas. LA. Cur igitur excommunicor? SA. Istud fulmen territat improbos, non adurit innocentes. Scis enim et apud priscos Romanos fuisse leges diras ac minaces, sed in hoc ipsum tantummodo latas; qualis illa fertur e duodecim tabulis de dissecando corpore debitoris *): cuius ideo nullum exstat exemplum, quod non in usum, sed ad terrorem esset prodita. Iam ut fulmen non agit in ceram aut linum, sed in aes: ita tales excommunicationes non agunt in miseros, sed in contumaces. Et tamen, ut ingenue dicam, in huiusmodi frivolis adhibere fulmen a Christo traditum, propemodum esse videtur, quod veteres dicebant, in lente unguentum **).

*) Aulus Gellius, (quem alii Agellium volunt,) lib. XX. cap. I. narrat legem apud priscos fuisse, qua sancitum fuerit, ut, si quis debitor pluribus creditoribus reus iudicatus esset, liceret iis, si vellent, corpus hominis sibi addicti secare, atque partiri.

**) Gr. τὸ ἐν φακῇ μύρον. Quadrat in hominem, aut in rem quampiam, quae neutiquam in tempore adhibeatur iis, quibus

LA. Num idem ius patrifamilias in sua domo, quod episcopo in sua dioecesi? SA. Arbitror, proportione. LA. Et huius praescripta similiter obligant? SA. Quidni? LA. Edico, ne quis vescatur caepis; quomodo periclitatur apud Deum qui non paruerit? SA. Ipse viderit. LA. Posthac non dicam meis: praecipio, sed admoneo. SA. Sapies. LA. Verum perspicio, vicinum meum proximum esse periculo, et arreptum clam admoneo, ut sese subducat ab ebriosorum et aleatorum commercio: ille monitorem aspernatus, perditius incipit vivere, quam antea: num heic illum obstringit admonitio? SA. Videtur. LA. Igitur neque consulendo neque exhortando fugimus laqueum. SA. Imo non adfert laqueum admonitio, sed admonitionis argumentum. Etenim si frater admonitus, ut crepidis uteretur, negligeret, nullo crimine teneretur. LA. Non heic percunctabor, quantum obligent praescripta medicorum. Votum obstringit ad poenam gehennae? SA. Maxime. LA. Omne? SA. Omnissimum; modo sit licitum, legitimum ac liberum. LA. Quid appellas liberum? SA. Quod nulla extorsit necessitas. LA. Quid est necessitas? SA. Est metus cadens in constantem virum. LA. Etiam in Stoicum ?quem, *si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.* SA. Istum Stoicum mihi ostende, et respondebo. LA. Sed extra iocum; num famis aut infamiae metus cadit in constantem virum ? SA. Quidni ? LA. Si filia nondum emancipata clam nubat insciis parentibus, nec passuris si sciant: legitimum erit votum? SA. Erit. LA. An sit, nescio: certe si qua sunt, hoc est unum ex illorum numero, quae licet vera sint, tamen ob scandalum imbecillium silenda sunt. Quid si virgo, quae ex auctoritate parentum contraxit matrimonium cum sponso, clam et invitis parentibus

minime congruit, quemadmodum scilicet lenticulae, vili legumini, inepte quis pretiosum unguentum admiscuerit.

voto semet addicat collegio sanctae Clarae: eritne licitum et legitimum? SA. Si fuerit solemne. LA. Num solemne est, quod in agro fit, in obscuro monasteriolo? SA. Sic habetur. LA. Si eadem domi paucis testibus voto profiteatur perpetuam corporis integritatem, non erit legitimum? SA. Non. LA. Quam ob rem? SA. Quia sanctius votum obstat. LA. Eadem puella si vendat agellum, valebit contractus? SA. Non opinor. LA. Et valebit, si se ipsam dederit in potestatem alienam? SA. Si se Deo dicaverit. LA. An non et votum privatum dicat hominem Deo? Et qui suscipit sanctum coniugii sacramentum, nonne se dicat Deo? Et quos Deus iungit, dicant se diabolo? De solis coniugibus dixit Dominus, Quos Deus iunxit, homo ne separet. Ad haec, quum adolescens vixdum pubescens, aut puella simplex, minis parentum, saevitia tutorum, improbis instinctibus monachorum, blanditiis et odiis protruditur in monasterium: num liberum est votum? SA. Si sint doli capaces *). LA. Ea aetas maxime capax est doli, ut cui facillime possis imponere. Quid si proponam in animo, diebus Veneris abstinere a vino: perinde obstringit propositum ut votum? SA. Non arbitror. LA. Quid igitur interest inter certum propositum, et votum tacita cogitatione conceptum? SA. Animus obligandi. LA. Negabas ante, heic valere animum. Propono si queam; et voveo, sive queam, sive non queam? SA. Habes. LA. Habeo nebulas in pariete depictas, hoc est, nihil. Est igitur et in proposito dispicienda materiae ratio? SA. Opinor. LA. Et ut illic a legis, ita heic a voti nomine cavendum? SA. Recte. LA. Si Romanus pontifex statueret, ne quis iungat matrimonium intra septimum propinquitatis gradum; admitteret crimen, qui duceret cognatam gradu sexto? SA. Opinor; certe periclitaretur. LA.

*) Ita loquuntur Iurisconsulti.

Quid si episcopus suis ediceret, ne quis haberet rem cum uxore, nisi die Lunae, Iovis et Sabbati: committeret crimen, qui clam aliis diebus uteretur uxore? SA. Arbitror. LA. Quid si ediceret, ne quis bulbis vesceretur? SA. Quid istuc ad pietatem? LA. Quia bulbi provocant libidinem. Quod de bulbis dico, idem dictum puta de erucis. SA. Haereo. LA. Quid haeres? Unde est humanis legibus obligandi vis? SA. Ex dictis Pauli, Obedite praepositis vestris. LA. Hinc igitur obligat omneis episcoporum ac magistratuum constitutio? SA. Modo sit aequa, iusta, et legitime lata. LA. Sed istius rei quis erit iudex? SA. Ipse qui condidit. Nam eius est interpretari, cuius est condere legem. LA. Ergo citra delectum est obediendum quibuslibet constitutionibus? SA. Opinor. LA. Quid si praepositus stultus et impius ferat legem impiam et iniquam? Ipsius iudicio standum erit; et populus, cui nullum est iudicandi ius, obtemperabit? SA. Quorsum attinet ea somniare quae non fiunt? LA. Qui subvenit parenti, non subventurus nisi lex cogeret, num implevit legem? SA. Non arbitror. LA. Qui sic? SA. Primum non satisfacit animo eius, qui condidit legem: deinde voluntati impiae addit hypocrisin. LA. Qui ieiunat, non ieiunaturus nisi praeciperet ecclesia, num satisfacit legi? SA. Mutas et auctorem legis et materiam. LA. Confer igitur Iudaeum sic ieiunantem diebus praescriptis, ut, ni lex huc adigat, non sit ieiunaturus, cum Christiano servante ieiunium ab hominibus indictum, haudquaquam servaturo si legem tollas: aut si mavis, Iudaeum abstinentem a carne suilla, et Christianum abstinentem a carnibus et lactariis die Veneris. SA. Infirmitati nonnihil reluctanti legi puto paratam esse veniam; certo proposito legem aversanti et obmurmuranti non item. LA. Atqui fateris, leges divinas non semper obligare ad poenam gehennae. SA. Quidni fatear? LA. Nec audes fa-

teri esse legem humanam, quae non obligat ad eandem poenam, sed hominem relinquit in ancipiti? Videris igitur aliquanto plus tribuere legibus hominum, quam Dei. Mendacium et obtrectatio suapte natura sunt mala et a Deo prohibita; et tamen fateris, esse aliquod mendacii et obtrectationis genus, quod non obliget ad poenam gehennae; nec audes eum, qui quomodocunque vescitur carnibus in die Veneris, liberare a poena gehennae. SA. Non est meum, quenquam absolvere aut damnare. LA. Si divinae leges et humanae pariter obstringunt, quid igitur interest inter has et illas? SA. Nimirum quod qui violat legem humanam, immediate peccat adversus hominem (si mihi concedis scholasticorum flosculis uti), mediate adversus Deum; qui violat legem divinam, contra. LA. Quid refert, utrum prius miscueris, acetum, an absynthium, quum mihi utrumque sit ebibendum? Aut quid refert, utrum lapis a me vulnerato repercussus feriat amicum, an ordine verso? SA. Hoc didici. LA. Et si ex materia circumstantiisque sumitur obligandi modus in utrisque legibus: quid interest inter auctoritatem Dei et hominum? SA. Impia percunctatio. LA. Attamen multi credunt, plurimum interesse. Deus tulit legem per Mosen, nec licet violare; idem fert leges per pontifices, aut certe Concilium; quid interest inter has et illas? Lex Mosis per hominem, leges nostrae per homines. Et videntur minus ponderis habere, quae Deus tulit per unum Mosen, quam quae spiritus sanctus edit per frequens episcoporum et eruditorum concilium. SA. De spiritu Mosis dubitare non licet. LA. Paulus in episcoporum vicem venit. Quid igitur interest inter Pauli praecepta et cuiuslibet episcopi? SA. Quia sine controversia Paulus scripsit afflatus spiritu. LA. Haec scriptorum auctoritas quousque se porrigit? SA. Arbitror, non ultra apostolos, nisi quod conciliorum

est inviolata auctoritas. LA. Quare de Pauli spiritu dubitare non licet? SA. Quia obstat ecclesiae consensus. LA. De episcopis dubitare licet? SA. De his nihil temere suspicandum, nisi res ipsa palam clamitet quaestum aut impietatem. LA. Quid de conciliis? SA. Non licet, si fuerint rite et per spiritum sanctum congregata peractaque. LA. Est igitur aliquod concilium, in quod ista non competunt? SA. Esse potest. Quod ni esset, theologi nequaquam adderent hanc exceptionem LA. Videtur igitur et de conciliis dubitari posse. SA. Non arbitror, posteaquam fuerint Christianarum gentium iudicio consensuque recepta comprobataque. LA. Posteaquam excessimus pomoeria, quibus Deus voluit circumscribi sacrosanctam illam et inviolabilem scripturae auctoritatem, videtur mihi et aliud esse discrimen legum divinarum et humanarum. SA. Quod? LA. Leges divinae sunt immutabiles, nisi si quae sunt eius generis, ut significandi coërcendive gratia videantur ad tempus datae, quas et prophetae desituras iuxta carnalem sensum praedixerunt, et apostoli iam omittendas docuerunt. Deinde, inter leges humanas existunt nonnunquam iniquae stultaeque et pestilentes; unde et abrogantur vel auctoritate superiorum, vel consentiente neglectu populi. Tale nihil est in legibus divinis. Rursus, humana lex suapte sponte cessat, ubi cessarit caussa, propter quam lata est: veluti si constitutio iuberet singulos quotannis aliquid conferre in structuram templi, templo absoluto cessat rigor legis. Ad haec, lex ab hominibus lata non est lex, nisi fuerit utentium consensu comprobata. Lex divina nec expendi debet, nec potest abrogari. Quanquam et Moses legem laturus suffragia populi collegit, non quod hoc esset necesse, sed ut illos magis haberet obnoxios. Impudens enim est, legem contemnere, quam tuo suffragio comprobaris. Postremo

quum leges hominum, quae fere corporalia praescribunt, paedagogi sint ad pietatem, cessare videntur, ubi quis profecit ad spiritus robur, ut iam talibus cancellis non egeat, modo pro virili vitetur scandalum infirmorum, non malitiose superstitiosorum. Velut si pater praescribat filiae impuberi, ne bibat vinum, quo tutior sit illius virginitas usque ad nuptias; quum adoleverit, iamque viro tradita fuerit, non tenetur praecepto patris. Multae leges habent instar pharmacorum; ea vero mutantur et cedunt pro re nata, ipsis etiam medicis approbantibus; qui si semper iisdem uterentur remediis a veteribus proditis, plures occiderent quam sanarent. SA. Multa tu quidem congeris, quorum nonnulla placent, aliqua displicent, quaedam non intelligo. LA. Si lex episcopi quaestum evidenter oleat, hoc est, statuat ut singuli parochi bis in anno emant aureo ducato ius absolvendi a casibus, quos vocant episcopales, quo plus extorqueat a suis: obtemperandum censes? SA. Censeo; sed interim clamandum adversus legem iniquam, exclusa semper seditione. Sed unde hic mihi percunctator lanio? Tractent fabrilia fabri *). LA. Huiusmodi quaestionibus saepe torquemur in conviviis; interdum diatriba fervescit ad pugnam et sanguinem. SA. Pugnent qui volent: ego censeo, leges maiorum esse reverenter suscipiendas, et observandas religiose velut a Deo profectas; nec esse tutum, nec esse pium, de potestate publica sinistram concipere aut serere suspicionem. Et si quid est tyrannidis, quod tamen non cogat ad impietatem, satius est ferre, quam seditiose reluctari. LA. Ista quidem ratione fateor bene consultum rebus eorum, qui dignitate pollent; et tecum sentio, nec illis invideo. Ceterum lubens audiam rationem, qua con-

*) *Tractent fabrilia fabri*, proverbium est, monens ut unusquisque sese exerceat in sua arte, quam novit. Hor. Ep. II, 1, 116

sulatur et populi vel libertati vel commodis. SA. Deus non destituet populum suum. LA. Verum ubi interim illa libertas spiritus, quam apostoli promittunt ex evangelio, quam Paulus toties inculcat, clamans, Regnum Dei non est esca et potus; et quod filii non simus sub paedagogo, nec amplius serviamus elementis huius mundi; aliaque innumera: si tanto pluribus constitutionibus onerantur Christiani, quam Iudaei, et si arctius obligant hominum leges, quam pleraque a Deo tradita praecepta? SA. Dicam, lanio. Non in hoc est Christianorum libertas, ut liceat illis facere quae velint, liberis a constitutionibus humanis: sed quod ex fervore spiritus ad omnia prompti, lubentes et alacres ea faciunt, quae praescribuntur, nimirum filii potius quam servi. LA. Expedite: sed erant et sub lege Mosaica filii, et sunt sub evange lio servi; atque adeo vereor ne maxima pars hominum; siquidem servi sunt, qui lege coacti suum officium faciunt. Quid igitur discriminis inter novam et veterem? SA. Meo iudicio, multum interest. Quod vetus sub involucris docuit, nova sub oculos posuit: quod illa sub aenigmatibus praedixit, haec dilucidius ostendit: quod illa subobscure promisit, haec exhibuit maxima quidem ex parte. Illa tradita erat uni genti, haec ex aequo docet omnes salutem: illa paucis prophetis et eximiis viris impartiit insignem illam .et spiritualem gratiam; haec omne donorum genus largiter effudit in omnium aetatum, sexuum et nationum homines: linguas, sanationes, prophetias, miracula. LA. Ubi nunc igitur ista? SA. Cessarunt, non interierunt: vel quia non est opus, iam evulgata Christi doctrina; vel quia plerique, titulo tantum Christiani, fide, quae est miraculorum architectrix, caremus. LA. Si propter incredulos ac diffidentes opus est miraculis, talium nunc plena sunt omnia. SA. Est incredulitas simpliciter errans, qua-

lis erat Iudaeorum obmurmurantium Petro, quod Cornelii familiam recepisset ad evangelii gratiam: qualis erat gentium, quae religionem, quam a maioribus acceperant, putabant esse salutiferam, et apostolorum doctrinam esse superstitionem peregrinam: hi conspectis miraculis conversi sunt. Nunc qui diffidunt evangelio, tanta luce per universum orbem coruscante, non simpliciter errant, sed excaecati malis affectibus nolunt intelligere, ut bene agant: hos nulla miracula reducerent ad mentem meliorem. Et sanandi tempus nunc est, puniendi post futurum est. LA. Quanquam multa dixisti satis probabiliter, tamen mihi propositum est, non fidere salsamentario; sed adibo theologum quendam eximie doctum: quidquid is de singulis pronuntiaverit, coelestis oraculi vice fuerit. SA. Quis iste? Pharetrius*)? LA. Ille simpliciter delirat et ante annos, dignus qui concionetur deliris aniculis. SA. Bliteus? LA. An ego tam loquaci sophistae credam? SA. Amphicholus? LA. Nunquam ei credam in solvendis quaestionibus, cui meo malo credidi carnes meas. An ille bona fide solvat problemata, qui pessima fide nondum solvit pecuniam? SA. Lemantius? LA. Non utor caecis ad indicandam viam. SA. Quis igitur? LA. Si scire vis, Cephalus est, vir trium linguarum, et omnis politioris literaturae perpulchre gnarus, tum in sacris voluminibus et vetustis theologis diu studioseque versatus. SA. Dabo rectius consilium. Eas ad inferos; illic invenies Rabinum Druinum, qui Tenedia bipenni dissecabit omnes tuas quaestiunculas **). LA. Tu praei, quo mihi viam appares. SA. Sed

*) Hoc, et quae sequuntur, ficta nomina Theologorum sunt

**) *Tenedia bipenni aliquid dissecare.* Hoc est rem nodosam prorsus dissolvere, et absque mora controversias expedire. Translatum est a rege quodam Tenedi, qui olim securi armatus lites audire consueverat, et causa iudicata mox reum neci dabat. Cf. Cic. epp. ad Q. F. II, 9.

extra iocum: estne verum, quod narras, datam potestatem vescendi carnibus? LA. Ludebam, te ut urerem. Et, si Romanus pontifex id vellet maxime, ordo salsamentariorum moveret seditionem. Deinde mundus est plenus Pharisaicis hominibus, qui non alia re sibi possunt vendicare sanctimoniam, nisi talibus observatiunculis: hi nec paterentur sibi detrahi iam partam gloriam, nec sinerent minoribus plus esse libertatis quam ipsis fuit. Ne in lanionum quidem rem esset, permitti liberum quarumlibet rerum esum. Tum enim varius esset eventus nostrae negotiationis; nunc certius est lucrum, et minus aleae, minusque laborum. SA. Verissima praedicas; sed eadem incommoditas ad nos rediret. LA. Gaudeo tandem inventum aliquid, in quo salsamentario cum lanione conveniat. Iam ut incipiam et ipse serio loqui, quemadmodum fortassis expediret populum Christianum paucioribus constitutiunculis obstringi, praesertim si quae non multum, aut nihil conducunt ad pietatem, ne dicam officiunt: ita non libet ab istis stare, qui omnes omnium hominum constitutiones reiiciunt neque flocci faciunt, imo ob hoc ipsum multa faciunt, quia praeceptum est ne faciant. Attamen demirari non possum in plerisque rebus praepostera mortalium iudicia. SA. Idem nec ego satis admirari possum. LA. Coelum terrae miscemus, si quid periculi suspicamur, ne quid decedat ponderis sacerdotum constitutionibus auctoritatique: et dormitamus, quum imminet evidens periculum, ne tantum tribuamus hominum auctoritati, ut auctoritati divinae minus tribuatur quam oportet. Sic a Scylla declinamus, ut non metuamus Charybdim, malum exitiabilius. Debetur episcopis suus honos; quis negat? praesertim si agunt quod dicuntur *). Sed impium est, honores soli Deo debitos transferre in homi-

*) Nam Episcopus proprie *inspector*, ab ἐπισκοπέω, inspicio.

nes, et dum impense reveremur hominem, parum revereri Deum. Honorandus Deus in proximo, venerandus in proximo; sed interim adhibenda cautio, ne Deus per hanc occasionem suo fraudetur honore. SA. Itidem videmus, multos in tantum fidere corporalibus caeremoniis, ut his freti negligant ea, quae sunt verae pietatis, suis meritis arrogantes, quod est divinae largitatis, et ibi consistentes, unde gradus erat ad perfectiora, et ex his rebus proximum calumniantes, quae per se nec bonae sunt nec malae. LA. Quin in eadem re quum duo sint, quorum alterum altero praestantius, semper deterioris est nobis potior ratio. Corpus, et quae corporis sunt, ubique pluris fiunt quam ea quae sunt animi. Et hominem occidisse pro gravi crimine ducitur, ut est: at pestifera doctrina, vipereis instinctibus corrupisse mentem hominis, ludus est. Si sacerdos alat capillitium, aut vestem sumat hominis profani, rapitur in carcerem, acriter punitur: si bibat in lupanari, si scortetur, si ludat aleam, si vitiet alienas uxores, si nihil attingat sacrae lectionis, tamen columna est ecclesiae. Non excuso mutatam vestem, sed accuso praeposterum iudicium. SA. Imo si non persolvat pensum precum horariarum, paratum est anathema: si foeneretur, si simoniam admittat, impune est. LA. Si quis videat Carthusianum aliter vestitum, aut vescentem carnibus, quam execratur, quam horret, quam timet, ne terra dehiscens et spectatorem et spectatum absorbeat! idem si videat eum temulentum, mendacibus verbis in famam aliorum debacchantem, manifestis dolis imponentem tenui vicino, nemo perinde abominatur. SA. Veluti si quis videat Franciscanum enodi cingulo cinctum, aut Augustinensem non corio sed lana cinctum, aut discinctum Carmelitam, aut cinctum Rhodiensem: rursus si percalceatum Franciscanum, aut semicalceatum Cruciferum: nonne conci-

taret Tyria (quod dici solet) maria*)? LA. Imo nuper apud nos ex duabus foeminis, quarum utramque dixisses prudentem, altera abortiit, altera concidit syncope**), quod conspicerent canonicum quendam sacris virginibus praefectum in propinqua vicinia, sed tamen in publico, obambulare, qui vestem lineam non haberet tectam nigro pallio. At eaedem crebro viderant aves eiusmodi comessantes, cantillantes, saltitantes, non addam cetera, nec ullam sentiebant nauseam. SA. Sexui fortasse debetur venia. Opinor, tibi notum Polythrescum. Is aegrotabat periculose: phthisis erat. Medici diu suaserant, ut vesceretur ovis et lactariis; sed frustra: eodem cohortabatur episcopus. Ille quum esset vir non indoctus et theologiae baccalaureus, videbatur citius emoriturus, quam utriusque medici consilio morem gesturus. Ita visum est medicis et amicis, ut falleretur; parata est sorbitio ex ovis et lacte caprino; dictum est lac amygdalinum. Ille lubens comedit, et idem aliquot diebus faciens, coepit habere meliuscule, donec puella quaedam fucum prodidit. Ibi coepit quod comederat revomere. At idem superstitiosus in lacte, nulla religione commotus est, quo minus abiuraret pecuniam mihi debitam. Nam chirographum simpliciter exhibitum clam ungui sciderat. Delatum est iusiurandum; ego illi cessi. Is vero tam non gravatim recepit, ut optare videretur quotidianas eiusmodi delationes. Quid hoc iudicio perversius? Peccabat adversus mentem ecclesiae, qui heic non obtemperarit sacerdoti et medicis: et in periurio manifesto firmam habebat conscientiam, tam infirmus in lacte. LA. Heic mihi succurrit fabula, quam nuper Dominicanus quidam narravit in concione frequentissima, quo ser-

*) Hoc est, maximos tumultus.

**) *Syncope* hoc loco significat morbum, quum vires subito in corpore deficiunt.

monis amaritudinem (nam in die parasceves exponebat mortem Domini) iucundiore narratione dilueret. Virginem sacram oppresserat adolescens: uteri tumor arguit factum: convocatus est virginum chorus, praesedit abbatissa. Accusata est. Inficiali statui non erat locus *). Argumentum erat necessarium. Confugit ad statum qualitatis, nisi mavis translationis. Oppressa sum a valentiore. At saltem exclamasses. Fecissem, inquit, sed in dormitorio nefas est solvere silentium. Sit haec fabula; modo fateamur, hoc stultiora geri permulta. Nunc dicam quod his oculis vidi. Nomen hominis locique silebitur. Habebam affinem Priorem abbati proximum, ordinis Benedictini, sed ex eorum numero, qui non vescuntur carnibus, nisi extra locum, quem appellant magnum refectorium. Habebatur doctus, et ipse volebat haberi, annos natus fere quinquaginta. Certare poculis et hilarescere vino erat illi quotidianum. Duodecimo quoque die adibat thermas publicas: illic dabatur opera purgandis renibus. SA. Erat unde id fieret? LA. Possidebat annue sexcentos florenos. SA. O paupertatem optabilem! LA. Ex vino et venere incidit in phthisin. Desperantibus medicis abbas imperabat esum carnium, addens illud terribile verbum, sub poena inobedientiae. Ille vix adigi potuit, ut moriens gustaret carnes, a quibus tot annis non abhorruerat. SA. Prior tali abbate dignus. Divino tamen, quos dicas: nam eandem fabulam et ab aliis audire memini. LA. Divina. SA. Nonne abbas est praegrandi obesoque corpore, lingua subblaesa? Prior humiliore statura, sed erecta, gracili vultu? LA. Divinasti. SA. Accipe par pari relatum. Audies quod nuper ipse vidi, cuique non interfui solum, verum etiam propemodum prae-

*) *Inficialis status* dicitur, quum factum negatur. *Qualitatis*, quum defenditur ut iure factum. *Translationis*, quum culpa facti transfertur in alium.

fui. Erant duae monachae, quae visebant cognatos suos. Ubi venissent quo volebant, famulus per oblivionem reliquerat codicem precum iuxta consuetudinem ordinis et loci, in quo vivebant. Deum immortalem, quanta illic perturbatio! Non audebant coenare nisi dictis precibus vespertinis, nec sustinebant ex alio codice dicere quam ex suo. Interim tota domus coenaturiebat. Quid multis? Canterio recurrit famulus: sub multam noctem adfert relictum codicem. Dicuntur preces, vixque ad decimam coenavimus. LA. Hactenus nihil audio, quod sit magnopere reprehendendum. SA. Nimirum dimidium duntaxat audisti fabulae. Inter coenandum coeperunt illae virgines hilarescere vino: tandem risu soluto, iocis parum pudicis perstrepuit convivium: sed nemo licentius egit, quam illae, quae nisi dictis ex ordinis forma precibus coenare noluerunt. A convivio lusus, choreae, cantilenae; reliqua non audeo commemorare; sed plane vereor, ne quid ea nocte patratum sit parum virgineum, nisi me fallebant prooemia, lascivi lusus, nutus et suavia. LA. Istam perversitatem non tam imputo virginibus, quam sacerdotibus, earum curam gerentibus. Sed age, fabulam fabula pensabo; quin potius audies oculatam historiam. Hisce diebus aliquot coniecti sunt in carcerem, quod ausi sint die dominico panem coquere, quum forte deesset. Equidem non damno factum, sed excutio iudicium. Aliquanto post die dominico, qui vulgo Palmarum dicitur, forte erat cur vicus propinquus mihi esset adeundus. Ibi tum ad horam diei ferme quartam a prandio obvium habeo ridiculumne dicam an miserandum spectaculum; arbitror nulla Bacchanalia plus habuisse turpitudinis. Alii vacillabant huc illuc vino, non aliter quam navis destituta rectore iactatur ventis et fluctibus. Erant qui complexi brachium alterius sustinebant lapsantem, sed ipsi parum

firmi: alii subinde cadebant, aegreque surgebant: nonnulli quernis frondibus erant coronati. SA. Magis conveniebat pampineis; tum addendi thyrsi. LA. Senior quidam Silenum agens, sarcinae in morem sublimis gestabatur humeris, eo gestu quo solent olim efferri cadavera, pedibus eo porrectis quo ibant, nisi quod pronus baiulabatur, ne vomitu praefocaretur supinus. Is misere convomebat suras et calcaneos extremorum baiulorum. Nec inter baiulos quisquam erat sobrius; plerique ridebant, sed sic, ut facile diceres mentem abesse. Bacchi furor habebat omnes. Atque hac pompa civitatem ingressi sunt, idque clara luce. SA. Unde collegerant eam insaniam? LA. In vico propinquo vinum paulo vilius venditur, quam in urbe: eo se contulerant aliquot combibones, quo vilius insanirent, sed largius. Non enim minus impensum est pecuniae, sed plus contractum est dementiae. Hi si gustassent ovum, velut admisso parricidio pertracti fuissent in carcerem: quum praeter omissam sacram concionem, praeter neglectas preces vespertinas, in die tam sacrato tantum intemperantiae publicitus esset admissum, nemo puniit, nemo detestatus est. SA. Atqui ne istuc tantopere mireris, in mediis urbibus, in popinis templo proximis, diebus quamlibet festis potatur, cantatur, saltatur, pugnatur tanto strepitu, tantoque tumultu, ut nec sacrum peragi, nec sacra concio possit exaudiri. Iidem si eodem tempore consuissent calceum, aut si in die Veneris gustassent suillam, capitis accerserentur. Et tamen dies dominicus ob hoc potissimum est institutus, quo vacaret audire doctrinam evangelicam: et ideo vetitum consuere calceos, ut sit otium concinnandis animis. An non haec mira iudiciorum perversitas? LA. Prodigiosa. Iam in ipso ieiunii praescripto quum duo sint, alterum abstinentia cibi, alterum delectus cibi; nemo nescit, prius illud praecepti

divini aut certe iuxta praeceptum divinum esse, alterum vero non solum humanum, verum etiam propemodum pugnans cum apostolica doctrina: utcunque hoc excusamus, tamen heic quoque praepostero iudicio, coenare vulgo impune est, gustasse cibum ab homine vetitum, a Deo permissum, et item ab apostolis, capitale est. Ieiunium tametsi non constat esse certo praeceptum ab apostolis, tamen illorum exemplis ac literis commendatum est: at interdictum ciborum esum, quos Deus creavit ad vescendum cum gratiarum actione, ut tueamur apud iudicem Paulum *), quot lemmatis est opus? Et tamen toto passim orbe coenatur affatim, nullus offenditur: si valetudinarius gustet pullum gallinaceum, periclitatur Christiana religio. In Anglia vulgus quadragesimae tempore iustam coenam apparat alternis diebus, nemo miratur: si febri periclitans tentet attingere ius pulli, plus quam sacrilegium admissum videtur. Apud eosdem in quadragesima, quo ieiunio ut nihil antiquius, ita nihil sanctius habitum est apud Christianos, impune coenatur, ut dixi: si tentes idem extra quadragesimam die Veneris, nemo feret. Si quaeras, quam ob rem? allegant patriae consuetudinem. Execrantur eum, qui regionis negligit consuetudinem: et ipsi sibi ignoscunt, qui negligant vetustissimam totius ecclesiae consuetudinem. SA. Nec probandus est, qui sine caussa negligit consuetudinem patriae, in qua vivit. LA. Nec ego criminor eos, qui quadragesimam cum Deo ventreque partiuntur, sed indico praeposterum de rebus iudicium. SA. Quum dies dominicus praecipue legatur institutus, quo populus simul conveniret ad audiendum sermonem evangelicum, qui non audit missam, abominabilis est: qui negligit concionem, malens pila ludere, purus est. LA. Quantum flagitium admissum existimant, si quis

*) Ad Timotheum I, cap. 4.

sumat eucharistiam illotis faucibus! quam nihil trepidant, quum idem faciunt illoto animo, perversisque cupiditatibus sordidato! SA. Quam multi sunt sacerdotes, qui citius mortem oppetant, quam sacrificent calice et patina nondum ab episcopo consecrata, aut quam sacrificent veste quotidiana! At inter hos qui sic affecti sunt, quam multos videmus, qui non verentur ad sacram mensam accedere noctis proximae crapula adhuc temulenti! Quanta trepidatio, si forte contigerint corpus Domini ea manus parte, quae sacro oleo contacta non fuit! Quin eadem religione dispicimus, ne profanus animus offendat Dominum? LA. Vasa sacra non attingimus, et piaculum admissum arbitramur, si id forte acciderit; et interim vi va templa sancti spiritus quam securi violamus! SA. Humana constitutio vetat, ne nothus, claudus, aut luscus recipiatur ad sacra ministeria. Heic quam sumus difficiles! et tamen interim passim recipimus indoctos, aleatores, temulentos, milites et homicidas. Dicunt: Latent nos animorum morbi. De occultis non loquor; de his loquor, quae magis in propatulo sunt, quam vitia corporis. LA. Sunt et episcopi, qui ex functionibus nihil sibi vendicant, praeter rationes, aliaque sordida; concionandi munus, quae prima dignitas est episcopi, cedunt quamlibet sordidis; haudquaquam facturi, nisi praepostero iudicio tenerentur. SA. Qui festum diem violat ab episcopo quopiam institutum, rapitur ad poenam; et satrapae quidam, qui, tot constitutionibus pontificum et conciliorum, tot fulminibus fortiter contemptis, impediunt canonicas electiones, opprimunt immunitates ecclesiasticorum, ne his quidem parcentes domibus, quae fovendis senibus, aegrotis et egenis ex piorum hominum eleemosynis institutae sunt, abunde Christiani sibi videntur, si saeviant in levissimarum rerum praevaricatores. LA. Praestat satrapas missos facere,

loquique de salsamentis et carnibus. SA. Assentior; redeamus igitur ad ieiunium et pisces. Audivi, pontificum leges nominatim excipere pueros, senes, aegrotos, invalidos, gravem laborem sustinentes, gravidas, lactantes, ac vehementer tenues. LA. Idem et ipse frequenter audivi. SA. Rursus audivi, praecellentem quendam theologum, opinor Gersoni nomen esse, hoc addere, si quid exstiterit caussae paris momenti cum his, quae pontificum leges nominatim excipiunt, similiter cessare vigorem praecepti. Sunt enim corporum peculiares habitus, qui reddunt capitaliorem inediam, quam morbus evidens; et sunt vitia, morbive, qui non apparent, quum re vera plus habeant discriminis. Proinde qui sibi notus est, nihil opus habet consulere sacerdotem; quemadmodum infantes non consulunt sacerdotem, quia caussa eximit illos a lege. Et qui pueros, aut vehementer senes, aut alioquin invalidos adigunt ad ieiunium aut esum piscium, bis peccant; primum adversus fraternam caritatem, deinde adversus mentem pontificum, qui nolunt eos involvi lege, quibus observata perniciem adferret. Christus quidquid instituit, ad sanitatem animi et corporis instituit. Nec ullus pontifex sibi vendicat tantam potestatem, ut sua constitutione quenquam adigat ad vitae discrimen. Veluti, si quis ex inedia vespertina contrahat insomniam, et ob insomniam periclitetur paraphronesi, simul et adversus ecclesiae mentem et adversus Dei voluntatem homicida est sui. Principes, quoties commodum est, edita lege minantur supplicium capitale. Quid illis liceat, non definio: illud dicam, tutius facerent, si non infligerent mortem corporis, nisi ob caussas in divinis literis expressas. In odiosis Dominus longius avocat ab extrema linea *), velut a

*) I. e. a delictis.

periurio, vetans omnino iurare; in homicidio, prohibens irasci: nos ob humanam constitutionem ad extremam homicidii lineam impellimus, quam vocamus necessitatem. Imo quoties apparet caussa probabilis, caritatis est, ultro hortari proximum ad ea, quae postulat corpusculi imbecillitas. Et, si nulla apparet caussa, tamen Christianae charitatis est, benigne interpretari, quod recto animo fieri potest, nisi qui comedit, prae se ferat manifestum ecclesiae contemptum. Contumaciter ac seditiose vescentes recte punit magistratus profanus: at quid quisque domi suae pro corpusculi sanitate comedat, medicorum est curare, non magistratuum. Quod si quorum improbitas hinc quoque concitet tumultum, ipsi seditionis accersantur, non is qui servivit valetudini, nec divina nec humana lege violata. Heic certe non in loco praeteximus auctoritatem pontificum, quorum tanta est humanitas, ut ubi cognorint caussam haud absurdam, ultro invitent ad ea quae postulat valetudo, diplomatis arment adversus malorum obtrectationes. Denique per universam Italiam patiuntur in certis macellis vendi carnes, nimirum illorum saluti consulentes, quos illa lex non adstringit. Quin et in concionibus sacris audivi theologos paulo minus Pharisaicos dicere, Nihil est quod vereamini coenae tempore sumere panem unum, et heminam vini cerevisiaeve, propter imbecillitatem humani corporis. Si tantum sibi sumunt auctoritatis, ut pro coena coenulam indulgeant validis, idque contra praeceptum ecclesiae, quae ieiunium indixit, non coenulam; cur non audent iustam coenam permittere iis, quorum imbecillitas hoc requirit, et pontifices expressis caussis declararunt sibi placere? Dicatur zelus, si quis durius tractet corpus suum: nam sibi quisque notus est: at ubi pietas, ubi charitas istorum, qui contra legem naturae, contra legem Dei,

contra sensum legis pontificiae, fratrem imbecillem, spiritu promptum, corpusculo infirmum, ad mortem adigunt, aut morbum morte duriorem? LA. Suggerit mihi tua commemoratio quiddam, quod ante biennium vidi. Erotem nosti, virum iam natu grandem, videlicet sexagenarium: valetudine plus quam vitrea, tum quotidianis morbis, iisque atrocissimis, gravissimisque studiorum laboribus sic afflicta, ut vel Milonem possint deiicere: ad haec occulta quadam naturae proprietate, vel a puero sic et abhorrens a piscium esu et impatiens inediae, ut nunquam id tentarit absque capitis discrimine: postremo diplomatis pontificum abunde communitus adversus Pharisaicas linguas. Is nuper, eo vocantibus amicis, inviserat civitatem Eleutheropolim, non omnino suo nomini respondentem. Erat autem quadragesimae tempus: datus est unus atque alter dies amicorum affectibus. Interim vescebatur piscibus, ne quem offenderet, quum haberet praeter necessitatem a pontifice diploma, per quod licebat vesci quibuslibet. Iam praesentiebat morbum imminentem, quem habebat familiarem, sed morte crudeliorem: parat abitum, et res urgebat, nisi maluisset ibi decumbere. Ibi quidam suspicantes, illum hoc maturius abire, quod non ferret esum piscium, effecerunt, ut Glaucoplutus, vir apprime doctus, et primae in ea republica auctoritatis, Erotem invitaret suum ad ientaculum. Eros, iam turbae satur, quam in publico diversorio vitare non poterat, assensus est; sed hac lege, ne quid esset apparatus praeter ova duo; quae stans ubi comedisset, equum conscenderet. Promissum est ita fore. Ubi eo venit, paratus erat pullus gallinaceus. Eros indigne ferens, praeter ova nihil attigit; et abrumpens convivium, conscendit equos, deducentibus eruditis aliquot. Eius pulli nidor nescio quo modo pervene-

rit ad sycophantas. Ab his rumor sparsus est tam atrox, ac si decem homines fuissent veneno necati. Nec ea civitas modo perstrepuit hac fabula; sed eodem ferme die rumor ad alias civitates transvolarat, quae aberant itinere tridui. Atque, ut fit, rumor aliquid veris addiderat, Erotem, ni propere fugisset, accersendum fuisse ad magistratum. Hoc ut erat falsissimum, ita verum erat, Glauccplutum magistratui expostulanti satisfecisse. Iam Eros sic affectus, ut dixi, si vel in publico carnibus vesceretur, quis deberet offendi? Et tamen in eadem civitate totam quadragesimam, sed praecipue diebus festis, bibitur usque ad insaniam, clamatur, saltatur, pugnatur; luditur alea proxime templum, ut sacra concio non possit audiri; et nullum est offendiculum. SA. Mira iudiciorum perversitas. LA. Accipe fabulam huic non dissimilem. Iam ferme biennium est, quod idem Eros valetudinis ergo viseret Ferventiam; ego officii gratia comitatus sum. Divertit in aedes veteris amici; cuius crebris literis fuerat evocatus. Is est vir praepotens, et illius ecclesiae procerum unus. Ventum est ad pisces; rursus Eros coepit periclitari: agmen morborum erat, febris, cephalalgia, vomitus, calculus. Hospes tametsi videret graviter periclitantem amicum, non ausus est tamen carnium micam dare amico. Quam ob rem? videbat tot caussas cur liceret, viderat diploma, sed metuebat linguas hominum. Et iam eo profecerat morbus, ut frustra daturus fuerit. SA. Quid Eros? Novi hominis ingenium; emoriatur citius, quam amicum ulla gravet invidia. LA. Inclusit se cubiculo, triduum victitavit suo more. Prandium erat ovum unum, potus aqua saccharo decocta. Simul atque se remiserat febris, conscendit equum, secum deferens commeatum. SA. Quem? LA. Lac amygdalinum in lagoncula, et uvas passas in crumena. Ubi do

mum rediit, tum aperuit sese calculus *), totumque mensem decubuit. Et tamen hunc quoque abitum saevus, sed vanus carnium rumor sequutus est, et Lutetiam usque perlatus, non sine frequenti splendidorum mendaciorum comitatu. Quod tu remedium arbitraris idoneum talibus offendiculis? SA. Ut in illorum capita cuncti suas matulas effundant, et si forte occurrant, obturatis naribus praetereantur, quo vel sic agnoscant suam vesaniam. LA. Certe hanc Pharisaicam impietatem oportebat acrius theologorum conviciis flagellari. De hospite vero illo quid censes? SA. Mihi vir prudens videtur, qui norit quam frivolis de caussis quantas tragoedias interdum excitet populus. LA. Sit hoc sane prudenter factum, et boni viri metum civiliter interpretemur: at quam multi sunt, qui quum in simili casu fratrem mori patiantur, ecclesiae consuetudinem et populi scandalum praetexunt: ceterum in vita palam dedecorosa, quam agunt in comessationibus, in amoribus, in luxu, in otio, in summo contemptu sacrorum studiorum, in rapinis, simoniis et fraudibus, nihil formidant populi scandalum! SA. Omnino tales sunt quidam. Quod isti pietatem appellant, immanis et impia crudelitas est. Sed illi mihi videntur crudeliores, qui non ex occasione relinquunt hominem in periculo, sed inventis periculis veluti laqueis impellunt multos in corporis animique manifestum discrimen, praesertim nulla publica auctoritate pollentes. LA. Exspecto quid dicas. SA. Ante annos triginta vixi Lutetiae in collegio, cui cognomen ab aceto **). LA. Sapientiae vocabulum audio ***). Quid vero narras?

*) I. e. erupit morbus. Quasi ductae rationis summa apparuit.

**) Designat auctor per iocum collegium Montis acuti Lutetiae, in quo iuvenis diu vixit.

***) Alludit ironice ad iocum Plautinum in Pseudolo, II, 4, 49 *Habetne acetum in pectore?* quod de acri ingenio dicitur.

Vixit salsamentarius in eo collegio tam acido ? Non mirum igitur, si tantum tenet quaestionum theologicarum. Nam illic, ut audio, parietes ipsi mentem habent theologicam. SA. Sic est, ut dicis; ego tamen praeter corpus pessimis infectum humoribus et pediculorum largissimam copiam nihil illinc extuli. Verum ut pergam, quod coepi; in eo collegio tum regnabat Ioannes Standoneus, vir in quo non damnasses affectum, sed iudicium omnino desiderasses. Etenim quod ipse, memor adolescentiae, quam cum extrema paupertate transegerat, rationem habebat pauperum, vehementer probari debet. Et si iuvenum inopiam hactenus sublevasset, ut honestis studiis suppeteret rerum usus, non ad lasciviam exuberaret copia, laudem merebatur. Ceterum quod rem aggressus est cubitu tam duro, victu tam aspero parcoque, vigiliis ac laboribus tam gravibus, ut intra annum prima experientia multos iuvenes, felici indole praeditos, ac spem amplissimam prae se ferentes, alios neci dederit, alios caecitati, alios dementiae, nonnullos et leprae, quorum aliquot ipse novi, certe nullus omnium non periclitatus est; quis non intelligat esse crudelitatem in proximum ? Nec his contentus addidit pallium et cucullam, ademit in totum esum carnium. Et huius generis plantaria*) transtulit in longinquas regiones. Quod si quisque tantum permittat suis affectibus, quantum ille permisit, futurum est ut istorum similes totum occupent mundum, siquidem a talibus initiis primum orta sunt monasteria, quae nunc minitantur pontificibus et monarchis. In proximi ad pietatem resipiscentis lucro gloriari pium est; in veste aut cibo gloriam quaerere, Pharisaicum est: proximorum inopiam sublevare, pietas est; prospicere ne liberalitate bonorum abutantur ad luxum, discipli-

*) Ab sing. *plantaris*, *e*, i o planta.

na est. Ceterum in morbos, in delirationem, in mortem his rebus impellere fratrem, crudelitas est, parricidium est. Abest fortasse voluntas occidendi, at non abest homicidium. Quae igitur istis debetur venia? Nimirum quae medico, qui per insignem imperitiam occidit aegrotum. Dicet aliquis, Nullus illos cogit ad hoc vitae genus: sponte veniunt, rogant admitti, et liberum est abire pertaesis. O Scythicam responsionem! Itane postulant, ut adolescentes rectius perspiciant, quid ipsis conveniat, quam vir doctus, rerum usu tritus, et aetate provectus? Sic sese excuset lupo, qui famelicum ostensa esca pellexit in retia. An qui vehementer esurienti apponat cibum insalubrem aut lethiferum etiam, ita semet excusabit pereunti? Nemo te coegit edere, volens ac lubens devorasti quod erat appositum. Nonne is iure respondeat? Tu non cibum dedisti, sed venenum. Telum ingens necessitas, grave tormentum fames. Auferant igitur illa magnifica verba, Libera erat electio. Imo magnam vim admovet, quisquis talibus utitur tormentis. Nec ea saevitia tantum perdidit tenues; sustulit non paucos divitum filios, et generosam indolem depravavit. Aetatem lascivientem moderatis rationibus cohibere, paternum est. Ceterum in medio hiemis rigore datur postulantibus paululum panis, potus iubetur e puteo peti, qui aquam habet pestilentem, pestiferam alioqui, etiamsi nihil haberet praeter rigorem matutinum. Novi multos, qui valetudinem ibi contractam nec hodie possunt excutere. Erant aliquot cubicula humili solo, putri gypso, vicinia latrinarum pestifera. In his nullus unquam habitavit, nisi aut mors aut morbus capitalis fuerit consequutus. Omitto nunc miram flagrorum carnificinam, etiam in innoxios. Sic aiunt dedisci ferociam; ferociam appellant indolem generosiorem, quam studio fran-

gunt, ut eos reddant habiles monasteriis. Quantum ibi devorabatur ovorum putrium! quantum vini putris hauriebatur! Sunt fortassis haec iam correcta, sed sero, videlicet iis, qui perierunt aut corpus circumferunt infectum. Neque vero haec commemoro, quod male velim illi collegio, sed operae pretium esse iudicavi monere, ne sub umbra religionis humana saevitia corrumpat aetatem imperitam ac teneram. Iam quantum ibi discatur civilitatis aut verae pietatis, in praesentia non excutio. Quod si viderem malitiam exuere, quicunque cucullam induunt, hortarer omnes ad cucullam. Nunc alia res est; proinde non sunt ad hoc vitae genus frangendi spiritus suppullulantis aetatis, sed animus magis ad pietatem educandus. Mihi vix contigit ullum ingredi monasterium Carthusianorum, quin illic offenderim unum atque alterum aut simpliciter mente captum, aut delirantem. Verum iam dudum tempus est, ut a tam longa digressione redeamus ad institutum. LA. Imo nullum est digressionis dispendium; rem ipsam egimus: nisi si quid tibi forte succurrit, quod adiiciendum putes iis, quae disserta sunt de constitutionibus humanis. SA. Mihi quidem nec humanum praeceptum implere videtur, qui negligit hoc praestare, quod spectavit is qui praecepit. Etenim qui festis diebus tantum abstinet ab operibus manuariis, nec interim vacat sacris, aut audiendis concionibus, violat festum diem, negligens id, cuius gratia festus dies institutus est. Ideo enim interdictum est opus bonum, ut fieret melius. Iam vero qui pro solitis operis vacant popinis, scortis, temulentiae, pugnis et aleae, bis violant diem festum. LA. Opinor et precum sacrarum pensum in hoc praescriptum sacerdotibus et monachis, ut hac exercitatione consuescerent sustollere mentem in Deum; et tamen qui pensum hoc non absolvit, periclitatur.

Qui tantum ore demurmurat voces, nec curat animum ad ea quae sonat colligere, imo ne literas quidem studet discere, sine quibus, quae sonat, intelligi non possunt, vir bonus habetur, ac sibi quoque videtur. SA. Ego multos novi sacerdotes, qui piaculum inexpiabile putant, aliquam partem precum omisisse, aut per errorem dixisse de diva Virgine, quum dicendum esset de sancto Paulo. At iidem pro nihilo ducebant aleam, scortum ac temulentiam, quae divinis pariter et humanis legibus vetita sunt. LA. Nec paucos ego comperi, qui citius mortem oppetissent, quam vel casu gustato cibo, aut dum os proluunt delapsis in stomachum aliquot aquae guttis, sacrificassent: at iidem fatebantur, esse sibi cum quibusdam simultatem, quos, si daretur opportunitas, occiderent; nec verebantur cum hoc animo ad sacram Christi mensam accedere. SA. Atqui ut ieiuni sacrificent, hominis praeceptum est: ut deponant iras prius quam accedant ad sacram mensam, Dei praeceptum. LA. Iam vero de periurio quam praepostere iudicamus! Infamis habetur, qui iureiurando confirmavit, se dissolvisse aes alienum, si convincatur non dissolvisse: nec periurium obiicitur sacerdoti, qui palam impudice vivit, quum iureiurando publice professus sit castitatem. SA. Quin istam cantionem canis episcoporum vicariis, qui coram altari deierant, se comperisse omnes, quos offerant initiandos, idoneos aetate, scientia et moribus, quum aliquoties inter hos vix duo tresve sint tolerabiles, plurimi vix ad stivam *) idonei? LA. Vocatur ad poenam, qui commotus aliqua caussa peierat; et non puniuntur, qui tertio cuique verbo admiscent periurium. SA. Isti non iurant ex animo. LA. Eodem colore patrocineris licebit ei, qui hominem occidit non ex animo. Peierare nec ioco nec serio fas

*) Id est ad aratrum, pars pro toto.

est. Et atrocius crimen foret, si quis ioco necaret hominem, quam si commotus ira. SA. Quid si quis ad eandem trutinam expendat iusiurandum principum, quo inaugurantur? LA. Et ista quum sint maxime seria, tamen quoniam velut ex more fiunt, non habentur pro periuriis. Eadem est querimonia de votis. Matrimonii votum est iuris sine controversia divini; et tamen dirimitur per monasticae vitae professionem ab hominibus repertam. SA. Quum nullum votum religiosius sit, quam baptismi, tamen qui vestem mutat aut locum, perinde quasi patrem veneno necarit, perquiritur, rapitur, stringitur, nonnunquam et occiditur propter honorem ordinis. At quorum tota vita pugnat ex diametro cum professione baptismi, quippe qui toti serviunt mammonae, ventri, et huius mundi pompis, habentur in pretio, nec his obiicitur voti violati crimen, nec exprobratur, nec vocantur apostatae, sed habentur pro Christianis. LA. Simile vulgi iudicium est de benefactis ac malefactis, deque praesidiis beatitudinis. Quanta infamia sequitur puellam lapsam! at longe gravius crimen est lingua mendax et obtrectatrix, et animus odio livoreque corruptus. Ubi non gravius punitur quamvis leve furtum, quam adulterium? Nemo lubens cum eo consuetudinem habet, qui semel furti aspersus est infamia: cum eo qui coopertus est adulteriis, pulchrum est habere familiaritatem. Spiculatori publico, qui stipendio conductus servit legibus, quemadmodum et iudex ipse, nemo dignetur locare filiam: et non detestamur affinitatem militis, qui toties, invitis parentibus et vetante nonnunquam magistratu, subduxit sese ad bellum mercenarium; tot stupris, tot raptibus, tot sacrilegiis, tot homicidiis, aliisque facinoribus impurati, quae vel in ipsa militia vel in profectione ad bellum et reditu a bello committi solent: hunc generum adsciscimus, hunc

quovis carnifice peiorem adamat virgo, et interpretamur *) etiam nobilitatem, quaesitam scelere. Qui nummum tollit, pendet; qui fraudata moneta publica, qui monopoliis, qui usuris, qui mille technis ac fraudibus tam multos spoliant, inter praecipuos habentur. SA. Qui uni cuipiam venenum porrigunt, ut venefici dant poenas legibus; qui vinis infectis, aut oleo vitiato, populum inficiunt, impune faciunt. LA. Novi quosdam monachos adeo superstitiosos, ut existiment sese esse in manu diaboli, si vel casu sacra vestis absit, nec metuunt ab unguibus diaboli, si mentiantur, si calumnientur, si inebrientur, si invideant. SA. Istiusmodi licet inter nos idiotas complures videre: non credunt, domum tutam a violentia cacodaemonis, nisi paratam habeant aquam consecratam, frondes sacras ac cereum; et non metuunt suis aedibus, in quibus quotidie tot modis provocatur Deus, et colitur diabolus. LA. Quam multi sunt, qui magis fidunt praesidio Virginis matris aut Christophori, quam ipsius Christi! Matrem colunt imaginibus, candelis, et cantiunculis; Christum impia vita fortiter offendunt. Nauta quum periclitatur, Christi matrem, aut Christophorum, aut quemvis divorum citius invocat, quam ipsum Christum. Et virginem se credunt habere propitiam, quod illi sub noctem cantiunculam non intellectam canunt, Salve regina; ac non potius metuunt, ne illa se putet irrideri talibus cantiunculis; quum totus dies, magnaque noctis pars illis transigatur obscoenis sermonibus, temulentiis, et factis non referendis. SA. Ita militi periclitanti citius in mentem venit Georgius aut Barbara, quam Christus. Porro quum nullus sit cultus divis gratior, quam imitatio factorum, quibus ipsi Christo placuerunt, hanc partem fortiter contemnimus. Et Antonium nobis egregie faventem fore cre-

*) Vocamus hoc, tribuimus ei.

dimus, si illi porcos aliquot sacros alamus, sique ipsum cum suo porco, igni et tintinnabulo pictum habeamus in foribus ac lateribus aedium: nec metuimus, quod magis erat metuendum, ne ille male velit aedibus, in quibus regnant ea vitia, quae vir sanctus semper fuit detestatus. Virgini annumeramus rosariola et salutatiunculas; quin potius annumeramus in illius gratiam coërcitum animi tumorem, repressam libidinem, condonatam iniuriam? Huiusmodi cantiunculis delectatur Christi mater, his officiis demerueris utrumque. LA. Itidem morbo periclitanti citius in mentem venit sanctus Rochus aut Dionysius, quam Christus unica salus hominum. Quin et hi qui sacras literas interpretantur e suggesto, quas nemo sine spiritus afflatu vel intelligere recte vel docere potest utiliter, malunt invocare Virginis matris auxilium, quam ipsum Christum aut Christi spiritum. Et in haereseos suspicionem vocatur, qui mutire audet adversus hanc consuetudinem, quam vocant laudabilem. Atqui laudabilior erat veterum consuetudo, quam obtinuerunt Origenes, Basilius, Chrysostomus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, qui spiritum Christi identidem invocant, Virginis auxilium nusquam implorant. Nec in eos stomachantur, qui tam sanctam consuetudinem, et ex Christi et apostolorum doctrina, et sanctorum patrum exemplis desumptam, ausi sunt immutare. SA. Similis error habet complures monachos, qui sibi persuadent, Benedictum esse propitium, donec gestent illius cucullam et pallium; quanquam non arbitror, eum virum unquam gestasse tam laciniosam magnoque emptam vestem; nec verentur illius iram, quod in vita nihil habeant cum illo commune. LA. Francisci germanus est, qui vestem cinericiam et canabeum cingulum non abiicit: vitam confer; nihil pugnantius. De plerisque lo-

quor, non de omnibus. Atque hic sermo per omnes ordinum et professionum formas circumferri potest. Ex corruptis iudiciis nascitur praepostera fiducia, et ex iisdem nascuntur praepostera scandala. Prodeat Franciscanus coriacea zona cinctus, qui casu funem suum perdiderit; aut Augustinensis laneum gestans cingulum: aut discinctus, qui cingi soleat: quae futura est abominatio! quantum periculum, ne mulieres ad hoc spectaculum abortiant! Et ex huiusmodi nugis quanta fraternae caritatis ruptura! quam acerba odia! quam virulentae obtrectationes! Adversus haec clamat Dominus in evangelio, nec minus gnaviter Paulus apostolus; adversus eadem clamandum esset theologis et concionatoribus. SA. Esset sane; sed in his multi sunt, quibus expedit, talem esse populum, imo tales esse principes, tales episcopos. Et sunt rursus, qui nihilo plus sapiunt in his, quam populus; aut si quid sapiunt, dissimulant, suo ventri consulentes potius, quam Iesu Christo. Itaque fit, ut populus undique corruptus praeposteris iudiciis, ibi fidat ubi praesens est periculum, ibi trepidet ubi nihil est periculi, ibi conquiescat unde progrediendum erat, eo proficiat unde erat recedendum. Ab his male structis si quid tentes convellere, clamant excitari seditionem; quasi seditio sit, si quis vitiosum corporis habitum, quem imperitus medicus diu foverit, ac propemodum verterit in naturam, conetur eximere pharmacis melioribus. Verum abrumpenda est querimonia, quae finem non habet. Et periculum sit, si senserit populus hoc nostrum colloquium, ne novum suscitent proverbium, quod haec curae sint salsamentario et lanioni. LA. Istis ego regeram vetus proverbium: *Saepe etiam est olitor valde opportuna loquutus* *).
Nuper quum ista dissererem super coenam, malis

*) *Πολλάκι καὶ κηπουρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν,* ex Aulo Gellio.

auspiciis aderat quidam pannosus, pediculosus, luridus, vietus, exsuccus, facie cadaverosa; cranium vix habebat tres pilos; quoties loquebatur, claudebat oculos: aiebant theologum esse. Is me vocabat discipulum Antichristi, aliaque permulta balbutiebat. SA. Quid ibi tu? mutus? LA. Ego illi precabar micam sobriae mentis in tam putido cerebro; si tamen ullum habebat cerebrum. SA. Iuvaret et istam audire fabulam ordine. LA. Audies, si die Iovis veneris ad prandium. Habebis vitulinam crusto incoctam, contusam, adeoque teneram, ut possis vel exugere. SA. Polliceor, hac lege, si die Veneris apud nos prandeas: efficiam ut intelligas, salsamentarios non semper vesci putribus salsamentis.

FUNUS.

MARCOLPHUS, PHAEDRUS.

MA. Unde nobis Phaedrus? num ex antro Trophonii *)? PH. Cur istuc rogas? MA. Quia praeter morem tristis, horridus, squalidus, torvus; in summa, nihil minus quam quod diceris. PH. Si, qui diutius versantur in officinis fabrorum aerariorum, aliquid nigroris sibi contrahunt; quid miraris, si ego, tot dies versatus apud duos aegrotantes, morientes, et sepultos, solito sum maestior; praesertim quum uterque mihi fuerit egregie carus? MA. Quos mihi narras sepultos? PH. Nosti Georgium Balearicum? MA. Nomine dumtaxat; de facie non novi. PH. Alterum scio tibi prorsus ignotum esse. Is erat Cornelius Montius; quicum mihi plurimis iam annis intercessit arctissima necessitudo. MA. Mihi nunquam contigit adesse morienti. PH. Mihi saepius quam vellem. MA. Sed estne mors res

*) *Trophonius* vates fuisse dicitur inhabitans specum, quem quicunque ingressus esset, is postea nunquam ridebat, sed tristis et torvus videbatur.

tam horrenda, quam vulgo praedicant? PH. Iter ad mortem durius, quam ipsa mors. Quod si quis horrorem illum et imaginationem mortis excutiat animo, magnam mali partem sibi detraxerit. Breviter, quidquid est cruciabile vel in aegrotatione vel in morte, longe tolerabilius redditur, si quis se totum tradat voluntati divinae. Nam quod attinet ad sensum mortis, quum iam animus distrahitur a corpore, arbitror aut nullum esse aut perquam stupidum esse sensum, quod natura, priusquam huc veniatur, consopiat ac stupefaciat omnes partes sensibiles. MA. Nascimur absque sensu nostri. PH. Sed non absque sensu matris. MA. Cur non itidem emorimur? Cur Deus mortem voluit esse tam cruciabilem? PH. Nativitatem voluit esse gravem ac periculosam matri, quo carius haberet quod peperisset: mortem autem unicuique voluit esse formidabilem, ne passim homines sibi mortem consciscerent. Etenim quum videamus et hodie tam multos sibi manus adferre; quid censes futurum, si mors nihil haberet horribile? Quoties vapulasset servus, aut etiam filius adolescens, quoties uxor indignaretur marito, quoties perisset res, aut aliud accidisset quod aegre esset animo, protinus ad laqueum, ad gladium, ad flumen, ad praecipitium, ad venenum currerent homines. Nunc mortis acerbitas vitam nobis reddit cariorem; praesertim quum medici non queant mederi semel vita defuncto. Quanquam ut non omnibus eadem est nascendi sors, ita non est eadem omnibus mortis ratio. Quosdam cita mors protinus liberat; alii lenta morte contabescunt. Lethargici, quemadmodum et ab aspide percussi, somno consopiti citra sensum sui moriuntur. Illud observavi, nullum esse mortis genus tam acerbum, quin perferatur, si quis obfirmato animo decrevit exire. MA. Utrius mors visa est Christianior? PH. Mihi quidem Georgii visa est honorificentior. MA. Etiamne

mors habet ambitionem suam? PH. Ego nunquam vidi duos tam dispari morte morientes. Si vacat audire, depingam excessum utriusque: tum erit iudicare, utra mors sit optabilior homini Christiano. MA. Imo te rogo, ne graveris narrare. Nam ipse nihil audiero cupidius. PH. Ergo de Georgio prius audi. Ubi mors iam certa sui signa dederat, medicorum chorus, qui diu curarant aegrotum, dissimulata vitae desperatione coeperunt mercedem poscere. MA. Quot erant medici? PH. Aliquando decem, interim duodecim; quum paucissimi, sex. MA. Satis erat ad occidendum vel valentem. PH. Numerata pecunia clam submonuerunt proximos, non procul abesse mortem: curarent ea, quae pertinerent ad animae salutem; nam de corporis incolumitate nihil esse spei. Per amicos intimos blande submonitus est et aegrotus, ut corporis curam Deo committeret; ea tantum curaret, quae pertinerent ad feliciter hinc emigrandum. His auditis, mira torvitate Georgius oculos intendit in medicos, velut indigne ferens, quod ab illis destitueretur. Illi responderunt, se medicos esse, non deos; quod artis erat, praestitisse: ceterum adversus fatalem necessitatem nullam valere medicinam. His actis abeunt in proximum cubiculum. MA. Quid? morantur etiam accepta mercede? PH. Inter illos nihil convenerat de morbi genere: alius aiebat hydropem, alius tympanitem, alius apostema in intestinis, alius aliud atque aliud malum: totoque hoc tempore, quo tractabant aegrotum, acerrime disceptarunt de morbi genere. MA. O felicem interim aegrotum! PH. Eam litem ut tandem finirent, per uxorem postularunt, ut sinerent exanimati corporis anatomiam fieri: id esse honorificum, et solere vel honoris gratia fieri in magnatibus: deinde rem eam fore saluti multis, idque ad meritorum ipsiuscumulum accessurum: postremo pollicentur, suo sumptu se commercaturos

triginta missas, cessuras in commodum mortui. Id aegre quidem, sed tandem blanditiis uxoris ac propinquorum impetratum est. His actis subduxit sese statio medicorum. Negant enim fas esse, ut qui vitae solent opitulari, mortis sint spectatores, aut exsequiis intersint. Mox accitus est Bernardinus, vir, ut scis, reverendus, Franciscanorum custos, qui confessionem exciperet. Vix peracta est confessio: iam aderat in aedibus turba quatuor ordinum, quos vulgus appellat mendicantium. MA. Tot vultures ad unum cadaver? PH. Deinde vocatus est parochus, qui hominem inungeret, sacrumque symbolum corporis Dominici porrigeret. MA. Religiose. PH. Verum ibi minimum abfuit, quin inter parochum et monachos cruenta pugna fuerit orta. MA. Apud lectum aegroti? PH. Et quidem spectante Christo. MA. Quid excitavit tantos tumultus subito? PH. Parochus ubi cognovit, aegrotum fuisse confessum Franciscano, negavit se vel unctionis sacramentum vel eucharistiam vel sepulturam impartiturum, ni suis auribus audisset aegroti confessionem: se parochum esse, sibi pro sua ovicula reddendam Domino rationem: id non posse, si solus ignoraret arcana conscientiae. MA. Nonne visus est aequum dicere? PH. Non illis quidem. Nam strenue reclamabant omnes, praesertim Bernardinus et Vincentius Dominicanus. MA. Quid adferebant? PH. Magnis conviciis incessebant parochum, subinde vocantes eum asinum, dignumque qui pastorem ageret porcorum. Ego, inquit Vincentius, sum sacrae theologiae baccalaureus formatus, mox licentiandus, atque etiam doctoris titulo insigniendus; tu vix legis evangelium; tantum abest, ut possis excutere secreta conscientiae. Quod si libet esse curiosum, exquire, quid agat uxor et manzares tui domi *); aliaque permulta, quae me pudet referre. MA. Quid ille? mutus

*) Liberi ex incesto nati manzeres s. manseres dicuntur.

ad haec? PH. Mutus? Imo diceres cicadam ala correptam. Ego, inquit, baccalaureos multo te meliores nectam e stipulis fabarum *). Auctores et principes ordinum vestrorum, Dominicus et Franciscus, ubi didicerunt philosophiam Aristotelicam, aut argumenta Thomae, aut speculationes Scoti? aut ubi donati sunt titulo baccalaureorum? Irrepsistis in mundum adhuc credulum, sed pauci humiles, quidam etiam docti ac pii: nidulabimini in agris ac vicis, mox in opulentissimas quasque civitates, et in florentissimam civitatis partem demigrastis. Tot sunt agri qui pastorem alere non possunt; ibi locus erat vestrae operae: nunc nusquam adestis, nisi in aedibus divitum. Iactatis nomen pontificum; at vestra privilegia nihil valent, nisi quum cessat episcopus, pastor, aut huius vicarius. In meo templo nullus vestrum concionabitur me pastore incolumi Non sum baccalaureus: nec sanctus Martinus erat **), et tamen agebat episcopum. Si quid mihi deest doctrinae, a vobis non petam. An creditis etiamnum mundum esse tam stupidum, ut ubicunque viderit vestem Dominici aut Francisci, putet adesse illorum sanctimoniam? Num vestra refert, quid agam domi meae? Quid vos agatis in latebris vestris, quomodo tractetis sacras virgines, etiam populus novit. Iam quam nihilo sint vel feliciores vel puriores divitum domus, quas frequentatis, omnibus et lippis et tonsoribus notissimum est. Cetera, Marcolphe, non audeo referre: omnino patres illos reverendos minime reverenter tractavit. Nec erat futurus finis, ni Georgius manu mota signum

*) E culmis tritici nectuntur galeri; faba vero caules habet grandes, intortos et fragiles, ideoque nihil minus quam ad texendum utiles. Batavorum adagium.

**) Martinus Dalmata, Archiepiscopus Turonum factus anno post Christum natum 315. Eius vitam conscripsit Sulpitius Severus, lectu non iniucundam, sed meris fabulis refertam.

dedisset, se velle quidpiam dicere. Aegre impetratum est, ut rixa tantisper consilesceret. Tum aegrotus, Sit pax, inquit, inter vos; tibi parocho denuo confitebor. Deinde pro strepitu nolarum, pro cantionibus funeralibus, pro cenotaphio, pro sepultura numerabitur tibi pecunia, priusquam exeas hanc domum; neque committam ut ulla in parte de me queri possis. MA. Num parochus recusavit tam aequam conditionem? PH. Non; tantum obmurmuravit nonnihil de confessione, quam aegroto remisit. Quid opus est, inquit, iisdem repetendis fatigare tum aegrotum, tum sacerdotem? Si in tempore mihi confessus fuisset, fortassis sanctius condidisset suum testamentum: nunc vos videritis. Haec aequitas aegroti pessime habebat monachos, indigne ferentes, eam praedae partem decidi parocho. Et tamen intercessi, fecique ut lis sopiretur. Parochus unxit aegrotum, dedit corpus Domini, et numerata summa discessit. MA. Sequuta est igitur eam tempestatem tranquillitas? PH. Imo tempestatem hanc saevior tempestas protinus excepit. MA. Obsecro quid caussae? PH. Audies. Confluxerant in aedes quatuor ordines mendicantium*); his adiunxit sese quintus Cruciferorum. Adversus hunc ceu nothum quatuor illi magno tumultu coorti sunt: rogabant, ubi vidissent unquam plaustrum quinque rotarum? aut qua fronte vellent esse plures mendicantium ordines, quam sint Evangelistae? Eadem, inquiunt, opera adducite huc mendicos omnes e pontibus ac triviis. MA. Quid ad haec Cruciferi? PH. Vicissim rogabant, quomodo tum incessisset plaustrum ecclesiae, quum nullus esset ordo mendicantium; deinde quum unus esset, postea tres? Nam Evangelistarum, inquiunt, numerus nihilo plus habet affinitatis cum nostris ordinibus, quam cum

*) Nempe Dominicanorum, Franciscanorum, Augustinorum et Carmelitarum.

alea, quae undique quatuor ostendit angulos. Augustinenses quis allegit in ordinem mendicantium, aut quis Carmelitas? Quando mendicavit Augustinus, aut quando Helias *)? Nam hos faciunt suorum ordinum auctores. Haec aliaque multa fortiter quidem illi detonabant; sed soli quatuor exercituum impressionem non ferentes, cesserunt, dira tantum minitantes. MA. Heic saltem effulsit tranquillitas. PH. Imo syncretismus ille in quintum ordinem versus est in pugnam gladiatoriam. Franciscanus ac Dominicanus contendebant, nec Augustinenses nec Carmelitas esse germane mendicos, sed nothos ac suppositítios. Haec rixa sic incruduit, ut plane vererer, ne veniretur ad manus. MA. Haeccine ferebat aegrotus? PH. Non haec acta sunt apud lectum: sed in atrio, quod cubiculo adhaerebat: voces tamen omnes ad aegrotum permanabant: neque enim mussabant, sed plenis tibiis res agebatur: et scis, alioqui in aegrotis aurium sensum esse acutiorem. MA. Quis tandem exitus belli? PH. Aegrotus per uxorem denuntiavit, ut silerent paulisper, se compositurum hoc dissidium. Itaque rogavit, ut tum quidem temporis Augustinenses et Carmelitae discederent; hoc illos nullo suo damno facturos. Nam tantundem, inquit, cibi mittetur eis domum, quantum heic daretur remanentibus. In funere vero iussit omnes ordines adesse, etiam quintum, atque ut aequa pecuniae portio divideretur singulis; ad commune tamen convivium non adhiberentur, ne quid turbae posset oriri. MA. Virum oeconomicum mihi narras, qui vel moriens norit tot rerum undas componere. PH. Phy! multis annis gesserat militiae ducem. Ibi quotidianum est huiusmodi tumultus suboriri inter cohortes. MA. Erat igitur re splendida? PH. Admodum. MA. Sed ma-

*) Heliam in Carmelo Syriae monte vixisse tradunt sacrae literae.

le parta, ut fit, rapinis, sacrilegiis, extorsionibus. PH. Ita quidem vulgo faciunt duces; nec ausim deierare, hunc fuisse ab illorum moribus alienum. Si tamen satis hominem novi, magis auxit rem ingenii dexteritate, quam violentia. MA. Qui sic? PH. Callebat arithmeticam. MA. Quid tum postea? PH. Quid tum? apud principem supputabat militum triginta millia, quum vix essent septem millia. Deinde multis militibus nihil numerabat. MA. Nae tu mihi magnificam narras arithmeticam. PH. Deinde bellum arte ducebat, solitus simul et ab hostium et amicorum vicis et oppidis pecuniam stipulari menstruam: ab hostibus, ne paterentur hostilia: ab amicis, ut illis liceret cum hoste pacisci. MA. Agnosco morem vulgatum militum. Sed absolve narrationem. PH. Bernardinus igitur et Vincentius cum aliquot sui ordinis sodalibus remanserunt apud aegrotum; ad reliquos missus est commeatus *). MA. Satin' inter eos conveniebat, qui remanserunt in praesidio? PH. Non usquequaque. Grunniebant nescio quid de praerogativis diplomatum: sed ne non peregeretur fabula, dissimulatum est. Heic iam proferuntur cautiones testamentariae, fiuntque stipulationes accitis testibus de iis, quae inter ipsos ante transegerant. MA. Istaec audire gestio. PH. Dicam summatim; nam perlonga est fabula. Superest uxor annos nata duodequadraginta, mulier sane proba cordataque: filii duo, alter annum natus undevigesimum, alter decimumquintum: filiae totidem, sed impubes utraque. Testamento sic cautum erat, ut uxor, quoniam perpelli non poterat ut fieret monacha, sumeret pallium Beghinae **); id est me-

*) *Commeatus* pro cibo, vox militaris.

**) Quae sint *Beghinae*, (nam hac barbara voce uti oportuit) ipse Auctor declarat, quum inquit esse medium genus inter monachas et Laicas. Sunt, qui eas a Beggha Pipini Francorum regis filia dictas volunt. Vocantur et *Beguinae*.

dium genus inter monachas et laicas: filius natu maior, quoniam nec is induci potuit, ut fieret monachus — MA. Vulpes anus non capitur laqueo. PH. mox ab exsequiis patris properaret Romam, ibique ex relaxatione pontificis factus ante legitimam aetatem sacerdos, totum annum singulis diebus sacrificaret in templo Vaticano pro anima patris, et sacros gradus in Laterano, singulo quoque Veneris die, genibus perreptaret. MA. Suscepit haec libenter? PH. Ne dicam dolo, ut asini solent sarcinas impositas. Filius minor dicaretur S. Francisco, filia maior S. Clarae, minor Catharinae Senensi. Hoc tantum potuit obtineri: nam Georgii mens erat, quo magis sibi Deum haberet obnoxium, quinque superstites partiri in quinque mendicantium ordines: et acriter quidem adlaboratum est; sed aetas uxoris filiique maioris nec minis, nec blanditiis cessit. MA. Exhaeredandi genus. PH. Universa haereditas sic erat divisa, ut detractis de solido impendiis funeralibus, uncia cederet uxori, cuius dimidia victitaret ipsa, dimidium cederet loco, cui se foret addictura; unde si mutato consilio recederet, tota pecunia resideret penes eum gregem: altera uncia decideretur filio, cui tamen statim numeraretur viaticum, et quod satis esset emendo diplomati parandoque victui annuo Romae. Qui si mutata sententia recusaret initiari sacris ordinibus, illius uncia divideretur inter Franciscanos et Dominicanos. Et id ne fiat, vereor; adeo videbatur adolescens a sacris abhorrere. Duae unciae cederent monasterio, quod excepisset filium natu minorem: binae item monasteriis, quae excepissent puellas; sed hac lege, ut si illi detrectarent eam vitam profiteri, omnis tamen pecunia penes illos maneret incolumis. Iam una rursus uncia decideretur Bernardino, tantundem Vincentio; dimidium unciae Carthusianis, pro communione bonorum operum omnium, quae toto fierent

ordine. Uncia et semis quae superaret, distribueretur occultis pauperibus, quos beneficio dignos iudicassent Bernardinus et Vincentius. MA. Debebas lureconsultorum more dicere, quos vel quas. PH. His igitur verbis stipulati sunt, recitato testamento: Georgi Balearice, vivus et sanae mentis approbas hoc testamentum, quod dudum ex animi tui sententia condidisti? Approbo. Et haec est tua suprema et immutabilis voluntas? Est. Meque et hunc Vincentium baccalaureum instituis ultimae tuae voluntatis executores? Instituo. Iussus est denuo subscribere. MA. Qui potuit moriens? PH. Bernardinus rexit aegroti manum. MA. Quid subscripsit? PH. Sanctum Franciscum et sanctum Dominicum iratos habeat, qui tentarit hinc aliquid immutare. MA. At non metuebant actionem testamenti inofficiosi? PH. Ista actio non habet locum in his, quae Deo dicantur; neque quisquam libenter cum Deo litem suscipit. His peractis, uxor et liberi, datis dextris aegroto, iurant se servaturos quod recepissent. Post haec coeptum est agi de pompa funerali, non sine contentione. Tandem haec vincit sententia, ut ex quinque ordinum singulis adessent novem, in honorem quinque voluminum Mosis et angelorum in novem choros digestorum *). Suam quisque ordo crucem praeferret, canerentque funebres naenias. Ad haec praeter cognatos conducerentur triginta (tot nummis erat venditus Dominus) daduchi pullati, et honoris gratia ploratores duodecim (hic est numerus ordini Apostolico sacer) comitarentur: a feretro sequeretur equus Georgii pullatus, sic ad genua alligata cervice, ut

*) Papicolae (quibus ista falsi Dionysii Areopagitae opera de Hierarchia coelesti et de coelestibus ordinibus pro oraculis sunt) novem angelorum choros statuunt, nempe *Seraphinos*, *Cherubinos*, *Thronos*, *Dominationes*, *Principatus*, *Potestates*, *Virtutes*, *Archangelos*, et *Angelos*.

herum humi requirere videretur. Stragula hinc atque hinc ostenderent insignia. Similiter et unaquaeque taeda et pulla vestis haberet insignia. Reponeretur autem corpus quidem ipsum ad dextram altaris summi in tymbo marmoreo, qui promineret a solo pedes quatuor; ipse in summo recumberet, Pario sculptus marmore, totus armatus a vertice usque ad calcaneum; nec deesset galeae sua crista; crista erat onocrotali collum*): nec clypeus laevo brachio, in quo insignia haec erant, tria capita apri silvestris aurea, in planitie argentea **): nec lateri gladius inaurato capulo, nec baltheus inauratus ac gemmeis distinctus bullis, nec pedibus aurea calcaria: erat enim eques auratus: sub pedibus haberet leopardum. Orae sepulcri titulum haberent tali viro dignum. Cor autem separatim recondi volebat in sacello divi Francisci. Intestina mandavit parocho, honorifice sepelienda in sacello quod est Virgini matri sacrum. MA. Funus nimirum honorificum, sed nimio constans. Venetiae vel cerdoni cuipiam plus haberetur honoris minimo impendio. Feretrum elegans dat sodalitas, et unum comitantur aliquando sexcenti monachorum tunicis palliisve vestiti. PH. Vidimus et nos risimusque istas pauperum ineptas glorias. Incedunt fullones et coriarii superne, inferneque cerdones, in medio monachi; chimaeras esse diceres: nec heic alia res erat, si vidisses. Cautum est et illud Georgio, ut Franciscanus et Dominicanus inter sese sorte decernerent, utris primus cederet locus in pompa: post hos ceteri quoque sortirentur, ne quid hinc oriretur tumultus. Parochus et huius clerici locum tenerent infimum, hoc est, primum.

*) Ὀνοκρόταλος, avis instar oloris, voce absona et fere asinina, unde ei nomen.

**) Data opera fingit auctor insignia vitiosa. Nam adulterina signa vocantur, quae habent metallum super metallum.

Nec enim aliud erant passuri monachi. MA. Non acies tantum, sed et pompas ille callebat ordinare. PH. Cautum est et illud, ut funebre sacrum, quod apud parochum fieret, modulato musicorum concentu perageretur, honoris gratia. Dum haec aliaque tractantur, inhorruit aegrotus, deditque signa certissima supremum tempus adesse. Adornatur igitur extremus fabulae actus. MA. Nondum finis? PH. Recitatur diploma pontificis, in quo promittebatur criminum omnium abolitio, totusque purgatorii metus adimebatur. Ad haec iustificabantur omnia illius bona. MA. Rapto parta? PH. Certe iure belli ac more militari. Sed forte aderat Philippus iureconsultus uxoris frater: is in diplomate notavit locum secus positum, quam oportuit, et iniecit suspicionem falsi. MA. Haudquaquam in tempore: dissimulandum erat, etiamsi quid inesset erroris, et nihilo peius habuisset aegrotus. PH. Assentior. Et aegrotus sic hac re perturbatus est, ut minimum abesset a desperatione. Ibi Vincentius fortem virum praebuit; iussit Georgium quieto esse animo, sibi esse potestatem corrigendi supplendique, si quid in diplomatibus vel erratum esset, vel omissum. Quod si te, inquit, fefellerit diploma, ego iam nunc hanc animam pro tua suppono anima, ut tua petat coelos, mea dedatur orco. MA. Accipitne Deus tales animarum permutationes? Et, si accipit, num satis cautum videbatur Georgio tali pignore? Quid si Vincentii anima vel absque permutatione debebatur inferis? PH. Quod gestum est, narro. Hoc certe perfecit Vincentius: aegrotus visus est animum recipere. Mox recitantur cautiones, quibus Georgio promittebatur societas omnium operum, quae fierent per quatuor ordines et quintum Carthusiensium. MA. Ego metuerem, ne deprimerer ad inferos, si tantum sarcinae baiulandum esset. PH. De bonis operibus loquor: ea

non aliter gravant animam subvolaturam, quam plumae avem. MA. Mala igitur opera sua quibus legant? PH. Militibus Germaniae conductitiis. MA. Quo iure? PH. Iure evangelico: Habenti dabitur. Simulque recitatus est numerus missarum et psalteriorum, quae defuncti animam essent comitatura. Erat autem immensus. Post haec iterata est confessio, dataque benedictio. MA. Ita efflavit animam? PH. Nondum. Strata est humi storea iuncis contexta, sic ut ab initio convoluta cervicalis speciem ex sese faceret. MA. Quid nunc futurum est? PH. Eam consperserunt cinere, sed raro; ibi deposuere corpus aegroti. Instrata est tunica Franciscana, sed prius consecrata preculis et aqua lustrali. Cuculla supposita est capiti: nam tum indui non poterat; una cum illa suppositum est diploma cum cautionibus. MA. Nova mortis species. PH. Atqui confirmant, daemoni nullum esse ius in eos qui sic moriuntur. Sic aiunt praeter alios mortuum S. Martinum et Franciscum *). MA. Sed huic morti illorum vita responderat. Obsecro quid tum postea? PH. Porrecta est aegroto crucis imago et candela cerea. Ad crucem porrectam dixit aegrotus: Soleo in bellis tutus esse meo clypeo; nunc hunc clypeum opponam hosti meo: et exosculatus admovit humero laevo. Ad ceream vero sacram, Olim, inquit, hasta valui in bellis: nunc hanc hastam vibrabo adversus hostem animarum. MA. Satis militariter. PH. Has postremas voces edidit. Nam mox linguam mors occupavit, simulque coepit animam agere. Bernardinus a dextris imminebat morienti, Vincentius a sinistris, uterque pulcre vocalis. Alter ostendebat imaginem sancti Francisci, alter Dominici. Ceteri sparsi per cubiculum demur-

*) Ridet auctor fabulas Pontificias: nam qui fieri potuit, ut Martinus ille cucullo indutus animam exhalaverit, quum mortuus sit anno 396. quo tempore haec superstitio nondum innotuerat?

murabant psalmos aliquot voce lugubri. Bernardinus magnis vociferationibus percellebat aurem dextram, Vincentius sinistram. MA. Quid occlamabant? PH. Huiusmodi ferme Bernardinus: Georgi Balearice, si nunc quoque probas ea, quae sunt acta inter nos, flecte caput in dextrum; flexit. Vincentius contra: Ne quid trepides, Georgi; habes Franciscum et Dominicum propugnatores. Esto securus. Cogita quantum habeas meritorum, quod diploma; denique memineris, meam animam pro tua oppignoratam, si quid esset periculi: haec si sentis et probas, flecte caput in laevum; flexit. Rursus simili clamore, Si haec sentis, inquiunt, preme manum meam; tum manum pressit. Ita huc et illuc flectendo capite et premendis manibus transactae sunt horae ferme tres. Quum iam inciperet oscitare Georgius, ibi Bernardinus erectus pronuntiavit absolutionem: quam perficere non potuit, quin Georgius efflasset animam. Haec sub noctis medium: mane peracta anatomia. MA. Quid mali repertum est in corpore? PH. Recte mones; nam exciderat. Fragmentum plumbi inhaerebat diaphragmati. MA. Unde id? PH. Uxor narrabat, illum quondam ictum sphaerula bombardica. Hinc coniectabant medici, plumbi liquefacti particulam resedisse in corpore. Mox corpus lacerum utcunque convestitum est amictu Franciscano. A prandio sepultura peracta est, ea pompa qua decretum erat. MA. Nunquam audivi mortem operosiorem, nec funus ambitiosius. Verum istam opinor fabulam nolis evulgari. PH. Quam ob rem? MA. Ne quid irritentur crabrones. PH. Nihil est periculi. Etenim si pia sunt quae narro, etiam ipsorum interest, haec scire populum: sin minus, quotquot inter illos boni sunt, mihi gratias agent, qui haec prodiderim; quo pudore correcti quidam desinant similia facere; deinde simplices caveant, ne in

similem pertrahantur errorem. Sunt enim et apud istos cordati vereque pii, qui frequenter apud me questi sunt, paucorum vel superstitione vel improbitate totum ordinem reddi apud bonos invidiosum. MA. Recte tu quidem, et fortiter. Sed nunc aveo scire, quomodo decesserit Cornelius. PH. Ut vixit nulli molestus, ita mortuus est. Habebat febrem anniversariam, quae statis temporibus singulis annis recurreret. Ea tum, sive quia gravabat aetas (nam annum excesserat sexagesimum) sive aliis de caussis, solito magis urgebat hominem, et visus est ipse praesentire, diem fatalem imminere. Itaque quatriduo prius, quam moreretur, (erat Dominicus dies;) templum adiit, confessus est suo parocho, audivit publicam concionem et sacrum; a sacro, reverenter accepto pignore corporis Dominici, domum se recepit. MA. Non usus est medicis? PH. Unicum dumtaxat consuluit, sed non minus bonum virum, quam bonum medicum: ei Iacobo Castrutio nomen est. MA. Novi. Nihil illo sincerius. PH. Is respondit, suam quidem operam amico non defuturam, sed sibi videri plus esse praesidii in Deo, quam in medicis. Cornelius hanc vocem non minus alacriter accepit, quam si certissimam vitae spem ostendisset. Itaque tametsi semper pro suis facultatibus fuisset perbenignus in pauperes, tum quidquid decidi poterat uxoris et liberorum necessitati, impartiebatur in egenos, non istos ambitiose mendicos et nusquam non obvios, sed in probos, qui pro viribus industria laborandi cum paupertate pugnabant. Rogabam hominem ut decumberet, et sacerdotem ad sese accerseret potius, quam tenue corpusculum defatigaret. Respondit, hoc sibi semper studio fuisse, ut amicos suos sublevaret potius, si posset, quam gravaret officiis; nec se sui dissimilem esse velle in morte. Ne decubuit quidem nisi postremum diem, et noctis partem,

qua reliquit terras. Interim ob corpusculi lassitudinem baculo nitebatur, aut sedebat in cathedra; raro componebat se lectulo, sed vestitus et erecto capite. Hoc tempore aut mandabat aliquid de curandis egenis, maxime notis aut vicinis, aut legebat e libris sacris, quae provocant hominis erga Deum fiduciam, quaeque illius in nos caritatem declarant. Si per lassitudinem ipse minus poterat, audiebat amicum praelegentem. Frequenter miro affectu hortabatur familiam ad mutuum amorem et concordiam atque studium verae pietatis; solicitosque de morte ipsius amantissime consolabatur. Identidem admonebat suos, ne quid aeris alieni praeteriretur indissolutum. MA. Non condiderat testamentum? PH. Iam pridem sanus ac valens id curarat. Negabat enim esse testamenta, quae fierent ab agentibus animam, sed deliramenta potius. MA Nihil legarat monasteriis aut egenis? PH. Ne teruncium quidem. Ego, inquit, pro mea portione dispensavi facultatulas meas; nunc ut earum possesio nem aliis trado, ita trado et dispensationem. Et confido, meos sanctius dispensaturos, quam ipse feci. MA. Non accersebat ad sese pios homines, quemadmodum fecit Georgius? PH. Ne unum quidem: praeter familiam et duos intime amicos nullus aderat. MA. Demiror quid senserit. PH. Negabat se morientem pluribus molestum esse velle, quam fuisset nascens. MA. Exspecto finem istius fabulae. PH. Mox audies. Venit dies Iovis. Ille stratum non reliquit, sentiens extremam corpusculi lassitudinem. Accitus parochus impartiit extremam unctionem, ac rursus porrexit corpus Domini, sed citra confessionem. Negabat enim quidquam scrupuli resedisse in animo. Ibi parochus agere coepit de sepultura, qua pompa, quove loco sepeliri vellet. Sepeli, inquit, me quo modo sepelires infimae sortis Christianum: nec mea

refert, ubi seponas hoc corpusculum, aeque inveniendum in extremo die ubicunque condideris. Pompam funeris nihil moror. Mox iniecta mentio de sonitu campanarum, de tricenariis *), et anniversariis **) de diplomate, de communione meritorum emenda. Tum ille: Mi pastor, nihilo peius habebo, etiamsi nulla sonet campana. Si me vel uno funebri sacro dignaberis, plus satis erit. Aut si quid aliud est, quod ob publicam ecclesiae consuetudinem citra scandalum infirmorum omitti vix potest, id tuo permitto arbitratui. Nec est animus, cuiusquam vel preces commercari, vel meritis quenquam suis spoliare. Satis meritorum exuberat Christo: et confido totius ecclesiae preces ac merita mihi, si modo vivum sum membrum, profutura. In duobus diplomatibus mihi tota spes est. Alterum est peccatorum meorum, quod princeps pastorum dominus Iesus abolevit, affigens illud cruci; alterum quod ipse suo sacrosancto sanguine scripsit et obsignavit, quo nos certos reddidit de salute aeterna, si totam fiduciam nostram in ipsum transferamus. Absit enim ut instructus meritis ac diplomatibus provocem Dominum meum, ut in iudicium veniat cum servo, certus quod in conspectu eius non iustificabitur omnis vivens. Ego ab illius iustitia appello ad eiusdem misericordiam, quoniam immensa est et ineffabilis. His dictis abiit parochus. Cornelius, veluti magna spe salutis concepta, gaudens et alacer, iubet sibi quaedam recitari e sacris voluminibus, quae confirmant spem resurrectionis et praemia immortalitatis: velut illud ex Esaia de morte Ezechiae dilata ***), una cum cantico: deinde cap. 15. epistolae Pauli ad

*) *Tricenarium* erat funebre sacrum, quod per totum mensem, i. e. 30. dies post exsequias continue celebrabatur. *Le trentain*, gallice.

**) Supple, Missis, vel precibus singulis annis recurrentibus.

***) Quod exstat Esai. cap. 38. et 2 Reg. 20.

Corinth. prioris: de morte Lazari ex Ioanne: sed praecipue historiam Christi passi ex Evangeliis. Quam hic animo devorabat singula, ad quaedam suspirans, ad alia compositis manibus gratias agens, ad quaedam hilarescens ac gestiens, ad nonnulla preculas quasdam breves eiaculans! A prandio quum paullulum temporis obdormisset, iubet recitari caput ex Evangelio Ioannis duodecimum, usque ad historiae finem. Heic dixisses hominem plane transfigurari, afflarique novo spiritu. Iam dies vergebat ad vesperam; accersit uxorem ac liberos: ibi erecto quantum licuit corpusculo, sic affatus est suos: Carissima coniux, quos Deus ante coniunxerat, idem nunc separat, sed corporibus dumtaxat, idque ad breve tempus: curam, caritatem, pietatem, quam antehac partiri soles in me et dulcissima pignora, totam in istos transfer. Ne putaris, te ullis modis posse magis demereri vel Deum, vel me, quam si istos, quos Deus dedit nobis coniugii fructum, sic educes, foveas et instituas, ut Christo digni habeantur. In hos igitur conduplica pietatem tuam, et meam portionem in te translatam existima. Id si feceris, ut facturam confido, non erit cur videantur orphani. Quod si repetas matrimonium, — Ad hanc vocem uxor erupit in fletum, coepitque deierare, se nunquam de repetendis nuptiis cogitaturam. Heic Cornelius: Soror in Christo mihi carissima, si Dominus Iesus largiri dignabitur tibi propositum istud ac robur spiritus, ne desis dono coelesti. Erit enim hoc tibi pariter ac liberis commodius. Sin alio vocabit carnis infirmitas, scito quod mors mea te liberat a iure coniugii, sed non liberat a fide, quam meo tuoque nomine debes curandis communibus liberis. Quod ad matrimonium attinet, utere libertate, quam tibi permisit Dominus. Tantum hoc te rogo moneoque, ut virum tibi deligas iis moribus,

tuque te illi talem praebeas, ut possit, vel suapte bonitate ductus, vel tua commoditate provocatus, amare privignos. Proinde cave, ne cui voto te obstringas. Serva te liberam Deo et liberis nostris; quos sic institues ad omnem pietatem, ut caveas, ne se cuipiam addicant instituto *), donec per aetatem et rerum usum constiterit, ad quod vitae genus sint idonei. Deinde versus ad liberos, exhortatus est ad studium pietatis, ad obediendum matri, ad mutuam inter ipsos caritatem et concordiam. His peroratis, dedit osculum uxori; liberis, facto signo crucis, precatus est bonam mentem et Christi misericordiam. Post haec intuens omnes qui aderant, Sub crastinam, inquit, auroram Dominus, qui diluculo revixit, pro sua misericordia dignabitur hanc animulam ex huius corpusculi sepulcro, eque huius mortalitatis tenebris evocare in lucem suam coelestem. Nolo teneram aetatem excubiis inanibus fatigari. Ceteri quoque vicissim dormiant; mihi satis est unum adesse vigilem, qui recitet sacram lectionem. Transacta nocte sub horam quartam cunctis praesentibus iussit recitari psalmum totum, quem Dominus orans recitavit in cruce. Eo finito, iussit exhiberi cereum et crucem; et cereum accipiens, dixit: Dominus illuminatio mea et salus mea; quem timebo? crucem exosculatus dixit: Dominus protector vitae meae; a quo trepidabo? Mox manus super pectus in supplicantis gestum composuit, et oculis in coelum erectis dixit, Domine Iesu, accipe spiritum meum. Et protinus clausit oculos veluti dormiturus; simulque levi flatu emisit spiritum: dixisses illum obdormisse, non exspirasse. MA. Nunquam audivi mortem minus operosam. PH. Talis fuerat in omni vita. Uterque fuit amicus. Fortasse non aeque di-

*) Ordini vel Collegio monachorum, unde sese postea nequeant extricare.

iudico, uter decesserit Christianius: tu qui integer es, rectius dispicies. MA. Ita faciam, sed per otium.

ECHO.

IUVENIS, ECHO.

IU. Cupio paucis te consulere, si vacat. EC. Vacat. IU. Et si venio tibi gratus iuvenis. EC. Venis. IU. Sed potesne mihi et de futuris dicere verum, Echo? EC. Ἔχω. IU. Et Graece nosti? quid istuc novi? EC. Novi. IU. Qualia tibi videntur Musarum studia? EC. Δῖα. IU. Censes igitur terendos auctores, qui conducunt ad bonas literas? EC. Teras. IU. Quam igitur mentem habent isti, qui haec studia linguis traducunt suis? EC. Suis. IU. Sed utinam harum cultores similiter essent et pietatis studiosi! EC. O si! IU. Nunc quorundam improbitas omnes reddit invisos. EC. Ἴσως. IU. Et multis hominum, peccatum confertur in nomen eruditionis. EC. Ὄνοις. IU. Atqui vulgo videntur non infimi. EC. Fimi. IU. Quid facere censes eos, qui terunt aetatem in sophistico doctrinae genere? EC. Nere. IU. Fortassis telas aranearum. EC. Harum. IU. At Penelopes telas texunt ac retexunt. EC. Texunt. IU. Cui suades ut me dem vitae instituto? EC. Tuto. IU. Erit auspicatum, si uxorem duxero? EC. Sero. IU. Quid si mihi veniat usu, quod his qui incidunt in uxores parum pudicas parumque frugiferas? EC. Feras. IU. Atqui cum talibus morte durior est vita. EC. Vita *). IU. Siccine in rebus humanis dominari fortunam? EC. Unam **). IU. Magis fortasse expedit, ut aliquis prae coniugio monachi institutum eligat. EC. Ligat. IU. Quid superest remedii, ubi quem adstrinxerit iam nodus insolubilis? EC. Bilis. IU. Attamen miserum est homines vivere solos. EC. Ὅλως. IU. Cuiusmodi censes horum temporum ple-

*) Cave. **) Solam.

rosque monachos? EC. Ἄχος. IU. Quid igitur istos movet, qui suspiciunt illos ut semideos? EC. Δέος. IU. Quid captant plerique qui ambiunt sacerdotium? EC. Otium. IU. Praeterea nihil habet sacerdos? EC Κέρδος. IU. Quid bonae rei contigit illis qui fiunt episcopi? EC. Κόποι. IU. At nulli magis vivunt in ocio. EC. Scio. IU. Quae res illos admonere poterit, ut intelligant, quantum sustineant onus? EC. Ὁ νοῦς. IU. Ergo res praeclara est sacerdotium, si quis se in eo gerendo qualem oportet praebeat. EC. Beat. IU. Quid fructus erit, si me conferam in aulam eorum, qui praecellunt monarchica dignitate? EC. Ate. IU. At non paucos video qui solent illinc sibi praeclaram felicitatem ariolari. EC. Λάροι *). IU. At interim dum incedunt holosericati, vulgo videntur homines magnifici. EC Fici **). IU. Foris igitur aureos, intus ficulnos homines dicis, si quis inspiciat cominus? EC. Minus. IU. Nihil igitur praeclari sunt, quos pro diis veneramur byssinos. EC. Σῦνος. IU Nec militare genus magno aestimabis fortasse. EC. Asse. IU. Magnum quiddam pollicentur, qui e sideribus et futura praedicunt Astrologi. EC. Λόγοι. IU. At strenue laborant Grammatici. EC. Ἠλεῖ. IU. Non placent, opinor, legulcii homines semper famelici. EC. Λύκοι. IU. Qualis ero, si fiam opifex? EC. Faex. IU. Itane nihil praeterea adferunt artes boni aut mali? EC. Ali. IU. Fuerone beatus, si perseveravero in bonis literis? EC. Eris. IU. Sed quae res dabit, ut adsit pietas? EC. Aetas. IU. Decem iam annos aetatem trivi in Cicerone. EC. Ὄνε. IU. Unde tibi subit me asinum dicere? EC. E re. IU Fortassis hoc dicis, non sic huic incumbendum ut alios relinquam. EC. Inquam. IU.

*) Λάροι, pro stupidis. *Larus* avis est, quam et *gaviam* dicunt. Haec nimium cibi avida manibus capitur, ut aiunt.

**) Sic *homines ficulnei* dicuntur bardi et stupidi. Horat. lib. I. sat. 8. *Truncus ficulnus*, *inutile lignum*.

Non placet igitur is, qui se per omnem vitam tantum in hoc torqueat, ut fiat Ciceronianus? EC. Ἄνους. IU. Quid superest natu grandibus, quorum aetas ad haec discenda non est tempestiva? EC. Stiva. IU. Facundior esses, opinor, si longius abessem. EC. Essem. IU. Non me delectant sermones dissyllabi. EC. Abi. IU. Coepi prior; video non posse vitari, quin posterior desinas. EC. Sinas. IU. Iam igitur tibi videor satis instructus ad ea probe gerenda, quae sunt in vita? EC. Ita. IU. Proinde si me voles abire, dicito. EC. Ito.

ΠΟΛΥΔΑΙΤΙΑ, DISPAR CONVIVIUM.

SPUDUS, APITIUS.

SP. Heus heus, Apiti. AP. Non audio. SP. Heus, inquam, Apiti. AP. Quis hic est tam molestus interpellator? SP. Est seriae rei quiddam, quod te volo. AP. At ego ad rem seriam propero. SP. Quonam? AP. Ad coenam. SP. Hac ipsa de re tecum volebam agere. AP. Non vacat nunc actoribus operam dare *), ne actum agam **). SP. Nihil feceris dispendii; comitabor te quo properas. AP. Age dic, modo tribus verbis. SP. Magno studio molior convivium, in quo nulli displiceam convivarum, placeam omnibus. Eius artis quoniam tu principatum tenes, ad te velut ad oraculum confugio. AP. Responsum accipe, et quidem iuxta veterum morem ἔμμετρον. Nulli ut dipliceas, nullum invitare memento. SP. Atqui solemne est epulum; multos excipiam oportet. AP. Quo plures invitaris, hoc pluribus displiceas oportet. Quae fuit unquam tam bene vel conscripta vel acta fabula, ut toti placuerit theatro? SP. Sed

*) Agere significat quoque iudicio persequi. Inde actores.

**) Proverbium a iure sumptum; nam in iudiciis non licet causam iterum agere.

age, Comi delicium Apiti*), subleva me tuo consilio; habebo te posthac numinis loco. AP. Sit igitur hoc primum consilium: Ne conare quod fieri non potest. SP. Quidnam? AP. Ut convivator omnibus placeas. Tanta est palatorum varietas. SP. At saltem ut paucioribus displiceam. AP. Voca paucos. SP. Non licet. AP. Voca pares, et ingeniis congruentes. SP. Ne id quidem mihi liberum est. Vitari non potest, quin et multos vocem, et dissimiles, denique nec eiusdem linguae neque nationis homines. AP. Nae tu mihi vere convicium narras, non convivium; in quo facile possit talis exoriri lusus, qualem Hebraei narrant accidisse in structura Babel, ut petenti frigidum aliquis porrigat calidum. SP. Opitulare, te quaeso; gratum experieris ac memorem. AP. Age, quando electio non est tui arbitrii, in re mala dabo bonum consilium. Haud parvi refert ad hilaritatem convivii, quo quisque loco sedeat. SP. Verissimum. AP. Ea res ut tibi cedat prospere, fac ut sortibus distribuantur accubitus. SP. Pulchre mones. AP. Deinde ne sic paullatim a summo ad imum procedant patinae, ut sigma literae vel serpentis potius imaginem pingant, aut ultro citroque reciprocent, quemadmodum olim in conviviis myrtus tradi solet **). SP. Quid igitur? AP. Sed ad singulas convivarum tetradas appone patinas ternas, sic ut quarta media promineat, quemadmodum pueri tribus nucibus imponunt quartam: in singulis sit aliud atque aliud cibi genus, quo quisque quod libet eligat. SP. Placet. Sed quoties mutabo patinas? AP. Quot partibus constat oratio rhetorica?

*) *Comus*, Gr. κῶμος, comessationum et lasciviae deus praeses. Unde et κῶμος ipsa comessatio.

**) Hinc proverbium, *ad myrtum canere*. Olim qui in conviviis canere iubebatur, myrteum ramum accipere solitus erat ab eo qui ante cecinerat, atque is finita cantione tradebat ei, quem vellet post se canere.

SP. Quinque, ni fallor *). AP. Quot actibus constat fabula? SP. Apud Horatium legi, Ne sit quinto productior actu. AP. Toties mutabis patinas, ut prooemium sit iusculentum, conclusio vel epilogus ex variis bellariorum generibus conflatus. SP. Quem probas in patinis ordinem? AP. Eundem quem Pyrrhus in acie. SP. Quid ais? AP. Quemadmodum in oratione, ita nec in convivio decet prooemium esse elaboratum. Rursus epilogus varietate commendetur potius quam apparatu. In tribus itaque mediis servanda Pyrrhi disciplina, ut in utroque cornu sit aliquid eximium, in media acie vulgarior apparatus. Hoc pacto fiet, ut nec sordidus videare, nec fastidiosa copia sis molestus. SP. Satis expedite de cibis; superest, ut, quomodo bibendum, doceas. AP. Nulli omnium cyathum appones, sed pueris dato negotium, ut, ubi percunctati didicerint, quo quisque vini genere delectetur, alacriter ad nutum cuique quod volet porrigant. Ea ex re duplex erit commodum. Nam et parcius bibetur, et iucundius, non solum ob id, quia subinde recens dabitur potus, verum etiam quod nemo bibet nisi sitiens. SP. Optimum profecto consilium. Sed qui fieri poterit, ut hilarescant omnes? AP. Id ut fiat, partim in te situm est. SP. Quinam? AP. Tenes illud, Ante omnia vultus accessere boni **). SP. Quorsum istud? AP. Ut convivas comiter excipias, fronteque hilari compelles, sermonem ad cuiusque aetatem, affectum, ac mores attemperans. SP. Accedam, ut dicas melius. AP. Nosti linguas? SP. Propemodum omnium. AP. Ut sua quemque lingua subinde appelles, utque convivium fabulis amoenioribus hilarescat, varias misce materias de rebus, quarum quisque libenter meminit, et nullius

*) Exordio, narratione, divisione, contentione, et peroratione.

**) Ex Ovidii Metam. VIII, 677.

dolore audiuntur. SP. Quas dicis huiusmodi materias? AP. Sunt peculiares ingeniorum differentiae, quas ipse melius perspicies; ego generatim attingam aliquot. Senes gaudent ea memorare, quae multorum fugiunt memoriam, admiratores temporum in quibus ipsi floruerunt. Matronis dulce est refricari memoriam eius temporis, quum a procis ambirentur. Nautae, quique diversas ac longinquas mundi regiones inviserunt, libenter ea narrant, quae, quia nemo vidit, mirantur omnes; est et ante actorum malorum, iuxta proverbium, iucunda recordatio, si modo eius sint generis, ut cum probro coniuncta non sint, veluti militiae, profectionum, naufragiorumque discrimina. Postremo de sua cuique arte grata est confabulatio, deque hisce rebus, quarum usu callet. Haec sunt ferme generalia. Peculiares affectus singulatim describi non queant: sed exempli caussa: est aliquis laudis appetentior, alius vult haberi doctus, alius gaudet videri dives: est hic loquacior, ille pauciloquus, nonnullos reperies tetricos, alios contra blandiores. Sunt qui nolint videri senes, quum sint: sunt rursus qui volunt haberi grandiores quam sint, affectantes hoc esse mirandi, quod belle portant aetatem *): sunt foeminae quae sibi de forma placent, sunt aliae putidulae. His cognitis affectibus, haud difficile est miscere sermones unicuique gratos, vitatis his, quae moerorem afferunt. SP. Nae tu perpulchre tenes artem convivatoriam! AP. Phy! si tantundem temporis et operae mihi consumptum esset in utroque iure, medicina ac theologia, quantum impensum est huic arti, iam dudum et inter iureconsultos, medicos ac theologos doctoris et titulum et lauream tulissem. SP. Credo. AP. Sed heus tu, ne quid erres, heic cavendum est, ne fabulae sint

*) *Aetatem belle portare* dicuntur, quibus pro grandi aetate satis formae et virium est.

nimium prolixae, aut ne exeant in temulentiam. Quemadmodum enim vino nihil iucundius, si modice sumpseris; contra nihil molestius, si supra quam sat est hauseris: ita usu venit in fabulis. SP. Vera praedicas. Sed huic incommodo quodnam ostendis remedium? AP. Ubi senseris suboriri τὴν ἄοινον μέθην, per occasionem interseca sermonem, et argumentum diversum intersere. Frustra, opinor, te monerem, ne cui suus dolor in convivio refricetur, utcunque Plato iudicat, in conviviis quibusdam vitiis esse medendum, vino discutiente tristitiam et offensae memoriam abolente. Verum illud te monitum oportuit, ne nimium crebro salutes convivas; tametsi probo, ut interdum obambulans, nunc hos, nunc illos comiter appelles: oportet enim convivatorem bonum motoriam agere fabulam *). Nihil autem incivilius, quam ibi commemorare, quod cibi genus sit, qua coctum arte, quanti emptum. Idem de vino dictum puta. Quin extenuandum etiam modice quod apponitur. Alioqui nimis diligens extenuatio apparatus idem agit quod ostentatio. Satis est his aut ad summum ter dixisse, Boni consulite; si parum lautus est apparatus, animus certe lautissimus est. Interdum sales aspergendi sunt, sed qui nihil habeant dentis. Profuerit et illud, subinde sua quemque compellare lingua, sed paucis. Dicendum erat initio, quod mihi nunc tandem venit in mentem. SP. Quidnam? AP. Si non placet sortito dare locos, cura ut tres ex omnibus eligas natura festivos, minimeque mutos, quorum unum collocabis in capite mensae, alterum e regione, tertium in medio, qui silentium ac tristitiam ceterorum discutiant. Quodsi perspexeris, convivium vel silentio tristius esse, vel clamoribus tumultuosum, aut etiam ad rixas tendere: — SP. Hoc crebro fit apud nos: quid tum fa-

*) In qua motus assiduus.

ciendum? AP. Accipe rem mihi multo usu compertam. SP. Exspecto. AP. Inducito duos mimos, sive γελωτοποιοὺς, qui sine voce ridiculum aliquod argumentum gesticulatione repraesentent. SP. Cur sine voce? AP. Ut par sit omnium voluptas, aut nihil loquantur, aut lingua loquantur omnibus aeque ignota; gestibus loquentes, omnes pariter intelligent. SP. Quod argumentum mihi narras, non satis intelligo. AP. Sunt innumera; puta uxorem decertantem cum marito de principatu, aut simile quippiam e media vita. Quo magis erit ridicula saltatio, hoc plus erit omnibus voluptatis. Hos oportet esse semifatuos; alioqui qui plane fatui sunt, quaedam interdum effutiunt imprudentes, quae laedunt. SP. Ita tibi precor semper propitium Comum, ut mihi dedisti fidele consilium. AP. Addam coronidem *), quin potius repetam, quod initio dixeram, ne nimium sis anxius, ut placeas omnibus, non heic tantum, sed in omni vita: atque ita fiet, ut citius placeas omnibus: optimum enim in vita, Ne quid nimis.

DE REBUS AC VOCABULIS.

BEATUS, BONIFACIUS.

BE. Salvus sit Bonifacius. BO. Etiam atque etiam salvus sit Beatus. Sed utinam essemus uterque quod dicimur, tu dives, ego formosus. BE. Itane parum tibi videtur, habere nomen magnificum? BO. Mihi quidem minimi momenti, nisi res adsit. BE. At plerique mortales aliter affecti sunt. BO. Fieri potest ut mortales sint isti; homines esse non credo. BE. Et homines sunt, o bone, nisi putas, etiam nunc sub humana specie camelos et asinos obambulare. BO. Hoc citius crediderim, quam homines esse, qui plu-

*) *Coronis* est rei apex. Per metaphoram sumitur pro rei fine, vel quod ornatus gratia additur.

ris nomen faciant, quam rem. BE. In certis rerum generibus, fateor, plerique malunt rem, quam nomen; in multis contra. BO. Hoc quid sit, non satis assequor. BE. Atqui penes nos ipsos exemplum est. Tu Bonifacius diceris, et habes quod diceris: sed si esses alterutro spoliandus, utrum malles habere malam faciem, an pro Bonifacio dici Cornelius? BO. Equidem malim vel Thersites dici, quam habere prodigiosam faciem: an bonam habeam, nescio. BE. Item ego si dives essem, et aut res, aut nomen esset deponendum, malim Irus dici, quam re spoliari. BO. Assentior vera loquenti. BE. Idem usu veniet, opinor, in his qui sunt prospera valetudine, aut aliis corporis praediti commodis. BO. Probabile est. BE. At quam multos videmus, qui mallent nomen eruditi piique viri, quam esse docti bonique! BO. Plurimos istiusmodi novi. BE. An non apud nos plus habet momenti nomen, quam res? BO. Videtur. BE. Iam si quis nobis adesset dialecticus, qui scite definiret, quid sit rex, quid episcopus, quid magistratus, quid philosophus; fortassis et heic inveniremus qui mallent nomen, quam rem. BO. Ita profecto, si rex est, qui legibus et aequitate populi commodum spectat, non suum: si episcopus, qui totus invigilat gregi Dominico: et si magistratus est, qui ex animo consulit reip. et si philosophus est, qui neglectis fortunae commodis, tantum studet bonae menti parandae. BE. Heic vides, quantum huius generis exemplorum possim aggerere. BO. Sane plurimum. BE. An hos omnes negabis esse homines? BO. Vereor ne nos ipsi citius nomen hominis amittamus. BE. At si homo est animal rationale; quantum abest hoc a ratione, ut in corporis commodis verius quam bonis, et in externis, quae fortuna dat simul et eripit, quum libet, rem malimus, quam nomen: in veris animi bonis nomen pluris faciamus, quam rem? BO. Prae-

posterum mehercule iudicium, si quis attendat. BE. Eadem autem est ratio in contrariis. BO. Exspecto quid dicas. BE. Idem iudicandum de nominibus rerum fugiendarum, quod dictum est de vocabulis expetendarum. BO. Apparet. BE. Magis enim horrendum est esse tyrannum, quam tyranni nomen: et si malus episcopus, iuxta sententiam evangelicam, fur est et latro, non tam haec nomina sunt nobis detestanda, quam ipsa res. BO. Convenit sane. BE. Tu de ceteris similiter colligito. BO. Prorsus intelligo. BE. Nonne fatui nomen aversantur omnes? BO. Et quidem maxime. BE. Nonne fatuus esset, qui aureo piscaretur hamo, qui vitrum anteponeret gemmis, qui cariores haberet equos quam uxorem ac liberos? BO. Is esset quovis Coroebo stultior *). BE. An non tales sunt qui procurrunt in militiam, spe lucri non admodum magni, corpus et animum exponentes periculo: qui student congerendis opibus, quum animum habeant omnium bonarum rerum egenum: qui vestes et aedes exornant, quum animus neglectus ac squallidus iaceat: qui corporis valetudinem anxie tuentur, animam tot capitalibus morbis laborantem negligunt: denique qui fugacissimis huius vitae voluptatibus cruciatus merentur aeternos? BO. Ipsa ratio fateri cogit, plusquam fatuos esse. BE. Atqui his fatuis quum plena sint omnia, vix invenias, qui ferre possit fatui vocabulum, quum adeo non abhorreant a re. BO. Sic est profecto. BE. Age, scis quam sint apud omnes invisa vocabula mendacis ac furis. BO. Sunt invisissima, nec sine caussa. BE. Fateor. Sed quum stuprare coniuges alienas sit furto sceleratius, tamen adulteri cognomine quidam etiam gloriantur, ad furti convicium illico stricturi gla-

*) *Stultior Coroebo*, Proverbialis Hyperbole est, sive a Coroebo quodam stolido, qui undas maris numerare vellet, sive ab illo Coroebo Mygdonide, de quo vide Virgil. Aen. lib. II. 341.

dium. BO. Ita res habet apud complures. BE. Ita quum multi scortis vinoque perditissimi sint, et sint libenter ac palam, tamen ad ganeonis nomen offenduntur. BO. Hi nimirum rem sibi gloriae ducunt, quum vocem rei debitam horreant. BE. Sed vix aliud nomen auribus nostris videtur intolerabilius, quam mendacis. BO. Novi qui hoc convicium caede sint ulti. BE. Sed utinam pariter abominentur rem! Nunquam accidit tibi, ut, qui promiserat se mutuum ad certum diem redditurum, falleret? BO. Frequenter; etiam quum id deierasset; neque id semel, sed iterum atque iterum. BE. Fortasse non erant solvendo. BO. Imo erant, sed commodius esse ducebant non reddere creditum. BE. An hoc non est mentiri? BO. Planissime. BE. Auderes istiusmodi creditorem sic compellare, Cur mihi toties mentiris? BO. Non, nisi paratus essem ad pugnam. BE. An non simili modo quotidie verba dant latomi, fabri, aurifices et vestiarii, pollicentes ad certum diem, nec tamen praestantes, etiamsi magni referat tua? BO. Mira impudentia! sed adde his advocatos pollicentes operam. BE. Potes addere sexcenta nomina; nemo tamen horum laturus sit mendacis vocabulum. BO. Hoc genere mendaciorum plena sunt omnia. BE. Itidem furis nomen nemo tolerat, quum a re non perinde omnes abhorreant. BO. Exspecto ut dicas clarius. BE. Quid interest inter eum, qui rem tuam tollit e scrinio, et inter eum qui depositum abiurat? BO. Nihil, nisi quod sceleratior est, qui spoliat etiam fidentem. BE. At quam pauci sunt, qui depositum reddunt; aut si reddunt, non dant integrum? BO. Opinor esse perpaucos. BE. Nemo tamen istorum ferat furis vocabulum, quum rem non horreant. BO. Admodum. BE. Iam mihi reputa, quid vulgo fiat in tractandis pupillorum bonis, in testamentis ac legatis, quantum haereat digitis tractantium? BO. Fre-

quenter totum. BE. Furtum amant, vocabulum detestantur. BO. Maxime. BE. Quid agant, qui res fisci tractant, qui monetam publicam cudunt deteriorem, qui nunc aucta, nunc diminuta nummorum aestimatione, privatorum rem accidunt, fortasse nobis non admodum liquet; de his, quae quotidie experimur, loqui fas est Qui sumit mutuum, aut qui conflat aes alienum hoc animo, ut reddat, si liceat, nunquam; quantulum abest a fure? BO. Cautior fortasse dici potest, melior nequaquam. BE. At horum quum ingens ubique sit numerus, nemo tamen tolerat furis nomen. BO. Animum solus Deus novit: proinde apud homines obaerati vocantur, non fures. BE. Quantuli refert, quo nomine dicantur apud homines, modo sint fures apud Deum? certe suus cuique notus est animus. Ad haec, qui, quum debeat multum, quod obtigit pecuniae, nequiter prodigit; qui, posteaquam decoxit in una civitate, delusis creditoribus, fugit in aliam, hospites quaerens quibus imponat, idque facit crebrius; nonne satis declarat, quo sit animo? BO. Satis superque. Sed tamen isti solent fucare colore quod faciunt. BE. Quonam? BO. Multum multisque debere, praedicant sibi cum magnatibus atque adeo regibus esse commune; eoque qui sunt hoc ingenio praediti, fere nobilitatis opinionem affectant. BE. In quem usum? BO. Dictu mirum, quantum equiti licere velint. BE. Quo iure? quibus legibus? BO. Haud aliis quam quibus praefecti maris vendicant sibi quidquid eiectum est naufragio, etiamsi exstet dominus: quibus alii suum esse volunt, quidquid apud furem aut praedonem deprehenderint. BE. Istiusmodi leges possent ipsi fures condere. BO. Et facerent, si queant tueri; et haberent quod excusarent, si bellum indicant prius quam furentur. BE. Quis hoc iuris dedit equiti potius, quam pediti? BO. Militiae favor. Sic enim

exercentur ad bellum, quo promptiores sint ad spoliandum hostem. BE. Sic, opinor, Pyrrhus exercebat suos ad bellum. BO. Non, sed Lacedaemonii. BE. Abeant in malam crucem cum suo exercitio. Sed unde nomen hoc tantae praerogativae? BO. Quibusdam obvenit a maioribus, alii mercantur aere, quidam adsciscunt. BE. An licet adsciscere cuilibet? BO. Licet, si mores respondeant. BE. Qui? BO. Si nihil bonae rei gerat, si splendide vestiatur, si incedat annulatus, si gnaviter scortetur, si aleam ludat assidue, si certet chartis, si compotationibus ac voluptatibus aetatem absumat, si nihil loquatur plebeium, sed arces, pugnas, ac bella mera crepet, Thrasonica omnia. Isti sibi permittunt bellum, cui velint, indicere; etiamsi, pedem ubi ponant, non habeant. BE. Equites mihi narras equuleo dignos. Atqui tales habet non paucos Sicambria.

CHARON.

CHARON, GENIUS, ALASTOR.

CH. Quid ita properas gestiens, Alastor? AL. Opportune tu quidem, o Charon. Ad te properabam. CH. Quid novae rei *)? AL. Nuntium fero, tibi Proserpinaeque laetissimum futurum. CH. Effer igitur quod fers, teque exonera. AL. Furiae non minus gnaviter quam feliciter gesserunt suum negotium; nullam orbis partem non infecerunt malis tartareis, dissidiis, bellis, latrociniis, pestilentiis, adeo ut plane iam calvae emissis colubris sint, et exhaustae venenis obambulent, quaerentes quidquid usquam est

*) Scripsit Erasmus hoc Colloquium fere eo tempore, quo Carolus V. Caesar, Hispaniarum rex, una cum Henrico octavo, Angliae rege, quem arctissimo foedere sibi conciliaverat, gravissima bella gerebat adversus Franciscum primum, Galliarum regem.

viperarum et aspidum, quando tam glabrae sunt quam ovum, et pilum non habent in capite, neque quidquam in pectore succi efficacis. Proinde tu fac, cymbam ac remos appares. Mox enim ventura est tanta umbrarum multitudo, ut verear ne non sufficias omnibus transmittendis. CH. Ista nos non fugerant. AL. Unde rescieras? CH. Ossa *) pertulerat ante biduum. AL. Ut illa dea nihil est velocius! Sed quid tu igitur heic cessas relicta cymba? CH. Ita nimirum res ferebat. Huc profectus sum, ut mihi compararem validam aliquam triremem. Nam mea cymba iam vetustate putris ac futilis non suffecerit huic operi, si vera sunt quae narravit Ossa. Quanquam quid opus erat Ossa? Res ipsa compellit. Nam naufragium feci! AL. Nimirum totus distillas; suspicabar te redire e balneo. CH. Imo enatavi e Stygia palude. AL. Umbras ubi reliquisti? CH. Natant cum ranis. AL. Sed quid narravit Ossa? CH Tres orbis monarchas capitalibus odiis in mutuum exitium ruere, nec ullam orbis Christiani partem immunem esse a belli furiis; nam tres illi reliquos omnes pertrahunt in belli consortium. Omnes esse talibus animis, ut nemo velit alteri cedere: nec Danum, nec Polonum, nec Scotum, nec vero Turcam interim esse in otio; moliri dira: pestilentiam ubique saevire, apud Hispanos, apud Britannos, apud Italos, apud Gallos. Ad haec novam esse luem ex opinionum varietate natam, quae sic vitiavit omnium animos, ut nulla usquam sit sincera amicitia, sed frater fratri diffidat, nec uxori cum marito conveniat. Spes est, hinc quoque nascituram olim magnificam hominum perniciem, si res a linguis et calamis ad manus pervenerit. AL. Haec omnia verissime narravit Ossa. Nam ipse plura vidi his ocu-

*) Apud Homerum Ossa dea famae est. Il. β. 93. Μετὰ δὲ σφίσιν Ὄσσα δεδήει.

lis, assiduus comes et adiutor Furiarum, quae nullo tempore magis declararunt se suo dignas nomine. CH. Atqui periculum est, ne quis daemon exoriatur, qui subito adhortetur ad pacem; et sunt mortalium animi mutabiles. Nam audio, apud superos esse Polygraphum quendam, qui calamo suo non desinit insectari bellum, et ad pacem cohortari. AL. Ille iam pridem surdis canit. Olim scripsit pacis profligatae querimoniam *); nunc eidem exstinctae scripsit epitaphium. Sunt alii contra, qui non minus iuvent rem nostram, quam ipsae Furiae. CH. Quinam isti? AL. Sunt animalia quaedam pullis et candidis palliis, cinericiis tunicis, variis ornata plumis; haec nunquam recedunt ab aulis principum: instillant in aurem amorem belli, hortantur eodem proceres ac plebem: in evangelicis illis concionibus clamitant, bellum esse iustum, sanctum, ac pium. Quoque magis mireris hominum fortem animum, clamitant idem apud utramque partem. Apud Gallos concionantur, Deum stare pro Gallis, nec vinci posse qui Deum habeat protectorem. Apud Anglos et Hispanos, hoc bellum non a Caesare geri, sed a Deo; tantum praebeant se viros fortes; victoriam esse certam. Quod si quis interciderit, eum non perire, sed recta subvolare in caelum, sicut erat, armatum. CH. Et habetur istis tanta fides? AL. Quid non potest simulata religio? Accedit huc iuventus, rerum imperitia, gloriae sitis, ira, animus ad id, quo vocatur, natura propensus. His facile imponitur, nec difficile perpellitur plaustrum suapte sponte propendens ad ruinam. CH. Ego istis animalibus lubens aliquid boni fecero. AL. Appara lautum convivium. Nihil potes gratius. CH. Ex malvis, lupinis, et porris. Nam apud nos non alia est, ut scis, annona. AL. Imo ex

*) Exstat hic libellus Erasmi ita inscriptus: Querela pacis undique gentium eiectae profligataeque, auctore Erasmo Rot.

perdicibus, capis, et phasianis, si vis esse gratus convivator. CH. Sed quae res istos movet, ut tantopere promoveant bellum? aut quid hinc metunt commodi? AL. Quia plus emolumenti capiunt e morientibus, quam ex vivis. Sunt testamenta, parentalia, bullae, multaque alia non aspernanda lucra. Denique malunt in castris versari, quam in suis alvearibus. Bellum multos gignit episcopos, qui in pace ne teruncii quidem fiebant. CH. Sapiunt. AL. Sed quid opus est triremi? CH. Nihil, si velim in media palude rursus naufragium facere. AL. Ob multitudinem? CH. Scilicet. AL. Atqui umbras vehis, non corpora. Quantulum autem ponderis habent umbrae? CH. Sint tipulae, tamen tipularum *) tanta vis esse potest, ut onerent cymbam. Tum scis, et cymbam umbratilem esse. AL. At ego memini videre me quum esset ingens turba, nec cymba caperet omnes, a clavo tuo tria millia umbrarum pendere nonnunquam, nec tu pondus ullum sentiebas. CH. Fateor tales esse animas, quae paulatim demigrarunt e corpore phthisi aut hectica tenuato. Ceterum quae subito revelluntur e crasso corpore, multum corporeae molis secum ferunt. Tales autem mittit apoplexia, synanche, pestilentia, sed praecipue bellum. AL. Non opinor Gallos aut Hispanos adferre multum ponderis. CH. Multo minus quam ceteri; quanquam et horum animae non omnino veniunt plumeae. Ceterum e Britannis, e Germanis belle pastis, veniunt aliquoties tales, ut nuper periclitatus sim decem duntaxat vehens, et nisi iacturam fecissem, perieram una cum cymba, vectoribus et naulo. AL. Ingens discrimen. CH. Quid interea censes fieri, quum accedunt crassi satrapae, Thrasones et Polymachae-

*) *Tipula* vermiculus est, vel insecti genus, sex pedes habens, sed tantae levitatis, ut supra aquam currat. Hinc Plautus Pers. act. 2. sc. 2. *Nec tipulae levius pondus est, quam fides lenonia.*

roplacidae*)? AL. Ex his qui pereunt in iusto bello, nullos arbitror ad te venire. Nam aiunt eos recta subvolare in coelum. CH. Quo subvolent, nescio: unum illud scio, quoties bellum est, tot ad me veniunt saucii lacerique, ut demirer, ullum superesse apud superos. Nec solum veniunt onustae crapula et abdomine, verum etiam bullis, et sacerdotiis, aliisque rebus plurimis. AL. At ista non deferunt secum, sed nudae veniunt ad te. CH. Verum; sed quae recentes veniunt, somnia talium rerum secum adferunt. AL. Itane gravant somnia? CH. Gravant cymbam meam; quid dixi, gravant? iam demerserunt. Postremo tot obolos putas nihil habere sarcinae? AL. Equidem arbitror, si ferant aereos. CH. Proinde certum est mihi, prospicere de navi, quae sufficiat oneri. AL. O te felicem! CH. Quid ita? AL. Quia propediem ditesces. CH. Ob multitudinem umbrarum? AL. Nae. CH. Siquidem suas opes secum adferant. Nunc qui in cymba deplorant, se apud superos reliquisse regna, praesulatus, abbatias, auri talenta innumera, ad me nihil adferunt praeter obolum. Itaque quod iam annis ter mille mihi corrasum est, id totum est effundendum in unam triremem. AL. Sumptum faciat oportet, qui quaerit lucrum. CH. Atqui mortales, ut audio, felicius negotiantur, qui favente Mercurio ditescunt intra triennium. AL. Sed iidem decoquunt nonnunquam. Tuum lucrum minus, sed certius. CH. Nescio quam certum: si quis Deus nunc exoriatur, qui res principum componat, sors haec tota mihi perierit. AL. Ista quidem de re iubeo, ut me sponsore in utramque aurem dormias. Intra decennium totum nihil est, quod pacem metuas. Unus Romanus pontifex sedulo quidem hortatur ad concordiam, sed laterem lavat. Murmurant et civitates taedio malorum: conferunt

*) Plautinum nomen. Pseud. IV, 2, 31.

susurros populi nescio qui, dictitantes iniquum ut ob privatas iras aut ambitionem duorum triumve res humanae sursum deorsum misceantur: sed vincent, mihi crede, quamlibet recta consilia Furiae. Ceterum quid opus erat hac gratia petere superos? An apud nos non sunt fabri? Certe Vulcanum habemus. CH. Pulchre, si quaeram navim aeream. AL. Minimo accersetur aliquis. CH. Ita est, sed deficit nos materia. AL. Quid audio? nihil illic silvarum? CH. Etiam nemora, quae fuerant in campis Elysiis, absumpta sunt. AL. In quem tandem usum? CH. Exurendis haereticorum umbris; adeo ut nuper coacti simus e terrae visceribus carbones effodere. AL. Quid? an istae umbrae non possunt minore sumptu puniri? CH. Sic visum est Rhadamantho. AL. Ubi triremem mercatus eris, unde remiges parabuntur? CH. Meae partes sunt tenere clavum; remigent umbrae, si velint traiicere. AL. At sunt quae non didicerunt remum agere. CH. Apud me nullus est eximius; remigant et monarchae, remigant et cardinales suam quisque vicem, non minus quam plebeii tenues, sive didicerint, sive non didicerint. AL. Tu fac dextro Mercurio feliciter mercere triremem; ego non te remorabor amplius. Orco laetum adferam nuntium. Sed heus heus, Charon. CH. Quid est? AL. Fac matures reditum, ne te mox obruat turba. CH. Imo iam plus quam ducenta millia offendes in ripa, praeter illas quae natant in palude. Properabo tamen quantum licebit. Dic illis, me mox adfuturum.

SYNODUS GRAMMATICORUM.

ALBINUS, BERTULPHUS, CANTHELUS, DIPHYLUS, EUMENIUS, FABULLUS, GADITANUS.

AL. Estne quisquam in hoc numero, qui didicit arithmeticen? BE. Cui tandem rei? AL. Qui certum doceat, quot convenerimus grammatici. BE. Istuc quidem citra calculos vel digiti nostri nobis dicere poterunt. Te pono in pollice, me in indice, Canthelum in medio, Diphylum in annulari, Eumenium in minimo. Nunc ad laevam transeo; illic in pollice pono Fabullum, in indice Gaditanum. Itaque, ni fallor, septem sumus. Sed quorsum attinet istuc scire? AL. Quoniam audio septenarium reddere legitimum concilium. BE. Quod concilium mihi narras? AL. Est res seria, quae me diu multumque torsit; neque me tantum, verum multos etiam viros neutiquam indoctos. Eam proponam in medium, ut huius synodi auctoritate semel finiatur quaestio. CA. Eximium quiddam sit oportet, quod tu vel ignores, Albine, vel animum tuum perspicacissimum diu multumque torserit. Quare cupimus et ipsi nosse quid istuc sit rei. Nam unus omnium nomine respondeo. AL. Ergo heic estote omnes, aures simul adhibentes et animos. Plus vident oculi quam oculus. Estne quisquam vestrum, qui nobis explanare possit, quid significet haec vox: Anticomarita? BE. Nihil facilius. Sonat enim betae genus, quam prisci natatilem appellabant, caule contorto nodosoque, mire fatua *), tetri odoris si contingas; posset cum anagyri **) contendere. CA. Natatilem narras

*) *Fatua* pro *insipida*. Ita Martialis: *Ut sapiant fatuae fabrorum prandia betae.*

**) *Ἀνάγυρις*, vel *ἀνάγυρος*, herba pessime olens.

betam, imo cacatilem bestiam. Quis unquam audivit aut legit antehac nomen natatilis betae? BE. Imo hoc dilucide docet Mammetrectus vulgo corrupte dictus, quum vero nomine dicatur Mammothreptos, quasi dicas aviae alumnum. AL. Quid istuc est tituli? BE. Ut intelligas, in libro nihil inveniri praeter meras delicias; quod mammae, hoc est, aviae soleant indulgentius habere nepotes, quam matres liberos suos. AL. Plane deliciosum opus mihi narras. Nuper enim quum in hunc codicem incidissem, minimum abfuit, quin risu dissilierim. CA. Ubi tu nactus es eum codicem, qui rarissimus inventu est? BE. Abbas divi Bavonis *), nomine Livinus, a prandio Brugis duxit me in bibliothecam suam peculiarem, quam homo senex, cupiens aliquod sui monumentum posteris relinquere, non mediocri sumptu parabat. Nullus erat liber, qui non esset manu descriptus, idque in membranis, nullus qui non variis picturis ornatus, ac foris bysso auroque tectus. Quin et ipsa codicum spatiosa moles nescio quid maiestatis prae se ferebat. AL. Quinam erant? BE. Oh praeclari omnes, Catholicon, Brachylogus, Ovidius per allegorias expositus, aliique innumeri; inter quos et lepidissimum Mammothreptum reperi. Inter eas delicias inveni Natatilem Betam. AL. Cur vocant natatilem? BE. Referam quod legi: penes auctorem fidei periculum esto. Quoniam, inquit, provenit in locis humidis putribusque, nec usquam felicius provenit, quam in coeno aut sterquilinio; honos sit auribus. AL. Itane graviter olet? BE. Sic ut nec oletum ullum peius oleat. AL. Estne istius oleris ullus usus? BE. Imo in deliciis est. AL. For-

*) *Bavo* prius miles, dein monachus Gandavi, cuius urbis et patronus est, in monasterio Petri a se fundato obiit anno 630 post mortem a Papicolis in divorum numerum relatus

tasse porcis, aut asinis, aut bubus Cypriis.*) BE. Imo hominibus, et quidem delicatis. Pelinorum **) gens est, apud quam convivia vicissim in longam ducuntur periodum: extremam compotationem vocant sua lingua Resumtam, quasi nos dicamus bellaria aut tragemata. AL. Quam bella bellaria! BE. Eius compotationis haec lex est, ut liberum sit convivatori quidquid volet apponere: nefas autem sit convivis quidquam reiicere, sed omnia boni consulere. AL. Quid si apponeret cicutam, aut cramben recoctam? BE. Quidquid apponitur, devorandum ibi est tacite. Domi tamen licet quod ederint revomere. Nam heic fere ponunt natatilem Betam, sive Anticomaritam: nihil enim refert utro nomine dixeris; res eadem est. Admiscent aliquid querni corticis, et allii plurimum. Ita moretum absolvunt. AL. Quis persuasit legem tam barbaram? BE. Consuetudo, quovis tyranno potentior. AL. Tragicam periodum mihi narras, quae tam inamoenum habeat exitum. BE. Dixi meam vicem, nulli praeiudicans, si quis quid habet rectius. CA. At ego comperi priscis fuisse piscem, quem vocant Anticomaritam. BE. Dic auctorem. CA. Codicem exhibere possum; nomen auctoris non possum dicere. Scriptus est Gallice, sed formulis Hebraicis. BE. Quam speciem habet piscis Anticomarita? CA. Cetera nigris squamis est, solus venter albet. BE. Palliatum quempiam Cynicum, opinor, nobis ex pisce facies. Qui sapor? CA. Nihil insuavius. Quin pestilens est. Nascitur in putribus lacunis, interdum et in cloacis, iners, limosus: solo gustu pituitam gignit gravem, quam vix vomitu leves. Frequens est in regione quam Celtithracen appellant. Nam illic in deliciis est, quod gustasse carnes detestabilius sit homicidio.

*) Quos aiunt olim stercore humano pasci solitos.

**) Vox ficta, ut multae omnino in hoc Coll.

AL. Infelix regio cum suo Anticomarita. CA. Tantum habeo quod dicam: nemini praeiudicatum velim mea sententia. DI. Quid opus est huius vocis enarrationem ex Mammothreptis aut Hebraeis schedis petere, quum ipsa dictionis etymologia prae se ferat, Anticomaritas dici puellas parum feliciter coniugatas, utpote maritis vetulis? Nec enim novum est, quod scribae *quo* verterunt in *co*, quum sint literae cognatae *c*, *q*, et *k*. EU. Erat aliquid quod dixit Diphylus, si constaret dictionem esse Latinam. Mihi videtur esse Graeca, e tribus conflata, ex ἀντί, quod est *contra*, et κώμη, quod sonat *pagum*, et ὀαρίζειν, quod est *muliebriter garrire;* hinc per synaloephen elisa *o*, dictus est Anticomarita, qui rusticana garrulitate cunctis obstrepit. FA. Sedulo quidem meus dixit Eumenius. At mihi videtur ex tot dictionibus conflata vox, quot habet syllabas. Nam ἀν sonat ἄνους· τι, τίλλων· κω, κώδια· μα μάλα· ρυ, ῥυπαρά· (perperam enim scribitur per ι.) τα, τάλας. Ex his conficitur, *amens ac miser*, *vellens pilos putrium tergorum*. AL. Tali opificio cibus congruit beta natatilis, de qua modo dixit Bertulphus. BE. Nimirum anticomarita anticomaritae. GA. Sedulo quidem dixistis omnes; at mihi videtur uxor viro male morigera dici anticomarita per syncopen, antidicomarita, quod semper adversetur marito. AL. Si recipimus tales tropos, facile ex foria *) fient fora, et cuniculus fiet cuculus. BE. Atqui Albinus, qui consul est in hoc senatu, nondum dixit, quid ipse censeat. AL. Ex me quidem quod adferam non habeo; haud tamen gravabor in medium adferre quod ab hospite meo nuper didici, homine linguacissimo. Saepius variabat in loquendo sermonem, quam luscinia cantionem. Is asseverabat, vocem esse Chaldai-

*) Si Nonio Marcello fides sit, *foria* plur. sunt stercora liquidiora.

cam, e tribus compositam. Apud illos enim, ut aiebat, *anti* sonat perversum ac cerebrosum: *comar*, petram: *ita*, sutoriam. BE. Quis unquam petrae tribuit cerebrum? AL. Nihil absurdi, si modo mutes genus. CA. Prorsus in hac synodo evenit, quod vulgo dici solet, Quot homines, tot sententiae. Quid igitur actum est? sententiae numerari possunt; dividi non possunt, ut pars maior vincat minorem. AL. Vincat igitur melior deteriorem. CA. Atqui ad hoc ipsum opus esset alia synodo. Nam sua cuique sponsa videtur pulcherrima. AL. Istuc si verum esset, minus haberemus adulteriorum. Sed habeo consilium expeditum. Fabis sortiamur, ex hoc numero cui ius sit, ut ex omnibus suffragiis probet quod volet. CA. At isthaec in te cudetur faba *). Num vera dixi? AL. Mihi prima et postrema magis arridet. CA. Assentimur omnes, ut unus pro omnibus respondeam. AL. Age, sit igitur hoc inter ea, de quibus dubitare fas non est. CA. Maxime. AL. Si quis dissentiat, quid erit poena? CA. Maiusculis scribetur haereticus in grammatica. AL. Adiiciam bonis avibus, quod mihi non negligendum videtur. Id ex medico quodam Syro acceptum amicis communicabo. BE. Quid istuc? AL. Si natatilem betam, gallam e quercu, et sutorium atramentum in mortario contuderis, deinde aspersis copri **) sex unciis miscueris in malagma, praesentaneum esse remedium adversus caninam scabiem et porcorum pruriginem. BE. Sed heus, Albine, qui nobis omnibus de Anticomarita negotium facessis: in quo tandem auctore legitur istuc

*) Proverbium est desumptum ex Terentii Eunucho act. 2. sc. 3. quod significat, *hoc malum in te recidet*, sive, *haec culpa tibi imputabitur*. Translatum volunt a faba, quae quum siliquis excutitur, in area funditur: vel quod domini crudeles fabam male coctam supra caput coqui saxo comminuunt. Utrumque probat Donatus.

**) i. e. stercoris, quod Gr. κόπρος.

vocabulum? AL. Dicam, sed in aurem, et uni. BE. Accipiam, sed hac lege, ut ego vicissim unus uni in aurem dicam. AL. At repetita henas tandem fit chilias. BE. Verum dicis; ubi semel ex henade reddideris dyadem, iam non est tibi in manu sistere fluxum dyadis. AL. Quod pauci norunt, celari potest; quod multi, nequaquam; trias autem ad multitudinem pertinet. BE. Probe; qui tres simul haberet uxores, multas habere diceretur; sed qui tres haberet pilos in capite, aut dentes in ore, multosne an paucos habere diceretur? AL. Sophista, admove aurem. BE. Quid ego audio? Istuc non minus absurdum est, quam si Graeci civitatem, cui expugnandae tot classes ducebant, suo nomine non possent nominare, pro Troia dicentes Sutrium. AL. Atqui hic Rabinus est nuper e coelo delapsus, qui nisi praesens numen succurrisset rebus humanis, iam dudum quaereremus ubinam essent homines, ubi pietas, ubi philosophia, ubi literae. BE. Nae iste inter Moriae proceres primas meretur, dignus qui posthac vocetur Archimorita cum suis Anticomaritis.

ΑΓΑΜΟΣ ΓΑΜΟΣ, sive CONIUGIUM IMPAR.

PETRONIUS, GABRIEL.

PE. Unde nobis Gabriel tam tetrica fronte? Num ex antro Trophonii? GA. Imo a nuptiis. PE. Nunquam vidi vultum minus nuptialem. Nam qui nuptiis interfuerunt, totos postea sex dies solent hilariores amoenioresque videri, senes etiam reiuvenescere ad annos decem. Quas igitur tu mihi nuptias narras? Mortis, opinor, cum Marte? GA. Imo iuvenis generosi cum puella sedecim annos nata, in qua nihil desideres, sive formam spectes, sive mores,

sive genus, sive fortunam. Quid multis? Iove marito digna videri poterat. PE. Hui! tam teneram puellam tam vetulo? GA. Reges non senescunt. PE. Unde igitur istaec tristitia? Fortasse sponso invides, qui tibi captatam praedam victor praeripuit. GA. Phy! nihil minus. PE. Num tale quid accidit, quale memorant de convivio Lapitharum? GA. Nequaquam. PE. Quid? an defuit Bacchi liquor? GA. Imo supererat. PE. Non aderant tibicines? GA. Et fidicines, et lyricines, et tubicicines et utricines. PE. Quid igitur? Non aderat Hymenaeus? GA. Frustra tot vocibus ciebatur. PE. Nec Charites? GA. Ne musca quidem Charis. Nec pronuba Iuno, nec aurea Venus, nec Iupiter Gamelius. PE. Nae tu mihi nuptias loqueris prorsus inauspicatas et *ἀθέους*, seu potius *ἄγαμον γάμον*. GA. Magis dicas, si vidisses. PE. Non igitur saltatum est? GA. Imo misere claudicatum. PE. Nullum ergo numen prosperius istas hilarabat nuptias? GA. Nullum omnino illic aderat, praeter unam Deam, quae Graecis dicitur Psora *). PE. Pruriginosas, opinor, nuptias dicis. GA. Imo rubiginosas et purulentas. PE. Sed quid est, mi Gabriel, quod haec commemoratio tibi lacrymas etiam excutit? GA. Haec res, Petroni, vel silici possit extundere lacrymas. PE. Credo, si silex vidisset. Sed obsecro te, quidnam est hoc tantum mali? Ne cela, nec meum animum diutius suspendito. GA. Nosti Lampridium Eubulum? PE. Quo non alius in hac urbe vir melior aut beatior. GA. Quid? eius filiam Iphigeniam? PE. Florem huius aetatis nominasti. GA. Sic est. At scis cui nupserit? PE. Sciam, si dixeris. GA. Nupsit Pompilio Blenno. PE. Eine Thrasoni, qui neminem non solet occidere suis gloriosis fabulis? GA. Huic ipsi. PE. At is iam olim celebris est in hac urbe duabus potissimum rebus,

*) *ψώρα*, scabies. Hanc deam fingit, quia sponsus laborabat scabie.

mendaciis ac scabie, quae nondum suum habet nomen, quum ipsa tam multorum habeat nomina. GA. Superbissima scabies est, quae nec leprae, nec elephantiasi, nec lichenibus, nec podagrae, nec mentagrae cedat, si res veniat in certamen. PE. Ita praedicant medicorum filii. GA. Quid ego nunc, Petroni? depingam puellam tibi non incognitam, quanquam plurimum gratiae addidit ornatus nativo decori. Mi Petroni, dixisses deam quampiam esse. Nihil illam non decebat. Interim prodiit nobis beatus ille sponsus, trunco naso, alteram trahens tibiam, sed minus feliciter quam solent Suitseri *); manibus scabris, halitu gravi, oculis languidis, capite obvincto; sanies et e naribus et ex auribus fluebat. Alii digitos habent annulatos, ille etiam in femore gestat annulos. PE. Quid parentibus accidit, ut talem filiam tali portento committerent? GA. Nescio, nisi quod hodie plerisque videtur adempta mens. PE. Fortasse praedives est. GA. Est affatim, sed aere alieno. PE. Si puella veneno sustulisset ambos avos et avias, quod gravius supplicium de illa sumi poterat? GA. Si minxisset in patrios cineres, satis poenarum datura fuerat, tali monstro vel osculum dare coacta. PE. Accedo. GA. Mihi sane factum hoc crudelius esse videtur, quam si illam nudam obiecissent ursis, aut leonibus, aut crocodilis. Nam aut ferae pepercissent tam insigni formae, aut subita mors finisset cruciatum. PE. Vera praedicas. Mihi plane videtur hoc factum Mezentio dignum, qui mortua, ut inquit Maro, iungebat corpora vivis, componens manibusque manus, atque oribus ora **). Quanquam nec Mezentius, ni fallor, tam immanis erat, ut tam amabilem puellam cadaveri iungeret; nec ullum cadaver est, cui

*) *Helvetios* designat, eorumque affectatum incessum ridet auctor.

**) Virg. Aeneid. lib. 8, 486.

non iungi malis, quam tam putido cadaveri; siquidem hoc ipsum quod spirat, merum est venenum; quod loquitur, pestis est; quod contingit, mors est. GA. Iam tu mihi cogita, Petroni, quid voluptatis habitura sint illa suavia, illi complexus, illi nocturni lusus ac blanditiae? PE. Theologos nonnunquam audivi loquentes de impari coniugio. Istuc demum optimo iure dici potest impar coniugium, quasi gemmam inseras plumbo. Sed interim demiror tenerae virginis audaciam. Solent enim tales puellae ad lemuris aut larvae conspectum tantum non exanimari; an haec audebit tale cadaver amplecti noctu? GA. Habet puella quod excuset auctoritatem parentum, importunitatem amicorum, aetatis simplicitatem. Ego parentum vesaniam satis mirari non possum. Quis enim filiam habet tam infelici forma, quam collocare velit homini leproso? PE. Nullus, opinor, si modo vel unciolam habeat sanae mentis. Mihi si lusca esset, eademque clauda, nec minus deformis, quam fuit Thersites Homericus, postremo indotata, recusarem istiusmodi generum. GA. At haec lues est omni lepra tum tetrior, tum nocentior. Nam citius serpit, et subinde recurrit, ac frequenter occidit; quum nonnunquam lepra sinat hominem ad extremam usque senectutem vivere. PE. Fortasse latebat parentes sponsi morbus. GA. Imo pulchre noverant. PE. Si tam male volebant filiae, quin potius insutam culeo proiecerunt in Scaldam? GA. Profecto levior fuisset insania. PE. Quae dos commendabat illis sponsum? praecellit arte quapiam? GA. Permultis: strenuus est aleator, potator invictus, scortator improbus, nugandi mentiendique artifex maximus, praedator non segnis, decoctor eximius, comessator perditus. Quid multis? quum scholae non profiteantur nisi septem artes liberales, hic habet plusquam decem illiberales. PE. Aliquid tamen fuerit oportet,

quod illum commendarit parentibus. GA. Nihil aliud quam gloriosum equitis nomen. PE. Qualis eques, cui per scabiem vix in sella sedere licet? Sed fortassis habet luculentas possessiones. GA. Habuit mediocres; sed ex protervia, quam fecit, nihil superest praeter unam turriculam, unde excurrere solet ad praedam, eamque tam belle instructam, ut nolis illic porcos tuos ali. Sed interim nunquam non habet arces in ore, et feuda, aliaque magnifica nomina; nusquam non affigit sua insignia. PE. Clypeus quod habet symbolum? GA. Tres elephantos aureos in spatio phoeniceo. PE. Scilicet elephas elephanti congruit. Oportet autem hominem esse sanguinarium. GA. Imo vinarium. Nam rubro vino mirum in modum delectatur; sic tibi sanguinolentus est. PE. Ad hauriendum igitur utilis est illi proboscis. GA. Maxime. PE. Itaque insignia declarant magnum ac stolidum nebulonem, vini gurgitem. Neque enim ille color sanguinis est, sed meri: et aureus elephas indicat, quidquid auri nactus est, vino absumi. GA. Sic est. PE. Quid igitur dotis hic Thraso conferet ad sponsam? GA. Quid? maximam. PE. Qui maximam decoctor? GA. Sine me loqui; maximam, inquam, pessimamque scabiem. PE. Emoriar, ni malim filiam meam equo nuptam, quam tali equiti. GA. At ego vel monacho nuptam malim. Imo hoc non est homini nubere, sed hominis cadaveri. Hoc spectaculum si vidisses, dic mihi tenuissesne lacrymas? PE. Qui potuissem, qui vix ista sine lacrymis audio? Adeon' parentes ad omnem naturalis pietatis affectum obsurduisse, ut filiam unicam, puellam tali forma, tali indole, tam amabilibus moribus, tali monstro in servitutem traderent propter mendacem clypeum? GA. Atqui facinus hoc, quo nihil invenias nec immanius nec crudelius nec magis impium, hodie magnatum etiam ludus est; quum expediat, eos qui reipublicae

tractandae nascuntur, esse quam prosperrima valetudine. Corporis enim habitus animi vim afficit. Certe hic morbus quidquid est homini cerebri solet exhaurire. Ita fit ut reipublicae praesideant, qui nec animo bene valeant nec corpore. PE. Non solum integrae mentis ac prospera valetudine convenit esse, qui reipublicae gubernaculis assident, verum etiam forma dignitateque corporis praecellentes. Quanquam enim prima principum commendatio sint sapientia et integritas; tamen non nihil refert, qua specie corporis sit, qui ceteris imperat. Nam si saevus est, multum invidiae addit corporis deformitas: sin probus et pius, gratior est pulchro veniens e corpore virtus *). GA. Recte. PE. Nonne deplorant earum infelicitatem, quarum coniuges post peractas nuptias in lepram aut morbum incidunt comitialem? GA. Merito sane. PE. Quae igitur dementia est, ultro filiam plusquam leproso tradere? GA. Plusquam dementia est. Si satrapes paret tollere catulos, quaeso num ad generosam foeminam admittet scabiosum et ignavum canem? PE. Imo magna cura dispiceret, ut undiquaque generosum adiungeret, ne nascantur hybridae. GA. Et si dux augere velit equitatum, num ad eximiam equam admitteret morbidum aut degenerem? PE. Ne in commune quidem stabulum reciperet morbidum, ne qua serpat malum ad alios. GA. Nec interim referre putant, quem admittant ad filiam, et unde nascantur liberi, non tantum in haereditatem omnium facultatum successuri, verum etiam rempublicam moderaturi? PE. Ne rusticus quidem quemvis taurum admittit ad iuvencam, nec quemvis equum iungit equae, nec quemvis porcum scrophae; quum taurus gignatur aratro, equus rhedae, porcus culinae. GA. Vide quam perversa sint hominum iudicia. Si quis plebeius patriciae puellae osculum obtrudat, iniu-

*) Versus est Aeneid. V, 344, de Euryalo.

riam putant bello vindicandam. PE. Acerrimo. GA. Et ipsi volentes, scientes, prudentes, id, quo nihil habent carius, dedunt abominando portento, et privatim impii in suam gentem et publice in civitatem. PE. Si sponsus subclaudicat alioqui sanus, quam abhorretur a coniugio! hoc tantum malum non imputatur in sponsalibus. GA. Si quis filiam elocavit Franciscano, quanta abominatio, quanta deploratio male collocatae virginis! at illa veste detracta virum habet membris validis. Ista totam aetatem transigit cum semivivo cadavere. Si qua nubit sacerdoti, ludunt in unctum; at haec peius uncto nupsit. PE. Vix hoc faciunt hostes puellis bello captis, vix piratae faciunt scelere abductis; et hoc faciunt parentes unicae filiae, nec illis datur a magistratu curator. GA. Quomodo medicus succurret phrenetico, si ipsum habeat phrenesis? PE. Atqui mirum est, a principibus, quorum munus est prospicere reipublicae, dumtaxat in his quae ad corpus pertinent, quum in hoc genere nihil prius ac potius sit bona valetudine, heic nullum excogitari remedium. Tanta pestis bonam orbis partem occupavit, et illi interim stertunt, quasi nihil ad rem pertineat. GA. De principibus, Petroni, religiose loquendum est. Sed admove aurem; insusurrabo tria verba. PE. O miseriam! utinam falsa praedicares! GA. Quot morborum genera nasci putas ex vinis corruptis ac mille modis infectis? PE. Innumera, si qua medicis fides. GA. Num heic vigilant aediles? PE. Plane vigilant in exigendis vectigalibus. GA. Quae sciens nubit morbido, fortasse digna est suo malo, quod adscivit ipsa sibi: quanquam si principatum gererem, utrumque semoverem ab urbano commercio. Ceterum si qua nupsisset huic obnoxio lui, qui se sanum mentitus esset, si quis mihi summum pontificium deleget, dirimerem hoc coniugium, etiamsi sexcentis tabulis sponsalibus contractum esset. PE. Quo co-

lore? Nam coniugium rite contractum ab homine non potest dirimi. GA. Quid? tibi videtur rite contractum, quod dolo malo contractum est? Non valet contractus, si puella decepta servo nupsit, quem putabat liberum. Hic cui nupsit, servus est miserrimae dominae Psorae; atque hoc infelicior est servitus, quod illa neminem manumittit, ut servitutis miseriam aliqua libertatis spes consolari possit. PE. Sane colorem reperisti. GA. Ad haec non est coniugium, nisi inter vivos. Heic mortuo nubitur. PE. Repertus est alter color. Sed sineres, opinor, scabiosas scabiosis nubere, iuxta vetus illud adagium, *ὅμοιον πρὸς ὅμοιον*. GA. Si hoc mihi liceret, quod expediret reipublicae, sinerem quidem iungi, sed iunctos exurerem. PE. Tum tu quidem Phalaridem ageres, non principem. GA. An tibi Phalaris videtur medicus, qui secat digitos aliquot, aut inurit corporis partem, ne totum pereat? Mihi non videtur ista crudelitas, sed misericordia. Quod utinam initio nascentis mali fuisset factum! Tum enim paucorum exitio totius orbis saluti consuli poterat. Et huius facti reperimus exemplum in Gallorum annalibus. PE. At mitius erat illos castrari ac summoveri. GA. Foeminis porro quid faceres? PE. Adderem fibulas. GA. Ita quidem prospectum esset, ne ex malis corvis nascantur mala ova: sed fatebor hoc esse mitius, si tu fatearis illud esse tutius. Nam pruriunt et exsecti; nec uno modo transilit malum, sed osculo, sed colloquio, sed contactu, sed compotatiuncula serpit ad alios. Et videmus huic malo fatalem quandam malitiam adiunctam, ut quisquis eo tenetur, vel nullo suo commodo gaudeat quam plurimis suam affricare scabiem. Iam submoti possunt fugere, possunt vel noctu, vel ignotis imponere: a mortuis vero nihil est periculi. PE. Tutius, fateor; sed haud scio, an conveniat Christianae mansuetudini. GA. Dic age mihi: unde plus

periculi, a simplicibus furibus, an ab istis? PE. Fateor, pecuniam multo viliorem bona valetudine. GA. Et tamen hos Christiani suffigimus in crucem; nec appellatur crudelitas, sed iustitia; et si rempublicam spectes, pietas est. PE. Verum ibi plectitur qui damnum dedit. GA. Hi scilicet lucrum adferunt! Sed demus hoc malum multis nulla sua culpa contractum, quum tamen paucos reperias, quibus eam luem non conciliarit nequitia; iureconsulti docent, interdum innoxios recte occidi, si id magnopere intersit reipublicae; quemadmodum Graeci post eversam Troiam occiderunt Astyanactem Hectoris filium, ne per illum bellum instauraretur. Nec putant impium, post exstinctum tyrannum, et liberos innoxios trucidari. Quid quod nunquam non bellamus Christiani, neque tamen nescimus in bellis maximam malorum partem ad eos redire, qui nihil commeruerunt? Idem usu venit in repressalibus, quae vocant. Qui laesit, in tuto est, et spoliatur negotiator, qui ne factum quidem audivit, tantum abest ut in culpa fuerit. Quod si talibus remediis utimur in rebus non ita magni momenti, quid censes faciendum in re omnium atrocissima? PE. Vincor veris. GA. Tum illud mihi perpende. Apud Italos ut primum scintillare coepit pestilentia, occluduntur aedes: qui laboranti inserviunt, submoventur a publico. Hoc quidam appellant inhumanitatem, quum summa sit humanitas, siquidem hac vigilantia fit, ut paucis funeribus sopiatur malum. At quanta est humanitas, tot millium vitae consuli? Sunt qui parum hospitale putant, quod Itali in rumore pestilentiae tempore vespertino hospitem portis submovent, coguntque sub dio noctem agere: at pietas est, paucorum incommodo maximo reipublicae bono prospicere. Quidam sibi valde fortes videntur et officiosi, quod ausint ad quemvis pestilentia laborantem ac-

cedere, etiamsi nihil illic habeant negotii. At dum reversi domum inficiunt uxores, liberos ac totam familiam, quid ea fortitudine stultius, quid officio inofficiosius, ut salutes alienum, tibi carissimos in praesens vitae discrimen adducere? Heic tamen quanto minus est periculi a pestilentia, quam ab hac scabie? Rarius afflat propinquos, nec fere senes attingit; et quos attigit, aut cito liberat, aut restituit sanitati, puriores etiam quam antea fuerant. Haec quid aliud quam perpetua mors est, vel, ut verius dicam, sepultura? Obvolvuntur linteis et unguentis more cadaverum. PE. Verissima narras. Saltem idem curae dandum erat huic tam exitiali malo, quod datur leprosis. Aut si hoc quoque nimium est, nemo barbae silvam patiatur sibi demeti, aut sibi quisque tonsorem praestet. GA. Quid si uterque claudat os? PE. Afflant naribus malum. GA. Est et isti malo remedium. PE. Quodnam? GA. Ut, quod solent Alcumici, addant personam quae per vitreas fenestellas praebeat lumen oculis, ori naribusque respirationem, cornu a persona per axillas in tergum porrecto. PE. Belle, si nihil metuendum est a contactu digitorum, linteorum, pectinis, et forcipis. GA. Optimum igitur, barbam usque ad genua demittere. PE. Ita videtur. Deinde fiat edictum, ne quis idem sit tonsor et chirurgus. GA. Ad famem relegas tonsores. PE. Minuant sumptus, et aliquanto pluris radant. GA. Esto. PE. Tum feratur lex, ne quis cum alio poculum habeat commune. GA. Istam vix recipiat Anglia. PE. Neve duo misceantur eodem lecto, praeter uxorem et maritum. GA. Placet. PE. Ad haec in diversoriis ne quis hospes indormiat linteis, in quibus alius indormiit. GA. Quid facies Germanis, qui vix lavant bis in anno? PE. Exstimulent lotrices. Praeterea tollatur mos quamvis vetustus salutandi osculo. GA. Etiamne in templis? PE. Tabellae suam quisque oppo-

nat manum *). GA. Quid de colloquio? PE. Vitetur illud Homericum: Ἄγχι σχὼν κεφαλήν· et vicissim qui auscultat, comprimat labra. GA. Vix istis legibus suffecerint duodecim tabulae. PE. Sed quid consulas interim infelici puellae? GA. Quid? nisi ut libenter sit misera, quo sit minus misera; et suavio coniugis opponat manum; tum armata cum illo dormiat. PE. Quonam hinc properas? GA. Recta in museum. PE. Quid facturus? GA. Pro epithalamio, quod postulant, scripturus epitaphium.

IMPOSTURA.

LIVINUS. PHILIPPUS.

PH. Salve, Livine. LI. Salvebo, si vis ita: sed a me tibi cave. Nam est animus imponere tibi, nisi caves. PH. Non est admodum metuendus hostis, qui periculum denuntiat. Sed age, falle, si potes. LI. Ecce iam fefelli, nec sentis adhuc. Iterum cave. PH. Cum praestigiarum, opinor, artifice mihi res est. Nihil enim sentio imposturae. LI. Rursus adverte mentem tuam, ni velis decipi, sicuti falsus es non semel. PH. Heic sum; incipe. LI. Iam dudum mihi quod iubes peractum est. PH. Quid actum, aut quid peractum? Nihil sentio doli. LI. Iam toties admonitus saltem adhibe attentum animum. PH. Novum praestigiarum genus. Ludor, ut ais, neque quidquam artis sentio, quum observem et oculos et manus et linguam tuam. Sed age, rursus incipe. LI. Iterum atque iterum incipio, atque adeo toties facio, neque tu assequeris laqueos. PH. Qua re mihi laqueos tendis? LI. Haec tibi, inquam, lingua dolos parat, nec auribus sentis, nec oculis vides. Nunc saltem habe attentos oculos et aures. PH. Non possum magis, etiamsi

*) Designat tabellam, quae in celebratione Missae, uti vocant, sacrificulis ministris et reliquo popello exosculanda praebebatur

de capite ageretur. Sed falle rursum. LI. Iterum ecce fefelli, neque deprehendis artem. PH. Enecas. Quaeso dic quodnam est hoc praestigiarum genus? LI. Hactenus sum tibi locutus carmine, atque adhuc loquor. PH. Nihil minus sensi quam istuc. LI. Primum tibi respondi duobus trimetris iambicis [1]). Deinde trochaico tetrametro catalectico [2]). Mox meris Creticis sum locutus. [3]) Post haec Phalaecio hendecasyllabo. [4]) Deinde meris choriambis. [5]) Ad haec meris anapaestis [6]). Rursum tribus Sapphicis [7]). Mox Sotadico [8]). Postremo trochaico tetrametro [9]). PH. Deum immortalem! quidvis suspicabar potius, quam istud. Si vixero, aliquando vicem reponam. LI. Huc si quid potes. PH. Ecce bis par pari retuli, nec dolum percipis. LI. Hui tam cito? PH. Minatus sum tibi iambico tetrametro catalectico; [10]) mox addidi Creticos quinque [11]). LI. Prorsus accidit, ut video, quod dici solet, Cretensis incidit in Cretensem. PH. Sic est; sed illud precor utrique nostrum, ne nobis unquam occurrat impostura nocentior.

1) In verbis:
Salvébo, si vis íta: sed a me tíbi cave.
Nam est ánimus imponére tibi, nisí caves.
2) Ecce iam fefélli, nec sentís adhuc. Iterúm cave.
3) Rúrsus advérte mentém tuam, ní velis
Décipi, sícuti fálsus es nón semel.
4) Iám dudúm mihi, quód iubés, peráctum est.
5) Iám toties ádmonitus sáltem adhibe atténtum animum.
6) Iterum átque iterum incipio, átque adeo
Totiés facio, neque tu ássequeris
Laqueós.
7) Haéc tibi, inquam, língua dolos parat, nec
Aúribus sentís, n' oculis vides. Nunc
Sáltem habe attentós oculos et aures.
8) Iterum ecce fefélli, neque déprehéndis ártem.
9) Háctenus sum tíbi locutus cármine, atque adhuc loquor.
10) Deum ímmortalem! quídvis potius súspicabar, quam ístud.
11) Ecce bis pár pari rétuli, néc dolum pércipis

CYCLOPS, sive EVANGELIOPHORUS.

Polyphemus. Cannius.

CA. Quid hic venatur Polyphemus? PO. Quid vener, rogas, sine canibus et venabulo! CA. Forte nympham aliquam hamadryadem. PO. Pulchre divinasti. En tibi rete venatorium. CA. Quid ego video? Bacchum in exuvio leonis *), Polyphemum cum codice? *γαλῇ κροκωτόν* **). PO. Non croco tantum pinxi libellum, sed etiam minio lasurioque. CA. Non loquor de croco, sed Graece dixi quiddam. Militaris videtur libellus; nam nodis, laminis et circulis aereis armatus est. PO. Introspice. CA. Video. Sane perquam bellus est: sed nondum ornasti satis. PO. Quid deest? CA. Addere debebas tua insignia. PO. Quae? CA. Sileni caput e dolio prospiciens. Sed quid tractat? artem potaticam? PO. Vide ne quam imprudens effutias blasphemiam. CA. Quid igitur? estne sacri quippiam? PO. Est, quo nihil sacratius, Evangelium. CA. *Ἡράκλεις!* Quid Polyphemo cum Evangelio? PO. Quin ita rogas, quid Christiano cum Christo? CA. Nescio, nisi quod te talem magis decet halbardacha ***). Nam si quis mihi ista specie ignotus occurreret in mari, piratam esse crederem; si in nemore, sicarium. PO. Atqui hoc ipsum nos docet Evangelium, ne quem iudicemus iuxta faciem. Quemadmodum enim saepenumero sub tunica cinericea latet animus tyrannicus, ita nonnunquam attonsum caput, circumtorta barba, torva supercilia, truces oculi, vertex plumam ventilans, sagum militare, caligae intersectae, tegunt

*) Uti in Ranis Aristophanis amictus incedit.

**) *Γαλῇ κροκωτόν*, id est, *Feli crocotam*, supple das; quoties honor additur indignis. Est autem κροκωτὸς, Ciceroni *crocota*, vestis crocei coloris, olim matronis nobilibus usitata.

***) Barbare loquitur Cannius. Intelligit per *Halbardacham* securim vel bipennim Romanam, *eine Hellebarde*.

evangelicum animum. CA. Quidni? nonnumquam et sub pelle lupina latet ovis; et, si qua fides apologis, sub exuvio leonis latet asinus. PO. Imo ego novi, qui ovem gestat in vertice, vulpem in pectore; cui libens optarim, ut quam habet nigros oculos, tam habeat candidos amicos, tamque probe inauretur, quam colorem habet inauraturae congruum. CA. Si ovem gestat in vertice, qui pileum gestat ovillum, quam tu incedis onustus, quum ovem simul et struthiocamelum gestes in capite! Tum an non absurdius facit, qui avem portat in capite, asinum in pectore? PO. Mordes. CA. Sed belle res habuerit, si, quam tu decorasti variis ornamentis Evangelium, tam te vicissim exornet. Ornasti coloribus; utinam exornet te bonis moribus! PO. Curabitur. CA. Ut soles. PO. Sed omissis conviciis; itane damnas eos qui circumferunt codicem evangelicum? CA. Minime gentium. PO. Quid? an tibi videor minimus gentium, vel asinino capite te procerior? CA. Non arbitror tanto, si asinus arrigat auriculas. PO. Certe bubalino. CA. Placet collatio; sed ego minimè dixi, non minime. PO. Quid interest inter ovum et ovum? CA. Quid interest inter medium digitum et infimum? PO. Medius est longior. CA. Scite. Quid interest inter asininas auriculas et lupinas? PO. Lupinae sunt breviores. CA. Rem tenes. PO. At ego longa breviaque palmo et ulna metiri soleo, non auribus. CA. Age, qui Christum gestavit, dictus est Christophorus: tu qui Evangelium portas, pro Polyphemo dicendus es Evangeliophorus. PO. An sanctum non putas, portare Evangelium? CA. Non, nisi tu fatearis esse sanctissimos asinos. PO. Qui sic? CA. Quia unus sufficit gestandis tribus istiusmodi codicum millibus; nec te crediderim futurum imparem oneri, si probe sis clitellatus. PO. Nihil absurdi sic asino tribuere sanctimoniam, quia gestavit Christum. CA. Istam sanctimoniam tibi non invideo. Et, si vis, do

nabo tibi reliquias illius asini, cui Christus insedit, ut exosculeris. PO. Dabis munus gratissimum. Nam asinus ille contactu corporis Christi consecratus est. CA. Sane Christum contigerunt, et qui illi impegerunt alapas. PO. Sed age dic serio; nonne pium est circumferre codicem evangelicum? CA. Pium, si absit hypocrisis, si vere id fiat. PO. Abeat hypocrisis ad monachos! quid militi cum hypocrisi? CA. At primum expedi mihi quid sit hypocrisis. PO. Quum aliud prae te fers, quam lateat in animo. CA. Sed quid praefert circumlatus evangelii codex? Nonne vitam evangelicam? PO. Opinor. CA. Ergo ubi vita non respondet codici, nonne hypocrisis est? PO. Videtur. Sed quid est, vere codicem evangelicum circumferre? CA. Quidam circumferunt manibus, quemadmodum Franciscani Francisci regulam: idem possunt et baiuli Lutetiani, et asini, et cantherii. Sunt qui circumferant ore, nihil crepantes nisi Christum et Evangelium: hoc est Pharisaicum. Quidam circumferunt animo. Proinde vere circumfert, qui et manibus, et ore, et corde portat Evangelium. PO. Ubi sunt isti? CA. In templis diaconi, qui portant codicem, pronuntiant populo, et tenent corde. PO. Tametsi non omnes sancti sunt, qui animo gestant Evangelium. CA. Ne mihi sophistam agas. Non gestat animo, nisi qui medullitus amat. Nemo penitus amat, nisi qui moribus exprimit Evangelium. PO. Istas subtilitates non assequor. CA. At dicam crassiore Minerva. Si lagenam vini Belnensis gestes humeris, quid aliud est quam onus? PO. Nihil aliud. CA. Si teneas faucibus, ac mox exspuas? PO. Haud profuerit; quanquam id quidem non soleo. CA. Sin, ut soles, affatim haurias? PO. Nihil divinius. CA. Concalescit omne corpus, rubescit facies, hilarescit frons. PO. Prorsus. CA. Tale quiddam est Evangelium: in animi venas demissum innovat totum hominis habi-

tum. PO. Videor igitur tibi parum evangelice vivere? CA. Istam quaestionem nemo te dissolverit rectius. PO. Si bipenni res agatur. CA. Si quis in os te vocet mendacem aut ganeonem, quid facias? PO. Quid faciam? sentiret pugnos meos. CA. Quid si quis tibi impingat colaphum? PO. Amputarem illi collum pro colapho. CA. Atqui codex tuus docet, ut pro convicio referas benignum sermonem, et ferienti maxillam dextram porrigas et sinistram. PO. Legi; sed exciderat. CA. Oras, opinor, frequenter. PO. Istuc est Pharisaicum. CA. Pharisaicum est, prolixe precari, sed fucate. At tuus codex docet semper orandum, sed ex animo. PO. Attamen oro nonnunquam. CA. Quando? PO. Quum venit in mentem, semel aut bis in hebdomade. CA. Quid tum oras? PO. Precationem dominicam. CA. Quoties? PO. Semel. Nam vetat Evangelium battologiam eadem iterantem. CA. Potes attentus absolvere precationem dominicam? PO. Nunquam id tentatum est. An non satis quod voce pronuntio? CA. Nescio, nisi quod Deus non audit nisi cordis vocem. Crebro ieiunas? PO. Nunquam. CA. At tuus codex probat precationem et ieiunium. PO. Probarem et ego, nisi aliud flagitaret venter. CA. At Paulus negat eos servire Iesu Christo, qui ventri serviunt. Vesceris carnibus quovis die? PO. Quum dantur. CA. Atqui ista gladiatoria laterum firmitas vel foeno arborumque corticibus poterat ali. PO. Sed Christus dixit, non coinquinari hominem his, quae intrant in os. CA. Ita, si modice, si praeter offendiculum. At Paulus Christi discipulus mavult fame mori, quam fratrem infirmum offendere suo cibo: nosque ad suum hortatur exemplum, ut omnibus per omnia placeamus. PO. Paulus est Paulus; ego sum ego. CA. At Aegonis est capras pascere. PO. Malim esse. CA. Pulchre tibi precaris: caper citius fies, quam capra. PO. Esse dixi

pro edore. CA. Eleganter. Libenter succurris pauperibus? PO. Non est quod dem. CA. At esset, si sobrie viveres, si gnaviter laborares. PO. Dulce est otium. CA. Servas praecepta Dei? PO. Grave est. CA. Agis admissorum poenitentiam? PO. Christus pro nobis dependit. CA. Unde igitur declaras te amare Evangelium? PO. Dicam. Franciscanus quidam apud nos non desinebat e suggesto deblaterare in Novum Testamentum Erasmi *): conveni hominem privatim, laevam inieci capillis, dextra pugilem egi, suggillavi illum magnifice, totamque faciem tuber reddidi. Quid ais? non est hoc favere evangelio? Deinde absolvi illum a commissis, hoc ipso codice ter in verticem impacto, fecique tria tubera, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. CA. Satis quidem evangelice. Istuc nimirum est Evangelium Evangelio defendere. PO. Occurrit alter eiusdem sodalitii, qui nullum neque modum neque finem faciebat debacchandi in Erasmum. Accensus evangelico zelo minis hominem adegi, ut utroque genu flexo rogaret veniam, fatereturque, se, quae dixerat, instigante diabolo dixisse: ni fecisset, iam halbardacha erat in cervicem vibrata. Vultus erat qualis esse solet Martis irati. Hoc gestum est coram aliquot testibus. CA. Miror hominem non fuisse protinus exanimatum. Sed ut pergamus. Vivis caste? PO. Id fortasse fiet, ubi senuero. Sed vis tibi verum fatear, Canni? CA. Non sum sacerdos: si confiteri libet, alium quaere. PO. Deo soleo confiteri; sed tibi fateor, me nondum esse perfectum evangelicum, sed unum e populo. Habemus quatuor evangelia; nos evangelici quatuor res potissimum venamur: ut ventri bene sit; ne quid desit iis, quae sub ventre sunt; tum ut sit unde vivamus; postremo ut liceat, quod lubet, agere. Haec si suppetant, inter pocula clamamus,

*) Ab Erasmo versum e Graeco in Latinum.

Io triumphe, io Paean; vivit Evangelium, regnat Christus! CA. Ista quidem Epicurea vita est, non evangelica. PO. Haud inficior. Sed scis Christum omnipotentem esse; potest repente vertere nos in alios homines. CA. Potest et in sues; quod quidem proclivius arbitror, quam in bonos viros. PO. Utinam non essent peiores in mundo suibus, bubus, asinis, et camelis! Multos videas leonibus truculentiores, lupis rapaciores, passeribus salaciores, canibus mordaciores, viperis nocentiores. CA. At iam tempus est, ut ex animante bruto in hominem incipias verti. PO. Recte mones. Nam horum temporum prophetae dicunt instare supremum mundi diem. CA. Tanto magis properandum. PO. Exspecto Christi manum. CA. Vide ut tu manui ceream praebeas materiam. Sed unde colligunt, in propinquo esse mundi finem? PO. Quoniam, inquiunt, idem nunc faciunt homines quod faciebant imminente diluvio: epulantur, potant, comessantur, ducunt, nubunt, scortantur, emunt, vendunt, foenerant et foenerantur, aedificant: reges belligerantur, sacerdotes student augendis censibus, theologi nectunt syllogismos, monachi per orbem cursitant, populus tumultuatur, Erasmus scribit colloquia: denique nihil malorum abest, fames, sitis, latrocinia, bellum, pestilentia, seditio, rerum bonarum inopia. An non haec arguunt adesse finem rerum humanarum? CA. Ex hoc malorum acervo quod tibi est molestissimum? PO. Divina. CA. Quod crumenam tuam obsident araneae. PO. Dispeream, nisi rem acu tetigisti. Nunc venio recens a compotatione: alias sobrius tecum disputabo, si voles, de evangelio. CA. Quando te videbo sobrium? PO. Quum fuero. CA. Quando eris? PO. Quum videris. Interim, mi Canni, sis felix. CA. Tibi vicissim opto ut sis quod diceris. PO. Ne me vincas officio, precor ne Can-

nium unquam destituat unde cognomen sortitus est *).

ΑΠΡΟΣΔΙΟΝΥΣΑ, sive ABSURDA.

Annius, Leucius.

AN. Audio te interfuisse nuptiis Pancratii et Albinae. LE. Nunquam antehac infelicius navigavi, quam hoc tempore. AN. Quid ais? tantam fuisse hominum frequentiam? LE. Nec unquam mihi vilior fuit vita, quam id temporis. AN. Vide quid faciant opes. Ad meas nuptias pauci convenirent, idque tenues. LE. Vix fueramus ingressi pelagus, ortus est ingens turbo. AN. Narras deorum coetum. Totne aderant viri principes, tot matronae nobiles? LE. Boreas dissecuit velum, dissectumque dissipavit. AN. Desponsam novi. Nihil fingi potest venustius. LE. Mox fluctus revulsit clavum. AN. Idem videtur omnibus. Nec sponsus admodum illi cedit, ut aiunt, formae gratia. LE. Quid animi censes nobis illic fuisse? AN. Sane rarum nunc est virgines nubere. LE. Remigandum nobis erat. AN. Dotem vix credibilem narras. LE. Ecce mox aliud malum. AN. Cur puellam impuberem commiserunt tam feroci? LE Apparuit piratarum navis. AN. Profecto sic est; in multis nequitia supplet aetatem. LE. Ibi nobis geminum fuit bellum, alterum cum mari, alterum cum praedonibus. AN. Hui tantum donariorum? Interim pauperibus nemo dat festucam. LE. Quid? cederemus? Imo desperatio vitae addebat animos. AN. Vereor ne sint steriles nuptiae, si vera praedicas. LE. Imo iniecimus harpagones. AN. O rem novam! ante nuptias gravida? LE. Si spectasses eum conflictum, fatereris me non esse foeminam. AN. Ut

*) Ceterum Cannius quidam famulus fuit Erasmi, dum Basileae esset; isque in hoc colloquio depictus est.

audio, coniugium hoc non solum ratum est, sed etiam consummatum. LE. Insiluimus in navim piraticam. AN. At demiror te vocatum alienum, me praeterito, qui tertio propinquitatis gradu sponsae patrem contingo. LE. Ipsos in mare praecipites dedimus. AN. Vera praedicas; infelicium nulli sunt affines. LE. Quidquid erat praedae, inter nos partiti sumus. AN. Expostulabo cum puella primo quoque tempore. LE. Mox exorta est subita tranquillitas: dixisses esse Alcedonia *). AN. Si illi res est, mihi est animus. Nihil moror illius benevolentiam. LE. Ita pro una duas naves in portum deduximus. AN. Indignetur qui alit. LE. Quo eam, rogas? in templum, veli partem dicaturus divo Nicolao **). AN. Hodie non est liberum mihi; nam ipse domi convivas exspecto; alias non excusabo.

ΙΠΠΕΥΣ ΑΝΙΠΠΟΣ,
sive EMENTITA NOBILITAS.

HARPALUS, NESTORIUS.

HA. Potes me tuo levare consilio? Senties me hominem non immemorem nec ingratum. NE. Dabo expeditum, ut sis, quod esse velis. HA. At nobis in manu non est, ut nascamur nobiles. NE. Si non es, enitere benefactis, ut a te initium capiat nobilitas. HA. Perlongum est. NE. Exigua summa tibi vendet Caesar. HA. Vulgo ridetur empticia nobilitas. NE. Quum nihil sit magis ridiculum quam ementita nobilitas, quid est ut tantopere affectes nomen equitis?

*) Aiunt Halcyones vel Alcedones esse genus quoddam avium, in ipso mari nidificantium. Hinc *Alcedonia* pro temporibus placidis ac tranquillis. Plaut. in prol. Casinae. *Tranquillum est, Alcedonia sunt circum forum.*

**) Cui res maritimae curae secundum Pontificios. Lapide enim molari insidens per mare dicitur in Russiam vectus esse.

HA. Sunt caussae, nec leves; quas tibi non gravabor indicare, si mihi commonstraris rationes, quibus nobilitatis opinionem mihi parem apud vulgus. NE. Nomen absque re? HA. Atqui quum res abest, proximum est opinio. Sed age, consule, Nestori; ubi caussas audieris, fateberis operae pretium. NE. Quando ita vis, dicam. Primum fac procul te abducas a patria. HA. Memini. NE. Ingere te in convictum iuvenum vere nobilium. HA. Intelligo. NE. Hinc primum orietur suspicio, te talem esse cum qualibus victitas. HA. Sic est. NE. Vide ne quid habeas plebeium. HA. Quidnam? NE. De cultu loquor, ne vestis sit lanea, sed aut serica, aut, si deest qui emas, fustanea *), denique vel canabea potius, quam pannea. HA. Recte. NE. Vide ne quid sit integrum, sed disseca pileum, thoracem, caligas, calceos, ungues, si potes; neve quidquam humile loquaris. Si quis ex Hispania veniat hospes, roga quomodo conveniat Caesari cum Pontifice, quid agat affinis tuus Comes a Nassauen **), quid ceteri congerrones tui. HA. Fiet. NE. Sit annulus in digito cum gemma signatoria. HA. Si quidem loculi ferant. NE. At parvo constat annulus aereus inauratus cum gemma factitia. Sed adde clypeum cum insignibus. HA. Quaenam mihi suades deligam? NE. Duo mulctra, si velis, et cantharum cerevisiarium. HA. Ludis: age dic serio. NE. Nunquam fuisti in bello? HA. Ne vidi quidem. NE. At interim, opinor, decollasti anseres et capos rusticorum. HA. Persaepe, et quidem fortiter. NE. Pone machaeram argenteam, tria anse-

*) Pro *gossipio* barbare dicitur *fustanum* vel *fustagium*.

**) Praecipui in aula Caesaris Caroli V. fuerunt Comites a Nassauen, eique inter intimos amicos. Prae ceteris praeclarissimus est magnus ille Guilielmus Arausionensis (Oranien) Princeps, qui funesto bello, quod Hispani cum Belgis gesserunt sub Philippo Caroli filio, peracto, foederatam Belgicam in libertatem vindicavit.

rum capita aurea. HA. In quo solo? NE. Quo, nisi sanguinolento? monumentum fortiter effusi cruoris. HA. Quidni? rubet sanguis anserinus aeque atque humanus. Sed perge, obsecro. NE. Hunc igitur clypeum pro foribus omnium diversoriorum, in quibus forte versatus es, affigendum curato. HA. Quid addetur galeae? NE. Recte submones. Eam facies ore dissecto. HA. Quam ob rem? NE. Ut spires, deinde ut congruat vestitui. In vertice quid eminebit? HA. Exspecto. NE. Caput canis demissis auribus. HA. Vulgatum est. NE. Adde duo cornua: rarum hoc est. HA. Placet. Sed quae bestiae sustinebunt clypeum? NE. Cervos, canes, dracones, gryphes occuparunt principes; tu ponito duas harpyias. HA. Optime consulis. NE. Restat cognomen. Heic illud in primis cavendum, ne plebeio more te patiaris vocari Harpalum Comensem, sed Harpalum a Como: hoc enim nobilium est, illud sordidorum theologorum. HA. Sic memini. NE. Habesne quidquam cuius te possis appellare dominum? HA. Ne haram quidem. NE. In urbe celebri natus es? HA. In obscuro pago; non enim fas est ei mentiri, unde petis medicinam. NE. Recte est. Sed ei pago nullus est vicinus mons? HA. Est. NE. Et habet alicunde rupem? HA. Habet praeruptam. NE. Ergo sis Harpalus eques ab aurea rupe. HA. Atqui mos est magnatum, ut suum quisque symbolum habeat vocale: quemadmodum Maximilianus *) habebat, Tene mensuram: Philippus, Qui volet: Carolus, Ulterius: item alius aliud. NE. Tu ascribito, Omnis iacta sit alea. HA. Nae tu percommode dicis. NE. Iam quo firmior sit hominum opinio, fingito literas a magnatibus ad te missas, in quibus identidem appelleris Eques clarissimus: magnarumque rerum fiat mentio, de feudis, de arcibus, de multis florenorum

*) Philippi Pater, et Caroli V avus.

millibus, de praefecturis, de matrimonio opulento. Curabis, ut huiusmodi literae tibi velut elapsae aut per oblivionem relictae veniant ad aliorum manus. HA. Istud quidem erit mihi commodum: nam et literas novi, et hanc facultatem multo usu paravi, ut cuiusvis manum facile effingam. NE. Interdum insue vesti, aut relinque in crumena, ut quibus sarciendi negotium dederis, illic reperiant. Illi non silebunt; et tu, simul ac resciveris, compones vultum ad iracundiam ac moestitiam, quasi doleat casus. HA. Et istuc iam pridem meditatus sum, ut faciem tam facile mutem, quam personam. NE. Ita fiet, ut nec fucus suboleat, et res cum fide spargatur. HA. Curabitur sedulo. NE. Deinde sodales aliquot adsciscendi sunt, aut etiam famuli, qui tibi cedant loco, et apud omnes te Ioncherum appellent. Nec est, quod heic sumptum metuas; sunt plurimi iuvenes, qui vel gratis cupiant hanc agere fabulam. Adde huc, quod haec regio scatet iuvenibus eruditulis, qui mira tenentur scribendi libidine, ne dicam scabie. Nec desunt famelici quidam typographi, nihil non audentes, si spes quaestus affulserit. Ex his aliquot suborna, qui in libellis suis te praedicent patriae procerem, idque subinde repetatur literis maiusculis. Hac via vel in Bohemia celebrabunt procerem patriae. Et citius enim et latius discurrunt libelli, quam voces aut quamlibet loquaces famuli. HA. Nec ista displicet ratio. At famuli sunt alendi. NE. Sunt: at non ales famulos *ἀχείρους*, et ob id *ἀχρείους*. Mittantur huc et illuc, invenient aliquid. Scis varias esse talium rerum occasiones. HA. Desine; teneo rem. NE. Supersunt artes. HA. Aveo scire. NE. Ni sis bonus aleator, probus chartarius, scortator improbus, potator strenuus, profusor audax, decoctor et conflator aeris alieni, deinde scabie ornatus Gallica, vix quisquam te credet equitem. HA. In istis quidem iam

pridem exercitatus sum. Sed unde sumptus? NE. Mane; istuc ibam. Est tibi patrimonium? HA. Perpusillum. NE. Postquam apud multos confirmata fuerit nobilitatis opinio, facile reperies fatuos, qui tibi credant; quosdam etiam pudebit negare, quidam metuent. Iam ut ludas creditores, mille sunt artes. HA. Earum quidem rudis non sum. Sed tandem urgebunt, ubi perspexerint nihil esse nisi verba. NE. Imo nulla est commodior ad regnum via, quam debere quam plurimis. HA. Qui sic? NE. Primum creditor observat te non aliter quam obligatus magno beneficio, vereturque ne quam praebeat ansam amittendae pecuniae. Servos nemo magis habet obnoxios, quam debitor suos creditores; quibus si quid aliquando reddas, gratius est, quam si dono dones. HA. Animadverti. NE. Illud tamen caveto, ne cum tenuibus habeas commercium. Nam hi ob parvulam summulam ingentes excitant tragoedias. Placabiliores sunt, quibus lautior est fortuna; cohibet illos pudor, lactat spes, deterret metus, norunt quid possint equites. Postremo, quum inundaverit aeris alieni magnitudo, fictis caussis alio demigra, atque inde rursus alio. Nec est, quod huius rei te pudeat. Nulli magis obaerati sunt, quam magni principes. Si quis rusticus urgeat, finge offensum improbitate animum. Interdum tamen aliquid reddito, verum nec totum, nec omnibus. Illud ubique curandum, ne cui suboleat, tibi prorsus exhaustos loculos. Semper ostenta. HA. Quid ostentet qui non habet? NE. Si quid amicus apud te deposuit, ostenta pro tuo; sed artem dissimula, cura ut casus videatur. In hunc usum interdum sumito pecuniam commodato, quam mox reddas. Ex loculo nummis aereis distento profer aureos duos ibi sepositos. Cetera ex te ipso conjicito. HA. Intelligo. At tandem obruar oportet aere alieno. NE. Scis quantum apud nos liceat equitibus.

HA. Nihil non, et quidem impune. NE. Ergo famulos ale non segnes, aut etiam sanguine propinquos, qui alioqui forent alendi. Occurret negotiator quem obvium spolient. Reperient aliquid in diversoriis, aut in aedibus, aut in navibus incustoditum. Tenes? Meminerint non frustra datos homini digitos. HA. Siquidem tuto. NE. Cura ut habeas pulchre vestitos, cum insignibus. Committe literas ficticias ad summates. Si quid clam sustulerint, nullus audebit illos insimulare: etiamsi quid suspicentur, timebunt equitem dominum: sin vi praedam extorserint, bellum vocabitur. His progymnasmatibus ad bellum praeluditur. HA. O felix consilium! NE. Iam illud equestre dogma semper erit tuendum, Ius fasque esse equiti, plebeium viatorem exonerare pecunia. Quid enim indignius, quam ignobilem negotiatorem abundare nummis, quum interim eques non habeat, quod impendat scortis et aleae? Fac semper te adiungas magnatibus, vel ingeras potius: ne quid pudeat, perfricanda frons est, sed praesertim hospitibus: eoque praestat in celebri quopiam loco vitam agere, puta in thermis, frequentibus diversoriis. HA. Istuc ipsum erat in animo. NE. Heic saepenumero fortuna praedam obiicit. HA. Qui? rogo. NE. Puta, hic aut ille reliquit crumenam, aut oblitus reliquit clavim in sera promptuarii. Cetera tenes. HA. At — NE. Quid metuis? de sic culto, de tam magnifice loquente, de equite ab aurea rupe, quis audebit suspicari? Et si quis forte tam improbus exstiterit, quis erit tam audax, ut te appellet? Interim suspicio derivabitur in aliquem hospitum, qui pridie discesserint. Turbabuntur famulitia cum pandocheo. Tu tranquillus tuam personam agito. Hoc si acciderit homini modesto cordatoque, silebit, ne simul cum damno lucrifaciat pudorem, qui rem suam indiligenter servaverit. HA. Non absurde dicis; nam nosti

opinor, Comitem a vulture albo. NE. Quidni? HA. Apud hunc diversatus est, ut accepi, Hispanus quidam, specie cultuque sane quam liberali. Is abstulit florenos sexcentos: nec unquam Comes ausus est queri. Tanta erat hominis maiestas. NE. Habes exemplum. E famulis tuis interdum aliquem emandes, in bellum scilicet. Is, spoliatis templis aut monasteriis quibuslibet, redibit onustus praeda bello parta. HA. Hoc quidem est tutissimum. NE. Est et alia ratio conflandae pecuniae. HA. Narra, obsecro. NE. In bene nummatos finge caussas irarum, praesertim in monachos aut sacerdotes, qui nunc apud omnes fere summa laborant invidia. Alius irriserit aut conspuerit clypeum tuum, alius parum honorifice de te sit locutus, alius scripserit aliquid, quod in calumniam detorqueri valeat. His per feciales tuos *ἄσπονδον πόλεμον* denuntia. Sparge minas atroces, excidia, exitia, *πανωλεθρίας* meras: territi venient ad componendam litem. Ibi fac magno aestimes tuam dignitatem, hoc est, iniquum petas, ut aequum feras. Si postules tria millia, pudebit minus offerre, quam ducentos aureos. HA. Aliis minitabor leges. NE. Istud propius quidem accedit ad sycophanticam; sed tamen iuvat et hoc in partem. Sed heus, Harpale, pene exciderat, quod dictum in primis oportuit; puella quaepiam bene dotata in matrimonii nassam illaqueanda est. Habes apud te philtrum, iuvenis es, candidulus es, lepidus nugator es, rides blandum. Sparge, te magnis promissis ascitum in aulam Caesaris. Amant puellae satrapis nubere. HA. Novi quibus hoc bene cesserit. Ceterum quid si fucus tandem erumpat, et insiliant undique creditores? Irridebor personatus eques. Nam id apud istos turpius est, quam si templum sacrilegio spolies. NE. Heic oportet meminisse perfrictae frontis. Illud in primis, quod nullis unquam temporibus magis licuit

audacia pro sapientia uti, quam hodie. Comminiscendum est aliquid quod excuses. Deinde nunquam deerunt candidi, qui faveant tuae fabulae; nonnulli civiliores dissimulabunt intellectum fucum. Postremo, si nihil aliud, profugiendum est aliquo in bellum, in tumultum. Quemadmodum κλύζει θάλασσα πάντα τῶν ἀνθρώπων κακά*), ita bellum operit omnium scelerum sentinam. Nec enim habetur hodie bonus belli dux, nisi tali tirocinio praeparatus accesserit. Hoc erit extremum asylum, si cuncta fefellerint. Verum omnis movendus erit tibi lapis, ne huc veniatur. Vide ne te securitas opprimat; oppidula minuta fuge, in quibus ne pedere quidem licet, ni populus sciat: in magnis ac frequentibus civitatibus plus est licentiae, nisi si qua sit Massiliae **) similis. Dissimulanter expiscare, quid quisque de te loquatur. Ubi senseris huiusmodi voces increbrescere: Quid agit? cur heic tot annos moratur? cur non revisit patriam? cur negligit arces suas? unde ducit imagines? unde tantae profusioni facultates? hoc genus, inquam, voces, ubi coeperint magis ac magis gliscere, tum mature tibi de migrando cogitandum est: sed sit fuga leonina ***), non leporina. Adsimula, te vocari in aulam Caesaris ad res magnas, brevi te adfuturum cum exercitu. Non audebunt in absentem hiscere quibus est quod nolint amittere. Sed in primis tibi censeo cavendum genus istud hominum poëticum, irritabile, nigrumque****). Illinunt chartis, si quid illos habet male: subitoque per or-

*) Eur. Iph. Taur. 1201.

**) *Massilia*, urbs Narbonensis Galliae vetustissima, adeo disciplinarum studiis floruit, ut *Massiliensium mores* pro severissimis et optimis in proverbium abierint.

***) Hoc est, fuge impavidus, sicuti leones solent.

****) Satyrici. – *Nigri* dicuntur homines malae notae: unde *atro carbone notati* appellantur. Et Horat. *Hic niger est: hunc tu Romane caveto.*

bem spargitur quidquid illeverint. HA. Dispeream, ni mihi vehementer placet tuum consilium. Efficiam, ut intelligas te nactum docile ingenium et iuvenem minime ingratum. Equum, quem primum te dignum nactus in pascuis fuero, tibi dono mittam. NE. Nunc superest, ut quod pollicitus es, vicissim praestes. Quid est, cur tantopere affectes falsam opinionem nobilitatis? HA. Nullam aliam ob caussam, nisi quod his omnia licent impune. An hoc tibi leve videtur momentum? NE. Ut pessime cedat, mors una debetur naturae, etiamsi vixisses in Carthusia *). Et levius moriuntur in rota, quam qui moriuntur calculo, podagra aut paralysi. Nam militare est, credere, nihil hominis superesse post mortem, praeter cadaver. HA. Sic opinor.

ΑΣΤΡΑΓΑΛΙΣΜΟΣ,
sive TALORUM LUSUS.

CAROLUS, QUIRINUS.

QU. Disce, inquit Cato, sed a doctis **). Cupio itaque, mi Utenhovi ***), te magistro discere, quam ob rem prisci illi religionis antistites edixerint, ut clerici talaribus tunicis uterentur, hoc est, usque ad talos demissis. CA. Duabus, opinor, de caussis. Primum verecundiae gratia, ne quid nudi pateret oculis. Nam olim nec hoc caligarum genus fuit repertum, quod nunc ab ilibus usque ad imos pedes corpus tegit, ne-

*) *Carthusia* locus incultus in Gallia Celtica, ubi Bruno ille Coloniensis institutor ordinis Carthusiani monasterium erexit.

**) In distichis moralibus. Verba sunt: *Disce, sed a doctis: indoctos ipse doceto: Propaganda etenim rerum est doctrina bonarum.*

***) Carolus Utenhovius Gandavensis, dominus Methegemii, vir multae doctrinae, inter praecipuos amicos ab Erasmo cultus est.

que subligaribus aut femoralibus vulgo utebantur. Eadem de caussa turpe est foeminis, brevioribus uti vestimentis, quo magis consultum sit sexus pudori. Deinde ut non solum moribus, verum etiam habitu differrent a populo, in quo ut quisque est profanissimus, ita brevissimis tunicis uti gaudet. QU. Non dissimile veri est quod narras. Ceterum ex Aristotele Plinioque didici, nulli hominum esse talos, sed tantum quadrupedibus, non tamen omnibus, sed bisulcis plerisque, nec rursus his nisi in tibiis posterioribus. Unde igitur vestis dici talaris potest, quam gestat homo, nisi fuerunt homines olim quadrupedes, iuxta fabulam Aristophanis *)? CA. Imo, si credimus Oedipo, et quadrupedes et tripedes et bipedes inveniuntur homines; nec raro nobis e bello redeunt unipedes, interdum apodes: sed quod ad tali vocabulum attinet, rectius mireris, si legas Horatium, qui fabulis quoque talos attribuit. Sic enim, opinor, scribit in Arte poëtica:

Securus, cadat, an recto stet fabula talo **).

QU. Poëtis licet, ut libet, loqui: apud quos Tmolus ***) habet aures, et naves ****) loquuntur, et saltant quercus. CA. Quin et Aristoteles tuus hoc te docere poterat, esse talos dimidiatos, quos ille vocat ἡμιαστραγάλους, quales tradit esse lyncum generi. Addit, leonibus inesse quiddam vice tali, sed anfractuosum, quod ille vocat λαβυρινθῶδες, Plinius vertit tortuosum. Denique ubicunque committuntur ossa ossibus ad flexus commoditatem, cava prominentibus inter se respondent, utrinque lubrica cartilagine

*) Quam profert in Platonis Symposio.

**) Exstat is versus in Epistola ad Augustum, Ep. II, 1, 176.

***) *Tmolus*, Lydiae mons. Hunc Ovidius lib. XI. Metamorph. consedisse refert, ad audiendum cantum Panis certantis cum Apolline.

****) Argo navem vocalem fuisse auctores sunt poëtae, qui Argonautica scripserunt.

communitis, ac velut incrustatis partibus, ne mutuo attritu sese laedant, ut idem docet Aristoteles. In his fere est aliquid, quod a tali similitudine pariter et usu non discrepat; velut in ima tibia iuxta calcaneum, ubi totius pedis flexus est, prominet quiddam talo simile, quod Graeci *σφυρὸν* appellant. Rursus in flexura genu, quod, ni fallor, *ἰσχίον* appellant, quidam vertebrum. Simile quiddam videmus in coxendicibus, in humeris; postremo in commissuris digitorum, pedis, ac manus. Quod ne tibi mirum videatur, Graeci tradunt *ἀστραγάλου* vocabulum apud probatos auctores tributum etiam ossibus, quibus spina connectitur, praesertim in cervice. Citant etiam hoc carmen:

Ἐκ δέ μοι αὐχὴν
Ἀστραγάλων ἐάγη *).

Quoniam autem Aristoteles tradit, priores tibias animanti datas ad celeritatem, et ob id carere talis; posteriores ad stabilitatem, quod in eam partem vergat pondus corporis, quemadmodum ad robur iis, quae calcibus feriunt: Flaccus dum significare vult, fabulam non eiectam, sed ad finem usque peractam, dicit illam stetisse fixo talo: nec aliter tribuit fabulae talum, quam nos libro tribuimus calcem, et volumini umbilicum **). QU. Nae tu probe grammaticum agis. CA. At quo magis id credas, Graeci literatores *ἀστράγαλον* dici volunt a *στρέφω* et *α* particula privativa, quod minime flectatur, sed immobilis sit. Quanquam alii malunt, *ἀστράγαλον*, interiecta litera *ρ*, dictum pro *ἀστάγαλον*, quod lubrica volubilitate stare nesciat. QU. Ad istum modum licet plura divinare. Simplicius erat dicere, Nescio. CA.

*) Verba sunt Elpenoris apud Hom. Od. XI, 64.

**) Qui est ornamentum libri, quod postremum additur.

Non usque adeo videbitur absurda divinatio, si cogites quantam habeat caliginem vocum primitiva origo: tum in re nullam esse contrarietatem: quod apparebit, si propius inspicias. Volubilis est talus, sed ita volubilis, ut eam partem, cui innectitur, reddat ad standum firmiorem: deinde os ossi connectit, ne facile luxari queat. QU. Tu vel sophistam agere possis, quantum video, si libeat. CA. Sed nihil est, Talesi *), quod nos torqueat etymologia vocis. Nam quod hodie Graeci vocant ἀστράγαλον, prisci, quorum est Callimachus, dixerunt ἄστριον, cuius hoc refertur hemistichium; *Δέκα δ' ἄστρια αἴνυτο λύτρον*, unde quemadmodum ἀστραγαλίζειν, ita et ἀστρίζειν dicebant talis ludere. QU. Quale est igitur illud, quod proprie talum vocant? CA. Est id quo nunc ludunt puellae: olim puerorum erat lusus, quemadmodum nuces. De quo est illud Graecorum, Ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεὶς **), quum iram levi de caussa susceptam indicant. Rursus Horatius in Odis: *Nec regna vini sortiere talis* ***). Item in Sermonibus: *Te talos, Aule, nucesque* ****), etc. Postremo dictum illud Lacedaemonii, ni fallor, Pueros esse fallendos talis, viros iureiurando. Hunc talum negant in ullo animante inveniri, quod sit μώνυχον, hoc est, ungula solida, excepto asino Indico unicorno: aut quod sit πολυσχιδὲς, hoc est, pede in multos digitos ungulasve fisso; quod genus sunt leo, panthera, canis, simius, homo et avis, aliaque permulta. Quae vero δίχηλα sunt, hoc est, ungula bisulca, pleraque talum habent, idque, ut recte dicebas, in posterioribus cruribus. Uni homini duplici de caussa tali non sunt;

*) Per iocum Carolus Quirinum de talis disserentem *Talesium* vocat.

**) Cf. Iliad. XXIII, 88.

***) Oda 4. lib. 1. ad Sextium.

****) Horatius sat. 3. lib. 2.

primum quia bipes, deinde quia quinis digitis fissos habet pedes. QU. Ista frequenter audivi. Ceterum pervelim mihi situm ac formam tali describi. Nam istud lusus genus etiam puellis hodie fastiditum est; sed aleam, chartas, aliosque masculos lusus affectant. CA. Non mirum, quum affectent et theologiam. Verum etiamsi mathematicus sim, aut pictor, aut etiam plastes, non possim tibi melius tali formam exhibere, quam ipso talo: nisi mavis, ut tibi describam per literas, ut illi solent. QU. Habesne talum? CA. En tibi ovillum e dextro crure. Vides quatuor dumtaxat latera, quum in cubo et alea seu tessera sint sex; in ambitu quatuor, in summo et imo duo. QU. Sic est. CA. In talo, quoniam summa pars et ima curvatur, non sunt nisi quatuor latera: quorum unum vides velut in dorsum intumescere. QU. Video. CA. Quod est e regione, cavum habere. Illud Aristoteles vocat *πρανὲς*, id est, pronum; hoc, *ὕπτιον*, id est, supinum. Velut in congressu uxoris et mariti, quum dant operam liberis, mulier supina est, vir pronus; et manus, si vola spectet terram, prona est; si invertas, supina. Quanquam oratores et poëtae nonnunquam his verbis abutuntur, quod ad hanc rem nihil attinet. QU. Istuc quidem eleganter oculis subiecisti. Inter reliqua duo latera quid est discriminis? CA. Alterum modice cavatum est, ut ossi, cui innectitur, congruat: alterum propemodum nihil habet concavi, minusque armatum est cartilaginea tunica, sed tantum nervo et pelle tegitur. QU. Video. CA. Pronum latus nihil habet nervorum, sed supinae partis concavo adhaeret nervus, quemadmodum dextri lateris summo, laevi imo. QU. Pulchre narras; sed unde dignoscam dextrum a sinistro? CA. Recte admones. Nam perperam docui, nisi dextri cruris talum intelligas. Dicam igitur melius, simulque, quod volebas, situm indicabo.

Talus est in ipsa suffragine *) cruris infra coxam. QU. Complures arbitrantur, iuxta pedem esse. CA. Errant. Is qui proprie dicitur talus, est in suffraginibus, quas Graeci καμπὸς vocant, sed crurum, ut dixi, posteriorum. Inter pedem tuum et genu tibia est. QU. Sic opinor. CA. Post genu καμπή. QU. Assentior. CA. Nam qui flexus est homini in brachiis, idem est quadrupedibus in cruribus posterioribus; simiam excipio semihominem. Itaque quod genu est in cruribus, id cubitus est in brachiis. QU. Animadverto. CA. Itaque flexus flexui respondet QU. Illud dicis, crurum posteriorum et priorum. CA. Tenes. In ea igitur suffragine, quae respondet suffragini, quae est post genu, stat talus erectus, quum stat quadrupes, cuius summa et ima pars leniter incurvatur, quanquam non prorsus eodem modo. Nam superior replicatur in cornua quaedam, quas Aristoteles appellat κεραίας, Theodorus vertit antennas **), iuxta quas se submittit pronum latus: ima tale nihil habet. QU. Plane video. CA. Illud ergo latus, quod spectat tibias priores, Aristoteles vocat supinum: quod illi adversum est, pronum. Rursum sunt duo latera, quorum alterum intus spectat tibiam posteriorem, puta laevam aut dextram, alterum spectat foras. Quod introrsum spectat, Aristoteles appellat κῶλον, quod foras, ἰσχίον. QU. Prorsus oculis rem video. Iam superest ut nobis indices, quae fuerit olim talis ludendi ratio. Nam qui lusus nostra memoria dicitur in usu fuisse, nihil convenit cum iis, quae comperimus apud priscos auctores de hoc ludendi genere. CA. Ac sane fieri potest, ut quem-

*) *Suffrago* in posterioribus quadrupedum pedibus dicitur, quod in prioribus genu. Gr. ὀπισθία.

**) Theodorus Gaza Thessalonicensis, vir utriusque linguae peritissimus, multa egregie ex Latino in Graecum, rursus ex Graeco in Latinum conversa reliquit.

admodum hodie chartis ac tesseris ad varias ludendi formas abutimur, ita non fuerit eadem apud veteres talis lusitandi ratio. QU. Probabile est quod dicis. CA. Theodorus Gaza, sive, ut alii malunt appellare, Thessalonicensis, vertens Aristotelis librum de historia animalium secundum, ait, tali latus, quod foras transversum spectat, Canem vocari, quod introrsum ad alterum crus, Venerem. Ceterum hoc quidem de suo addidit. Nam Aristoteles haec tantum ponit: *Τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δὲ ὕπτιον εἴσω, καὶ τὰ μὲν κῶλα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰσχία καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω.* Ceterum quando constat ab aliis, Veneris iactum appellari, quoties ex quatuor talis nullus est, qui summam faciem habet cum alio congruentem, demiror quid sequutus Theodorus unum latus appellet Venerem. Erasmus noster, quem communem habemus amicum, huiusmodi observationum non admodum curiosus, in proverbiis aliquot ex auctoritate veterum indicat quaedam de ludo talorum; velut in proverbio, Non Chius sed Cous *), refert, Coum et Senionem eundem esse quem Graeci ἑξίτην dicunt. Idem tradit in proverbio, Chius ad Coum, (addens Chium eundem esse eum Cane) Coi iactum fuisse felicem, Canis infelicem, teste Persio **)

> — — *Quid dexter senio ferret* ***),
> *Scire erat in votis, damnosa canicula quantum*
> *Raderet.* — — ****)

Itidem Propertius:

*) Chius et Cous iactus fuere talorum, *Cous* iactus felix, continens sex; *Chius* vero infelix, habens unum tantum, unde et *infelix canis* dictus.

**) In Satyra III.

***) *Senio* erat summus talorum iactus, ideoque felix.

****) *I. e. mihi detraheret.* Canicula, i. e. iactus caninus.

Talus est in ipsa suffragine *) cruris infra cox
QU. Complures arbitrantur, iuxta pedem esse.
Errant. Is qui proprie dicitur talus, est in suffr
nibus, quas Graeci καμπὰς vocant, sed crurum
dixi, posteriorum. Inter pedem tuum et genu t
est. QU. Sic opinor. CA. Post genu καμπή. QU.
sentior. CA. Nam qui flexus est homini in brac
idem est quadrupedibus in cruribus posteriori
simiam excipio semihominem. Itaque quod genu
in cruribus, id cubitus est in brachiis. QU. Ani
verto. CA. Itaque flexus flexui respondet. QU. Te
dicis, crurum posteriorum et priorum. CA. I
In ea igitur suffragine, quae respondet suffrag
quae est post genu, stat talus erectus, quum
quadrupes, cuius summa et ima pars le
vatur, quanquam non prorsus eodem
superior replicatur in cornua quaed
teles appellat κεραίας, Theodorus
iuxta quas se submittit pronum
habet. QU. Plane video. CA.
spectat tibias prior Arist
quod illi adversum
latera, quorum
riorem, puta
foras. Qu
lat κῶλον
rem vide
rit olim
memo
iis, q
lude

q

talis ... Theodorus ... ratio. ... non fuerit eadem apud ...

CA. Thessalonicensis Gaza, sive, QU. Probabile ... ut alii ...

Theodorus ... animalium, vertens Aristotelis ...

toria ... transversum secundum, ait, tali ...

S ... ad alterum spectat, Canem ...

ra... de suo addidit. Venerem ...

trorsum ... crus. ...

quid ... Τὸ μὲν πρανὲς ...

tum p... ἐντὸς ἐστραμμένα ...

τὰ μὲν ... ἔξω, καὶ τὰς ...

καλούμεν... Veneris ...

constat at... nullus ...

quatuor ta...

cum alio con...

dorus ...

... unum ...

... em comm...

... auctorum ...

... refert.

... in ta-
... uripi-
... stat ut
... ros iis-
... Octa-
... s quod
... satis
... d mihi
... em in-
... dimeque
... madmo-
... s sit in-
... quos ta-
... orricula
... erit haec
... um. Pro
... CA. Imo
... ous osten-
... unum sae-
... detur. CA.
... s, expones
... quatuor,
... toties reci-
... em cum ca-
... neuter tol-
... ret acervum.
... um aut pro-
... m jactum re-
... ur. QU. Placet
... QU. Experia-

... volunt, quod ab
... inducer
... quadrag
... tendes nim

Semper damnosi subsiluere canes *).

Et Ovidius libro de Tristibus secundo damnosos Canes appellat. Addit ex Martiale, Senionem videri per se felicem; ceterum infelicem fieri, si accedat Canis. Sic enim loquitur:

Senio nec nostrum cum Cane quassat ebur **).

Iam Veneris iactum esse ut rarum, ita felicissimum, indicat Martialis in Apophoretis ***):

Quum steterit vultu nullus tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Tot autem talis ludebatur, quot quisque habet latera. Nam tesseris non plus tribus ludi solet. Sed propius ad ludendi rationem facit, quod scribit Suetonius in Octavio Augusto, recitans ex illius quadam ad Tiberium epistola haec: Inter coenam lusimus γεροντικῶς et heri et hodie. Talis enim iactatis ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos qui Venerem iecerat. QU. Docuisti, felicissimum esse iactum, quum omnes tali quatuor ostenderint diversum latus, quemadmodum in tesserarum ludo fortunatissimus est, qui dicitur Midas; at nondum declarasti, hunc iactum dici Venerem. CA. Illud expediet tibi Lucianus, ita loquens in Cupidinibus: *Καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δὲ εἴ ποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι, προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων.* Loquitur autem illic de Venere. QU. Si falsus est Theodorus, duo tantum latera suis vocabulis designantur. CA. Fortassis alicuius auctoritatem ille secutus est, quae nos fugit: quod apud

*) Versus Propertii est pentameter lib. 4. Eleg. 9. cuius initium est, *Quum fieret nostro toties iniuria lecto.*

**) Martial. lib. 13 Epig. 1. cuius initium, *Ne toga,* etc.

***) Martialis libro Epigr. XIV, 14. cui libro inditum nomen *Apophoreta.*

auctores compertum est, afferimus in medium. Nam sunt qui meminerunt de numero Stesichorio *) in talis, quem putant ogdoadem esse: item de Euripideo **), qui continebat quadraginta. QU. Restat ut lusus leges praescribas. CA. Non arbitror, pueros iisdem usos legibus, quibus se usum fuisse scribit Octavius. Nec probabile est, hoc ludendi genus quod commemorat, fuisse publicum. Id si fuisset, satis erat dixisse, Inter coenam lusimus talis. Sed mihi subindicare videtur novam ludendi conditionem inter illos repertam, velut aptam senibus, minimeque torquentem animos solicita cogitatione, quemadmodum faciunt hodie complures lusus, ut levius sit intendere studiis. QU. Profer, obsecro te, reliquos talos, ut experiamur. CA. Sed deest nobis turricula volvendis talis, deinde tabula. QU. Suffecerit haec mensa ad qualecunque specimen exhibendum. Pro turricula suffecerit cyathus aut pileum. CA. Imo complexus cavarum manuum. Iactus saepius ostendit supinam partem, quam pronam, et pronam saepius, quam senionem aut canem. QU. Videtur. CA. Si inter quatuor talos exstiterit unus canis, expones nummum; si duo, duos; si tres, tres; si quatuor, quatuor. Item quoties ieceris senionem, toties recipies unum e nummis. QU. Quid si senionem cum cane? CA. Si vis, uterque nummum addet, neuter tollet; cui primum obtigerit Venus, is auferet acervum. QU. Quid si talus ostendat partem supinam aut pronam? CA. Is iactus erit irritus, et aut tu iactum repetes, aut iaciendi ius ad me devolvetur. QU. Placet devolutio. CA. Nunc appone sortem. QU. Experia-

*) A sepulchro Stesichori poetae Graeci, ut volunt, quod ab omni parte fuit octonarium.

**) Quadragenarium numerum in talis voluit inducere Euripides, eo tempore, quo, exactis triginta tyrannis, quadraginta principes Atheniensium rempublicam regebant, unde numerus iste Euripideus dictus.

mur absque periculo. CA. Vis tu tantam artem discere gratis? QU. Verum impar certamen est inter artificem et rudem. CA. Atqui spes lucri, et damni metus, reddet te attentiorem. QU. Quanti certabimus? CA. Si vis cito ditescere, centum ducatis. QU. Utinam sint quos deponam! Tutius est paullatim ditescere. En tibi solidum assem. CA. Age, addemus pusillum pusillo, quemadmodum monet Hesiodus*); sic quoque fiet ingens acervus. Convolve, ac mitte. Felix auspicium; canem habes; appone nummum, et posthac agnosce damnosum latus. Da talos. QU. Felicius auspicium: treis habes canes; appone. CA. Insidiatur tibi fortuna; mitte, sed circumvolutos, o bone. Labor irritus; pronum habes, et supinum. Succedo; trade talos. QU. O factum bene! rursum treis video canes. CA. *Μὴ πρὸ τῆς νίκης ἐγκώμιον.* Illectat, inquam, te fortuna. Sed heus tu, ad hunc quidem modum edoctus sum. At mea sententia secus lusit Octavius. QU. Quomodo? CA. Qui canem iecerat, apponebat denarium, ut diximus; qui senionem, nihil quidem auferebat, sed alter ponebat. QU. Quid si plures seniones exissent? CA. Totidem nummos alter addebat. Bene cumulatum acervum semel tollebat Venus. Et illud addas licebit: Cui nec senio obtigerit, nec canis, nihil aliud quam mittendi vicem perdet. QU. Non recuso. CA. Mihi videtur et hoc elegantius, si tertio quisque iactu defungatur qui talos tenet, et mox alteri tradat vices. QU. Placet: sed quota Venus finiet ludum? CA. Tertia, si videtur. Deinceps liberum erit de integro pacisci; siquidem tum raro tum paucis favet Venus. Nunc aggrediamur bonis avibus. QU. Fiat; sed praestat occludere fores, ne nostrae culinae regina vi-

*) Verba sunt ἔργων v. 331 et 332. *Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο, Καὶ θαμὰ τοῦτ᾽ ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.*

deat nos puerorum more ineptientes. CA. Imo seniliter potius. Adeone loquacem habes famulam? QU. Tam futilem, ut, si desint homines, quibus narret quidquid domi geritur, longo sermone gallinis narret ac felibus. CA Heus puer, claude ostium, et obde pessulum, ne quis subitus interveniat spectator, quo liceat ad satietatem usque ludere.

SENATULUS, sive
ΓΥΝΑΙΚΟΣΥΝΕΔΡΙΟΝ.

CORNELIA, MARGARETA, PEROTTA, IULIA, CATHARINA.

CO. Quod felix faustumque sit huic ordini totique reipublicae foemineae, et frequentes hodie convenistis et alacres; unde spem optimam concipio, futurum, ut Deus propitius cuique ea suggerat in animum, quae ad communem omnium et dignitatem et utilitatem pertinent. Scitis, opinor, omnes, quantum hinc commodis nostris decesserit, quod, quum viri quotidianis conventibus suum agant negotium, nos colo telaeque assidentes caussam nostram deserimus. Itaque res huc devenit, ut nec inter nos sit ulla reipublicae disciplina, et viri nos pene pro delectamentis habeant, vixque hominis vocabulo dignentur. Quod si, qua coepimus, pergamus, divinate vos ipsae, quo tandem res sit evasura: vereor enim verba sinistri ominis eloqui. Ut dignitatem nostram negligamus, certe incolumitas debet esse curae. At sapientissimus ille rex scriptum reliquit, *ibi demum esse salutem, ubi multa consilia* *).. Habent episcopi suas synodos, habent monachorum greges sua conciliabula, habent milites suas stationes, habent fures sua conventicula: denique habet

*) Salomon. Proverb. 12.

et formicarum genus suos congressus. Solae omnium animantium mulieres nunquam coimus. MA. Saepius quam decet. CO. Nondum interloquendi tempus est; sinite me perorare; dabitur singulis dicendi locus. Neque novum est quod facimus; vetus exemplum revocamus; siquidem ante annos mille trecentos, ni fallor, Heliogabalus Caesar laudatissimus — PE. Qui laudatissimus, quem unco tractum in cloacam proiectum esse constat? CO. Rursus interpellor. Si quem hac ratione probamus aut improbamus, malum dicemus Christum, quod in crucem suffixus sit, pium Domitium, quod domi sit mortuus. Atqui nihil obiicitur Heliogabalo atrocius, quam quod sacrum ignem, qui a Vestalibus servabatur, in terram abiecerit: quodque domi in larario Mosen habuerit et Christum, quem illi contumeliae caussa Chrestum vocabant. Is igitur Heliogabalus instituit, ut, quemadmodum Imperator cum suis habebat senatum, in quo de rebus communibus consultaret, ita haberet et mater illius Augusta senatum suum, in quo de foemineae gentis negotiis tractaretur; quem viri vel iocandi vel discernendi gratia Senatulum vocabant. Hoc exemplum tot iam saeculis intermissum res ipsa iam dudum monet nos instaurare. Nec ullam moveat, quod Paulus Apostolus vetat mulierem loqui in coetu, quam ille vocat ecclesiam: de coetu virorum loquitur; hic coetus est muliebris. Alioqui si semper tacendum erat foeminis, in quem usum natura dedit nobis et linguas non minus expeditas quam sunt virorum, et vocem non minus sonoram? quamquam illi sonant raucius, ac propius referunt asinos, quam nos. Verum illud oportet nobis omnibus esse curae, ut ea gravitate tractemus hoc negotium, ne rursus viri Senatulum appellent; aut fortasse probrosius aliquod nomen excogitent, ut solent in nos libenter esse dicaces. Quanquam si li-

ceat illorum comitia veris aestimare, plusquam muliebria videri possint. Videmus, monarchas tot iam annis nihil aliud quam belligerari: inter theologos, sacerdotes, episcopos, et populum nihil convenire: quot homines, tot sententiae; et in his ipsis plusquam muliebris est inconstantia. Nec civitati cum civitate, nec vicino cum vicino concordia est. Si nobis essent traditae rerum habenae; aliquanto, ni fallor, tolerabilius haberent res humanae. Non est fortasse foeminei pudoris, tantis proceribus tribuere stultitiam: ac fas est, opinor, recitare quod scripsit Salomon Proverbiorum capite decimo tertio: Inter superbos semper iurgia sunt: qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. Sed ne vos longiore morer prooemio, uti singula gerantur ordine, decenter et sine tumultu, primo loco tractandum erit, quae debeant interesse concilio, quae submovendae sint. Nam immodica turba tumultus est verius, quam concilium: et paucorum consessus habet quiddam tyrannicum. Huc ego censeo nullam recipiendam virginem, eo quod incident permulta, quae non decet illas audire. IU. At quo signo dignoscas virgines? An pro virginibus habebuntur, quaecunque coronam gestant? CO. Non. At nuptas tantum recipiendas censeo. IU. Et inter nuptas virgines sunt, quae maritos habent eunuchos. CO. Sed tribuatur hoc honoris coniugio, ut nuptae pro mulieribus habeantur. IU. Alioqui si non excludimus nisi virgines, erit immensa turba, nec multum decrescet numero. CO. Excludentur et plusquam ter nuptae. IU. Quam ob rem? CO. Quoniam illis velut emeritis debetur missio. Idem censeo de septuagesimum annum egressis. Statuendum, ne qua nominatim de viro suo loquatur petulantius: in genere fas sit; sed ea moderatione, ne quid nimis. CA. Qui minus hic libere de viris liceat dicere, quum ipsi de

Talus est in ipsa suffragine *) cruris infra coxam. QU. Complures arbitrantur, iuxta pedem esse. CA. Errant. Is qui proprie dicitur talus, est in suffraginibus, quas Graeci καμπὰς vocant, sed crurum, ut dixi, posteriorum. Inter pedem tuum et genu tibia est. QU. Sic opinor. CA. Post genu καμπή. QU. Assentior. CA. Nam qui flexus est homini in brachiis, idem est quadrupedibus in cruribus posterioribus; simiam excipio semihominem. Itaque quod genu est in cruribus, id cubitus est in brachiis. QU. Animadverto. CA. Itaque flexus flexui respondet QU. Illud dicis, crurum posteriorum et priorum. CA. Tenes. In ea igitur suffragine, quae respondet suffragini, quae est post genu, stat talus erectus, quum stat quadrupes, cuius summa et ima pars leniter incurvatur, quanquam non prorsus eodem modo. Nam superior replicatur in cornua quaedam, quas Aristoteles appellat κεραίας, Theodorus vertit antennas **), iuxta quas se submittit pronum latus: ima tale nihil habet. QU. Plane video. CA. Illud ergo latus, quod spectat tibias priores, Aristoteles vocat supinum: quod illi adversum est, pronum. Rursum sunt duo latera, quorum alterum intus spectat tibiam posteriorem, puta laevam aut dextram, alterum spectat foras. Quod introrsum spectat, Aristoteles appellat κῶλον, quod foras, ἰσχίον. QU. Prorsus oculis rem video. Iam superest ut nobis indices, quae fuerit olim talis ludendi ratio. Nam qui lusus nostra memoria dicitur in usu fuisse, nihil convenit cum iis, quae comperimus apud priscos auctores de hoc ludendi genere. CA. Ac sane fieri potest, ut quem-

*) *Suffrago* in posterioribus quadrupedum pedibus dicitur, quod in prioribus genu. Gr. ὀπισθία.

**) Theodorus Gaza Thessalonicensis, vir utriusque linguae peritissimus, multa egregie ex Latino in Graecum, rursus ex Graeco in Latinum conversa reliquit.

admodum hodie chartis ac tesseris ad varias ludendi formas abutimur, ita non fuerit eadem apud veteres talis lusitandi ratio. QU. Probabile est quod dicis. CA. Theodorus Gaza, sive, ut alii malunt appellare, Thessalonicensis, vertens Aristotelis librum de historia animalium secundum, ait, tali latus, quod foras transversum spectat, Canem vocari, quod introrsum ad alterum crus, Venerem. Ceterum hoc quidem de suo addidit. Nam Aristoteles haec tantum ponit: *Τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δὲ ὕπτιον εἴσω, καὶ τὰ μὲν κῶλα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰσχία καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω.* Ceterum quando constat ab aliis, Veneris iactum appellari, quoties ex quatuor talis nullus est, qui summam faciem habet cum alio congruentem, demiror quid sequutus Theodorus unum latus appellet Venerem. Erasmus noster, quem communem habemus amicum, huiusmodi observationum non admodum curiosus, in proverbiis aliquot ex auctoritate veterum indicat quaedam de ludo talorum; velut in proverbio, Non Chius sed Cous *), refert, Coum et Senionem eundem esse quem Graeci ἑξίτην dicunt. Idem tradit in proverbio, Chius ad Coum, (addens Chium eundem esse cum Cane) Coi iactum fuisse felicem, Canis infelicem, teste Persio **)

> — — *Quid dexter senio ferret* ***),
> *Scire erat in votis, damnosa canicula quantum*
> *Raderet.* — — ****)

Itidem Propertius:

*) Chius et Cous iactus fuere talorum, *Cous* iactus felix, continens sex; *Chius* vero infelix, habens unum tantum, unde et *infelix canis* dictus.

**) In Satyra III.

***) *Senio* erat summus talorum iactus, ideoque felix.

****) *I. e. mihi detraheret.* Canicula, i. e. iactus caninus.

Semper damnosi subsiluere canes *).

Et Ovidius libro de Tristibus secundo damnosos Canes appellat. Addit ex Martiale, Senionem videri per se felicem; ceterum infelicem fieri, si accedat Canis. Sic enim loquitur:

Senio nec nostrum cum Cane quassat ebur **).

Iam Veneris iactum esse ut rarum, ita felicissimum, indicat Martialis in Apophoretis ***):

Quum steterit vultu nullus tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Tot autem talis ludebatur, quot quisque habet latera. Nam tesseris non plus tribus ludi solet. Sed propius ad ludendi rationem facit, quod scribit Suetonius in Octavio Augusto, recitans ex illius quadam ad Tiberium epistola haec: Inter coenam lusimus *γεροντικῶς* et heri et hodie. Talis enim iactatis ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos qui Venerem iecerat. QU. Docuisti, felicissimum esse iactum, quum omnes tali quatuor ostenderint diversum latus, quemadmodum in tesserarum ludo fortunatissimus est, qui dicitur Midas; at nondum declarasti, hunc iactum dici Venerem. CA. Illud expediet tibi Lucianus, ita loquens in Cupidinibus: *Καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δὲ εἴ ποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι, προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων.* Loquitur autem illic de Venere. QU. Si falsus est Theodorus, duo tantum latera suis vocabulis designantur. CA. Fortassis alicuius auctoritatem ille secutus est, quae nos fugit: quod apud

*) Versus Propertii est pentameter lib. 4. Eleg. 9. cuius initium est, *Quum fieret nostro toties iniuria lecto.*

**) Martial. lib. 13 Epig. 1. cuius initium, *Ne toga*, etc.

***) Martialis libro Epigr. XIV, 14. cui libro inditum nomen *Apophoreta.*

auctores compertum est, afferimus in medium. Nam sunt qui meminerunt de numero Stesichorio *) in talis, quem putant ogdoadem esse: item de Euripideo **), qui continebat quadraginta. QU. Restat ut lusus leges praescribas. CA. Non arbitror, pueros iisdem usos legibus, quibus se usum fuisse scribit Octavius. Nec probabile est, hoc ludendi genus quod commemorat, fuisse publicum. Id si fuisset, satis erat dixisse, Inter coenam lusimus talis. Sed mihi subindicare videtur novam ludendi conditionem inter illos repertam, velut aptam senibus, minimeque torquentem animos solicita cogitatione, quemadmodum faciunt hodie complures lusus, ut levius sit intendere studiis. QU. Profer, obsecro te, reliquos talos, ut experiamur. CA. Sed deest nobis turricula volvendis talis, deinde tabula. QU. Suffecerit haec mensa ad qualecunque specimen exhibendum. Pro turricula suffecerit cyathus aut pileum. CA. Imo complexus cavarum manuum. Iactus saepius ostendit supinam partem, quam pronam, et pronam saepius, quam senionem aut canem. QU. Videtur. CA. Si inter quatuor talos exstiterit unus canis, expones nummum; si duo, duos; si tres, tres; si quatuor, quatuor. Item quoties ieceris senionem, toties recipies unum e nummis. QU. Quid si senionem cum cane? CA. Si vis, uterque nummum addet, neuter tollet; cui primum obtigerit Venus, is auferet acervum. QU. Quid si talus ostendat partem supinam aut pronam? CA. Is iactus erit irritus, et aut tu iactum repetes, aut iaciendi ius ad me devolvetur. QU. Placet devolutio. CA. Nunc appone sortem. QU. Experia-

*) A sepulchro Stesichori poetae Graeci, ut volunt, quod ab omni parte fuit octonarium.

**) Quadragenarium numerum in talis voluit inducere Euripides, eo tempore, quo, exactis triginta tyrannis, quadraginta principes Atheniensium rempublicam regebant, unde numerus iste Euripideus dictus.

mur absque periculo. CA. Vis tu tantam artem discere gratis? QU. Verum impar certamen est inter artificem et rudem. CA. Atqui spes lucri, et damni metus, reddet te attentiorem. QU. Quanti certabimus? CA. Si vis cito ditescere, centum ducatis. QU. Utinam sint quos deponam! Tutius est paullatim ditescere. En tibi solidum assem. CA. Age, addemus pusillum pusillo, quemadmodum monet Hesiodus *); sic quoque fiet ingens acervus. Convolve, ac mitte. Felix auspicium; canem habes; appone nummum, et posthac agnosce damnosum latus. Da talos. QU. Felicius auspicium: treis habes canes; appone. CA. Insidiatur tibi fortuna; mitte, sed circumvolutos, o bone. Labor irritus; pronum habes, et supinum. Succedo; trade talos. QU. O factum bene! rursum treis video canes. CA. *Μὴ πρὸ τῆς νίκης ἐγκώμιον.* Illectat, inquam, te fortuna. Sed heus tu, ad hunc quidem modum edoctus sum. At mea sententia secus lusit Octavius. QU. Quomodo? CA. Qui canem iecerat, apponebat denarium, ut diximus; qui senionem, nihil quidem auferebat, sed alter ponebat. QU. Quid si plures seniones exissent? CA. Totidem nummos alter addebat. Bene cumulatum acervum semel tollebat Venus. Et illud addas licebit: Cui nec senio obtigerit, nec canis, nihil aliud quam mittendi vicem perdet. QU. Non recuso. CA. Mihi videtur et hoc elegantius, si tertio quisque iactu defungatur qui talos tenet, et mox alteri tradat vices. QU. Placet: sed quota Venus finiet ludum? CA. Tertia, si videtur. Deinceps liberum erit de integro pacisci; siquidem tum raro tum paucis favet Venus. Nunc aggrediamur bonis avibus. QU. Fiat; sed praestat occludere fores, ne nostrae culinae regina vi-

*) Verba sunt ἔργων v. 331 et 332. *Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο, Καὶ θαμὰ τοῦτ᾽ ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.*

deat nos puerorum more ineptientes. CA. Imo seniliter potius. Adeone loquacem habes famulam? QU. Tam futilem, ut, si desint homines, quibus narret quidquid domi geritur, longo sermone gallinis narret ac felibus. CA Heus puer, claude ostium, et obde pessulum, ne quis subitus interveniat spectator, quo liceat ad satietatem usque ludere.

SENATULUS, sive ΓΥΝΑΙΚΟΣΥΝΕΔΡΙΟΝ.

CORNELIA, MARGARETA, PEROTTA, IULIA, CATHARINA.

CO. Quod felix faustumque sit huic ordini totique reipublicae foemineae, et frequentes hodie convenistis et alacres; unde spem optimam concipio, futurum, ut Deus propitius cuique ea suggerat in animum, quae ad communem omnium et dignitatem et utilitatem pertinent. Scitis, opinor, omnes, quantum hinc commodis nostris decesserit, quod, quum viri quotidianis conventibus suum agant negotium, nos colo telaeque assidentes caussam nostram deserimus. Itaque res huc devenit, ut nec inter nos sit ulla reipublicae disciplina, et viri nos pene pro delectamentis habeant, vixque hominis vocabulo dignentur. Quod si, qua coepimus, pergamus, divinate vos ipsae, quo tandem res sit evasura: vereor enim verba sinistri ominis eloqui. Ut dignitatem nostram negligamus, certe incolumitas debet esse curae. At sapientissimus ille rex scriptum reliquit, *ibi demum esse salutem, ubi multa consilia* *). Habent episcopi suas synodos, habent monachorum greges sua conciliabula, habent milites suas stationes, habent fures sua conventicula: denique habet

*) Salomon. Proverb. 12.

et formicarum genus suos congressus. Solae omnium animantium mulieres nunquam coimus. MA. Saepius quam decet. CO. Nondum interloquendi tempus est; sinite me perorare; dabitur singulis dicendi locus. Neque novum est quod facimus; vetus exemplum revocamus; siquidem ante annos mille trecentos, ni fallor, Heliogabalus Caesar laudatissimus — PE. Qui laudatissimus, quem unco tractum in cloacam proiectum esse constat? CO. Rursus interpellor. Si quem hac ratione probamus aut improbamus, malum dicemus Christum, quod in crucem suffixus sit, pium Domitium, quod domi sit mortuus. Atqui nihil obiicitur Heliogabalo atrocius, quam quod sacrum ignem, qui a Vestalibus servabatur, in terram abiecerit: quodque domi in larario Mosen habuerit et Christum, quem illi contumeliae caussa Chrestum vocabant. Is igitur Heliogabalus instituit, ut, quemadmodum Imperator cum suis habebat senatum, in quo de rebus communibus consultaret, ita haberet et mater illius Augusta senatum suum, in quo de foemineae gentis negotiis tractaretur; quem viri vel iocandi vel discernendi gratia Senatulum vocabant. Hoc exemplum tot iam saeculis intermissum res ipsa iam dudum monet nos instaurare. Nec ullam moveat, quod Paulus Apostolus vetat mulierem loqui in coetu, quam ille vocat ecclesiam: de coetu virorum loquitur; hic coetus est muliebris. Alioqui si semper tacendum erat foeminis, in quem usum natura dedit nobis et linguas non minus expeditas quam sunt virorum, et vocem non minus sonoram? quamquam illi sonant raucius, ac propius referunt asinos, quam nos. Verum illud oportet nobis omnibus esse curae, ut ea gravitate tractemus hoc negotium, ne rursus viri Senatulum appellent; aut fortasse probrosius aliquod nomen excogitent, ut solent in nos libenter esse dicaces. Quanquam si li-

ceat illorum comitia veris aestimare, plusquam muliebria videri possint. Videmus, monarchas tot iam annis nihil aliud quam belligerari: inter theologos, sacerdotes, episcopos, et populum nihil convenire: quot homines, tot sententiae; et in his ipsis plusquam muliebris est inconstantia. Nec civitati cum civitate, nec vicino cum vicino concordia est. Si nobis essent traditae rerum habenae; aliquanto, ni fallor, tolerabilius haberent res humanae. Non est fortasse foeminei pudoris, tantis proceribus tribuere stultitiam: ac fas est, opinor, recitare quod scripsit Salomon Proverbiorum capite decimo tertio: Inter superbos semper iurgia sunt: qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. Sed ne vos longiore morer prooemio, uti singula gerantur ordine, decenter et sine tumultu, primo loco tractandum erit, quae debeant interesse concilio, quae submovendae sint. Nam immodica turba tumultus est verius, quam concilium: et paucorum consessus habet quiddam tyrannicum. Huc ego censeo nullam recipiendam virginem, eo quod incident permulta, quae non decet illas audire. IU. At quo signo dignoscas virgines? An pro virginibus habebuntur, quaecunque coronam gestant? CO. Non. At nuptas tantum recipiendas censeo. IU. Et inter nuptas virgines sunt, quae maritos habent eunuchos. CO. Sed tribuatur hoc honoris coniugio, ut nuptae pro mulieribus habeantur. IU. Alioqui si non excludimus nisi virgines, erit immensa turba, nec multum decrescet numero. CO. Excludentur et plusquam ter nuptae. IU. Quam ob rem? CO. Quoniam illis velut emeritis debetur missio. Idem censeo de septuagesimum annum egressis. Statuendum, ne qua nominatim de viro suo loquatur petulantius: in genere fas sit; sed ea moderatione, ne quid nimis. CA. Qui minus hic libere de viris liceat dicere, quum ipsi de

nobis nusquam non loquantur? Meus Titius si quando studet esse conviva festivior, narrat, quid mecum noctu egerit, quid dixerim; neque raro multa solet affingere. co. Si velimus fateri verum, nostra dignitas pendet a viris: eos si traducimus, quid aliud quam nos ipsas dehonestamus? Quanquam autem habemus non paucas iustae querimoniae caussas, tamen expensa rerum omnium summa, nostra potior est quam illorum conditio. Illi dum quaerunt rem, per omnes terras ac maria volitant, non sine capitis discrimine: illi, si bellum incidat, excitantur buccina, ferrei stant in acie, dum nos domi sedemus tutae. Si quid committunt adversus leges, gravius in illos animadvertitur, nostro sexui parcitur. Denique magna ex parte in nobis situm est, ut commodos habeamus maritos. Restat ut de consessus ordine statuatur, ne nobis eveniat, quod frequenter usu venit regum, principum ac pontificum oratoribus, qui in conciliis totos tres menses litigant, antequam possint considere. Itaque censeo, primum esse debere nobilium ordinem; et in his praecedent, quae quatuor habent nobilitatis partes: proximae, quae tres: deinde, quae duas: postremae, quae unam: postremo, quae dimidiatam. Et in singulis ordinibus locus ex antiquitate designabitur. Nothae in suo quoque ordine extremum tenebunt locum. Alter consessus erit plebeiarum. In hoc primas tenebunt, quae copiosiorem sobolem enixae sunt. Inter pares litem dirimet aetas. Tertius erit earum, quae nondum pepererunt. CA. Quo mittis viduas? co. Commode mones. Istis locus dabitur in medio matrum, si modo liberos habent habuerintve. Steriles extremum obtinebunt locum. IU. Quem locum designas sacerdotum ac monachorum uxoribus? co. De his proximo consessu deliberabimus. IU. Quid de his, quae corpore faciunt quaestum? co. Non patiemur,

hunc senatum admixtu talium inquinari. IU. Quid de concubinis? CO. Istarum non simplex est genus: de quibus per otium tractabitur. Adiiciendum est, quomodo fieri debeat Senatusconsultum, punctisne, an calculis, an suffragiis vocalibus, an porrectis digitis, an discessione. CA. In calculis dolus est, quemadmodum et in punctis: si pedibus catur in sententiam, quoniam vestes longas gerimus, nimium movebimus pulveris: optimum igitur, uti voce pronuntiet unaquaeque quod sentit. CO. At difficile est numerare voces. Deinde cavendum ne fiat pro concilio convicium. CA. Nihil fiet absque notariis, ne quid possit excidere. CO. Ita quidem consultum est numero. Sed quibus modis excludes convicium? CA. Ne qua loquatur nisi rogata et suo ordine. Quae secus fecerit, e senatu movebitur. Tum si qua quid effutierit eorum, quae heic aguntur, silentio plectetur triduano. CO. Hactenus de ratione tractandi. Nunc accipite, quibus de rebus consultandum sit. Primam oportet esse curam dignitatis: ea potissimum sita est in cultu. Cuius rei tantus est neglectus, ut hodie vix agnoscas discrimen inter nobilem et plebeiam, inter nuptam et virginem aut viduam, inter matronam et meretricem. Adeo sublatus est pudor, ut quidvis usurpent quaelibet. Videre est plusquam plebeias ac loci plane sordidi vestiri holosericis, undulatis, florulentis, virgatis, byssinis, aureis, argenteis, pellibus zebellinis, Madauricis, quum interim maritus domi consuat calceos. Digitos habent smaragdis et adamantibus onustos; nam uniones nunc vulgo fastidiuntur; ne quid querar de succinis et coralliis et crepidis inauratis. Satis erat tenuibus, in honorem sexus cingulis uti sericis, ac fimbrias vestium serico limbo decorare: nunc geminum est malum, et res familiaris extenuatur, et ordo, qui dignitatis est custos, confunditur. Si pilen-

tis et lecticis eboratis ac bysso tectis vehuntur plebeiae, quid relictum est nobilibus ac potentibus? Et si vix equiti nupta caudam trahit ulnarum quindecim, quid faciet Ducis aut Comitis uxor? Atque haec res hoc est intolerabilior, quod mira temeritate subinde mutamus cultum. Pridem e porrectis a vertice cornibus pendebant linteamina. Hoc ornatu foeminae principes discernebantur a plebeiis. Illae ne quid conveniret, sumpserunt pilea, foris ostentantia pelles albas nigris maculis variegatas. Statim vulgus arripuit. Rursus mutato cultu sumpserunt flammea nigra bysso. Id foeminarum vulgus non solum ausum est imitari, verum etiam addiderunt fimbrias aureas, denique et gemmas. Olim nobilium erat, a fronte atque a temporibus revulsis pilis in verticem capillos cogere. Non diu licuit, mox quaelibet aemulatae sunt. Tandem demiserunt crines in frontem; protinus et hoc imitatae sunt plebeiae. Solae nobiles olim habebant laterones et anteambulones: et ex his unum delicatum, qui surrecturae manum porrigeret, qui laevam incedentis brachio dextro fulciret; nec hoc honoris concedebatur nisi bene nato. Nunc ut passim id faciunt matronae, ita quoslibet ad hoc officii recipiunt, quemadmodum ad gestandam a tergo caudam. Item olim solae nobiles salutabant osculo, nec quemvis ad osculum recipiebant, imo ne dextram quidem porrigebant quibuslibet. Nunc qui corium olent, irruunt ad osculum foeminae, quae scutum habet plenae nobilitatis. Ne in coniugiis quidem habetur ulla dignitatis ratio. Patriciae nubunt plebeiis, plebeiae patriciis: ita nascuntur nobis hybridae. Nec ulla tam obscuro loco nata est, quae metuit adhibere fucos omnes nobilium: quum plebeiis sufficere deberet aut flos recentis cerevisiae, aut succus recens ab arbore detracti corticis, aut si quid aliud parvo parabile:

purpurissam, cerussam, stibium, reliquosque colores elegantiores oportebat claris foeminis relinquere. Iam in conviviis, in publico incessu, quam nullus ordo! Saepe fit ut negotiatoris uxor dedignetur utroque parente nobili cedere. Res igitur ipsa iam dudum hortatur, ut hisce de rebus aliquid certi statuamus. Atque haec inter nos facile poterunt transigi, quoniam nonnisi ad foemineum pertinent genus. Est autem et quod cum viris agamus, qui nos summovent ab omni dignitate, ac tantum non pro lotricibus et cocis habent, ipsi res omnes pro suo gerunt arbitratu. Concedemus igitur illis magistratus publicos, ac bellicae rei curam. Quis hoc ferat, quod in clypeo semper uxoris insignia laevum habent latus, etiamsi tribus partibus superet viri nobilitatem? Deinde par est, ut in elocandis liberis etiam mater habeat ius suffragii. Et fortassis hoc quoque evincemus, ut vicissim geramus officia publica; duntaxat, quae intra moenia et sine armis geri possunt. Haec est summa rerum, de quibus mihi videtur operae pretium consultare. Super his apud se quaeque deliberet, ut de singulis fiant senatusconsulta; et si cui vestrum aliud quippiam in mentem venerit, cras in medium conferat. Conveniemus enim diebus singulis, donec synodum absolverimus. Adhibeantur notariae quatuor, quae notis excipiant, quidquid dicatur. Praeterea quaestoriae duae, quae loquendi potestatem vel faciant vel adimant. Sit hic consessus divinationis loco *).

*) Hoc loco significat *iudicium de rebus futuris, qua ratione instituendae sint.* Nam iudicium super constituendo accusatore vocatur divinatio, quia quodammodo divinare oportet iudicem, quinam accusator idoneus sit. Talis Ciceronis divinatio de accusatore in Verrem constituendo.

DILUCULUM.

NEPHALIUS. PHILYPNUS.

NE. Hodie te conventum volebam, Philypne, sed negabaris esse domi. PH. Non omnino mentiti sunt. tibi quidem non eram, sed mihi tum eram maxime. NE. Quid istuc aenigmatis est? PH. Nosti illud vetus proverbium, Non omnibus dormio. Nec te fugit ille Nasicae iocus, cui quum, Ennium familiarem invisere volenti, ancilla iussu heri negasset esse domi; sensit Nasica, et discessit. Ceterum ubi vicissim Ennius Nasicae domum ingressus rogaret puerum, num esset intus, Nasica de conclavi clamavit, Non, inquiens, sum domi. Quumque Ennius agnita voce dixisset, Impudens, non te loquentem agnosco? Imo tu, inquit Nasica, impudentior, qui mihi ipsi fidem non habeas, quum ego crediderim ancillae tuae. NE. Eras fortassis occupatior. PH. Imo suaviter otiosus. NE. Rursum aenigmate torques. PH. Dicam igitur explanate, nec aliud dicam ficum quam ficum. NE. Dic. PH. Altum dormiebam. NE. Quid ais? Atqui iam praeterierat octava, quum sol hoc mense surgat ante quartam. PH. Per me quidem soli liberum est vel media nocte surgere, modo mihi liceat ad satietatem usque dormire. NE. Verum istuc utrum casu accidit, an consuetudo est? PH. Consuetudo prorsus. NE. Atqui rei non bonae consuetudo pessima est. PH. Imo nullus est somnus suavior, quam post exortum solem. NE. Qua tandem hora soles lectum relinquere? PH. Inter quartam et nonam. NE. Satis amplum spatium: vix tot horis comuntur reginae. Sed unde venisti in istam consuetudinem? PH. Quia solemus convivia, lusus et iocos in multam proferre noctem; id dispendii matutino somno pensamus. NE. Vix unquam vidi hominem te perditius prodigum. PH. Mihi parsimonia videtur magis, quam profusio. Interim nec can-

delas absumo, nec vestes detero. NE. Praepostera sane parsimonia, servare vitrum, ut perdas gemmas. Aliter sapuit ille philosophus *), qui rogatus, quid esset pretiosissimum, respondit, Tempus. Porro quum constet, diluculum esse totius diei partem optimam, tu quod in re pretiosissima pretiosissimum est, gaudes perdere. PH. An hoc perit, quod datur corpusculo? NE. Imo detrahitur corpusculo, quod tum suavissime afficitur, maximeque vegetatur, quum tempestivo moderatoque somno reficitur, et matutina vigilia corroboratur. PH. Sed dulce est dormire. NE. Quid esse potest dulce nihil sentienti? PH. Hoc ipsum dulce est, nihil sentire molestiae. NE. Atqui isto nomine feliciores sunt, qui dormiunt in sepulcris. Nam dormienti nonnunquam insomnia molesta sunt. PH. Aiunt, eo somno maxime saginari corpus. NE. Ista glirium sagina est, non hominum. Recte saginantur animalia quae parantur epulis: homini quorsum attinet accersere obesitatem, nisi ut graviore sarcina onustus incedat? Dic mihi, si famulum haberes, utrum obesum malles, an vegetum et ad omnia munia habilem? PH. Atqui non sum famulus. NE. Mihi sat est, quod ministrum officiis aptum malles, quam bene saginatum. PH. Plane mallem. NE. At Plato dixit, animum hominis hominem esse, corpus nihil aliud esse quam domicilium aut instrumentum. Tu certe fateberis, opinor, animum esse principalem hominis portionem, corpus animi ministrum. PH. Esto, si vis. NE. Quum tibi nolles ministrum abdomine tardum, sed agilem malles et alacrem, cur animo paras ministrum ignavum et obesum? PH. Vincor veris. NE. Iam aliud dispendium accipe: ut animus longe praestat corpori, ita fateris, opes animi longe praecellere bona corporis. PH. Probabile dicis. NE. Sed

*) Quem alii Democritum, alii Theophrastum, alii alium atque alium fuisse volunt.

inter animi bona primas tenet sapientia *). PH. Fateor. NE. Ad hanc parandam nulla diei pars utilior, quam diluculum, quum sol novus exoriens vigorem et alacritatem adfert rebus omnibus, discutitque nebulas e ventriculo exhalari consuetas, quae mentis domicilium solent obnubilare. PH. Non repugno. NE. Nunc mihi supputa, quantum eruditionis tibi parare possis quatuor illis horis, quas somno intempestivo perdis. PH. Profecto multum. NE. Expertus sum, in studiis plus effici una hora matutina, quam tribus pomeridianis; idque nullo corporis detrimento. PH. Audivi. NE. Deinde illud reputa, si singulorum dierum iacturam in summam conferas, quantus sit futurus cumulus. PH. Ingens profecto. NE. Qui gemmas et aurum temere profundit, prodigus habetur, et tutorem accipit; haec bona tanto pretiosiora qui perdit, nonne multo turpius prodigus est? PH. Sic apparet, si rem recta ratione perpendamus. NE. Iam illud expende, quod scripsit Plato, nihil esse pulchrius, nihil amabilius sapientia: quae si corporeis oculis cerni posset, incredibiles sui amores excitaret. PH. Atqui illa cerni non potest. NE. Fateor, corporeis oculis. Verum cernitur oculis animi, quae pars est hominis potior. Et ubi amor est incredibilis, ibi summa voluptas adsit oportet, quoties animus cum tali amica congreditur. PH. Verisimile narras. NE. I nunc, et somnum, mortis imaginem, cum hac voluptate commuta, si videtur. PH. Verum interim pereunt nocturni lusus. NE. Bene pereunt, quae peiora melioribus, inhonesta praeclaris, vilissima pretiosissimis permutantur. Bene perdit plumbum, qui illud vertit in aurum. Noctem natura somno tribuit: sol exoriens quum omne animantium genus, tum praecipue hominem ad vitae munia revocat. Qui dormiunt, inquit Paulus, nocte dormiunt: et qui ebrii

*) Supple *partes*. Primas partes tenere, hoc est praecellere

sunt, nocte ebrii sunt. Proinde quid turpius, quam quum omnia animantia cum sole expergiscantur, quaedam etiam illum nondum apparentem sed adventantem cantu salutent; quum elephantus solem orientem adoret; hominem diu post solis exortum stertere? Quoties aureus ille splendor illustrat cubiculum tuum, nonne videtur exprobrare dormienti, Stulte, quid optimam vitae tuae partem gaudes perdere? Non in hoc luceo, ut abditi dormiatis, sed ut rebus honestissimis invigiletis. Nemo lucernam accendit ut dormiat, sed ut aliquid operis agat: et ad hanc lucernam omnium pulcherrimam nihil aliud quam stertis? PH. Belle declamas. NE. Non belle, sed vere. Age, non dubito quin frequenter audiveris illud Hesiodeum: Sera in fundo parsimonia *). PH. Frequentissime. Nam in dolii medio vinum est optimum. NE. Atqui in vita prima pars, nimirum adolescentia, est optima. PH. Profecto sic est. NE. At diluculum hoc est diei, quod adolescentia vitae. An non igitur stulte faciunt, qui adolescentiam nugis, matutinas horas somno perdunt? PH. Sic apparet. NE. An est ulla possessio, quae cum hominis vita sit conferenda? PH. Ne universa quidem Persarum gaza. NE. An non vehementer odisses hominem, qui tibi vitam posset ac vellet malis artibus ad annos aliquot decurtare? PH. Illi mallem ipse vitam eripere. NE. Verum peiores ac nocentiores arbitror, qui sibi volentes reddunt vitam breviorem. PH. Fateor, si qui tales reperiantur. NE. Reperiantur? imo id faciunt omnes tui similes. PH. Bona verba. NE. Optima. Sic tuo cum animo reputa: nonne videtur rectissime dixisse Plinius **), vitam esse vigiliam, et hoc pluri-

*) *Ἐργ. κ. ἡμ.* v. 338. et 339. (465.) *Ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι, Μεσσόθι φείδεσθαι· δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ.*

**) In praefatione ad Vespasianum: *Homines sumus et occupati officiis: succisivisque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid vestris putetis cessatum horis. Dies vobis*

bus horis hominem vivere, quo maiorem temporis partem impenderit studiis? Somnus enim mors quaedam est. Unde et ab inferis venire fingitur *), et ab Homero mortis germanus dictus est **). Itaque quos somnus occupat, nec inter vivos nec inter mortuos censentur, sed tamen potius inter mortuos. PH. Ita videtur omnino. NE. Nunc mihi rationem subducito, quantam vitae portionem sibi resecent, qui singulis diebus tres aut quatuor horas perdunt somno. PH. Video summam immensam. NE. Nonne pro deo haberes Alcumistam, qui posset decem annos vitae summae adiicere, et provectiorem aetatem ad adolescentiae vigorem revocare? PH. Quidni habeam? NE. Sed hoc tam divinum beneficium ipse tibi praestare potes. PH. Qui sic? NE. Quia mane diei est adolescentia: usque ad meridiem fervet iuventus; mox virilis aetas; cui succedit pro senecta vespera; vesperam excipit occasus, velut diei mors. Magnum autem vectigal parsimonia est, sed nusquam maius quam heic. An non igitur ingens lucrum sibi adiunxit, qui magnam vitae partem eamque optimam perdere desiit? PH. Vera praedicas. NE. Proinde videtur admodum impudens eorum querimonia, qui naturam accusant, quod hominis vitam tam angustis spatiis finierit, quum ipsi ex eo, quod datum est, sibi sponte tantum amputent. Satis longa est cuique vita, si parce dispensetur. Nec mediocris profectus est, si quis suo quaeque tempore gerat. A prandio vix semihomines sumus, quum corpus cibis onustum

impendimus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo praemio contenti, quod dum ista, ut ait M. Varro, musinamur, pluribus horis vivimus. Profecto enim vita vigilia est.

*) Somnum, eiusque regiam elegantissime describit Naso Metamorph. lib. 11. *Est prope Cimmerios longo spelunca recessu etc.*

**) Mortis frater. Homerus Iliad. π, v. 682. loquitur de *ὕπνῳ καὶ θανάτῳ διδυμάοσι,* in Sarpedonis funere.

aggravat mentem; nec tutum est, spiritus ab officina stomachi, concoctionis officium peragentes, ad superiora evocare: a coena multo minus. At matutinis horis homo totus est homo, dum habile est ad omne ministerium corpus, dum alacer viget animus, dum omnia mentis organa tranquilla sunt ac serena, dum aurae divinae, ut ait ille *), particula spirat, ac sapit originem suam, et rapitur ad honesta. PH. Eleganter tu quidem concionaris. NE. Apud Homerum audit Agamemnon, opinor, *Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα* **). Quanto turpius est tantam diei partem somno perdere? PH. Verum, sed *βουληφόρῳ*. Ego non sum dux exercitus. NE. Si quid aliud tibi carius est quam ipse tibi, ne quid te moveat Homeri sententia. Faber aerarius ob vile lucellum surgit ante lucem; et nos amor sapientiae non potest expergefacere, ut saltem solem ad lucrum inaestimabile evocantem audiamus! Medici non fere dant pharmacum nisi diluculo; illi norunt horas aureas, ut subveniant corpori: nos eas non novimus, ut locupletemus ac sanemus animum? Quod si haec leve pondus habent apud te, audi quid apud Salomonem loquatur illa coelestis Sapientia: *Qui mane*, inquit, *vigilaverint ad me, invenient me* ***). Iam in mysticis Psalmis quanta matutini temporis commendatio? Mane Propheta extollit Domini misericordiam, mane exauditur vox eius, mane illius deprecatio praevenit Dominum. Et apud Lucam Evangelistam populus sanitatem ad doctrinam expetens a Domino mane ad illum confluit ****). Quid suspiras, Philypne? PH. Vix lacrymas teneo, quum subit quantam vitae iacturam fecerim. NE. Supervacaneum est ob ea discruciari,

*) Horat. sat. 2. lib. 2.
**) Iliad. β. 61.
***) Prov. 8. v. 17.
****) Luc. 6. ὅτε ἐγένετο ἡμέρα.

quae non revocari, sed tamen posterioribus curis sarciri possunt. Huc igitur incumbe potius, quam ut praeteritorum inani deploratione futuri quoque temporis iacturam facias. PH. Bene mones; sed me iam sui iuris fecit diutina consuetudo. NE. Phy! Clavus clavo pellitur; consuetudo consuetudine vincitur. PH. At durum est ea relinquere, quibus diu assueveris. NE. Initio quidem; sed eam molestiam diversa consuetudo primum lenit, mox vertit in summam voluptatem, ut te brevis molestiae non oporteat poenitere. PH. Vereor, ut succedat. NE. Si septuagenarius esses, non retraherem te a solitis; nunc vix decimum septimum, opinor, annum egressus es. Quid autem est, quod ista aetas non possit vincere, si modo adsit promptus animus? PH. Equidem aggrediar, conaborque, ut ex Philypno fiam Philologus. NE. Id si feceris, mi Philypne, sat scio, post paucos dies et tibi serio gratulaberis et mihi gratias ages, qui monuerim.

ΝΗΦΑΛΙΟΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ.

ALBERTUS, BARTHOLINUS, CAROLUS, DIONYSIUS, AEMILIUS, FRANCISCUS, GYRARDUS, HIERONYMUS, IACOBUS, LAURENTIUS.

AL. Vidistine unquam hoc horto quidquam amoenius? BA. Vix opinor in insulis Fortunatis esse quidquam iucundius. CA. Plane mihi videor videre paradisum, cui custodem cultoremque Deus praefecerat Adam. DI. Heic vel Nestor vel Priamus posset repubescere. FR. Imo vel mortuus reviviscere. GY. Adderem lubens, si quid possem, tuae hyperbolae. HI. Profecto miris modis arrident omnia. IA. Oportet hunc hortum aliqua compotatiuncula dedicare. LA. Recte monet noster Iacobus. AL. Talibus mysteriis iam olim initiatus est hic locus. Verum scito, nihil heic

esse unde vobis merendam exhibeam: nisi placet ἄοινος compotatio; lactucas apponam absque sale, aceto et oleo: vini guttula non est, nisi quod gignit hic puteus. Ne panis quidem adest, aut poculum; et ea est anni pars, quae magis pascit oculos, quam ventrem. BA. Sed habes tabulas lusorias, habes sphaèras; lusu dicabimus hortum, si minus licet convivio. AL. Quoniam tam belli homunculi convenimus, habeo quiddam, quod vel lusum vel convivium possis dicere, mea sententia multo dignius ad hunc hortum initiandum. CA. Quodnam? AL. Suum quisque symbolum conferat; non deerit lautum nec minus suave convivium. AE. Quid adferemus, qui vacui huc venerimus? AL. Vacui, qui tantum opum circumferatis in pectore? FR. Exspectamus quid velis. AL. Proferat in medium quod quisque per hanc hebdomadam legit elegantissimum. GY. Recte mones; nihil vel huiusmodi convivis, vel te convivatore, vel hoc loco dignius. Te huius consilii ducem sequemur omnes. AL. Nihil recuso, si vobis ita videtur. Hodie vehementer delectavit animum meum in homine non Christiano tam Christiana sententia. Phocion enim, quo vix alius apud Athenienses fuit vir sanctior, publicaeque utilitatis studiosior, quum, per invidiam damnatus, esset bibiturus cicutam, rogatus ab amicis, quid vellet etiamnum mandari filiis suis, Ne huius, inquit, iniuriae velint unquam meminisse. BA. Tam insignis patientiae exemplum vix hodie reperias inter Dominicanos et Franciscanos. Itaque simile referam, quando par non possum. Aristides Phocioni simillimus erat, moribus incorruptissimis, adeo ut vulgus illi Iusti tribueret cognomen. Ob huius cognominis invidiam vir optime de republica meritus ostracismo populi iussus est vertere solum. Posteaquam intellexerat, populum non alia re offensum, quam Iusti cognomento, quum alioqui rem sem

per expertus esset sibi salutarem, paruit aequo animo. In exilio rogatus ab amicis, quid precaretur ingratissimae civitati: Nihil aliud, inquit, nisi tantam rerum prosperitatem, ut illis nunquam in mentem veniat Aristides. CA. Mirum si Christianos non pudet sui, ad quamvis levem iniuriam excandescentes, ac vindictam per fas nefasque molientes. Tota Socratis vita nihil aliud mihi videtur, quam temperantiae ac tolerantiae exemplum. Sed ne plane sim asymbolos, unum referam, quod mihi prae ceteris arrisit. Eunti publica via improbus quispiam colaphum impegit. Quum id tacitus ferret Socrates, amici quidam hortati sunt ad ultionem. At ille, Quid percussori faciam? inquit. Voca, inquiunt, in ius. Ridiculum, inquit: si me asinus calcibus percussisset, num vobis auctoribus asinum in ius traham? significans improbum scurram nihilo potiorem asino, et infimi animi esse, non posse ferre contumeliam ab homine vecordi, quam ferret ab animali bruto. DI. Pauciora sunt in Romanis Annalibus exempla moderationis, nec ea perinde insignia; neque enim opinor magnam habere laudem tolerantiae, si quis parcat devictis, et debellet superbos. Non arbitror tamen indignum memoratu quod Cato senior, quum Lentulus quidam in os illi sputum et oris purulentiam iniecisset, nihil aliud responderit quam, Posthac habeo quod illis respondeam, qui negant tibi esse os. Os autem Latinis habere negantur, quos nihil pudet. Itaque iocus est ex ambiguo. AE. Aliis arrident alia: mihi inter Diogenis dicta, praeclara quidem omnia, nihil magis adblanditur, quam quod roganti cuidam, quo pacto maxime posset ulcisci inimicum, Si te ipsum, inquit, quam maxime probum et honestum virum praestiteris. Demiror quis Deus illis tales cogitationes miserit in mentem. Videtur autem et Aristotelis dictum valde consentaneum Paulino do-

gmati; qui rogatus a quodam, quid fructus sua illi philosophia attulisset, Ut mea, inquit, sponte ea faciam, quae plerique legum metu coacti faciunt. Docet enim Paulus, eos, quos afflavit Christiana caritas, non esse legi obnoxios, eo quod plus praestant suapte sponte, quam lex metu poenae possit extorquere. FR. Christus Iudaeis obmurmurantibus, quod cum publicanis et peccatoribus haberet etiam mensae familiaritatem, respondit, non esse opus medico iis qui recte valerent, sed qui minus prospera essent valetudine. Non abhorret hinc, quod apud Plutarchum dixit Phocion; qui quum reprehenderetur, quod homini illaudato improboque patrocinatus esset in iudicio, non minus festiviter quam clementer, Quidni, inquit, quando nemo probus indiget tali patrocinio? GY. Et istud Christianae bonitatis exemplum est, ad exemplum aeterni patris et probis et improbis, quantum licet, benefacere, qui solem suum oriri iubet non solum piis, sed etiam impiis. Verum admirabilius forsitan erit in rege moderationis exemplum. Quum Demochares, Demosthenis nepos, Atheniensium nomine legatione fungeretur apud Philippum Macedonum regem, et impetratis quae volebat a rege dimitteretur, humaniter interrogante, si quid praeterea vellet; Ut te ipsum suspendas, inquit Demochares. Vox impotens odium arguebat; et rex erat et bene meritus, in quem iaciebatur convicium; nec tamen incanduit; tantum ad collegas conversus, Vos, inquit, haec renuntiate populo Atheniensi, quo re cognita iudicet, utrum nostrum existimet praestantiorem, me qui haec patienter audierim, an istum qui haec dixit. Ubi nunc sunt orbis monarchae, qui se diis pares putant, et ob verbum inter pocula dictum atrocia bella concitant? HI. Magnos impetus habet gloriae sitis, multosque transversos agit hic affectus. Ex eorum numero quidam Socratem interrogabat, qua via pos-

set sibi compendio honestissimam comparare famam. Si talem, inquit, praestiteris te ipsum, qualis haberi vis. ΙΑ. Profecto non video quid dici possit vel brevius vel absolutius. Fama non est affectanda, sed ea virtutem ultro comitatur, quemadmodum improbitatem infamia. Vos admiramini viros; mihi puella Lacaena placuit, quae quum auctione venderetur, licitator quidam adiit illam, Quid? inquiens; num proba futura es, si te mercatus fuero? Etiam, inquit illa, si tu non fueris mercatus: indicans, sese non in cuiusquam gratiam probitatem servare, sed suopte ingenio virtutem ipsius gratia sectari, quod virtus ipsa sui pretium est. ΛΑ. Masculam sane vocem edidit puella. Ceterum insigne mihi videtur exemplum adversus fortunam quamlibet blandientem constantiae, quod quum Philippo Macedonum regi tres eximiae felicitates eodem die nuntiarentur, quod in Olympiis vicisset, quod dux exercitus Parmenion proelio superasset Dardanos, quod uxor Olympias ipsi filium esset enixa, sublatis in coelum manibus precatus est, ut Deus tantam prosperitatem pateretur levi quopiam infortunio expiari. ΑΛ. Hodie nulla est tanta prosperitas, cuius invidiam metuat quisquam; sed perinde iactant, si quid successerit, quasi vel mortua vel surda esset Nemesis. Haec merenda si vobis placet, hic hortulus eam vobis, quoties volueritis, exhibebit, quem hoc colloquio non minus iucundo quam frugifero dicastis. ΒΑ. Profecto nec Apitius potuisset discum suaviorem apponere. Quare nos exspectabis frequenter, modo boni consulas, quod nunc attulimus non quae digna erant tuis auribus, sed quae non praemeditatis venerunt in mentem. Meditati lautiora proferemus. ΑΛ. Hoc eritis gratiores.

ARS NOTORIA.

Desiderius, Erasmius.

DE. Quomodo succedunt tua studia, Erasmi? ER. Musis, ut apparet, parum faventibus: sed felicius succederent, si quiddam abs te queam impetrare. DE. Nihil non impetrabis, modo sit in rem tuam; dic tantum quid rei sit. ER. Non dubito, quin nihil sit artium reconditarum quod te fugiat. DE. Utinam vera praedices! ER. Audio artem esse quandam notoriam, quae hoc praestet, ut homo minimo negotio perdiscat omnes disciplinas liberales. DE. Quid audio? Vidisti codicem? ER. Vidi, sed vidi tantum, quod non esset doctoris copia. DE. Quid continebat liber? ER. Varias animantium formas, draconum, leonum, leopardorum, variosque circulos, et in his descriptas voces, partim Graecas, partim Latinas, partim Hebraicas, aliasque barbaricarum linguarum. DE. Intra quot dies pollicebatur titulus disciplinarum cognitionem? ER. Intra quatuordecim. DE. Magnifica sane pollicitatio: sed nostine quenquam per istam artem notoriam evasisse doctum? ER Nequaquam. DE. Neque quisquam alius vidit unquam aut visurus est, nisi posteaquam viderimus aliquem per alcumisticam evasisse divitem. ER. Equidem optarim artem esse veram. DE. Fortasse quod pigeat literas tantis sudoribus emere. ER. Scilicet. DE. Atqui sic visum est superis. Opes istas vulgares, aurum, gemmas, argentum, palatia, regnum, nonnunquam largiuntur ignavis et immerentibus: sed quae verae sunt opes, ac proprie nostrae sunt, voluerunt parari laboribus. Nec oportet nobis videri molestum laborem, quo res tanta paratur, quum cernamus plurimos homines per horrenda discrimina, per non aestimandos sudores, eluctari ad res et temporarias et plane viles, si ad eruditionem conferantur: nec tamen sem-

per assequuntur quod ambiunt. Et habent studiorum labores multum admixtum mellis, si paullulum in ea processeris. Iam in te bona ex parte situm est, ut magnam taediorum partem amputes. ER. Quonam pacto? DE. Primum, ut animum inducas amare studia. Deinde, ut ea mireris. ER. Quibus rationibus hoc fiet? DE. Contemplare, quam multos ditarint, quam multos ad summam dignitatem auctoritatemque provexerint literae: simulque tecum considera, quantum intersit inter hominem et pecudem. ER. Probe mones. DE. Deinde cicures ingenium tuum oportet, ut possit secum consistere, atque his delectari, quae utilitatem adferunt potius quam voluptatem. Nam quae per se sunt honesta, etiamsi initio nonnihil habent molestiae, tamen assuetudine dulcescunt: ita fiet, ut et minus fatiges praeceptorem, et ipse facilius percipias, iuxta dictum Isocraticum *), aureis literis in frontispicio codicis tui pingendum, Ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθής. ER. Satis adest celeritatis in percipiendo, sed mox effluit quod perceptum est. DE. Itaque pertusum mihi narras dolium. ER. Haud multum aberras a scopo. Sed quid remedii? DE. Obturanda est rima, ne perfluat. ER. Quibus rebus? DE. Non musco, neque gypso, sed diligentia. Qui voces ediscit non intellecta sententia, mox obliviscitur; nam verba, ut inquit Homerus, πτερόεντα sunt, facileque avolant, nisi sententiarum pondere librentur. Prima igitur cura sit, ut rem penitus intelligas, dein subinde tecum verses ac repetas: et in hoc cicurandus est, ut dictum est, animus, ut quoties opus est, cogitationi possit insistere. Nam si cui mens est adeo silvestris, ut in hoc cicurari non possit, haudquaquam est idonea literis. ER. Istuc quam sit difficile, plus satis intelligo. DE. Quisquis enim habet animum adeo volubilem, ut nulli cogita-

*) In Orat. ad Demonicum.

tioni possit immorari, nec diu potest audire loquentem, nec infigere memoriae quod didicit. Plumbo potest aliquid imprimi, quod maneat in loco: aquae aut argento vivo, quoniam assidue fluitat, nihil potest imprimi. Quod si possis in hoc ingenium tuum mansuefacere, quum assidue verseris inter eruditos, quorum confabulationes quotidie tam multa proferunt digna cognitu, minimo labore disces quam plurima. ER. Profecto sic est. DE. Nam praeter sermones conviviorum, praeter quotidiana colloquia, statim a prandio audis octo lepidissima dicta, ex probatissimis auctoribus selecta, totidem a coena. Iam mihi supputa, quantam haec summam conficiant in singulos menses et annos. ER. Magnificam, si possim meminisse. DE. Ad haec quum nihil audies nisi bene Latine loquentes, quid obstat, quo minus intra paucos menses ediscas Latine, quum illiterati pueri Gallicam aut Hispanicam linguam discant exiguo temporis spatio? ER. Sequar tuum consilium, experiarque, num possit hoc ingenium Musarum iugo mansuescere. DE. Ego aliam artem notoriam non novi, quam curam, amorem, et assiduitatem.

CONCIO, sive MERDARDUS.

HILARIUS, LEVINUS.

HI. Deum immortalem, cuiusmodi portenta gignit alitque terra! Usque adeo nihil pudere viros Seraphicos *)? Existimant, opinor, sese apud fungos, non apud homines loqui. LE. Quid secum murmurat Hilarius? Componit, opinor, versiculos. HI. Quam libens illi blateroni os impurum obturassem oleto! LE. Compellabo hominem. Quid agis, Hilari, pa-

*) A Seraphinis angelis (quos Pontificii statuunt esse in supremo angelorum choro,) impudentissime se *Seraphicos* appellari volunt monachi, ut a Iesu *Iesuitae*.

rum hilaris? HI. Optime temet offers, Levine, in quem hanc pectoris aegritudinem evomam. LE. In pelvim evomas malim, quam in me. Sed quid est mali! et unde nobis prodis? HI. E concione sacra. LE. Quid homini poetae cum sacris concionibus? HI. A sacris non abhorreo: sed in hanc incidi ita sacram, ut Virgilius auri famem appellavit sacram. At tales rabulae sunt in caussa, ut rarius audiam ecclesiastas. LE. Ubi habita est concio? HI. In summo templo. LE. A prandio? id temporis fere dormitant homines. HI. Utinam illi locutuleio dormissent omnes, vix digno qui concionetur apud anseres. LE. Obstreperum est animal anser. Ferunt tamen, patriarcham Franciscum aliquando concionatum apud sorores aviculas *), a quibus magno silentio sit auditus. Sed age, etiamne sabbato fit concio? HI. Fit in honorem divae Virginis matris. Nam die Dominico Christus praedicatur. Decet autem ut priores teneat mater. LE. Quod erat thema? HI. Enarrabat canticum Virginis. LE. Argumentum vulgatissimum. HI. Nimirum aptissimum ecclesiastae. Nam suspicor illum hoc unum thema didicisse; quemadmodum aiunt inveniri sacerdotes, qui nullam liturgiam callent, nisi pro defunctis unicam. LE. Dicatur igitur ille, concionator de Magnificat, aut, si mavis, Magnificatitius. Sed cuiusmodi tandem avis erat, aut quibus ornata plumis? HI. Vulturi non dissimilis. LE. Qua tandem ex corte? HI. Franciscana. LE. Quid audio? ex tam sancto sodalitio? fortassis ex illorum degenere genere, qui dicuntur Gaudentes, colore fusco, calceis integris, cingulo candente: nec horrent, contremisco referens, nudis digitis contrectare pecuniam. HI. Imo e grege selectissimo istorum, qui gaudent Observantes nominari, colore cinericeo, cingulis canabeis, calceis fenestratis, quique citius occiderent

*) i e. hirundines.

hominem, quam nuda cute pecuniam attingerent. LE. Nil mirum est, in rosariis nasci cynorrhodum. Sed quis talem histrionem induxit in hoc proscenium? HI. Istuc magis etiam diceres, si vidisses personam tragicam. Corpore erat vasto, buccis rubentibus, ventre prominente, lateribus gladiatoriis: dixisses athletam esse: et quantum ego divinare queo, biberat in prandio plus quam unum vini sextarium. LE. Unde tanta vini copia non tractanti pecuniam? HI. Ex aula regis Ferdinandi singulo quoque die dabantur illi sextarii quatuor. LE. O male collocatam benignitatem! Fortassis erat doctus. HI. Praeter effrontem improbitatem et linguam effraenem nihil habebat. LE. Quae res igitur sic imposuit Ferdinando, ut bovem adduceret ad ceroma *)? HI. Ut numero dicam, pietas et regia bonitas. Commendatus erat, ille demittebat caput in dextrum humerum. LE. Sic Christus pendet in cruce. Sed erat concio frequens? HI. Qui potuit esse infrequens Augustae, in templo celeberrimo, et in tot monarcharum conventu, quos Carolus Caesar ex universa Germania **), ex Italia, ex Hispaniis, ex Anglia eo contraxerat? Quin et eruditi complures aderant in ipsa concione, praesertim ex aula regum. LE. Demiror si porcus ille quidquam adferre potuit dignum tali auditorio. HI. At multa se digna protulit. LE. Quae tandem, obsecro? Sed prius te quaeso ut mihi nomen hominis edas. HI. Non expedit. LE. Quam ob rem, Hilari? HI. Non libet talibus gratum facere. LE. Au! gratificatur qui traducit? HI. Illis pro summo beneficio est, quocunque modo innotescere. LE. Saltem mihi nomen edito tacituro. HI.

*) Veluti ad certamen. *Ceroma* vero unguentum est, quo certaturi athletae ungebantur.

**) Dicit Erasmus comitia, quae Augustae celebravit Carolus V, in quibus Lutherani Caesari obtulerunt Confessionem fidei suae, quae inde *Augsburgica* dicta est

Merdardum vocant. LE. Merdardum illum probe novi. Nimirum is ipse est, qui nuper in convivio Erasmum nostrum appellavit diabolum. HI. Rem tenes. Sed quod in convivio dixit, tametsi non omnino dixit impune, qui civiliores erant imputabant temulentiae, et vino censebant inscribendum. LE. Sed quid excusationis attulit obiurgatus? HI. Negavit se dixisse ex animo. LE. Qui potuit ex animo, cui nihil erat mentis aut animi? HI. Sed mihi ac doctis omnibus visum est intolerabile, quod publicitus, quod eo in loco, quod apud tales auditores, denique quod in tam celebri monarcharum conventu, Merdardus suas merdosas purulentias effuderit. LE. Aveo scire, quid dixerit. HI. Multa stolidissime debacchatus est in Erasmum nostrum, quorum haec erat summa. His, inquit, temporibus exstitit quidam novus doctor Erasmus; lapsa est lingua, asinus volebam dicere: simulque populo interpretatus est, quid Germanice sonaret asinus. LE. Rem mire facetam narras. HI. Itane facetam? imo fatuam potius. LE. An non tibi facetum videtur, talem asinum quenquam omnino vocare asinum, nedum Erasmum? Unum illud scio, si Erasmus ipse praesens fuisset, non potuisset a risu temperare. HI. Profecto non minus refert asinum animi stupore, quam colore vestis *). LE. Neque arbitror in tota Arcadia esse ullum asinum usque adeo asinum, quin hic dignior sit, qui foeno pascatur, quam ille. HI. Prorsus inversus est Apuleius: ille sub asinina specie tegebat hominem; hic sub hominis specie tegit asinum. LE. At tales asinos hodie mulso et placentis saginamus; ut mirum non sit, si mordeant quemlibet et calcibus feriant. HI. Is, inquit, doctor asinus audet corrigere Magnificat, quum id canticum sit a Spiritu sancto proditum per os sacratissimae Virginis. LE. Agnosco παροιμίαν ἀδελ-

*) Qui cinericeus fuit. Erat enim Franciscanus.

φικὴν *). HI. Atqui id verbis exaggerabat, quasi summa esset admissa blasphemia. LE. Mihi nunc cor metu palpitat. Quid erat criminis? HI. Aiebat, Erasmum pro eo quod ecclesia canit, *Quia respexit Dominus humilitatem ancillae suae*, vertisse, *Quia respexit vilitatem ancillae suae;* eaque vox odiosius sonat Germanice quam Latine. LE. Quis autem non fateatur esse blasphemiam execrabilem, si quis sacratissimam Christi matrem, etiam angelica dignitate celsiorem, appellet vilem ancillam? HI. Age; quid si quis appellet Apostolos servos inutiles? LE. Pararem blasphemo fasciculos. HI. Quid si quis eximium illum Paulum appellet indignum apostoli nomine? LE. Clamarem, ad ignem. HI. Atqui sic Apostolos suos loqui docuit ille doctor unus irrefutabilis Christus: *Quum omnia feceritis, quae praecepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus.* Et huius praecepti non immemor Paulus de se praedicat, *Minimus sum omnium Apostolorum, atque adeo indignus Apostoli titulo.* LE. Verum ubi de se talia praedicant homines pii, modestia virtus est, qua nulla Deo gratior: si quis alius idem praedicet de illis, praesertim in divorum consortium relatis, gravis sit blasphemia. HI. Pulchre nodum secuisti. Proinde si Erasmus adorandam illam Virginem dixisset vilem ancillam Domini, nemo non fateretur esse dictum impie. Ceterum quoniam ipsa ad istum modum de se loquitur, et in illius cedit gloriam, et nobis salutare modestiae exemplum exhibetur: ut, quoniam, quidquid sumus, munificentia Dei sumus, quo quisque maior est, hoc se gerat submissius. LE. Hactenus quidem inter nos convenit. Verum isti quum corrigere dicunt, sen-

*) Id est: *Proverbium fraterculorum.* Interim ludit in voce ἀδελφικὴν, quae et significat *fraternum*, et intelligi possit quasi *non Delphicum*, hoc est, non ita verum, quemadmodum olim dicta Apollinis Delphici habita sunt, sed vulgatum.

tiunt corrumpere, sive falsare. Illud itaque videndum, an vilitatis verbum Graecae voci, quam Lucas posuit, respondeat. HI. Istam ipsam ob caussam a concione mox ad codicem cucurrimus. LE. Exspecto venatum. HI. Verba quae Lucas afflatu spiritus sanctissimis digitis suis exaravit, sic habent: *ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ.* Ea sic reddidit noster Erasmus: *Quia respexit ad humilitatem ancillae suae.* Tantum addit praepositionem, quam Lucas non omisit: nec eam respuit Romani sermonis elegantia, nec ad sensum est otiosa. Sic enim loquitur Terentius in Phormione: *Respice ad me.* In Annotationibus tamen admonet, Lucam potius dixisse, *Adspice ad me*, quam *Respice ad me.* LE. Interest igitur aliquid inter respicere et adspicere? HI. Non ita multum, sed tamen non nihil. Respicit, qui flexo collo adspicit quae a tergo sunt: Adspicit, qui simpliciter intuetur: velut apud Terentium Phaedria adspicit Thaidem domo prodeuntem: *Totus*, inquiens, *Parmeno, tremo horreoque, postquam adspexi hanc.* At huius frater Chaerea sic loquitur: *Quum huc respicio ad virginem.* Nam ad senem sese flexerat; eo absoluto reflexit corpus ad virginem. Interdum tamen usurpant Respicere, pro eo quod est rationem sive curam habere, sive rei cuiuspiam imminentis, sive praesentis. Ita Satyricus:

Respicere extremae iussit spatia ultima vitae *).

Mors enim velut a tergo imminens sequitur, ad quam reflectimus oculos, quoties eam animo reputamus. Et Terentius: *Respice senectutem tuam.* Proinde qui alibi intentus non habet curam liberorum, dicitur *illos non respicere.* Rursus qui discussis aliis curis, cogitationem huc vertit, eleganter *respicere*

*) Iuvenalis in satyr. 10. de Croeso loquens. Verba sunt: *Quem vox iusti facunda Solonis Respicere ad longae iussit spatia ultima vitae.*

dicitur. At Deus unico intuitu contuetur universa, praesentia, praeterita et futura; et tamen in scriptura nobiscum humano more loquitur. *Aversari* dicitur eos, quos reprobat; *respicere*, quos aliquamdiu veluti neglectos dignatur suo favore. Verum hoc magis expressisset Lucas, si dixisset, ἀπέβλεψεν; nunc legimus ἐπέβλεψεν. Sed utrum legas, minimum refert ad sensum. LE. At videtur otiosa praepositio repetita. HI. Certe sic et Latini loquuntur. *Accessit ad me. Appulit animum ad scribendum.* Heic mihi praepositio non videtur otiosa. Nam respicere potest, qui in tergum flectit oculos casu quopiam, in nullam rem certam intendens intuitum: at quum audis, *Respexit ad me*, exprimitur peculiaris favor volentis huic aut illi succurrere. Item *adspicimus* interdum casu obvia, quorum nobis nulla cura est, imo quae videre nolimus. At quisquis ad aliquem *adspicit*, peculiariter attentus est ad id quod intuetur. Ad haec, multa simul *adspicimus*, sed non ad multa. Spiritus itaque sanctus volens nobis exprimere singularem erga sanctissimam virgunculam favorem, sic per illius os loquutus est: *Quia respexit ad humilitatem ancillae suae.* Avertit oculos ab elatis, suoque iudicio magnis; et obtutum suum flexit ad eam, quae in oculis suis erat infima. Nec enim dubium est, quin multi fuerint docti, potentes, divites, nobiles, qui sperabant, Messiam ex ipsorum stirpe proditurum: sed illos aspernatus Deus, clementissimi favoris oculos flexit ad virginem, fama obscuram, opibus tenuem, fabro nuptam, ne sobole quidem ulla divitem. LE. Nondum audio quidquam de *vilitate*. HI. Ea vox sycophantae fuit, non Erasmi. LE. At in Annotatione forsitan meminit *vilitatis*. HI. Nequaquam. In vocem ταπείνωσιν tantum hoc modestissime notat: *Ut intelligas*, inquit, *parvitatem*, *non animi virtutem*, *sitque sensus: Etsi sim infima ancilla*, *tamen non est*

aversatus me Dominus. LE. Haec si vera sunt ac pietatis plena, quid est quod obrudant onagri? HI. Latinae vocis ignorantia parit hos tumultus *Humilitas* apud veteres emendatius loquentes non declarat virtutem animi, quae pugnat cum arrogantia, diciturque modestia, sed conditionis abiectiorem sortem: quo sensu ignobiles, tenues, idiotas, et contemptos humiles dicimus, quasi humi repentes. Quemadmodum igitur magnatibus loquentes dicimus, *Rogo ut tua celsitudo nobis hac in re faveat:* ita qui de se loquentes sua volunt elevare, dicere solent, *Quaeso ut humilitatem nostram tua humanitate sublevès.* Nam pronominum primogeniorum emphasis interdum habet nescio quid arrogans. Quod genus est illud, *Ego dico, ego perficiam.* Bifariam itaque puella modestissima simul et suam *sortem* extenuavit, et numinis in se munificentiam extulit, non contenta se ipsam *ancillam* dicere, sed addidit, *humilem ancillam,* et infimae sortis. Quemadmodum, iuxta proverbium, servus prae servo est *), ita et inter ancillas alia est alia praestantior, nimirum pro dignitate functionis. Honestior enim comptrix quam lotrix. LE. At miror Merdardum non agnovisse sermonis formam, quum ipse frequenter audierim Franciscanos ita loquentes, *Mea parvitas agit tibi gratias pro lauta refectione.* HI. Quidam non multum aberrarent, si dicerent, mea pravitas. Ceterum quoniam Graeca vox ταπεινοφροσύνη quiddam amplius exprimere videtur, quam Latina, modestia, Christiani maluerunt *humilitatem* dicere quam *modestiam:* hoc est, maluerunt significantius loqui quam elegantius. *Modestus* enim is dicitur, qui modice de se sentit, nihil sibi praeter meritum arrogans. At ταπεινοφροσύνης laus non competit nisi in eum, qui minus sibi

*) i. e. interest inter servum et servum; inter servos etiam dignitatis gradus sunt.

arrogat quam habet. LE. At periculum est, ne dum *modestiam* amplectimur, incidamus in *vanitatem*. HI. Qui sic? LE. Nam si verum dixit Paulus, *Non sum dignus vocari Apostolus;* et si vere se dixit Maria *ancillam humilem*, hoc est, infimae sortis; periclitantur de mendacio, qui utrumque tam magnificis efferunt laudibus. HI. Nihil hic, o bone, periculi: quum nos laudibus vehimus pios aut pias, praedicamus in illis Dei beneficentiam: quum ipsi semet abiiciunt, respiciunt vires ac merita sua, si desit favor numinis. Nec statim mendacium est, si quis sibi non vindicat quae habet: si loquitur ex animo, fortassis error dici potest, mendacium dici non potest. At hunc errorem in nobis amat Deus. LE. At Paulus, qui se negat esse dignum Apostoli titulo, alibi magnifice de se praedicat, commemorans sua facinora: *Plus*, inquit, *omnibus laboravi, et qui videbantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt:* quum sanctissima Virgo tale nihil dixisse legatur. HI. Sed ista facinora Paulus appellat suas infirmitates, quibus illustrata est Dei potentia; eamque commemorationem vocat *insipientiam*, ad quam sit adactus pseudapostolorum improbitate, ob quos fuit illi necesse sibi vendicare auctoritatem apostolicam, non quod ipse delectaretur humana gloria, sed quod expediret evangelio, cuius dispensatio fuerat illi credita. In Virgine matre non fuit eadem ratio: non enim illi commissum erat munus praedicandi evangelii. Tum et sexum, et virginem, denique Iesu matrem decebat summus pudor, summaque modestia. Nunc venio ad huius erroris fontem. Qui Latine nesciunt, putant humilitatem nihil aliud declarare quam insignem modestiam; quum interdum referatur ad locum aut conditionem, non ad animi virtutem; interdum sic referatur ad animum, ut vitium sonet. LE. Etiamne in sacris literis? HI. Maxime. En tibi locum apud Paulum ad Coloss. cap. 2. *Nemo*

vos seducat volens in humilitate et religione Angelorum. Nec heic est ἐν ταπεινώσει, quae vox est in cantico Virginis, sed ἐν ταπεινοφροσύνῃ. Locus habet nonnihil obscuritatis, fateor: sed mihi videtur germanus sensus, quem accuratius docti adferunt, *Ne sitis tam humili tamque abiecto animo, ut, quum semel dedicaveritis vos ipsos Christo salutis unico auctori, patiamini vobis persuaderi, ab Angelis sperandam esse salutem, quos quidam sibi fingunt apparuisse. Sitis excelso animo, ut, etiamsi vere angelus quispiam e coelo veniens praedicet vobis aliud evangelium quam quod Christus tradidit, sit vobis execrabilis, velut angelus impius et Christi adversarius. Multo minus convenit vos esse tam demissis animis, ut istorum fictis apparitionibus patiamini vos abduci a Christo. Ab uno Christo sperare salutem, religio est; ab angelis aut divis idem exspectare, superstitio est.* Paulus igitur vult, humilis abiectique animi esse, ab illo sublimi Christo ad commenticias angelorum apparitiones desciscere: dimissi ingenii est, quorumlibet suasu circumagi. Vides heic ταπεινοφροσύνην in vitium usurpatum esse? LE. Quidni videam? HI. Rursus in eodem capite: *Secundum praecepta et doctrinas hominum, quae sunt rationem quidem habentia sapientiae in superstitione et humilitate.* Hic iterum ταπεινοφροσύνη vitium sonat. LE. Palam est. HI. Atqui 1 Petr. 5. usurpatur pro virtute quae contraria est superbiae, τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε· pro quo nos legimus, *humilitatem insinuate.* Rursum ad Phil. 2. τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· id est: *Per animi modestiam unusquisque alium se praestantiorem existimet.* LE. Docuisti ταπεινοφροσύνην usurpari in utramque partem, quum apud Latinos modestia non usurpetur nisi in laudem. Verum potesne docere ταπείνωσιν accipi pro modestia? HI. Nihil absurdi, si quis ad istum modum

usurpet. Nam et animo tribuere submissionem aut demissionem pro modestia, nihil vetat. Ceterum, an in divinis literis ita positum reperiatur, nescio. LE. Vide num apud divum Iacobum ita sit usurpatum: *Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua.* HI. Isto quidem loco est ἐν ταπεινώσει, non ταπεινοφροσύνῃ. Quod si contendas heic *humilitatem* accipi pro *modestia,* consequens est, ut *exaltationem* accipiamus pro *superbia:* ac protinus gemina existet absurditas. Nam ut *modestus* non est, qui de sua modestia gloriatur ac iactitat sese; ita bis arrogans est, qui de sua superbia gloriatur. LE. Quid igitur sibi vult Apostolus? HI. Commendat aequalitatem inter Christianos. Pauper dicitur *humilis* ob fortunam abiectiorem: dives dicitur *sublimis*, utique iuxta mundum, ob fortunae splendorem. Hic dives se demittit ad sortem pauperum, et pauper erigitur ad aequalitatem divitum. Uterque habet quod glorietur: alter gaudet, suis opibus sublevari pauperum inopiam: alter glorificat Christum, qui eam mentem inspirarit divitibus. LE. Sed interim dives ille modestiae laudem habet. HI. Fortasse; sed non ideo protinus ταπείνωσις significat *modestiam*. Sunt enim qui venantes laudem ab hominibus, multa pauperibus erogant. Quin potius uterque modestus est, si modo adsit sincera pietas: dives, dum non gravatur ob Christum aequari pauperi; pauper, dum ob honorem sibi habitum non insolescit, sed Christo gratias agens in illo gloriatur. Illud extra controversiam est, ταπείνωσιν in divinis libris frequentissime usurpari pro *demissione* sive *deiectione*, quae fit per afflictionem, aut conditionis infirmitatem. Ita Paulus Phil. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostrae*, ταπεινώσεως. Item Psal. 9: *Vide humilitatem de inimicis meis*, ταπείνωσιν. Rursum 118: *Haec me consolata est in humilitate mea*, ἐν ταπεινώσει,

nimirum in afflictione. Huius generis loca sunt complura, quae longum sit heic referre. Quemadmodum igitur μεταφορικῶς ταπεινὸς dici posset ὁ ταπεινόφρων, qui modesto sit animo, minimeque elato; ita nihil prodigii fuerit, si quis ταπείνωσιν dicat ταπεινοφροσύνην. Nos de scripturae usu loquimur. Ceterum qui contendunt in cantico Mariae ταπείνωσιν sonare modestiam animi, quin eadem opera sic interpretantur quod legimus Genes. 29? *Vidit Dominus humilitatem meam*, ταπείνωσιν. Lia non iactat suam modestiam, sed, quod ob deformitatem minus esset cordi marito, humilitatem appellat. Eundem ad modum Deuter. 26: *Et respexit humilitatem, et laborem, atque angustiam.* An non heic ταπείνωσιν appellat *afflictionem?* LE. Unde igitur istis in mentem incidit, ut *humilitatem* in Cantico interpretentur animi modestiam? HI. Nihil aliud video caussae, nisi quod multi theologi neglexerint et linguarum peritiam, et Latini sermonis studium, una cum priscis ecclesiae doctoribus, qui sine hisce praesidiis ad plenum intelligi non queant: praeterea quod difficillimum sit re vellere, si quid penitus insederit animo. Porro videas quosdam tantum scholasticis placitis tribuere, ut malint ad ea detorquere scripturam, quam ad scripturae regulam opiniones humanas corrigere. LE. At istuc absurdius est, quam quod narrant de regula Lesbia *). HI. Beda monachus, non admodum gravis auctor, quoties ab alienis recedit vestigiis, ex occasione dictae humilitatis meminit de superbia. At Theophylactus scriptor Graecus, qui sua fere ex probatissimis Graeciae scriptoribus hausit, negat

*) Erasmus in Chiliadibus suis adagium regulae Lesbiae desumpsit ex Aristotelis Moral. lib. V, cap. 10. ubi loquitur de plumbea regula in Lesbio aedificio adhibita. Hinc Lesbia regula res agi dicitur, quoties praepostere, non ad rationem factum, sed ratio ad factum accommodatur.

heic ταπείνωσιν accipi posse pro virtute. LE. Ad istud probandum quid opus est auctoritate, quum ipse sensus communis respuat eam interpretationem? HI. Recte dixisti. Nam quum modestia sit quodammodo colophon ac tutatrix omnium virtutum; immodestia est, si quis eam de se praedicet. Fatemur quidem, in sanctissima Virgine virtutem hanc fuisse summam et incomparabilem; (Christum semper excipio;) sed hoc ipso ob modestiam laudabilior est, quod eam ipsa non laudat, sed agnoscens suae conditionis humilitatem, mysterii magnitudinem adscribit misericordiae divinae. Maria, inquiunt, per modestiam meruit fieri mater Dei. Donemus, hoc aliqua ex parte verum esse: verum quae tandem modestiae species est, puellam hoc de se praedicare? LE. Quin et ipse cantici tenor declarat, illam de sua indignitate loqui; eoque sic orditur: *Magnificat anima mea Dominum.* At qui dicit, *merui fieri mater Dei per modestiam*, se magnificat, non Dominum. Mox subiicitur: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* *Ecce*, significat rem subitam et inexspectatam. Non exspectat autem summum honorem, qui se nullo honore dignum iudicat. Nec felicitas dicitur, si contingat, quod meritis debebatur. Flaccus enim negat, se hoc nomine felicem appellandum, quod a Maecenate in amicorum numerum adoptatus esset. HI. Quam ob rem? LE. Quia iudicio fuit ascitus, non gratuito favore. Maecenas hoc illi tribuit, quod eius virtutibus deberi iudicarat. HI. Eodem pertinet, quod sequitur: *Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen eius:* Non dixit, *fecit mihi magna, quia me dignam iudicavit*, sed, *quia potens est*, et facit quaecunque vult, et ex indignis facit suo favore dignos; et ideo sanctum nomen eius; *sanctum* dixit gloriosum. Quantum autem nostris meritis arrogamus, tantum detrahimus divini nomi-

nis gloriae. Nam iuxta Paulum illius potentia per nostram imbecillitatem perficitur. Mox in eo versu: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*, non est ταπεινόφρονας, sed ταπεινοὺς, hoc est, contemptos iuxta mundum; ut opponatur potentibus. Hunc versiculum iuxta Propheticae eloquutionis morem declarat sequens, *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* Quos modo dixerat humiles, heic appellat *esurientes*, hoc est, tenues; quos modo potentes, heic divites vocat. Proximo versu fit mentio misericordiae sese per omnes orbis nationes profundentis. In extremo versu praedicat fidem Dei in promissis: *Sicut locutus est*, etc. Toto cantico praedicatur gloria, hoc est, potentia, bonitas, et veritas Dei: nulla est meritorum mentio. LE. Sed ut potentiam ac divitias comitatur superbia, ita paupertas docet modestiam. HI. Non equidem inficior, istuc interdum accidere; sed videas plerumque pauperes arrogantissimos: si negas, obiiciam Merdardos multos. Verum demus esse quod non est perpetuum; non iam agitur qualis fuerit sacratissima Iesu mater, sed qualia de se praedicarit in hoc cantico. LE. Demiror istorum pervicaciam, qui toties moniti, frequenter etiam irrisi, non resipiscant. HI. Quoties moniti sunt, *declamationem* esse ficti thematis tractationem, ad exercendam dictionis facultatem adhiberi solitam? et tamen istis declamatio nihil aliud est, quam sacra concio. Quoties inclamatum est illis, coelibem esse quisquis uxorem non habeat, etiamsi sexcentas alat concubinas? et tamen coelibatus istis nihil aliud est, quam continentia et castitas. Idem usu venit de *humilitate*, aliisque similibus quamplurimis. LE. Unde stupor tam pertinax? HI. De Merdardis respondeo. Non dederunt a puero operam literis; nec est illis praeceptorum aut librorum copia, et si quid istiusmodi facultatis obtigit,

malunt abdomini impendere. Sacrosanctam illam vestem existimant abunde sufficere et ad pietatis et ad eruditionis opinionem. Postremo putant nonnullam esse religionis partem, si cum suo Francisco ne Latine quidem loqui sciant. LE. Profecto plurimos novi, qui ista ex parte belle referant instituti sui principem, qui *caperonem* dixit pro galero, opinor et *vestimentibus* pro vestibus. At Franciscus constanter recusavit presbyteri honorem; quod idem, opinor, fecit Benedictus et Dominicus. Nunc isti cum suis vestimentis non abhorrent a galero Cardinalicio. HI. Quid ais? imo ne a corona quidem triplici, et humiles illi pauperis Francisci filii porrigunt calceos suos summis orbis monarchis osculandos. LE. Iam si fuisset facta vilitatis mentio, quid erat piaculi? HI. Nihil, si vilem intelligas, qui parvo aestimatur apud homines, aut qui sibi videtur contemptibilis. Sed quid opus excusare quod dictum non est? LE. Non puduit Merdardum ad istum mentiri modum? idque in fano tam celebri, in frequentissima monarcharum synodo, coram tot eruditis viris, quorum plerique Erasmicas lucubrationes evolverant? HI. Puduit, ais? Imo sibi visus est scurra rem palmariam ac triumpho dignam facere. Hoc est quartum Merdardorum votum *), longe tribus illis religiosius: Nihil omnino pudere. LE. Istius profecto plerique sunt observantissimi. HI. Nec erat simplex mendacium. Primum Mariae canticum, ut est a Luca scriptum, manet intactum. Quî vero corrigere dicitur, qui nihil mutat? Deinde vox humilitatis immutata non est; nec ulla usquam vilitatis mentio. Postremo non corrigit canticum, qui bona fide reddit quod scripsit Lucas, sed explicat. LE. Video triplex men-

*) Ridet auctor tria Monachorum vota, nempe *perpetuam castitatem*, *caecam obedientiam*, et *voluntariam paupertatem*; ideoque quartum addit *impudentiae* votum.

dacium effronte scurra dignum. HI. Mane: nondum audisti, quod est omnium impudentissimum. LE. Etiamne amplius? HI. Vociferabatur, doctorem illum asinum fuisse principem, auctorem et antesignanum universi tumultus, quo nunc concutitur orbis Christianus. LE. Quid ait? HI. Huic imputandum quod tot sectis discinditur ecclesia, quod sacerdotes spoliantur decimis, quod contemnuntur episcopi, quod sacrosanctae pontificis maiestati passim oppeditur, quod agricolae vetus gigantum exemplum instaurarunt *). LE. Ista publicitus? HI. Magnis clamoribus. LE. Atqui longe secus existimant, qui Erasmi libros attentius introspiciunt. Horum plurimi fatentur, se ex illius lucubrationibus hausisse verae pietatis semina. Totum hoc incendium, per monachos ortum, per eosdem huc usque incanduit, quod non aliter nunc quoque conantur exstinguere, quam si oleum, quod aiunt, addant camino. HI. Vides ὡς κάκιστον θηρίον ἐστὶν ἡ γαστήρ. LE. Rem acu tetigisti. Illi nimirum expedit, in populo Christiano superstitionis esse quam plurimum, pietatis quam minimum. Sed quid concio? ferebatne Cumanum asinum tam insolenter rudentem e suggesto **)? HI. Quidam mirabantur, quid accidisset homini. Qui stomachi erant impatientioris, surgebant, atque e templo abibant, submurmurantes, Venimus huc audituri laudes divae Virginis, et hic temulentus nobis evomit meras sycophantias. In his erant etiam non paucae mulieres. LE. Atqui solet hoc genus mire deditum esse isti sodalitio. HI. Vera praedicas; sed coeperunt et foeminae sapere. Eruditi, quotquot aderant, plerique ringi, nonnulli etiam subsibilare. LE. Non curat

*) Nam eo ferme tempore, circa 1520. rustici in Suevia magnos motus concitarunt.

**) Fabula est de asino fugitivo, qui apud Cumanos gessit se pro leone.

asinus sibila; oportuit talem rabulam putribus ovis aut ruderibus e suggesto deturbare. HI. Non deerant qui hoc illo dignum existimarent; sed cohibebat illos loci reverentia. LE. Sed loci religio non debet his opitulari, qui locum scelere profanarunt: veluti qui in templi septis occidunt hominem, non aequum est ut illic habeant asylum: itidem qui in sacris concionibus et loci religione et populi patientia stolide abutitur, huic non oportet esse praesidio quod ipse sua temeritate profanavit. Laudatus est a priscis ille, qui eum non habuit pro Consule, cui ipse non esset Senator *) : nec par est, ut populus eum habeat pro Ecclesiasta, cui ipse non est concio. HI. Metuunt fulmen episcoporum : *Si quis instigante diabolo*, etc. nosti legem. LE. Sed prius in tales rabulas episcopi debebant vibrare fulmen. HI. Metuunt et illi. LE. Quos? HI. Illos ipsos rabulas. LE. Quam ob rem? HI. Ob hoc ipsum, quod rabulae sunt. LE. Apostoli non metuebant regum et praesidum minas; et isti metuunt unum mendicum? HI. Sed ob istuc ipsum magis formidandi, quod mendici sunt: quod eripiatur non habent, quo laedant habent. Abi tu sodes ad vesparum aut crabronum nidum aliquem, et unamquamlibet ex illis digito continge; ea res si tibi bene successerit, redito ad me, et episcopos ignavos appellato, qui refugiant unum mendicum irritare. Romanum pontificem nonne potentissimi Christianae ditionis monarchae reverentur, fortassis et metuunt? LE. Nec mirum: est enim Christi vicarius. HI. At Alexander sextus **),

*) L. nimirum Crassus, de quo v. Cic. de Or. III. init.

**) Qui fuit natione Hispanus, Theodoricus antea vocatus ex gente Borgia, Calixti III. nepos ex sorore, si non spurius. Pontificatum adeptus est anno 1492. et tandem post gravissima bella in Italia ac in urbe gesta, veneno periit. Nebulonem nosce ex hoc epitaphio, quod in eum conscripsit poeta Pontificius: *Saevi-*

vir nec stultus nec indoctus, fertur ita loqui solitus, *se malle e summis monarchis aliquot offendere, quam unum quemlibet fraterculum ex ordine mendicantium.* LE. Omitte pontifices. Quum istius sceleris rumor ad aures principum, qui tum Augustae erant, dimanasset, non est sumptum de homine supplicium? HI. Indigne tulerunt omnes, sed praecipue Rex Ferdinandus, et huius soror Maria *), foeminarum huius seculi decus, Bernardus Cardinalis Tridentinus, Balthasar Episcopus Constantiensis: obiurgatus est graviter ecclesiastes, sed a nullo acrius quam a Ioanne Fabro, Episcopo Viennensi. LE. Quid obiurgatio? asinus non sentit nisi fustem. HI. Praesertim si in ventrem ingeras. Sed quid illi stolido fecissent principes, longe gravioribus curis occupati? LE. Certe submovissent a concionandi munere, et suam illi benignitatem subtraxissent. HI. At artifex ille pus suum in ipsam concilii dissolutionem distulerat, quum iam alioqui foret abeundum. LE. Isto quidem pacto dicuntur abire cacodaemones, ingenti foetore relicto. HI. Itaque dimissus est a rege Ferdinando, sed bene pastus. Nam obiurgatio ne tantillum quidem detraxit hominis obesitati. LE. Franciscus dicitur concionatus sororibus avibus; iste dignus videtur qui concionetur fratribus asinis ac suibus. Sed quo se contulit? HI. Quo, nisi ad suos gregales? a quibus exceptus est ovatione ob rem strenue feliciterque gestam; et inter pocula pro, Io triumphe; cantatum est, Te Deum laudamus. LE. Dignissimus est iste Merdardus, qui funem in collo gestet potius quam in lumbis. Sed quid imprece-

tiae, insidiae, rabies, furor, ira, libido, Sanguinis et diri spongia, dira sitis, Sextus Alexander iaceo hic. Iam libera gaude Roma: tibi quoniam mors mea vita fuit.

*) Filia Philippi et Ioannae, nupta Ludovico Hungariae regi, cui successit Ferdinandus. Post obitum mariti sui, nomine Caroli V. fratris Provincias Belgicas rexit annos XXIV.

mur isti stolido gregi, qui tales fovet pecudes? HI. Vix invenias, quod illis impreceris malum gravius quam ipsi accersunt sibi. Siquidem his rationibus maxime traducunt sese et in bonorum omnium coniiciunt odium efficacius quam quisquam possit hostis. Sed non est Christianae mentis cuiquam imprecari male; illud potius optandum, ut clementissimus rerum formator et reformator (qui ex Nabuchodonosor homine fecit bovem, et rursus ex bove fecit hominem, quique asinae Balaami dedit hominis linguam) omnes Merdardi similes vertat in melius, detque illis et mentem et linguam viris Evangelicis dignam.

PHILODOXUS.

PHILODOXUS, SYMBULUS.

PH. Felix auspicium interpretor occursum tuum, Symbule. SY. Utinam sit aliquid, Philodoxe, in quo tibi queam esse felix! PH. Quid auspicatius, quam si quis deus occurrat homini? SY. Equidem nihil istoc existimarem auspicatius, etiamsi sexcentae volitent noctuae *). Sed quem mihi narras deum? PH. Te, inquam, Symbule. SY. Mene? PH. Te plane. SY. Ego deos cacantes nunquam feci pili. PH. Si non fallit proverbium, deum esse quisquis iuvat mortalem, tu mihi deus esse potes. SY. De fide proverbii viderint alii; ego certe perquam lubens amico profuero, si queam. PH. Non est quod metuas, Symbule; haud peto mutuum: sacra res est consilium; eo tantum me iuva. SY. Atqui istuc ipsum est petere mutuum, quandoquidem hoc officii genus inter amicos ultro citroque commeare debet, quemadmodum et cetera omnia. Sed quid est rei, in quo meum desideras consilium? PH. Piget obscuritatis; cuperem

*) Quod auspicatissimum erat apud Athenienses.

esse celebris; commonstra viam. SY. En tibi compendiariam. Imitare Herostratum, qui incendit templum Dianae, aut huic simillimum Zoilum, qui laceravit Homerum; aut aliud aliquod facinus memorabile designa, et ἀοίδιμος eris cum Cercopibus *) ac Neronibus. PH. Famam ex scelere parent alii; ego nomen ambio rumoris honesti. SY. Talem igitur te praesta, qualis optas praedicari. PH. At multis egregia virtute praeditis non contigit nominis celebritas. SY. Istuc an verum sit, nescio: attamen si id eveniat, quod ais, ipsa virtus abunde magnum sui praemium est. PH. Vera praedicas, planeque philosophice. Veruntamen, ut sunt res humanae, mihi videtur gloria praecipuum quoddam ornamentum esse virtutis; quae non aliter gaudet agnosci, quam sol amat lucere, vel ob hoc ipsum, ut et prosit quam plurimis, et quam plurimos ad sui pelliciat aemulationem. Postremo non video quam possessionem speciosiorem parentes liberis suis relinquere possint, quam honesti nominis immortalem memoriam. SY. Ut video, gloriam expetis virtute partam. PH. Scilicet. SY. Proinde tibi propone literis omnium celebratos, Aristidem, Phocionem, Socratem, Epaminondam, Scipionem Africanum, Catones, seniorem et Uticensem, M. Brutum, et horum similes, qui belli domique de republica quam optime mereri studuerunt. Heic est enim feracissimus gloriae campus. PH. Verum inter istos celebres, Aristides ostracismo iussus est solum vertere; Phocion et Socrates biberunt cicutam; Epaminondas capitis est postulatus, quemadmodum et Scipio: Cato senior quadragies reus caussam dixit; Uticensis sibi mortem conscivit, itidem Brutus. Ego gloriam optarem nulla invidia contaminatam. SY. At istuc ne Herculi qui-

*) *Cercopes* populi fuere, ut aiunt, sceleratissimi, quos a Iove in simias mutatos refert Ovid. lib. 14. Metamorph.

dem filio concessit Iupiter. Nam post tot monstra virtute domita cum excetra fuit extremum certamen, idque multo omnium pertinacissimum. PH. Ego Herculi suos gloriosos labores nunquam invidebo. Eos demum felices duco, quibus obtigit honestum nomen nulla invidia contaminatum. SY. Vis, ut video, suaviter vivere; eo metuis invidiam: nec id iniuria, *κάκιστον γάρ ἐστι θηρίον.* PH. Sic est. SY. Ergo *λάθε βιώσας.* PH. At istuc est mortuum esse, non vivere. SY. Intelligo quid affectes. In sole clarissimo versari gaudes absque umbra. PH. Istuc quidem fieri non potest. SY. At nihilo magis fieri potest, ut gloriam consequaris nulla contaminatam invidia. Recte facta ultro sequitur gloria, gloriam comitatur invidia. PH. Atqui posse gloriam absque invidia contingere, docet nos senex ille comicus; *ita ut facillime sine invidia laudem invenias, et amicos pares* *). SY. Si ista laude contentus es, quam tulit Pamphilus adolescens obsequiis et morum commoditate, poteris eodem e loco petere rationes assequendi quod expetis, unde decerpsisti sententiam. In omni re memento: Ne quid nimis; sed tamen mediocriter omnia: esto facilis in perferendis aliorum moribus, ad leviora vitia connivens; ne sis praefractus, tuaeque sententiae nimium tenax, sed aliorum studiis temet accommoda: nulli laedas os, sed comem te praebeas omnibus. PH. Adolescentiae favent plerique, nec magni negotii sit tum istam parare laudem: ego magnificum quoddam nominis decus optarim, quod per universum orbem resonet, quodque cum aetate semper fiat illustrius, atque a funere tandem clarius elucescat. SY. Equidem laudo generosam istam indolem tuam, Philodoxe. Ceterum si cupis gloriam virtute partam, praecipua virtus est,

*) Senex Simo, Pamphili pater, in Terentii Andria, act. I, sc. I, v. 38.

negligere gloriam: et summa laus est, non ambire laudem, quae magis sequitur fugientem. Videndum est igitur, ne, quo impensius ista ambis, hoc frustrere magis. PH. Non sum Stoicus ἀπαθής: tangor humanis affectibus. SY. Si te profiteris hominem, nec ea recusas, quae sunt humanae sortis, cur ea venaris, quae nec deo contingunt? Nosti enim Theocriticum illud non minus vere quam scite dictum, *Iovem nec pluvium nec serenum placere omnibus.* PH. Non est fortassis ignis absque fumo; sunt tamen ἄκαπνα. Si non potest obtineri, quin aliqua livoris nubecula obscuretur hominis gloria, arbitror tamen esse rationes, quibus fiat, ut quam minimum invidiae sit admixtum. SY. Eas igitur tibi vis commonstrari? PH. Percupio. SY. Modice virtutem exsere, et minus gravaberis invidia. PH. At gloria nisi sit insignis, non est gloria. SY. Ecce tibi certissimam viam. Designa praeclarum aliquod facinus, et morere, et citra invidiam celebraberis cum Codris, Menoeceis *), Iphigeniis, Curtiis ac Deciis.

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit **).

PH. Equidem, ut ingenue quod res est fatear, cupio liberis ac nepotibus meis honesti nominis haereditatem relinquere: verum huius rei fructum vivus apud vivos aliquamdiu decerpere cupiam. SY. Age, non te suspendam amplius. Certissima ad illustre nomen est via, bene mereri, quum privatim de singulis, tum publicitus de universis. Id partim fit officiis, partim benignitate. Benignitas sic temperanda est, ne cogaris ab aliis rapere quod aliis suppedites. Nam ex huiusmodi largitionibus plus odii nascitur apud probos quam favoris apud improbos. Porro ab improbis laudari, infamia verius est quam gloria. Ad haec

*) *Menoeceus*, Thebanus, Creontis filius, pro salute patriae lubens et ultro se morti obiecit. Cf. Eur. Phoen. 1106.

**) Ovidii versus est, Amor. 1. Eleg. 15.

benignitatis fons largiendo exhauritur. Porro beneficentia, quae constat officiis, fundum non habet: imo quo largius hinc hauritur, hoc scatet uberius. At heic multae res sunt, quae et invidiam mitigant, et famae celebritatem illustrant, quas nemo sibi praestare valet, sed contingunt gratuito favore numinis.

Gratior est pulchro veniens e corpore virtus *).

At formam corporis sibi nemo largitur. Adfert secum dignitatis plurimum generis claritudo. At haec quoque fortunae munus est. Idem sentiendum de divitiis, quae recte factis partae ab avis atque atavis ad nos devenerunt. Ne hoc quidem quisquam sibi praestat. Huius generis sunt et ingenii dexteritas, ac dicendi gratia, lepos et comitas non ascita, sed ingenita. Postremo decorum quoddam arcanum atque etiam felicitas; cuius effectum in multis videmus quotidie, caussam reddere nemo potest. An non frequenter conspicimus eadem geri dicive a diversis, et magnam inire gratiam qui peius gessit dixitve, quum is qui melius rem egerit, pro gratia referat odium? Hoc prisci quidam ad genios referebant. Dicebant enim in ea re quemque fortunatum esse ad quam natus esset; contra parum succedere, quod quis invita Minerva iratoque genio tentaret. PH. Heic igitur nullus est consilio locus? SY. Vix ullus: attamen qui sagaces sunt, deprehendunt in pueris aut adolescentibus notas quasdam, quibus coniecturam facere liceat, ad quae studia, quodve vitae genus, quasve actiones sint idonei. Idem indicat in nobis arcanus quidam animi sensus, quo a quibusdam abhorremus nulla evidente caussa, ad quaedam item miro impetu rapimur. Hinc est quod alius feliciter tractat rem militarem, alius dexter est in negotiis politicis, alium dicas ad studia natum. Quanquam et in his mira

*) Virgil. de Euryalo lib. V. Aeneid.

varietas; nimirum tanta, quanta est functionum diversitas. Alium natura genuit imperio, alium voluit esse fortem militem: cui plurimum indulsit, ei concessit, ut, iuxta Homerum, pariter et bonus sit lancearius, et egregius dux *). Itidem in rebus civilibus, alius valet in consilio, alius in agendis caussis excellit, alius obeundis legationibus et gaudet et feliciter rem gerit. De studiorum varietate quid attinet dicere? Sunt qui sic rapiantur ad institutum monasticum, nec ad quodvis, sed vel ad hoc, vel illud, ut vitam sibi putent acerbam, nisi, quod optant, assequantur. Sunt e diverso qui mirum in modum abhorrent, ut mori ducant potius, quam fieri monachum: nec id odio faciunt, aut certa ratione, sed arcano quodam naturae sensu. PH. Ista quidem in compluribus ita, ut narras, et comperi nonnunquam, et frequenter admiratus sum. SY. In his igitur bonis, quae nobis gratuito largitur naturae benignitas, multo minus orietur invidiae, si fastus absit et ostentatio. Amabilior enim est forma, aut nobilitas, aut opulentia, aut facundia, in his qui se his bonis praecellere quasi nesciunt. Comitas autem et modestia nihil imminuunt haec commoda, sed ut gratiam addunt, ita depellunt invidiam. Haec autem comitas et morum suavitas oportet in omnibus vitae actionibus sit perpetua, nisi prorsus repugnat Minerva. Nam frustra, ut opinor, tentaret Xenocrates **), quod successit Socrati ac Diogeni: frustra moliretur Cato Censorius, quod Laelium fecit gratiosum. Attamen Demea ille Terentianus subito mutatus, satis declaravit quantum ad conciliandam benevolentiam habeat momenti studiis et affectibus omnium obse-

*) Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής, Helenae verba de Agamemnone ad Priamum, in τειχοσκοπίᾳ Il. III, 179.

**) Philosophus, Chalcedonius, qui Platonis auditor fuit, homo tetricus ac severus, et ob id monitus a Platone, ut Gratiis litaret.

cundare. Verum quoties a recto receditur, iam et a vera gloria ad temporarium hominum favorem degeneratur. Ceterum ea demum gloria perpetua est, quae honesti radicibus nititur, a iudicio rationis profecta. Nam affectus temporarios habent impetus; qui simul atque relanguerint, odisse coepimus quod ante vehementer arrisit; ac proinde plausus vertitur in sibilum, laus in vituperium. Ceterum ut ingenium prorsus inverti non potest, ita potest aliqua ex parte corrigi. PH. Exspecto quid dicas. SY. Qui natura blandior est, is cavere potest, ne, dum apud omnes gratiosus esse studet, deflectat ab honesto, neve dum sese quibuslibet accommodat, polypum *) imitatus, sibi parum constet. PH. Tales novi permultos lubricae fidei et erubescendae vanitatis. SY. Rursus qui severiore sunt ingenio, dare operam oportet, ut sic affectent comitatem, ne quod agunt, videatur simulatum; aut subinde ad naturam suam recurrant; pro laude geminum dedecus sibi comparaturi, et quod interdum rigidius agant, et quod sint inconstantes. Tantam enim vim habet constantia, ut qui vitiosam nacti sunt naturam, tamen ob hoc ipsum levius ferantur, quod nusquam sunt sui dissimiles. Fucus autem simulatque suboluit, etiam in benefactis gignit odium: porro quod simulatum est, perpetuo latere non potest; aliquanto erumpat oportet: quod ubi factum fuerit, semel evanescit omnis ille magnificus gloriae fumus, atque etiam in fabulam vertitur. PH. Illud igitur, ut video, mones, a natura minimum, ab honesto minime recedendum esse. SY. Tenes. Ad haec, scis, quidquid subito inclarescit, obnoxium esse invidiae. Inde vox odiosa νεοπλούτων apud Graecos, apud Romanos novorum hominum cognomen, apud utrosque terrae filiorum,

*) Aiunt enim polypum, maxime vero in metu, colorem mutare ad similitudinem loci, cui adhaeret.

et e coelo delapsorum. Ceterum fama quae paulatim nascitur, et augescit, quemadmodum minimum habet invidiae, ita maxime durabilis est; ut indicat hoc ille poëtarum acutissimus Horatius: *Crescit occulto, velut arbor, aevo Fama Marcelli* *). Proinde, si veram, si perpetuam, si livori quam minimum expositam gloriam expetis, ausculta Socrati, qui dixit, quibusdam usu venire, ut dum nimium properant initio, serius perveniant ad finem. PH. Sed hominum vita brevis est. SY. Ergo ad benefacta properandum, non ad gloriam, quae sua sponte consequitur. Non enim id consulis, opinor, quibus rationibus longaevus fieri possis. Nam istuc Parcarum munus est, quae fila ducunt et amputant, quum ipsis est visum. PH. Utinam istuc quoque possis! SY. Nunquam, o Philodoxe, divi tam fuerunt benigni, ut uni darent omnia. Quod annis detrahunt, nominis splendore pensant. Quibusdam, sed paucissimis, tam indulgenter favent, ut vivi, sibique quodammodo superstites, posteritate sua fruantur. Sed rari sunt, *quos aequus amavit Iupiter* **). Hoc fortassis aliqui diis geniti potuere; verum ista felicitas non cadit in hanc consultationem. PH. Saepe mecum admirari soleo seu fortunae seu naturae invidentiam, quae nihil omnino commodi largitur mortalibus quod non aliquo temperet incommodo. SY. Quid igitur superest, amice, nisi ut homines nati, sortem humanam aequo feramus animo? Iam et illud haud mediocriter conducit ad leniendam invidiam, si penitus cures habere perspecta nationum, ordinum, et singulorum hominum ingenia, nimirum ad eorum exemplum, qui bestiis cicurandis alendisque dant operam, siquidem horum praecipuum est studium, animadvertere quibus rebus quodque ani-

*) Horat. Od. 12. lib. 1. ad Augustum.

**) Virgil. Aeneid. lib. 6, 129.

mal vel efferetur vel deliniatur. Non iam loquor tantum de discrimine quod est inter avem et quadrupedem, inter serpentem et piscem, aut quod est inter aquilam et vulturem, inter elephantum et equum, inter delphinum et phocam, inter viperam et aspidem; sed de innumera varietate, quae est in singulis animantium generibus. PH. Exspecto quo sis evasurus. SY. Omnes canes sub una specie continentur: sed haec species quam in innumeras formas distrahitur! ut dicas illos genere distingui, non specie. Iam prorsus in eadem specie quam varii sunt canum mores et ingenia! PH. Immensa varietas. SY. Quod de canibus dictum est, de singulis animantium generibus dictum puta: sed in nullo magis elucet discrimen, quam in equis. PH. Vera praedicas. Sed quorsum haec? SY. Quidquid in animantium generibus, vel in formis, vel in singulis animantibus varietatis est, hoc omne puta esse in homine. Illic reperies lupos varios, canes inenarrabili varietate, elephantos, camelos, asinos, leones, oves, viperas, simios, dracones, aquilas, vultures, hirundines, hirudines; et quid non? PH. Quid tum? SY. Nullum autem est animal tam efferum, quin arte tractatum aliquam de se praebeat utilitatem, aut certe non laedat. PH. Nondum perspicio quid agas. SY. Est nonnihil discriminis inter Hispanum, Italum, Germanum, Gallum et Anglum. PH. Est plane. SY. Adhaec est singulis in unoquoque genere peculiare quoddam ingenium. PH. Fateor. SY. Hanc varietatem si sagaciter habueris animadversam, et singulorum moribus te accommodes, perfacile consequeris, ut aut omnes habeas amicos, aut certe nullos inimicos. PH. Si polypum me fieri iubes, ubi rectum et honestum? SY. Est in rebus communibus aliquod obsequium, quod nullo pacto vitiat honestum; quod genus, apud Italos osculo salutant viri viros: in

Germania si facias idem, absurdum videatur; sed pro osculo dextram porrigunt: rursus in Anglia viri salutant mulieres etiam in templo obvias: idem si fiat in Italia, flagitium habeatur: item in Anglia porrigere poculum tuum intervenienti in convivio, civilitatis est; in Gallia contumeliae est. In his et aliis huiusmodi citra recti iacturam licet omnibus obsecundare. PH. At perdifficile sit omnium gentium mores ac singulorum hominum ingenia nosse. SY. Verum, o Philodoxe, si gloriam insignem quaeris, eamque virtute partam, necesse est ut virtutem quoque praestes non vulgarem. Scis autem virtutem circa difficilia versari, quemadmodum ante Peripateticum illum *) docuit Hesiodus **): proinde si mel cupis, apes feras oportet. PH. Scio, et memini: sed mitigandae invidiae rationem quaerimus. SY. Proin da operam, ut in bello dux esse malis quam miles; et in eo bello, quod gerendum cum invisis hostibus potius, quam cum civibus aut sociis. In republica ea potissimum munia capesse, quae popularia sunt et gratiosa. Velut defendere popularius est, quam accusare; honorare, quam punire. Quod si qua incidunt, sicut incidere necesse est, natura molesta, tamen ea quoque, si vitari non possunt, commoditate sunt lenienda. PH. Quo pacto? SY. Sedes iudex aut arbiter; altera pars nonnihil offendenda est; sed ea rem aequitate geras, ut, si fieri possit, etiam victus gratias agat. PH. Qui sic? SY. Puta. Intenditur actio furti aut sacrilegii: muta si potes, actionis formulam, et fac ut sit actio rei vindicandae. Heic protinus ita reum sublevas, ut nihil tamen decedat actori. Porro actionem omnem sic moderare, ut citra actoris dispendium reo videaris aequus. Postremo damnati poenam nonnihil miti-

*) Aristotelem, Peripateticorum principem.

**) *Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν Ἀθάνατοι* etc

ga. Absit interim aut vultus torvitas, aut verborum acerbitas, aut morositas; quae res faciunt, ut quidam peiorem ferant gratiam pro dato beneficio, quam alii pro negato. Interdum monendus est amicus: sed si nulla spes emendationis, silere praestat. Si res gravior est, et spes est profectus, magni refert qualis sit admonitio. Nam saepenumero fit, ut, qui sinistre aut intempestive admonet, et morbum exasperet et ex amico reddat inimicum. Haec dexteritas magis etiam habet locum, si agas cum principe. Nam horum affectibus nonnunquam incidit ut sit resistendum. Quod si fit comiter ac dextre, paulo post qui obstitere plus ferunt gratiae quam qui obsecundarunt. Quod enim cupiditati placet, temporarium est; quod recta ratione geritur, perpetuo probatur. Longe vero maxima pars invidiae nascitur ex intemperantia linguae. Quantum odii nonnunquam unica vox temere excidens concitat nonnullis! Quam multis dictum aut iocus intempestivus fuit exitio! Laudabis igitur, sed dignos; idque parce: sed vituperabis parcius, si tamen omnino quispiam vituperandus est: proinde vitanda loquacitas. Difficillimum enim sit, simul et multa opportune dicere. PH. Assentior istis omnibus. Sed mihi videtur praecipua ad parandam nominis celebritatem via, scribere libros. SY. Vera praedicas, nisi quod obstat scribentium turba. Ac, si ista placet ratio, cura ut exacte scribas potius, quam multa. Cum primis autem argumentum delige neque protritum, neque cum multis commune; ad haec minime invidiosum: in id, quidquid insigne complurium annorum lectione contractum est, conferas: tractatione vero tale reddas, ut voluptatem habeat cum utilitate coniunctam. PH. Prudenter tu quidem, Symbule; meoque animo feceris satis, si unum illud adieceris, quibus rebus effici possit, ut matu-

rius etiam contingat gloria. Multos enim video, qui vix sub obitum inclarescunt, nonnullos a rogo, quod aiunt, demum innotescere. SY. Heic quod consulam, nihil habeo melius, quam quod tibicen suasit tibicini. Fac ut his te ipsum probes, qui gloria iam vicerunt invidiam; in horum amicitiam temet insinua, quorum honorifica de te praedicatio facile populare studium tibi conciliabit. PH. At si quando exoriatur invidia, quid ostendis remedii? SY. Fac quod solent hi qui picem coquunt; si flamma effulserit, infundunt aquam; ac tum magis efferatur ac stridet incendium, ni id facias constanter ac saepius. PH. Quid istuc aenigmatis est? SY. Invidiam oborientem beneficiis obrue potius, quam vindicta. Nihil egit Hercules resectis Hydrae Lernaeae capitibus; igni Graeco devicit exitiabile monstrum. PH. Sed quem vocas ignem Graecum? SY. Qui ardet etiam in mediis aquis. Eum adhibet, qui lacessitus iniuria malorum, non cessat tamen de omnibus bene mereri. PH. Quid ego audio? beneficentia igitur nunc aqua est, nunc ignis? SY. Quid vetat? quando Christus in allegoriis nunc sol est, nunc ignis, nunc lapis. Dixi sedulo; si quid melius eris nactus, sequitor, meumque repudiato consilium.

OPULENTIA SORDIDA.

IACOBUS, GILBERTUS.

IA. Unde nobis tam exsuccus, quasi cum cicadis interea rore sis pastus? mihi nihil aliud quam syphar *) hominis esse videris. GI. Apud inferos umbrae malva et porro saturantur: at ego decem vixi menses, ubi ne id quidem contigit. IA. Ubinam? te quaeso; num abreptus in navem galeatam? GI. Ne-

*) Idem quod leberis, i. e. serpentis exuvium, quo nihil inanius aut siccius.

quaquam ; sed Synodii *). IA. In urbe tam opulenta bulimia periclitatus es? GI. Maxime. IA. Quid in caussa? An deerat pecunia? GI. Nec pecunia, nec amici. IA. Quid igitur erat mali? GI. Mihi res erat cum hospite Antronio **) IA. Cum illo opulento? GI. Sed sordidissimo. IA. Monstri simile narras. GI. Minime; sed sic fiunt divites qui e summa emergunt inopia. IA. Quid ita libuit tot menses apud talem hospitem commorari? GI. Erat quod alligaret: et sic tunc erat animus. IA. Sed dic, obsecro, quo tandem vivit ille apparatu? GI. Dicam, quando quidem actorum laborum solet esse iucunda commemoratio. IA. Mihi certe futura est. GI. Illud *οὐρανόθεν* accessit incommodi, quum illic agerem; totos tres menses spirabat Boreas, nisi quod illic nescio quo pacto nunquam perseverat ultra diem octavum. IA. Quomodo igitur spirabat totos tres menses? GI. Sub eum diem velut ex constituto mutabat stationem, sed post horas octo migrabat in locum priorem. IA. Ibi tenui corpusculo opus erat foco luculento. GI. Satis erat ignis, si suppetisset lignorum copia. Verum ne quid heic faceret impendii noster Antronius, ex rusculis insularibus ***) evellebat arborum radices ab aliis neglectas, idque fere noctu. Ex his nondum bene siccis struebatur ignis non absque fumo, sed sine flamma: non qui calefaceret; sed qui praestaret, ne vere dici posset ibi nullum esse ignem. Unicus autem ignis durabat totum diem; adeo temperatum erat incendium. IA. Illic hibernare durum erat. GI. Imo multo durius aestivare. IA. Qui sic?

*) Vox ficta; forte designat oppidum Augustam Vindelicorum.

**) Tenendum est, Antronios asinos dictos esse homines deformi praegrandique corpore, ingenio autem stupido bardoque, ab oppido Antron Thessaliae, asinorum magnitudine insigni.

***) Rusculum diminutivum est ruris, ut sit, parvum praedium seu fundus aut ager; insulare r. ager est, quem flumen circumdat, s. insula, quales plerumque arboribus sunt consitae.

GI. Quoniam ea domus tantum habebat pulicum ac cimicum, ut nec interdiu quietum esse, nec noctu somnum capere liceret. IA. Divitias miseras! GI. Praesertim in hoc pecoris genere. IA. Oportet illic ignavas esse foeminas. GI. Latitant, nec inter viros versantur. Ita fit ut illic et foeminae nihil aliud sint quam foeminae, et viris desint ea ministeria quae solent ab eo sexu suppeditari. IA. Sed Antronium interim non pigebat tractationis? GI. Illi in huiusmodi sordibus educato praeter lucrum nihil erat dulce. Ubivis potius habitabat quam domi; nulla in re non negotiabatur. Scis autem eam urbem esse prae ceteris Mercurialem. Pictor ille nobilis *) deplorandum existimavit, si dies abiisset sine linea; Antronius longe magis deplorabat, si dies praeteriisset absque lucro. Quod si quando evenisset, domi quaerebat Mercurium. IA. Quid faciebat? GI. Habebat in aedibus cisternam ex eius civitatis more; illic hauriebat aliquot aquae situlas, et infundebat in vasa vinaria. Heic erat certum lucrum. IA. Fortasse vinum erat aequo vehementius. GI. Imo plus erat quam vappa. Nunquam enim emebat vinum nisi corruptum, quo minoris emeret. Ex eo ne quid periret, subinde faeces annorum decem miscebat, volvens ac revolvens omnia, quo mustum videretur: neque enim ille passus fuisset ullam faecis micam perire. IA. At si qua fides medicis, tale vinum gignit vesicae calculos. GI. Non errant medici: nam in ea domo nullus erat annus tam felix, quin unus atque alter calculo periret; nec horrebat ille funestam domum. IA. Non? GI. Etiam a mortuis colligebat vectigal. Nec aspernabatur quamvis exiguum lucellum. IA. Dicis furtum. GI. Lucrum

*) Apelles ille Cous pictorum celeberrimus, cuius dictum versiculus ille vulgatus continet, *Nulla dies abeat, quin linea ducta super sit.*

vocant negotiatores. IA. Quid interea bibebat Antronius? GI. Idem ferme nectar. IA. Non sensit malum? GI. Durus erat, qui vel foenum esse posset, et talibus, ut dixi, deliciis fuerat a teneris educatus. Hoc lucro nihil existimabat certius. IA. Quid ita? GI. Si supputes uxorem, filios, filiam, generum, operas, et famulas, alebat domi fere corpora triginta tria. Iam quo vinum erat dilutius, hoc et parcius bibebatur, et serius exhauriebatur. Heic mihi subducito, in singulos dies addita aquae situla quam non poenitendam summam conficiat in annum. IA. O sordes! GI. Atqui non minus compendii redibat ex pane. IA. Quo pacto? GI. Emebat triticum vitiatum, quod alius noluisset emere. Hic praesens statim lucrum, quia minoris emebat. Ceterum vitio medicabatur arte. IA. Qua tandem? GI. Est argillae genus frumento non dissimile, quo videmus et equos delectari, dum et parietes arrodunt, et ex lacunis ea argilla turbidis bibunt libentius. Eius terrae tertiam partem admiscebat. IA. Est istuc medicari? GI. Certe tritici vitium minus sentiebatur; an hoc quoque lucrum putas aspernandum? Adde iam aliud stratagema. Domi panem subigebat; nec id crebrius, etiam aestate, quam bis in mense. IA. Istuc est lapides apponere, non panes. GI. Aut si quid lapide durius. Sed huic quoque malo erat paratum remedium. IA. Quodnam? GI. Fragmenta panis immersa cyathis vino macerabant. IA. Similes habebant labra lactucas *). Sed ferebant talem tractationem operae? GI. Primum narrabo primatum eius familiae apparatum, quo facilius divines, quomodo tractentur operae. IA. Audire cupio. GI. De ientando nulla erat illic mentio; prandium fere differebatur in horam a meridie primam. IA. Quam ob rem? GI. Exspectabatur Antronius paterfamilias.

*) H. e. digna dignis eveniebant.

Coenabatur interdum ad horam decimam. IA. At tu solebas esse inediae impatientior. GI. Eoque subinde clamabam ad Antronii generum Orthrogonum, (agebamus enim in eodem conclavi:) Heus Orthrogone, non coenatur hodie apud Synodos? Commode respondit, brevi adfuturum Antronium. Quum nihil viderem apparari, et latraret stomachus, Heus, inquam, Orthrogone, erit hodie pereundum fame? Excusabat horam aut aliud simile. Quum non ferrem stomachi latratum, rursus interpellabam occupatum: Quid futurum est? inquam: eritne moriendum fame? Ubi iam Orthrogonus consumpsisset omnem tergiversationem, abiit ad famulos, iussitque adornari mensam. Tandem quum nec rediret Antronius, nec quidquam appararetur, Orthrogonus victus conviciis meis descendebat ad uxorem et socrum ac liberos, clamitans ut appararent coenam. IA. Nunc saltem exspecto coenam. GI. Ne propera. Prodibat tandem famulus claudus, ei praefectus negotio, non admodum dissimilis Vulcano; insternit mensam linteo. Ea prima coenae spes. Tandem post longam vociferationem afferuntur phialae vitreae, cum aqua sane limpida. IA. Altera coenae spes. GI. Ne propera, inquam. Rursum post atroces clamores adfertur phiala illius nectaris faeculenti plena. IA. O factum bene! GI. Sed sine pane. Nihil adhuc periculi; nemo famelicus bibit lubens tale vinum. Clamatum est iterum usque ad ravim. Tum demum apponitur panis ille, quem vix ursus dentibus frangeret. IA. Certe iam vitae consultum est. GI. Sub multam noctem tandem venit Antronius; hoc fere prooemio inauspicatissimo, ut diceret, sibi dolere stomachum. IA. Quid heic mali auspicii? GI. Quia tunc nihil erat quod ederetur; quid enim exspectes, hospite male affecto? IA. Dolebat re vera? GI. Adeo, ut solus devoraturus fuerit tres capos, si quis

dedisset gratis. IA. Exspecto convivium. GI. Primum ipsi apponebatur patina cum farina fabacea; quod obsonii genus illic vulgo venditur tenuibus. Aiebat se hoc uti remedio adversus omne morbi genus. IA. Quot eratis convivae? GI. Interdum octo aut novem; inter quos erat Verpius ille doctus, quem arbitror tibi non ignotum, et filius familias natu maior. IA. Quid illis apponebatur? GI. An non satis est frugi hominibus quod Melchisedec obtulit Abrahae quinque regum victori? IA. Nihil igitur obsonii? GI. Erat nonnihil. IA. Quodnam? GI. Memini nos fuisse in mensa convivas numero novem; quum in patina non numerarem nisi septem foliola lactucae aceto innatantia, sed absque oleo. IA. Solus igitur ille devorabat suas fabas? GI. Vix semiobolo emerat: nec tamen vetabat, si quis proxime assidens vellet gustare; sed incivile videbatur, languido suum eripere cibum. IA. Secabantur folia, quemadmodum de cumino meminit proverbium *)? GI. Non; sed lactucis a primoribus absumptis, reliqui panem immergebant aceto. IA. Quid autem post septem folia? GI. Quid, nisi caseus, conviviorum clausula? IA. Hiccine erat apparatus perpetuus? GI. Propemodum; nisi quod interdum, si eo die Mercurium fuisset expertus propitium, erat paulo profusior. IA. Quid tum? GI. Iubebat emi tres uvas recentes uno aereo nummulo. Ea res exhilarabat totam familiam. IA. Quidni? GI. Id eo duntaxat tempore, quo summa est uvarum ibi vilitas. IA. Proin extra autumnum nihil profundebat **)? GI. Profundebat. Sunt illic naviculatores, qui concharum minutum genus hauriunt, potissimum e latrinis: hi

*) Qui ob parsimoniam male audit, olim dicebatur κυμινοπρίστης, *cumini sector*, quasi qui cuminum, exiguum semen, vellet dividere.

**) Profusius, vel largius impendebat.

clamore certo significant quid habeant venale; ab his interdum iubebat emi dimidio nummuli, quem illi bagathinum *) appellant. Tum vero dixisses, in ea familia esse nuptias; nam igni erat opus, licet celerrime percoquantur. Atque haec quidem post caseum, loco bellariorum. IA. Bella mehercule bellaria! Sed nihil unquam apponebatur carnium aut piscium? GI. Tandem victus meis clamoribus coepit esse splendidior. Quoties autem videri volebat Lucullus, hi ferme erant missus. IA. Istuc vero lubens audiero. GI. Primo loco dabatur iusculum, quod illi, nescio quam ob caussam, appellant ministram. IA. Lautum opinor. GI. His conditum aromatibus: Admovetur igni cacabus aqua plenus; in eam coniiciuntur aliquot fragmenta casei bubalini, qui iam olim in saxum induruit; nam ad defringendum aliquid bona securi opus est. Quum ea fragmenta tepore aquae solvi coeperint, inficiunt eam ne possit mera dici aqua; hoc iusculo praeparant stomachum. IA. Suibus dignum. GI. Dein apponitur paululum carnium de ventre veteris vaccae, sed elixum ante dies quindecim. IA. Foetet igitur. GI. Maxime; sed adhibetur remedium. IA. Quodnam? GI. Dicam, sed vereor ne imitaturo. IA. Scilicet. GI. Miscent ovum aquae calefactae; eo iure perfundunt carnem; ita magis falluntur oculi quam nares; nam foetor erumpit per omnia. Si dies requirit esum piscium, interdum apponuntur auratae tres, nec hae magnae, quum convivae sint septem aut octo. IA. Praeterea nihil? GI. Nihil nisi caseus ille saxeus. IA. Novum mihi narras Lucullum. Sed qui potuit tam exilis apparatus tot sufficere convivis, praesertim nullo refectis ientaculo? GI. Imo ne sis insciens, ex eius convivii reliquiis alebantur socrus, nurus, filius natu minor, famula, et aliquot parvuli.

*) Forte *ein Batzen*, qui fere aequat grossum seu 4 cruceros.

IA. Tu quidem admirationem meam auxisti, non ademisti. GI. Istuc tibi vix possum describere, nisi prius ordinem convivii depinxero. IA. Pinge igitur. GI. Antronius obtinebat primum locum, nisi quod ego illi sedebam dexter, velut extraordinarius: e regione Antronii Orthrogonus: Orthrogono assidebat Verpius, Verpio Strategus natione Graecus: Antronio sinister assidebat filius natu maior. Si quis accessisset conviva, ei locus dabatur pro dignitate. Primum de iure minimum erat vel periculi vel discriminis, nisi quod in procerum discis natabant fragmenta bubalini casei. Ceterum ex phialis vini aquaeque ferme quatuor vallum quoddam fiebat, ut nemo posset attingere quod erat appositum, praeter tres, ante quos stabat patina, nisi quis sustinuisset esse impudentissimus, et transilire septa. Nec tamen ea patina diu manebat, sed mox tollebatur, ut aliquid superesset familiae. IA. Quid igitur edebant reliqui? GI. Suo more deliciabantur. IA. Qui? GI. Panem illum argillaceum macerabant vino faecis vetustissimae. IA. Tale convivium oportuit esse perbreve. GI. Frequenter hora prolixius. IA. Qui potuit? GI. Sublatis, ut dixi, mox, quae non carebant periculo, ponebatur caseus, unde nullum erat periculum ne quisquam ullo cultello escario quidquam abraderet. Manebat illa praeclara faex, et suus cuiusque panis. Atque inter haec bellaria tuto miscebantur fabulae. Interim prandebat foeminarum senatus. IA. Quid interim operae? GI. Nihil habebant nobiscum commune; suis horis sibi prandebant ac coenabant. Sed hi cibo capiendo vix semihoram impendebant toto die. IA. Verum apparatus cuiusmodi? GI. Istuc tuum est divinare. IA. At Germanis vix sufficit hora in ientaculum, tantundem in merendam, sesquihora in prandium, duae horae in coenam: ac nisi affatim expleantur eleganti

vino, bonis carnibus ac piscibus, deserunt patronum, et fugiunt in bellum. GI. Suus cuique genti mos est. Itali minimum impendunt gulae; pecuniam malunt quam voluptatem; et sobrii sunt natura quoque, non solum instituto. IA. Nunc profecto non miror te nobis redisse tam exilem; sed omnino vivum redisse demiror, praesertim quum antea capis, perdicibus, turturibus et phasianis assuevisses. GI. Plane perieram, nisi repertum fuisset remedium. IA. Male res agitur, ubi tot remediis est opus. GI. Effeceram ut mihi languescenti in singula convivia daretur quarta pars pulli elixi. IA. Nunc incipies vivere. GI. Non admodum. Emebatur pullus exiguus, ne multum impenderetur, cuiusmodi sex non sufficerent uni boni stomachi Polono in ientaculum. Nec empto dabant cibum, ne quid esset impendii: itaque macie enecti ac semivivi coquebatur ala aut poples; iecur dabatur Orthrogoni filio infanti. Ius autem semel atque iterum ebibebant mulieres, subinde nova infusa aqua. Itaque poples ad me veniebat pumice siccior et quovis putri ligno insipidior. Ius nihil erat nisi mera aqua. IA. Et tamen audio illic avium genus et copiosissimum esse et elegans et vile. GI. Est prorsus; sed illis carior est pecunia. IA. Satis dedisti poenarum, etiamsi Romanum pontificem occidisses, aut si minxisses ad sepulchrum divi Petri. GI. Sed audi reliquum fabulae. Scis esse in quaque hebdomade quinque dies, quibus vescimur carnibus. IA. Nimium. GI. Duos itaque pullos dumtaxat emebant. Die Iovis se fingebant oblitas emere, ne vel totum pullum eo die apponerent, vel aliquid superesset. IA. Nae iste Antronius superat etiam Euclionem Plautinum *). Sed piscariis diebus quo remedio consulebas vitae? GI. Amico cuidam

*) Senem sordidissimum, eleganter depictum in Aulularia, quam imitatus Molierius in Avaro.

dederam negotium, ut mihi meo aere in singulos dies emeret ova tria, duo in prandium, unum in coenam. Sed hic quoque foeminae pro recentibus care emptis supponebant semiputria; ut mecum praeclare crederem actum, si ex tribus unum esset quod edi posset. Tandem et utrem vini purioris mea pecunia emeram: ceterum mulieres effracta sera intra paucos dies exsorbuerunt, non admodum irato Antronio. IA. Itane nullus erat illic, quem tui misereseeret? GI. Misereseeret? imo videbar illis gluto quispiam et helluo, qui tantum ciborum unus devorarem. Itaque subinde me admonebat Orthrogonus, haberem eius regionis rationem, meaeque consulerem incolumitati: et aliquot nostrates commemorabat, quibus illic edacitas conciliasset aut mortem aut morbum gravissimum. Quum is me videret deliciis quibusdam, quas illic ex nucleis pineis, aut peponum, melonumque venditant pharmacopolae, fulcire corpusculum, et assiduis laboribus et inedia et iam etiam morbo fractum, subornat medicum mihi amicum et familiarem, ut persuadeat victus moderationem. Egit hoc mecum diligenter. Moxque sensi subornatum, nec respondi tamen. Quum idem accuratius mecum ageret, nec admonendi faceret finem; Dic, inquam, mihi, vir egregie, serio isthaec loqueris, an ioco? Serio, inquit. Quid igitur suades ut faciam? A coenis in totum abstine; et vino adde, ut minimum, aquae dimidium. Risi praeclarum consilium. Si me cupis exstinctum, huic corpusculo et raro et exili et spiritibus subtilissimis, vel semel a coena abstinere mors esset: id toties ipsa re compertum habeo, ut non libeat iterum experiri. Quid autem futurum censes, si sic pransus a coena temperem? Et tali vino iubes addi aquam? quasi non praestaret puram aquam bibere, quam faeculentam. Nec dubito, quin haec te loqui iusserit

Orthrogonus. Subrisit medicus, ac mitigavit consilium. Non haec loquor, inquit, Gilberte doctissime, quod in totum arceam te a coenis; licebit gustare ovum, et semel bibere: sic enim ipse vivo. In coenam coquitur ovum: inde capio vitelli dimidium, reliquum do filio; mox hausto semicyatho vini, studeo in multam noctem. IA. Num isthaec vera praedicabat medicus? GI. Verissima. Nam ipse forte per viam ambulans redibam a sacro, et comes admonuerat illic habitare medicum; libuit videre regnum illius. Erat autem dies dominicus. Pulsavi fores: apertae sunt; ascendi; offendo medicum cum filio et eodem famulo prandentem. Apparatus erat duo ova, praeterea nihil. IA. Oportuit esse exsangues homines. GI. Imo ambo erant pulchre habito corpore, colore vivido ac rubido, oculis laetis. IA. Vix credibile est. GI. At ego compertissima narro. Nec ille solus ad istum vivit modum, sed complures alii, et imaginibus clari et re lauta. Polyphagia et polyposia, crede mihi, consuetudinis res est, non naturae. Si quis paulatim assuescat, tandem eo proficiet, ut idem faciat quod Milo, qui bovem eodem die totum absumpsit. IA. Deum immortalem, si tam parvo victu licet tueri valetudinem, quantum impendiorum perit Germanis, Anglis, Danis et Polonis? GI. Plurimum haud dubie, et quidem non sine gravi tum valetudinis tum ingenii detrimento. IA. Sed quid obstabat, quo minus tibi sufficeret ille victus? GI. Quia diversis assueveram; et serum iam erat mutare consuetudinem: quanquam me non tam offendebat ciborum exiguitas, quam corruptio. Duo ova poterant sufficere, si fuissent recens nata: vini cyathus erat satis, nisi pro vino daretur faex vapida: dimidium panis aluisset, nisi pro pane daretur argilla. IA. Adeone sordidum esse Antronium in tantis opibus? GI. Arbitror censum illius non fuisse

infra octoginta ducatorum millia *). Nec ullus erat annus, quo non accederet lucrum mille ducatorum, ut dicam parcissime. IA. Sed iuvenes illi quibus haec parabantur, num eadem utebantur parsimonia? GI. Utebantur, sed domi duntaxat; foris liguriebant, scortabantur, ludebant aleam: quumque pater in gratiam honestissimorum convivarum gravaretur teruncium impendere, iuvenes interdum una nocte sexaginta ducatos perdebant alea. IA. Sic perire solent quae sordibus corraduntur. Verum e tantis periculis incolumis, quo nunc te confers? GI. Ad vetustissimum Gallorum contubernium, sarturus quod illic dispendii factum est.

EXEQUIAE SERAPHICAE.

THEOTIMUS, PHILECOUS.

PH. Unde nobis Theotimus, nova religionis facie? TH. Qui sic? PH. Quia severa frons, oculi in terram defixi, caput in laevum humerum nonnihil inflexum, sphaerulae precatoriae in manibus. TH. Si nosse cupis, amice, quae ad te nihil attinent, e spectaculo venio. PH. An spectasti funambulum, aut praestigiarum artificem, aut aliud huic simile? TH. Fortasse non ita huic dissimile. PH. Equidem nunquam antehac vidi quenquam istiusmodi vultu redeuntem e spectaculo. TH. Sed eiusmodi fuit spectaculi genus, ut si tu interfuisses, fortassis me incederes aliquanto tristior. PH. Quin tu ergo memoras, quid te tam fecerit religiosum? TH. Redeo ab exsequiis Seraphicis. PH. Quid ego audio? Itane moriuntur et angeli? TH. Non; sed horum sodales. Ceterum, ne te diutius suspensum habeam, nosti, opinor, heic apud

*) IntelligeItalorum, qui fere aequant nostros thaleros cum octo grossis.

Pelusios *) Eusebium, hominem clarum et eruditum. PH. Illumne ex principe privatum, e privato exsulem, ex exsule tantum non mendicum, paene addideram sycophantam? TH. Recte divinasti quem dicam. PH. Sed quid illi accidit? TH. Hodie sepultus est: a pompa funebri redeo. PH. Admodum tristem fuisse oportet, quae te nobis tam tristem remisit. TH. Vereor ut sine lacrymis queam tibi quod vidi describere. PH. At ego vereor ut sine risu possim audire. Sed narra obsecro. TH. Scis Eusebium iam pridem fuisse misera valetudine. PH. Scio ante annos aliquot evirato corpusculo. TH. In huiusmodi morbis qui lente conficiunt hominem, medici certis praesagiis solent mortis diem praedicere. PH. Maxime. TH. Hi monuerunt hominem, quidquid medicorum ars praestare posset, id omne summa cura praestitum esse. Deum quidem potentiorem omni medicorum ope; sed quod humana coniectura deprehendi quiret, non superesse triduum vitae. PH. Quid tum postea? TH. Ibi continuo praeclarus Eusebius defecto corpusculo totum sanctissimi Francisci amictum induit, raditur, accipit cucullam cinericiam, vestem eiusdem coloris, funem nodosum, fenestratos calceos. PH. Moriturus? TH. Sic est. Quin et profitetur voce iam moribunda, se Christo militaturum iuxta Francisci regulam, si, quod medici desperabant, daret Deus. Ad hanc professionem adhibiti sunt testes, viri sanctimonia celebres. In ea veste moritur vir egregius ad tempus a medicis praedictum. Veniunt ex eo sodalitio complures, qui funebrem pompam celebrent. PH. Utinam adfuissem isti spectaculo! TH. Illacrymasses, si spectasses qua caritate Seraphici sodales cadaver abluerint, amictum illum sacrosanctum adaptarint, manus in crucis imaginem composuerint, pedes nudarint, et nudatos exosculati sint, faciem unguento

*) Nomen fictum.

etiam exhilararint, iuxta praeceptum evangelicum *). PH. Prodigiosa humilitas, Seraphicos viros agere pollinctores ac vespillones. TH. Post haec feretro composuerunt: et iuxta Pauli doctrinam, *Alter alterius onera portate*, propriis humeris fratres fratrem baiularunt per viam publicam ad monasterium. Ibi solemnibus naeniis sepelierunt. Quum venerabilis illa pompa per viam incederet, vidi complures invitis oculis effundere lacrymas, quum talem virum, quem prius viderant purpura byssoque vestitum, nunc conspicerent in amictu Franciscano, fune canabeo cinctum, tam religiosa specie toto corpore compositum. Nam et mortui caput erat deflexum in humerum, et manus, ut dixi, decussatim compositae. Cetera item omnia mirificam quandam religionem prae se ferebant. Quin ipsa turba Seraphica cervicibus inflexis, oculis in terram defixis, et naeniis adeo lugubribus, ut arbitrer ipsos manes non canere lugubrius, multis excutiebat lacrymas et singultus. PH. Sed habebatne quinque Francisci vulnera **)? TH. Id non ausim affirmare certo. Apparebant in manibus ac pedibus vestigia quaedam sublivida; ac vestis in sinistro latere fenestellam habebat ***). Verum non ausus sum oculos acrius intendere, quod affirment in huiusmodi rebus curiositatem multis fuisse exitio. PH. Sed nullosne illic sensisti ridentes? TH. Sensi: verum eos suspicor haereticos esse, quorum hodie plenus est mundus. PH. Ut simpliciter tecum fabu-

*) Ironice Scripturae locum accommodat auctor monachorum insaniae: nam longe alius sensus est verborum Christi Matth. 6, 17. *Σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι*, h. e. nihil recede a quotidiano ornatu.

**) Mentiuntur Papicolae, Christum Francisco isti Assisiensi, biennium ante mortem, postquam XL. dies in Alverniae monte ieiunasset, quinque vulnera impressisse.

***) Id est, foramen, per quod scilicet, ad imitationem Christi, latus esset transfixum.

ler, mi Theotime, vix ipse valuissem a risu temperare, si isti spectaculo adfuissem. TH. Faxit Deus, ne tu sis istius fermenti contagio corruptus. PH. Nihil hinc periculi est, optime Theotime; ego a puero religiose beatum Franciscum, iuxta mundum nec doctum nec sapientem, sed profunda mundanorum affectuum mortificatione Deo carissimum, semper animo sum veneratus; cumque hoc omnes, qui illius ingressi vestigiis, ex animo student mundo mortui Christo vivere. Nam vestem nihil moror: sed lubens ex te didicero, quid vestis conferat mortuo. TH. Margaritas non esse porcis obiiciendas, nec sanctum dandum canibus, scis ab ipso Domino praeceptum esse *). Proinde, si ridendi caussa percunctaris, nihil ex me audies: sin simplici discendi studio, libens impartiam, quod ab illis didici. PH. Profiteor discipulum et attentum et docilem et benevolum. TH. Principio scis quosdam usque adeo ambitiosos, ut non sat habeant, superbe et insolenter vixisse, nisi et ambitiose sepeliantur mortui. Non sentiunt exanimes, sed tamen viventes imaginatione quadam futurae pompae voluptatem aliquam ac fructum praecipiunt. Hoc quidquid est, affectus abdicare, non negabis, opinor, aliquam pietatis partem. PH. Fateor, si fastus exsequiarum non valeat alia ratione devitari. Sed mihi videtur modestius, si princeps exanimis involvatur linteo vili, ac per plebeios vespillones in vulgari coemeterio inter plebeia cadavera sepeliatur. Nam qui sic efferuntur, quemadmodum elatus est Eusebius, mutasse fastum videntur verius, quam vitasse. TH. Deo gratum est, quidquid bono fit animo. Illius autem est iudicare cor hominis. Verum quod dixi leve est; sunt alia graviora. PH. Quae? TH. Profitentur ante mortem Francisci regulam. PH. Videlicet ut eam servent in campis

*) Matth. 7, 6.

Elysiis. TH. Non; sed heic, si revalescant. Et fit aliquoties ut medicorum sententiis damnati, simul ut sacrosanctam vestem induerint, ope Dei reviviscant. PH. Idem saepenumero usu venit in his, qui vestem eam non induunt. TH. Oportet simpliciter ambulare in via fidei. Si nihil esset eximii fructus in hac re, non ambirent, praesertim apud Italos, genere et literis nobiles plurimi, ut in amictu sacrosancto sepeliantur. Ac ne repudies ignotorum hominum exempla; sic sepultus est ille, cui tu merito plurimum tribuis, Rudolphus Agricola *): sic nuper Christophorus Longolius **). PH. Mea nihil refert quid delirent homines quum agunt animam; ex te doceri cupio, quid magni boni conferat, hominem metu mortis attonitum, ac certae vitae desperatione perturbatum, profiteri, aut vestiri. Quid quod vota sunt irrita, nisi fiant animo sano sobrioque, matura deliberatione, sublato metu, dolo, aut vi? Ut horum nihil sit, professio talis non obligat, nisi post annum probationis, quo gestare iubentur tunicam cum caperone ***); sic enim loquitur vir ille Seraphicus. Itaque si reviviscant, duplici nomine non tenentur; neque enim votum est, quod ab attonito fit metu mortis ac spe vitae; neque professio obligat ante caperonem gestatum. TH. Utcunque habet obligatio, illi certe putant se obligari, et illa totius voluntatis addictio non potest Deo non esse gratissima; siquidem hoc est in caussa ut bona opera monachorum, etiamsi demus

*) Vir tempore quo vixit doctissimus, natus Paffloni apud Groningam 1442, Heidelbergae obiit 1485, ubi professor fuit. Eius maxime suasu sub Philippo electore Palatino amplificata est bibliotheca Heidelbergensis. Opera ei. Colon. 1539 prodierunt.

**) C. Longolius, scriptis suis ad imitationem Ciceronis clarus, unde a nonnullis *simius Ciceronianus* appellatus, contra Lutherum scripsit. Obiit Patavii. Cf. Batesii Vitae select. virorum. Lond. 1681.

***) Pro *cum cucullo*.

cetera paria, gratiora sint Deo quam aliorum, quod ex optima radice proficiscantur. PH. Non excutiam heic quanti momenti sit, hominem totum se Deo addicere, quum iam sui iuris non est: ego arbitror unumquemque Christianum se totum addicere Deo in baptismo, quum renunciat omnibus pompis et voluptatibus Satanae, datque nomen imperatori Christo, posthac illi per omnem vitam militaturus. Et Paulus agens de his qui Christo commoriuntur, ut iam sibi non vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, non loquitur proprie de monachis, sed de universis Christianis. TH. Opportune meministi baptismi; sed olim tingebantur aut aspergebantur agentes animam, quibus tamen dabatur spes aeternae vitae. PH. Quid episcopi promiserint, non ita magni refert: quid Deus praestare dignetur, nobis incertum est. Si certum fuisset tales aspergine aquulae repente fieri cives coeli, quae maior poterat aperiri fenestra, ut homines mundo dediti studio per omnem vitam servirent impiis cupiditatibus, ac tum demum adhiberent aspersiunculam, quum iam amplius peccandi facultas non esset? Quod si tali baptismo similis est ista professio, praeclare consultum est impie viventibus, ne pereant, hoc est Satanae vivant, Christo moriantur. TH. Imo si fas est aliquid ex Seraphicis mysteriis prodere, efficacior est illorum professio quam baptismi. PH. Quid audio? TH. In baptismo tantum proluuntur crimina; restat anima pura, sed nuda: heic qui profitetur, statim ditatur totius ordinis egregiis meritis, nimirum insitus corpori sanctissimae sodalitatis. PH. Itane qui per baptismum inseritur corpori Christi, nihil accipit, nec a capite, nec a corpore? TH. Nihil a Seraphica massa, nisi beneficentia aut favore promereatur. PH. Quis angelus hoc istis revelavit? TH. Non angelus, o bone, sed ipse Christus ore proprio hoc aliaque permulta beato Fran-

cisco praesens praesenti patefecit. PH. Obsecro te per amicitiam nostram, atque obtestor, ne me graveris istis impartiri sermonibus. TH. Sunt reconditissima mysteria; nec fas est ea profanis communicare. PH. Qui profanis, amice? qui nulli unquam ordini melius voluerim quam Seraphico? TH. Sed interdum vellicas eos odiosius. PH. Hoc ipsum, Theotime, amoris argumentum est: quum eum ordinem nulli gravius laedant, quam qui sub illius umbra turpiter vivunt: quisquis optime vult ordini, necesse est ut illius corruptoribus maxime succenseat. TH. At vereor ne Franciscum iratum habeam, si quid arcanorum effutiero. PH. Quid mali metuis ab innocentissimo viro? TH. Quid? Ne me exoculet, aut ne mihi mentem adimat; quomodo multos tractasse dicitur qui reclamarunt illius quinque vulnerum vestigiis. PH. Itane divi peiores sunt in coelo quam fuerint in terris? Audio Franciscum adeo fuisse miti ingenio, ut quum pueri per viam incedenti caseum, lac, rudera et lapides immitterent in rusticanam cucullam a tergo pendentem, nihil offenderetur, sed hilaris incederet et gaudens; et nunc factus est iracundus ac vindex? Alio die quum a socio audisset fur, sacrilegus, homicida, incestus, ebriosus, et quidquid criminum in scelerosissimum quemvis congeri potest, confractus egit gratias, confessus illum nihil esse mentitum. Miranti socio cur ita loqueretur: Haec, inquit, omnia, et his sceleratiora patraram, nisi me numinis favor servasset. Unde igitur nunc factus est vindex? TH. Sic est: divi in coelo regnantes laedi nolunt. Quid Cornelio mitius *)? quid Antonio mansuetius? quid Ioanne Baptista patientius **), dum viverent? At nunc

*) Intelligit forte Cornelium centurionem Romanum, a Petro Caesareae baptizatum, Act. 10. De Antonio, subulcorum peculiari divo, respice Colloq. *Franciscan.*

**) Nam sicuti Antonium sacro igni, et alios divos aliis malis

quam horrendos morbos immittunt, nisi legitime colantur! PH. Citius crediderim illos adimere morbos, quam immittere. Sed quod mihi dixeris, nec profano commiseris, et tacituro credideris. TH. Age, tua fretus fide dicam, quod quidem ad hanc rem attinet. Obsecro te, Francisce, ut te tuisque sodalibus propitiis sit mihi fas audita loqui. Scis Paulo fuisse sapientiam reconditam, quam non palam, sed occulte loquebatur inter perfectos. Sic habent et illi quaedam arcana, quae non evulgant apud quoslibet, sed beatis viduis, aliisque piis, et selectis, bene volentibus gregi Seraphico, privatim impartiunt. PH. Exspecto τρισαγίους ἀποκαλύψεις. TH. Principio Dominus praedixit patriarchae Seraphico *) futurum, ut quo grex Seraphicus magis increbresceret, hoc illi pabulum abundantius suppeditaret. PH. Heic protinus adempta est omnis querela iis, qui dictitant, hoc hominum genere in dies increbrescente, gravari populum. TH. Deinde aperuit et hoc, quod quotannis in die illi festo omnes animae non modo fratrum, qui sacrosanctum illum gestant habitum, verum etiam ordini bene cupientium, ac de ipsius sodalibus bene merentium, ab igni purgatorio liberarentur. PH. Tam familiariter Christus cum illo fabulabatur? TH. Quidni? ut cum amico et sodali, quemadmodum Deus pater fabulabatur cum Mose. Moses a Deo traditam legem tulit ad populum; Christus legem Evangelicam promulgavit; Franciscus legem suam angeli manibus bis descriptam tradidit Seraphicis fratribus. PH. Exspecto tertiam apocalypsim. TH. Verebatur egregius ille patriarcha, ne bonum semen, quod seminatum erat, noctu vitiaret ille malus, et ita cum zizania revelleretur et triticum. Hunc scru-

armatos fingunt Papicolae, ita Ioanni Baptistae adscribunt vim morbi comitialis parcis sui cultoribus immittendi.

*) Nimirum Francisco.

pulum exemit illi Dominus, promittens illi, sibi curae futurum ne deficeret semicalceatorum ac cinctorum fune populus usque ad extremum iudicii diem. PH. O Domini clementiam! alioqui fuerat actum de ecclesia Dei. Sed perge. TH. Quarto loco reseravit illud, quod nullus impie vivens diu perseverare posset in eo ordine. PH. An non defecit ab ordine quisquis impie vivit? TH. Non: neque enim Christum statim abnegavit, qui scelerate vivit; quanquam aliquo modo negant Deum, qui ore profitentes factis negant. Sed quisquis abiicit sacrosanctum habitum, is irreparabiliter defecit ab ordine. PH Quid igitur dicemus de tot monasteriis Conventualium *), qui pecunias habent, qui potant, ludunt aleam, scortantur, et palam alunt domi concubinas, ne plura commemorem? TH. Franciscus nunquam gestavit vestem tali colore nimium fusco, nec usus est cingulo e lino candido confecto. Proinde illis, ubi pulsarint ostium, dicetur, Nescio vos: eo quod non habent vestem nuptialem. PH. Estne amplius? TH. Nihil adhuc audisti. Quinto loco patefecit illi, quod, qui male vellent ordini Seraphico, quales heu nimium multi sunt, nunquam pervenirent ad dimidium aetatis a Deo praefinitae, nisi mortem anticipassent; sed omnes pessima morte quam ocissime perituros. PH. Vidimus istuc quum in aliis multis alias, tum nuper in Matthaeo Cardinale Sedunensi **): de semicalceatis pessime et loquebatur et sentiebat; periit prius quam, opinor, attingeret quinquagesimum annum. TH.

*) Supra diximus, Franciscanorum genus triplex fuisse, Capucinorum, Observantium, et Gaudentium, qui et *Conventuales* vocabantur. Hi ultimi incedebant prorsus calceati; priores tantum soleas habebant sub pedum plantis.

**) Is, obscuro loco natus, et propter ingenii dotes Episcopatum Sedunensem adeptus quum esset, tandem flagrante bello inter Iulium secundum et Gallos, Cardinalium numero adscriptus est. Morbo, an veneno exstinctus sit, incertum.

Recte quidem dicis; sed ille laeserat etiam Cherubicum ordinem *). Nam huius opera potissimum effectum praedicant, ut Bernae quatuor illi Dominicani traderentur flammis **), quum alioqui pontificis animum pecunia fuerint expugnaturi. PH. Sed aiunt illos prodigiosae impietatis orsos fabulam. Fictis visionibus ac miraculis agebant, ut persuaderent Virginem matrem fuisse contaminatam labe originali, divum Franciscum non habuisse vera Christi vulnerum vestigia, ea verius habuisse Catharinam Senensam; sed perfectissima pollicebantur laico converso ***), quem ad hanc fabulam agendam subornaverant; et ad hanc imposturam abutebantur corpore Domini, postremo etiam fustibus, et venenis. Denique praedicant hanc telam non fuisse unius monasterii, sed totius ordinis procerum. TH. Utcunque ista habent, non temere dictum est a Deo, Nolite tangere Christos meos ****). PH. Exspecto si quid superest. TH. Superest apocalypsis sexta, qua Dominus iuravit illi futurum, ut fautores ordinis Seraphici, quantumvis impie viverent, tamen aliquando Domini misericordiam consequerentur, et sceleratam vitam beato fine clauderent. PH. Etiamne si in adulterio

*) I. e. Dominicanos.

**) Ao. 1509 Bernae, oppido Helvetiae, vivi combusti sunt monachi quatuor Dominicani, qui nocturnis apparitionibus, arte confictis, adegerant sartorem, Iezerum nomine, ut crederet, virginem Mariam habuisse peccatum originale, idque testaretur contra Franciscanos. Quam fraudem quum ille, utut stupidus, persensisset, conati sunt eum e medio tollere, adhibito pane orbiculari eucharistico, quem veneno imbuerant. Sed hac quoque detecta fraude, capitis poenam dederunt.

***) Nempe sartori Iozero, eo fine in Dominicanorum ordinem assumpto: huic enim monachus iste nequam, qui Mariae personam agebat, noctu manum clavo transfixerat, additis mox quatuor aliis vulneribus. Atque ita Dominicani, quo gloriarentur quinque vulnerum vestigia apud se, non apud Franciscanos esse, hunc Iozerum tanquam novum Christum populo offerebant.

****) Christos, id est unctos. Psalm. 105.

deprehensi occiderentur? TH. Quod Dominus promisit, non potest non esse ratum. PH. Sed quibus tandem rebus illi metiuntur favorem ac benevolentiam? TH. Oh, dubitas? qui dat, qui vestit, qui culinam instruit, iam dudum amat. PH. Non amat qui monet, qui docet? TH. Haec ipsis domi abundant, et huius generis beneficia solent aliis largiri, non ab aliis accipere. PH. Plus ergo Dominus promisit Francisci discipulis quam suis. Sibi quidem patitur imputari, si quid ipsius respectu benefiat cuilibet Christiano; sed non promittit male viventibus vitam aeternam. TH. Nec mirum, amice; nam extremus Evangelii vigor servatus est huic ordini. Sed audi iam septimam apocalypsin, eamque postremam. PH. Heic sum. TH. Iuravit illi Dominus, neminem male moriturum, qui in habitu Seraphico moreretur. PH. At quid appellas male mori? TH. Is male moritur, cuius anima relicto corpore recta defertur ad tartara, unde nulla est redemptio. PH. Vestis igitur non liberat ab igni purgatorio? TH. Non, nisi quis moriatur in ipso festo beati Francisci. Verum an tibi parum videtur, tutum esse a tartaro? PH. Maximum ego quidem arbitror. Sed quid de his sentiendum quibus iam mortuis induitur sacra vestis? Non enim in ea moriuntur. TH. Si vivi hoc petierunt, voluntas habetur pro facto. PH. At ego, quum agerem Antverpiae, adfui cum ceteris cognatis matronae cuidam agenti animam; aderat Franciscanus, vir admodum venerabilis. Is ubi videt mulierem iam oscitantem, alterum brachium illius inseruit suae vesti sic ut etiam aliquam humeri partem tegeret. Ibi quidam dubitabant, utrum tota mulier esset tuta ab inferorum portis, an pars contecta. TH. Tota erat tuta, non aliter quam in baptismo pars hominis tingitur aqua, totus tamen Christianus redditur. PH. Mirum, cacodaemones tantopere horrere vestem illam. TH. Magis hor-

rent quam crucem Domini. Quum efferretur Eusebius, vidi (non solus tamen) agmina nigrorum daemonum, muscarum instar, assultantium ad corpus; nullus tamen audebat attingere. PH. At interim facies, manus, pedes erant in periculo, quippe nudi. TH. Ut serpentes nec umbram fraxini, licet porrectam longius, ferre possunt, ita daemones virus illud sacrae vestis etiam procul sentiunt. PH. Proinde non arbitror talia corpora putrescere, alioqui plus animi esset vermibus quam cacodaemonibus. TH. Verisimile narras. PH. Quam fortunati pediculi qui in tam divina veste perpetuo vivunt! Ceterum quum vestis deferatur ad sepulchrum, quid est quod tuetur animam? TH. Vestis umbram secum defert; ea tutam reddit, adeo ut negent quenquam illius ordinis venire in purgatorium ignem. PH. Nae ego istam apocalypsim, si vera narras, pluris facio, quam illam Ioannis! haec enim expeditam ac facilem ostendit viam, qua cuivis liceat citra sudorem, citra molestiam, citra poenitentiam mortem aeternam effugere, tota vita suaviter peracta in deliciis. TH. Assentior. PH. Iam igitur mirari desino, si plerique Seraphicis sodalibus plurimum tribuant: verum non queo satis admirari, non deesse qui non vereantur illis oppedere. TH. Nimirum istos scias, quotquot videris, traditos in reprobum sensum *), suaque malitia excaecatos. PH. Posthac ero cautior; daboque operam ut in sacrosancta veste moriar. Verum exstiterunt hoc saeculo quidam qui docent, hominem sola fide iustificari, nullo operum praesidio: maximum igitur privilegium sit, si vestis beet absque fide. TH. Non simpliciter absque fide, ne quid erres, Philecoe; satis autem est credere, haec quae diximus esse promissa a Christo patriarchae Francisco. PH. Vel Turcam igitur servabit

*) *Reprobam mentem* vocant ἀδόκιμον νοῦν, ut Paulus inquit ad Roman. cap. I.

vestis? TH. Vel ipsum Satanam, si se patiatur indui, et fidem habeat apocalypsi. PH. Iam dudum me tuum fecisti: sed unum atque alterum scrupulum mihi cupiam per te eximi. TH. Dic. PH. Audivi, Franciscum suum appellare institutum evangelicum. TH. Verum. PH. Sed evangelii regulam profitentur omnes Christiani, mea quidem sententia. Quod si istorum institutum est evangelicum, oportet quotquot Christiani sunt, eosdem esse Franciscanos; et in his primas tenebit Christus cum Apostolis et sanctissima matre. TH. Convinceres tu quidem, nisi Franciscus quaedam addidisset evangelio Christi. PH. Quae? TH. Vestem cinericiam, funem canabeum, et pedes nudos. PH. Istis igitur notis dignoscimus evangelicum a Franciscano? TH. Differunt et contactu pecuniae. PH. Verum, ut audio, Franciscus recipi vetat, non attingi. Recipit autem vel dominus, vel procurator, vel creditor, vel haeres, vel mandatarius; et si numeret chirotheca munitus, nihilominus recepisse dicitur. Unde igitur hoc novum interpretamentum, ne recipiant, id est, ne contingant? TH. Sic interpretatus est Benedictus pontifex. PH. At non ut pontifex, verum ut Franciscanus. Alioqui nonne, qui sunt observantissimi, quum peregrinantur, excipiunt linteolo nummos? TH. Faciunt quum urget necessitas. PH. At mori satius est, quam violare regulam plus quam evangelicam. Deinde nonne passim recipiunt per suos procuratores? TH. Quidni? etiamsi dentur aliquot millia, id quod non raro accidit. PH. At regula dicit, neque per se, neque per alios. TH. At non contingunt. PH. Ridiculum! Si contactus impius est, etiam per alios contingunt. TH. Verum non est illis cum procuratoribus actio. PH. Non est? Experiatur hoc qui velit. TH. Christus non legitur usquam contigisse pecuniam. PH. Esto: sed probabile est, Christum

adolescentulum crebro parentibus suis emisse oleum, acetum, et olera. Sed extra controversiam Petrus et Paulus contrectarunt. Non est in contactus fuga laus pietatis, sed in contemptu. Vini contactus multo periculosior est quam pecuniae; cur non horrent ibi periculum? TH Quia Franciscus non prohibuit. PH. Nonne porrigunt manus suas otio molliculas, et pulchre lotas foeminis salutantibus; et nummo forte inspiciendi caussa oblato resiliunt, ac se muniunt signo crucis? papae quam evangelice! Et quidem puto Franciscum, licet omnis literaturae rudem, non adeo desipuisse, ut vetuerit qualemcunque pecuniae contactum. Et tamen si id sensit, quanto periculo suos exposuit, quos iussit nudis pedibus incedere? Vix enim vitari potest quin aliquando imprudentes calcent nummum humi iacentem. TH. Verum non tangunt manibus. PH. An tactus non est sensus toti corpori communis? TH. Est; atque etiamsi quid tale usu veniat, non sacrificant nisi confessi. PH. Religiose. TH. Verum omissis cavillationibus, dicam id quod res est. Pecunia multis est eritque maximorum malorum occasio. PH. Fateor: sed eadem aliis est multorum bonorum materia. Divitiarum amorem lego damnatum, pecuniam damnatam nusquam lego. TH. Recte dicis. Sed quo longius absint ab avaritiae morbo, sic prohibitus est contactus, quemadmodum in evangelio vetamur iurare, ne incidamus in periurium. PH. Quin igitur vetitus est adspectus? TH. Quia facilius est continere manus quam oculos. PH. Et tamen per illas fenestras ingressa est mors. TH. Et ideo qui germane Franciscani sunt, ultra supercilia deducunt cucullam, tectisque et in terram defixis oculis incedunt, ne quid videant praeter viam: quod idem videmus in equis currus onustos trahentibus; utrinque corium capistro additum non sinit eos quidquam videre nisi quod ante pedes est. PH. Verum

age dic mihi, estne hoc verum quod audio, in regula vetitum, ne quod indultum impetrent a Pontifice? TH. Est. PH. Atqui audio nullum hominum genus pluribus instructum indultis; adeo ut liceat illis homines ipsorum sententia damnatos vel veneno necare, vel vivos defodere, citra ullum irregularitatis periculum. TH. Non est vana fabula quam audisti. Nam mihi narravit vir minime mendax Polonus, se obdormiisse potum in templo Franciscanorum, in his angulis in quibus sedent foeminae per laminas foraminosas confitentes. Experrectus cantu nocturno, non ausus est se prodere. Decantatis ex more nocturnalibus, totus fratrum chorus descendit in aedem inferiorem: ibi erat parata fossa bene lata beneque profunda. Stabant duo iuvenes revinctis a tergo manibus. Habita est concio de laude obedientiae; promissa est apud Deum omnium commissorum venia. Nonnulla etiam spes iniecta, fore ut Deus fratrum animos flecteret ad misericordiam, si sponte descenderent in foveam, seque supinos reponerent. Factum est; subductisque scalis, omnes simul iniecere terram. PH. Sed siluitne interim ille spectator? TH. Maxime, tum quidem nimirum metuens, ne si se prodidisset, tertius adderetur fossae. PH. Etiamne hoc illis licet? TH. Licet, quoties periclitatur decus ordinis. Nam ille simulatque evasisset, passim in omnibus conviviis narrabat quae viderat, magna seraphicae gentis invidia. Nonne praestiterat, vivum sepeliri? PH. Fortasse. Verum his subtilitatibus omissis, qui fit, ut quum patriarcha iusserit incedi nudis pedibus, nunc maxime incedant calceis fenestratis? TH. Duabus de caussis praeceptum hoc mitigatum est: altera est, ne per imprudentiam tangant pecuniam: altera, ne frigus laedat, aut spina, aut serpentes, aut silices, aut aliud simile, quum illis sit per universum terrarum orbem obambulandum. Ce-

terum ut id fiat inviolata regulae maiestate, fenestra calcei pedem nudum ostendit per synecdochen *). PH. Praedicant se profiteri perfectionem evangelicam, quam aiunt constare consiliis evangelicis, de quibus inter eruditos magna digladiatio est. Et in unoquoque vitae statu locus est perfectioni evangelicae. Sed quid omnium maxime perfectum tibi videtur inter evangelii praecepta? TH. Arbitror totum illud quod prodidit Matthaeus cap. V. cuius haec est clausula: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri qui est in coelis, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester coelestis perfectus est.* PH. Commode respondisti. Sed pater ille dives est ac munificus in omnes, nec mendicat a quoquam. TH. Munifici sunt et illi, sed opum spiritualium, hoc est, precum et bonorum operum, quibus opulenti sunt. PH. Utinam sint inter illos exempla charitatis evangelicae, quae maledicta benedictis, iniuriam beneficio pensat! Quid sibi vult illa tam celebris Alexandri pontificis vox, *Tutius esse regem quemlibet potentem laedere, quam quemlibet ex ordine Franciscanorum aut Dominicanorum?* TH. Ordinis laesam dignitatem ulcisci fas est: et quod uni ex minimis male fit, fit toti ordini. PH. At cur non potius quod uni bene fit, fit toti ordini? Et cur non unus Christianus laesus totum Christianismum ad vindictam provocat? Cur toties caesus ac lapidatus Paulus non inclamavit suppetias adversus apostolicae dignitatis violatores? Iam si, iuxta Domini sententiam, *beatius est dare quam accipere:* utique perfectior est qui bene vivens ac docens de suo dat egentibus, quam qui tantum

*) Per synecdochen pars ponitur pro toto. Sic Franciscanorum pars pedis denudatur, pro toto scilicet pede.

accipit. Alioqui frustra Paulus gloriatur, quod gratis praedicaverat evangelium. Atque heic videtur esse praecipuum illius laudatae addictionis experimentum, si conviciis impetiti non incandescant, si in male merentes charitatis affectum obtineant. Quid magni est, si quis aliquid facultatum relinquat, de alieno victurus aliquanto lautius, quum sibi servet ulciscendi cupiditatem? Cinctorum fune, semicalceatorum, ubique est magna copia: haec qui praestet quae perfecta Dominus vocat, quae Apostoli constanter exhibuerunt, inter istos nimium rara est avis. TH. Non ignoro quas fabulas impii quidam de illis spargant: sed ego sic affectus sum, ut ubicunque videro illam sacrosanctissimam vestem, putem adesse angelos Dei: eamque domum esse felicem, cuius limen crebro teritur illorum pedibus. PH. Et ego arbitror pauciores esse steriles foeminas, ubi illi agunt familiariter. Sed mihi propitius sit Franciscus, Theotime, qui hactenus tanto in errore sim versatus. Existimabam istorum vestem nihil aliud esse quam vestem, nec per se meliorem veste nautae, aut calcearii, nisi utentis sanctimonia commendaretur, quemadmodum Christi vestis contacta sanavit haemorrhoissam. Alioqui dubitabam, utrum textor an vestiarius eam vim dedisset vesti. TH. Haud dubie, qui formam dat, dat vim. PH. Posthac ergo vivam suavius, nec me macerabo metu inferorum, aut confessionis taedio, aut cruciatu poenitentiae.

AMICITIA.

EPHORINUS, IOANNES.

EP. Saepenumero mecum admirari soleo, quem Deum in consilium adhibuerit natura, quum in omni rerum genere misceret amicitias et inimicitias quasdam arcanas, nec ullis caussis evidentibus probabiles, nisi quod hoc spectaculo videtur fuisse delectata, quemadmo-

dum nos ex commissis inter se gallis gallinaceis et coturnicibus voluptatem capimus. IO. Nondum satis percipio quid velis dicere. EP. Dicam igitur, si vis, crassiore Minerva. Scis serpentium genus esse inimicum homini. IO. Scio vetus inter illos et nos esse dissidium et irreconciliabile, futurumque donec meminerimus illius inauspicati pomi. EP. Nosti lacertam? IO. Quidni? EP. Italia magnas habet et virides. Hoc animal natura et homini amicum est, et serpentibus inimicum. IO. Unde hoc deprehenditur? EP. Ubicunque prospicit homo, ibi congregantur lacertae, obliquato capite diu contemplantes hominis faciem: si exspuas, elambunt salivam ore redditam: vidi et puerorum mictum exsorbentes. Quin et puerorum manibus tractantur impune, atque etiam laeduntur, et admotae ori gaudent salivam lambere. Ceterum si comprehensae inter se committantur, dictu mirum quam in sese saeviant; nec appetunt committentem. Si quis in agris ambulet per viam cavam, nunc hinc, nunc illinc strepitu dimoti rubi admonent hominem; insuetus crederet serpentem esse: ubi dispexeris, lacertae sunt, obliquato capite contemplantes, donec consistas; si pergas, sequentes. Rursus aliud agentem admonent. Diceres eas ludere; vehementerque delectari hominis adspectu. IO. Mira narras. EP. Quodam die vidi praegrandem et mire viridem in ostio cavi decertantem cum serpente. Primum mirabamur quid esset rei: nam serpens nobis non erat conspicuus. Italus admonebat, in antro esse hostem. Paulo post venit ad nos lacerta, velut ostendens sua vulnera, ac remedium flagitans, seque tantum non tangi patiebatur: quoties autem restabamus, restabat et illa nos contemplans. Serpens alterum latus pene totum eroserat, et ex viridi rubrum fecerat. IO. Mihi, si adfuissem, libuisset ulcisci lacertae vicem. EP. At hostis iam se in profundum antrum abdiderat:

post aliquot tamen dies pavimus oculos nostros vindicta. IO. Gaudeo profecto. Sed quo pacto? EP. Forte inambulabamus per eundem locum. Serpens e fonte vicino biberat; erat enim aestus prodigiosus, adeo ut nos quoque aquae inopia periclitaremur. Commodum occurrit ex agris puer natus annos tredecim, eius domus filius, in qua tum metu pestilentiae Bononia profugi rusticabamur, gestans rastrum quo foenum demessum conferunt agricolae; simul ut serpentem vidit, exclamat. IO. Metu fortasse. EP. Nequaquam, imo gaudio, velut insultans deprehenso hosti. Ferit rastro; serpens se contrahit: ille non facit feriendi finem, donec contrito capite serpens in longum porrigitur; nam hoc non faciunt nisi morientes. Inde est, quem frequenter audisti, apologus de cancro *), qui serpentem hospitem occidit; ubi porrectum videt, Sic, inquit, vivum incedere oportuit. IO. O factum bene! Quid tum? EP. Puer arreptum rastro suspendit e frutice supra antrum. Ibi diebus aliquot vidimus frondes sanie tinctas. Eius ruris agricolae pro comperto nobis aliud quiddam mirabile referebant. Agricolae nonnunquam fessi obdormiunt in agro: atque illic interdum habent urceum lactis in cibi simul et potus usum. Serpentes summopere lacte capiuntur. Itaque non raro fit, ut in vas illabantur. Ei malo paratum habent remedium. IO. Quod? obsecro. EP. Summum testae os allio circumlinunt. Is odor deterret serpentes. IO. Quid igitur sensit Ho-

*) Fabula Aesopi haec est: Amicitiam iunxerant anguis et cancer, et una vivere statuerant. Sed cancer, animal simplex et probum, quum socii sui fraudulentia et calliditate admodum offenderetur, saepe hortatus fuit anguem, ut istos mores veteratorios exueret. Anguis non modo non obtemperare recte monenti, sed fieri etiam in dies deterior atque versutior. Quodam igitur tempore cancer sopitum invadit, et forcipo sua captum strangulat; qui quum mortuus iaceret in longum porrectus: Ita te, inquit cancer, viventem rectum ac simplicem esse oportebat, si ferri tuam consuetudinem a bonis postulabas.

O 2

ratius, quum scriberet, allium venenum cicutis nocentius *); quum sit, ut ais, adversus venena remedium? EP. Sed audi quod est durius; interdum clanculum adrepentes in os patens dormientis coniiciunt sese, et in stomachum sese convolvunt. IO. An non protinus exanimatur homo talem nactus hospitem? EP. Non, sed afflictissime vivit, nec est ullum mali levamen, nisi ut lacte aliisque gratissimis serpenti cibis alant hospitem. IO. Nihil remedii adversus tantum malum? EP. Comesum affatim allium. IO. Non mirum igitur, si messores gaudent allio **). EP. Et alias medetur delassatis labore et aestu. Verum in hoc discrimine non raro lacerta quamvis pusilla servat hominem. IO. Qui potest? EP. Ubi sensit serpentem insidiari, circumcursat per collum et faciem hominis; nec finem facit, donec pruritu scalptuque unguium excitetur. Porro qui expergiscitur, conspecta in propinquo lacerta, mox intelligit hostem alicubi esse in insidiis, ac circumspiciens deprehendit. IO. Mira naturae vis. EP. Iam nullum est animal inimicius homini quam crocodilus, qui saepenumero totos homines devorat, et arte malitiam adiuvat, hausta aqua lubricans semitas, quibus descendunt ad Nilum aquam hausturi, quo collapsos devoret. Neque te fugit, delphinum, etiam in diverso elemento natum, *φιλάνθρωπον* esse. IO. Audivi fabulam de adamato puero celebrem ***), celebriorem autem de Arione. EP. Quin et in venatu mugilum piscatores delphinorum ministerio vice canum utuntur, qui accepta praedae portiuncula recedunt. Quin et castigari sese patiuntur, si quid in venatu deliquerint. In mari vero frequenter navigantibus apparent,

*) Horat. Epod. 3. *Parentis olim si quis impia manu Senile guttur fregerit, Edat cicutis allium nocentius.*

**) Ut Horatius ait l. l. *O dura messorum ilia!*

***) Non unam de pueris a Delphinis adamatis fabulam lege in Plinio, Nat. Hist. lib. 9. cap. 8.

gaudio gestientes, et in summis undis lusitantes: interdum adnantes ad navim, nonnunquam et tensa vela transilientes. Adeo delectantur hominum consuetudine. Verum ut hominum est studiosus delphinus, ita crocodilo capitalis est hostis. Egreditur mare, et in Nilum, in quo regnat crocodilus, audet venire, congressurus cum dentibus, unguibus et squamis ferro etiam impenetrabilibus armata bellua, ipse nec ad morsum satis instructus, quippe os habens ad pectus vergens. Sed impetu fertur in hostem, ac iam illi proximus repente submittit sese, erectisque in tergo pinnis mollia ventris perscindit, alias invulnerabilis. IO. Mirum est quodque animal statim agnoscere hostem suum, etiam nunquam antea visum; scireque et cur impetatur, et qua laedi aut sese tueri possit; quum hoc homini sit negatum, qui ne regulum *) quidem horreret, nisi admonitus, malove doctus. EP. Scis equum animal obsequiis hominum natum. Huic capitale dissidium est cum urso, homini noxia bestia. Agnoscit hostem nunquam visum, ac protinus se parat ad pugnam. IO. Quibus armis pugnat? EP. Arte potius quam viribus. Transilit ursum, et in ipso saltu posteriores calces impingit in caput. Atque ursus interim unguibus scalpit equini ventris mollia. Aspis homini venenum est immedicabile; cum hac belligeratur ichneumon **). Idem exitialis hostis crocodilo. Similis affectus est elephantis erga hominem: nam et viatorem simpliciter errantem clementer reducunt in viam, et agnoscunt amantque doctorem suum. Feruntur et exempla devoti amoris erga certos homines; siquidem unus adamavit in Aegypto mulierculam corollas vendentem, Aristophani grammatico caram. Alius Menan

*) *Regulus* basiliscum etiam significat, ficto nomine ab etymologia Graeca.

**) Plinius lib. 8. cap. 24.

drum Syracusanum adolescentem sic amavit, ut desiderium illius, quoties non videret, inedia testatus sit. Sed ne haec, quae plurima commemorantur, referre pergamus, quum Bocchus rex in triginta quosdam saevire decrevisset, eos totidem elephantis obiecit, stipitibus alligatos. Quumque immissi essent qui inter elephantos procursantes eos lacesserent, nunquam efficere potuerunt, ut se regiae crudelitatis ministros praeberent. Atque huic animanti φιλανθρώπῳ bellum exitiale est cum draconibus Indicis, qui feruntur esse maximi, ut frequenter in pugna pereat uterque. Porro draco inimicus est homini, etiam non lacessitus. Simile dissidium est aquilae cum draconibus minoribus, quum homini sit innoxia, imo quum feratur etiam amatorios ignes sentire erga certas puellas *). Eidem avi bellum internecinum est cum cyminde **), id est, nocturno accipitre. Elephantus odit etiam murem, animal homini quoque molestum: eoque abhorret a pabulo in quo murem conspexerit. Nec caussa liquet cur oderit. Nam hirudinem merito horrent, quod ea in potu hausta gravissime discrucientur. Iam vix ullum animal amicius homini quam canis, nec inimicius quam lupus, ut quod adspectu quoque vocem adimat: et inter haec summa discordia est, quemadmodum ovium generi lupus infestissimus; quod totum pendet a providentia hominum, quorum praecipua cura est tueri animal innoxium, et alendo homini natum: in lupum vero velut in publicum humani generis hostem armantur omnes, praecipue canum commilitio: quae res etiam proverbio fecit locum: *Non magis parcemus quam lupis.* Lepus marinus immedicabile est homini venenum, si quis imprudens gustaverit ***): at rursus hominis contactus mors est lepori. Panthera saeva est in

*) Plin. lib. 10. cap. 5. **) Plin. lib. 10. cap. 9. ***) Ita Plinius testatur lib 9. cap. 48.

hominem, et tamen adeo terretur ab hyaena, ut ne congredi quidem sustineat *). Hinc narrant, si quis quid secum gestet de corio hyaenae, a panthera non appeti; tam sagax est naturae sensus. Addunt et illud, si pelles utriusque belluae suspendas invicem ex adverso, panthericae pilos defluere. Araneus homini domesticum est animal, exitiale vero serpenti **), adeo ut forte conspicatus sub arbore serpentem apricantem, filo se libret; et aculeum mediae infigat fronti, tam acri vulnere, ut serpens, dolore rotans sese in gyrum, tandem emoriatur. Accepi ab iis, qui spectarunt, simile dissidium esse araneo cum bufonibus; sed bufonem ictum sibi plantagine admorsa mederi. Audies fabulam Britannicam. Scis illic conclavium solum consterni scirpis virentibus. Monachus quidam fasciculos aliquot scirporum in cubiculum congesserat, sparsurus quum esset commodum. Is quum a prandio supinus dormiret, bufo ingens erepsit, et os dormientis obsedit, infixis superno atque inferno labro quatuor pedibus. Detrahere bufonem certa mors erat; non amoveri, quiddam erat morte crudelius. Quidam suaserunt ut monachus ad fenestram deferretur supinus, in qua ingens araneus habebat telam. Factum est. Mox araneus hoste conspecto, filo se librat, et bufoni spiculum infigit, ac filo se recipit in telam. Intumuit bufo, sed non est avulsus. Repetitur ab araneo: magis intumuit, sed vixit. Tertio ictus abduxit pedes, ac mortuus decidit. Hanc gratiam araneus retulit hospiti suo. IO. Mira narras. EP. Addam, quod non legi, sed his oculis conspexi. Simius supra modum horret testudinem. Huius rei quidam dedit nobis specimen Romae. Puero suo in verticem imposuit testudinem, et pileo contexit; dein produxit ad si-

*) Plin. lib. 8. cap. 30.
**) Ita refert Plinius, lib. 10. cap. 74.

mium. Illico simius gaudens insiliit in humeros pueri, venaturus pediculos: sublato pileo reperit testudinem. Mirum erat spectaculum quanto cum horrore resilierit bestia, quam expaverit, quam timide respexerit, an sequeretur testudo. Additum est aliud specimen. Alligavimus testudinem catenae a qua revinctus erat simius, ut effugere non posset, quin saltem aspiceret; incredibile dictu, quantopere fuerit discruciatus; tantum non metu exanimabatur; interdum aversus posterioribus pedibus depellere tentavit haerentem bestiam. Tandem quidquid erat in alvo aut vesica oneris reiecit. Sequuta est ex eo pavore febris, ut nobis fuerit solvendus a catena, et aqua vino temperata refocillandus. IO. Atqui nihil est, quod sibi a testudine metuat simius. EP. Fortassis aliquid est quod nos fugit, naturae cognitum. Nam cur acanthis oderit asinum, caussa in promptu est, quod ille se affricat spinis, in quibus nidulatur avicula, et flores eius depascitur. Tantus autem terror habet acanthidem, ut si quando procul asinum rudentem audiat, ova deiiciat, pulli e nido decidant metu. Nec patitur hostem impunem. IO. Sed qua tandem in re acanthis laedit asinum? EP. Rostro fodit illius hulcera, fustibus et oneribus facta; pungit et mollia narium. Potest item aliquid caussae divinari, cur inter vulpes et milvios mutua sit simultas, quod avis rapax alterius catulis insidietur, fortasse vulpes vicissim illius pullis: quae caussa dissidii est inter sorices et ardeolas. Eadem fere ratio est inter aesalon parvam aviculam et vulpem. Nam aesalon ova corvorum frangit. Eadem infestatur a vulpibus, et vicissim illas infestat, catulos earum vellicans. Quod ubi viderint corvi, vulpibus velut adversus communem hostem suppetias ferunt. At vix divinare liceat, quam ob caussam inter se oderint olores et aquilae, corvus et chlorio, cornix et

noctua, aquila et trochilus, nisi hoc male habet aquilam, quod ille rex avium vocetur. Cur male convenit cum noctua ceteris minoribus avibus, mustelae cum cornice, turturi cum pyrali, ichneumonibus vespis cum phalangiis araneis *), anatibus cum gaviis, harpae cum triorche accipitre **), thoibus cum leonibus ***)? Praeterea cur sorices formicosam horrent arborem? Unde tam irreconciliabile bellum inter scarabeum et aquilam? nam apologus ****) ex ipsa animantium natura confictus est. Unde est quod iuxta Olynthum †) in certo terrae spatio non vivant scarabei, si inferantur? Et inter aquatilia quam ob caussam mugil et lupus mutuo odio flagrant, sicut conger et murena, caudas inter se praerodentes? Polypum in tantum horret locusta piscis, ut si eum iuxta viderit, metu emoriatur. Sic quaedam animantia mire iunxit arcanus quidam benevolentiae affectus; veluti pavones cum columbis, turtures cum psittacis, merulas cum turdis, cornices cum ardeolis, qui sibi vicissim auxiliantur adversus vulpium genus; harpam et milvium adversus triorchyn accipitris genus, communem hostem. Balaenis musculus piscis exiguus praenatans monstrat viam; nec apparet quam ob rem illi velit inservire. Nam quod crocodilus fauces porrigit trochilo aviculae, amicitia dici non potest, quum utrumque animal suo ducatur commodo: crocodilus gaudet sibi purgari dentes, et scabendi volupta-

*) Φαλάγγιον Graeci vocant aranei genus, longioribus crurum internodiis. Vide Plinium lib. 29. cap. 4. et in plurimis aliis locis.

**) Plinius, unde haec omnia desumpta sunt, lib. 10. cap. 8. *triorchen* de genere accipitrum esse refert, a numero testium nomen habentem, et Romanos eum *buteonem* appellare.

***) Plin. lib. 10. cap. 74. *Dissident thoes et leones.* Et lib. 8. cap. 34. de thoibus: *Luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini.*

****) I. e. fabula Aesopi.

†) Quod est oppidum Thraciae

tem amplectitur: avicula cibum quaerit, vescens piscium reliquiis inter dentes haerentibus. Consimili ratione corvus inequitat dorso suis. Inter anthum et aegithum *) tam pertinax est odium, ut negent sanguinem illorum posse misceri. Quemadmodum narrant aliarum avium pennas absumi, si aquilinis misceantur. Accipiter est infestus columbino generi; sed has defendit tinnunculus avicula; cuius conspectum et vocem mirum in modum horret accipiter; nec hoc latet columbas; ubicunque tinnunculus reconditus est, ab ea sede non migrant, fiducia protectoris. Quis caussam coniiciat, cur aut bene velit generi columbino tinnunculus aut cur tinnunculum horreat accipiter? Atque ut interdum animalculum minimum praesidio est ingenti belluae, ita contra a minutissimis exitium est maximis. Est pisciculus scorpii effigie, magnitudine aranei piscis; is sub pinna affigit sese aculeo thynnis interdum magnitudinem delphini superantibus, tanto dolore, ut nonnunquam in naves insiliant. Idem facit mugilibus. Quid est cur leo, animal cunctis tremendum, expavescat galli gallinacei cantum **)? 10. Ne sim in hoc convivio prorsus asymbolus, referam quod olim his oculis vidi in aedibus Thomae Mori ***),

*) Plin. lib. 10. cap. 74.

**) Leones non posse intueri gallos credit Lucretius Poeta, qui et naturalem caussam indagat, lib. 4. secundum Epicuri doctrinam:

Quin etiam gallum, nocte explaudentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare,
Quem nequeunt rapidi contra constare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugai.
Nimirum quia sunt gallorum in corpore quaedam
Semina, quae quum sunt oculis immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Praebent, ut nequeant contra durare feroces.

***) Viri eruditionis pariter ac virtutis nomine clarissimi, Angliae tunc temporis Cancellarii, ut vocant, sub Henrico VIII. Angliae rege, cuius iussu capite plexus est. Virtutes eius et vitia lege sis in Gilberti Burnet Historia Reformationis Anglicanae.

clarissimi apud Anglos viri. Alebat domi simium praegrandem: tum forte, quo revalesceret a vulnere, solutus obambulare sinebatur. In extremo horti erant inclusi cuniculi, quibus insidiabatur mustela. Id simius procul quietus et otiosus spectabat, donec videret cuniculis nihil esse periculi Ceterum posteaquam mustela labefactasset caveam a muro revulsam, iamque periculum esset, ne cuniculi a tergo nudati praedae essent hosti; accurrit simius, et conscensa trabe quadam, caveam retraxit in locum pristinum, tanta arte, ut homo non posset dexterius. Ex quo perspicuum, hoc animantium genus simiis esse carum. Ipsi cuniculi non intelligebant suum periculum, sed hostem suum per cancellos osculabantur. Simius opitulatus est periclitanti simplicitati. EP. Omnibus catulis minoribus delectantur simii, gaudentque fovere sinu et complecti. Sed pius ille simius dignus erat aliquo pietatis praemio. IO. Habuit. EP. Quod? IO Reperit illic frustum panis a pueris, ut opinor, proiectum: id arreptum comedit. EP. Verum mihi videtur mirabilius, hoc genus sympathias et antipathias, sic enim Graeci vocant amicitiae et inimicitiae naturales affectus, etiam in rebus anima aut certe sensu carentibus deprehendi. Omitto iam dicere de fraxino, cuius nec umbram quamvis in longum porrectam ferunt serpentes: adeo ut si locum in gyrum circumdes igni, serpens citius in flammam eat, quam ad arborem fugiat *). Nam huius generis exempla sunt innumera. Erucae quum membranis inclusae, occulto naturae opificio transfigurantur in papiliones, mortuis simillimae videntur: ne ad contactum quidem sese movent, nisi transeunte araneo **): hominis prementis digitum non sentiunt,

*) Auctore Plinio, qui sese hoc expertum dicit, Natur. Hist. lib. 16. cap. 13.

**) Ita refert Plinius lib. 11. cap. 32.

et sentiunt levissimi animantis leviter incedentis pedes; ibi demum vivit. 10. Sentit hostem capitalem nondum natum insectum. Isti non omnino dissimile est quod narrant de ferro caesis; ad quos si ceteri accedant, nihil accidere novi; sin is qui necavit, continuo profluere sanguinem, velut ex recenti vulnere: atque hoc indicio ferunt frequenter proditum caedis auctorem. EP. Nec est vanum quod audisti. Sed ne persequamur fabulas Democriticas *), nonne comperimus experimentis, tantum esse dissensionis inter quercum et oleam, ut utraque in alterius scrobe posita emoriatur? quercui autem tam male convenire cum iuglande, ut in propinquo posita exstinguatur; tametsi iuglans cunctis fere satis et arboribus noxia est. Rursus quum vitis claviculis suis omnia complecti soleat, solam brassicam refugit, et perinde quasi sentiat, in diversam partem sese vertit. Quis admonet vitem, hostem esse in propinquo? Est enim brassicae succus vino contrarius; eoque solet edi adversus ebrietatem. Nec deest brassicae suus hostis; siquidem opposita cyclamino et origano exarescit. Similis affectus est inter cicutam et vinum: cicuta homini venenum est, cicutae vinum. Quod est illud arcanum commercium inter lilium et allium, ut in propinquo nascentia mutuo sibi gratificentur? Nam allio plus est vigoris, et lilii flores suavius olent. Quid heic memorem de coniugiis arborum, quarum foeminae sterilescunt, nisi in propinquo sit mascula? Oleum soli calci miscetur, quum utraque res pariter oderit aquam. Pix attrahit oleum, quum utrumque sit pingue. Argento vivo innatant omnia, excepto auro. Id solum ad se trahit et complectitur. Quis ille naturae sensus, ut adamas, quamlibet duris resi-

*) Democritus philosophus, magiam professus, mirabiles commentationes reliquerat, in quibus de naturae secretioribus fabulosissima quaevis narrabantur.

stens, sanguine hircino mollescat? Quin et inter ipsa venena dissidia videas. Scorpius si forte repat per aconitum, pallescit ac torpescit. Eidem adeo noxia est herba, cui nomen cerastis, ut qui semen modo eius tractarit digitis, impune contrectet scorpium. Sed harum rerum, quae sunt innumerae, consideratio ad rei medicae professores pertinet. Quaenam est illa vis vel amicitiae, vel dissidii, inter chalybem et magnetem, ut materia natura gravis ad lapidem currat et inhaereat velut osculo, et ab eodem citra contactum refugiat? Iam quum aqua se facile misceat rebus omnibus, maxime sibi; tamen sunt, quae tanquam odio mutuo mixturam refugiunt; velut amnis qui in Fucinum lacum invectus supermeat, in Larium Addua, in Verbanum Ticinus, in Benacum Mincius, in Sevinum Ollius, in Lemanum Rhodanus; e quibus nonnulli multorum millium transitu hospitales suas aquas tantum, nec largiores, quam intulere, evehunt. Tigris influit in lacum Arethusam, ac per eum velut hospes fertur, sic, ut nec color, nec pisces, nec aquarum natura misceatur. Ad haec quum cetera fere flumina properent in mare procurrere, quaedam tamen, velut exosa mare, prius quam eo perveniant, abdunt sese in terram. Simile quiddam videmus et in ventis. Auster homini pestilens est, huic contrarius Boreas salubris; alter nubes contrahit, alter dissipat. Iam, si qua fides astrologis, sunt et sideribus quidam amicitiae et inimicitiae affectus; quaedam amica homini, quaedam infesta; rursus sunt quae homini adversus nocentium vim opitulantur. Adeo nihil est in ulla naturae parte, quod non per haec dissidia concordiasque et noxam et remedium homini suppeditet. 10. Fortasse et ultra coelos quiddam deprehendere liceat. Etenim si Magis credimus, unumquemque mortalium duo comitantur genii, alter amicus, alter malevolus. EP. Nobis, amice, satis est ad coelum usque

pervenisse, etiamsi non hoc quoque septum transiliamus. Redeamus ad boves et equos. IO. Nae tu praeclarum facis saltum. EP. Illud nobis magis admirandum est, quod in eadem prorsus animantium specie deprehendamus amoris et odii vestigia, nulla evidente caussa. Sic enim nobis persuadere conantur equisones et bubulci: in iisdem pascuis, aut eodem in stabulo, bos bovem, equus equum gaudet habere vicinum, qui alium non ferat. Equidem arbitror similes esse affectus in omni animantium genere, praeter sexus favorem: sed in nullo genere evidentius quam in homine, siquidem in plurimis manifestum est quod de suo in Volusium affectu profitetur Catullus: *Non amo te, Volusi, nec possum dicere quare: Hoc tantum possum dicere, Non amo te* *). Verum in adultis fortasse divinet alius aliam caussam: in pueris, qui solo naturae sensu ducuntur, quid est illud, quod sic hunc illi tanto amore conciliat, rursus alium ab hoc tanto dissidio separat? Ipse quum puer essem, natus annos plus minus octo, incidi in quendam meae aetatis, aut fortassis anno maiorem, prodigiosae vanitatis, adeo ut ad omnem occasionem ex tempore monstrosa quaedam confingeret. Occurrebat mulier. *Vides*, inquit, *hanc?* Video. *Cum hac decies concubui.* Transibamus ponticulum angustum iuxta molam. Ubi vidit me horrescentem ad conspectum aquae ob profunditatem nigrantis: *In hanc*, inquit, *aquam aliquando prolapsus sum.* Quid ais? *Illic reperi cadaver hominis, accinctum crumena; in ea erant annuli tres.* Quum nullus esset mentiendi finis, sic puer horrui puerum, ut viperam minus, nulla certa ratione, quum talibus mendaciis alii delectarentur, sed tantum ar-

*) Catulli epigramma est in Volusium, quod incipit. *Annales Volusi, cacata charta.* Sed de Sabidio ita loquitur Martialis, Epigr. 33. lib. 1. *Non amo te, Sabidi, nec possum dicere quare: Hoc tantum possum dicere, non amo te.*

cano naturae sensu. Neque vero id fuit temporarium: imo et hodie sic horreo natura vanos, ut conspectis illis sentiam totum corporis habitum commoveri. Tale quiddam in Achille notat Homerus*), quum profitetur mendaces sibi aeque odiosos atque ipsas inferorum portas. Hoc ingenio quum natus sim, tamen hoc contra fato natus videor, ut per omnem vitam mihi cum mendacibus et impostoribus fuerit res. IO. At nondum video scopum, quo totus hic sermo confertur. EP. Expediam paucis. Sunt qui felicitatem petant a magicis artibus, sunt qui ab astris: ego nullam certiorem ad felicitatem viam arbitror inveniri posse, quam si quisque abstineat ab eo vitae genere, a quo naturae sensu tacito abhorret; ad id se conferat, quo propensus est: semper excludo turpia. Item ab eorum consuetudine se subducat, cum quorum geniis sentit suo genio non convenire; et his se copulet, ad quos arcano naturae fertur affectu. IO. Id si fiat, inter paucos erit amicitia. EP. Christiana caritas se dilatat ad universos, familiaritas autem cum paucis habenda est. Et qui nullum quamvis malum laedit, gavisurus etiam si resipiscat, satis, opinor, Christiane diligit omnes.

PROBLEMA.

CURIO, ALPHIUS.

CU. Lubens ex te rerum plurimarum perito discerem quiddam, si tibi non sit molestum. AL. Age Curio, percunctare quod voles, ne non respondeas tuo nomini. CU. Equidem non gravabor dici Curio, modo ne addas animal illud monosyllabum, Veneri iuxta ac Minervae invisum. AL. Dic igitur quid velis. CU. Scire cupio quid sit, quod appellamus grave et leve. AL. Eadem opera roga, quid sit frigidum et

*) Ipse nimirum Achilles carpit eos, qui aliud loquantur, aliud sentiant, Il IX, 312.

calidum. Quin tu istuc problema baiulis proponis potius, quam mihi; aut, si mavis, asinis, qui gravitatem oneris demissis auriculis indicant. CU. At ego non asininam, sed philosophicam responsionem exspecto; praesertim ab Alphio. *) AL. Grave est quod suapte natura fertur deorsum; leve, quod sursum. CU. Cur igitur Antipodes, qui infra nos sunt, non decidunt in subiectum coelum? AL. Pariter illi mirantur quam ob rem tu non decidas in coelum non subiectum, sed imminens. Coelum enim est supra omnia, quae intus complectitur. Nec Antipodes sunt infra te, nihilo magis, quam tu supra illos: contra nos esse possunt, infra nos non possunt: alioqui iustius admirareris, cur rupes, quas sustinet Antipodum terra, non decidant, coelumque perrumpant. CU. Quae est igitur nativa sedes gravium, quae contra levium? AL. Ad terram nativo motu deferuntur omnia gravia, ad coelum levia; de motu violento aut animali iam non loquimur. CU. Est igitur motus aliquis, qui dicitur animalis? AL. Est. CU. Quinam? AL. Is fertur iuxta quatuor corporis situs; prorsum, retrorsum, ad dextram ac laevam, et in circulum: et in principio ac fine celerior est, in medio lentior; nam in initio vigor addit alacritatem, in fine propinquo spes perveniendi quo tendit animal. CU. Nescio quid aliis accidat animalibus; sed habeo famulam, quae lassa est prius quam incipiat, delassata prius quam opus absolvat. Verum redi ad id quod agere coepisti. AL. Nativo, inquam, motu, quae gravia sunt, feruntur deorsum. Et quo quidque gravius est, hoc celeriore motu fertur ad terram; quo levius, hoc maiore impetu rapitur in coelum. Contra fit in motu violento, qui celerior in initio paullatim segnescit, quum contra fiat in motu naturali; veluti sagitta in

*) Utpote qui ab excogitando, ἀπὸ τοῦ ἀλφαίνειν, quod philosophorum est, nomen sortitus.

altum missa, et saxum ex alto decidens. CU. Atqui ego putabam homines sic per orbem terrae discurrere, quemadmodum minutissimae formicae cursitant in praegrandi sphaera, haerent undique, nec ulla decidit. AL. In caussa sunt sphaerae superficies nonnihil habens asperum, tum scabrities quaedam in formicarum pedibus, quam habent insecta fere omnia, postremo corpusculorum levitas: id si non credis, fac sphaeram vitream bene laevem et glabram, videbis solas formicas non decidere quae in summo versantur orbe. CU. Si quis Deus orbem terrae medium perterebret, hinc usque ad Antipodes perpendiculo per centrum demisso, quemadmodum solent Cosmographi terrae totius situm in globis ligneis repraesentantes, tum si saxum coniicias in foramen, quo perferetur? AL. Usque ad terrae centrum; ibi quies est omnium gravium. CU. Quid si Antipodes quoque ex adverso mittant lapidem? AL. Tunc lapis occurret lapidi circa centrum: ibi conquiescet uterque. CU. Age; si verum est, quod dixisti, motum nativum progressu magis ac magis incitari, si nihil obstet, lapis aut plumbum coniectum in foramen ob motus vehementiam praetercurreret centrum, iamque praetermisso centro rursum motus erit violentus. AL. Plumbum nunquam perveniret ad centrum, nisi liquefactum; sed lapis si praetereat centrum motu tam violento, primum segnius feretur, nec aliter redibit ad centrum quam lapis vi in altum proiectus redit in terram. CU. Sed recurrens nativo motu, rursus concitato impetu praetervehetur centrum: itaque fiet, ut nunquam quiescat lapis. AL. Conquiescet tandem, praetercurrens ac recurrens, donec perventum fuerit ad aequilibrium. CU. At si nihil est in rerum natura vacuum, oportet foramen illud aëre plenum esse. AL. Esto. CU. Pendebit igitur in aëre corpus natura grave. AL. Quidni? quemadmodum

chalybs in aëre pendet, undique librantibus magnetibus. Quid autem prodigii, si unicum saxum pendeat in meditullio aëris, quum tota terra tot rupibus onusta ad istum pendeat modum? CU. Sed ubi est terrae centrum? AL. Ubi est circuli centrum? CU. Id quidem est punctum indivisibile. Si tantillum est terrae centrum, quisquis perforaverit mediam terram, auferet centrum, nec habebunt gravia quo ferantur. AL. Nae tu satis otiose nugaris. CU. Ne quaeso succenseas: discendi studio loquor quidquid loquor. Si quis terrae sphaeram perterebret; non per ipsum centrum, sed a latere, puta ut absit a centro centum stadiis; quo tum feretur coniectus lapis? AL. Non feretur recta per foramen; imo potius recta, sed ad centrum: itaque prius, quam perveniet ad medium, iam conquiescet in terra quae ad laevam est, si centrum est ad laevam. CU. Sed quid est hoc quod reddit corpus grave aut leve? AL. Ad istuc respondeat tibi Deus, cur ignem fecerit omnium levissimum, aërem proxima levitate, terram gravissimam, proxima gravitate aquam. CU. Cur igitur nubes aquae pendent in sublimi aere? AL. Quoniam a sole attrahente concipiunt naturam igneam, quemadmodum fumus e lignis humentibus violento calore excussus. CU. Cur igitur tanto pondere decidunt, ut interdum montes in planitiem redigant? AL. Concretio densitasque addit pondus: alioqui possunt sic videri sustineri ab aëre subiecto, quemadmodum tenuis ferri lamina sustinetur summa aqua. CU. Sic igitur putas, quod plurimum habet igneae naturae, esse levissimum, quod terrenae, gravissimum. AL. Haud procul abes a scopo. CU. Atqui nec quivis aër pariter levis est, nec quaevis terra pariter gravis: idem de aqua fortasse sentiendum. AL. Nec mirum, quum ista quae nominasti, non sint elementa pura, sed ex variis elementis temperata. Itaque probabile est, eam ter-

ram esse levissimam, quae plurimum habet ignis aut aëris admixtum: eam aquam esse gravissimam, quae graviorem terram habet admixtam; qualem arbitror esse marinam, et eam unde conficitur sal: itidem aër aquae terraeve proximus, gravior est, aut certe minus levis est, eo qui procul abest a terra. CU. Utrum habet plus terrenae naturae, lapis, an plumbum? AL. Lapis. CU. Et tamen plumbum lapide gravius est pro ratione portionis. AL. In caussa est densitas: lapis enim rarior est, eoque plus habet aëris, quam plumbum. Hinc est quod videmus, quoddam terrae genus desiccatum, si coniiciatur in aquam, non subsidere, sed natare: eadem de caussa videmus totos agros natantes: sustinentur enim cavis radicibus arundinum aliarumque palustrium herbarum inter se connexis. CU. Hinc fortassis et pumicum levitas. AL. Quia pleni cavernis sunt, praeterea multo igni decocti: submittuntur enim e locis ardentibus. CU. Unde tanta suberis levitas? AL. Iam dictum est; raritas enim in caussa est. CU. Utrum est gravius, plumbum, an aurum? AL. Aurum, opinor. CU. Aurum tamen videtur habere plus igneae naturae. AL. Quia noctu velut ignis lucet, ut ait Pindarus. CU. Scilicet. AL. Sed densitas in auro maior. CU. Unde id deprehenditur? AL. Respondebunt aurifices; nec argentum, nec plumbum, nec aes Cyprium, nec ullum simile genus latius diducitur malleo, quam aurum. Eadem ratione philosophi deprehenderunt, nihil esse liquidius melle et oleo: quod si quis haec inunctione dilatet, et latissime diffunditur humor, et siccescit serius. CU. Sed utrum gravius est, oleum, an aqua? AL. Si de oleo lini loqueris, arbitror oleum esse gravius. CU. Cur igitur aquae supernatat oleum? AL. Levitas non est in caussa, sed ignea olei natura, tum peculiaris omnium pinguium vis ab aqua abhorrens, quae est in herba quae dicitur *ἄβαπτος*. CU. Cur igitur

non natat ferrum igni candens? AL. Quia non est calor nativus, et ideo citius penetrat aquam, quod caloris magnitudo dispellat obstantem liquorem. Sic cuneus ferreus citius petit ima, quam lamina. CU. Utrum intolerabilius est, ferrum candens, an frigidum? AL. Candens. CU. Gravius igitur. AL. Est, si commodius est gestare manu paleam incensam, quam silicem frigidum. CU. Quid est in caussa, quod lignum ligno levius aut gravius est? AL. Densitas ac raritas. CU. At ipse novi quendam e familia regis Britanniae, qui in convivio ostendit nobis lignum eius, ut aiebat, arboris quae fert aloën: adeo solidum erat, ut lapis videri posset: adeo manibus libranti leve, ut arundo videri posset, et si quid sicca arundine levius: impositum vino (putabat enim ita depelli venena) mox properabat ad fundum, ut vix plumbum celerius. AL. Nec densitas, nec raritas semper in caussa est, sed peculiaris et occulta in rebus cognatio, quae facit ut quaedam sese amplectantur aut refugiant, veluti magnes attrahit chalybem, vitis refugit brassicam, et flamma etiam e longinquo ad naphtham transvolat aliquanto inferiore loco positam, quum naphtha sit natura gravis, flamma levis. CU. Omne genus aeris innatat argento vivo, solum aurum subsidit et circumvolvitur, quum argentum vivum sit materia liquidissima. AL. Non habeo quod respondeam, nisi peculiarem naturae cognationem: ad hoc enim natum est argentum vivum, ut purget aurum. CU. Cur Arethusa fluvius subter mare Sicanum transit, ac non potius innatat, quum antea dixeris marinam aquam fluviatili esse graviorem? AL. Naturale dissidium est in caussa, sed arcanum. CU. Cur natant cygni, quum homines eandem aquam ingressi pessum eant? AL. In caussa est non tantum pennarum concavitas levitasque, verum etiam siccitas, quam aqua refugit: hinc est quod in panno linove ve-

hementer sicco si ponas aquam aut vinum, in globum se contrahit; sin in humidum, mox spargitur. Itidem si infundas liquorem in cyathum siccum, aut marginibus pingui oblitis, et infundas aliquanto plus, quam cyathus capit, liquor circa medium citius colligit sese in rotundum, quam transeat margines. CU. Cur in fluminibus naves minus sustinent oneris, quam in mari? AL. Quia subtilior est fluviatilis aqua. Eadem de caussa volucres facilius sese librant in aëre crassiore, quam vehementer subtili. CU. Cur non subsidunt flotae? *) AL. Quoniam cutis sole desiccata et levior facta est, et humorem respuens. CU. Cur ferrum diductum in amplam laminam natat, quum idem contractum sidat? AL. Partim siccitas est in caussa, partim aër inter aquam et laminam mixtus. CU. Utra res gravior, aqua an vinum? AL. Arbitror vinum non cedere aquae. CU. Quam ob rem ergo qui ab oenopolis emunt vinum, aquam pro vino reperiunt in imo dolio? AL. Quia vinum habet pingue quiddam, quod aquae refugit liquorem, non aliter quam oleum. Argumentum in promptu est. Quo vinum est generosius, hoc et difficilius admiscetur aquae, et incensum ardet vehementius. CU. Cur in Asphaltite lacu nullum corpus animalis vivum mergitur? AL. Non est meum ad omnia naturae miracula respondere. Habet illa quaedam arcana, quae nos mirari voluit, scire noluit. CU. Cur homo macilentus obeso gravior est, si cetera sint paria? AL. Quoniam ossa densiora sunt carne, et ideo graviora. CU. Cur idem homo ieiunus gravior est se ipso pranso, quum corpori onus accesserit? AL. Cibo potuque spiritus augentur, et ii addunt corpori levitatem. Unde et hilaris levior est moerente, et mortuus vivo longe gravior. CU. Sed qui fit, ut idem homo, quum vult,

*) *Flota*, vel *fluta* Gr. πλώς, ab assidua navigatione piscis ita dictus, quem alii muraenam, alii mugilem esse volunt.

faciat se graviorem, aut leviorem? AL. Contento spiritu reddit se leviorem, emisso graviorem. Sic natat vesica inflata, et clausa pertusa sidit. Sed quando Curio desinet nobis occinere, Cur? CU. Desinam, si mihi pauca etiam dixeris; coelum utrum grave sit, an leve. AL. An leve sit, nescio; certe grave non potest esse, quum sit naturae igneae. CU. Quid igitur sibi vult vetus proverbium: *Quid si coelum ruat?* *) AL. Quia rudis antiquitas Homerum secuta credidit coelum esse ferreum. **) Sed Homerus a coloris similitudine ferreum dixit, non a pondere: quemadmodum nos cineraceum dicimus, quod cineris colorem prae se fert. CU. Est igitur coelum coloratum? AL. Non fere, sed tale nobis videtur propter aërem et liquorem medium: quemadmodum sol nobis nunc rubet, nunc fulvet, nunc candicat, quum is nihil talium mutationum recipiat. Itidem et iridis pictura non in coelo est, sed in aëre humido. CU. Verum, ut finiam, fateris coelo nihil esse sublimius, quacunque tegit orbem terrae? AL. Fateor. CU. Et centro terrae nihil esse profundius? AL. Scilicet. CU. Inter omnes rerum species quid est gravissimum? AL. Aurum, opinor. CU. Heic abs te vehementer dissentio. AL. An scis aliquid auro gravius? CU. Scio, et quidem multis partibus. AL. Proinde me vicissim doce, quando scis quod me nescire profiteor. CU. Quod igneos illos spiritus e summo coeli vertice depressit in ima Tartari (nam ea collocant in centro terrae) nonne oportuit omnium esse gravissimum? AL. Fateor: sed quidnam fuit illud? CU. Peccatum, quod et hominum animas, quas Maro vocat auraï simplicis ignes, eodem demergit. AL. Si libet ad

*) Graece, *τί εἰ οὐρανὸς ἐμπέσοι*; Ironia proverbialis in eos, qui rebus etiam tutissimis timent. Terent. in Heautont. act. 4. sc. 3 *Quid si redeo ad illos, qui aiunt: Quid si nunc coelum ruat!*

**) *Χάλκεος οὐρανὸς*, Graecis poëtis usitatum.

istud philosophiae genus demigrare, fateor, et aurum et plumbum esse plumeae levitatis, si cum peccato conferatur. CU. Qui fiet igitur, ut qui hac sarcina sunt onusti, subvolent in coelum? AL. Profecto non video. CU. At qui sese parant ad cursum saltumve, non solum quidquid est oneris abiiciunt, verum etiam contento spiritu sese reddunt leviusculos; et ad hunc cursum saltumque, quo ferimur in coelum, non studemus illud abiicere, quod omni saxo, omni plumbo gravius est. AL. Faceremus, si vel micam sanae mentis haberemus.

EPICUREUS.

HEDONIUS, SPUDAEUS.

HE. Quid venatur meus Spudaeus, quod sic totus incumbit libro, nescio quid secum murmurans? SP. Plane venor, Hedoni, sed nihil aliud quam venor. HE. Quid voluminis est, quod habes in sinu? SP. Dialogi Ciceronis de Finibus bonorum. HE. At quanto satius esset quaerere bonorum initia quam fines? SP. Sed Marcus Tullius finem boni appellat bonum omnibus numeris absolutum, quod qui sit assequutus, praeterea nihil desideret. HE. Opus cum primis eruditum et eloquens: sed num tibi videris aliquod operae pretium fecisse, quod ad veri cognitionem attinet? SP. Hoc mihi videor fecisse lucri, quod nunc magis etiam ambigam de finibus, quam antea. HE. Agricolarum est ambigere de finibus. SP. Nec satis queo mirari, de re tanta inter tantos viros tantam fuisse sententiarum pugnam. HE. Nimirum, quia foecundus est error, quum simplex sit veritas. Quoniam totius negotii caput ac fontem ignorant, divinant ac delirant omnes. Sed quae sententia tibi videtur esse scopo vicinior? SP. Quum audio impugnantem M. Tullium, displicent singulae: rursus

quum audio defendentem, fio prorsus ἐφεκτικός *). Mihi tamen Stoici videntur minus aberrare a vero, quibus proximum locum tribuo Peripateticis. HE. At mihi nulla secta magis arridet quam Epicureorum. SP. Atqui inter omnes nulla damnatior omnium suffragiis. HE. Missam faciamus hominum invidiam: fuerit Epicurus, qualem quisque velit: rem per se consideremus. Ille felicitatem hominis collocat in voluptate, eamque vitam iudicat beatissimam, quae plurimum habeat voluptatis, tristitiae quam minimum. SP. Sic est. HE. Quid dici potuit hac sententia sanctius? SP. Imo clamitant omnes hanc esse vocem pecudis, non hominis. HE. Scio: sed isti errant in rerum vocabulis. Quod si de veris loquamur, nulli magis sunt Epicurei quam Christiani pie viventes. SP. Cynicis propiores: nam isti se macerant ieiuniis, deplorant sua commissa, et aut sunt tenues, aut benignitas in egenos conciliat illis inopiam: opprimuntur a potentioribus, deridentur a plerisque. Si voluptas adfert felicitatem, hoc vitae genus a voluptatibus quam longissime videtur abesse. HE. Admittisne auctoritatem Plautinam? SP. Si quid recte dicat. HE. Accipe igitur nequissimi servi dictum **) omnibus Stoicorum paradoxis sapientius. SP. Exspecto. HE. *Nihil est miserius quam animus sibi male conscius.* SP. Non reiicio dictum; sed quid hinc colligis? HE. Si nihil miserius animo sibi male conscio, consequitur nihil esse felicius animo sibi bene conscio. SP. Recte quidem colligis; sed in qua tandem regione invenies istum animum nullius mali sibi conscium? HE. Malum appello, quod dirimit amicitiam inter Deum et hominem. SP.

*) Philosophi quidam Academici, qui de nulla re sententiam pronunciabant, semper haesitantes, vocabantur ἐφεκτικοί, quod quasi opinionem suam inhiberent.

**) Tranionis scil. ita loquentis in Plauti Mostell. act. 3. sc. 1

Et ab hoc mali genere puto perpaucos esse puros. HE. Ego vero et purgatos habeo pro puris. Qui lixivio lacrymarum, ac poenitentiae nitro, aut caritatis igni maculas absterserunt, eis non solum nihil nocent peccata, verum etiam frequenter in maioris boni materiam cedunt. SP. Equidem nitrum et lixivium novi; igni purgari maculas nunquam audivi. HE. Atqui si adeas argentarias officinas, videbis aurum igni purgari. Quanquam et lini *) genus est, quod coniectum in ignem non exuritur, sed nitidius splendescit, quam ulla possit aqua; eoque vivum appellant. SP. Nae tu nobis adfers paradoxum omnibus Stoicorum paradoxis παραδοξότερον. Vivunt illi vitam voluptariam, quos Christus appellavit ob id beatos, quod lugeant? HE. Mundo videntur lugere, sed re vera deliciantur, ac, quod dici solet, toti melle peruncti suaviter vivunt, adeo ut cum his collati Sardanapalus, Philoxenus **), Apitius, aut si quis alius est voluptatum studio nobilitatus, tristem ac miseram peregerint vitam. SP. Nova narras; sed vix credenda. HE. Experire; et omnia terque quaterque dices vera fuisse mea. Efficiam tamen, ut arbitror, ne videatur usque adeo veri dissimile. SP. Accingere. HE. Faciam, si mihi prius quaedam concesseris. SP. Modo tu aequa postules. HE. Lucrum annumerabo, si sortem dederis. SP. Age. HE. Primum illud, opinor, dabis, nonnihil interesse inter animam et corpus. SP. Quantum inter coelum et terram, inter immortale et mortale. HE. Deinde fal-

*) Ἀσβέστινον vocant, id est, quod igni non comburitur. De hoc ita Plinius Natur. hist. lib. 19. cap. 3. *Inventum iam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesque in focis conviviorum vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis*, etc.

**) *Philoxenum* philosophum luxu perdidissimum fuisse memorant scriptores. Is sibi gruis collum exoptabat, quo diutius cibi potusque sapore oblectaretur.

sa bona non esse ponenda in bonis. SP. Nihilo magis quam umbrae habendae sunt pro corporibus, aut praestigiae magorum somniorumve ludibria ducenda sunt pro veris. HE. Hactenus commode respondes. Dabis, opinor, et illud, veram voluptatem non cadere nisi in animum sanum. SP. Quidni? Nullus enim sole delectatur, si lippiant oculi; aut vino, si febris palatum infecerit. HE. Nec ipse, ni fallor, Epicurus amplecteretur voluptatem, quae longe maiorem cruciatum multoque diuturniorem secum adduceret. SP. Non arbitror, si quis modo sapiat. HE. Nec illud negabis, Deum esse summum bonum, quo nihil pulchrius, nihil amabilius, nihil dulcius. SP. Istud nullus iverit inficias, nisi Cyclopibus immanior; quid tum postea? HE. Iam mihi donasti, nullos suavius vivere, quam qui pie vivunt; nullos miserius et afflictius, quam qui vivunt impie. SP. Plus igitur largitus sum quam putabam. HE. Sed quod recte datum est, ut ait Plato, non oportet reposcere. SP. Age. HE. Catella, quae habetur in deliciis, pascitur lautissime, cubat molliter, ludit ac lascivit iugiter, an non vivit suaviter? SP. Vivit. HE. Optares tibi talem vitam? SP. Bona verba, nisi pro homine velim esse canis. HE. Fateris igitur praecipuas voluptates ab animo proficisci velut a fonte? SP. Apparet. HE. Tanta enim animi vis est, ut saepe doloris externi sensum adimat: nonnunquam quod per se est amarum, reddat iucundum. SP. Istuc quotidie videmus in amantibus, quibus dulce est pervigilium, et hibernis noctibus excubare ad amicae fores. HE. Iam illud reputa, si tantam vim habet amor humanus, qui nobis cum tauris et canibus est communis, quanto plus valeat amor ille coelestis, a Christi spiritu profectus: cuius tanta vis est, ut mortem quoque, qua nihil terribilius, reddat amabilem. SP. Quid alii sentiant intus, nescio; certe carent multis volu-

ptatibus, qui adhaerent verae pietati. HE. Quibus? SP. Non ditescunt, non assequuntur honores: non convivantur, non saltant, non canunt, non olent unguenta, non rident, non ludunt. HE. De divitiis et honoribus nulla erat hic facienda mentio, quae non adferunt vitam iucundam, sed solicitam potius et anxiam; de ceteris agamus, quae cum primis venantur, quibus studio est suaviter vivere. Nonne quotidie vides ebrios, fatuos et insanos, ridentes ac saltantes? SP. Video. HE. Num putas illos suaviter vivere? SP. Hostibus contingat illa suavitas. HE. Quam ob rem? SP. Quia non adest sana mens. HE. Tu igitur malles ieiunus incumbere libro, quam ad eum modum delectari? SP. Plane mallem vel agrum fodere. HE. Nam inter dementem ac temulentum nihil interest, nisi quod huic insaniae medetur somnus, illi vix medicorum cura succurrit. Natura fatuus nihil differt ab animante bruto, praeter formam corporis; sed levius miseri sunt, quos natura genuit brutos, quam qui belluinis cupiditatibus obbrutuerunt. SP. Fateor. HE. Iam num tibi sobrii videntur aut sani, qui propter praestigias umbrasque voluptatum et veras animi voluptates negligunt, et veros sibi cruciatus accersunt? SP. Non videntur. HE. Non sunt illi quidem temulenti vino, sed amore, sed ira, sed avaritia, sed ambitione, aliisque pravis cupiditatibus; quae longe perniciosior est ebrietas, quam quae vino contrahitur. Syrus ille *) in comoedia posteaquam edormiverat villum quod biberat, sobria loquitur: at animus vitiosa cupiditate ebrius, quam gravate redit ad sese! quot annis urget mentem amor, ira, odium, libido, luxus et ambitio! quam multos videmus ab adolescentia ad decrepitam usque aetatem ab ambitionis, avaritiae, libidinis, lu-

*) Servus in Terentii Adelph. act. 3. sc. 2. — *Interea in angulum aliquo abeam, atque edormiscam hoc villi; sic agam.*

xusque temulentia nunquam expergisci ac resipiscere! SP. Istiusmodi novi nimium multos. HE. Largitus es, falsa bona non esse in bonis ducenda. SP. Nec reposco. HE. Nec est vera voluptas, nisi quae ex veris nascitur. SP. Fateor. HE. Non sunt igitur vera bona, quae vulgus hominum per fas nefasque venatur. SP. Non arbitror. HE. Si vera essent bona, non contingerent nisi bonis, et beatos redderent, quibus obveniunt. Quid autem voluptas? num vera videtur, quae non ex veris bonis, sed ex falsis bonorum umbris nascitur? SP. Nequaquam. HE. At voluptas efficit ut suaviter vivamus. SP. Maxime. HE. Nullus igitur vere vivit suaviter, nisi qui pie vivit, hoc est, qui veris fruitur bonis: sola autem pietas reddit hominem beatum, quae Deum summi boni fontem homini sola conciliat. SP. Propemodum assentior. HE. Nunc mihi vide, quot parasangis absint a voluptate, qui vulgo videntur praeter voluptates nihil sequi. Primum animus illorum impurus est et cupiditatum fermento vitiatus, ut, etiamsi quid incidat dulce, protinus amarescat, quemadmodum fonte vitiato non potest non esse liquor insipidus. Deinde non est vera voluptas, nisi quae sano percipitur animo. Nam irato nihil vindicta iucundius: sed ea voluptas vertitur in dolorem, simul atque morbus animum reliquerit. SP. Non refragor. HE. Postremo voluptates illae sumuntur ex falsis bonis: unde consequitur et illas esse praestigias. Quid porro diceres, si videres hominem magicis artibus delusum, vesci, bibere, saltare, ridere, plaudere, quum nihil earum rerum vere adesset, quas se videre credit? SP. Equidem et insanum dicerem et miserum. HE. Simili spectaculo ipse nonnunquam interfui. Sacerdos erat, qui callebat artem praestigiatoriam. SP. Eam non didicerat e litteris sacris. HE. Imo e sacerrimis, hoc est, execratissimis. Hunc ali-

quot aulicae foeminae frequenter appellabant, ut acciperentur ab eo convivio, sordes et parsimoniam opprobrantes: annuit; invitavit. Venerunt ieiunae, quo libentius epularentur. Accubuerunt: nihil aberat, ut videbatur, lautitiarum: explerunt sese affatim. Peracto convivio, egerunt convivatori gratias, ac discesserunt suam quaeque domum. At mox coepit oblatrare stomachus: demirantur quid esset hoc monstri, statim a prandio tam splendido esurire ac sitire. Res tandem erupit, et in risum abiit. SP. Et merito: praestiterat domi lenticula placare stomachum, quam inanibus spectris deliciari. HE. At mihi videtur multo magis esse ridiculum, vulgus hominum pro veris bonis inanes bonorum umbras amplecti; et his praestigiis delectari, quae non exeunt in risum, sed in luctus sempiternos. SP. Quo propius intueor, hoc mihi videre minus absurda loqui. HE. Age, largiamur, ut interim in nomen voluptatis veniant, quae re vera non sunt: appellaresne mulsum dulce, cui longe plus esset admixtum aloes quam mellis? SP. Non dicerem, si vel triens aloes esset admixtus. HE. Aut optares tibi malam scabiem, quod scalpendi sit aliqua voluptas? SP. Non, si compos sim mentis. HE. Fac igitur tecum subducas rationem, quantum amaritudinis admixtum sit istis falso nomine voluptatibus, quas gignit amor impudicus, libido illicita, comessatio ac temulentia. Omitto nunc, quod est omnium caput, conscientiae cruciatus, inimicitiam cum Deo, exspectationem aeterni supplicii. Quod obsecro in his voluptatibus genus est, quod non ingens externorum etiam malorum agmen secum adducat? SP. Quaenam? HE. Rursus omittamus avaritiam, ambitionem, iram, superbiam, invidiam, quae per se tristia sunt mala: conferamus illa quae praecipue delectationis nomine commendantur. Quum largiori potationi succedit

febris, capitis dolor, alvi tormina, ingenii stupor, famae macula, memoriae detrimentum, vomitus, et ruina stomachi, tremor corporis, num vel Epicureus existimaret eam voluptatem expetendam? SP. Fugiendam diceret. HE. Quum adolescentes e scortatione novam lepram, quam nunc ὑποκορίζοντες quidam Neapolitanam scabiem appellant, sibi, ut fere fit, contrahunt, per quam toties sit illis in vita moriendum, semperque vivum cadaver circumferendum; nonne belle videntur ἐπικουρίζειν? SP. Imo ἐπὶ κουρεῖα θεῖν *). HE. Iam finge delectationis ac doloris aequilibrium: optaresne tam diu cruciari dolore dentium, quam diu duravit potationis aut scortationis voluptas? SP. Equidem mallem utroque carere: nam voluptatem emere dolore, non est lucrum, sed pensatio: heic sane potior est ἀναλγησία, quam Cicero ausus est indolentiam appellare. HE. At nunc voluptatis illicitae titillatio, praeterquam quod longe minor est cruciatu, quem adducit, temporis etiam exigui est: lepra vero contracta per omnem vitam misere discruciat; totiesque mori cogit, priusquam mori liceat. SP. Tales discipulos non agnosceret Epicurus. HE. Luxuriae comes plerumque est egestas, onus et miserum et grave: libidinis immodicae paralysis, tremor nervorum, lippitudo ac caecutientia, lepra: at non haec tantum. An non egregia negotiatio: nec veram, nec sinceram, ad haec brevem delectationem, tot tanto gravioribus ac diuturnioribus commutare malis? SP. Ut non accedat cruciatus, mihi stultissimus negotiator esse videatur, qui gemmas vitro permutet. HE. Illud dicis, qui vera animi bona ob fucatas corporis voluptates amittat. SP. Ita sentio. HE. Nunc redeamus ad exactiorem supputationem. Nec febris aut egestas

*) Id est, *ad tonstrinas currere*, in quibus morbus iste Gallicus, seu scabies Neapolitana, curatur.

semper comitatur luxum, nec nova lepra aut paralysis semper comitatur Veneris immodicum usum; sed conscientiae cruciatus, quo nihil esse miserius iam inter nos convenit, semper comes est illicitae voluptatis. SP. Imo praecurrit interdum, et in ipsa voluptate fodicat animum. Sunt tamen, quos dicas hoc sensu carere. HE. Iam hoc ipso infeliciores. Quis enim non malit sentire dolorem, quam corpus habere stupidum et sensus expers? Verum ut nonnullis vel cupiditatum intemperantia, velut ebrietas quaedam, vel vitiorum assuetudo, ceu callus quidam, mali sensum adimat in iuventa; quum ad senectutem perventum fuerit, ac, praeter innumera incommoda, quorum thesaurum superioris vitae commissa reposuerunt, de propinquo terret mors nulli mortalium evitabilis, tanto gravius discruciat conscientia, quanto magis per omnem vitam stupuit; tum enim, velit nolit, expergiscitur animus. Senectus autem quum per se sit tristis, quippe multis naturae incommodis obnoxia, quanto miserior est, atque etiam turpior, si urgeat animus sibi male conscius? Convivia, comessationes, amores, choreae, cantilenae, ceteraque quae iuveni videbantur suavia, seni sunt amara, nec aliud habet aetas illa, quo se fulciat, nisi si adsit vitae innocenter actae recordatio, ac spes vitae melioris. Hi sunt duo scipiones, quibus nititur senecta. Quod si pro his subductis imponas geminam sarcinam, vitae perperam actae memoriam et futurae felicitatis desperationem: obsecro, quod animal fingi potest afflictius aut miserius? SP. Equidem non video, etiamsi quis τὸ ἵππου γῆρας *) obiiciat. HE. Tum denique *sero sapiunt*

*) **Proverbium in eos, qui praeclaris rebus in iuventa gestis, posteaquam consenuerint, ad sordidas curas semet abiiciunt.**

Phryges *): et illud verissime dictum, *Extrema gaudii luctus occupat* **): et, *Non oblectamentum super cordis gaudium* ***): et, *Animus gaudens floridam aetatem facit: spiritus tristis exsiccat ossa* ****). item illud, *Omnes dies pauperis, mali*, hoc est, afflicti ac miseri: *secura mens quasi iuge convivium* †). SP. Sapiunt igitur, qui mature rem faciunt, et colligunt viaticum venturae senectuti. HE. Scriptura mystica non tam humi repit, ut fortunae bonis metiatur hominis felicitatem: is demum eximie pauper est, qui nudus est omni virtute, et animam simul cum corpore debet Orco. SP. Is quidem exactor est implacabilis. HE. Is vere dives est, qui Deum habet propitium. Quid autem metuat, qui talem habeat protectorem? Num homines? minus potest universorum hominum potestas adversus Deum, quam culex adversus elephantem Indicum. Num mortem? ea piis transitus est ad aeternam beatitudinem. Num inferos? sed confidenter Deo loquitur vir pius: *Etsi ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* ††). Cur metuat daemones, in pectore gerens eum, quem tremunt daemones? nam hominis pii mentem templum esse Dei, non uno in loco praedicat scriptura, vere ἀναντίῤῥητος. SP. Equidem non video, quibus rationibus ista queant refelli, quanquam videntur plurimum abesse a sensu communi. HE. Qui sic? SP. Nam ad tuam ratiocinationem quivis Franciscanus vitam ageret magis voluptuariam, quam alius, opibus, honoribus, breviter

*) *Phryges* pro Troianis, qui vix decimo demum anno de restituenda Helena cogitare coeperunt

**) Proverb. Salom. 14. v. 13.

***) Ecclesiast. 30. v. 16.

****) Proverb. Salom. 17. v. 22.

†) Proverb. Salom. 15. v. 15. Haec omnia sunt ex versione vulgata.

††) Exstat locus Psalm. 23.

omni genere deliciarum affluens. HE. Adde monarchae sceptrum, si libet; adde pontificiam coronam, eamque e triplici fac centuplicem, modo detrahas animum sibi bene conscium, audacter dicam, hunc Franciscanum, nudipedem, nodoso fune cinctum, tenuiter ac viliter amictum, ieiuniis, vigiliis ac laboribus attenuatum, qui teruncium non habet in orbe, modo adsit bona mens, deliciosius vivere, quam si in unum hominem sexcentos confles Sardanapalos. SP. Unde igitur est, quod pauperes fere conspicimus tristiores divitibus? HE. Quia bis pauperes sunt plerique. Alioqui morbus, inedia, vigilia, labores, nuditas, extenuant quidem corporis habitum, sed tamen non in his tantum, sed etiam in ipsa morte sese exserit mentis alacritas. Animus enim quanquam illigatus est mortali corpori, tamen quoniam naturae potentioris est, corpus ipsum quodammodo transformat in sese, praesertim si ad vehementem naturae impetum accedat ἐνέργεια spiritus. Hinc est, quod saepenumero videmus homines vere pios maiore cum alacritate morientes, quam alios convivantes. SP. Istuc profecto non raro sum admiratus. HE. Atqui non est admirandum, illic esse invincibile gaudium, ubi adest omnis laetitiae fons Deus. Quid autem novi est, animum vere pii hominis gaudere iugiter in mortali corpore, quum idem, si ad intima tartari demergatur, nullum felicitatis detrimentum facturus sit? Ubicunque pura mens, ibi Deus est: ubicunque Deus est, ibi paradisus est: ubi coelum est, ibi felicitas est: ubi felicitas est, ibi gaudium est verum et alacritas sincera. SP. Attamen suavius viverent, si absint incommoda quaedam, et adessent oblectamenta, quae vel negligunt, vel non assequuntur. HE. Quae vero mihi narras incommoda? quae lege communi comitantur conditionem humanam? famem, sitim, morbum, lassitudinem, sene-

ctutem, mortem, fulmina, terrae motus, inundationes, bella? SP. Et ista quoque. HE. At nos de mortalibus interim agimus, non de immortalibus. Et tamen in his quoque malis longe tolerabilior est piorum conditio, quam voluptates corporis per fas nefasque venantium. SP. Qui sic? HE. In primis, quoniam animos habent ad temperantiam ac tolerantiam exercitatos, ceteris moderatius ferunt ea, quae vitari non possunt. Dein, quoniam intelligunt, illa omnia a Deo immitti vel ad purgationem criminum vel ad exercitationem virtutis, non modo patienter, verum etiam gaudenter tanquam obedientes filii illa de manu propitii patris accipiunt, atque etiam gratias agunt vel pro clementi correctione vel pro inaestimabili lucro. SP. Sed multi sibi accersunt corporis molestias. HE. Sed plures adhibent medicorum remedia, quo corporis sanitatem vel tueantur vel recuperent. Ceterum accersere molestias, hoc est, inopiam, adversam valetudinem, persequutionem, infamiam, nisi quum huc impellit Christiana caritas, non est pietatis, sed stultitiae. Ceterum quoties infliguntur ob Christum et ob iustitiam; quis ausit eos vocare miseros, quum ipse Dominus appellet eos beatos, et horum gratia gaudere iubeat? SP. Habent tamen interim et ista sensum cruciabilem. HE. Habent, sed quem facile absorbet hinc metus gehennae, illinc spes aeternae beatitudinis. Age, si tibi persuasum esset, te nunquam aegrotaturum, aut ullam corporis molestiam sensurum in omni vita, si semel patiaris, cuspide aciculae tibi summam pungi cutem; nonne lubens et gaudens acciperes tantillum dolorem? SP. Maxime. Imo si certo sciam, mihi nunquam in vita dolituros dentes, aequo animo patiar vel altius infigi acum, atque etiam ambas aures subula perforari. HE. Atqui quidquid in hac vita accidit afflictionis, levius ac brevius est ad aeternos cru-

ciatus, quam momentaneum acus vulnusculum ad hominis vitam, quamvis longam: nulla enim analogia rei finitae ad infinitam. SP. Verissima praedicas. HE. Iam si quis tibi persuadeat, te per omnem vitam omni molestia cariturum, si semel manu flammam dividas, quod fieri vetuit Pythagoras, nonne lubens id faceres? SP. Ego sane vel centies, modo ne me fallat promissor. HE. Deus ne potest quidem fallere: sed ille flammae sensus diuturnior est, ad to tam hominis vitam collatus, quam tota vita collata ad coelestem beatitudinem, etiamsi quis trium Nestorum excedat annos; siquidem illa quantumlibet brevis manus iniectio nonnulla huius vitae portio est: sed tota hominis vita nulla portio est aeternitatis. SP. Non habeo quod contradicam. HE. Ad hanc igitur qui toto pectore certaque spe properant, quum tam brevis sit transcursus, an credis eos huius vitae molestiis discruciari? SP. Non arbitror, modo adsit certa persuasio firmaque spes assequendi. HE. Venio nunc ad oblectamenta, quae obiiciebas. Abstinent a choreis, a comessationibus, a spectaculis: haec nimirum ita contemnunt, ut fruantur multo iucundioribus, nec minus oblectentur, sed aliter. *Oculus non vidit, auris non audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae solatia Deus paraverit diligentibus ipsum* *). Beatus Paulus agnovit, quae sint cantica, quae choreae, quae tripudia, quae comessationes piarum mentium, etiam in hac vita. SP. At sunt quaedam voluptates licitae, quas isti sibi ipsis interdicunt. HE. Etiam licitarum voluptatum immodicus usus est illicitus: hunc si excipias, in ceteris omnibus superant, qui videntur asperam vitam degere. Quod potest esse magnificentius spectaculum, quam huius mundi contemplatio? Ex eo longe plus capiunt voluptatis homines Deo cari, quam ceteri; siqui

*) Paulus ad Corinth. Epist. 1. cap. 2. v. 9.

dem hi dum curiosis oculis contemplantur admirandum hoc opus, anguntur animo, quod multarum rerum caussas non assequantur. In quibusdam etiam, ceu Momi, quidam obmurmurant opifici, neque raro naturam pro matre novercam appellant: quod convicium verbotenus quidem naturam ferit, sed re vera in eum redundat qui naturam condidit, si qua est omnino natura. At homo pius religiosis ac simplicibus oculis magna cum animi voluptate spectat opera Domini patrisque sui, demirans singula, nihil reprehendens, sed pro cunctis gratias agens, quum reputat, haec omnia propter hominem esse condita: atque adeo in singulis rebus adorat omnipotentiam, sapientiam, ac bonitatem conditoris, quarum vestigia perspicit in rebus conditis. Iam finge mihi, esse aliquod palatium re vera tale, quale Psychae fingit Apuleius *), aut si quod potes magnificentius elegantiusque: huc adhibe duos spectatores, alterum peregrinum, qui tantum visendi caussa venerit; alterum servum aut filium eius, qui construxit hoc aedificium; uter impensius delectabitur? hospes ille, ad quem illa domus nihil attinet, an filius, qui carissimi patris ingenium, opes ac magnificentiam in aedificio magna cum voluptate speculatur; praesertim quum cogitat, totum hoc opus ipsius gratia factum esse? SP. Percunctatio tua non eget responso: sed plerique non piis moribus sciunt, coelum et quae coelo clauduntur, hominis caussa esse condita. HE. Sciunt plerique omnes: sed non omnibus hoc venit in mentem; et si venit in mentem, plus tamen capit voluptatis, qui magis amat opificem: quemadmodum alacrius intuetur coelum, qui ad vitam coelestem adspirat. SP. Veri simillima dicis. HE. Iam conviviorum suavitas non est sita in lautitiis palati aut coquorum condituris, sed in prospera corporis valetu-

*) Lib. V. Metamorph.

dine et stomachi appetentia. Cave igitur putes ullum Lucullum coenare iucundius, appositis perdicibus, phasianis, turturibus, leporinis, scaris, siluris, aut muraenis, quam vir pius, cibario pane, holeribus aut leguminibus, potu vel aquae vel cerevisiae tenuis vel vini probe diluti: propterea quod haec accipit, tanquam missus a benigno patre datos: omnia condit oratio, omnia sanctificat precatio praecedens, sacra lectio comes, magis animum reficiens quam esca corpus, et gratiarum actio succedens: postremo surgit a mensa non distentus, sed recreatus; non onustus, sed refectus; et refectus mente pariter et corpore. An tu putas ullum istarum vulgarium cupediarum architectum convivari iucundius? SP. Sed in Venere summa est delectatio, si quid Aristoteli credimus. HE. Et hac in parte vincit homo pius, non minus quam in convivio. Rem sic accipe: Quo vehementior est erga uxorem caritas, hoc congressus ille connubialis est iucundior. Nulli porro vehementius amant uxores suas, quam qui eas sic diligunt, sicut Christus dilexit ecclesiam: nam qui eas voluptatis gratia diligunt, ne diligunt quidem. Adde, quod quo rarior est cum uxore congressus, hoc est suavior: quae res nec impium poetam latuit, qui scripsit, *Voluptates commendat rarior usus* *). Quanquam minima voluptatis pars in coitu sita est. Longe maior est in perpetuo convictu, qui inter nullos potest esse iucundior, quam inter eos, qui se Christiana caritate sinceriter amant, et amant pariter mutuo. In aliis frequenter cum senescente voluptate senescit amor. Christiana caritas hoc magis virescit, quo magis delectatio carnis decrescit. An nondum tibi persuasi, nullos vivere iucundius, quam qui cum pietate degunt? SP. Utinam itidem sit persuasum omnibus! HE. Quod si Epicurei sunt, qui suaviter vivunt,

*) Iuvenalis Sat. XI.

nulli verius sunt Epicurei, quam qui sancte pieque vivunt. Et si nos tangit cura nominum, nemo magis promeretur cognomen Epicuri, quam adorandus ille Christianae philosophiae princeps. Graecis enim ἐπίκουρος auxiliatorem declarat. Quum naturae lex esset vitiis tantum non oblitterata, quum Mosis lex magis irritaret cupiditates, quam sanaret, quum impune regnaret in mundo tyrannus Satanas; solus ille pereunti humano generi praesentaneam attulit opem. Proinde vehementer falluntur quidam, qui blaterant, Christum natura fuisse tristem quempiam ac melancholicum, nosque ad inamoenum vitae genus invitasse. Imo is unus ostendit vitam omnium suavissimam, veraeque voluptatis plenissimam: tantum absit lapis ille Tantaleus *). SP. Quid istuc aenigmatis est? HE. Ridebis fabulam: sed hic iocus seria ducit. SP. Exspecto iocum serium. HE. Narrant ii, quibus olim studio fuit, philosophiae praecepta fabularum involucris tegere, Tantalum quendam adhibitum fuisse Deorum mensae, quam volunt esse lautissimam. Quum hospes esset dimittendus, Iupiter, hoc suae dapsilitatis esse ratus, ne conviva discederet absque xenio, permittit, ut quod vellet peteret, accepturus quidquid petiisset. Tantalus autem stolidus, ut qui beatitudinem hominis ventris et gulae delectatione metiretur, optavit, ut sibi per omnem vitam liceret tali mensae accumbere. Annuit Iupiter; et ratum erat votum. Tantalus assidet mensae, omni genere deliciarum instructae: appositum est nectar; nec desunt rosae, nec odores, qualibus Deorum nares possint oblectari: adstat pocillator Ganymedes aut Ganymedi similis, circumstant Musae suaviter canentes, saltat ridiculus Silenus, nec absunt moriones: breviter, quidquid ullum hominis sensum possit oblectare. Sed inter haec

*) sc. quo omnis laetitia in moerorem convertatur.

omnia ille sedet tristis, suspirans et anxius, nec hilarescens risu, nec attingens apposita. SP. Quid in caussa? HE. Quoniam supra caput accumbentis de pilo pendet ingens saxum, iam iam casuro simile. SP. Ego me a tali mensa subducerem. HE. Sed illi votum transiit in necessitatem: neque enim Iupiter tam placabilis est, quam noster Deus, qui perniciosa vota mortalium rescindit, si modo poeniteat. Quanquam et alioqui, ne se Tantalus subducat, vetat idem lapis, qui prohibet vesci. Metuit enim, ne, si se commoverit, illico saxi ruina conteratur. SP. Ridiculam fabulam. HE. At nunc audi, quod non rideas. Vulgus a rebus externis petit vitam iucundam, quum eam non praestet nisi mens secura: nam sibi male consciis saxum multo gravius impendet, quam impendet Tantalo. Imo non impendet, sed urget premitque mentem: nec inani metu discruciatur animus; sed in singulas horas exspectat, ut coniiciatur in gehennam. Obsecro, quid est tam suave in rebus humanis, quod mentem tali saxo pressam possit vere exhilarare? SP. Nulla profecto res, nisi vel dementia vel incredulitas. HE. Haec si perpenderent adolescentes, qui, voluptatibus ceu poculo Circeo dementati, pro vere iucundis amplectuntur mellita venena, quanto studio caverent, ne quid per incogitantiam admitterent, quod in omnem vitam mordeat animum? Quid non facerent, ut hoc viaticum pararent senectuti venturae, mentem sibi bene consciam, et famam nulla labe contaminatam? Quid autem illa senectute miserius, quae, quum respicit in tergum, magno cum horrore videt, quam speciosa sunt quae neglexit, quam foeda quae amplexa est? rursus, quum a fronte prospicit, cernit imminere diem supremum et ab hoc protinus aeterna gehennae supplicia. SP. Felicissimos arbitror, qui primam aetatem servarunt incontaminatam, et in pie-

tatis studio semper proficientes pervenerunt usque ad senectutis metam. HE. Proximus locus debetur iis, qui a iuvenili temulentia mature resipuerint. SP. Sed quid consilii das illi misero seni? HE. Nulli desperandum, quam diu spirat: iubebo ad Domini clementiam confugere. SP. Sed quo fuit vita longior, hoc magis accrevit scelerum cumulus, iam arenam exsuperans, quae est in littore maris. HE. Sed eas arenas longe superant misericordiae Domini. Arena tametsi non est homini numerabilis, finito tamen est numero: at Domini clementia nec modum nec finem novit. SP. Sed non est spatium brevi morituro. HE. Quo minus est spatii, hoc clamet ardentius. Apud Deum satis longum est, quod a terris ad coelum valeat pertingere. Penetrat autem et brevis precatio coelum, modo vehementi spiritus impetu eiaculetur. Evangelica peccatrix *) fertur per omnem vitam egisse poenitentiam; sed latro in ipsa morte quam paucis verbis impetravit a Christo paradisum! Si toto pectore clamaverit, *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam* **); Dominus tollet saxum Tantaleum; dabit auditui illius gaudium et laetitiam; exultabunt de condonatis peccatis ossa per contritionem humiliata ***).

*) Intelligit mulierem illam, quae Iesum, in aedibus Pharisaei Simonis accumbentem, unxit. Historiam lege Luc. 7.

**) Secundum vulgatam versionem Psalm. 50. Hebr. 51.

***) Cf. Psalm. supra citat. versu 10.

CONFLICTUS THALIAE ET BARBARIEI.

PRAEFATIO.

Nemo putet latuisse poëtam, quantum comoedia tragoediaque discrepent; quid hanc, quid illam deceat. Haec enim gaudet gravitate: illa est levitatis amica. Nam quum ad scribendum animum applicuisset, quoniam nec personas comicas satis, nec rem tragicam satis esse perspexit, ipse pro suo digessit arbitrio: tantum haec cogitans auditor ut rideat. Aequis adeste animis: favete: aures arrigite: strepitum compescite.

ARGUMENTUM.

Thalia, sacris sororum comitata choris, Castaliam petit: Barbaries, aeque barbaris stipata cohortibus, occurrit. Fit contentio.

PRIMUS ACTUS.

THALIA, CALLIOPE, MELPOMENE.

TH. Dii boni, quid hoc monstri est, quod eminus surgere video? Contemplamini quaeso. CA. Papae! quanta corporis moles! prope est ut vertice sidera pulset; quid sit mehercle nescio. TH. Appropinquat. En nova commixtio. Viden'? Frons virginea; quod

vero sub pectore est, asino simillimum. CA. Ita est: sic Dii me ament. Sed ex fronte, videsne hera, quanta sese attollant cornua? TH. Ingentia. Praeterea colligisne et vicinas cornibus auriculas? CA. Colligo; asininas scilicet, albentes mobilesque: et iam magis magisque propinquare conspicio, quid paret nescia. Ah! Vereor ne sinistrum quid attulerit. TH. Avertat parens Iupiter. ME. Ego hanc (si recte audita recordor) belluam novi. TH. Obsecro. ME. Nihil est periculi. TH. At at, inimicam audio. Itane, quaeso? ME. Ita. Aemula haec est nostra unica atque saevissima. TH. Dii illam perdant. ME. Nunquam invidere nobis, nunquam lacerare desinit. Hanc in occiduis ferunt habitare plagis, ibi subiicere sibi omnia, ibi coli, amari, honorari; quid plura? denique ut deam supplicibus placari muneribus. TH. Audieram, ni fallor. Urbi cui praeest, quod est nomen? ME. Zwollis, si recte teneo. TH. Recte. Ipsius vero? ME. Barbariem dicunt. TH. Ipsa est: probe novi. Sed en, accelerat huc. Operiamur eam.

SECUNDUS ACTUS.

BARBARIES, THALIA.

BA. Illane est Thalia, comites mei, quam e vicino conspicio, quamque exstinctam iam pridem existimaram? Ipsa certe est: lauream cerno. Revixit. Audet insuper sese conspectibus impudenter nostris ingerere, nihil me verita. Adibo, quae sim ut sentiat factura. Dii te perdant, impudentissima. TH. Haud molle salutas. In te resiliat quam in me torques salutem, hera. BA. Nonne te pudet dudum victam, Thalia, rursum meis submittere oculis? TH. Rogas? Tu indigna quae me videas: ego dignior quam quae te videam belluam obscoenam. BA. Hem, misella, et contumelias insuper? Necdum quae sim nosti? cave me pro-

voces. TH. Bona verba quaeso. Surdo ista canis; nemo audit. Ego te timeo, scilicet monstrum informe spurcissimum. BA. Vide in quam has torseris calumnias. TH. Gratias habe iis qui tecum sunt. BA. His? TH. His solis. BA. His quid debeo? dic mihi. TH. Illorum te scilicet aestimatio, vel error potius, deam effecit, non tua generatio. BA. Quin possem tibi (si tempus sinat) meam demonstrare propaginem, divino semine derivatam. TH. Egregiam vero. Sed narra obsecro. Tempus enim patitur: et sol tibi stabit tam mira memoranti. BA. Tu parente gaudes Iove, duce triumphas Apolline; mihi pater erat, qui nec illi virtute, nec huic aut arcu aut cythara cesserit. Si quando canens ludere solebat ore, Orphei in morem, sylvas post se montesque trahebat; denique et cursu valens, Euro pernicior. TH. Millies haec audita sunt. Desine. BA. Quid? Tenes quem velim? TH. Statim, ubi coepisti; Chirona significas semivirum. BA. Potesne tacere, dum, quod coepi, expleam verbum? TH. Possum; tantum vera si dixeris. Sin componis, aurem non commodo. BA. Quid? mendacem dicis? TH. Minime; sed, si voles, nihil verius. BA. Te autem veridicam, ubi me Chirone dicis parente natam? TH. Testes adsunt. BA. Ubi quaeso? TH. Haec ingens, quae in calces pendet, cauda; haec hirsuta terga; hae circum tempora albicantes auriculae Chironis te prolem clamant omnia. Ille ex asella te miscuit: pulchrum, quo glorieris, genus, pulchra quae deam deceat forma. BA. Ut video, calumniis certas; de figura contendis. Ad virtutem veniamus. De hac contende, de fama, de gloria, de clientela. Quid de corpore? TH. Nihil; nisi quod huius deformitatem deformis animus comitari solet. Sed age, ad ipsa veniamus. BA. Id omnium primum accipe. Qui te colit, rarus est; me totus celebrat orbis. Tu ignota lates; ego iam in omnem mundi regionem nomen

extendi. Ubique sum celebris, ubique notissima. TH. Fateor. BA. Non faceres, si tibi, quod responderes, esset. TH. Imo, quod respondeam, habeo. Cacum nosti. BA. Cacum quis nesciat? TH. Quem narrat Virgilius. BA. Novi. TH. Credo equidem; famosus enim est. Haud secus, ac ille, tu quoque cognita es. Dein tu tibi laudi tribuis, quod totus comitetur orbis. Non recte sapis. Ego id vituperio do magis. Rarum est omne enim, quod carum est. Nihil arduum, quod vulgo ignobili commune est. Me qui colit, rarus sit licet, spectabilis tamen est et gravis. Te autem quod plebeia et rustica comitetur turba, quid obsecro pulchri est? BA. Nescis, insana. Longe alia res est. Neque enim quos plebeios invenio, plebeios relinquo; quin proveho magis, et erudio: honestos denique reddo et graves. TH. Ha, ha, he. Imo chartis gravatos, non arte; neque tam literis honestos, quam libris onustos. BA. Hem. Misera, an ego meos non graves reddere potis sum aeque ac tu tuos? TH. Admodum tui similes. Nam quum barbara sis, barbaros efficis. Quid aliud posses? BA. Nunc verum experior, quod iam olim de te audivi, garrulam esse et loquacem. Desine, insana. Nihil omnium nosti. Nam id certum habeo: si vel mediam scires partem, non tanta obstreperes impudentia. In meo, quod Zwollis est, gymnasio, quae sit gloria, quis rigor, quis vigor, si tibi memorare incipiam, continuo rumperis invidia. TH. Nimirum et postes columnasque tuo rumpas grandiloquio. Verum incipe. Rumpe si potes. BA. Longum est. TH. Fac breve, ut nosti. BA. Summam complector. Ad illud itaque, quod paulo ante memoravi, gymnasium nobilissimum, ex omnibus mundi latissimi regionibus quanto confluant agmine, nemo tibi facile explicuerit. TH. Hui! stupendum, asinum illum Zwollorum (gymnasii campa-

nam loquor) tam sonora voce rudere, cunctosque turmatim allicere. BA. Inepta. Abstine conviciis, et audi. TH. Audio. BA. Illic confestim instituuntur, erudiuntur. TH. Mirum in modum. BA. Optimis glossulis, vocabulariis, argumentis, notabilibus innumeris. TH. Quam rectissime. BA. Quid nares contrahis? Imo eo perduco, ut nihil nesciant. TH. Novum. BA. Crescunt illis interea cum corpore tempora, ut exacte docti iam praesint aliis. Tum tales remitto, ut beati vivant, beati moriantur. TH. Ha, ha, he. Parum abfuit, quin cachinno rumperer; tam iis invideo scilicet. BA. Quid rides fatua? an ego risu digna fari videor? TH. Ego ista tibi rectius memorare potero. BA. Tun'? TH. Ego. Si placet, nunc audies. BA. Incipe. TH. Quin ita se res habet. Confluunt ad te innumeri, fateor. Qui, si quid recte in scholis prius didicerant, id continuo dediscant necessum est. Deinde his (quae plurima enumerasti) dispendiis non tam imbuuntur, quam obruuntur, tandem ut sciant nihil. Imo eo perducis, ut et se ipsos nesciant. Crescunt interea circum tempora cornua, sibique videntur scioli, ac qui praesint magis quam subsint idonei. Tum tales remittis, ut beati vivant, beati moriantur. BA. Tu, ut video, linguam a probris non cohibes. At cave mihi bilem moveas. Si non parcis huiusmodi in me dicta iaculari, ego ea in te retorquebo: sunt et mihi quas referam contumelias. TH. Et soles quidem. BA. Tales, inquam, remitto (si nescis, miserrima) qui vatibus tuis, ne carminibus quidem (quibus apprime triumphas) cesserint. TH. Numero fateor. Nos vero non tam versuum cumulum, quam virtutem, spectamus. Tibi contra, quot sint, non quales, curae est. Paginas numeras, barbarismos dissimulas. Tantum ex omni sibi consonent parte, id unum quaeritur: virtus negligitur. BA. De virtute garris, insana? Ego

virtute nil tam inane puto, quam tua poemata. Quid enim aliud quam fucata sunt mendacia, fabulis plena anilibus? TH. Satis laudas. BA. Egone tam ridicula? TH. Laudas nescia. BA. Tam mendosa? Quin ludo potius, quam laudo. TH. Laudas invita. BA. Qui sic? TH. Dum laceras invida. Malis enim displicere, laudari est. BA. Magna vero, quibus invideat quisquam, laborata mendacia. Luce clarius tuam manifestas inscitiam. Nescis infelix, quam probes iis stultiloquiis poetarum industriam; qui indignum censentes porcis, coeno et luto amicis, rosas obiici, ita veritatem ipsam peregrina fabularum specie et quodam verborum aenigmate obtexerunt dissimularuntque, ut omnibus quidem legere liceat, intelligere autem non ita. Legunt, et tam abeunt nescii, quasi viderint nunquam. Legit peritus, et ipsas verborum penetrat imagines, (diaphanum enim sunt) deprehenditque latere ingentem sanissimae veritatis thesaurum, quem illi praeterierant. BA. Euge, euge, quam lepidum facinus, veris falsa miscere! confictis veritatem fabellis corrumpere! Hoccine est, quod tanta laude praedicas? TH. Vis tibi ad haec paucis respondeam? Mihi responde prior. Quid, obsecro, pulchrius duxeris, gemmasne e stercore legere, an auro intextas mirari? BA. Postremum praestantius. TH. Respondes tibi. Ita est. Tu, si quid in poemate veritatis est, ita sermonis offuscas ineptiis, ut sordeat potius, quam splendeat. Nos ex adverso verborum elegantia non (quomodo tu calumniaris) veritatem corrumpimus, sed quasi gemmam, auro intextam, venustamus. Speciem non tollimus, sed augemus; non ut lateat, sed pulchrior eluceat, efficimus. Denique et hoc agimus, ut, quae suapte natura utilis est veritas, fiat et industria gratior. Haec tui quum nesciant, lacerant, mordent, invident. Si saperent, quanto me laudarent sublimius! — Elinguem red-

didi. Rumpam silentium hoc. BA. Id ego rectius de tuis dixerim. TH. Rupi. BA. Qui quum nostra nesciant poemata, nihil aliud norunt, quam ridere et illudere. TH. Talia sunt, quae nec scita scium, nec inscium reddant nescita. BA. Nihil verbis opus est; ipsa res probet. TH. Res scilicet. Audire velim. BA. Hos dico, quos ea scita celeberrimos reddidere. TH. Estne quisquam? BA. Innumerabiles. TH. Hui! rectissime; quasi vero numerare eos nemo queat. Quod enim aut unum est, aut nihil, nemo numeret. Verumtamen vel numerare incipias, si enumerare non sufficias. BA. Praecipuum omnium *Floristam*, qui a floribus sortitus est nomen. TH. Sed non bene olentibus. BA. Deinde *Papiam*. TH. Doctissimum; et quem primum diceres. BA. Deinde *Huguitonem*. TH. Eximium. BA. Deinde *Michaelem Modistam*. TH. Praeclarum. BA. Deinde *Iacobum Glosarium*. TH. Mirabilem. BA. Et quem omnibus merito praetulerim *Ioannem de Garlandia*, qui tanta verborum elegantia, tanta sententiarum pollet maiestate, ut pauci admodum sint, qui eum capiant. TH. Imo nulli, nisi forte barbari sint et ipsi: quis enim illum facile capiat, qui ne se ipse quidem intelligat satis. BA. Infinita est haec contentio: garrulitate vincis; sed ego non in ea consistere palmam puto. Si placet experiri, quid utraque possit, mecum vicissim contende versiculis. Ne trepida, ne cesseris: ego parata maneo. Quae nostrum vicerit, tum patebit. TH. Perplacet. Age experiamur. Sed tu prior incipe, vates. BA. Haec sunt, quae saepe praesentibus viris eruditissimis cantare solebam, non sine omnium admiratione. TH. Credo. Sed incipe tandem. BA.

Zwollenses tales, quod eorum Theutonicales
Nomen per partes ubicunque probantur et artes,
Et quasi per mundum totum sunt nota rotundum.
Zwollensique solo proferre latinica solo
Discunt Clericuli nimium bene verba novelli.

En ii versiculi, in poematibus quam sim diserta, declarant. TH. Ha, ha, he. Tot barbarismos numero, quot voces. Patria certe haec vox est, Chironis videlicet. Quam digesta poemata! non differam iis laudes referre suas.

Tale sonant insulsa mihi tua carmina, vates,
Quale sonat sylvis vox irrudentis onagri;
Quale boat torvus pecora inter agrestia taurus,
Qualeque testiculis gallus genitalibus orbus
Concinit. Haud vocem humanam, sed dico ferinam.
Hanc celebres laudate viri, et doctissime Florum
Auctor, ades; gratos in serta nitentia flores
Colligito, meritaeque coronam nectito Divae.
Urticae viridi graveolentem iunge cicutam.
Talia nam tali debentur praemia vati.
Annue, Barbaries, tuque hanc sine cornua circum
Inter candidulas laurum tibi nectier aures.

BA. Iam mihi nauseat animus, nec audire ineptias istas volo: cesso hinc, Zwollis quid mei agant, invisere. TH. Perge ocius, et vise indocta indoctos. Perquam gratus erit illis tuus adventus. Frustra, ut video, tecum mihi sermo est. Tu mutaberis nunquam. Recte Virgilianum illud de te dixerim:

Non illam nostri possunt mutare labores.

ME. Ab exordio huius altercationis, dum monstrum hoc aspicimus, grandi interim omnes fastidio laboramus. TH. Credo equidem. CA. Abeamus, hera, et hanc linquentes bestiam, aprica Parnassi iuga petamus, fontemque Heliconium. TH. Faciamus.

CORONIS APOLOGETICA

PRO COLLOQUIIS ERASMI

COLLECTA A PETRO SCRIVERIO.

De Sycophantiis et imposturis cuiusdam Dominicani, qui in Gallia Colloquia Erasmi, a se ridicule interpolata, edi curaverat,

ERASMI ADMONITIUNCULA.

Prodierat Colloquiorum libellus, partim e confabulationibus domesticis, partim e schedis meis consarcinatus; sed admixtis naeniis quibusdam, non tantum ineptis, verum etiam male Latinis, planeque soloecis: et hoc nugamentum miro applausu exceptum est, ut in his rebus quoque ludit fortuna. Coactus sum igitur hisce naeniis manum admoliri. Tandem adhibita paulo maiore cura, non pauca adiecimus, ut esset iusta libelli magnitudo, iamque vel hoc honore dignus videri posset, ut Ioanni Erasmio, Ioannis Frobenii filio, puero tum sex annos nato, sed indole incredibili, dicaretur. Id factum est anno 1522. Quanquam huius operis ea natura est, ut, quoties visum fuerit, recipiat accessionem. Itaque in gratiam studiosorum et Ioannis Frobenii frequenter iam auctarium adiecimus; sed ita temperatis argumentis, ut, praeter lectionis voluptatem ac sermonis expoliendi fructum, inesset, quod ad mores quoque formandos conduceret. Porro, donec praeter meras ineptias nihil haberet ille libellus, miro omnium favore legebatur. Ubi accesserat uberior utilitas, non

potuit effugere τῶν συκοφαντῶν δήγματα. Theologus quidam Lovaniensis, mire lippiens oculis, sed multo magis ingenio, vidit illic quatuor locos haereticos. Accidit et aliud quiddam huic operi memorabile. Excusum est nuper Lutetiae, correctis, hoc est depravatis, aliquot locis, quae videbantur attingere monachos, vota, peregrinationes, indulgentias, aliaque huius generis, quae si plurimum valerent apud populum, uberior esset istis quaestus. Verum hoc fecit adeo stulte, adeo indocte, ut scurram quempiam e trivio fuisse iures; quum auctor tam insulsae fabulae feratur theologus quidam ordinis Dominicani, natione Saxo. Quorsum attinet addere nomen et cognomen, quod nec ipse cupit supprimi? Nescit tale portentum pudescere; citius laudem etiam petat ex scelere. Addidit impostor novam praefationem meo nomine, in qua fecit tres viros in uno puero instituendo sudantes; Capitonem, qui tradidit literas Hebraicas: Beatum, qui Graecas: me, qui Latinas. Horum utroque facit me tum literatura, tum pietate inferiorem; significans, in colloquiis inspersa quaedam, quae Lutheri resipiant dogmata. Atque hic scio quosdam sublaturos cachinnum, quum legent Capitonem ab isto, qui sic odit Lutherum, optimi doctissimique viri elogio praedicatum. Haec atque huiusmodi multa me loquentem facit, huius audaciae exemplo sumpto ex epistola Hieronymi, qui queritur aemulos suos ipsius nomine confictam epistolam sparsisse apud Afros in conventu episcoporum, in qua fateretur, se, deceptum a Iudaeis quibusdam, falso vertisse vetus testamentum ex Hebraeis. Et omnino persuasissent, eam epistolam esse Hieronymi, si stilum Hieronymi aliqua ex parte potuissent assequi. Hoc facinus quum Hieronymus referat velut extremae deploratae que malitiae, tamen unum hoc arrisit isti Phormioni, quod est quovis libello famoso sceleratius. Sed

defuit malitiosae voluntati facultas perficiendi, quod destinarat: stilum Erasmi, quamvis incultum, assequi non potuit: sic enim claudit florulentam suam praefationem: *Ita monuit aetas, ita iussit pietas, ut, dum vivere datur praegravi senecta, scripta mea repurgem, ne functos manes tristibus transscribant sequaces inferiis.* Quum talis sit totus hominis sermo, tamen non veritus est suos flosculos nostris coronis intexere; aut insanissime sibi placens, aut pessime sentiens de iudiciis theologorum; nam his ista cudit; quos omnes tam stupidos esse putat, ut non statim deprehensuri sint infeliciter assutos huius pannos. Tam abiecte ubique adulatur Galliae, Lutetiae, Theologis, Sorbonae, Collegiis, ut nemo mendicus possit abiectius. Itaque si quid parum magnifice dictum videtur in Gallos, transfert in Britannos; si quid in Lutetiam, vertit in Londinum. Addidit quaedam odiosa, velut a me dicta, quo mihi conflet invidiam apud eos, quibus dolet me esse carum. Quid multis? passim suo commodo resecat, addit, mutat, veluti sus oblita coeno volutans sese in horto alieno, nihilque non conspurcans, perturbans, evellens; nec interim sentit perire captatam a nobis argutiam. Etenim quum illic cuidam dicenti, *ex Hollando versus es in Gallum,* respondetur: *Quid? an capus eram, quum hinc abirem?* ille mutavit, *ex Hollando versus es in Britannum. Quid an Saxo eram, quum hinc abirem?* Rursum, quum idem dixisset, *Vestis indicat te mutatum ex Batavo in Gallum;* ille ex Gallo facit *Britannum:* quumque ille respondisset, *hanc metamorphosin malim, quam in gallinam*, alludens ad *Gallum;* ille mutavit *gallinam* in *Bohemum.* Mox, quum iocatur *se Latinum sermonem sonare Gallice*, ille pro *Gallice* vertit *Britannice;* et tamen reliquit quod sequitur, *Nunquam igitur bona carmina facies, quia periit tibi syllabarum quantitas,* quod in Britannos non con-

gruit. Item, quum illic dicatur, *Quid accidit Gallis, ut bellum suscipiant cum Aquila?* ille sic corrumpit iocum, *Quid accidit pardis, ut bellum suscipiant cum liliis?* quasi lilia soleant prodire in bellum. Interdum non sentit, ea, quae sequuntur, cum his, quae mutavit, non cohaerere. Velut hoc ipso in loco. Ego scripseram, *Estne Lutetia immunis a pestilentia?* ille mutat, *Estne Londinum immunis a pestilentia?* Rursus alio loco, quod a quodam dicitur, *Quid trepidamus hunc gallum lacerare?* ille *gallum* vertit in *leporem;* nec tamen mutavit quod sequitur, *utrum mavis de ala, an de poplitibus.* Porro quum Dominicalibus adeo temere faveat, ut voluerit apud illos sedere commissarios; tamen Scotum atrociter attactum aequo fert animo. Nec enim mutavit, quod illic dicit quidam, *citius patiar perire totum Scotum, quam libros unius Ciceronis.* Verum ut haec stultitiae plena sunt, ita insunt permulta quae parem habent stultitiae iunctam malitiam. Quidam illic irridet sodalem, qui quum esset perditae vitae, tamen fideret bullis indulgentiariis: hic corrector facit illum fatentem, se cum Luthero suo sentire, indulgentias pontificias nihil valere, ac mox fingit eundem resipiscentem profiteri erroris sui poenitentiam. Atque haec videri vult a me correcta. O miros fidei Atlantes! Hoc perinde, ac si quis offis sanguine imbutis vulnus mentiatur in humano corpore, ac mox idem, sublatis quae admoverat, vulneri medeatur. Dicit illic puer quispiam, *confessionem, quae fit Deo, praecipuam esse;* ille correxit, asseverans *confessionem, quae fit sacerdoti, praecipuam esse:* ita prospexit periclitanti confessioni. Unum hoc exempli caussa retuli, quum in huius generis sycophantiis creber sit. Atque haec respondent palinodiae, quam ille sub meo nomine pollicetur in falsaria praefatione, quasi cuiusquam sit, canere palinodiam erroris alieni: aut quasi, quic-

quid illic sub quacunque persona dicitur, meum sit dogma. Nihil enim me movet, quod hominem nondum sexagenarium facit praegravi senecta. Olim capitale erat edere quicquam alieno nomine; nunc tales sycophantias in vulgus spargere, ficto ipsius nomine qui traducitur, ludus est theologorum: nam vult theologus videri, quum res illum clamitet ne pilum quidem tenere rei theologicae. Nec dubito, quin furcifer ille mendaciis suis imposuerit famelico typographo: non enim arbitror quemquam esse tam insanum, qui sciens tam indoctas naenias velit excudere. Deploratam hominis audaciam mirari desii, posteaquam intellexi, illum esse pullum e nido Bernensi quondam elapsum, plane ἐκ κακίστου κόρακος κάκιστον ᾠόν. Illud demiror, si verum est quod adfertur, apud Parisios esse theologos, qui sibi plaudant, quod tandem nacti sunt hominem, qui eloquentiae suae fulmine disiiciat universam Lutheri factionem, et ecclesiam pristinae restituat tranquillitati. Nam scripsit et adversus Lutherum, ut audio. Et postea theologi queruntur, se a nobis traduci, qui studia ipsorum tantis vigiliis adiuvamus; quum ipsi volentes amplectantur talia monstra, quae plus dedecoris adferunt ordini theologorum atque etiam monachorum, quam quivis quamlibet maledicus hostis posset. Qui tale facinus audet, idem non dubitabit incendium aut veneficium admittere. Atque haec excuduntur Lutetiae, ubi nefas est vel evangelium excudi, nisi theologorum censura comprobatum. Hoc colloquiorum opus postremum exiit auctum coronide, anno 1524. mense Septembri.

ERASMUS ROTERODAMUS
THEOLOGIS LOVANIENSIBUS
FRATRIBUS IN DOMINO CHARISSIMIS
S. D.

Res ad me delata est, non solum rumore, sed ex amicorum haud futilium literis, et illa nominatim exprimentium, quibus verbis, quo loco, apud quos mihi intentata sit calumnia per illum perpetuo sui similem; cuius etiam mores ac priora gesta faciunt, ut, quod alioqui probabile futurum erat, pro comperto possit haberi. Proinde non arbitratus sum mihi dissimulandum esse: praesertim apud Vos, quorum partes erant, tam effrenem hominis petulantiam, si non mea caussa, certe ordinis vestri gratia coërcere.

Iactat ac vociferatur, in libello colloquiorum quatuor esse loca plus quam haeretica: *de esu carnium, et ieiunio: de indulgentiis*, ac *de votis.* Hoc quum ille fortiter et impotenter asseveret, tamen secus habere comperiet, quisquis libellum legerit integre. Quod si cui non vacat eiusmodi nugas legere, rem paucis aperiam. Id vero priusquam aggrediar, tria quaedam praefari visum est.

Primum hac in re non posse mihi obiici contemptum edicti Caesarei, quod audio publicatum 6. Maii, anno 1522, quum hic libellus multo ante fuerit excusus, idque Basileae, ubi tamen nullum adhuc Caesaris edictum vel publice vel privatim fuit exhibitum.

Deinde, quod in eo libello non trado dogmata fidei, sed formulas loquendi Latine: tametsi quaedam admixta sunt obiter, quae faciunt ad bonos mores. Quodsi grammaticus praescripto themate Germanico Gallicove, si doceret pueros hunc sensum La-

tine reddere: *Utinam nihil edant praeter allia, qui nobis hos dies pisculentos invexerunt;* aut hoc: *Utinam inedia pereant, qui liberos homines adigunt ad ieiunandi necessitatem;* aut hoc: *Digni sunt ut fumo pereant, qui nobis dispensationum ac indulgentiarum fumos tam care vendunt;* aut hoc: *Utinam vere castrentur, qui nolentes arcent a matrimonio:* quaeso, num is caussam dicere cogeretur, qui sententiam, licet improbam, doceret verbis bene Latinis efferre? Neminem arbitror esse tam iniquum, qui hoc censeat aequum.

Tertio, cum primis illud videndum erat, qualis sit persona, cui sermonem in dialogo tribuo. Non enim illic facio theologum concionantem, sed bellos homunculos inter se nugantes. Quod si quis tam iniquus sit, ut nolit mihi suffragari personae qualitatem, is eadem opera debet imputare, quod illic Augustinus (opinor) quidam contemnit honestum Stoicorum, et praefert sectam Epicureorum, qui summam boni posuerunt in voluptate. Idem imputet, quod illic miles quidam inter multa, quae sane militariter loquitur, ait se velle quaerere sacerdotem confessurus, cui quam minimum sit bonae mentis. Idem imputaret opinor, si in dialogo tribuerem Ario sermonem ab ecclesiastico dogmate dissonantem. Haec si mihi absurde imputarentur; cur in ceteris non debet respici personae qualitas? Nisi forte, si Turcam loquentem facerem, mihi censeant imputandum, quidquid ille diceret.

Haec praefatus in genere, de locis ab isto taxatis pauca dicam. In primo loco puer quidam, sedecim annos natus, ait, se confiteri peccata duntaxat certo capitalia, aut vehementer suspecta: quum Lutherani, sicut audio, doceant non esse necesse confiteri omnia crimina capitalia. Proinde res ipsa declarat, hunc pueri sermonem multum dissonare a dogmate, quod

vos damnatis. Mox puer idem, rogatus, an ipsi sufficiat confiteri Christo, respondet, satis futurum animo suo, si idem visum fuisset ecclesiae proceribus. Ex hoc ratiocinatur, non per artem dialecticam, sed per malitiam sycophanticam: me videlicet auctorem esse, hanc confessionem, qua nunc utimur, non esse institutam a Christo, sed ab ecclesiae praesulibus. Ista collectio posset videri probabilis, si Christus non esset unus e primatibus ecclesiae, quum iuxta Petri dictum sit princeps pastorum, ac iuxta vocem evangelicam, pastor bonus. Ergo qui proceres ecclesiae dicit, non excludit Christum, sed complectitur et illum cum apostolis et apostolorum successoribus,quemadmodum qui praecipua corporis membra nominat, non excludit caput. Quod si cui videbitur haec responsio non carere stropha, age, demus, puerum illum sensisse de puris hominibus, ecclesiae proceribus: an puero non est satis quod in confitendo sequitur auctoritatem illorum, etiamsi non habeat certum, an pontifices potuerint hoc instituere de suo, an tradiderint nobis ex institutione Christi? quum illi sit animus, parere, quocunque modo tradiderint. Ne mihi quidem ipsi satis adhuc plene constat, quod ecclesia definierit, hanc confessionem, ut nunc fit, esse ex institutione Christi. Sunt enim permulta argumenta, mihi quidem insolubilia, quae suadent contrarium. Et tamen hunc animi mei sensum ubique submitto iudicio ecclesiae, libenter sequuturus, simul atque certum vigilans claram illius vocem audiero. Iam, si maxime hoc expressisset bulla Leonis, et aliquis vel nesciret, vel non meminisset, sufficeret interim (opinor) hac in re obsequi auctoritati ecclesiae, cum animo parendi, si et illud constaret. Neque vero recte colligi potest, *Haec confessio est ex institutione hominum, ergo non habet auctorem Chri-*

stum. Apostoli instituebant ecclesiarum disciplinam, haud dubie, quin ex institutione Christi: instituebant baptismum, instituebant episcopos, sed auctoritate Christi. Et tamen negari non potest, multa huius confessionis pendere ex constitutione pontificum: videlicet, quod confitemur semel in anno, quod ad pascha, quod huic aut huic sacerdoti; quod nos quivis sacerdos absolvit a quibuslibet admissis. Ex his arbitror liquere, quam sit manifesta calumnia, quod ad *confessionem* attinet.

Porro non fit illic mentio de *ieiunio*, ad quod nos hortatur evangelium et apostolicae litterae, sed *de delectu ciborum*, quem palam contemnit in evangelio Christus, nec raro damnant Paulinae litterae: praesertim Iudaicum et superstitiosum. Dicet aliquis: hoc est accusare pontificem Romanum, qui hoc praecipiat, quod damnat apostolus. Quid doceat evangelium, in propatulo est. Pontifex ipse declaret, quo animo iubeat, quod non exigit evangelium. Quanquam nullus illic dicit, quod nescio an doceat Lutherus, constitutiones pontificum non reddere nos obnoxios crimini, nisi contemptus accesserit. Imo qui loquitur illic, concedit pontificem posse constituere: tantum quaerit, an hic fuerit animus pontificis, obligare ex aequo omnes ad carnium abstinentiam; sic, ut qui comederit, obnoxius sit Gehennae, etiamsi non accedat perversus contemptus. Et qui hoc dicit in colloquiis, addit, se non aliter odisse pisces, quam anguem. Sunt autem quidam sic affecti, ut piscis sit illis venenum, quemadmodum inveniuntur, qui similiter abhorreant a vino. Qui sic affectus est erga pisces, si prohibeatur vesci carnibus et lactariis, nonne dure tractabitur? An hunc quisquam homo velit obnoxium fieri poenae Gehennae, si pro corpusculi necessitate vescatur carnibus? Si quaevis constitutio pontificum et episcoporum obligat ad poenam

Gehennae, dura nimirum est conditio Christianorum. Si quaedam obligant, quaedam non obligant, nemo melius declarabit animum suum, quam ipse pontifex. Atque id sane declaratum esse, faceret ad tranquillitatem conscientiarum. Quid si pontifex aliquis statueret, ut sacerdotes incederent cincti: an probabile erit eum hoc animo statuisse, ut si quis ob dolorem renum deponeret cingulum, redderetur obnoxius Gehennae? non opinor. Divus Gregorius constituerat, ut, si quis noctu cognovisset uxorem, abstineret postridie ab ingressu templi: hic, si quis dissimulato coitu, templum fuisset ingressus, non ob aliud, nisi ut audiret evangelicam concionem, an is obnoxius fieret Gehennae? Non arbitror, virum sanctissimum fuisse tam immitem. Si quis cum aegrotante uxore vesceretur carnibus, quod aliter ad edendum non posset provocari, et valetudo posceret cibum, num pontifex vellet illum ob id factum esse obnoxium Gehennae? Hoc tantum ibi quaeritur, nec quicquam asseveratur. Et certe ante Caesaris edictum hisce de rebus licebat quaerere.

Iam vero nec illic, nec alibi simpliciter damno pontificum *indulgentias*, quanquam hactenus plus satis indultum est illis. Tantum quidam ridet congerronem suum, qui quum alias esset nugacissimus nugator, (nam talis fingitur) tamen praesidio bullae credebat se perventurum in coelum. Hoc adeo non arbitror haereticum esse, ut existimem nihil esse sanctius, quam admonere populum, ne bullis confidant, nisi studeant mutare vitam, et pravos affectus corrigant.

Sed ridentur illic *vota*. Imo ridentur et admonentur isti, quorum plurima turba est, qui domi relictis liberis et uxore, voto temere inter pocula concepto, cum aliquot combibonibus Romam, Compostellam, aut Hierosolymam procurrunt. Quanquam

ut nunc sunt mores, arbitror sanctius, in totum homines a talibus votis dehortari, quam adhortari.

Hae videlicet sunt execrabiles haereses, quas ille Lynceus vidit in libello puerili. Mirum autem, cur non excutiat et Catunculum meum et Mimos Publianos. Quis non intelligit, ista proficisci a privato quodam odio? Quanquam a me quidem in nulla re laesus est; nisi quod favi bonis litteris, quas ille plus quam capitaliter odit, nec scit quam ob rem. Et interim gloriatur, sibi quoque telum esse, quo se ulciscatur. Si quis illum in convivio dixerit Coroebum aut ebrium, ille vicissim in concione clamabit eum haereticum, aut falsarium, aut schismaticum. Credo, si coqua in coena poneret carnes adustas, postridie in concione clamaret, illam de haeresi suspectam. Nec pudescit, aut resipiscit, toties ipsa re deprehensus in manifesto mendacio.

Primum, quam stulta, quam insana blateravit in novum testamentum a me recognitum! Deinde quid insanius illa voce, quam iecit in Iacobum Fabrum *) et me, quum ipsa res loqueretur, illum non intelligere, quid mihi cum Fabro conveniret, aut quid esset in controversia? Quid impudentius, quam quod in publica lectione falsi crimen et haeresim impegit, quod iuxta Graecos verterim: *Omnes quidem non resurgemus, sed omnes immutabimur?* Quid furiosius, quam quod Mechliniae in publica concione monuit populum, ut caveret ab haeresi Lutheri et Erasmi? Quid enim nunc commemorem, quas voces evomat verius quam eloquatur in lautis conviviis, quoties e poculis accrescit zelus domus Dei?

*) Stapulensem, qui obiit 1547. anno aetatis 101, quum Margareta, Francisci I. regis Galliae soror, pransum ad eum venisset, quam haeredem instituit, negotium distribuendi bona inter pauperes commendando. Scripsit Commentarios in quatuor Evangelia et vulgatam epistolarum Pauli versionem

Nuper apud Hollandos dixit, me apud theologos Lovanienses haberi pro falsario: (scripsit ad me, qui praesens audivit.) Rogatus, quam ob rem: Quare, inquit, toties castigat novum testamentum? O stolidam linguam! Hieronymus toties castigavit psalterium, an ideo falsarius est? Denique si falsarius est, qui vel imprudens, vel ob inscitiam vertit aliquid secus quam oportet, falsarius fuit hic, cuius hodie translatione utitur ecclesia. Quantum autem proficit istiusmodi moribus? Omnes rident ut Morychum *), horrent ut cerritum, fugitant ut morosum et intractabilem. Nec possunt non bene sentire de eo, de quo ille tam odiose praedicat. Et quum omnibus displiceat, uni sibi displicere non potest.

Hoc scilicet habet edictum Caesaris, ut furiosa linguae petulantia, in quemcunque vellet, debaccharetur. Sic sustinet negotium orthodoxae fidei vir sapiens et gravis. Non est iste zelus dei, laedere innoxios, sed furor est diaboli. Semel collaudatus est Iudaicus zelus Phinees, sed ita ut exemplum non transeat ad Christianos. Et tamen ille palam impias occidit. Isti, quidquid odit, Lutheranum est et haereticum. Sic opinor tenue zythum, vapidum vinum, et ius insipidum, isti Lutheranum vocabitur: et lingua Graeca, quam unice odit, opinor ob id, quod hanc apostoli tanto honore dignati sint, ut non alia scripserint, Lutherana vocabitur. Poetica (nam et hanc odit, magis amans potaticam,) erit Lutherica.

Clamat, per nos minui suam auctoritatem, seque meis scriptis ludicrum fieri: imo ipse sese propinat doctis et cordatis omnibus deridendum: nec ullum facit finem. Ego calumniam a me depello. Quod si docti bonique male sentiunt de eo, qui im-

*) Bacchum, cuius faciem vindemiae tempore musto et recentibus ficis oblinere consueverunt.

merenti calumniam intendit, utri par est imputare, iure depellenti, quod agnoscere non debet, an per iniuriam intendenti? Si quis affirmans asinis esse alas in Brabantia, rideretur: nonne ipse faciat ridiculum? Clamat totum Lutherum esse in libris meis, omnia undique scatere haereticis erroribus. Ceterum ubi, qui mea legunt, nihil tale reperiunt, etiamsi dialecticam nesciant, tamen facile colligunt quod consequitur. Habet auctoritatem a Caesare: rem igitur gerat ex animo Caesaris, qui nocentes sanari mavult quam puniri: certe innoxios laedi non vult. Concredidit hoc muneris ignoto: ubi rescierit qualis sit homo, dubium non est, quin, quod credidit, sit repetiturus. Nec Caesaris mitissimi, nec pontificis integerrimi mens est, ut, qui suis vigiliis et ornare student et iuvare rempublicam, dedantur odiis talium: etiamsi quid humani lapsus esset. Tantum abest, ut bonos et integros velint alienari, et in diversam partem protrudi.

Haec magis ad Vos pertinent, quam ad me. Nam huius mores multum dedecoris conciliant ordini vestro, dum vulgus ex hoc uno vos omnes aestimat: iniuria quidem, fateor; sed sic sunt hominum mores; neque paucos a theologiae studio alienat istius asperitas. Scio totum hominem vobis displicere, praeter duos aut tres combibones, et unum veteratorem, qui stultitia hominis ad suas cupiditates abutitur. Sed ita demum intelligerent omnes, eum vobis non probari, si posteaquam coerceri non potest, eieceritis e vestro contubernio. Difficillimum quidem istud erit, sat scio. Nam aegre tales avelluntur a nidore conviviorum, solemnium, opiparorum et gratuitorum. Sed tamen hoc pertinet ad honorem ordinis vestri: cui merito faveo. Bene valete.

(Scripta anno, ut videtur, 1531.*)*

EX EPISTOLA ERASMI
AD
IOANNEM OECOLAMPADIUM.
Anno 1529. *Id. Iul.*

Hodie mihi narravit Hieronymus Frobenius, esse, qui nescio quid sinistri suspicentur de animo in te meo, quasi te scriptis meis perstrinxerim; deinde, quasi nuper deflexerim ab itinere, ne te salutarem. Scito, utrumque esse vanissimum somnium. Nullam litteram scripsi, qua te perstrictum volui, aut quam scribens de te cogitavi. Quum excuderetur colloquium *Cyclops*, quidam ex operis Frobenianis suspicati sunt, quod dicitur de *ove in capite, vulpe in pectore*, deque *longo naso*, ad te pertinere; quum constet, hoc lusum in *Nicolaum Cannium* famulum meum, qui ambiebat in colloquiis celebrari. Is talem gestat pileum, et nasum habet longum, et colore est fusco, capillitio nigro. Te simili uti pileo, nunquam audieram, nisi hac occasione. Non sum tam ineptus, ut talibus nugis utar in viros eruditos. Ambiebat et *Polyphemus* celebrari, qui circumferebat codicem evangelicum belle ornatum, quum ipsius vita nihil esset inquinatius. Sic res habet de scriptis. Iam ea via soleo fere semper adire hortum Frobenii, quum coelum est commodius, quod altera sit angustior, et foeteat. Itaque si nullus adfuisset, illac tamen eram iturus. Nec te tum novi adversum *), sed famulus admonuit. Itaque reflexissem iter ad te, nisi plures adfuissent mihi ignoti, quorum coetum turbare nolui. Idque tum dixi famulo. Sic habet de suspicione, etc. — *Adde eiusdem epistolam* Bilibaldo suo *inscriptam eodem tempore, editionis Scriverianae pag.* 212.

*) i. e. nescivi tum, te mihi obviam venire illa via.

EX ERASMI EPISTOLA

AD

IOANNEM CHOLERUM

PRAEPOSITUM CURIENSEM

Anno 1532. 5 *Octobris.*

Lambertus Campester, qui olim Lutetiae edidit colloquia mea velut a me emendata, persuaso typographo rem esse vendibilem, et sub nomine meo praefatus, et admixtis per totum opus miris emblematibus, quibus me ipsum accusabam, omnia plena scurrilis cuiusdam stoliditatis: quo peracto fugit Lugdunum; et, simulans se summum Erasmi amicum, reperit patronum; cui mox suffuratus trecentos coronatos fugit, et in fuga deprehensus est inter aliquot puellas, suffigendus in crucem, nisi sacra cuculla Dominici servasset eum: is, inquam, multis aliis flagitiis ac sceleribus designatis, tandem in civitate quadam Germaniae, Zorst *) opinor dicitur, ditionis Iuliacensis, excussa cuculla docet evangelium, hoc est, meras seditiones. Dux petiit, ut hominem eiicerent. Responderunt, se non posse carere suo ecclesiasta. Et ista pestis serpit indies.

Anno 1536. 10 *Kal. Maias.*

Atqui non omnia in hoc scribuntur, ut evulgentur. Lusimus quaedam adolescentes, styli exercendi gratia: quaedam aliis dictavimus sic inambulantes, nihil minus cogitantes quam de evulgando: nonnulla scripsimus discipulis tardis. Huius generis erant colloquia, quae Helenius quidam, haud scio unde nactus, nam apud me nullum unquam fuit exemplar, care vendidit Ioanni Frobenio, simulans

*) Ignoratur, quod fuerit illud oppidum, nisi legendum Zonst. qui vicus est ad Rhenum, quinque milliariis distans Colonia Agr

alios esse typographos, qui empta cuperent. Haec emendi orexis.

Erasmus in epistola scripta Basileae, anno 1536. 17 *Maii.*

Demiror, Dolae *) tantum posse duos Franciscanos. Colloquia et venduntur et excuduntur Lutetiae, et Dolae exulant. Qui dicunt, in illis aliquid esse haereticum, sive docti sive indocti, mentiuntur. Id liquido perspiciet, qui legerit meas declarationes.

DES. ERASMUS
ROTERODAMUS
DE
UTILITATE COLLOQUIORUM
AD LECTOREM.

Adeo nunc in omnes et in omnia per universum orbem grassatur comitata Furiis ἡ διαβολὴ, ut tutum non sit ullum emittere librum, nisi satellitio munitum. Quanquam quid satis esse tutum possit adversus sycophantae morsum, qui, velut aspis ad vocem incantantis, ita ad omnem purgationem quamvis iustissimam obturat aures? Prima pars huius operis, quae mea fuit et non mea, temeritate cuiusdam erat edita. Quam cum ingenti applausu viderem exceptam a studiosis, abusus sum affectu vulgari ad profectum studiorum. Quandoquidem nec medici semper aegrotis ministrant saluberrima, sed illis nonnihil concedunt ob hoc ipsum, quod vehementer appetant. Itidem mihi visum est, hoc genus illecebris inescare teneram aetatem, quae iucundis facilius ducitur, quam seriis aut exactis. Itaque, quod editum erat, repurgavi; deinde adieci quae moribus

*) Quae est metropolis comitatus Burgundiae.

etiam formandis conducerent, velut irrepens in animos adolescentium, quos recte scripsit Aristoteles*) inidoneos auditores ethicae philosophiae, dumtaxat eius quae seriis praeceptis traditur. Quodsi quis clamet, indecorum homini seni sic pueriliter ludere, nihil moror quam pueriliter, modo utiliter. Et, si laudantur litteratores aetate provecti, qui pueritiae crustulis blandiuntur, *elementa velint ut discere prima;* mihi non arbitror vitio verti debere, quod simili studio iuventutem illecto, vel ad elegantiam Latini sermonis, vel ad pietatem. Adde quod bonae prudentiae pars est, nosse stultas vulgi cupiditates et absurdas opiniones. Eas arbitror satius ex hoc libello discere, quam experientia stultorum magistra. Multis amara sunt grammatices praecepta: Aristotelis ethice non est apta pueris: theologia Scoti minus; ne viris quidem admodum utilis ad parandam bonam mentem: et plurimum habet momenti, gustum optimarum rerum protinus insevisse teneris animis. Et haud scio an quidquam discitur felicius, quam quod ludendo discitur. Est hoc nimirum sanctissimum fallendi genus, per imposturam dare beneficium. Laudantur enim medici, qui sic fallunt aegrotos. Et tamen si nihil heic aliud quam nugatus fuissem, videbantur laturi; nunc quoniam praeter linguae politiem inspersi quaedam. quae mentem instruant ad religionem, calumniantur, ac perinde quasi dogmata Christianae professionis heic serio pronuntientur, ita syllabas etiam ad vivum excutiunt. Id quam faciant inique, magis erit perspicuum, ubi declararo *colloquiorum aliquot non vulgarem utilitatem.* Ut enim omittam tot serias sententias mediis iocis admixtas, tot fabulas, tot historias, tot rerum naturas dignas cognitu: in colloquio *de visendo loca sacra* cohibetur superstitiosus et immodicus quo-

*) Ethicorum ad Nicomachum lib. I, cap. 3.

rundam affectus, qui summam pietatem esse ducunt vidisse *Hierosolymam:* et huc per tanta terrarum marisque spatia currunt senes episcopi, relicto grege, qui curandus erat: huc viri principes, relicta familia ac ditione: huc mariti, relictis domi liberis et uxore, quorum moribus ac pudicitiae necessarius erat custos: huc adolescentes ac foeminae, non sine gravi discrimine morum et integritatis. Quidam etiam iterum atque iterum recurrunt, nec aliud faciunt per omnem vitam, et interim superstitioni, inconstantiae, stultitiae, temeritati praetexitur religionis titulus, ac desertor suorum, contra doctrinam Pauli, sanctimoniae laudem aufert, ac sibi quoque pietatis omnes numeros explesse videtur. Paulus 1 Timoth. 2. intrepide pronuntiat: *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem abnegavit et est infideli deterior.* Atqui heic Paulus loqui videtur de viduis, quae liberos atque nepotes negligunt, idque praetextu religionis, dum sese mancipent obsequiis ecclesiae. Quid dicturus de maritis, qui destitutis teneris liberis, uxore iuvencula, idque in re tenui, proficiscuntur Hierosolymam? Ex multis unicum exemplum proferam, nec tam recens, ut metuenda sit invidia, nec tam vetus, quin nepotes supersint, quos damni magnitudo non sinit oblivisci rei gestae. Vir quidam praepotens decreverat ante mortem invisere Hierosolymam, pio quidem animo, sed parum felici consilio. Rebus igitur ordinatis, facultatum omnium, uxoris, quam gravidam reliquit, oppidorum et arcium curam tutelamque commisit archiepiscopo, ceu parenti. Ubi rumor allatus est, hominem in ea peregrinatione periisse, archiepiscopus pro parente gessit praedonem: occupavit possessiones omnes defuncti: denique et arcem munitiorem, in quam gravida confugerat, vi expugnavit: et ne superesset ultor atro-

cissimi facti, gravida confossa simul cum foetu periit. Nonne pium erat, tali viro dissuadere periculosam et non necessariam profectionem? Huius generis quam multa comperiantur exempla, ceteris aestimandum relinquo. Ne quid interim dicam de sumptibus, quos, ut fateamur non omnino perire, tamen nemo prudens non fatebitur in usus longe meliores expendi potuisse. Quod autem ad religionem attinet, divus Hieronymus laudat Hilarionem, quod, quum esset Palaestinus, et in Palaestina viveret, tamen semel duntaxat viserit Hierosolymam, ob loci viciniam, ne videretur contemnere loca sacra. Si merito laudatus est Hilarion, quod abstinuit ab Hierosolyma tam vicinus, ne deum angusto loco claudere videretur; semel tantum adierit, ob loci propin quitatem, ne quos offenderet; quid dicendum de his, qui ex Anglia et Scotia tantis impendiis per tot discrimina petunt Hierosolymam; praesertim domi relictis carissimis, quibus iuxta doctrinam apostoli debent perpetuam curam? Clamat sanctus Hieronymus: *Non magnum est Hierosolymis fuisse; sed bene vixisse magnum est.* Et tamen aetate Hieronymi probabile est, evidentiora vestigia veterum monumentorum exstitisse, quam nunc exstant. *De votis* disputationem aliis relinquo; tantum hoc agit colloquium, ne quis temere talia vota suscipiat. Id esse verum, declarant haec mea verba: *Praesertim quum domi haberem uxorem, integra adhuc aetate, liberos et familiam, quae pendebat ex me et opera mea quotidiana alebatur:* et cetera quae sequuntur. De votis igitur susceptis nihil dicam, nisi quod si summus essem pontifex, non admodum gravate relaxarem obstrictos. In suscipiendis, quemadmodum fateor fieri posse, ut aliquis cum fructu pietatis eat Hierosolymam, ita non dubitarem, multis, ex rerum circumstantiis, dare consilium, ut eas impensas, tem-

pus et operam insumerent in alia, quae propius conducunt ad veram pietatem. Haec arbitror esse pia: eoque considerata multorum vel levitate vel ignorantia vel superstitione, visum est super ea re monere iuventutem: neque video quos offendere debeat haec admonitio, nisi forte quosdam istos, quibus carior est quaestus quam pietas. Nec illic damno *pontificias indulgentias*, aut diplomata; sed taxo nugacissimum nugatorem, qui ne cogitans quidem de corrigenda vita, totam spem collocarit in condonationibus humanis. Heic si quis mihi consideret, quanta iactura pietatis nata sit inter mortales, partim ex eorum vitio, qui prostituunt pontificias indulgentias, partim eorum culpa, qui illas secus quam oportet accipiunt, fatebitur operae pretium, iuventutem super hac re commonitam esse. Verum hoc modo parum consultum est commissionariis. Audio, o bone: si viri boni sunt, gaudebunt esse monitos simplices: sin potior est illis quaestus quam pietas, valeant.

In colloquio *de captandis sacerdotiis*, taxo eos, qui Romam cursitant, venanturque sacerdotia, crebro gravi iactura tum morum tum pecuniae: eoque deduco sermonem, ut sacerdos, pro concubina, lectione bonorum auctorum semet oblectet.

In *Militis confessione* taxo facinora militum, et impiam militum confessionem; ut adolescentes ab eiusmodi moribus abhorreant.

In *Monitis paedagogicis* doceo puerum verecundiam ac mores aetati decoros.

In *Pietate puerili* nonne piis praeceptis imbuo puerilem animum ad studium pietatis? Nam quod quidam arrodebant de confessione, mera fuit calumnia, cui iam pridem respondi. Doceo confessionem esse suscipiendam perinde quasi nobis esset instituta a Christo. Ceterum an id sit factum, nec refelle-

re est animus, nec asseverare, quod nec mihi satis persuasum est, nec aliis probare possim. Quod autem admoneo de genere vitae serio deligendo, deque seligendo sacerdote cui committas arcana tua, iudicabam adolescentibus esse necessarium, nec video cur me debeat poenitere. At sic erunt pauciores monachi et sacerdotes. Fortassis erunt, sed meliores. Idem probabit quisquis vere monachus est. Porro qui venantur proselytos vel ad praedam vel ob superstitionem, dignissimi sunt, qui omnibus omnium scriptis traducantur, quo resipiscant.

In *Convivio profano* non damno constitutiones ecclesiae de ieiuniis ac delectum ciborum; sed indico superstitionem quorundam, qui his plus tribuunt quam oportet, negligentes eorum quae magis faciunt ad pietatem: damnoque eorum crudelitatem, qui haec exigunt ab his, a quibus ecclesiae mens non exigit: item eorum praeposteram sanctimoniam, qui ex huiusmodi rebus condemnant proximum. Heic si quis reputet quanta verae pietatis lues hinc nata sit inter mortales, fatebitur vix aliam admonitionem esse magis necessariam. Sed hac de re copiosius alias respondebimus.

In *Convivio religioso*, quum omnes faciam alienos a sacris *), omnes coniugatos, satis doceo, quale debeat esse convivium omnium Christianorum. Ad quam formam si sacerdotes quidam et monachi conferant sua convivia, intelligent quantum absint ab ea perfectione, qua conveniebat illos laicis antecellere.

In *Apotheosi* doceo, quantum honoris debeatur egregiis viris, qui suis vigiliis bene meriti sunt de liberalibus studiis.

Sunt inepti, quibus *colloquium Proci et puellae*

*) h. e. laicos, non obstrictos clericorum legibus, loquentes introducam.

videatur lascivum, quum nihil fingi possit castius. Si res honesta est matrimonium, et procum agere honestum est. Atque utinam omnes proci tales essent, qualem heic fingo, nec aliis colloquiis coirent matrimonia! Quid facias istis ingeniis tetricis, et ab omnibus Gratiis alienis, quibus impudicum videtur quidquid amicum est ac festivum? Haec puella negat proco discessuro osculum, quo totam virginitatem illi servet illibatam. Quid autem nunc vulgo non dant puellae procis? Deinde non vident, quam multa philosophica sint inspersa iocis, de non praecipitando coniugio, de delectu non solum corporum, sed multo magis animorum, de firmitate coniugii, de non contrahendo matrimonio sine consensu parentum, de caste colendo matrimonio, de sancte educandis liberis: postremo puella comprecatur Christum, ut illius auspiciis sit felix connubium. An haec non convenit scire iuvenes? Et qui hanc lectionem ob lasciviam putant esse noxiam pueris, patiuntur illis praelegi Plautum et facetias Pogii *). Praeclara iudicia!

In *Virgine misogamo* detestor eos, qui adolescentes aut puellas invitis parentibus pelliciunt in monasterium, abutentes illorum vel simplicitate vel superstitione; persuadentes eis non esse spem salutis extra monasteria. Nisi talibus piscatoribus plenus esset mundus; nisi innumera felicissima ingenia per istos infelicissime sepelirentur ac defoderentur viva, quae fuissent electa vasa domini, si iudicio sumpsissent institutum naturae congruens; non recte admonui. At si quando cogar in hoc argumento proferre quod sentio, sic depingam et plagiarios illos, et ipsius mali magnitudinem, ut nullus non fassurus

*) Poggius Bracciolinus, cogn. Florentinus, natus 1380, m. 1459. eloquentissimus orator et secretarius reip. Florentinae, inter alia scripsit narratiunculas s. tit Facetiarum.

sit me non sine caussa haec monuisse: quanquam civiliter id quidem a me factum est, ne malis daretur ansa delinquendi.

In proximo colloquio *Virginis poenitentis* non induco virginem, quae professa mutarit institutum, sed quae ante peractam professionem redierit ad parentes, quos habebat optimos.

In *Mempsigamo* quam multa sunt philosophica, de celandis maritorum vitiis, de non interrumpenda coniugum benevolentia, de sarciendis offensis, de corrigendis maritorum moribus, de obsequiis erga maritos? Quid aliud docet Plutarchus, Aristoteles et Xenophon, nisi quod heic personae vitam quandam addunt orationi?

In colloquio *Militis et Carthusiani* simul depingo et insaniam iuvenum, qui procurrunt ad bellum, et pii Carthusiani vitam, quae sine studiorum amore non potest non esse tristis et inamoena.

In *Pseudocheo* depingo quorundam ingenia, qui nati sunt ad mentiendum, quo quidem hominum genere nihil est execrabilius; utinam esset rarius!

In colloquio *Adolescentis et scorti* nonne et lupanaria facio casta? Quid autem dici potuit efficacius vel ad inferendam adolescentum animis pudicitiae curam, vel ad revocandas ab instituto non minus aerumnoso quam turpi puellas ad quaestum expositas? Unica vox commovit quosdam, quod impudica puella blandiens adolescenti vocat illum suam mentulam, quum hoc apud nos vulgatissimum sit etiam honestis matronis. Hoc qui ferre non potest, pro *mea mentula* scribat *mea voluptas*, aut si quid aliud mavult.

In *Convivio poetico* doceo, cuiusmodi debeat esse convivium inter studiosos, parcum, sed festivum et hilare, conditum litteratis fabulis, sine rixis, sine obtrectatione, sine turpiloquio

In *Inquisitione* doceo summam catholicae professionis, idque aliquanto vividius ac liquidius, quam docent theologi quidam magni nominis, inter quos pono et Gersonem *), quem interim honoris caussa nomino. Ideo porro fingo personam Lutherani, quo facilius redeant in concordiam, inter quos de praecipuis articulis orthodoxae professionis convenit; etiamsi reliquam inquisitionis partem non addidi propter haec exulceratissima tempora.

In *Senili colloquio* quam multa velut in speculo exhibentur, quae vel fugienda sunt in vita vel illam reddunt tranquillam! Haec praestat adolescentes ex festivis colloquiis quam experimentis discere. Socrates philosophiam e coelo deduxit in terras: ego philosophiam etiam in lusus, confabulationes et compotationes deduxi. Oportet enim et ludicra Christianorum sapere philosophiam.

In *Ptochoplusiis* quam multa sunt, ad quae pastores rusticani, rudes et indocti, nihilque minus quam pastores, possint suam vitam corrigere! praetereaque ad tollendam stultam gloriam vestium: rursus ad coercendam illorum insaniam, qui monachorum cultum exsecrantur, quasi per se mala sit vestis. Et obiter describitur forma, quales debeant esse monachi, qui per vicos obambulant. Neque enim admodum multi tales sunt, quales heic describo.

In *Erudita puella* simul et Paullae, Eustochii, Marcellae vetus exemplum renovo, quae cum integritate morum coniunxerunt studium litterarum; et monachos abbatesque sacrorum studiorum osores, luxui, otio, venationibus, aleaeque deditos, puellae coniugatae exemplo exstimulo ad aliud studiorum genus ipsis magis congruens.

*) Io. Charlerius, dictus Gerson a pago prope Remos, ubi natus est a. 1363. fuit cancellarius universitatis Parisiensis, et interfuit concilio Constantiensi. Mortuus Lugduni 1429.

In *Spectro* detego technas impostorum, qui credulis simplicium animis solent illudere, fingentes apparitiones daemonum et animarum, vocesque divinas. Quantam vero pestem hae praestigiae invexerunt pietati Christianae! Quoniam autem rudis ac simplex aetas huiusmodi fraudibus potissimum est obnoxia, visum est exemplo non inamoeno depingere modum imposturae. Sic impositum fuit Coelestino Pont. Romano. Sic Bernae delusus iuvenis a monachis *). Sic commentitiis oraculis et hodie plurimi deluduntur.

Nec minima pars humanarum calamitatum est *Alcumistica:* quae doctis etiam et cordatis viris imponit: adeo morbus hic adlubescit, si quem corripuerit. Huic affinis est *Magia,* eodem nomine, sed cognomine blandiens, *naturalis.* Similes imposturas taxo in *Hippoplano* et *Ptochologia;* rursus in *Convivio fabuloso.* Ex his si nihil aliud discerent pueri, quam Latine loqui, quanto plus laudis mea mereretur industria, qui per lusum ac voluptatem id facio, quam illorum, qui miserae iuventuti Mammetrectos, Brachylogos, Catholicontas, et significandi modos **) obtrudebant?

In *Puerpera*, praeter naturalium rerum cognitionem, quam multa sunt moralia de cura matrum erga liberos, primum infantes, mox grandiores.

In *Peregrinatione religionis ergo* taxo istos, qui per tumultum eiecerunt omnes imagines e templis: rursus eos qui insaniunt in peregrinationes, quae suscipiuntur praetextu religionis; unde iam et sodalitates inventae sunt. Qui Hierosolymae fuerunt, equites aurati vocantur, seque Fratres vocant, et in die Palmarum serio rem agunt ridiculam, fune tra-

*) Cf. Colloq.

**) Tituli sunt compendiorum grammaticorum tum temporis usurpatorum Vide II, pag. 92.

hentes asinum, ipsi non multum differentes ab asino ligneo quem trahunt. Id imitati sunt qui Compostellam adierunt. Dentur haec sane, dentur affectibus hominum; at non ferendum, quod hinc sibi vendicant pietatem. Notantur et ii, qui reliquias incertas pro certis ostendunt, qui his plus tribuunt quam oportet, qui quaestum ex his sordide faciunt.

In *Ichthyophagia* tracto quaestionem de constitutionibus humanis, quas quidam prorsus reiiciunt, multum aberrantes a recta ratione: quidam propemodum anteponunt divinis legibus: rursus alii abutuntur et divinis et humanis constitutionibus ad quaestum ac tyrannidem. Conor itaque partem utramque ad moderationem temperare, inquirens unde natae sint, et quibus gradibus huc usque progressae constitutiones humanae; quos et quatenus obligent, ad quid conducant, quantum distent a divinis; obiter indicans praepostera mortalium iudicia, quibus iam olim mundus plenus est, et unde totus hic orbis tumultus natus est. Haec ideo quoque tractavi copiosius, quo doctis suppeditarem occasionem accuratius hisce de rebus scribendi. Nam quae adhuc prodierunt, non satisfaciunt curiosis. Traducere scortationem, temulentiam, adulterium, non perinde ad rem pertinebat; quandoquidem haec mala nullum fallunt: sed ex his est periculum verae pietatis, quae vel non sentiuntur, vel sanctimoniae fallaci specie blandiuntur. Quod si quis calumnietur, personis sordidis affingi theologicam disputationem; ab his talia nunc in omnibus conviviis disputantur, et huiusmodi personis opus erat familiarius crassiusque rem tractaturo.

In *Funere*, quoniam mors arguere solet Christianam fiduciam, in duobus idiotis depinxi diversum mortis genus, velut imagine viva ponens ob oculos dissimilem excessum eorum, qui fidunt rebus com-

mentitiis, et qui spem salutis fixerunt in misericordia Domini: obiter taxans divitum stultissimam ambitionem, qui luxum ac superbiam suam et ultra mortem proferunt, quam mors saltem debebat auferre: simul eorum perstringens vitium, qui sui compendii gratia stultitia locupletum abutuntur, quam ipsi potissimum debebant corrigere. Quis enim audebit libere monere potentes ac divites, si monachi, qui se profitentur mundo mortuos, palpantur illorum vitiis? Si nulli tales sunt, quales descripsi, tamen ostensum est exemplum, quod oportet vitari: sin vulgo referuntur longe his quae proposuimus execrabiliora; qui sunt aequi, meam agnoscant civilitatem suumque vitium corrigant, et si vitio vacant ipsi, alios peccantes vel emendent vel coerceant. Nullum ordinem perstrinximus; nisi forte totum Christianismum infamat, qui quidquam monendi gratia dixerit in corruptos Christianorum mores. Quos tantopere movet honos ordinis, eos in primis compescere debebant qui palam factis suis dehonestant ordinem. Nunc quum illos ut germanos sodales agnoscant, foveant ac tueantur, qua fronte caussantur a bene monente laedi existimationem ordinis? Quanquam quae ratio dictat, sic habendam huius aut illius humanae sodalitatis rationem, ut publicam Christianorum utilitatem negligas?

In *Differentia verborum ac rerum* taxo praepostera quorundam iudicia.

In *Convivio vario* commonstro rem civilitati congruam.

In *Charonte* detestor bellum inter Christianos.

In *Synodo grammaticorum* rideo studium cuiusdam Carthusiani, suo iudicio doctissimi, qui quum in Graecas litteras soleat stolidissime debacchari, nunc libro suo indiderit Graecum titulum, sed ridicule,

Anticomaritas dicens, quos appellare poterat *Antimarianos* vel *Antidicomarianos*.

In *Cyclope* taxo quosdam, qui evangelium semper habent in ore, quum in vita nihil sit evangelicum.

In *Coniugio impari* pono ob oculos vulgi stultitiam, qui in sponsalibus supputant dotis modum, nec ad rationem vocant sponsi scabiem lepra deteriorem. Atque id hodie fit tam passim, ut nemo miretur, quum nihil sit in liberos crudelius.

In *Ementita nobilitate* depingo genus hominum, qui sub umbra nobilitatis existimant sibi nihil non licere, quae praecipua pestis est Germaniae.

In *Senatulo* traducturus eram vitia quaedam mulierum, sed civiliter, ne quis exspectet tale quippiam, quale habet Iuvenalis: verum hoc agenti obortus est quidam ἱππεὺς ἄνιππος, lupus, ut aiunt, in fabula.

Reliqua fere comparata sunt ad voluptatem, sed non illiberalem. Non hoc est dehonestare ordines, sed erudire. Quapropter omnibus ordinibus et privatim et publice rectius consultum fuerit, si deposita quidvis calumniandi rabie, candidis animis amplectamur omnes quidquid pio studio in publicam utilitatem adfertur. Aliis aliae sunt dotes et alios alia capiunt, milleque modis homines trahuntur ad pietatem. Laudatum est Iuvenci studium, qui sacram evangeliorum historiam carmine prodidit. Nec sua laude fraudatus est Arator, qui idem fecit in Acta Apostolorum. Adversus haereticos tubam intendit Hilarius, argutatur Augustinus, Hieronymus dialogis pugnat, Prudentius vario metri genere dimicat, Thomas et Scotus dialectices ac philosophiae praesidiis pugnant. Simile studium omnium; sed dissimilis singulorum ratio. Non reprehenditur diversitas, quae scopum eundem petit. Praelegitur pueris Petrus Hispanus, quo dociliores veniant ad Aristo-

telem. Multum enim promovit, qui gustum dedit. Atqui hic libellus, si tenerae pubi praelegatur, tradet illos ad multas disciplinas magis habiles, ad poeticen, ad rhetoricen, ad physicen, ad ethicen: demum ad ea, quae sunt pietatis Christianae. Stulti personam suscepi, factus ipse mearum rerum encomiastes: sed me compulit partim quorundam improbitas nihil non calumniantium, partim Christianae iuventutis utilitas, in quam oportet omnes omnibus studiis incumbere.

Haec ita quum habeant, omnibusque qui litteras didicerunt perspicua sint, est tamen quoddam hominum genus mire bliteon *), Deputatos appellant Galli; opinor quod male putati sint, aut certe plus satis putati, qui sic pronunciant de meis colloquiis, opus esse fugiendum, praesertim monachis, quos illi Religiosos appellant, et adolescentibus; eo quod ieiunia et abstinentiae ecclesiae parvi penderentur: beatae virginis et sanctorum pro ludibrio haberentur suffragia: virginitas, si coniugio conferatur, nullius esse aut parvi momenti: religionis etiam dissuaderetur omnibus ingressus: quodque in eo arduae difficilesque theologiae quaestiones grammaticulis proponantur, contra statuta per magistros in artibus iurata. Agnoscis, mi lector, Atticam eloquentiam. Ut ad postremum primo loco respondeam, quid artium magistri proponant grammaticulis, nescio: quae tractantur in colloquiis, de symbolo, de missa, de ieiuniis, de votis, de confessione, nihil habent theologicae difficultatis, sed eius generis sunt, ut non oporteat ea quemquam nescire. Et si pueris praeleguntur epistolae Pauli, quid periculi est, si gustus quidam illis praebeatur theologicae disputationis? Ad haec quum non ignorent, pueris sophistices candidatis perplexas de personis divinis statim

*) Nihil sapiens, inconditum.

quaestiones summae difficultatis proponi, ne dicam otiosae subtilitatis; cur nolunt pueros hoc discere, quod ad communem vitam pertinet? Iam si putant nihil referre, quid sub qua persona dicatur; intelligunt, opinor, quam multa comperiantur in evangelicis et apostolicis litteris, quae, secundum hanc legem, manifestam habent blasphemiam. Multis locis approbo ieiunium, nusquam damno. Qui secus asseverat, eum declarabo impudentissime mentiri. Sed *in Pietate Puerili*, inquiunt, leguntur haec verba: *Cum ieiunio mihi nihil est negotii.* Finge haec verba dici sub persona militis aut temulenti, num protinus Erasmus damnat ieiunia? Non opinor. Nunc dicuntur ab adolescente nondum adulto, quam aetatem lex non obstringit ad ieiunandum: et tamen is adolescens praeparat se ad iusta ieiunia. Sic enim subiicit, *Sed tamen, si sensero opus, prandeo coenoque parcius, quo me praebeam alacriorem studiis pietatis per diem festum.*

Abstinentias vero quam damnem, declarant haec verba, quae sunt in *Convivio profano: In plerisque non res, sed animus discernit nos a Iudaeis. Illi manus abstinebant a certis cibis, velut ab immundis et animum inquinaturis: nos quum intelligamus omnia munda esse mundis, tamen carni lascivienti, velut equo ferocienti, pabulum subducimus, quo magis sit audiens dicto spiritui. Nonnunquam immoderatum suavium rerum usum abstinentiae molestia castigamus.* Paulo post reddit rationem, quare Ecclesia interdixerit esum quorundam ciborum. *Omnibus,* inquit, *conducet. Nam tenuibus, cochleis aut ranis licebit vesci, aut caepas porrumve arrodere; mediocres detrahent nonnihil quotidianis obsoniis; quod si quid divites deliciantur hac occasione, suae gulae imputent, non incusent Ecclesiae constitutionem.* Mox loquor his similia. Rursus aliquanto post: *Scio,*

medicis magnopere damnatum esse piscium esum: sed secus visum est maioribus nostris, quibus obtemperare religiosum est. Inibi protinus doceo heic vitandum etiam offendiculum infirmorum.

Aeque falsum est, in colloquiis irrideri suffragia beatae Virginis et aliorum Sanctorum; sed illos irrideo, qui petunt a sanctis, quae non auderent a bono viro petere; aut hoc animo petunt a certis divis, quasi hoc aut illud, hic aut ille citius velit aut possit praestare quam alius, aut quam ipse Christus. Imo in puerili pietate sic loquitur puer: *Salutem dixi nonnullis. Quibus? Christo ac divis aliquot.* Et aliquanto post: *Rursus tribus verbis saluto Iesum, ac divos divasque omnes; sed nominatim Virginem matrem; tum eos quos habeo mihi peculiares.* Et infra commemorat nominatim quos divos salutet quotidie.

Mirum vero, si procus amans laudat nuptias, dicitque, castum coniugium non multum abesse a laude virginitatis, quum Augustinus patriarcharum polygamiam anteponat nostro coelibatui.

Quod obiiciunt de ingressu religionis, quam sit manifestae vanitatis, declarant mea verba in Virgine Misogamo. Sic enim loquitur virgo: *Damnas igitur hoc totum vitae institutum?* Respondet iuvenis: *Nequaquam: verum quemadmodum nemini suaderi velim, ut quae se in hoc vitae genus coniecerit, luctetur emergere, ita non dubitem hortari puellas omnes, praesertim indolis generosae, ne se temere eo praecipitent, unde post sese non possint explicare.* Haec est illius colloquii conclusio, utcunque certatum est argumentis. Obsecro, an hoc est omnibus dissuadere ingressum religionis? Non damnatur ingressus, sed praeceps temeritas damnatur. Haec igitur malitiose detorquent ad calumniam. At non perpendunt, quam multa illic discunt grammaticuli, quae pugnant cum decretis Lutheranorum.

In *Puerili pietate* traditur ratio bene et utiliter audiendi missam. Docetur ratio bene et efficaciter confitendi. Admonetur puer, ut antequam sumat eucharistiam, confessione purget animum. Ibidem docentur grammaticuli, quae recepta sunt usu populi Christiani, quum tamen in sacris litteris non habeantur, hactenus esse servanda, ne cui simus offendiculo.

In *Profano convivio* docentur, magis obtemperandum pontificum constitutionibus, quam medicorum consiliis: tantum admonentur, in necessitate cessare vigorem constitutionis humanae, et mentem legislatoris. Ibidem probat quispiam benignitatem in monachorum collegia, modo detur ad usum, non ad luxum, et potissimum detur religionis disciplinam observantibus.

De constitutionibus humanis haec pronuntiantur in colloquio ἰχθυοφαγίᾳ. *Pugnent qui volent, ego censeo, leges maiorum reverenter suscipiendas et observandas religiose, velut a Deo profectas; nec esse tutum, nec esse pium, de potestate publica sinistram concipere aut serere suspicionem. Et si quid est tyrannidis, quod tamen non cogat ad impietatem, satius est ferre quam seditiose reluctari.* Huiusmodi permulta grammaticuli discunt ex meis colloquiis, quibus sic obmurmurant isti. Sed indecorum est, theologum iocari: saltem hoc mihi concedant apud pueros, quod ipsi permittunt sibi viri apud viros in vesperiis, ut vocant rem insulsam insulso vocabulo.

Insulsas calumnias, quas in Hispaniis obiecere quidam, ostendi mera esse somnia hominum nec sobriorum nec Latine scientium. Nec minus indoctum est, quod quidam pronuntiavit haeretice dictum, quod in Symbolo pater dicitur simpliciter auctor omnium. Verum is deceptus inscitia Latini sermonis, existimat *auctorem* nihil aliud quam creatorem

aut fabricatorem significare. Atqui si consulat eos, qui callent elegantiam Romani sermonis, si evolvat Hilarium, aliosque vetustos auctores, comperiet auctoritatem accipi pro eo, quod scholastici vocant rationem perfectissimam principii, eoque patri peculiariter tribuunt, et auctoris nomine saepe designant patrem, quum personas inter se conferunt. An pater recte dicatur caussa filii, nihil mea refert, quum nunquam eo verbo sim abusus; nisi quod illud est verissimum, nos de Deo non posse loqui nisi verbis impropriis; nec magis proprium verbum est fons aut principium, aut origo, quam caussa.

Iam hinc mihi perpende, lector, quales sint interdum qui suis sententiis homines pertrahunt ad incendium. Nihil turpius, quam reprehendere quod non intelligas. At ista quidvis calumniandi febris quid aliud gignit quam amarulentiam ac dissidia? Quin potius aliena candide interpretemur, nec statim nostra pro oraculis haberi velimus; nec eorum iudicia pro oraculis ducamus, qui quod legunt, non intelligunt. Ubi in consilio est odium, ibi caecum est iudicium. Pacificator universorum Spiritus, qui suis organis variis utitur modis, faciat nos omnes concordes et unanimes in sana doctrina sanctisque moribus: quo contingat pariter ad coelestis Hierosolymae, quae nescit ulla dissidia, consortium pervenire. Amen. Anno 1526. 12 Calend. Iunias, Basileae.

ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ID EST

STULTITIAE LAUS.

ERASMI

ROTERODAMI

DECLAMATIO.

AD FIDEM

EDITIONIS ANTIQUAE FROBENII

AB

AUCTORE IPSO RECOGNITAE

ACCVRATE EDITA.

CUM EXCERPTIS GERARDI LISTRII NOTIS.

PRAEFATIO.

ERASMUS ROTERODAMUS
THOMAE MORO SUO
S. D.

Superioribus diebus quum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus, quo equo fuit insidendum, ἀμούσοις et illiteratis fabulis tereretur, malui mecum aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid agitare, vel amicorum, quos hic ut doctissimos, ita et suavissimos *) reliqueram, recordatione frui. Inter hos tu, mi More, vel in primis occurrebas: cuius equidem absentis absens memoria non aliter frui solebam, quam praesentis praesens consuetudine consueveram; qua, dispeream, si quid unquam in vita contigit mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, et id tempus ad seriam commentationem parum videbatur accommodatum, visum est Moriae encomion ludere. Quae Pallas istuc tibi misit in mentem? inquies. Primum admonuit me Mori cognomen tibi gentile, quod tam ad Moriae vocabulum accedit, quam es ipse a re alienus. Es autem vel omnium suffragiis alienissimus. Deinde suspicabar, hunc ingenii nostri lusum tibi praecipue probatum iri, propterea quod soleas huius generis iocis, hoc est, nec indoctis, ni fallor, nec usquequaque insulsis, impendio delectari; et omni-

*) Al. omiserunt *et* ante *suav.*

no in communi mortalium vita Democritum quendam agere *). Quanquam tu quidem, ut pro singulari quadam ingenii tui perspicacitate longe lateque a vulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum suavitate facilitateque cum omnibus omnium horarum hominem agere et potes et gaudes. Hanc igitur declamatiunculam non solum lubens accipies, ceu *μνημόσυνον* tui sodalis, verum etiam tuendam suscipies, utpote tibi dicatam, iamque tuam, non meam. Etenim non deerunt fortasse vitilitigatores, qui calumnientur, partim leviores esse nugas, quam ut theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Christianae conveniant modestiae; nosque clamitabunt veterem comoediam, aut Lucianum quempiam referre, atque omnia mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas et ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum esse, sed idem iam olim a magnis auctoribus factitatum; quum ante tot secula *Βατραχομυομαχίαν* luserit Homerus, Maro Culicem et Moretum, Nucem Ovidius, quum Busiridem laudarit Polycrates et huius castigator Isocrates, Iniustitiam Glauco, Thersiten et quartanam febrim Favorinus, Calvitium Synesius, Muscam et Parasiticam Lucianus; quum Seneca Claudii luserit *ἀποθέωσιν*, Plutarchus Grylli cum Ulysse dialogum, Lucianus et Apuleius asinum, et nescio quis Grunnii Corocottae porcelli testamentum, cuius et divus meminit Hieronymus **). Proinde si videbitur, fingant isti, me latrunculis interim animi caussa lusisse, aut si malint, equitasse in arundine longa. Nam quae tandem est iniquitas, quum omni vitae instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lusum permittere, maxime si

*) Ipse Morus similem quendam librum conscripsit, cuius titulus Utopia.

**) In praefatione comment. in Iesaiam.

nugae seria ducant, atque ita tractentur ludicra, ut ex his aliquanto plus frugis referat lector non omnino naris obesae, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? veluti quum alius diu consarcinata oratione rhetoricen aut philosophiam laudat, alius principis alicuius laudes describit, alius ad bellum adversus Turcas movendum adhortatur, alius futura praedicit, alius novas de lana caprina comminiscitur quaestiunculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare, ita nihil festivius, quam ita tractare nugas, ut nihil minus quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit iudicium: tametsi, nisi plane me fallit *φιλαυτία*, Stultitiam laudavimus, sed non omnino stulte. Iam vero ut de mordacitatis cavillatione respondeam, semper haec ingeniis libertas permissa fuit, ut in communem hominum vitam salibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus aurium delicias, quae nihil iam fere nisi solennes titulos ferre possunt. Porro nonnullos adeo praepostere religiosos videas, ut vel gravissima in Christum convicia ferant citius, quam pontificem aut principem levissimo ioco aspergi; praesertim si quid *πρὸς τὰ ἄλφιτα* attinet. At enim qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quaeso, utrum is mordere videtur, an docere potius, ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse me taxo? Praeterea qui nullum hominum genus praetermittit, is nulli homini, vitiis omnibus iratus videtur. Ergo si quis exstiterit, qui sese laesum clamabit, is aut conscientiam prodet suam, aut certe metum. Lusit hoc in genere multo liberius ac mordacius divus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos, praeterquam quod a nominibus in totum abstinemus, ita praeterea stilum temperavimus, ut cordatus lector facile

sit intellecturus, nos voluptatem magis, quam morsum quaesisse. Neque enim ad Iuvenalis exemplum, occultam illam scelerum sentinam usquam movimus, et ridenda magis quam foeda recensere studuimus. Tum si quis est, quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse a stultitia vituperari: quam quum loquentem fecerimus, decoro personae serviendum fuit. Sed quid ego haec tibi, patrono tam singulari, ut caussas etiam non optimas optime tamen tueri possis? Vale, disertissime More, et Moriam tuam gnaviter defende. Ex Rure, quinto Idus Iunias. An. MDVIII *).

*) Ita in Frobeniana huius encomii editione de anno 1522, quam ubique religiose hic sequuti sumus, annus adiectus legitur, quem alii omiserunt. — Pro *gnaviter def.* aliae editt. *suaviter def.*

ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ,

ID EST

STULTITIAE LAUS.

ERASMI ROTERODAMI DECLAMATIO.

STULTITIA LOQUITUR.

Utcunque de me vulgo mortales loquuntur, (neque enim sum nescia, quam male audiat stultitia etiam apud stultissimos,) tamen hanc esse, hanc inquam esse unam, quae meo numine deos atque homines exhilaro, vel illud abunde magnum est argumentum, quod, simulatque in hunc coetum frequentissimum dictura prodii, sic repente omnium vultus nova quadam atque insolita hilaritate enituerunt, sic subito frontem exporrexistis, sic laeto quodam et amabili applausistis risu, ut mihi profecto, quotquot undique praesentes intueor, pariter deorum Homericorum nectare, non sine nepenthe *), temulenti esse videamini, quum antehac tristes ac solliciti sederitis, perinde quasi nuper e Trophonii specu **) reversi. Ceterum quemadmodum fieri consuevit, ut, quum primum sol ***) formosum illud et aureum os terris ostenderit, aut ubi post asperam hyemem novum ver blandis aspirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus color ac plane iuventa

*) Herba quae vino infusa laetitiam parit. Hom. Od. IV, 221

**) Quem qui introierant, muti et tristes squalidique redibant.

***) Al. l. *quum sol primum*

quaedam redeat, ita vobis, me conspecta, mox alius accessit vultus. Itaque quod magni alioqui Rhetores vix longa diuque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu praestiti.

Quam ob rem autem hoc insolito cultu prodierim hodie, iam audietis, si modo non gravabimini dicenti praebere aures, non eas sane, quas sacris concionatoribus, sed quas fori circulatoribus, scurris ac morionibus consuevistis arrigere, quasque olim Midas ille noster exhibuit Pani. Lubitum est enim paulisper apud vos Sophistam agere, non quidem huius generis, quod hodie nugas quasdam anxias inculcat pueris, ac plusquam muliebrem rixandi pertinaciam tradit, sed veteres illos imitabor, qui, quo infamem Sophorum appellationem vitarent, sophistae vocari maluerunt. Horum studium erat, deorum ac fortium virorum laudes encomiis celebrare. Encomium igitur audietis, non Herculis, neque Solonis, sed meum ipsius, hoc est, Stultitiae.

Iam vero non huius facio sapientes istos, qui stultissimum et insolentissimum esse praedicant, si quis ipse laudibus se ferat. Sit sane, quam volent stultum, modo decorum esse fateantur. Quid enim magis quadrat, quam ut ipsa Moria suarum laudum sit buccinatrix, et *αὐτὴ ἑαυτὴν αὐλῇ*; Quis enim me melius exprimat, quam ipsa me? Nisi si cui forte notior sim, quam egomet sum mihi. Quanquam ego hoc alioqui non paulo etiam modestius arbitror, quam id quod optimatum ac sapientum vulgus factitat, qui perverso quodam pudore, vel rhetorem quempiam palponem, vel poetam vaniloquum, subornare solent, eumque mercede conductum, a quo suas laudes audiant, hoc est, mera mendacia; et tamen verecundus interim ille, pavonis in morem pennas tollit, cristas erigit, quum impudens assen-

tator nihili hominem diis aequiparat, quum absolutum omnium virtutum exemplar proponit, a quo sciat ille se plus quam δὶς διὰ πασῶν *) abesse: quum corniculam alienis convestit plumis: quum τὸν Αἰθίοπα λευκαίνει, denique quum ἐκ μύας ἐλέφαντα ποιεῖ. Postremo sequor tritum illud vulgi proverbium, quo dicitur is recte laudare sese, cui nemo alius contigit laudator. Quanquam hic interim demiror mortalium ingratitudinem dicam, an segnitiem, quorum quum omnes me studiose colant, meamque libenter sentiant beneficentiam, nemo tamen tot iam seculis exstitit, qui grata oratione Stultitiae laudes celebrarit, quum non defuerint, qui Busirides, Phalarides **), febres quartanas, muscas, calvitia, atque id genus pestes, accuratis magnaque et olei et somni iactura elucubratis laudibus evexerint. A me extemporariam quidem illam, et illaboratam, sed tanto veriorem audietis orationem.

Id quod nolim existimetis ad ingenii ostentationem esse confictum, quemadmodum vulgus oratorum facit. Nam ii, sicuti nostis, quum orationem totis triginta annis elaboratam, nonnunquam et alienam proferunt, tamen triduo sibi quasi per lusum scriptam, aut etiam dictatam esse deierant. Mihi porro semper gratissimum fuit, ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ ***), dicere. At ne quis iam a nobis exspectet, ut iuxta vulgarium istorum Rhetorum consuetudinem me ipsam finitione explicem; porro ut dividam, multo minus. Nam utrumque ominis est inauspicati, vel fine circumscribere eam, cuius numen tam late pateat, vel secare, in cuius cultum

*) Est musicorum harmonia, quam vulgo duplicem octavam vocant. Maximum igitur significat intervallum.

**) Phalaridis apologiam scripsit Lucianus. De reliquis vide prooemium.

***) Locus ex Aeschylo, citante Platone.

omne rerum genus ita consentiat. Tametsi quorsum tandem attinet mei velut umbram atque imaginem finitione repraesentare, quum ipsam me coram praesentes praesentem oculis intueamini? Sum etenim, uti videtis, vera illa largitrix ἐάων, quam Latini Stultitiam, Graeci μωρίαν appellant.

Quanquam quid vel hoc opus erat dicere? quasi non ipso ex vultu fronteque, quod aiunt, satis, quae sim, prae me feram, aut quasi, si quis me Minervam aut Sophiam esse contendat, non statim solo possit obtutu coargui, etiamsi nulla accedat oratio, minime mendax animi speculum. Nullus apud me fucis locus, nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo: sumque mei undique simillima, adeo ut nec ii me dissimulare possint, qui maxime Sapientiae personam ac titulum sibi vendicant, καὶ ἐν τῇ πορφύρᾳ πίθηκοι, καὶ ἐν τῇ λεοντῇ ὄνοι obambulant. Quamvis autem sedulo fingant, tamen alicunde prominentes auriculae Midam produnt. Ingratum mehercle et hoc hominum genus; qui quum maxime sint nostrae factionis, tamen apud vulgum cognominis nostri sic pudet, ut id passim aliis magni probri vice obiiciant. Proinde istos, quum sint μωρότατοι re, ceterum Sophi ac Thaletes videri velint, nonne iure optimo μωροσόφους illos appellabimus?

Visum est enim hac quoque parte nostri temporis rhetores imitari, qui plane deos esse sese credunt, si hirudinum *) ritu bilingues appareant, ac praeclarum facinus esse ducunt, latinis orationibus subinde graeculas aliquot voculas, velut emblemata intertexere, etiamsi nunc non erat his locus. Porro si desunt exotica, e putribus chartis quatuor aut quinque prisca verba eruunt, quibus tenebras offundant lectori, videlicet ut, qui intelligunt, magis ac magis sibi placeant; qui non intelligunt, hoc ipso

*) Al. l. *hirundinum*. Hirudines bilingues esse Plinius scribit.

magis admirentur, quo minus intelligunt. Quandoquidem est sane et hoc nostratium voluptatum genus non inelegans, quam maxime peregrina maxime suspicere. Quodsi qui paulo sunt ambitiosiores, arrideant tamen et applaudant, atque asini exemplo *τὰ ὦτα κινῶσι*, quo ceteris probe intelligere videantur. *Καὶ ταῦτα δὴ μὲν ταῦτα.* Nunc ad institutum recurro.

Nomen igitur habetis, viri, quid addam epitheti? quid, nisi stultissimi *)? Nam quo alio honestiore cognomine Mystas suos compellet dea Stultitia? Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere prognata sim, id iam Musis bene iuvantibus exponere conabor. Mihi vero neque Chaos, neque Orcus, neque Saturnus, neque Iapetus, aut alius id genus obsoletorum ac putrium deorum quisquam pater fuit, sed *Πλοῦτος*, ipse unus, vel invitis Hesiodo et Homero, atque ipso adeo Iove, *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε:* cuius unius nutu, ut olim, ita nunc quoque sacra profanaque omnia sursum ac deorsum miscentur; cuius arbitrio bella, paces, imperia, consilia, iudicia, comitia, connubia, pacta, foedera, leges, artes, ludicra, seria, (iam spiritus me deficit) breviter, publica privataque omnia mortalium negotia administrantur; citra cuius opem totus ille poeticorum numinum populus, dicam audacius, ipsi quoque dii selecti aut omnino non essent, aut certe *οἰκόσιτοι* **) sane quam frigide victitarent; quem quisquis iratum habuerit, huic ne Pallas quidem satis auxilii tulerit; contra, quisquis propitium, is vel summo Iovi, cum suo fulmine, mandare laqueum possit: *τούτου πατρὸς εὔχομαι εἶναι.* Atque hic quidem me progenuit non e cerebro suo, quemadmodum tetricam illam ac torvam Palladem Iupiter, verum ex

*) Sensus: Nomen igitur meum iam tenetis, viri stultissimi.
**) Cf. Lucian. de sacrificiis c. 10.

Neotete nympha multo omnium venustissima pariter ac festivissima: neque rursum id tristi illi alligatus coniugio, quomodo faber ille claudus natus est, verum, quod non paulo suavius, ἐν φιλότητι μιχθείς, quemadmodum noster ait Homerus. Genuit autem, ne quid erretis, non Aristophanicus ille Plutus, iam capularis, iam oculis captus, sed quondam integer adhuc calidusque iuventa, neque iuventa solum, verum multo magis nectare, quod tum forte in deorum convivio largius ac meracius hauserat.

Quod si locum quoque natalem requiritis, (quandoquidem id hodie vel inprimis ad nobilitatem interesse putant, quo loco primos edideris vagitus) ego nec in erratica Delo, nec in undoso mari, nec ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι sum edita, sed in ipsis insulis fortunatis, ubi ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα *) omnia proveniunt; in quibus neque labor, neque senium, neque morbus est ullus, nec usquam in agris asphodelus, malva, squilla, lupinumve, aut faba, aut aliud hoc genus nugarum conspicitur, sed passim oculis, simulque naribus adblandiuntur moly, panace, nepenthes, amaracus, ambrosia, lotus, rosa, viola, hyacinthus, Adonidis hortuli **). Atque in his quidem nata deliciis, nequaquam a fletu sum auspicata vitam, sed protinus blande arrisi matri. Iam vero non invideo τῷ ὑπάτῳ Κρονίωνι capram altricem, quum me duae lepidissimae nymphae suis aluerint mammis, Methe Baccho progenita, et Apaedia Panos filia, quas hic quoque in ceterarum comitum ac pedisequarum mearum consortio videtis, quarum mehercle nomina, si voletis cognoscere, ex me quidem non nisi Graece audietis. Haec nimirum, quam sublatis superciliis conspicamini, Φιλαυτία est. Huic, quam velut arridentibus oculis ac plaudentem mani-

*) Hom. Od. IX, 109. de Cyclopibus.

**) Flores erant, in festo Adonidis eius imagini appositi.

bus videtis, Κολακία nomen. Haec semisomnis ac dormitanti similis Λήθη vocatur. Haec, cubito utroque innitens, consertisque manibus, Μισοπονία dicitur. Haec, roseo revincta serto, et undique delibuta unguentis, Ἡδονή. Haec lubricis et huc atque illuc errantibus luminibus, Ἄνοια dicitur. Haec, nitida cute, probeque saginato corpore, Τρυφή nomen habet. Videtis et deos duos, puellis admixtos, quorum alterum Κῶμον vocant, alterum νήγρετον Ὕπνον. Huius, inquam, famulitii fidelibus auxiliis genus omne rerum meae subiicio ditioni, ipsis etiam imperans imperatoribus.

Genus, educationem et comites audistis: nunc, ne cui sine caussa videar mihi deae nomen usurpare, quantis commoditatibus deos simul et homines adficiam, quamque late meum pateat numen, arrectis auribus accipite. Etenim si non inscite scripsit quidam, hoc demum esse deum, iuvare mortales *), et si merito in deorum senatum asciti sunt, qui vinum, aut frumentum, aut unam aliquam huiusmodi commoditatem mortalibus ostenderunt, cur non ego iure deorum omnium ἄλφα dicar habearque, quae una omnibus largior omnia?

Principio quid esse potest vita ipsa vel dulcius vel preciosius? At huius exordium cui tandem acceptum ferri convenit, nisi mihi? Neque enim aut ὀβριμοπάτρης hasta Palladis, aut νεφεληγερέτου Iovis aegis hominum genus vel progignit, vel propagat; verum ipse deum pater atque hominum rex, qui totum nutu tremefactat Olympum, fulmen illud trisulcum ponat oportet, et vultum illum Titanicum, quo quum lubet, Deos omneis territat, planeque histrionum more aliena sumenda misero persona, si quando velit id facere, quod nunquam non facit, hoc est, παιδοποιεῖν. Iam vero Stoici se diis proximos

*) Plinii sunt verba in Hist. N. lib. II c. 5.

autumant. At date mihi terque quaterque, aut si libet, sexcenties Stoicum, tamen huic quoque, si non barba, insigne sapientiae, etiamsi cum hircis commune, certe supercilium erit ponendum, explicanda frons, abiiciendа dogmata illa adamantina, ineptiendum ac delirandum aliquantisper: in summa, me, me, inquam, sapiens ille accersat oportet, si modo pater esse velit. Et cur non apertius meo more vobiscum fabuler? Quaeso, num caput, num facies, num pectus, num manus, num auris, quae partes honestae putantur, progenerant deos aut homines? Non opinor; imo ea pars, adeo stulta, adeoque ridicula, ut nec nominari citra risum possit, humani generis est propagatrix: is *) est sacer ille fons, unde vitam hauriunt omnia verius, quam ille Pythagoricus quaternio **). Age vero, qui vir obsecro matrimonii capistro velit praebere os, si, quemadmodum isti sapientes facere consueverunt, prius eius vitae incommoda secum perpenderit: aut quae tandem mulier virum admissura sit, si partus periculosos labores, si educationis molestiam vel norit, vel cogitarit? Porro, si coniugiis debetis vitam, coniugium autem debetis Ἀνοίᾳ pedisequae, mihi nimirum quid debeatis, intelligitis. Tum quae, semel haec experta, denuo repetere velit, nisi Λήθης praesens numen adfuerit? Neque vero id Venus ipsa, vel reclamante Lucretio ***), unquam inficias iverit, sine nostri numinis accessione suam vim mancam atque irritam esse. Itaque ex nostro illo temulento ridiculoque lusu proveniunt et superciliosi philosophi, in quorum locum nunc successere, quos vulgus monachos appellat, et purpurei reges,

*) Edd. al. l. *Is demum est.*

**) τετρακτὺς, quam Pythagorei putaverunt esse principium omnium rerum.

***) Nam is Veneri rerum omnium gignendarum vim tribuit

et pii sacerdotes, et ter sanctissimi pontifices: postremo totus etiam ille deorum poeticorum coetus, adeo frequens, ut turbam vix iam ipse capiat Olympus, tametsi spatiosissimus.

At sane parum sit, mihi vitae seminarium ac fontem deberi, nisi, quicquid in omni vita commodi est, id quoque totum ostendero mei muneris esse. Quid autem? vita haec, num omnino vita videtur appellanda, si voluptatem detraxeris? Applausistis. Equidem sciebam, neminem vestrum ita sapere, vel desipere magis, imo sapere potius, ut in hac esset sententia. Quanquam ne Stoici quidem isti voluptatem aspernantur, tametsi sedulo dissimulant, milleque conviciis eam apud vulgus dilacerant, nimirum ut, deterritis aliis, ipsi prolixius fruantur. Sed dicant mihi per Iovem: quae tandem vitae pars est non tristis, non infestiva, non invenusta, non insipida, non molesta, nisi voluptatem, id est, stultitiae condimentum adiunxeris? Cuius rei quum satis idoneus testis esse possit ille nunquam satis laudatus Sophocles, cuius exstat pulcherrimum illud de nobis elogium:

Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος*),

tamen age, rem omnem sigilatim **) aperiamus.

Principio, quis nescit, primam hominis aetatem multo laetissimam multoque omnibus gratissimam esse? Quid est enim illud in infantibus, quod sic exosculamur, sic amplectimur, sic fovemus, ut hostis etiam huic aetati ferat opem, nisi stultitiae lenocinium, quod data opera prudens natura recens natis adiunxit, ut aliquo voluptatis velut auctoramento et educantium labores delinire queant, et tuentium favores eblandiantur? Deinde quae succedit huic adolescentia, quam est apud omnes gratiosa, quam

*) *Aiace* v. 554.
**) Sic Erasmus, non *singulatim*.

illi candide favent omnes, quam studiose provehunt, quam officiose porrigunt auxiliares manus! At unde quaeso ista iuventae gratia? unde, nisi ex me? cuius beneficio quam minimum sapit, atque ob id quam minime ringitur. Mentior, nisi mox, ubi, grandiores facti, per rerum usum ac disciplinas virile quiddam sapere coeperint, continuo deflorescit formae nitor, languescit alacritas, frigescit lepos, labascit vigor; quoque longius a me subducitur, hoc minus minusque vivit, donec succedat τὸ χαλεπὸν γῆρας, id est, molesta senectus, non iam aliis modo, verum etiam sibimet invisa. Quae quidem prorsum nulli mortalium foret tolerabilis, nisi rursum tantorum miserta laborum dextra adessem, et, quemadmodum dii poetarum solent pereuntibus aliqua metamorphosi succurrere, itidem ego quoque iam capulo proximos denuo, quoad licet, ad pueritiam revocarem; unde non abs re vulgus eos παλίμπαιδας appellare consuevit. Porro, si quis transformandi rationem requirat, ne id quidem celarim. Ad Lethes nostrae fontem, (nam in insulis fortunatis oritur; siquidem apud inferos tenuis modo rivulus labitur,) eos produco, ut, simul atque illic longa potarint oblivia, paulatim dilutis animi curis repubescant. At isti iam delirant, inquiunt, iam desipiunt. Esto sane: sed istuc ipsum est repuerascere. An vero aliud est, puerum esse, quam delirare, quam desipere? An non hoc vel maxime in ea delectat aetate, quod nihil sapit? Quis enim non ceu portentum oderit atque execretur puerum virili sapientia? Astipulatur et vulgo iactatum proverbium: *Odí puerulum praécoci sapiéntia* *). Quis autem sustineret habere commercium aut consuetudinem cum eo sene, qui ad tantam rerum experientiam, parem animi vigorem, iudiciique acrimoniam adiunxisset? Itaque delirat

*) Senarius, citatus ab Apuleio in Apologia magiae II.

senex meo munere: sed tamen delirus iste meus interim miseris illis curis vacat, quibus sapiens ille distorquetur. Interim non illepidus est compotor. Non sentit vitae taedium, quod robustior aetas vix tolerat. Nonnunquam cum sene Plautino ad tres illas litteras *) revertitur, infelicissimus si sapiat. At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infestivus. Quandoquidem et apud Homerum e Nestoris ore fluit oratio melle dulcior, quum Achillis sit amarulenta, et apud eundem senes in moenibus considentes τὴν λειριόεσσαν vocem edunt. Quo quidem calculo ipsam etiam superant pueritiam, suavem quidem illam, sed infantem, ac praecipuo vitae oblectamento, puta garrulitate, carentem. Addite huc, quod pueris quoque gaudeant impensius senes, ac pueri vicissim senibus delectantur:

ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον **).

Quid enim inter illos non convenit, nisi quod hic rugosior, et plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balbuties, garrulitas, ineptia, oblivio, incogitantia, breviter omnia cetera congruunt; quoque magis accedunt ad senectam, hoc propius ad pueritiae similitudinem redeunt, donec puerorum ritu, citra vitae taedium, citra mortis sensum emigrant e vita.

Eat nunc, qui volet, et hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamorphosi comparet. Qui quid irati faciant, non libet commemorare; sed quibus quam maxime propitii sunt, eos solent in arborem, in avem, in cicadam, aut etiam in serpentem transformare: quasi vero non istud ipsum sit perire,

*) Locus est in Mercatore II, 2, 33. Litterae a, m, et o.

**) Versus est ex Odyss. ρ 218, verba Melanthei ad Ulyssem et Eumaeum

aliud fieri. Ego vero hominem eundem optimae ac felicissimae vitae parti restituo. Quod si mortales prorsus ab omni sapientiae commercio temperarent, ac perpetuo mecum aetatem agerent, ne esset quidem ullum senium, verum perpetua iuventa fruerentur felices. An non videtis tetricos istos et vel philosophiae studiis, vel seriis et arduis addictos negotiis, plerumque priusquam plane iuvenes sint, iam consenuisse, videlicet curis et assidua acrique cogitationum agitatione sensim spiritus et succum illum vitalem exhauriente? quum contra Moriones mei pinguiculi sint, et nitidi, et bene curata cute, plane χοῖροι, quod aiunt, Ἀκαρνάνιοι, nunquam profecto senectutis incommodum ullum sensuri, nisi nonnihil, ut fit, sapientum contagio inficerentur. Adeo nihil patitur hominum vita omni ex parte beatum esse. Accedit ad haec vulgati proverbii non leve testimonium, quo dictitant, Stultitiam unam esse rem, quae et iuventam alioqui fugacissimam remoretur, et improbam senectam procul arceat. Ut non temere de Brabantis populari sermone iactatum sit, quum ceteris hominibus aetas prudentiam adferre soleat, hos, quo propius ad senectam accedunt, hoc magis atque magis stultescere. Atqui hac gente non est alia vel ad communem vitae consuetudinem festivior, vel quae minus sentiat senectutis tristitiam. His quidem, ut loco, ita et vitae instituto confines sunt Hollandi mei; cur enim non meos appellem, usque adeo studiosos mei cultores, ut inde vulgo cognomen emeruerint *)? cuius illos adeo non pudet, ut hinc vel praecipue sese iactitent. Eant nunc stultissimi mortales, et Medeas, Circes, Veneres, Auroras, et fontem nescio quem requirant, quo sibi iuventam restituant, quum id sola praesta-

*) Et Brabanti enim et Hollandi in proverbio ab ipsis adeo usurpato stulti vocabantur

re et possim et soleam. Apud me succus est ille mirificus, quo Memnonis filia Tithoni avi sui iuventam prorogavit. Ego sum Venus illa, cuius favore Phaon ille repubuit, ita ut a Sapphone tantopere deamaretur. Meae sunt herbae, si quae sunt, mea precamina, meus ille fons, qui non solum revocat elapsam adolescentiam, sed, quod est optabilius, perpetuam servat. Quod si omnes huic sententiae subscribitis, adolescentia nihil esse melius, senectute nihil detestabilius, quantum mihi debeatis videtis opinor, quae tantum bonum retineam, tanto excluso malo.

Sed quid adhuc de mortalibus loquor? Coelum omne lustrate, et mihi meum nomen opprobret licebit, quicunque volet, si quem omnino deorum repererit non insuavem et aspernabilem, nisi meo numine commendetur. Etenim cur semper ephebus et comatus Bacchus? Nempe quia, vecors ac temulentus, conviviis, saltationibus, choreis, lusibus vitam omnem transigens, ne tantulum quidem habet cum Pallade commercii. Denique tantum abest, ut sapiens haberi postulet, ut ludibriis ac iocis coli gaudeat. Neque proverbio offenditur, quod illi fatui cognomentum attribuit; id est huiusmodi, *Μορύχου μωρότερος* *). Porro Morycho nomen verterunt, quod illum pro templi foribus sedentem, musto ficisque recentibus agricolarum lascivia consueverit oblinere. Tum autem quid non scommatum in hunc vetus iacit comoedia **)? O insulsum, inquiunt, deum, et dignum qui ex inguine nasceretur. At quis non malit hic fatuus et insulsus esse, semper festivus, semper pubescens, semper omnibus lusus ac voluptatem adferens, quam vel *ἀγκυλομήτης* ille

*) Proverbium est Siculum, qua in insula Baccho cognomen fuit Morycho.

**) Veluti Aristophanes in Ranis.

Iupiter, omnibus formidabilis, vel Pan, suis tumultibus omnia senio vitians, vel favillis oppletus Vulcanus ac semper officinae laboribus squalidus, aut Pallas etiam ipsa sua Gorgone et hasta terribilis. *καὶ ἀεὶ ἐνορῶσα δριμύ.* Cur semper puer Cupido? cur? nisi quia nugator est, *καὶ μηδὲν ὑγιὲς* neque facit, neque cogitat? Cur aureae Veneri semper vernat sua forma? Nimirum, quia mecum habet affinitatem, unde et patris mei colorem vultu refert: atque hac de caussa est apud Homerum *χρυσῆ Ἀφροδίτη.* Deinde perpetuo ridet, si quid modo poetis credimus, aut horum aemulis statuariis. Quod numen unquam religiosius coluere Romani, quam Florae, omnium voluptatum parentis? Quanquam si quis etiam tetricorum deorum vitam diligentius requirat ab Homero reliquisque poetis, reperiet, stultitiae plena omnia. Quid enim attinet, reliquorum facta commemorare, quum Iovis ipsius fulminatoris amores ac lusus probe noritis? quum severa illa Diana, oblita sexus, nihil aliud quam venetur, Endymionem interim deperiens? Verum illi sua facinora a Momo audiant malim, a quo saepius quondam audire solebant. Sed hunc nuper irati una cum Ate in terras praecipitem dederunt, quod sapientia sua felicitati deorum importunus obstreperet; neque mortalium ullus exulem dignatur hospitio, tantum abest, ut illi in principum aulis sit locus, in quibus tamen mea *Κολακία* primas tenet, cui cum Momo non magis convenit, quam cum agno lupis. Itaque, sublato illo, iam multo licentius ac suavius nugantur dii; vere *ῥᾷον ἄγοντες*, ut inquit Homerus, nullo videlicet censore. Quos enim non praebet iocos ficulnus ille Priapus! Quos non ludos exhibet furtis ac praestigiis suis Mercurius! Quin et Vulcanus ipse in deorum conviviis *γελωτοποιὸν* agere consuevit, ac modo claudicatione, modo cavillis,

modo ridiculis dictis exhilarare compotationem. Tum et Silenus ille senex amator τὸν κόρδακα *) saltare solitus, una cum Polyphemo τὴν θρεττανελό **), Nymphis τὴν γυμνοποδίαν saltantibus. Satyri semicapri Atellanas ***) agitant, Pan insulsa quapiam cantiuncula risum omnibus movet, quem ita malunt, quam ipsas audire Musas, praecipue quum iam nectare coeperint madere. Porro quid ego nunc commemorem, quae probe poti dii post convivium agitent? adeo me hercle stulta, ut ipsa nonnunquam a risu temperare nequeam. At satius est in his Harpocratis †) meminisse, ne forte nos quoque Corycaeus aliquis Deus ††) auscultet, ea narrantes, quae ne Momus quidem impune proloquutus est.

Sed iam tempus est, ut ad Homericum exemplar relictis coelitibus vicissim in terram demigremus; quanquam ibi nihil laetum aut felix, nisi meo munere, dispiciamus. In primis videtis, quanta providentia natura parens et humani generis opifex illud caverit, ne usquam deesset stultitiae condimentum. Etenim quum Stoicis definitoribus nihil aliud sit sapientia, quam duci ratione, contra stultitia, affectuum arbitrio moveri: ne plane tristis ac tetrica esset hominum vita, Iupiter quanto plus indidit affectuum, quam rationis! Quasi semiunciam compares ad assem. Praeterea rationem in angustum capitis angulum relegavit, reliquum omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quasi tyrannos violentissimos uni opposuit, iram, quae prae-

*) Κόρδαξ saltationis genus in Comoediis.

**) Ut habet Aristophanes Pluto, 290.

***) Fabularum genus apud Romanos, ab Atella oppido nominatum.

†) Harpocrates, filius Isidis, deus Silentii.

††) h. e. speculator aliquis, quales erant incolae Coryci montis in Pamphylia, qui praedonibus mercatorum itinera et merces indicabant.

cordiorum arcem obtinet, atque adeo ipsum vitae fontem, cor; et concupiscentiam, quae ad imam usque pubem latissime imperium occupat. Adversus has geminas copias quantum valeat ratio, communis hominum vita satis declarat, quum illa, quod unum licet, vel usque ad ravim reclamat, et honesti dictat formulas, verum hi laqueum regi suo remittunt, multoque odiosius obstrepunt, donec iam his quoque fessus ultro cedit, ac manus dat.

Ceterum quoniam viro, administrandis rebus nato, plusculum de rationis unciola erat aspergendum, ut huic quoque pro virili consuleret, me *), sicut in ceteris, in consilium adhibuit, moxque consilium dedi me dignum, nempe uti mulierem adiungeret; animal videlicet stultum quidem illud atque ineptum, verum ridiculum et suave, quo convictu domestico virilis ingenii tristitiam sua stultitia condiret atque edulcaret. Nam quod Plato dubitare videtur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium, an brutorum, nihil aliud voluit, quam insignem eius sexus stultitiam indicare. Quodsi qua forte mulier sapiens haberi voluit, ea nihil aliud agit **), quam ut bis stulta sit, perinde quasi bovem aliquis ducat ad ceroma ***), invita reluctanteque, ut aiunt, Minerva. Conduplicat enim vitium, quisquis contra naturam virtutis fucum inducit, atque alio deflectit ingenium. Quemadmodum, iuxta Graecorum proverbium, simia semper est simia, etiam si purpura vestiatur, ita mulier semper mulier est, hoc est stulta, quamcunque personam induxerit ****). Neque vero mulierum genus usque adeo

*) Edd. habent: *me hic sicut i. c.* In Frobeniana tamen deest *hic*.

**) *Voluit* et *agit* Frobeniana. Al. *voluerit* et *egerit*.

***) Unguentum quo ungebantur athletae.

****) Frob. *induxerit*, al. *induerit*

stultum arbitror, ut eam ob rem mihi succenseant, quod illis, et ipsa mulier et Stultitia, stultitiam attribuam. Etenim si rem recta reputent via, hoc ipsum Stultitiae debent acceptum ferre, quod sint viris multis calculis fortunatiores. Primum formae gratiam, quam illae merito rebus omnibus anteponunt, cuiusque praesidio in tyrannos etiam ipsos tyrannidem exercent. Alioqui undenam horror ille formae, hispida cutis, et barbae sylva, plane senile quiddam in viro, nisi a prudentiae vitio, quum foeminarum semper laeves malae, vox semper exilis, cutis mollicula, quasi perpetuam quandam adolescentiam imitentur? Deinde quid aliud optant in hac vita, quam ut viris quam maxime placeant? Nonne huc spectant tot cultus, tot fuci, tot balnea, tot compturae, tot unguenta, tot odores, tot componendi, pinguendi, fingendique vultus *), oculos et cutem artes? Iam, num alio nomine viris magis commendatae sunt, quam stultitiae? Quid enim est, quod illi mulieribus non permittunt? At quo tandem auctoramento, nisi voluptatis? Delectant autem [feminae] **) non alia re, quam stultitia. Id esse verum non ibit inficias, quisquis secum reputarit, quas vir cum muliere dicat ineptias, quas agat nugas, quoties foeminea voluptate decreverit uti.

Habetis igitur, primum et praecipuum vitae oblectamentum quo fonte proficiscatur. Sed sunt nonnulli, cum primis autem senes, bibaces quidem illi magis quam mulierosi, qui summam voluptatem in compotationibus constituunt. Equidem an sit ullum lautum convivium, ubi mulier non adsit, viderint alii. Illud certe constat, citra stultitiae condimentum, nullum omnino suave esse; adeo ut si desit, qui seu vera, seu simulata stultitia risum mo-

*) Al. pingendi, fingendi v.
**) Abest in Frob.

veat, γελωτοποιὸν quempiam vel mercede conductum accersant, aut ridiculum aliquem parasitum adhibeant, qui ridendis, hoc est, stultis dicteriis, silentium ac tristitiam compotationis discutiat. Quorsum enim attinebat, tot bellariis, tot lauticiis, tot cupediis onerare ventrem, nisi et oculi pariter et aures, nisi totus animus, risu, iocis, leporibus pasceretur? At istiusmodi tragematum ego sum architectrix unica. Quanquam illa ipsa iam in conviviis solennia, regem sortiri talis, lusitare tesseris, philotesiis invitare, certare συμπεριφοραῖς, ad myrtum canere, saltare, gesticulari, non a septem Graeciae sophis, verum a nobis, ad humani generis salutem reperta sunt. Atqui omnium huiusmodi rerum ea natura est, ut, quo plus habeant stultitiae, hoc plus conferant vitae mortalium, quae si tristis sit, ne vita quidem appellanda videatur. Tristis autem evadat oportet, nisi cognatum taedium hoc genus oblectamentis absterseris.

Sed erunt fortassis, qui hoc quoque voluptatis genus negligant, et in amicorum charitate et consuetudine acquiescant, amicitiam dictitántes unam rebus omnibus anteponendam, quippe rem usque adeo necessariam, ut nec aer, nec ignis, nec aqua magis; rursum adeo iucundam, ut, qui hanc de medio sustulerit, solem sustulerit; adeo denique honestam, si quid tamen hoc ad rem pertinet, ut nec ipsi philosophi vereantur eam inter praecipua bona commemorare. Sed quid, si doceo me huius quoque tanti boni et puppim esse et proram? Docebo autem non Crocodilitis *), aut Soritis, Ceratinis, aut aliis id

*) Genus est sophismatis, quod dialectici fingunt crocodilum proposuisse mulieri cuius filium rapuerat. Si dixeris, inquit, quod sum facturus, reddam tibi filium. Illa respondit, non reddes; et petebat sibi reddi quia verum dixerat. Imo, inquit Crocodilus, si reddidero, non dixeris verum. De Sorite et Cornuto argumento seu dilemmate vide Logicos.

genus dialecticorum argutiis, sed pingui, quod aiunt, Minerva rem digito propemodum ostendam. Age, connivere, labi, caecutire, hallucinari in amicorum vitiis, quaedam etiam insignia vitia pro virtutibus amare mirarique, an non stultitiae videtur affine? Quid? quum alius exosculatur naevum in amica, alium delectat polypus Agnae, quum filium strabonem appellat paetum pater *), quid, inquam, hoc est, nisi mera stultitia? Clament terque quaterque stultitiam esse: atqui haec una *stultitia, et iungit, iunctos et servat amicos.* De mortalibus loquor, quorum *nemo sine vitiis nascitur; optimus ille est, qui minimis urgetur*: quum interim inter sapientes istos deos aut omnino non coalescit amicitia, aut tetrica quaedam et insuavis intercedit, nec ea nisi cum paucissimis, (nam cum nullis dicere religio est,) propterea quod maxima pars hominum desipit, imo nullus est, qui non multis modis deliret, et non nisi inter similes cohaeret necessitudo. Quodsi quando inter severos istos coierit mutua benevolentia, ea certe haudquaquam stabilis est, nec admodum duratura, nimirum inter morosos et plus satis oculatos, ut qui in amicorum vitiis tam cernunt acutum, *quam aut aquila, aut serpens Epidaurius.* At ipsi in propriis vitiis quam lippiunt, et quam non vident manticam in tergo **) pendentem? Itaque quum ea sit hominum natura, ut nullum ingenium reperiatur non magnis obnoxium vitiis: adde tantam animorum ac studiorum dissimilitudinem, tot lapsus, tot errata, tot casus vitae mortalis: quo pacto vel horam constabit inter Argos ***) istos amicitiae iucunditas, nisi accesserit ea, quam mire Graeci εὐήθειαν

*) Quae exempla adducuntur in Horatii Satyr. I, 3. ubi etiam sequentia leguntur.

**) Cf. Pers. Sat. IV, 24. et Phaedri Fab. IV, 9.

***) Qui, ut Argus ille, centum oculis aliorum vitiis invigilant.

appellant, hanc seu stultitiam, seu morum facilitatem vertas licebit? Quid autem? an non Cupido ille omnis necessitudinis auctor et parens, prorsum oculis captus est, cui quemadmodum *τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται* *), itidem inter vos quoque efficit, ut suum cuique pulchrum videatur, ut cascus cascam, perinde ut pupus pupam, deamet. Haec passim et fiunt et ridentur, sed tamen haec ridicula iucundam vitae glutinant copulantque societatem.

Porro quod de amicitia dictum est, id multo magis de coniugio sentiendum, quod quidem nihil est aliud, quam individua vitae coniunctio. Deum immortalem, quae non divortia, aut etiam divortiis deteriora passim acciderent, nisi viri foeminaeque domestica consuetudo per adulationem, per iocum, per facilitatem, errorem, dissimulationem, meum utique satellitium, fulciretur aleretur que? Papae! quam pauca coirent matrimonia, si sponsus prudenter exquireret, quos lusus delicata illa, sicuti videtur, ac pudens virguncula iam multo ante nuptias luserit? Tum quanto pauciora cohaererent inita, nisi plurima uxorum facta per viri vel negligentiam vel stuporem laterent? Atque haec quidem merito stultitiae tribuuntur: verum ea interim praestat, ut marito iucunda sit uxor, uxori iucundus maritus, ut tranquilla domus, ut maneat affinitas. Ridetur, cuculus **), curruca et quid non vocatur, quum moechae lacrymas labellis exorbet. At quanto felicius, sic errare, quam zelotypiae diligentia quum sese conficere, tum omnia miscere tragoediis?

In summa, usque adeo nulla societas, nulla vitae coniunctio sine me vel iucunda, vel stabilis esse potest, ut nec populus principem, nec servum herus, nec heram pedisequa, nec discipulum praeceptor, nec amicus

*) Hemistichium est ex Theocr. Idyll. 6.
**) Cf. Plauti Asinar. V, 2, 73. Trin. II, 1, 18.

amicum, nec maritum uxor, nec locator conductorem, nec contubernalis contubernalem, nec convictor convictorem diutius ferat, nisi vicissim inter sese nunc errent, nunc adulentur, nunc prudentes conniveant, nunc aliquo stultitiae melle sese deliniant. Iam haec scio videri maxima; sed audietis maiora.

Quaeso num quenquam amabit, qui ipse semet oderit? Num cum alio concordabit, qui secum ipse dissidet? Num ulli voluptatem adferet, qui sibimet ipsi sit gravis ac molestus? Illud opinor nemo dixerit, nisi qui sit ipsa stultior stultitia. Atqui si me excluseris, adeo nemo poterit alterum ferre, ut ipse etiam sibi quisque puteat, sua cuique sordeant, sibi quisque sit invisus Quandoquidem id mali natura, non paucis in rebus noverca magis quam parens, mortalium ingeniis insevit, praecipue paulo cordatiorum, ut sui quemque poeniteat, admiretur aliena. Quo fit ut omnes dotes, omnis elegantia decorque vitae vitietur pereatque. Quid enim proderit forma, praecipuum deorum immortalium munus, si putiditatis vitio contaminetur? Quid iuventa, si senilis tristitiae fermento corrumpatur? Denique quid in omni vitae munere vel tecum, vel apud alios acturus es cum decoro (est enim non artis modo, verum etiam omnis actionis caput, decere quod agas) *) nisi adsit dextra haec Philautia, quae mihi merito germanae est vice: adeo strenue meas ubique partes agit Quid autem aeque stultum, atque tibi ipsi placere? teipsum admirari? At rursum, quid venustum, quid gratiosum, quid non indecorum erit, quod agas, ipse tibi displicens? Tolle hoc vitae condimentum, et protinus frigebit cum sua actione orator, nulli placebit cum suis numeris musicus, explodetur cum sua gesticulatione histrio, ridebitur una

*) Quemadmodum et Cicero et Quintilianus docent in Rhetoricis.

suis cum Musis poeta, sordebit cum arte pictor, esuriet cum pharmacis medicus. Postremo pro Nireo Thersites, pro Phaone Nestor, pro Minerva sus, pro facundo infans, pro urbano rusticus videberis. In tantum necesse est, ut sibi quoque quisque blandiatur, et assentatiuncula quapiam sibi prius commendetur, quam aliis possit esse commendatus. Denique quum praecipua felicitatis pars sit, ut, *quod sis, esse velis* *), nimirum totum hoc praestat compendio mea Philautia, ut neminem suae formae, neminem sui ingenii, neminem generis, neminem loci, neminem instituti, neminem patriae poeniteat, adeo ut nec Hirlandus cum Italo, nec Thrax cum Atheniensi, nec Scytha cum insulis fortunatis cupiat permutare. Et o singularem naturae solicitudinem, ut in tanta rerum varietate paria fecit omnia! Ubi dotibus suis nonnihil detraxit, ibi plusculum philautiae solet addere; quanquam hoc ipsum stulte profecto dixi, quum haec ipsa dos sit vel maxima.

Ut ne dicam interim, nullum egregium facinus adiri, nisi meo impulsu, nullas egregias artes, nisi me auctore fuisse repertas. An non omnium laudatorum facinorum seges ac fons est bellum? Porro quid stultius, quam ob caussas nescio quas certamen eiusmodi suscipere, unde pars utraque semper plus aufert incommodi, quam boni? Nam eorum qui cadunt, veluti Megarensium **), οὐδεὶς λόγος. Dein quum iam utrinque constitere ferratae acies, et *rauco crepuerunt cornua cantu* ***), quis oro sapientum istorum usus, qui studiis exhausti, vix tenui frigidoque sanguine spiritum ducunt? Crassis ac pinguibus opus est, quibus quam plurimum adsit audaciae,

*) Hemistichium ex Martiali, X, 47, 12.

**) Quos oraculum οὔτε τρίτους οὔτε τετάρτους, h e. nullo in numero esse dixerat. Cf. schol. ad Theocr. p. 206. ed. Gaisf.

***) Hemistichium ex Virgilio

mentis quam minimum. Nisi si quis Demosthenem militem malit, qui, Archilochi *) sequutus consilium, vix conspectis hostibus, abiecto clypeo fugit, tam ignavus miles, quam orator sapiens. Sed consilium, inquiunt, in bellis plurimum habet momenti. Equidem fateor, in duce; verum id quidem militare, non philosophicum; alioqui parasitis, lenonibus, latronibus, sicariis, agricolis, stupidis, obaeratis, et huiusmodi mortalium faece res tam praeclara geritur, non philosophis lucernariis.

Qui quidem quam sint ad omnem vitae usum inu tiles, vel Socrates ipse, unus Apollinis oraculo sapiens, sed minime sapienter iudicatus, documento esse potest, qui nescio quid publice conatus agere, summo cum omnium risu discessit. Quanquam vir is in hoc non usquequaque desipit, quod sapientis cognomen non agnoscit, atque ipsi deo rescribit, quodque censet sapienti a Rep. tractanda abstinendum esse, nisi quod potius monere debuerat, a sapientia temperandum ei, qui velit in hominum haberi numero. Deinde quid eundem accusatum ad cicutam bibendam adegit, nisi sapientia? Nam dum nubes et ideas philosophatur, dum pulicis pedes metitur, dum culicum vocem miratur **), quae ad vitam communem attinent, non didicit. Sed adest praeceptori de capite periclitanti discipulus Plato; egregius scilicet patronus, qui, turbae strepitu offensus, vix dimidiatam illam periodum pronunciare potuit ***). Iam quid dicam de Theophrasto? qui progressus in

*) Qui carmine gloriatus erat, se aliquando vitae suae consuluisse parmula abiicienda; unde Lacedaemonii eum coegerunt ex finibus suis excedere.

**) Qualia agentem Aristophanes in Nubibus fecit. Ceterum pro *miratur* forte leg. *rimatur*. Sed illud etiam Freb. habet.

***) Quemadmodum in eius vita legitur

concionem repente obmutuit *), perinde repente quasi lupo conspecto. Qui militem animasset in bello, Isocrates ob ingenii timiditatem nec hiscere unquam est ausus. M. Tullius, eloquentiae Romanae parens, semper indecora trepidatione, perinde quasi puer singultiens, exordiri consuevit; idque Fabius interpretatur cordati oratoris et periculum intelligentis argumentum. Verum quum hoc dicit, an non palam fatetur, sapientiam obstare ad rem probe gerendam? Quid isti facient, quum res ferro geritur, qui tum metu exanimantur, quum nudis verbis est decertandum? Et post haec celebratur, si diis placet, praeclara illa Platonis sententia, beatas fore respublicas, si aut imperent philosophi aut philosophentur imperatores. Imo si consules historicos, reperies nimirum nullos reipublicae pestilentiores fuisse principes, quam si quando in philosophastrum aliquem aut litteris addictum inciderit imperium. Cuius rei satis, opinor, faciunt fidem Catones: quorum alter insanis delationibus Reipublicae tranquillitatem vexavit, alter libertatem Populi Romani, dum nimium sapienter vindicat, funditus subvertit. Adde his Brutos, Cassios, Gracchos, ac Ciceronem etiam ipsum, qui non minus pestilens fuit Romanorum Reipub., quam Demosthenes Atheniensium. Porro M. Antoninus, ut donemus bonum imperatorem fuisse (nam id ipsum extorquere possim; fuit enim hoc ipso nomine gravis atque invisus civibus, quod tam philosophus esset. Sed tamen ut donemus fuisse bonum,) at certe pestilentior fuit Reipublicae, tali relicto filio **), quam fuerat sua administratione salutaris. Quandoquidem solet hoc ho-

*) Aliae editt. *in conc. protinus obm.*, *perinde quasi repente lupo c.* Post v. *Qui mil. an. in bello* et Frob. et aliae habent signum interrog.

**) Commodo imperatore, pessimis flagitiis cooperto.

minum genus, qui se sapientiae studio dediderunt, quum ceteris in rebus, tum praecipue in liberis propagandis infelicissimum esse, providente opinor natura, ne malum hoc sapientiae inter mortales latius serpat. Itaque Ciceroni degenerem fuisse filium constat, et sapiens ille Socrates liberos habuit matri similiores quam patri, ut non omnino pessime scripsit quidam, id est, stultos.

Sed utcunque ferendum, si tantum ad publica munia forent ὄνοι πρὸς λύραν, nisi ad omnem prorsus vitae functionem nihilo essent dexteriores. Ad convivium adhibe sapientem: aut tristi silentio, aut molestis quaestiunculis obturbabit. Ad choream advoca, camelum saltare dices. Ad publicos ludos trahe, ipso vultu populi voluptatibus obstabit, et cogetur e theatro migrare sapiens Cato *), quandoquidem supercilium non potest ponere. In colloquium inciderit, repente lupus in fabula **). Si quid emendum, si contrahendum, breviter si quid eorum agendum, sine quibus haec quotidiana vita transigi non potest; stipitem dicas sapientem istum, non hominem: usque adeo neque sibi neque patriae, neque suis usquam usui esse potest, propterea quod communium rerum sit imperitus et a populari opinione vulgaribusque institutis longe lateque discrepet. Qua quidem ex re odium quoque consequatur necessum est, nimirum ob tantam vitae atque animorum dissimilitudinem. Quid enim omnino geritur inter mortales non stultitiae plenum, idque a stultis, et apud stultos? Quod si quis unus universis velit obstrepere, huic ego suaserim, ut, Timonem imitatus, in solitudinem aliquam demigret, atque ibi solus sua fruatur sapientia.

*) Ut est apud Martialem de Catone minore, I, 1.

**) Proverbium est de subito silentio, in medio sermone oborto quasi viso lupo.

Verum ut ad id, quod institueram, revertar, quae vis saxeos, quernos, et agrestes illos homines in civitatem coegit, nisi adulatio? Nihil enim aliud significat illa Amphionis et Orphei cithara. Quae res plebem Romanam iam extrema molientem, in concordiam civitatis revocavit? Num oratio philosophica? Minime. Imo ridiculus ac puerilis apologus de ventre reliquisque corporis membris confictus. Idem valuit Themistoclis apologus consimilis de vulpe et ericio*). Quae sapientis oratio tantundem potuisset, quantum commentitia illa cerva Sertorii potuit**), quantum Laconis illius de duobus canibus***), deque vellendis equinae caudae pilis ridendum [modo dicti Sertorii] commentum****). Ut ne quid dicam de Minoe deque Numa †), quorum uterque fabulosis inventis stultam multitudinem rexit. Huiusmodi nugis commovetur ingens ac potens illa bellua, populus.

At rursum, quae civitas unquam Platonis aut Aristotelis leges, aut Socratis dogmata recepit? Tum autem quae res Deciis persuasit, ut ultro sese diis manibus devoverent? Quid Q. Curtium in specum traxit, nisi inanis gloria, dulcissima quaedam Siren, sed mirum quam a sapientibus istis damnata?

*) Vulpecula haeserat in luto. Cui quum erinaceus vellet muscas abigere: noli istuc facere, inquit vulpes. Hae enim iam saturae sunt sanguinis; quas ubi abegeris, aliae famelicae in earum locum succedent. — Hoc apologo Themistocles populum a rebus novandis deterruit, fecitque, ut patienter magistratus ferrent.

**) Sertorius cervam albam sibi oracula edere mentiebatur. V. Plut.

***) De canibus Lycurgi Laconis evolve lib. Plutarchi de educatione.

****) De cauda equina Sertorii v. Val. Max. Verba inclusa in Frob. desunt.

†) Minos finxit, se nono quoque anno apud Iovem coenare, Numa Egeriam secum congredi.

Quid enim stultius, inquiunt, quam supplicem candidatum blandiri populo, congiariis favorem emere, venari tot stultorum applausus, acclamationibus sibi placere, in triumpho veluti signum aliquod populo spectandum circumferri, aeneum in foro stare? Adde his nominum et cognominum adoptiones: adde divinos honores homuncioni exhibitos: adde publicis ceremoniis in deos relatos etiam sceleratissimos tyrannos. Stultissima sunt haec, et ad quae ridenda non unus sufficiat Democritus: quis negat? Atqui hoc fonte nata sunt fortium heroum facinora, quae tot eloquentium virorum litteris in coelum tolluntur. Haec stultitia parit civitates, hac constant imperia, magistratus, religio, consilia, iudicia; nec aliud omnino est vita humana, quam stultitiae lusus quidam.

Iam vero ut de artibus dicam, quid tandem mortalium ingenia ad excogitandas prodendasque posteris tot egregias, ut putant, disciplinas excitavit, nisi gloriae sitis? Tantis vigiliis, tantis sudoribus, famam, nescio quam, qua nihil esse potest inanius, redimendam putarunt homines vere stultissimi. Sed interim stultitiae tot iam egregia vitae commoda debetis; quodque est longe dulcissimum, aliena fruimini insania.

Ergo posteaquam mihi fortitudinis et industriae laudem vindicavi, quid si prudentiae quoque vindicem? Sed dixerit aliquis: eadem opera ignem aquae misceas licebit. Verum hoc quoque successurum arbitror, si vos modo, quod antehac fecistis, auribus atque animis favebitis. Principio si rerum usu constat prudentia, in utrum magis competet eius cognominis honos, in sapientem, qui partim ob pudorem, partim ob animi timiditatem nihil aggreditur, an in stultum, quem neque pudor, quo vacat, neque periculum, quod non perpendit, ab ulla re

deterret? Sapiens ad libros veterum confugit, atque hinc meras vocum argutias ediscit. Stultus adeundis cominusque periclitandis rebus veram, ni fallor, prudentiam colligit. Id quod vidisse videtur Homerus, etiamsi caecus, quum ait ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω *). Sunt enim duo praecipua ad cognitionem rerum parandam obstacula, pudor, qui fumum offundit animo, et metus, qui ostenso periculo, dehortatur ab adeundis facinoribus. At his magnifice liberat stultitia. Pauci mortales intelligunt, ad quam multas alias quoque commoditates conducat, nunquam pudescere et nihil non audere. Quodsi prudentiam accipere malunt eam, quae rerum iudicio constat, audite obsecro, quam procul absint ab hac, qui hoc nomine sese venditant. Principio constat, res omneis humanas, velut Alcibiadis Silenos **), binas habere facies nimium inter sese dissimiles; adeo ut, quod prima, ut aiunt, fronte mors est, si interius inspicias, vita sit: contra, quod vita, mors: quod formosum, deforme: quod opulentum, id pauperrimum: quod infame, gloriosum: quod doctum, indoctum: quod robustum, imbecille: quod generosum, ignobile: quod laetum, triste: quod prosperum, adversum: quod amicum, inimicum: quod salutare, noxium: breviter omnia repente versa reperies, si Silenum aperueris. Id si cui forte nimis philosophice dictum videtur, age pinguiore, quemadmodum dici solet, Minerva planius faciam. Quis regem non et opulentum et dominum fatetur? Atqui nullis animi bonis instructus est, atqui nihil illi satis est: iam videlicet pauperrimus est. Tum animum habet plurimis addictum vitiis: iam turpiter servus est. Ad eundem modum in ceteris quoque

*) Menelai verba ad Euphorbum, Il. XVII, 32.

**) In symposio Platonis Alcibiades Socratem comparat statuariorum Silenis, qui intus pleni essent pulchrarum imaginum.

philosophari liceret. Sed hoc exempli vice posuisse satis sit. At quorsum haec? inquiet aliquis. Audite quo rem deducamus. Si quis histrionibus in scena fabulam agentibus personas detrahere conetur, ac spectatoribus veras nativasque facies ostendere, nonne is fabulam omnem perverterit, dignusque habeatur, quem omnes e theatro velut lymphatum saxis eiiciant? Exorietur autem repente nova rerum species, ut, qui modo mulier, nunc vir; qui modo iuvenis, mox senex: qui paulo ante rex, subito Dama *): qui modo Deus, repente homunculus appareat. Verum eum errorem tollere, est fabulam omnem perturbare. Illud ipsum figmentum et fucus est, quod spectatorum oculos detinet. Porro mortalium vita omnis quid aliud est, quam fabula quaepiam, in qua alii aliis obtecti personis procedunt, aguntque suas quisque partes, donec choragus educat e proscenio? Qui saepe tamen eundem diverso cultu prodire iubet, ut, qui modo regem purpuratum egerat, nunc servulum pannosum gerat. Adumbrata quidem omnia, sed haec fabula non aliter agitur. Hic si mihi sapiens aliquis, coelo delapsus, subito exoriatur, clamitetque, hunc, quem omnes, ut Deum ac dominum, suspiciunt, nec hominem esse, quod pecudum ritu ducatur affectibus; servum esse infimae sortis, quod tam multis tamque foedis dominis sponte serviat: rursum alium, qui parentem exstinctum luget, ridere iubeat, quod iam demum ille vivere coeperit, quum alioqui vita haec nihil aliud sit, quam mors quaedam: porro alium, stemmatis gloriantem, ignobilem ac nothum appellet, quod a virtute longe absit, quae sola nobilitatis sit fons, adque **) eundem modum de ceteris omnibus loquatur: quaeso

*) Damam Persius et Horatius vocant hominem obscurum et ignobilem.

**) Al. edd. *atque ad.*

quid is aliud egerit, nisi ut demens ac furiosus omnibus esse videatur? Ut nihil est stultius praepostera sapientia, ita perversa prudentia nihil imprudentius: siquidem perverse facit, qui sese non accommodet rebus praesentibus, foroque nolit uti, nec saltem legis illius convivalis meminerit, ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι, postuletque, ut fabula iam non sit fabula: contra, vere prudentis est, quum sis mortalis, nihil ultra sortem sapere velle, cumque universa hominum multitudine vel connivere libenter, vel comiter errare. At istud ipsum, inquiunt, stultitiae est. Haud equidem inficias iverim, modo fateantur illi vicissim, hoc esse, vitae fabulam agere.

Ceterum illud, o Dii immortales! eloquarne, an sileam? Cur autem sileam, quum sit vero verius? Sed praestiterit fortassis in re tanta, Musas ex Helicone accersere, quas poetae saepius ob meras nugas advocare solent. Adeste igitur paulisper, Iovis filiae, dum ostendo, nec ad egregiam illam sapientiam ac felicitatis, ut ipsi vocant, arcem aditum esse cuiquam, nisi stultitia duce. Iam primum illud in confesso est, affectus omnes ad stultitiam pertinere; quandoquidem hac nota a stulto sapientem discernunt, quod illum affectus, hunc ratio temperat; eoque Stoici perturbationes omnes ceu morbos a sapiente semovent. Verum affectus isti non solum paedagogorum vice funguntur ad sapientiae portum properantibus, verum etiam in omni virtutis functione, ceu calcaria stimulique quidam, adesse solent, velut ad bene agendum exhortatores. Quanquam hic fortiter reclamat bis Stoicus Seneca, qui prorsum omnem affectum adimit sapienti. Verum quum id facit, iam ne hominem quidem relinquit, sed novum potius deum quendam δημιουργεῖ, qui nusquam nec exstitit unquam, nec exstabit: imo, ut apertius dicam, marmoreum hominis simulacrum constituit,

stupidum, et ab omni prorsus humano sensu alienum. Proinde si libet, ipsi suo sapiente fruantur citraque rivalem ament licet, cumque eo vel in civitate Platonis, vel, si malint, in idearum regione, vel in Tantaliis inhabitent hortis *). Quis enim non istiusmodi hominem ceu portentum ac spectrum fugitet horreatque, qui ad omnes naturae sensus obsurduerit; qui nullis sit affectibus, nec amore, nec misericordia magis commoveatur,

quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes **),

quem nihil fugiat, qui nihil erret, sed ceu Lynceus quispiam nihil non perspiciat, nihil non ad amussim perpendat, nihil ignoscat, qui solus seipso sit contentus, solus dives, solus sanus, solus rex, solus liber, breviter omnia solus, sed suo solius iudicio, qui nullum moretur amicum, ipse amicus nemini, qui diis quoque ipsis non dubitet mandare laqueum, qui quicquid in omni vita geritur, velut insanum damnet rideatque? Atqui huiusmodi animal est absolutus ille sapiens. Quaeso, si res agatur suffragiis, quae civitas istiusmodi magistratum sibi velit, aut quis exercitus talem optet ducem? imo quae mulier id genus maritum, quis convivator eiusmodi convivam, quis servus talibus moribus dominum vel optet, vel ferat? Quis autem non malit vel unum quemvis de media stultissimorum hominum plebe, qui stultus stultis vel imperare possit, vel parere, qui sui similibus placeat, sed quam plurimis, qui comis sit in uxorem, iucundus amicis, bellus conviva, convictor facilis, postremo qui nihil humani a se alienum putet? Sed me quidem iamdudum istius sapientis piget. Quare ad reliqua commoda sese recipiat oratio.

Agedum, si quis velut e sublimi specula circum-

*) Qui nusquam sunt.
**) Versus est ex Virg. Aen. VI.

spiciat, ita ut Iovem *) poetae facere praedicant, quot calamitatibus hominum vita sit obnoxia, quam misera quamque sordida nativitas, quam laboriosa educatio, quot iniuriis exposita pueritia, quot sudoribus adacta iuventus, quam gravis senectus, quam dura mortis necessitas, deinde in omni vita, quot morborum agmina infestent, quot immineant casus, quot ingruant incommoda, quam nihil usquam non plurimo felle tinctum, ut ne commemorem ista, quae homini ab homine inferuntur mala; quod genus sunt, paupertas, carcer, infamia, pudor, tormenta, insidiae, proditio, convicia, lites, fraudes Sed ego iam plane τὴν ἄμμον ἀναμετρεῖν aggredior. Porro quibus admissis ista commeruerint homines, aut quis deus iratus eos in has miserias nasci coegerit, non est mihi fas in praesentia proloqui. Verum ista qui secum perpendat, nonne Milesiarum **) virginum probabit exemplum, etiamsi miserandum? At quinam potissimum sibi vitae taedio fatum accersivere? Nonne sapientiae confines? Inter quos, ut interim Diogenes, Xenocrates, Catones, Cassios, ac Brutos sileam, Chiron ***) ille, quum immortalem esse liceret, ultro mortem praeoptavit. Videtis opinor, quid futurum sit, si passim sapiant homines: nempe altero luto, altero figulo Prometheo opus fore. Verum ego partim per ignorantiam, partim per incogitantiam, nonnunquam per oblivionem malorum, aliquando spem bonorum, aliquoties nonnihil mellis voluptatibus aspergens, ita tantis in malis succurro, ut ne tum quidem libeat vitam relinquere, quum, exacto Parcarum stamine, ipsa iam-

*) Al. edd. *ut Iov. interdum p.*

**) Milesias virgines furor quidam incesserat, suspendio se necandi. A quo deterritae sunt decreto, ut nudae cum fune efferrentur. V. Gellius XV, 10.

***) De Chirone cf. Lucian. in νεκρικοῖς.

dudum eos relinquit vita ; quoque minus sit caussae, cur in vita manere debeant, hoc magis iuvet vivere, tantum abest, ut ullo vitae taedio tangantur. Mei nimirum muneris est, quod passim Nestorea senecta senes videtis, quibus iam ne species quidem hominis superest, balbos, deliros, edentulos, canos, calvos, vel ut magis Aristophanicis eos describam verbis, *ῥυπῶντας, κυφοὺς, ἀθλίους, ῥυσοὺς, μαδῶντας, νωδοὺς καὶ ψωλούς* *), tamen usque adeo vita delectari, adeoque *νεανίζειν*, ut alius tingat canos, alius appositítia coma calvitium dissimulet, alius dentibus utatur mutuo fortassis a sue quopiam sumptis, hic in puellam aliquam misere depereat, et amatoriis ineptiis quemvis etiam superet adolescentulum. Nam ut capulares iam, meraque silicernia, teneram aliquam iuvenculam ducant uxorem, eamque et indotatam, et aliis usui futuram, id adeo frequens, ut propemodum et laudi detur. Sed multo etiam suavius, si quis animadvertat, anus, longo iam senio mortuas adeoque cadaverosas, ut ab inferis redisse videri possint, tamen illud semper in ore habere: *φῶς ἀγαθόν* **); adhuc catullire, atque, ut Graeci dicere solent, *κασωρεῖν*, et magna mercede conductum aliquem Phaonem inducere, fucis assidue vultum oblinere, nusquam a speculo discedere, infimae pubis sylvam vellere, vietas ac putres ostentare mammas, tremuloque gannitu languentem solicitare cupidinem, potitare, misceri puellarum choris, litterulas amatorias scribere. Ridentur haec ab omnibus tanquam, uti sunt, stultissima: at ipsae sibi placent et in summis interim versantur deliciis, totasque sese melle perungunt, meo videlicet beneficio felices. Porro quibus haec deridicula videntur, illud secum expendant velim, utrum satius ducant, huiusmodi

*) Vide Carionem in Aristoph. Pluto, 266 et 267, ubi Plutum ipsum his praedicatis depingit.

**) Quemadmodum exclamavit anus quaedam moriens.

stultitia vitam plane mellitam exigere, an trabem, ut aiunt, suspendio quaerere. Porro quod haec vulgo putantur infamiae obnoxia, istud nihil ad stultos meos, qui malum hoc aut non sentiunt, aut, si quid sentiunt, facile negligunt. Si saxum in caput incidat, id vere malum sit: ceterum pudor, infamia, probrum, maledicta, tantum adferunt noxae, quantum sentiuntur. Si sensus absit, ne mala quidem sunt. Quid laedit, si totus populus in te sibilet, modo tute tibi plaudas *)? Atque ut id liceat, sola stultitia praestat.

Sed mihi videor audire reclamantes philosophos. Atqui hoc ipsum est, inquiunt, miserum, stultitia teneri, errare, falli, ignorare. Imo hoc est hominem esse. Porro miserum cur vocent, non video, quandoquidem sic nati estis, sic instituti, sic conditi, ea est communis omnium sors. Nihil autem miserum, quod in suo genere constat, nisi forte quis hominem deplorandum existimet, qui neque volare possit cum avibus, neque quaternis ingredi pedibus cum reliquo pecudum genere, neque cornibus sit obarmatus, quemadmodum tauri. Verum is eadem opera equum etiam bellissimum infelicem vocabit, quod neque grammaticam didicerit, neque placentis vescatur; taurum miserum, quod ad palaestricam sit inutilis. Igitur ut equus imperitus grammaticae miser non est, ita nec homo stultus infelix, propterea quod haec cum illius natura cohaerent. Verum rursus urgent logodaedali. Est, inquiunt, homini peculiariter addita disciplinarum cognitio, quarum adminiculis id, quod natura diminutum est, ingenio penset. Quasi vero ullam veri faciem habeat, naturam, quae in culicibus, atque adeo in herbis ac flosculis tam sollicite vigilaverit, in uno homine dormitasse, ut disciplinis opus

*) Cf Hor Sat. I, 1, 64.

esset, quas Theutus*) ille humano generi infensus genius, in summam perniciem excogitavit, adeo non utiles ad felicitatem, ut illi quoque ipsi officiant, ad quod proprie repertae dicuntur, ut eleganter arguit apud Platonem rex ille prudentissimus de litterarum invento **). Igitur disciplinae cum reliquis humanae vitae pestibus irrepserunt, iisdem auctoribus, a quibus omnia flagitia proficiscuntur, puta daemonibus, quibus hinc nomen etiam inventum; quasi δαήμονας, hoc est, scientes appelles. Siquidem simplex illa aurei seculi gens, nullis armata disciplinis, solo naturae ductu instinctuque vivebat. Quorsum enim opus erat grammatica, quum eadem esset omnibus lingua, nec aliud sermone petebatur, nisi ut alius alium intelligeret? Quis usus dialectices, ubi nulla erat pugnantium inter se sententiarum dimicatio? Quis rhetoricae locus, quum nullus alteri negotium facesseret? Quorsum requireretur legum prudentia, quum abessent mali mores, ex quibus haud dubie bonae leges prognatae sunt? Porro religiosiores erant, quam ut impia curiositate arcana naturae, siderum mensuras, motus, effectus, abditas rerum caussas scrutarentur, nefas esse rati, si homo mortalis ultra sortem suam sapere conaretur. Iam, quid extra coelum esset, inquirendi dementia ne in mentem quidem veniebat. At, labente paulatim aetatis aureae puritate, primum a malis, ut dixi, geniis inventae sunt artes, sed paucae, atque hae quidem a paucis receptae: postea sexcentas addidit Chaldaeorum superstitio et Graecorum otiosa levitas, meras ingeniorum cruces, adeo ut vel una grammatica abunde satis sit ad perpetuam vitae carnificinam.

Quanquam inter has ipsas disciplinas hae potis-

*) Qui artes docuit regem Aegypti Thamum, ut Plato habet in Phaedro. Cf. Diodor. S. I, 16.

**) Dixit enim, eas officere memoriae.

simum in pretio sunt, quae ad sensum communem, hoc est, ad stultitiam quam proxime accedunt. Esuriunt Theologi, frigent Physici, ridentur Astrologi, negliguntur Dialectici. Solus ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων *). Atque in hoc ipso genere, quo quisque indoctior, audacior, incogitantiorque, hoc pluris fit etiam apud torquatos istos principes. Atqui medicina, praesertim ut nunc a compluribus exercetur, nihil aliud est quam assentationis particula, non minus profecto, quam rhetorica. Secundum hos proximus datur locus leguleiis, et haud scio, an primus, quorum professionem, ne quid ipsa pronuntiem, velut asininam philosophi magno consensu ridere solent. Sed tamen horum asinorum arbitrio maxima minimaque negotia transiguntur. His latifundia crescunt, quum Theologus interim, excussis totius divinitatis scriniis, lupinum arrodit **), cum cimicibus ac pediculis assidue bellum gerens. Ut igitur feliciores sunt artes, quae maiorem habent cum stultitia affinitatem, ita longe felicissimi sunt hi, quibus prorsus licuit ab omnium disciplinarum commercio abstinere, solamque naturam ducem sequi, quae nulla sui parte manca est, nisi forte mortalis sortis pomeria transilire velimus. Odit natura fucos, multoque felicius provenit, quod nulla sit arte violatum.

Agedum, an non videtis ex unoquoque reliquorum animantium genere ea felicissime degere, quae sunt a disciplinis alienissima, nec ullius magisterio nisi naturae ducuntur? Quid apibus aut felicius aut mirabilius? At his ne corporis quidem omnes sensus adsunt. Quid simile in exstruendis aedificiis reperiat architectura? Quis unquam philosophus similem instituit rempublicam? Rursum equus, quoniam humanis sensibus affinis est et in hominum contubernium demigravit, humanarum item calamita-

*) Versus est ex Iliados λ. 514.

**) Cf. Hor. Epist. I, 7, 23.

tum est particeps; quippe qui non raro, dum vinci pudet in certaminibus, ducit ilia *), et in bellis, dum ambit triumphum, confoditur, simulque cum sessore terram ore momordit: ut ne commemorem interim lupata frena, aculeata calcaria, stabuli carcerem, scuticas, fustes, vincula, sessorem, breviter omnem illam servitutis tragoediam, ni se ultro addixit, dum, fortes viros imitatus, impensius hostem ulcisci studet. Quanto optabilior muscarum et avicularum vita, ex tempore soloque naturae sensu degentium, modo per hominum insidias liceat. Quae si quando caveis inclusae assuescant humanas sonare linguas, mirum quam a nativo illo nitore degenerent: adeo modis omnibus laetius est, quod natura condidit, quam quod fucavit ars. Proinde nunquam satis laudarim gallum illum Pythagoram **), qui quum unus omnia fuisset, philosophus, vir, mulier, rex, privatus, piscis, equus, rana, opinor etiam spongia ***), tamen nullum animal iudicavit calamitosius homine, propterea quod cetera omnia naturae finibus essent contenta, solus homo sortis suae limites egredi conaretur. Rursum inter homines, idiotas multis partibus anteponit doctis ac magnis. Et Gryllus ille ****) non paulo plus sapuit, quam *πολυμῆτις Ὀδυσσεύς*, qui maluerit in hara grunnire, quam cum illo tot miseris obiici casibus. Ab his mihi non dissentire videtur Homerus, nugarum pater, qui quum mortales omneis subinde *δειλοὺς καὶ μοχθηρούς* appellat, tum Ulyssem illum suum sapientis exemplar saepenumero *δύστηνον* vocat, Paridem nusquam, nec Aiacem, nec Achillem. Quamobrem id tandem?

*) Cf. Hor. Epist. I, 1, 9.

**) Exstat dialogus Luciani, Gallus, in quo gallus loquitur cum domino suo, narratque se, tanquam Pythagoram, per varias migrasse formas, nec quidquam miserius vidisse homine.

***) Spongia enim a quibusdam, ut Plinio, animal credita est.

****) Quem Plutarchus inducit cum Ulysse colloquentem.

nisi quod ille, vafer et artifex, nihil non Palladis consilio agebat, nimiumque sapiebat, a naturae ductu quam longissime recedens? Ut igitur inter mortales ii longissime absunt a felicitate, qui sapientiae student, nimirum hoc ipso bis stulti, quod, homines nati quum sint, tamen, obliti conditionis suae, deorum immortalium vitam affectant, et gigantum exemplo, disciplinarum machinis, naturae bellum inferunt, ita quam minime miseri videntur ii, qui ad brutorum ingenium stultitiamque quam proxime accedunt, neque quicquam ultra hominem moliuntur. Age experiamur, num hoc quoque non Stoicis enthymematis, sed crasso quopiam exemplo queamus ostendere. Ac per deos immortales, estne quicquam felicius isto hominum genere, quos vulgo moriones, stultos, fatuos, ac bliteos appellant, pulcherrimis, ut equidem opinor, cognominibus? Rem dicam prima fronte stultam fortassis atque absurdam, sed tamen unam multo verissimam. Principio vacant mortis metu, non mediocri per Iovem malo. Vacant conscientiae carnificina. Non territantur manium fabulamentis. Non expavescunt spectris ac lemuribus, non torquentur metu impendentium malorum, non spe futurorum bonorum distenduntur. In summa, non dilacerantur millibus curarum, quibus haec vita obnoxia est. Non pudescunt, non verentur, non ambiunt, non invident, non amant. Denique si propius etiam ad brutorum animantium insipientiam accesserint, ne peccant quidem auctoribus theologis. Hic mihi iam expendas velim, stultissime sapiens, quot undique solicitudinibus noctes diesque discrucietur animus tuus. Congeras in unum acervum universa vitae tuae incommoda, atque ita demum intelliges, quantis malis meos fatuos subduxerim. Adde huc, quod non solum ipsi perpetuo gaudent, ludunt, cantillant, rident, verum etiam ceteris omnibus quocunque sese verte-

rint, voluptatem, iocum, lusum, risumque adferunt, velut in hoc ipsum a deorum indulgentia dati, ut humanae vitae tristitiam exhilararent. Unde fit, ut quum aliis in alios varius sit affectus, hos omnes ex aequo tanquam suos agnoscant, expetant, pascant, foveant, complectantur, succurrant, si quid acciderit: impune permittant, quicquid vel dixerint, vel fecerint. Adeoque nemo illis nocere cupit, ut ferae quoque belluae ab illorum iniuria temperent, sensu quodam innocentiae naturali. Sunt enim vere sacri diis, praecipue mihi, ideoque non iniuria hunc honorem omnes illis habent.

Quid, quod summis etiam regibus adeo sunt in deliciis, ut nonnulli sine his neque prandere, nec ingredi, nec omnino vel horam durare possint. Neque vero paulo intervallo hos bliteos suis illis tetricis sophis anteponunt, quos tamen ipsos aliquot honoris gratia solent alere. Cur autem anteponant, nec obscurum arbitror, nec mirum videri debet, quum sapientes illi nil nisi triste soleant adferre principibus, suaque doctrina freti, non vereantur aliquoties auriculas teneras mordaci radere vero *): moriones autem id praestent, quod unum undecunque principes modis omnibus aucupantur, iocos, risus, cachinnos, delicias. Iam accipite et hanc non aspernandam stultorum dotem, quod soli simplices ac veridici sunt. Quid autem veritate laudatius? Quanquam enim Alcibiadeum apud Platonem **) proverbium veritatem vino pueritiaeque tribuit, tamen omnis ea laus mihi peculiariter debetur, vel Euripide teste, cuius exstat illud celebre de nobis dictum: μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει *). Fatuus, quicquid habet in pectore, id et vultu prae se fert, et oratione promit: at sapien-

*) Versus est ex Persii satyra prima, 107.
**) in Symposio: οἶνος ἄνευ τε παίδων καὶ μετὰ παίδων ἀληθής.
***) Eur. Bacchis, v. 369.

tum sunt duae illae linguae, ut idem meminit Euripides, quarum altera verum dicunt, altera, quae pro tempore iudicarint opportuna. Horum est nigrum in candida vertere, et eodem ex ore frigidum pariter et calidum efflare, longeque aliud conditum habere in pectore, aliud sermone fingere. Porro in tanta felicitate tamen hoc nomine principes mihi videntur infelicissimi, quod deest, a quo verum audiant, et assentatores pro amicis habere coguntur. Sed abhorrent a vero principum aures, dixerit aliquis, et hac ipsa de caussa sapientes istos fugitant, quod vereantur, ne quis forte liberior existat, qui vera magis quam iucunda loqui audeat. Ita quidem res habet, invisa regibus veritas. Sed tamen hoc ipsum mire in fatuis meis usu venit, ut non vera modo, verum etiam aperta convicia cum voluptate audiantur, adeo ut idem dictum, quod, si a sapientis ore proficiscatur, capitale fuerat futurum, a morione profectum, incredibilem voluptatem pariat. Habet enim genuinam quandam delectandi vim veritas, si nihil accedat quod offendat; verum id quidem solis fatuis dii dederunt. Iisdem ferme de caussis hoc hominum genere mulieres gaudere solent impensius, utpote ad voluptatem et nugas natura propensiores. Proinde quicquid cum huiusmodi factitarint, etiamsi nonnunquam serium nimis, illae tamen iocum ac lusum interpretantur, ut est ingeniosus, praesertim ad praetexenda commissa sua, sexus ille.

Igitur ut ad fatuorum felicitatem redeam, multa cum iocunditate peracta vita, nullo mortis vel metu vel sensu, recta in campos Elysios demigrant, et illic pias atque otiosas animas lusibus suis delectaturi. Eamus nunc, et quemvis etiam sapientem cum huius morionis sorte conferamus. Finge *) quod huic opponas, exemplar sapientiae, hominem qui to

*) Edd. *Finge iam mihi, quod.*

tam pueritiam atque adolescentiam in perdiscendis disciplinis contriverit, et suavissimam vitae partem perpetuis vigiliis, curis, sudoribus perdiderit, ne in reliqua quidem omni vita vel tantillum voluptatis degustarit, semper parcus, pauper, tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus, aliis gravis et invisus, pallore, macie, valetudine, lippitudine confectus, senio canitieque multo ante diem contracta, ante diem fugiens e vita. Quanquam quid refert, quando moriatur istiusmodi, qui nunquam vixerit? Habetis egregiam illam sapientis imaginem.

At hic rursus obganniunt mihi *οἱ ἐκ τῆς στοᾶς βάτραχοι*. *Nihil*, inquiunt, *miserius insania. Sed insignis stultitia vel insaniae proxima est, vel ipsa potius insania. Quid enim aliud est insanire, quam errare animo?* Sed isti tota errant via. Age, hunc quoque syllogismum dissipemus, Musis bene fortunantibus. Argute quidem isti. Verum, quemadmodum apud Platonem *) docet Socrates, ex una Venere secta duas, et ex uno Cupidine dissecto duos faciens: itidem et istos dialecticos decebat insaniam ab insania distinguere, si modo ipsi sani videri vellent. Neque enim protinus omnis insania calamitosa est. Alioqui non dixisset Horatius:

An me ludit amabilis insania **)?

neque Plato poëtarum, vatum et amantium furorem inter praecipua vitae bona collocasset: nec vates illa laborem Aeneae vocasset insanum ***). Verum est duplex insaniae genus: alterum quod ab inferis dirae ultrices submittunt, quoties, immissis anguibus, vel ardorem belli, vel inexplebilem auri sitim, vel dedecorosum ac nefarium amorem, vel parricidium, incestum, sacrilegium, aut aliam id genus pestem

*) in Symposio
**) Od. Lib. III. Od. 4, v. 5.
***) Sibylla in Aeneid. libro VI.

aliquam in pectora mortalium invehunt, sive quum nocentem et conscium animum furiis ac terriculorum facibus agunt. Est alterum, huic longe dissimile, quod videlicet a me proficiscitur, omnium maxime exoptandum. Id accidit, quoties iucundus quidam mentis error simul et anxiis illis curis animum liberat, et multiiuga voluptate delibutum reddit. Atqui hunc mentis errorem ceu magnum quoddam deorum munus, ad Atticum scribens, optat Cicero, nimirum quo tantorum malorum sensu carere posset. Neque perperam sensit Argivus ille, qui hactenus insaniebat, ut totos dies solus desideret in theatro ridens, plaudens, gaudens, quod crederet illic miras agi tragoedias, quum nihil omnino ageretur, quum in ceteris vitae officiis probe sese gereret,

iucundus amicis,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo laesae non insanire lagenae *).

Hunc ubi cognatorum opera datis pharmacis morbo levasset, sibique iam totus esset redditus, hunc in modum cum amicis expostulans:

Pol, me occidistis amici,
Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error.

Et merito quidem: errabant enim ipsi atque elleboro magis opus habebant, qui tam felicem ac iucundam insaniam, ceu malum aliquod, existimarent potionibus expellendam. Quanquam illud equidem nondum statui, num quivis sensus aut mentis error insaniae nomine sit appellandus. Neque enim, si cui lippienti mulus asinus esse videatur, aut si quis indoctum carmen veluti doctissimum admiretur, is continuo videbitur insanire: verum si quis non sensu tantum, sed animi iudicio fallatur, idque praeter usitatum morem ac perpetuo, is demum insaniae cen

*) Verba sunt Horatii in Epist. II, 2, 130.

sebitur affinis esse, veluti si quis, quoties asinum audierit rudentem, arbitretur, sese miros symphoniscos audire, aut si quis pauperculus, infimo loco natus, Croesum Lydorum regem esse se credat. Sed hoc insaniae genus, si, quemadmodum fere fit, vergat ad voluptatem, non mediocrem delectationem adfert, tum iis, qui eo tenentur, tum illis, quibus est hoc animadversum; nec tamen eodem insaniunt. Nam haec insaniae species multo latius patet, quam vulgus hominum intelligit. Sed vicissim insanus insanum ridet, ac mutuam sibi voluptatem invicem ministrant. Neque raro fieri videbitis, ut maior insanus, vehementius rideat minorem.

Verum hoc quisque felicior, quo pluribus desipit modis, Stultitia iudice, modo in eo genere insaniae maneat, quod nobis est peculiare, quod quidem usque adeo late patet, ut haud sciam, an ex universa mortalium summa quempiam liceat reperire, qui omnibus horis sapiat, quique non aliquo insaniae genere teneatur. Quanquam hoc tantum interest: qui, cucurbitam quum videt, mulierem esse credit, huic insano nomen ponunt, propterea quod perpaucis id usu veniat. Verum ubi quis uxorem suam, quam cum multis habet communem, eam *) plusquam Penelopem esse deierat, sibique maiorem in modum plaudit, feliciter errans, hunc nullus insanum appellat, propterea quod passim maritis hoc accidere videant. Ad hunc ordinem pertinent et isti, qui prae venatu ferarum omnia contemnunt, atque incredibilem animi voluptatem percipere se praedicant, quoties foedum illum cornuum cantum audierint, quoties canum eiulatus. Opinor etiam quum excrementa canum odorantur, illis cinnamomum videri. Deinde quae suavitas, quoties fera lanianda est! Tauros et verveces humili plebi laniare licet, feram nisi a gene-

*) *Eam* in editionibus deest.

roso secari nefas. Is nudo capite, inflexis genibus, gladio ad id destinato, (neque enim quovis idem facere fas est,) certis gestibus, certa membra, certo ordine religiose secat. Miratur interim, perinde ut in re nova sacra, circumstans tacita turba, tametsi *) spectaculum hoc plus millies viderit. Porro cui contigerit, e bellua nonnihil gustare, is vero existimat, sibi non parum nobilitatis accedere. Itaque quum isti assidua ferarum insectatione atque esu nihil aliud assequantur, nisi ut ipsi propemodum in feras degenerent, tamen interea regiam vitam agere se putant. Et his simillimum genus eorum, qui insatiabili aedificandi studio flagrant, nunc rotunda quadratis, nunc quadrata rotundis permutantes. Neque vero finis ullus, neque modus, donec ad extremam redactis inopiam, nec ubi habitent, nec quid edant, supersit. Quid tum postea? Interim annos aliquot summa cum voluptate peregerunt. Ad quos mihi quidem proxime videntur accedere, qui novis et arcanis artibus, rerum species vertere moliuntur, ac terra marique quintam quandam essentiam venantur. Hos adeo lactat mellita spes, ut neque laborum neque impensarum unquam pigeat; miroque ingenio semper aliquid excogitant, quo sese denuo fallant, sibique ipsis gratam faciant imposturam, donec, absumptis omnibus, non sit, quo iam fornaculam instruant. Non desinunt tamen iucunda somniare somnia, ceteros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Quumque iam prorsus omni spe destituuntur, superest tamen una sententia, abunde magnum solatium:

In magnis et voluisse sat est **):

Ac tum vitae brevitatem incusant, ut quae magnitudini negotii non suffecerit. Porro, aleatores, nonnihil addubito, num in nostrum collegium sint admit-

*) Pro *tametsi* edd. *quamvis*.
**) Propertii versus.

tendi. Sed tamen stultum omnino ridiculumque spectaculum est, quoties videmus nonnullos usque adeo addictos, ut, simul atque strepitum talorum *) audierint, protinus illis cor saliat palpitetque. Deinde quum, semper illiciente vincendi spe, omnium facultatum naufragium fecerint, in aleae scopulum illisa nave, non paulo formidabiliorem Malea **), vixque nudi emerserint, quosvis potius fraudant, quam victorem, ne scilicet viri parum graves habeantur. Quid quum senes iam et caecutientes, vitreis etiam oculis lusitant? Postremo quum iam iusta chiragra contudit articulos, vicarium etiam mercede conducunt, qui pro se talos in pyrgum mittat? Suavis quidem res, nisi quod hic ludus plerumque solet in rabiem evadere, iamque ad furias, non ad me, pertinere.

Ceterum illud hominum genus haud dubie totum est nostrae farinae, qui miraculis ac prodigiosis gaudent mendaciis vel audiendis vel narrandis, nec ulla satietas talium fabularum, quum portentosa quaedam, de spectris, de lemuribus, de larvis, de inferis, de id genus millibus miraculorum commemorantur: quae quo longius absunt a vero, hoc et creduntur lubentius, et iucundiore pruritu titillant aures. Atque haec quidem non modo ad levandum horarum taedium mire conducunt, verum etiam ad quaestum pertinent, praecipue sacrificis et concionatoribus. His rursum adfines sunt ii, qui sibi stultam quidem, sed tamen iucundam persuasionem induerunt, futurum, ut, si ligneum aut pictum aliquem Polyphemum Christophorum aspexerint, eo die non sint perituri, aut qui sculptam Barbaram praescriptis verbis salutarit, sit incolumis e praelio rediturus, aut si quis Erasmum ***) certis diebus, certis cereolis, certisque preculis convenerit,

*) Pro *talorum* al. *tesserarum.*

**) *Malea fuit promontorium Laconiae praeternavigantibus periculosissimum*

***) Quem avari colere solebant

brevi sit dives evasurus. Iam vero Georgium etiam Herculem invenerunt, quemadmodum et Hippolytum alterum. Huius equum, phaleris ac bullis religiosissime adornatum, tantum non adorant, ac subinde novo quopiam munusculo demerentur; per huius aeream galeam deierare, plane regium habetur. Nam quid dicam de iis, qui sibi fictis scelerum condonationibus suavissime blandiuntur, ac purgatorii spatia veluti clepsydris metiuntur, secula, annos, menses, dies, horas, tanquam e tabula mathematica, citra ullum errorem dimetientes? aut de iis, qui, magicis quibusdam notulis ac preculis, quas pius aliquis impostor vel animi caussa, vel ad quaestum excogitavit, freti, nihil sibi non pollicentur, opes, honores, voluptates, saturitates, valetudinem perpetuo prosperam, vitam longaevam, senectam viridem, denique proximum Christo apud superos consessum, quem tamen nolint, nisi admodum sero contingere, hoc est, quum huius vitae voluptates invitos eos ac mordicus retinentes tamen deseruerint, tum succedant illae coelitum deliciae. Hic mihi puta negociator aliquis, aut miles, aut iudex, abiecto ex tot rapinis unico nummulo, universam vitae Lernam semel expurgatam putat, totque periuria, tot libidines, tot ebrietates, tot rixas, tot caedes, tot imposturas, tot perfidias, tot proditiones existimat velut ex pacto redimi, et ita redimi, ut iam liceat ad novum scelerum orbem de integro reverti. Quid autem stultius iis, imo quid felicius, qui, septem illis sacrorum psalmorum versiculis cotidie recitatis, plus quam summam felicitatem sibi promittunt? Atque hos magicos versiculos daemon quispiam, facetus quidem ille, sed futilis magis quam callidus, Divo Bernardo creditur indicasse, sed arte circumventus miser*). Et haec tam stulta, ut

*) Minatus enim Bernardus, se integrum psalmorum librum quotidie lecturum, nisi indicaret, ut indicaret compulit.

me ipsam propemodum pudeat, tamen approbantur; idque non a vulgo mòdo, verum etiam a religionis professoribus. Quid iam? nonne eodem fere pertinet, quum singulae regiones suum aliquem peculiarem vindicant divum: quumque in singulos singula quaedam partiuntur, singulis suos quosdam culturae ritus attribuunt, ut hic in dentium cruciatu succurrat, ille parturientibus dexter adsit, alius rem furto sublatam restituat: hic in naufragio prosper affulgeat, ille gregem tueatur: atque item de ceteris; nam omnia percensere longissimum fuerit. Sunt, qui singuli pluribus in rebus valeant, praecipue deipara virgo, cui vulgus hominum plus prope tribuit, quam filio.

Verum ab his divis quid tandem petunt homines, nisi quod ad stultitiam attinet? Agedum inter tot anathemata, quibus templorum quorundam parietes omnes, ac testudinem ipsam refertam conspicitis, vidistisne unquam, qui stultitiam effugerit, qui vel pilo sit factus sapientior? Alius enatavit incolumis. Alius ab hoste perfossus vixit. Alius e praelio, pugnantibus ceteris, non minus feliciter quam fortiter aufugit. Alius in crucem subactus, favore divi cuiuspiam furibus amici, decidit, ut nonnullos etiam male divitiis onustos pergeret exonerare. Alius perfracto carcere fugit. Alius irato medico a febre revaluit. Alii potum venenum, alvo soluta, remedio, non exitio fuit, idque non admodum laeta uxore, quae operam et impensam luserit. Alius, everso plaustro, equos incolumes domum abegit. Alius oppressus ruina vixit. Alius a marito deprehensus elusit. Nullus pro depulsa stultitia gratias agit. Adeo suavis quaedam res est nihil sapere, ut omnia potius deprecentur mortales, quam Moriam. Sed quid ego hoc superstitionum pelagus ingredior?

Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omneis fatuorum evolvere formas,
Omnes stultitiae percurrere nomina possim *): usque adeo omnis omnium Christianorum vita istiusmodi delirationibus undique scatet: quas ipsas tamen sacrifici non gravatim et admittunt et alunt, non ignari quantum hinc lucelli soleat accrescere. Inter haec si quis odiosus sapiens exoriatur, succinatque id, quod res est: *non male peribis, si bene vixeris: peccata redimis, si nummulo addideris odium malefactorum, tum lachrimas, vigilias, precationes, ieiunia ; ac totam vitae rationem commutaris; divus hic tibi favebit, si vitam illius aemulaberis:* haec, inquam, atque id genus alia si sapiens ille obganniat, vide a quanta felicitate repente mortalium animos in quem tumultum retraxerit! Ad hoc collegium pertinent, qui vivi, qua funeris pompa velint efferri, tam diligenter statuunt, ut nominatim etiam praescribant, quot taedas, quot pullatos, quot cantores, quot luctus histriones velint adesse, perinde quasi futurum sit, ut aliquis huius spectaculi sensus ad ipsos sit rediturus, aut ut pudescant defuncti, nisi cadaver magnifice defodiatur, haud alio studio, quam si aediles creati, ludos aut epulum edere studeant.

Equidem tametsi propero, tamen haud possum istos silentio praetercurrere, qui quum nihil ab infimo cerdone differant, tamen inani nobilitatis titulo mirum quam sibi blandiuntur: alius ad Aeneam, alius ad Brutum, alius ad Arcturum genus suum refert: ostendunt undique sculptas et pictas maiorum imagines: numerant proavos atque atavos, et antiqua cognomina commemorant, quum ipsi non multum absint a muta statua, pene iis ipsis, quae ostentant, signis deteriores: et tamen hac tam suavi Philautia felicem prorsus vitam agunt; neque desunt aeque

*) Cf. Virg. Aen. l. VI, 625.

stulti, qui hoc belluarum genus, perinde ut deos, suspiciunt. Sed quid ego de uno aut altero genere loquor, quasi vero non passim haec Philautia plurimos ubique miris modis felicissimos efficiat? quum hic, quavis simia deformior, sibi plane Nireus videtur: alius, simul atque tres lineas circino duxerit, prorsum Euclidem sese putat: hic, ὄνος πρὸς λύραν, et quo deterius nec ille sonat, quo mordetur gallina marito *), tamen alterum Hermogenem esse se credit **). Est autem illud longe suavissimum insaniae genus, quo nonnulli, quicquid ulli suorum dotis adest, eo non aliter, atque suo, gloriantur. Qualis erat ille bis beatus apud Senecam dives ***), qui, narraturus historiolam quampiam, servos ad manum habebat, qui nomina suggererent, non dubitaturus vel in pugilum certamen descendere, homo alioqui adeo imbecillus, ut vix viveret, hac re fretus, quod multos haberet domi servos egregie robustos. Porro de artium professoribus quid attinet commemorare? quando peculiaris est horum omnium Philautia: adeo ut reperias citius, qui velit agello paterno, quam ingenio, cedere: verum praecipue histrionum, cantorum, oratorum ac poëtarum; quorum quo quisque est indoctior, hoc sibi placet insolentius, hoc sese magis iactat ac dilatat. Et inveniunt similes labra lactucas †); imo, quo quicquam est ineptius, hoc plures admiratores nanciscitur; ut pessima quaeque semper plurimis arrident, propterea quod maxima pars hominum, ut diximus, Stultitiae obnoxia est. Proinde si quis est imperitior, et sibi ipsi multo iucundior est, et pluribus admirationi, quid est quod is veram eruditionem malit, primum magno consta-

*) Cf. Iuvenal. Sat. VI. nimirum gallus.
**) Quem summum cantorem Horatius vocat Sat. I, 2, 3.
***) Cf. Senec. Epist. XXVII.
†) h. e sui similes, suos amatores sibi aptos inveniunt.

turam, deinde reddituram et putidiorem et timidiorem, postremo multo paucioribus placituram ?

Iam vero video, naturam, ut singulis mortalibus suam, ita singulis nationibus ac pene civitatibus communem quandam insevisse Philautiam: atque hinc fieri, ut Britanni praeter alia formam, musicam, et lautas mensas proprie sibi vindicent: Scoti nobilitate et regiae affinitatis titulo, neque non dialecticis argutiis sibi blandiantur: Galli morum civilitatem sibi sumant: Parisienses theologicae scientiae laudem, omnibus prope submotis, sibi peculiariter arrogent: Itali bonas litteras et eloquentiam asserant, atque hoc nomine sibi suavissime blandiantur omnes, quod soli mortalium barbari non sint; quo quidem in genere felicitatis Romani primas tenent, ac veterem illam Romam adhuc iucundissime somniant: Veneti nobilitatis opinione sunt felices: Graeci, tanquam disciplinarum auctores, veteribus illis laudatorum heroum titulis sese venditant: Turcae totaque illa vere barbarorum colluvies etiam religionis laudem sibi vindicat, Christianos perinde uti superstitiosos irridens. At multo etiam suavius Iudaei etiamdum Messiam suum constanter exspectant, ac Mosen suum hodieque mordicus tenent. Hispani bellicam gloriam nulli concedunt: Germani corporum proceritate et magiae cognitione *) sibi placent.

Ac ne singula persequar, videtis opinor, quantum ubique voluptatis pariat singulis et universis mortalibus Philautia, cui prope par est Assentatio soror. Nihil enim aliud Philautia, quam quum quis ipse sibi palpatur. Idem si alteri facias, κολακία fuerit. At hodie res quaedam infamis est adulatio, sed apud eos, qui rerum vocabulis magis, quam rebus ipsis commoventur. Existimant, cum adulatione fidem male co-

*) Sane illis temporibus multi huic studio inter nostrates erant dediti.

haerere: quod multo secus sese habere, vel brutorum animantium exemplis poterant admoneri. Quid enim cane adulantius? at rursum quid fidelius? Quid sciuro blandius? at hoc quid est homini magis amicum? Nisi forte vel asperi leones, vel immites tigres, vel irritabiles pardi magis ad vitam hominum conducere videntur. Quanquam est omnino perniciosa quaedam adulatio, qua nonnulli, perfidiosi et irrisores, miseros in perniciem adigunt. Verum haec mea ab ingenii benignitate candoreque quodam proficiscitur, multoque virtuti vicinior est, quam ea, quae huic opponitur, asperitas, ac morositas inconcinna, ut ait Horatius *), gravisque. Haec deiectiores animos erigit, demulcet tristes, exstimulat languentes, expergefacit stupidos, aegrotos levat, feroces mollit, amores conciliat, conciliatos retinet. Pueritiam ad capessenda studia litterarum allicit, senes exhilarat, principes citra offensam sub imagine laudis et admonet et docet. In summa, facit, ut quisque sibi ipse sit iucundior et charior; quae quidem felicitatis pars est vel praecipua. Quid autem officiosius, quam quum mutuum muli scabunt? Ut ne dicam interim, hanc esse magnam illius laudatae eloquentiae partem, maiorem medicinae, maximam poëticae: denique hanc esse totius humanae consuetudinis mel et condimentum.

Sed falli, inquiunt, miserum est. Imo non falli miserrimum. Nimium enim desipiunt, qui in rebus ipsis felicitatem hominis sitam esse existimant. Ex opinionibus ea pendet. Nam rerum humanarum tanta est obscuritas varietasque, ut nihil dilucide sciri possit; (quemadmodum recte dictum est ab Academicis meis, inter philosophos quam minimum insolentibus,) aut si quid sciri potest, id non raro officit etiam vitae iucunditati. Postremo sic sculptus est hominis animus, ut longe magis fucis, quam veris capiatur.

*) in epist. ad Lollium, I, 18, 6.

Cuius rei si quis experimentum expositum et obvium quaerat, conciones ac templa petat, in quibus si quid serium narratur, dormitant, oscitant, nauseant omnes: quodsi clamator ille, lapsa sum, declamator dicere volebam, ita ut saepe faciunt, anilem aliquam fabellam exordiatur, expergiscuntur, eriguntur, inhiant omnes. Item si quis sit divus fabulosior et poëticus, (quodsi exemplum requiris, finge huius generis Georgium aut Christophorum aut Barbaram), videbitis hunc longe religiosius coli, quam Petrum aut Paulum aut ipsum etiam Christum. Verum haec non huius sunt loci. Iam quanto minoris constat haec felicitatis accessio! quandoquidem res ipsas aliquoties magno negotio pares oportet, vel levissimas, uti grammaticen: at opinio facillime sumitur, quae tamen tantundem aut amplius etiam ad felicitatem conducat. Age si quis putribus vescatur salsamentis, quorum alius nec odorem ferre possit, et tamen huic ambrosiam sapiant, quaeso quid interest ad felicitatem? Contra si acipenser alicui nauseam sapiat, quid referet ad vitae beatitudinem? Si cui sit uxor egregie deformis, quae tamen marito vel cum ipsa Venere certare posse videatur, nonne perinde fuerit, ac si vere formosa foret? Si quis tabulam minio lutoque male oblitam, suspectet ac demiretur, persuasum habens, Apellis aut Zeuxidis esse picturam, nonne felicior etiam fuerit eo, qui eorum artificum manum magno emerit, fortassis minus ex eo spectaculo voluptatis percepturus? Novi ego quendam mei nominis, qui novae nuptae gemmas aliquot adulterinas dono dedit, persuadens, ut erat facundus nugator, eas non modo veras ac nativas esse, verum etiam singulari atque inaestimabili precio. Quaeso, quid intererat puellae, quum vitro non minus iucunde pasceret et oculos et animum, nugas, perinde ut eximium aliquem thesaurum, conditas apud sese ser-

varet? Maritus interim et sumptum effugiebat, et uxoris errore fruebatur, nec eam tamen sibi minus habebat devinctam, quam si magno empta donasset. Num quid interesse censetis inter eos, qui in specu*) illo Platonico variarum rerum umbras ac simulacra demirantur: modo nihil desiderent, neque minus sibi placeant: et sapientem illum, qui specum egressus, veras res aspicit? Quod si Mycillo Lucianico**) dives illud et aureum somnium perpetuo somniare licuisset, nihil erat, cur aliam optaret felicitatem. Aut nihil igitur interest, aut si quid interest, potior etiam stultorum conditio: primum quod iis sua felicitas minimo constat, id est, sola persuasiuncula; deinde, quod ea fruuntur cum plurimis communiter.

Porro nullius boni iucunda sine socio possessio. Quis enim nescit, quanta sapientum paucitas, si modo quisquam inveniatur? quanquam ex tot seculis Graeci septem omnino numerant, quos me hercle, si quis accuratius excutiat, dispeream, si vel semisapientem inveniet, imo si vel trientem viri sapientis. Proinde quum inter multas Bacchi laudes illud habeatur, ut est, primarium, quod animi curas eluat, idque ad exiguum modo tempus, (nam simulatque villum edormieris, protinus albis, ut aiunt, quadrigis recurrunt animi molestiae): quanto meum beneficium quum plenius tum praesentius, quae perpetua quadam ebrietate mentem gaudiis, deliciis, tripudiis expleo, idque nullo negotio? Neque quemquam omnino mortalem mei muneris expertem esse sino, quum reliquae numinum dotes aliae ad alios perveniant. Non ubivis nascitur generosum et lene merum, quod curas abigat, quod cum spe divite manet***). Paucis conti-

*) Vid. Platon. Reip. Lib. VII. Cf. Ernestius in Opusculis varii argumenti p. 213.

**) Lucianus in dialogo, Gallo, fingit, Mycillum somniasse, se divitem factum.

***) Cf. Horat. Epist. I, 15, 19.

git formae gratia, Veneris munus; paucioribus eloquentia, Mercurii donum. Non ita multis obtigerunt opes, dextro Hercule *). Imperium non cuivis concedit Iupiter Homericus. Saepenumero Mavors neutris favet copiis. Complures ab Apollinis tripode tristes discedunt. Saepe fulminat Saturnius. Phoebus aliquando iaculis pestem immittit. Neptunus plures exstinguit, quam servat. Ut interim Veioves istos, Plutones, Atas, Poenas, Febres, atque id genus, non deos, sed carnifices commemorem **). Ego sum una illa stultitia, quae omneis ex aequo tam parata beneficentia complector.

Nec vota moror, nec irascor, exposcens piamina, si quid ceremoniarum fuerit praetermissum. Nec coelum terrae misceo, si quis, reliquis invitatis diis, me domi relinquat nec admittat ad nidorem illum victimarum. Nam ceterorum deorum tanta in his est morositas, ut prope maius sit operae pretium, atque adeo tutius, illos negligere, quam colere: quemadmodum sunt et homines nonnulli tam difficiles et ad laedendum irritabiles, ut praestiterit, eos prorsum alienissimos habere, quam familiares. At nemo, inquiunt, Stultitiae sacrificat, neque templum statuit. Equidem demiror, ut dixi, nonnihil hanc ingratitudinem. Verum hoc quoque pro mea facilitate boni consulo, quanquam ne haec quidem desiderare possum. Quid enim est cur tusculum aut molam, aut hircum, aut suem requiram, quum mihi mortales omnes ubique gentium eum cultum persolvant, qui vel a Theologis maxime probari solet? Nisi forte Dianae debeam invidere, quod illi humano sanguine litatur. Ego me tum religiosissime coli puto, quum passim, ut faciunt omnes, animo complectuntur, moribus exprimunt, vita repraesentant. Qui quidem di-

*) Cui decimae vovebantur. — Cf. Pers. sat. II, 11.
**) Al. habent: *non commemorem*

vorum cultus nec apud Christianos admodum frequens est. Quanta turba eorum, qui deiparae virgini cereolum affigunt, idque in meridie, quum nihil est opus! rursum quam pauci, qui eandem vitae castimonia, modestia, coelestium rerum amore studeant aemulari! Nam is demum verus est cultus longeque coelitibus gratissimus. Praeterea cur templum desiderem, quum orbis hic universus templum mihi sit, ni fallor, pulcherrimum? Neque vero desunt mystae, nisi ubi desunt homines. Nec iam usque adeo stulta sum, ut saxeas ac coloribus fucatas imagines requiram, quae cultui nostro nonnunquam officiunt, quum a stupidis et pinguibus istis signa pro divis ipsis adorantur. Nobis interim usu venit, quod solet iis, qui a vicariis suis extruduntur. Mihi tot statuas erectas puto, quot sunt mortales, vivam mei imaginem prae se ferentes, etiam si nolint Itaque nihil est quod reliquis diis invideam, si aliis in angulis terrarum alii colantur, idque statis diebus; quemadmodum Rhodi Phoebus, in Cypro Venus, Argis Iuno, Athenis Minerva, in Olympo *) Iupiter, Tarenti Neptunus, Lampsaci Priapus, modo mihi communiter orbis omnis longe potiores victimas assidue praebeat.

Atqui si cui videor haec audacius quam verius dicere, agedum paulisper ipsas hominum vitas inspiciamus, quo palam fiat, et quantum mihi debeant, et quanti me faciant, maximi pariter ac minimi. At non quorumlibet vitam recensebimus; nam id quidem perlongum: verum insignium tantum, unde reliquos facile sit aestimare. Quid enim attinet, de vulgo plebeculaque commemorare, quae citra controversiam tota mea est? tot enim undique stultitiae formis abundat, tot in dies novas comminiscitur, ut nec mille Democriti ad tantos risus suffecerint: quanquam illis ipsis Democritis rursum alio Democrito

*) Eo, qui in Elide provincia, ubi Pisa et Olympia urbes.

foret opus. Quin etiam incredibile sit dictu *), quos risus, quos ludos, quas delicias homunculi quotidie praebeant superis. Nam hi quidem horas illas sobrias et antemeridianas iurgiosis consultationibus ac votis audiendis impartiunt. Ceterum ubi iam nectare madent, neque lubet quicquam serium agere, tum, qua parte coelum quam maxime prominet, ibi consident ac pronis frontibus, quid agitent homines, speculantur. Nec est aliud spectaculum illis suavius. Deum immortalem, quod theatrum est illud! quam varius stultorum tumultus **)! Nam ipsa nonnunquam in deorum poëticorum ordinibus considere soleo. Hic deperit in mulierculam, et quominus adamatur, hoc amat impotentius. Ille dotem ducit, non uxorem. Ille sponsam suam prostituit. Alius zelotypus, velut Argus, observat. Hic in luctu, papae! quam stulta dicit facitque! conductis etiam velut histrionibus, qui luctus fabulam peragant. Ille flet ad novercae tumulum. Hic, quidquid undecunque potest corradere, id totum ventriculo donat, paulo post fortiter esuriturus. Hic somno et otio nihil putat felicius. Sunt, qui alienis obeundis negotiis sedulo tumultuantur, sua negligunt. Est qui versuris atque aere alieno divitem se esse putat, mox decocturus. Alius nihil arbitratur felicius, quam si ipse pauper haeredem locupletet. Hic ob exiguum, idque incertum lucellum, per omnia maria volitat, undis ac ventis vitam committens, nulla pecunia reparabilem. Ille mavult bello divitias quaerere, quam tutum otium exigere domi. Sunt qui captandis orbis senibus putant quam commodissime ad opes perveniri. Neque desunt, qui idem malint deamandis beatis aniculis aucupari. Quorum utrique tum demum egregiam de se voluptatem diis spectatoribus

*) Al. l. incr. est dictu. Sed lectionem *sit* habet antiqua Frobenii
**) *quam — tumultus* in edd. desunt.

praebent, quum ab iis ipsis, quos captant, arte deluduntur. Est omnium stultissimum ac sordidissimum negotiatorum genus, quippe qui rem omnium sordidissimam tractent, idque sordidissimis rationibus; qui quum passim mentiantur, peierent, furentur, fraudent, imponant, tamen omnium primos sese faciunt, propterea quod digitos habeant auro revinctos. Nec desunt adulatores fraterculi, qui mirentur istos ac venerabiles palam appellent, nimirum, ut ad ipsos aliqua male partorum portiuncula redeat. Alibi videas Pythagoricos quosdam, quibus usque adeo omnia videntur esse communia, ut quicquid usquam incustoditum nacti fuerint, id, velut haereditate obvenerit, aequo animo tollant. Sunt qui votis tantum divites sunt, et iucunda quaedam sibi fingunt somnia, idque ad felicitatem satis esse putant. Nonnulli foris divites haberi gaudent, domi gnaviter esuriunt. Hic festinat quicquid habet profundere, ille per fas nefasque congerit. Hic candidatus ambit populares honores, ille ad focum semet oblectat. Bona pars lites nunquam finiendas agitat, et hinc atque hinc certatim contendunt, ut prorogatorem iudicem et collusorem ditent advocatum. Hic rebus novandis studet, ille magnum quiddam molitur. Est qui Hierosolymam, Romam, aut divum Iacobum adeat, ubi nihil est illi negotii, domi relictis cum uxore liberis. In summa, si mortalium innumerabiles tumultus e luna, quemadmodum Menippus olim *), despicias, putes te muscarum aut culicum videre turbam inter se rixantium, bellantium, insidiantium, rapientium, ludentium, lascivientium, nascentium, cadentium, morientium. Neque satis credi potest, quos motus, quas tragoedias ciat tantulum animalculum, tamque mox periturum. Nam aliquoties vel levis belli, seu pestilentiae procella multa simul millia rapit ac dissipat.

*) in dialogo Icaromenippo seu Hypernephelo Lucianeo.

Sed ipsa stultissima sim, planeque digna, quam multis cachinnis rideat Democritus, si pergam popularium stultitiarum et insaniarum formas enumerare. Ad eos accingar, qui sapientiae speciem inter mortales tenent, et aureum illum ramum, ut aiunt, aucupantur; inter quos Grammatici primas tenent, genus hominum profecto, quo nihil calamitosius, nihil afflictius, nihil aeque diis invisum foret, nisi ego miserrimae professionis incommoda dulci quodam insaniae genere mitigarem. Neque enim *πέντε κατάραις*, id est, quinque tantum diris obnoxii sunt isti, quemadmodum indicat epigramma Graecum*), verum sexcentis, ut qui semper famelici sordidique in ludis illis suis, in ludis dixi, imo in *φροντιστηρίοις* vel pistrinis potius ac carnificinis inter puerorum greges consenescant laboribus, obsurdescant clamoribus, foetore paedoreque contabescant. Tamen meo beneficio fit, ut sibi primi mortalium esse videantur: adeo sibi placent, dum pavidam turbam minaci vultu voceque territant, dum ferulis, virgis, lorisque conscindunt miseros, dumque modis omnibus suo arbitratu saeviunt, asinum illum Cumanum imitantes. Interim sordes illae merae mundiciae videntur, paedor amaricinum olet, miserrima illa servitus regnum esse putatur, adeo ut tyrannidem suam nolint cum Phalaridis aut Dionysii

*) Epigramma illud Palladae, quod iocatur Grammaticis esse *πέντε γένη, πέντε πτώσεις καὶ πέντε κατάρας* (ex Il. lib. I. v 1 — 5, qui versus primum cuique discendi sunt,) ita habet:

Ἀρχὴ γραμματικῆς πεντάστιχός ἐστι κατάρα.
Πρῶτος μῆνιν ἔχει, δεύτερος οὐλομένην.
Καὶ μετὰ δ' οὐλομένην Δαναῶν πάλιν ἄλγεα πολλά.
Ὁ τρίτατος ψυχὰς εἰς Ἀΐδην κατάγει.
Τοῦ δὲ τεταρταίου τὰ ἑλώρια καὶ κύνες ἀργοί.
Πέμπτου οἰωνοί, καὶ χόλος ἐστὶ Διός.
Πῶς οὖν γραμματικὸς δύναται μετὰ πέντε κατάρας
Καὶ πέντε πτώσεις μὴ μέγα πένθος ἔχειν;

imperio commutare. Sed longe etiam feliciores sunt, nova quadam doctrinae persuasione. Siquidem quum [plerique] mera deliramenta pueris inculcent, tamen dii boni! quem non illi Palaemonem, quem non Donatum prae sese contemnunt? idque nescio quibus praestigiis mire efficiunt, ut stultis materculis et idiotis patribus tales videantur, quales ipsi se faciunt. Iam adde et hoc voluptatis genus, quoties istorum aliquis Anchisae matrem, aut voculam vulgo incognitam, in putri quapiam charta deprehenderit, puta bubsequam *), bovinatorem, aut manticulatorem, aut si quis vetusti saxi fragmentum, mutilis notatum litteris, alicubi effoderit: o Iupiter! quae tum exultatio, qui triumphi, quae encomia, perinde quasi vel Africam devicerint, vel Babylonas ceperint. Quid autem quum frigidissimos et insulsissimos versiculos suos passim ostentant, neque desunt qui mirentur, iam plane Maronis animam in suum pectus demigrasse credunt. At nihil omnium suavius, quam quum ipsi inter sese mutua talione laudant ac mirantur, vicissimque scabunt. Quod si quis alius verbulo lapsus sit, idque forte fortuna hic oculatior deprehenderit, Ἡράκλεις, quae protinus tragoediae, quae digladiationes, quae convicia, quae invectivae! Male propitios habeam omnes Grammaticos, si quid mentior. Novi quendam πολυτεχνότατον, Graecum, Latinum, mathematicum, philosophum, medicum, καὶ ταῦτα βασιλικὸν, iam sexagenarium, qui ceteris rebus omissis, annis plus viginti se torquet ac discruciat in grammatica, prorsus felicem se fore ratus, si tamdiu liceat vivere, donec certo statuat, quomodo distinguendae sint octo partes orationis, quod hactenus nemo Graecorum aut Latinorum ad plenum praestare valuit. Perinde quasi res

*) Bubsequam bubulcum vocat Apuleius Met. l. VIII. Bovinator i. e. q. tergiversator, ut meminit Gellius; manticulator, qui clanculum suffuratur, ut habet Festus.

sit bello quoque vindicanda, si quis coniunctionem faciat dictionem ad adverbiorum ius pertinentem. Et hac gratia, quum totidem sint grammaticae quot grammatici, imo plures, quandoquidem Aldus meus unus plus quinquies grammaticam dedit: hic nullam omnino quantumvis barbare aut moleste scriptam praetermittit, quam non evolvat excutiatque, nemini non invidens, si quid quantumlibet inepte moliatur in hoc genere, misere timens, ne quis forte gloriam hanc praeripiat, et pereant tot annorum labores. Utrum insaniam hanc vocare mavultis, an stultitiam? Nam mea quidem haud magni refert, modo fateamini meo beneficio fieri, ut animal omnium alioqui longe miserrimum, eo felicitatis evehatur, ut sortem suam neque cum Persarum regibus cupiat permutare.

Minus mihi debent poetae, tametsi vel ex professo meae sunt factionis, quippe liberum genus, ut habet proverbium, quorum omne studium non alio pertinet, quam ad demulcendas stultorum aures, idque meris nugamentis, ac ridiculis fabulis. Et tamen his freti dictu mirum, ut quum sibi polliceantur immortalitatem et diis parem vitam, tum aliis eandem promittant. Huic ordini prae ceteris familiares *Φιλαυτία καὶ Κολακία*, nec ab ullo mortalium genere color neque simplicius, neque constantius. Porro rhetores, quanquam nonnihil illi quidem praevaricantur, colluduntque cum philosophis, tamen hos quoque nostrae factionis esse, quum alia multa, tum illud in primis arguit, quod praeter alias nugas, tam accurate, tam multa de iocandi ratione conscripserunt: atque adeo stultitiam ipsam inter facetiarum species numerat, quisquis is fuit, qui ad Herennium dicendi artem scripsit: quodque apud Quintilianum, huius ordinis longe principem, caput est de risu vel Iliade prolixius: tantumque stultitiae tribuunt, ut saepenumero, quod nullis argumentis dilui possit,

risu tamen eludatur. Nisi si quis hoc arbitretur ad stultitiam non pertinere, ridiculis dictis excitare cachinnos, idque arte. Huius farinae sunt et isti, qui libris edendis famam immortalem aucupantur. Hi quum omnes mihi plurimum debent, tum praecipue qui meras nugas chartis illinunt. Nam qui erudite ad paucorum doctorum iudicium scribunt, quique nec Persium nec Laelium *) iudicem recusant, mihi quidem miserandi magis, quam beati videntur, ut qui sese perpetuo torqueant: addunt, mutant, adimunt, reponunt, repetunt, recudunt, ostendunt, nonum in annum premunt, nec unquam sibi satisfaciunt, ac futile praemium, nempe laudem, eamque perpaucorum, tanti emunt, tot vigiliis, somnique rerum omnium dulcissimi tanta iactura, tot sudoribus, tot crucibus. Adde nunc valetudinis dispendium, formae perniciem, lippitudinem, aut etiam caecitatem, paupertatem, invidiam, voluptatum abstinentiam, senectutem praeproperam, mortem praematuram, et si qua sunt alia eiusmodi. Tantis malis sapiens ille redimendum existimat, ut ab uno aut altero lippo probetur. At meus ille scriptor, quanto delirat felicius, dum nulla lucubratione, verum utcunque visum est animo, quicquid in calamum incidit, vel somnia sua, statim litteris prodit **), levi duntaxat chartarum iactura, non ignarus, futurum, ut, quo nugaciores nugas scripserit, hoc a pluribus, id est, stultis et indoctis omnibus probetur. Quid enim est negotii, treis illos doctos, si tamen ea legerint, contemnere? Aut quid valebit tam paucorum sapientum calculus in tam immensa reclamantium turba? Sed magis etiam sapiunt, qui aliena pro suis edunt, et alieno magnoque partam labore gloriam

*) Cf. praefationem Ciceronis in secundum librum de Finibus bon. et mal. — et Plin. H. N. prooem.

**) Verba *vel — prodit* in edd. desunt.

verbis in se transmovent, hoc videlicet freti, quod arbitrentur futurum, ut etiamsi maxime coarguantur plagii, tamen aliquanti temporis usuram sint interim lucrifacturi. Videre est operae pretium, quam hi sibi placent, quum vulgo laudantur, quum digito ostenduntur in turba, οὗτός ἐστιν ὁ δεινὸς ἐκεῖνος, quum apud bibliopolas prostant, quum in omnium paginarum frontibus leguntur tria nomina, praesertim peregrina, ac magicis illis similia. Quae, per Deum immortalem! quid aliud sunt quam nomina? deinde quam a paucis cognoscenda, si mundi vastitatem respicias: tum a quanto paucioribus laudanda, ut sunt etiam indoctorum diversa palata. Quid? quod ea ipsa nomina non raro confinguntur, aut e priscorum libris adoptantur, quum alius sese Telemachum, alius Stelenum aut Laertem: hic Polycratem, ille Thrasymachum sese nominari gaudet; ut nihil iam referat, etiam si chamaeleonti aut curcurbitae, sive, quemadmodum solent philosophi loqui, alpha aut beta librum inscribas. Illud autem lepidissimum, quum mutuis epistolis, carminibus, encomiis sese vicissim laudant, stulti stultos, indoctos indocti. Hic illius suffragio discedit Alcaeus, ille huius Callimachus, ille huic est M. Tullio superior, hic illi Platone doctior. Nonnunquam etiam antagonistam quaerunt, cuius aemulatione famam augeant. Hinc

Scinditur incertum studia in contraria vulgus *), donec uterque dux re bene gesta victor discedit, uterque triumphum agit. Rident haec sapientes, ut, veluti sunt, stultissima. Quis enim negat? Sed interim meo beneficio suavem vitam agunt, ne cum Scipionibus quidem suos triumphos commutaturi. Quanquam docti quoque interim, dum haec magna cum animi voluptate rident et aliena fruuntur insa-

*) Versus est ex Virgilio, Aen. II, 93.

nia, non paulum mihi debent et ipsi, quod inficiari non possunt, nisi sint omnium ingratissimi.

Inter eruditos Iureconsulti sibi vel primum vindicant locum, neque quisquam alius aeque sibi placet, dum Sisyphi saxum assidue volvunt, ac sexcentas leges eodem spiritu contexunt, nihil refert quam ad rem pertinentes, dumque glossematis glossemata, opiniones opinionibus cumulantes, efficiunt ut studium illud omnium difficillimum esse videatur. Quicquid enim laboriosum, idem protinus et praeclarum existimant. Adiungamus his dialecticos ac sophistas, hominum genus quovis aere Dodonaeo loquacius, ut quorum unusquivis cum vicenis dilectis mulieribus garrulitate decertare possit, feliciores tamen futuri, si tantum linguaces essent, non etiam rixosi, adeo ut de lana caprina pertinacissime digladientur, et nimium altercando plerumque veritatem amittant. Hos tamen sua philautia beatos reddit, dum tribus instructi syllogismis, incunctanter audent quavis de re cum quovis manum conserere. Ceterum pertinacia reddit invictos, etiamsi Stentorem opponas.

Sub hos prodeunt philosophi, barba pallioque verendi, qui se solos sapere praedicant, reliquos omnes mortales, umbras volitare. Quam vero suaviter delirant, quum innumerabiles aedificant mundos, dum solem, dum lunam, stellas, orbes, tanquam pollice filove metiuntur, dum fulminum, ventorum, eclipsium ac ceterarum inexplicabilium rerum caussas reddunt, nihil usquam haesitantes, perinde quasi naturae rerum architectrici fuerint a secretis, quasive e deorum consilio nobis advenerint: quos interim natura cum suis coniecturis magnifice ridet. Nam nihil apud illos esse comperti, vel illud satis magnum est argumentum, quod singulis de rebus inexplicabilis inter ipsos est digladiatio. Ii, quum nihil omni-

no sciant, tamen omnia se scire profitentur: quumque seipsos ignorent, neque fossam aliquoties, aut saxum obvium videant, vel quia lippiunt plerique, vel quia peregrinantur animi, tamen ideas, universalia, formas separatas, primas materias, quidditates, ecceitates, [formalitates, instantia] *) videre se praedicant, res adeo tenues, ut neque Lynceus, opinor, possit perspicere. Tum vero praecipue profanum vulgus aspernantur, quoties triquetris et tetragonis circulis, atque huiusmodi picturis mathematicis, aliis super alias inductis, et in labyrinthi speciem confusis, praeterea litteris velut in acie dispositis, ac subinde alio atque alio repetitis ordine, tenebras offundunt imperitioribus. Neque desunt ex hoc genere qui futura quoque praedicant consultis astris, ac miracula plus quam magica polliceantur, et inveniunt homines fortunati, qui haec quoque credant **).

Porro Theologos silentio transire fortasse praestiterit, *καὶ ταύτην Καμαρίναν μὴ κινεῖν* ***), nec hanc anagyrim tangere †), utpote genus hominum mire superciliosum atque irritabile, ne forte turmatim sexcentis conclusionibus adoriantur, et ad palinodiam adigant; quod si recusem, protinus haereticam clamitent. Nam illico solent hoc terrere fulmine si cui sunt parum propitii. Sane quanquam non alii sunt, qui minus libenter agnoscant meam in se beneficentiam, tamen hi quoque non mediocribus nominibus obstricti sunt, dum, felices sua Philautia, perin-

*) Hae duae voces non leguntur in Frobenii exemplo.

**) Al. l. *et inveniuntur homines fortunati, quibus haec quoque credant.*

***) Camarina, palus erat pestilens prope urbem eiusdem nominis, quam vetuerat Apollo siccari. Quod quum tamen fecissent incolae, hostes ab ea parte irruperunt. Cf. Servius.

†) Anagyris herba est, quae contrectata, pessime olet, ut scribit Dioscorides libro III. Cf. Aristoph. Lysistr. v. 63.

de quasi ipsi tertium incolant coelum, ita reliquos mortaleis omneis, ut humi reptantes pecudes, e sublimi despiciunt, ac prope commiserantur, dum tanto magistralium definitionum, conclusionum, corollariorum, propositionum explicitarum et implicitarum agmine septi sunt, tot exuberant κρησφυγέτοις, ut nec Vulcaniis vinculis sic possint irretiri, quin elabantur distinctionibus, quibus nodos omneis adeo facile secant, ut non Tenedia bipennis melius: tot nuper excogitatis vocabulis ac prodigiosis vocibus scatent. Praeterea dum arcana mysteria suo explicant arbitratu, qua ratione conditus ac digestus sit mundus; per quos canales labes illa peccati in posteritatem derivata sit: quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in virginis utero sit absolutus Christus: quemadmodum in synaxi *) accidentia subsistant sine domicilio. Sed haec protrita. Illa demum magnis et illuminatis, ut vocant, theologis digna putant; ad haec, si quando incidunt, expergiscuntur: num quod instans in generatione divina? num plures in Christo filiationes? num possibilis propositio: Pater Deus odit filium? num Deus potuerit suppositare mulierem, num diabolum, num asinum, num curcurbitam, num silicem? Tum quemadmodum curcurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci? et quid consecrasset Petrus, si consecrasset eo tempore, quo corpus Christi pendebat in cruce? et num eodem tempore Christus homo dici potuerit: et num post resurrectionem edere aut bibere fas sit futurum, iam nunc famem sitimque praecaventes? Sunt innumerabiles λεπτολεσχίαι, his quoque multo subtiliores, de notionibus, relationibus, de formalitatibus, de quidditatibus, ecceitatibus **) quas nemo possit oculis assequi, nisi

*) i. e. eucharistia.

**) Al. l. *relationibus, instantibus, quas n.*

tam Lynceus, ut ea quoque per altissimas tenebras videat, quae nusquam sunt. Adde nunc his γνώμας illas, adeo παραδόξους, ut illa Stoicorum oracula, quae paradoxa vocant, crassissima prae his videantur et circumforanea, velut: levius esse crimen, homines mille iugulare, quam semel in die dominico calceum pauperi consuere; et: potius esse committendum, ut universus orbis pereat una cum victu et vestitu, quod aiunt, suo, quam unicum quantumlibet leve mendaciolum dicere. Iam has subtilissimas subtilitates subtiliores etiam reddunt tot scholasticorum viae, ut citius e Labyrinthis temet explices, quam ex involucris Realium, Nominalium, Thomistarum, Albertistarum, Occanistarum, Scotistarum, et nondum omneis dixi sectas, sed praecipuas duntaxat: in quibus omnibus tantum est eruditionis, tantum difficultatis, ut existimem ipsis apostolis alio spiritu opus fore, si cogantur hisce de rebus cum hoc novo theologorum genere conserere manus. Paulus fidem praestare potuit; at idem quum ait: *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*, parum magistraliter definivit. Idem ut charitatem optime praestitit, ita parum dialectice vel dividit, vel finit, in priore ad Corinthios epistola, cap. decimo tertio. Ac pie quidem illi consecrabant synaxim, et tamen rogati de termino a quo, et termino ad quem, de transsubstantiatione, de modo quo corpus idem sit in diversis locis, de differentia, qua corpus Christi est in coelo, qua fuit in cruce, qua in sacramento synaxeos, quo puncto fiat transsubstantiatio, quum oratio per quam ea fit, ut quantitas discreta sit in fluxu, non pari, sicut opinor, respondissent acumine, quo Scotidae disserunt haec ac definiunt. Noverant illi Iesu matrem; sed quis eorum tam philosophice demonstravit, quomodo fuerit ab Adae macula praeservata, quam nostri theo-

logi? Petrus accepit claves, et accepit ab eo, qui non committat indigno; et tamen an intellexerit, nescio, certe nusquam attigit subtilitatem, quomodo scientiae clavem habeat is quoque, qui scientiam non habeat. Baptizabant illi passim, et tamen nusquam docuerunt, quae sit caussa formalis, materialis, efficiens, et finalis baptismi; nec characteris delebilis et indelebilis apud hos ulla mentio. Adorabant quidem illi, sed in spiritu, nihil aliud sequentes, quam illud evangelicum: *spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Verum haud apparet eis tum fuisse revelatum, una eademque adoratione adorandam imagunculam carbone delineatam in pariete, et Christum ipsum, si modo duobus sit porrectis digitis, intonsa coma, et in umbone, qui adhaeret occipitio, treis habeat notas *). Quis enim haec percipiat nisi triginta sex annos totos in physicis et ultramundanis Aristotelis et Scoticis contriverit? Identidem inculcant Apostoli gratiam; at iidem nusquam distinguunt, quid intersit inter gratiam gratis datam, et gratiam gratificantem. Hortantur ad bona opera, nec discernunt opus operans et opus operatum. Passim inculcant charitatem, nec secernunt infusam ab acquisita, nec explicant, accidensne sit, an substantia, creata res an increata. Detestantur peccatum; at emoriar, si potuerunt scientifice definire, quid sit illud, quod peccatum vocamus, nisi forte Scotistarum spiritu fuerunt edocti. Nec enim adduci possum, ut credam Paulum, e cuius unius eruditione licet omneis aestimare, toties damnaturum fuisse quaestiones, disceptationes, genealogias, et, ut ipse vocat, λογομαχίας, si eas percalluisset argutias, praesertim quum omnes illius temporis contentiones

*) Quemadmodum pingi solitus est olim.

pugnaeque rusticanae fuerint et crassae, si cum magistrorum nostrorum plusquam Chrysippeis subtilitatibus conferantur. Quanquam homines modestissimi, si quid forte scriptum sit ab apostolis indolatius parumque magistraliter, non damnant quidem, sed commode interpretantur: hoc videlicet honoris, partim antiquitati, partim apostolico nomini deferentes. Et hercle parum aequum erat, res tantas ab illis requirere, de quibus ex praeceptore suo ne verbum quidem unquam audissent. Idem si eveniat in Chrysostomo, Basilio, Hieronymo, tum sat habent adscribere: non tenetur. Et illi quidem confutarunt ethnicos philosophos ac Iudaeos, suapte natura pertinacissimos, sed vita magis ac miraculis, quam syllogismis, tum eos quorum nemo fuerit idoneus, vel unicum Scoti Quodlibetum ingenio consequi. Nunc quis ethnicus, quis haereticus non continuo cedat tot tenuissimis subtilitatibus, nisi tam crassus, ut non assequatur, aut tam impudens, ut exsibilet, aut iisdem instructus laqueis, ut iam par sit pugna, perinde quasi magnum cum magno committas, aut si gladio fortunato pugnet aliquis cum eo, cui gladius sit fortunatus: tum enim nihil aliud quam tela Penelopes retexeretur. Ac meo quidem iudicio saperent Christiani, si pro pinguibus istis militum cohortibus, per quas iam olim ancipite Marte belligerantur, clamosissimos Scotistas, et pertinacissimos Occanistas, et invictos Albertistas una cum tota sophistarum manu mitterent in Turcas et Saracenos: spectarent, opinor, et conflictum omnium lepidissimum, et victoriam non ante visam. Quis enim usque adeo frigidus, quem istorum non inflamment acumina? Quis tam stupidus, ut tales non excitent aculei? Quis tam oculatus, ut haec illi non maximas offundant tenebras? Verum haec omnia videor vobis propemodum ioco dicere. Nec

mirum sane, quum sint et inter ipsos Theologos melioribus instituti litteris, qui ad has frivolas, ut putant, Theologorum argutias nauseent. Sunt, qui velut sacrilegii genus exsecrentur, summamque ducant impietatem, de rebus tam arcanis, et adorandis magis, quam explicandis, tam illoto ore loqui, tam prophanis Ethnicorum argutiis disputare, tam arroganter definire, ac divinae theologiae maiestatem tam frigidis, imo sordidis verbis simul et sententiis conspurcare. At interim ipsi felicissime sibi placent, imo plaudunt, adeo ut his suavissimis naeniis nocte dieque occupatis ne tantulum quidem otii supersit, ut evangelium aut Paulinas epistolas vel semel liceat evolvere. Atque interim dum haec nugantur in scholis, existimant sese universam ecclesiam, alioqui ruituram, non aliter syllogismorum fulcire tibicinibus, quam Atlas coelum humeris sustinet apud poetas. Iam illud quantae felicitatis esse putatis, dum arcanas litteras, perinde quasi cereae sint, pro libidine formant ac reformant, dum conclusiones suas, quibus iam aliquot scholastici subscripserunt, plusquam Solonis leges videri postulant, et vel pontificiis decretis anteponendas, dumque veluti censores orbis ad palinodiam trahunt, si quid usquam cum explicitis et implicitis illorum conclusionibus non ad amussim quadrarit, ac non secus atque ex oraculo pronuntiant: Haec propositio scandalosa est, haec parum reverentialis, haec haeresim olet, haec male tinnit; ut iam nec baptismus, nec evangelium, nec Paulus aut Petrus, nec sanctus Hieronymus aut Augustinus, imo nec ipse Thomas Ἀριστοτελικώτατος, Christianum efficiat, nisi baccalauriorum calculus accesserit; tanta est in iudicando subtilitas. Quis enim sensurus erat, eum Christianum non esse, qui diceret has duas orationes, *matula putes*, et *matula putet*, item *ollam fervere*, et *ol-*

lam fervére *), pariter esse congruas, nisi sapientes illi docuissent? Quis tantis errorum tenebris liberasset ecclesiam, quos ne lecturus quidem unquam quisquam fuerat, nisi magnis sigillis **) isti prodidissent? Verum an non felicissimi, dum haec agunt? praeterea dum inferorum res omnes sic examussim depingunt, tanquam in ea Republica complures annos sint versati? praeterea dum pro arbitrio novos orbes fabricantur, addito denique latissimo illo pulcherrimoque, ne scilicet deesset, ubi felices animae commode vel spatiari, vel convivium agitare, vel etiam pila ludere possent. His atque id genus bis mille nugis horum capita adeo distenta differtaque sunt, ut arbitrer nec Iovis cerebrum aeque gravidum fuisse, quum ille Palladem parturiens Vulcani securim imploraret. Quare nolite mirari, si videtis caput illorum tot fasciis tam diligenter obvinctum in publicis disputationibus; alioquin enim plane dissilirent. Illud ipsa quoque nonnunquam ridere soleo, quum ita demum maxime sibi videntur theologi, si quam maxime barbare spurceque loquantur, quumque adeo balbutiunt, ut a nemine nisi balbo possint intelligi, acumen appellant, quod vulgus non assequatur. Negant enim e dignitate sacrarum litterarum esse, si grammaticorum legibus parere cogantur. Mira vero maiestas theologorum, si solis illis fas est mendose loqui, quanquam hoc ipsum habent cum multis cerdonibus commune. Postremo iam diis proximos sese ducunt, quoties quasi religiose Magistri Nostri salutantur, in quo quidem nomine tale quiddam subesse putant, quale est apud Iudaeos τετραγράμματον ***). Itaque nefas aiunt esse Magister

*) Oxoniensium haec respiciunt tum temporis baccalaureorum rixas.

**) i. e. sigillis Universitatis applicatis.

***) i. e. nomen Iehovae.

Noster secus quam maiusculis scribere litteris. Quod si quis praepostere Noster Magister dixerit, is semel omnem Theologici nominis perverterit maiestatem.

Ad horum felicitatem proxime accedunt ii, qui se vulgo religiosos ac monachos appellant, utroque falsissimo cognomine, quum et bona pars istorum longissime absit a religione, et nulli magis omnibus locis sint obvii *). Iis non video quid possit esse miserius, nisi ego multis modis succurrerem. Etenim quum hoc hominum genus omnes sic exsecrentur, ut fortuitum etiam occursum ominosum esse persuasum sit, tamen ipsi sibi magnifice blandiuntur. Primum summam existimant pietatem, si usque adeo nihil attigerint litterarum, ut ne legere quidem possint. Deinde quum psalmos suos, numeratos quidem illos, at non intellectos, asininis vocibus in templis derudunt, tum vero se putant divorum aures multa voluptate demulcere. Et sunt ex his nonnulli, qui sordes ac mendicitatem magno vendunt, proque foribus magno mugitu panem efflagitant, imo in nullis diversoriis, vehiculis, navibus non obturbant, non mediocri profecto reliquorum mendicorum iactura. Atque ad eum modum homines suavissimi, sordibus, inscitia, rusticitate, impudentia, apostolos (ut aiunt) nobis referunt. Quid autem iucundius, quam quod omnia faciunt ex praescripto, quasi mathematicis utentes rationibus, quas praeterire piaculum sit? Quot nodos habeat calceus, quo colore cingula, vestis quot discriminibus varieganda, qua materia, quotque culmis latum cingulum, qua specie et quot modiorum capax cuculla**), quot digitis latum capillitium, quot dormiendum horas. Atque haec quidem aequalitas in tanta corporum et ingeniorum varietate quam sit inaequalis, quis non per-

*) At vero monachus sign. solitarie viventem.
**) Ita semper scribit Erasmus pro *cucullo*.

spicit? Et tamen his nugis non alios modo prae se nauci faciunt, verum invicem alii alios contemnunt, atque homines apostolicam charitatem professi, ob aliter cinctam vestem, ob colorem paulo fusciorem, omnia miris tragoediis miscent. Ex his videas quosdam adeo rigide religiosos, ut summa veste, non nisi cilicina utantur, intima Milesia; alios contra, qui superne linei sint, intime lanei: rursum alios, qui pecuniae contactum ceu aconitum horreant, nec a vino interim, nec a mulierum contactu temperantes. Denique mirum omnibus studium, ne quid in ratione vitae conveniat: nec illud studio est, ut Christo similes sint, sed ut inter se dissimiles. Porro magna felicitatis pars est in cognomentis, dum hi funigeros appellari se gaudent, et inter hos alii Coletas, alii Minores: alii Minimos: alii Bullistas. Rursum hi Benedictinos, illi Bernardinos, hi Brigidenses, illi Augustinenses: hi Guilhelmitas, illi Iacobitas, quasi vero parum sit, dici Christianos. Horum magna pars intantum suis nititur ceremoniis et hominum traditiunculis, ut putet unum coelum parum dignum esse tantis meritis praemium, haud cogitantes futurum, ut Christus contemptis his omnibus, suum illud sit exacturus praeceptum, nempe charitatis. Alius ostentabit aqualiculum, omni piscium genere distentum. Alius psalmorum centum effundet modios. Alius ieiuniorum myriadas annumerabit, et toties unico prandio pene disruptam imputabit alvum. Alius tantum ceremoniarum acervum proferet, quantus vix septem onerariis navibus vehi possit. Alius gloriabitur sexaginta annos nunquam attactam pecuniam, nisi digitis duplici chirotheca munitis. Alius cucullam ingeret, adeo sordidam et crassam, ut nullus nauta suo dignetur corpore. Commemorabit alius se plusquam undecim lustris spongiae vitam egisse, semper eidem affixum loco. Alius

raucam assiduo cantu vocem adducet, alius lethargum solitudine contractum, alius linguam iugi silentio torpentem. At Christus, interpellatis nunquam alioqui finiendis gloriis, Undenam hoc, inquiet, novum Iudaeorum genus? Unicam ego legem vere meam agnosco, de qua sola nihil audio. Et olim palam nulloque parabolarum utens involucro, paternam haereditatem pollicitus sum, non cucullis, preculis, aut inediis, sed charitatis *) officiis. Nec eos agnosco, qui sua facta nimis agnoscunt: isti qui me quoque sanctiores videri volunt, Abraxasiorum **) coelos, si libet, occupent, aut ab his sibi novum exstrui coelum iubeant, quorum traditiunculas meis praeceptis anteposuerunt. Quum haec audient, et videbunt nautas et aurigas sibi praeferri, quibus putatis vultibus sese mutuo contuebuntur? Sed interim spe sua felices sunt, non absque meo beneficio. Atque hos quidem, quanquam a republica semotos, nemo tamen audet contemnere, praecipue mendicantes, propterea quod omnia omnium arcana teneant, ex confessionibus quas vocant: quae tamen prodere nefas habent, nisi si quando poti, fabulis amoenioribus delectare se volunt, sed coniecturis modo rem indicant, tacitis interim nominibus. Quod si quis hos crabrones irritarit, tum in popularibus concionibus probe ulciscuntur sese, et obliquis dictis hostem notant, adeo tecte, ut nemo non intelligat, nisi qui nihil intelligit: nec prius oblatrandi finem faciunt, quam in os offam obieceris. Age vero, quem tu mihi comoedum, quem circulatorem spectare malis, quam istos in concionibus suis rhetoricantes omnino ridicule, sed tamen suavissime imitantes ea, quae rhetores de dicendi ratione tradiderunt? Deum immortalem, ut gesticulantur, ut apte commutant

*) Al. l. sed fidei et char.
**) Basilidianorum Haereticorum, qui 360 finxerunt coelos.

vocem, ut cantillant, ut iactant sese, ut subinde alios atque alios vultus induunt, ut omnia clamoribus miscent! Atque hanc orandi artem ceu rem arcanam fraterculus fraterculo per manus tradit. Eam tametsi mihi non est fas scire, tamen utcunque coniecturis sequar. Primo loco invocant, id quod a poetis mutuo sumpserunt: deinde dicturi de charitate, a Nilo Aegypti fluvio sumunt exordium, aut crucis mysterium enarraturi, a Babylonio dracone Bel feliciter auspicantur: aut de ieiunio disputaturi, a duodecim zodiaci signis principium faciunt: aut de fide verba facturi, diu de quadratura circuli proloquuntur. Audivi ipsa quendam eximie stultum, erravi, doctum volebam dicere, qui, in concione celeberrima divinae triadis mysterium explicaturus, quo et doctrinam suam non vulgarem ostentaret, et theologicis satisfaceret auribus, nova prorsus ingressus est via, nimirum a litteris, syllabis, et oratione, tum a concordia nominis et verbi, adiectivi nominis et substantivi, mirantibus iam plerisque, ac nonnullis Horatianum illud apud se mussitantibus: Quorsum haec tam putida tendunt? Tandem huc rem deduxit, ut in grammaticorum rudimentis sic expressum ostenderet totius Triadis simulacrum, ut nemo mathematicorum in pulvere posset evidentius depingere. Atque in hac oratione θεολογώτατος ille totos octo menses ita desudarat, ut hodie quoque magis caecutiat quam talpae, nimirum tota luminum acie ad ingenii cuspidem avocata. Verum haud poenitet hominem caecitatis, ac parvo quoque putat emptam eam gloriam. Auditus est a nobis alius quidam octogenarius, adeo theologus, ut in hoc Scotum ipsum renatum putes. Is explicaturus mysterium nominis Iesu, mira subtilitate demonstravit in ipsis litteris latere, quicquid de illo dici possit. Etenim quod tribus duntaxat inflectitur ca-

sibus, id manifestum esse simulacrum divini ternionis. Deinde quod prima vox Iesus desinat in s, secunda Iesum in m, tertia Iesu in u, in hoc ἄῤῥητον subesse mysterium; nempe tribus litterulis indicantibus, eum esse summum, medium, et ultimum. Restabat mysterium his quoque retrusius, mathematica ratione. Iesus sic in duas aequales diffidit portiones, ut scilicet penthemimeres *) in medio resideret. Deinde docuit eam litteram apud Hebraeos esse ש, quam illi Syn appellent; porro syn, Scotorum opinor lingua, peccatum sonat: atque hinc palam declarari, Iesum esse, qui peccata tolleret mundi. Hoc tam novum exordium sic inhiantes admirati sunt omnes, praecipue theologi, ut parum abfuerit, quin illis acciderit, quod olim Niobae, quum mihi propemodum evenerit, quod ficulno illi Priapo **), qui magno suo malo Canidiae Saganaeque nocturna sacra spectavit. Nec iniuria profecto: nam quando similem ἔφοδον ***) commentus est Demosthenes ille Graius, aut Cicero Latinus? Illis vitiosum habebatur prooemium, quod a re foret alienius: quasi vero non ad istum modum exordiantur et subulci, natura videlicet magistra. At hi docti praeambulum suum, (sic enim vocant,) ita demum eximie rhetoricum fore ducunt, si nusquam quicquam habeat cum reliquo argumento confine, ut auditor interim admirans, illud secum murmuret: *quo nunc se proripit ille* †)? Tertio loco ceu narrationis vice nonnihil ex evangelio, sed cursim ac velut obiter interpretantur, quum id solum fuerit agendum. Quarto loco, iam novâ sumptâ personâ, quaestionem movent theologalem,

*) Dimidium quinque, i. e. duo et dimidium, a πέντε, ἥμισυ et μέρος.

**) Qui pepedit, ut est Hor. Sat. I, 8.

***) i. e. insinuationem rhetoricam.

†) Hemistichium ex Virgilio.

aliquoties *οὔτε γῆς, οὔτε οὐρανοῦ ἁπτομένην* *). Atque id quoque ad artem arbitrantur pertinere. Hic demum Theologicum attollunt supercilium, doctores solennes, doctores subtiles, doctores subtilissimos, doctores seraphicos, [doctores cherubicos,] **) doctores sanctos, doctores irrefragabiles, magnifica nomina auribus inculcantes. Tum syllogismos, maiores, minores, conclusiones, corollaria, suppositiones frigidissimas, ac plusquam scholasticas nugas apud imperitum vulgus iactitant. Superest iam quintus actus, in quo summum artificem praestare convenit. Hic mihi stultam aliquam et indoctam fabulam, ex Speculo opinor historiali, aut gestis Romanorum in medium adferunt, et eandem interpretantur allegorice, tropologice, et anagogice. Atque ad hunc quidem modum Chimaeram suam absolvunt, qualem nec Horatius unquam assequi potuit, quum scriberet: *Humano capiti* etc. Sed audierunt a nescio quibus, ingressum orationis sedatum minimeque clamosum esse oportere: itaque principio sic exordiuntur, ut nec ipsi vocem propriam exaudiant, quasi referat dici, quod nullus intelligat. Audierunt, nonnunquam ad concitandos affectus exclamationibus utendum esse: proinde presse alioqui loquentes, subinde repente vocem tollunt furioso plane clamore, etiam quum nihil opus. Iures elleboro homini opus esse, perinde quasi nihil referat, ubi clames. Praeterea quoniam audierunt oportere sermonem in progressu fervescere, in singulis partibus, principiis utcunque sane recitatis, mox mira vocis contentione utuntur, etiamsi res sit frigidissima, atque ita denique desinunt, ut spiritu defectos credas. Postre-

*) Proverbium apud Lucianum de re vehementer aliena a proposito.

**) Desunt in Frob. Contra in superioribus *doctores subtiles* in editionibus desiderantur.

mo didicerunt, apud Rhetores de risu fieri mentionem, eoque student et ipsi iocos quosdam aspergere, ὦ φίλη Ἀφροδίτη! quam plenos gratiarum, quamque in loco, ut plane ὄνον πρὸς τὴν λύραν esse dicas. Mordent quoque nonnunquam, sed ita, ut titillent magis quam vulnerent. Nec unquam verius adulantur, quam quum maxime παῤῥησιάζεσθαι videri student. Denique tota actio est eiusmodi, ut iures eos a fori circulatoribus didicisse, a quibus longe vincuntur. Quanquam utrique alteris usque adeo sunt similes, ut nemo dubitet, quin aut hi ab illis, aut illi ab his rhetoricen suam didicerint. Et tamen inveniunt hi quoque mea nimirum opera, qui, quum hos audiunt, Demosthenes meros ac Cicerones audire se putant. Quod genus sunt praecipue mercatores ac mulierculae: quorum auribus unice placere student, quod illi nonnullam praedae portiunculam de rebus male partis soleant impertiri, si commode fuerint palpati: illae quum aliis multis de caussis huic ordini favent, tum praecipue, quod in horum sinus soleant effundere, si quid in maritos stomachantur. Videtis opinor, quantopere mihi debeat hoc hominum genus, quum ceremoniolis et nugis deridiculis clamoribusque tyrannidem quandam inter mortales exerceant, et Paulos atque Antonios sese credant *).

Verum ego istos histriones, tam ingratos beneficiorum meorum dissimulatores quam improbos simulatores pietatis, libenter relinquo. Iamdudum enim iuvat de regibus ac principibus aulicis, a quibus simplicissime color, et, ut dignum est, ingenuis ingenue nonnihil attingere. Qui quidem si vel semunciam sani cordis haberent, quid esset horum vita tristius aut aeque fugiendum? Neque enim exi-

*) Al. l. qui quum cer. e. n. d. c. t. q. i. m. exerceant, Paulos a. A. s. credunt.

stimabit vel periurio parricidioque parandum imperium, quisquis secum perpenderit, quam ingens onus sustineat humeris, qui vere principem agere velit: eum, qui rerum gubernacula susceperit, publicum, non privatum negotium gerere; nihil nisi de commodis publicis oportere cogitare; a legibus, quarum ipse et auctor et exactor est, nec latum digitum discedere: officialium omnium et magistratuum integritatem sibi praestandam esse: sese esse unum omnium oculis expositum, qui vel, ceu sidus salutare, morum innocentia maximam rebus humanis salutem possit adferre, vel, veluti cometa letalis, summam perniciem invehere: aliorum vitia neque perinde sentiri, neque tam late manare; principem eo loco esse, ut, si quid vel leviter ab honesto deflexerit, gravis protinus ad quam plurimos homines vitae pestis serpat: tum, quod multa secum adferat principum fortuna, quae soleant a recto deducere, quod genus deliciae, libertas, adulatio, luxus, hoc acrius enitendum ac sollicitius advigilandum, necubi vel deceptus cesset in officio: postremo, ut insidias, odia, ceteraque vel pericula vel metus omittam, capiti imminere verum illum regem, qui paulo post ab eo sit etiam de minimo quoque commisso rationem exacturus, idque tanto severius, quanto praestantius gessit imperium. Haec, inquam, atque huiusmodi plurima, si princeps secum perpenderet, perpenderet autem si saperet, is nec somnum, nec cibum opinor iucunde capere posset. At nunc meo munere, has omnes curas diis permittunt, ipsi sese molliter curant, neque quenquam ad aurem admittunt, nisi qui iucunda loqui norit, ne quid animo sollicitudinis oboriatur. Se probe principis partes omneis implesse credunt, si venentur assidue, si bellos alant caballos, si suo commodo vendiderint magistratus ac praefecturas, si quotidie novae rationes excogi-

tentur, quibus civium opes attenuent et in suum converrant fiscum, verum id apposite repertis titulis, ut, etiamsi sit iniquissimum, aliquam tamen aequitatis speciem prae se ferat. Addunt data opera nonnihil adulationis, quo populares animos utcunque sibi devinciant. Fingite mihi nunc, quales sunt nonnunquam, hominem legum ignarum, publicorum commodorum pene hostem, privatis intentum commoditatibus, addictum voluptatibus, osorem eruditionis, osorem libertatis ac veri, nihil minus quam de reipublicae salute cogitantem, sed omnia sua libidine, suisque utilitatibus metientem: deinde addite huic torquem auream, omnium virtutum cohaerentium consensum indicantem; tum coronam gemmis insignitam, quae quidem admoneat eum heroicis omnibus virtutibus oportere ceteris antecellere: praeterea sceptrum, iustitiae et undecunque incorrupti pectoris symbolum; postremo purpuram, eximiae cuiusdam in rempublicam charitatis indicium: haec gestamina si princeps cum sua vita conferret, equidem futurum arbitror, ut plane pudescat ornatus sui, vereaturque, ne quis nasutus interpres totum hunc tragicum cultum in risum iocumque vertat.

Iam quid de proceribus aulicis commemorem? quorum plerisque quum nihil sit addictius, servilius, insulsius, abiectius, tamen omnium rerum primos sese videri volunt; hac una in re tamen modestissimi, quod contenti, aurum, gemmas, purpuram, reliquaque virtutum ac sapientiae insignia corpore circumferre, rerum ipsarum studium omne concedunt aliis. Hoc abunde felices sibi videntur, quod regem herum vocare liceat, quod tribus verbis salutare didicerint, quod norint civiles titulos subinde inculcare, serenitatem, dominationem, et magnificentiam: quod egregie perfricuerint faciem, quod festiviter adulentur. Nam hae sunt artes, quae vere nobilem

et aulicum deceant. Ceterum si vitae rationem omnem propius inspicias, nimirum meros Phaeacas invenies, sponsos Penelopes; reliquum carmen *) agnoscitis, quod Echo vobis melius referet quam ego. Dormitur in medios dies; ibi sacrificulus mercenarius ad lectum paratus, qui propemodum cubantibus adhuc sacrum expedite peragat. Mox ad ientaculum; quo vix peracto, iam interpellat prandium. Sub id alea, latrunculi, sortes, scurrae, moriones, scorta, lusus, inficetiae. Interim una aut altera merenda. Rursum coena; post hanc repotia, non una per Iovem. Atque ad hunc modum citra ullum vitae taedium elabuntur horae, dies, menses, anni, secula. Ipsa nonnunquam saginatior abeo, si quando viderim illos μεγαλοφροῦντας, dum inter nymphas una quaeque hoc sibi videtur diis propior, quo caudam longiorem trahit, dum procerum alius alium cubito protrudit, quo Iovi vicinior esse videatur, dum sibi quisque hoc magis placet, quo graviorem catenam collo baiulat, ut robur etiam, non opes tantum ostentent **).

Ac Principum quidem institutum summi pontifices, cardinales et episcopi iam pridem gnaviter aemulantur, ac prope superant. Porro si quis perpendat, quid linea vestis admoneat, niveo candore insignis, nempe vitam undiquaque inculpatam: quid sibi velit mitra bicornis, utrumque fastigium eodem cohibente nodo, puta novi pariter ac veteris instrumenti absolutam scientiam: quid manus chirothecis communitae, puram et ab omni rerum humanarum contagio immunem sacramentorum administrationem: quid pedum, nimirum crediti gregis vigilantissimam curam: quid praelata crux, videlicet

*) Hor. Epist. I, 2, 27. ubi est: *Sponsi Penelopae, nebulones Alcinoique* etc.

**) Al. ostentet.

omnium humanorum affectuum victoriam: haec, inquam, atque id genus multa *), si quis perpendat, nonne tristem ac sollicitam vitam egerit? Ac nunc belle faciunt, quum sese pascunt. Ceterum ovium curam aut ipsi Christo mandant, aut in fratres, quos vocant, ac vicarios reiiciunt. Neque vel nominis sui recordantur, quid sonet episcopi vocabulum, nempe laborem, curam, sollicitudinem. Verum in irretiendis pecuniis plane episcopos agunt, *οὐδ' ἀλαοσκοπιή* **).

Ad eundem modum cardinales si cogitent, sese in Apostolorum locum successisse, eadem ab ipsis requiri, quae illi praestiterunt, deinde, non dominos esse, sed administratores spiritalium dotium, de quibus omnibus sint paulo post exactissime redderituri rationem; imo si vel in cultu paulisper philosophentur, atque ita secum cogitent: Quid sibi vult hic vestitus candor? nonne summam et eximiam vitae innocentiam? quid interior purpura? nonne flagrantissimum in Deum amorem? quid rursus exterior, sinuosa capacitate diffluens, ac totam etiam reverendissimi complectens mulam, quanquam una vel camelo contegendo suffecerit? nonne charitatem latissime sese pandentem ad subveniendum omnibus, hoc est, ad docendum, exhortandum, consolandum, increpandum, admonendum, componenda bella, resistendum improbis principibus, et vel sanguinem libenter impendendum gregi Christiano, non solum opes? quanquam quorsum omnino opes, pauperum Apostolorum vicem gerentibus? Haec si perpenderent, inquam, nec eum locum ambirent et libenter relinquerent, aut certe vitam plane laborio-

*) Al. atque id genus alia multa.
**) Cf. Hom. Il. X, 515. XIV, 135. Od. VIII, 285 Ceterum editiones habent nominativum, etiam Frob.

sam atque sollicitam agerent, cuiusmodi veteres illi vixerunt apostoli.

Iam summi pontifices, qui Christi vices gerunt, si conentur eiusdem vitam aemulari, nempe paupertatem, labores, doctrinam, crucem, vitae contemptum, si vel papae, id est, patris nomen, vel sanctissimi cognomen cogitent, quid erit in terris afflictius? aut quis eum locum omnibus emat facultatibus: emptum, gladio, veneno, omnique vi tueatur? Quantum his abstulerit commoditatum, si semel incessiverit sapientia? sapientia dixi? imo vel mica salis illius, cuius meminit Christus. Tantum opum, tantum honorum, tantum ditionis *), tantum victoriarum, tot officia, tot dispensationes, tot vectigalia, tot indulgentias, tantum equorum, mulorum, satellitum, tantum voluptatum. Videtis quantas nundinas, quantam messem, quantum bonorum pelagus paucis sim complexa. In quorum locum inducet vigilias, ieiunia, lacrymas, orationes, conciones, studia, suspiria, milleque id genus miseros labores. Neque vero negligendum illud, futurum, ut tot scriptores, tot copistae, tot notarii, tot advocati, tot promotores, tot secretarii, tot mulotribae, tot equisones, tot mensarii, tot lenones, (pene mollius quiddam addideram, sed vereor ne durius sit auribus;) in summa, tam ingens hominum turba, quae Romanam sedem onerat, lapsa sum, honorat sentiebam, ad famem adigatur. Inhumanum quidem hoc, et abominandum facinus, at multo magis detestandum, ipsos etiam summos ecclesiae principes ac vera mundi lumina ad peram et baculum revocari. At nunc fere, si quid laboris est, id Petro et Paulo relinquunt, quibus abunde satis est otii: porro si quid splendoris aut voluptatis, id sibi sumunt. Atque ita fit mea quidem opera, ut nullum

*) V. *tantum ditionis* in cdd. desunt.

pene hominum genus vivat mollius minusque sollicitum, ut qui abunde Christo satisfactum existiment, si mystico ac pene scenico ornatu, ceremoniis, beatitudinum, reverentiarum, sanctitatum titulis, et benedictionibus, ac maledictionibus episcopos agant. Priscum et obsoletum, nec horum omnino temporum, miracula edere: docere populum, laboriosum: sacras interpretari litteras, scholasticum: orare, otiosum: lacrymas fundere, miserum ac muliebre: egere, sordidum: vinci, turpe, parumque dignum eo, qui vix reges etiam summos ad pedum beatorum admittit oscula: denique mori, inamabile: tolli in crucem, infame. Restant sola haec, arma ac benedictiones dulces, quarum meminit Paulus, atque harum quidem sunt sane quam benigni, interdictiones, suspensiones, aggravationes, redaggravationes, anathematizationes, ultrices picturae *) ac fulmen illud terrificum, quo solo nutu mortalium animas vel ultra tartara mittunt. Quod ipsum tamen sanctissimi in Christo patres, et Christi vicarii, in nullos torquent acrius, quam in eos, qui instigante diabolo, patrimonia Petri minuere atque arrodere conantur. Cuius quum haec vox sit in Evangelio: *Reliquimus omnia, et sequuti sumus te*, tamen huius patrimonium appellant agros, oppida, vectigalia, portoria, ditiones. Pro quibus dum zelo Christi accensi, ferro ignique dimicant, non absque plurimo Christiani sanguinis dispendio, tum demum Ecclesiam Christi sponsam sese credunt apostolice defendere, fortiter profligatis, ut vocant, hostibus: quasi vero ulli sint hostes ecclesiae perniciosiores, quam impii pontifices, qui et silentio Christum sinunt abolescere, et quaestuariis legibus alligant, et coactis interpretationibus adulterant, et pestilente vita iu-

*) Quibus nimirum excommunicati Romae odiosa specie depicti exponebantur.

gulant. Porro quum Christiana Ecclesia sanguine sit condita, sanguine confirmata, sanguine aucta, nunc, perinde quasi Christus perierit, qui more suo tueatur suos, ita ferro rem gerunt: quumque bellum res sit adeo immanis, ut feras, non homines, deceat, adeo insana, ut poetae quoque fingant a furiis immitti, adeo pestilens, ut universam morum luem simul invehat, adeo iniusta, ut a pessimis latronibus optime soleat administrari, adeo impia, ut nihil cohaereat cum Christo, tamen omnibus omissis, hoc tantum agunt. Hic videas etiam decrepitos senes iuvenilis animi robur praestare, nec offendi sumptibus, nec fatigari laboribus, nec deterreri quicquam, si leges, si religionem, si pacem, si res humanas omneis sursum ac deorsum misceant. Neque desunt adulatores eruditi, qui istam manifestariam insaniam zelum, pietatem, fortitudinem appellent, excogitata via, qua fieri potest *), ut quis letale ferrum stringat, adigatque in fratris sui viscera, manente nihilominus charitate illa summa, quam ex Christi praecepto debet proximo Christianus.

Equidem incerta sum adhuc, utrum his rebus exemplum dederint, an potius hinc sumpserint episcopi quidam Germanorum, qui simplicius, etiam omisso cultu, omissis benedictionibus, aliisque id genus ceremoniis, plane satrapas agunt, adeo, ut propemodum ignavum parumque decorum episcopo putent, alibi, quam in acie, fortem animam deo reddere. Iam vero vulgus sacerdotum, nefas esse ducens, a praesulum suorum sanctimonia degenerare, euge quam militariter pro iure decimarum, ensibus, iaculis, saxis, omnique armorum vi belligerantur, quam hic oculati, si quid ex veterum litteris possint elicere, quo plebeculam territent, et plusquam decimas deberi convincant. At interim non venit

*) Al. *qua fieri possit*

in mentem, quam multa passim legantur de officio, quod illi vicissim praestare populo debeant. Nec saltem admonet eos vertex rasus, sacerdotem omnibus huius mundi cupiditatibus liberum esse oportere, neque quicquam nisi coelestia meditari. Sed homines suaves, se suo officio probe perfunctos aiunt, si preculas illas suas utcunque permurmurarint, quas mehercle demiror, si quis Deus vel audiat, vel intelligat, quum ipsi fere nec audiant, nec intelligant, tum quum eas ore perstrepunt. Verum hoc quidem sacerdotibus est cum profanis commune, ut ad emolumenti messem vigilent omnes, neque quisquam ibi leges ignoret: ceterum si quid sarcinae, id prudenter in alienos humeros reiiciunt, et aliis alii tanquam pilam per manus tradunt. Siquidem laici quoque principes, quemadmodum partes administrandi regni vicariis delegant, et vicarius item vicario tradit, ita pietatis studium omne plebi modestiae caussa relinquunt. Plebs in eos reiicit, quos ecclesiasticos vocant, perinde quasi ipsis cum ecclesia nihil omnino sit commercii, quasi baptismi votis nihil prorsus sit actum. Rursus sacerdotes, qui sese vocant seculares, quasi mundo initiati, non Christo, in regulares onus hoc devolvunt, regulares in monachos, monachi laxiores in arctiores, omnes simul in mendicantes, mendicantes in Carthusienses, apud quos solos sepulta latet pietas, et adeo latet, ut vix unquam liceat conspicere. Itidem pontifices, in messe pecuniaria diligentissimi, labores illos nimium apostolicos in episcopos relegant, episcopi in pastores, pastores in vicarios, vicarii in fratres mendicantes. Hi rursum in eos retrudunt, a quibus ovium lana tondetur. Verum non est huius instituti, pontificum ac sacerdotum vitam excutere, ne cui videar satyram texere, non encomium recitare, neve quis existimet bonos principes a me taxari, dum

malos laudo. Sed haec ideo paucis attigi, quo palam fieret, nullum esse mortalem, qui suaviter vivere possit, nisi meis initiatus sit sacris, meque propitiam habeat.

Nam id quo pacto fieri queat, quum ipsa etiam Rhamnusia, rerum humanarum fortunatrix, mecum adeo consentiat, ut sapientibus istis semper fuerit inimicissima, contra stultis etiam dormientibus omnia commoda adduxerit? Agnoscitis Timotheum illum *), cui hinc etiam cognomen et proverbium *ἡ εὕδοντος κύρτος αἱρεῖ* **). Rursum aliud: *γλαὺξ ἵπταται.* Contra in sapientes quadrant illa, *ἐν τετράδι γεννηθέντες* ***), et: equum habet Seianum ****), et: aurum Tolosanum †). Sed desino *παροιμιάζεσθαι*, ne videar Erasmi mei commentaria suppilasse. Ergo, ut ad rem: amat fortuna parum cordatos, amat audaciores, et quibus illud placet: *πᾶς ἐῤῥίφθω κύβος* ††). At sapientia timidulos reddit, ideoque vulgo videtis, sapientibus istis cum paupertate, cum fame, cum fumo rem esse, neglectos, inglorios, invisos vivere: stultos affluere nummis, admoveri Reipublicae gubernaculis, breviter, florere modis omnibus. Etenim si quis beatum existimet principibus placuisse viris, et inter meos †††) illos ac gemmeos deos versari, quid inutilius sapientia, imo quid apud hoc hominum genus damnatius? Si divitiae parandae sunt, quid tandem lucri facturus est negotiator, si, sapientiam secutus, periurio of-

*) sc. Atheniensem, cui depingebatur Fortuna dormienti oppida in rete cogere.

**) i. e. dormientis rete capit. Sed *κύρτος* est masc.

***) Quarta luna nati, i. e. aerumnosi, ut Hercules.

****) Cf. A. Gellius. Proverbium est de admodum infelicibus.

†) Quum Caepio Consul Tolosam diripuisset, quicunque attigerant aurum ex eo oppido, perierunt misere.

††) i. e. omnis iacta sit alea.

†††) Pro *meos* edd. *aureos* habent; illud Froben.

fendetur, si in mendacio deprehensus erubescet, si anxios illos de furtis atque usuris sapientum scrupulos, vel tantuli faciet? Porro si quis honores atque opes ambiat ecclesiasticas, ad eas vel asinus, vel bubalus citius penetrabit, quam sapiens. Si voluptate ducaris, puellae, maxima huius fabulae pars, stultis toto pectore sunt addictae, sapientem haud secus ac scorpium horrent fugiuntque. Denique quicunque paulo festivius ac laetius vivere parant, sapientem inprimis excludunt, ac quodvis animal potius admittunt. Breviter, quoquo te vertas, apud pontifices, principes, iudices, magistratus, amicos, hostes, maximos, minimos, omnia praesentibus nummis parantur: quos uti contemnit sapiens, ita illum sedulo fugere consueverunt. Sed quum laudum mearum nullus sit modus neque finis, tamen oratio aliquando finem habeat necesse est. Itaque desinam dicere, sed si prius ostendero paucis, non deesse magnos auctores, qui me litteris suis pariter ac factis illustrarint, ne cui forte stulte mihi soli videar placere, neve legulei calumnientur, me nihil allegare. Ad ipsorum igitur exemplum allegabimus, hoc est, *οὐδὲν πρὸς ἔπος* *).

Principio illud omnibus vel notissimo proverbio persuasum est, ubi res abest, ibi simulationem esse optimam. Eoque recte statim traditur hic versus pueris: *Stultitiam simulare loco, sapientia summa est.* Vos iam ipsi coniicite, quam ingens sit bonum Stultitia, cuius etiam fallax umbra et imitatio sola tantum laudis meretur a doctis. Sed multo candidius pinguis ille ac nitidus Epicuri de grege porcus, miscere stultitiam consiliis iubet **), tametsi *brevem*,

*) Nihil ad versum, h. e. ita ut nihil ad rem sit; quemadmodum saepe, qui nimium allegant.
**) Horatius, Od. IV, 12, 27.

non admodum scite, addidit. Item alibi*), *Dulce est desipere in loco.* Rursum alio in loco mavult *delirus inersque videri, quam sapere et ringi* **). Iam apud Homerum Telemachus, quem modis omnibus laudat poëta, subinde νήπιος appellatur, atque eodem praenomine tanquam felicis ominis libenter pueros et adolescentes vocare solent tragici. Quid autem sacrum Iliadis carmen, nisi stultorum regum et populorum continet iras***)? Porro quam absoluta laus illa Ciceronis: *Stultorum plena sunt omnia* †)! Quis enim ignorat, unumquodque bonum, quo latius patet, hoc esse praestantius?

Atqui fortassis apud Christianos horum levis est auctoritas: proinde sacrarum quoque litterarum testimoniis, si videtur, laudes nostras fulciamus, sive, ut docti solent, fundemus, principio veniam a theologis praefatae, ut nobis fas esse velint; deinde, quoniam arduam rem aggredimur, et fortassis improbum fuerit, denuo Musas ex Helicone ad tantum itineris revocare, praesertim quum res sit alienior, fortasse magis conveniet optare, ut interim, dum theologum ago, perque has spinas ingredior, Scoti anima paulisper ex sua Sorbona in meum pectus demigret, quovis histrice atque erinaceo spinosior, moxque remigret quo lubebit, vel ἐς κόρακας. Utinam et vultum alium liceat sumere, et ornatus adsit theologicus. Verum illud interim vereor, ne quis me furti ream agat, quasi clanculum magistrorum nostrorum scrinia compilaverim, quae tantum rei theologicae teneam. Sed non adeo mirum videri debet, si tam diutina, quae mihi arctissima est, cum theologis consuetudine nonnihil arripui, quum ficulnus etiam ille deus

*) Potius ibidem.
**) cf. Hor. Epist. II, 2, 127.
***) Pro *iras* edd. *aestus*.
†) in Epistolis ad Familiares, IX, 22.

Priapus nonnullas Graecas voces, legente domino, subnotarit tenueritque *): et Gallus Lucianicus longo hominum convictu sermonem humanum expedite calluerit. Sed iam ad rem bonis avibus. Scripsit Ecclesiastes capite primo: *Stultorum infinitus est numerus*. Quum numerum praedicat infinitum, nonne mortaleis universos complecti videtur, praeter pauculos aliquot, quos haud scio, an cuiquam videre contigerit? Sed magis ingenue confitetur hoc Hieremias capite decimo: *Stultus*, inquiens, *factus est omnis homo a sapientia sua*. Soli Deo tribuit sapientiam, universis hominibus stultitiam relinquens. Ac rursum paulo superius: *Ne glorietur homo in sapientia sua*. Cur non vis hominem in sua sapientia gloriari, optime Hieremia? Nimirum, inquiet, ob id, quia non habet sapientiam. Sed ad Ecclesiasten redeo. Hunc, quum exclamat: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*, quid aliud sensisse creditis, nisi, quemadmodum diximus, vitam humanam nihil aliud quam stultitiae ludicrum esse? nimirum Ciceronianae laudi album addentem**) calculum, cuius optimo iure celebratur illud quod modo retulimus: *Stultorum plena sunt omnia*. Rursum sapiens ille Ecclesiasticus, qui dixit: *Stultus mutatur ut luna, sapiens permanet ut sol*, quid aliud innuit, nisi mortale genus omne stultum esse, soli deo sapientis nomen competere: siquidem lunam humanam naturam interpretantur, solem omnis luminis fontem deum. Huic adstipulatur, quod ipse Christus in evangelio negat, quenquam appellandum bonum, nisi deum unum. Porro si stultus est, quisquis sapiens non est, et quisquis bonus, idem sapiens, auctoribus Stoicis, nimirum mortales omneis stultitia complectatur necessum esse. Ite-

*) Cf. in Priapeiis epigramma, cuius initium est: Rusticus indocte.

**) Al. l. *addit*.

rum Salomon capite decimo quinto: *Stultitia,* inquit, *gaudium stulto,* videlicet manifeste confitens, sine stultitia nihil in vita suave esse. Eodem pertinet illud quoque: *Qui apponit scientiam, apponit dolorem; et in multo sensu multa indignatio.* An non idem palam confitetur egregius ille concionator capite septimo? *Cor sapientium, ubi tristitia est, et cor stultorum, ubi laetitia.* Eoque non satis habuit sapientiam perdiscere, nisi nostri quoque cognitionem addidisset. Quod si mihi parum habetur fidei, ipsius accipite verba, quae scripsit capite primo: *Dedique cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque et stultitiam.* Quo quidem loco illud animadvertendum, ad stultitiae laudem pertinere, quod eam posteriore posuit loco. Ecclesiastes scripsit, et hunc scitis esse ordinem Ecclesiasticum, ut qui dignitate primus sit, is locum obtineat extremum, vel hic certe memor Evangelici praecepti. Sed stultitiam praestantiorem esse sapientia, et Ecclesiasticus ille, quisquis fuit, liquido testatur capite quadragesimo quarto; cuius mehercle verba non prius proferam, quam εἰςαγωγήν meam commoda responsione adiuveritis, ut faciunt apud Platonem hi, qui cum Socrate disputant. Utra magis convenit recondere, quae rara sunt et pretiosa, an quae vulgaria viliaque? Quid tacetis? Etiam si vos dissimuletis, proverbium illud Graecorum pro vobis respondet, τὴν ἐπὶ θύραις ὑδρίαν, quod ne quis impie reiiciat, refert Aristoteles*), magistrorum nostrorum Deus. An quisquam vestrum tam stultus est, ut gemmas et aurum in via relinquat? Non hercle opinor. In abditissimis penetralibus, nec id satis, in munitissimorum scriniorum secretissimis angulis ista reponitis, coenum in propatulo relinquitis. Ergo si, quod pretiosius est, reconditur, quod

*) in Rhetoricis. Sensus est; hydria, ut res vilis, ad ostium relinquitur.

vilius, exponitur, nonne palam est, sapientiam, quam vetat abscondi, viliorem esse stultitia, quam recondi iubet? Iam ipsius testimonii verba accipite. *Melior est homo, qui abscondit stultitiam suam, quam homo, qui abscondit sapientiam suam.* Quid quod animi quoque candorem divinae litterae stulto tribuunt, quum sapiens interim neminem sui similem putet? Sic enim intelligo id, quod scribit Ecclesiastes capite decimo: *Sed et in via stultus ambulans, quum ipse insipiens sit, omneis stultos existimat.* An non illud eximii cuiusdam candoris est, omnes aequare tibi ipsi, quumque nemo non magnifice de se sentiat, omnibus tamen tuas communicare laudes? Proinde nec puduit tantum regem huius cognominis, quum ait capite trigesimo: *Stultissimus sum virorum.* Neque Paulus, ille magnus gentium doctor, Corinthiis scribens, stulti cognomen illibenter agnoscit. *Ut insipiens*, inquit, *dico: plus ego;* perinde quasi turpe sit, vinci stultitia. Sed interim obstrepunt mihi Graeculi quidam, qui tot huius temporis theologorum, ceu cornicum oculos student configere *), dum annotationes suas, veluti fumos quosdam aliis offundunt, cuius gregis si non Alpha, certe Beta meus est Erasmus, quem ego saepius honoris caussa nomino. O vere stultam, inquiunt, et ipsa dignam Moria citationem. Longe diversa mens apostoli, quam tu somnias. Nec enim hoc agit his verbis, ut ceteris stultior haberetur, verum quum dixisset: *ministri Christi sunt, et ego*, seque veluti iactabundus in hac quoque parte aequasset ceteris, per correctionem adiecit, *plus ego*, sentiens se non modo parem reliquis apostolis in Evangelii ministerio, verum etiam aliquanto superiorem. Idque quum ita verum videri vellet, ne tamen ut arrogantius dictum offen-

*) Cornicum oculos configere dicitur, qui novo quopiam invento efficit, ut priores nihil sapere videantur.

deret aures, praemuniit stultitiae praetextu: *ut minus sapiens dico*, propterea quod sciret esse stultorum privilegium, ut soli verum citra offensam proloquantur. Verum quid Paulus senserit, quum haec scriberet, ipsis disputandum relinquo. Ego magnos, pingues, crassos, et vulgo probatissimos theologos sequor, cum quibus magna pars doctorum errare *νὴ τὸν Δία* malit, quam cum istis trilinguibus *) bene sentire. Neque quisquam illorum Graeculos istos pluris facit, quam graculos: praesertim quum quidam gloriosus theologus, cuius ego nomen prudens supprimo, ne graculi nostri continuo Graecum in illum scomma iaciant ὄνος λύρας; magistraliter et theologaliter hunc passum enarrans, ab hoc loco: *Ut minus sapiens dico, plus ego*, novum facit caput, et quod absque summa dialectica non poterat, novam addit sectionem **), ad hunc interpretans modum: (adducam enim ipsius verba, non solum in forma, verum etiam in materia:) *Ut minus sapiens dico, id est, si videor vobis insipiens me pseudapostolis adaequando, adhuc videbor vobis minus sapiens, me eis praeferendo.* Quanquam idem paulo post, velut oblitus sui, alio delabitur.

Sed cur anxie me unius exemplo tueor? quum hoc publicum ius sit Theologorum, coelum, hoc est, divinam scripturam, ceu pellem extendere: quum apud divum Paulum pugnent divinae scripturae verba, quae suo loco non pugnant, si qua fides illi πενταγλώττῳ ***) Hieronymo: quum Athenis forte conspectum arae titulum torqueret in argumentum fidei Christianae, ac, ceteris omissis, quae caussae fuerant offectura, duo tantum extrema verba decerpse-

*) h. e. qui tres linguas, Latinam, Graecam et Hebraicam callent.

**) Al. l. *lectionem*. Sed in lectione nihil ille mutavit.

***) Qui scivit Graece, Latine, Hebraice, Chaldaice et Dalmatice. Locus autem hic citatus, est in eius commentario in epist. Pauli ad Titum.

rit, nempe haec, *ignoto Deo*, atque haec quoque nonnihil immutata: siquidem integer titulus sic habebat, *diis Asiae, Europae, et Africae, diis ignotis et peregrinis*. Ad huius, opinor, exemplum passim iam *οἱ τῶν θεολόγων παῖδες* *), hinc atque hinc revulsa quatuor aut quinque verbula, et si quid opus est etiam depravata, ad suam accommodant utilitatem, licet ea quae praecedunt et consequuntur, aut nihil omnino faciant ad rem, aut reclament quoque. Quod quidem faciunt tam felici impudentia, ut saepenumero theologis invideant iureconsulti. Quid enim illis iam non succedat, posteaquam magnus ille, pene nomen effutiveram **), sed rursus metuo Graecum proverbium, ex Lucae verbis sententiam expresserit, tam consentaneam animo Christi, quam igni cum aqua convenit. Etenim quum immineret extremum periculum, quo tempore solent boni clientes maxime suis adesse patronis, et quanta valent ope *συμμαχεῖν*, Christus hoc agens, ut omnem huiusmodi praesidiorum fiduciam eximeret ex animis suorum, percontatus est eos, num quid rei defuisset usquam, quum illos emisisset, adeo non instructos viatico, ut nec calceis muniret adversus spinarum et saxorum iniuriam, nec peram adderet adversus famem. Ubi negassent defuisse quicquam, adiecit: *Sed nunc*, inquit, *qui habet sacculum, tollat, similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium*. Quum tota Christi doctrina nihil aliud inculcet, quam mansuetudinem, tolerantiam, vitae contemptum, cui non perspicuum sit, quid hoc loco sentiat? nempe ut magis etiam exarmet suos legatos, ut non tantum calceos negligant et peram,

*) i. e. theologi ipsi, ut apud Lucianum *οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες*, medici.

**) Nicolaum de Lyra intelligit. Proverbium autem *ὄνος πρὸς λύραν*.

verum et tunicam insuper abiiciant, nudique et prorsus expediti, munus evangelicum aggrediantur; nihil sibi parent, nisi gladium, non istum quo grassantur latrones et parricidae, sed gladium spiritus, in intimos quoque pectoris sinus penetrantem, qui semel affectus omneis sic amputat, ut nihil iam illis cordi sit, praeter pietatem. At videte, quaeso, quorsum haec torqueat celebris ille theologus. Gladium interpretatur defensionem adversus persecutionem, sacculum sufficientem commeatus provisionem, perinde quasi Christus, commutata in diversum sententia, quod oratores suos parum βασιλικῶς instructos emisisse videretur, superioris institutionis palinodiam canat, aut velut oblitus, quod dixerat, beatos fore, quum probris, contumeliis et suppliciis afficerentur, prohibens ne quando resisterent malo, mites enim beatos esse, non feroces, oblitus, quod illos ad passerum et liliorum exemplum vocarit, nunc adeo noluerit eos absque gladio proficisci, ut eum vel tunica divendita iubeat emi, malitque nudos ire, quam non accinctos ferro. Ad haec, quemadmodum gladii nomine contineri putat, quicquid ad depellendam vim pertinet, ita marsupii titulo complectitur, quicquid ad vitae pertinet necessitatem. Atque ita divinae mentis interpres apostolos lanceis, balistis, fundis et bombardis instructos educit ad praedicationem crucifixi. Loculis item, vidulis, et sarcinis onerat, ne forte non liceat illis e diversorio discedere, nisi impransis. Nec vel illud commovit hominem, quod ensem, quem tantopere iusserat emi, mox idem obiurgans iubeat recondi, quodque nunquam fando sit auditum, apostolos ensibus aut clypeis usos adversus vim ethnicorum, utique usuros, si Christus hoc sensisset, quod hic interpretatur. Est alius, quem honoris caussa non nomino *), haud

*) Iordanum fuisse credit Listrius.

quaquam postremi nominis, qui e tentoriis, quorum meminit Habacuc, *Turbabuntur pelles terrae Madian*, pellem fecerit Bartholomaei excoriati. Ipsa nuper interfui dissertationi theologicae; nam id facio frequenter. Ibi quum quispiam exigeret, quae tandem esset divinarum litterarum auctoritas, quae iuberet haereticos incendio vinci magis quam disputatione revinci: senex quidam severus, et vel supercilio teste, theologus, magno stomacho respondit, hanc legem tulisse Paulum Apostolum, qui dixerit: *Haereticum hominem post unam et alteram correptionem devita* *). Quumque ea verba identidem intonaret, et plerique demirarentur quid accidisset homini, tandem explanavit, de vita tollendum haereticum. Risere quidam, nec deerant tamen, quibus hoc commentum plane theologicum videretur. Ceterum, reclamantibus etiamnum nonnullis, successit *Τενέδιος* **), quod aiunt, *συνήγορος* et auctor irrefragabilis. Accipite rem, inquit; Scriptum est, maleficum ne patiaris vivere; omnis haereticus maleficus; ergo etc. Mirari, quotquot aderant, hominis ingenium, et in eam sententiam itum est pedibus, et quidem peronatis. Neque cuiquam venit in mentem legem eam ad sortilegos et incantatores ac magos attinere, quos Hebraei sua lingua vocant מכשפים †); alioqui fornicationem et ebrietatem capite punire oportuit.

Verum haec stulte persequor, tam innumera, ut nec Chrysippi, nec Didymi voluminibus omnia comprehendi possint. Illud duntaxat admonitos volebam, quum haec divinis illis magistris licuerint, mi-

*) cf. ep. Pauli ad Titum cap. 3.

**) i. e. qui compendio caussam expedit, tamquam Tenedia bipenni, de qua vide supr. II, p. 32.

†) Mechaschephim. Occurrit h. v. Ier. 27, 9. Deut. 18, 10. Mal. 3, 5.

hi quoque plane συκίνῃ θεολόγῳ *) par est dare veniam, si minus omnia ad amussim citavero. Nunc tandem ad Paulum redeo: *libenter*, inquit, *fertis insipientes*, de sese loquens. Et rursum: *Velut insipientem accipite me;* et *non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia.* Rursus alibi: *Nos*, inquit, *stulti propter Christum.* Audistis, a quanto auctore, quanta stultitiae praeconia. Quid, quod idem palam stultitiam praecipit, ut rem inprimis necessariam et oppido salutarem. *Qui videtur esse sapiens inter vos, stultus fiat, ut sit sapiens.* Et apud Lucam duos discipulos, quibus se iunxerat in via, Iesus *stultos* appellat. Illud haud scio, an mirum videatur, quum Deo quoque nonnihil stultitiae tribuit divinus ille Paulus: *Quod stultum est*, inquit, *Dei, sapientius est hominibus.* Porro Origenes interpres obsistit, quo minus hanc stultitiam ad hominum opinionem possis referre: quod genus est illud, *verbum crucis pereuntibus quidem stultitiam.* Sed quid ego frustra anxia, tot testimoniis haec docere pergo, quum in psalmis mysticis palam ipse Christus loquatur patri: *Tu scis insipientiam meam?* Neque vero temere est, quod Deo stulti tam impense placuerunt: opinor propterea, quod, quemadmodum summi principes nimium cordatos suspectos habent et invisos, ut Iulius Brutum et Cassium, quum ebrium Antonium nihil metueret, utque Nero Senecam, Dionysius Platonem, contra crassioribus ac simplicioribus ingeniis delectantur, itidem Christus σοφοὺς istos suaeque nitentes prudentiae semper detestatur ac damnat. Testatur id Paulus haudquaquam obscure, quum ait: *Quae stulta sunt mundi, elegit Deus:* quumque ait, *Deo visum esse, ut per stultitiam servaret mundum, quandoquidem per sapientiam restitui non poterat.* Quin ipse idem satis indicat,

*) Ficulnae theologae, i. e. ineptae.

clamans per os prophetae: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo* *). Rursum quum agit gratias, quod salutis mysterium celasset sapientes, parvulis autem, hoc est stultis, aperuisset. Nam graece pro parvulis est νηπίοις, quos opposuit σοφοῖς. Huc pertinet, quod passim in Evangelio Pharisaeos et scribas ac legum doctores incessit, vulgus indoctum sedulo tuetur. Quid enim aliud est, *Vae vobis, scribae et Pharisaei*, quam vae vobis sapientes? At parvulis, mulieribus, ac piscatoribus potissimum delectatus esse videtur. Quin et ex animantium brutorum genere ea potissimum placent Christo, quae a vulpina prudentia quam longissime absunt: eoque asino maluit insidere, quum ille, si libuisset, vel leonis tergum impune potuisset premere. Ac spiritus ille sacer in columbae specie delapsus est, non aquilae aut milvii. Praeterea cervorum, hinnulorum, agnorum, crebra passim in divinis litteris [fit] mentio. Adde quod suos ad immortalem vitam destinatos, oves appellat, quo quidem animante non est aliud insipientius, vel Aristotelico proverbio teste, προβάτων ἦθος **) quod quidem admonet, ab eius pecudis stoliditate sumptum in stupidos et bardos convicii loco dici solere. Atqui huius gregis Christus sese pastorem profitetur; quin etiam ipse agni nomine delectatus est, indicante eum Ioanne, *ecce agnus Dei:* cuius multa fit et in Apocalypsi mentio. Haec quid aliud clamitant, nisi mortaleis omneis stultos esse, etiam pios? ipsum quoque Christum, quo stultitiae mortalium subveniret, quum esset sapientia patris, tamen quodammodo stultum esse factum, quum, hominis assumpta natura, habitu inventus est ut homo: quemadmodum et peccatum factus est, ut peccatis

*) cf. ep. ad Corinth. I. cap. 1.
**) Historiae animalium lib. IX.

mederetur. Neque alia ratione mederi voluit, quam per stultitiam crucis, per apostolos idiotas ac pingues: quibus sedulo stultitiam praecipit, a sapientia deterrens, quum eos ad puerorum, liliorum, sinapis, et passerculorum exemplum provocat, rerum stupidarum ac sensu carentium, soloque naturae ductu, nulla arte, nulla solicitudine vitam agentium: praeterea quum vetat esse solicitos, qua essent apud praesides oratione usuri, quumque interdicit, ne scrutentur tempora vel momenta temporum, videlicet, ne quid fiderent suae prudentiae, sed totis animis ex se penderent. Eodem pertinet, quod Deus ille orbis architectus interminatur, ne quid de arbore scientiae degustarent, perinde quasi scientia felicitatis sit venenum. Quanquam Paulus aperte scientiam, veluti inflantem et perniciosam, improbat *). Quem divus Bernardus, opinor, sequutus, montem eum, in quo lucifer sedem statuerat, scientiae montem interpretatur. Fortasse nec illud omittendum videatur argumentum, gratiosam esse apud superos stultitiam, quod huic soli datur erratorum venia, sapienti non ignoscitur, unde qui veniam orant, etiamsi prudentes peccaverint, tamen stultitiae praetextu patrocinioque utuntur. Nam sic Aaron uxoris poenam deprecatur in Numerorum, si satis commemini, libris: *Obsecro Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stulte commisimus* **). Sic et Saul apud David culpam deprecatur, *Apparet enim,* inquiens, *quod stulte egerim* ***). Rursum ipse David ita blanditur Domino: *Sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stulte egimus* †): perinde quasi non impetraturus veniam, nisi stultitiam et

*) cf. I ad Corinth. cap. 8.
**) cf. Num. XII, 11.
***) I Sam. cap. 26.
†) II Sam. cap. 24.

inscitiam obtenderet. Sed illud acrius urget, quod Christus in cruce, quum oraret pro suis inimicis: ***Pater ignosce illis:*** non aliam praetexuit excusationem, quam imprudentiae: ***Quia nesciunt***, inquit, ***quid faciant***. Ad eundem modum Paulus scribens ad Timotheum: ***Sed ideo misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate***. Quid est, ***ignorans feci***, nisi: per stultitiam feci, non malitiam? Quid est, ***ideo misericordiam consecutus sum***, nisi non consecuturus, ni stultitiae patrocinio commendatus? Pro nobis facit et mysticus ille psalmographus, qui suo loco non veniebat in mentem: ***Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas ne memineris*** *). Audistis quae duo praetexat, nimirum aetatem, cui semper comes esse soleo, et ignorantias, idque numero multitudinis, ut ingentem stultitiae vim intelligeremus.

Ac ne, quae sunt infinita, persequar, utque summatim dicam, videtur omnino Christiana religio quandam habere cum aliqua stultitia cognationem, minimeque cum sapientia convenire. Cuius rei si desideratis argumenta, primum illud animadvertite, pueros, senes, mulieres ac fatuos sacris ac religiosis rebus praeter ceteros gaudere, eoque semper altaribus esse proximos, solo nimirum naturae impulsu. Praeterea videtis primos illos religionis auctores, mire simplicitatem amplexos, acerrimos litterarum hostes fuisse. Postremo nulli moriones magis desipere videntur, quam hi, quos Christianae pietatis ardor semel totos **) arripuit: adeo sua profundunt, iniurias negligunt, falli sese patiuntur, inter amicos et inimicos nullum discrimen, voluptatem horrent, inedia, vigilia, lacrymis, laboribus, contumeliis saginantur, vitam fastidiunt, mortem uni-

*) Psalmo vigesimo quinto.
** Al. l. *totus*.

ce optant, breviter ad omnem sensum communem prorsus obstupuisse videntur, perinde quasi alibi vivat animus, non in suo corpore. Quod quidem quid aliud est, quam insanire? Quo minus mirum videri debet, si apostoli musto temulenti sunt visi, si Paulus iudici Festo visus est insanire. Sed posteaquam semel τὴν λεοντῆν induimus, age doceamus et illud, felicitatem Christianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud esse, quam insaniae stultitiaeque genus quoddam: absit invidia verbis, rem ipsam potius expendite. Iam primum illud propemodum Christianis convenit cum Platonicis, animum immersum alligatumque esse corporeis vinculis, huiusque crassitudine praepediri, quo minus ea, quae vera sunt, contemplari, fruique possit. Proinde philosophiam definit *) esse mortis meditationem, quod ea mentem a rebus visibilibus ac corporeis abducat, quod idem utique mors facit. Itaque quamdiu animus corporis organis probe utitur, tam diu sanus appellatur: verum ubi, ruptis iam vinculis, conatur in libertatem asserere sese, quasique fugam ex eo carcere meditatur, tum insaniam vocant. Id si forte contingit morbo, vitioque organorum, prorsus omnium consensu insania est. Et tamen hoc quoque genus hominum videmus futura praedicere, scire linguas ac litteras, quas ante nunquam didicerant, et omnino divinum quiddam prae se ferre. Neque dubium est, id inde accidere, quod mens a contagio corporis paulo liberior, incipit nativam sui vim exerere. Idem arbitror esse in caussa, cur laborantibus vicina morte simile quiddam soleat accidere, ut tanquam afflati prodigiosa quaedam loquantur. Rursum si id eveniat studio pietatis, fortasse non est idem insaniae genus, sed tamen adeo confine, ut magna pars hominum meram insaniam esse

*) sc. Plato, in Phaedone.

iudicet, praesertim quum pauculi homunciones ab universo mortalium coetu tota vita dissentiant. Itaque solet iis usu venire, quod iuxta Platonicum figmentum *) opinor accidere iis, qui in specu vincti rerum umbras mirantur, et fugitivo illi, qui reversus in antrum, veras res vidisse se praedicat, illos longe falli, qui praeter miseras umbras nihil aliud esse credant. Etenim sapiens hic commiseratur ac deplorat illorum insaniam, qui tanto errore teneantur. Illi vicissim illum veluti delirantem rident, atque eiiciunt. Itidem vulgus hominum ea, quae maxime corporea sunt, maxime miratur, eaque prope sola putat esse. Contra pii, quo quidque propius accedit ad corpus, hoc magis negligunt, totique ad invisibilium rerum contemplationem rapiuntur. Nam isti primas partes tribuunt divitiis, proximas corporis commodis, postremas animo relinquunt: quem tamen plerique nec esse credunt, quia non cernatur oculis. E diverso illi primum in ipsum Deum, rerum omnium simplicissimum, toti nituntur: secundum hunc, et tamen in hoc, quod ad illum quam proxime accedit, nempe animum: corporis curam negligunt, pecunias ceu putamina prorsus aspernantur ac fugitant. Aut si quid huiusmodi rerum tractare coguntur, gravatim ac fastidienter id faciunt: habent tanquam non habentes, possident tanquam non possidentes. Sunt et in singulis rebus gradus multum inter istos diversi. Principio sensus tametsi omnes cum corpore cognationem habent, tamen quidam sunt ex his crassiores, ut tactus, auditus, visus, olfactus, gustus: quidam magis a corpore semoti, veluti memoria, intellectus, voluntas. Igitur, ubi se intenderit animus, ibi valet. Pii, quoniam omnis animi vis ad ea contendit, quae sunt a crassioribus sensibus alienissima, in his velut obbrute-

*) de Republica libro septimo.

scunt, atque obstupescunt. Contra vulgus in his plurimum valet, in illis quam minimum. Inde est, quod audimus nonnullis divinis viris accidisse, ut oleum vini loco biberint *). Rursum in affectibus animi quidam plus habent cum pingui corpore commercii, veluti libido, cibi somnique appetentia, iracundia, superbia, invidia. Cum his irreconciliabile bellum piis; contra vulgus sine his vitam esse non putat. Deinde sunt quidam affectus medii, quasique naturales, ut amor patris **), charitas in liberos, in parentes, in amicos. His vulgus nonnihil tribuit. At illi hos quoque student ex animo revellere, nisi quatenus ad summam illam animi partem assurgant, ut iam parentem ament, non tanquam parentem, (quid enim ille genuit, nisi corpus? quanquam hoc ipsum Deo parenti debetur,) sed tanquam virum bonum, et in quo luceat imago summae illius mentis, quam unam summum bonum vocant, et extra quam nihil nec amandum, nec expetendum esse praedicant. Hac eadem regula reliqua item omnia vitae officia metiuntur, ut ubique id, quod visibile est, si non est omnino contemnendum, tamen longe minoris faciant, quam ea quae videri nequeunt. Aiunt autem et in sacramentis atque ipsis pietatis officiis corpus et spiritum inveniri. Velut in ieiunio non magni ducunt, si quis tantum a carnibus coenaque abstineat, id quod vulgus absolutum esse ieiunium existimat, nisi simul et affectibus aliquid adimat, ut minus permittat irae quam soleat, minus superbiae: utque, ceu minus iam onustus mole corporea, spiritus ad coelestium bonorum gustum fruitionemque enitatur. Similiter et in synaxi ***), tametsi non est aspernandum, inquiunt, quod ceremoniis geritur,

*) Quod divo Bernardo quondam accidisse narratur.
**) Al. l. *patriae*.
***) i. e. eucharistia.

tamen id per se aut parum est conducibile, aut etiam perniciosum, nisi id quod est spiritale accesserit, nempe hoc quod signis illis visibilibus repraesentatur. Repraesentatur autem mors Christi, quam domitis, exstinctis, quasique sepultis corporis affectibus exprimere mortales oportet, ut in novitatem vitae resurgant, utque unum cum illo, unum item inter sese fieri queant. Haec igitur agit, haec meditatur ille pius. Contra vulgus sacrificium nihil aliud esse credit, quam adesse altaribus, idque proxime, audire vocum strepitum, aliasque id genus ceremoniolas spectare. Nec in his tantum, quae duntaxat exempli gratia proposuimus, sed simpliciter in omni vita refugit pius ab his, quae corpori cognata sunt, ad aeterna, ad invisibilia, ad spiritalia *) rapitur. Proinde quum summa sit inter hos et illos omnibus de rebus dissensio, fit ut utrique alteris insanire videantur. Quanquam id vocabuli rectius in pios competit, quam in vulgus, mea quidem sententia.

Quod quidem magis perspicuum fiet, si, quemadmodum pollicita sum, paucis demonstraro, summum illud praemium nihil aliud esse, quam insaniam quandam. Primum igitur existimate, Platonem tale quiddam iam tum somniasse, quum amantium furorem omnium felicissimum esse scriberet **). Etenim qui vehementer amat, iam non in se vivit, sed in eo quod amat, quoque longius a se ipso digreditur, et in illud demigrat, hoc magis ac magis gaudet. Atque quum animus a corpore peregrinari meditatur, neque probe suis utitur organis, istud haud dubie furorem recte dixeris. Alioqui quid sibi vult, quod vulgo etiam dicunt: ***Non est apud se,*** et ***ad te redi,*** et ***sibi redditus est?*** Porro quo amor est

*) Sic scripsit Erasmus, non *spiritualia.*
**) In Phaedro.

absolutior, hoc furor est maior ac felicior. Ergo quaenam futura est illa coelitum vita, ad quam piae mentes tanto studio suspirant? Nempe spiritus absorbebit corpus, utpote victor ac fortior. Idque hoc faciet facilius, partim quod iam olim in vita corpus ad huiusmodi transformationem repurgarit atque extenuarit: deinde spiritus a mente illa summa mire absorbebitur, quippe infinitis partibus potentiore: ita ut iam totus homo extra se futurus sit, nec alia ratione felix futurus, nisi quod, extra sese positus, patietur quiddam ineffabile a summo illo bono, omnia in se rapiente. Iam haec felicitas quanquam tum demum perfecta contingit, quum animi receptis pristinis corporibus immortalitate donabuntur, tamen quoniam piorum vita nihil aliud est, quam illius vitae meditatio ac velut umbra quaedam, fit, ut praemii quoque illius aliquando gustum aut odorem aliquem sentiant. Id tametsi minutissima quaedam stillula est ad fontem illum aeternae felicitatis, tamen longe superat universas corporis voluptates, etiamsi omnes omnium mortalium deliciae in unum conferantur; usque adeo praestant spiritalia corporalibus, invisibilia visibilibus. Hoc nimirum est quod pollicetur propheta: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae praeparavit Deus diligentibus se.* Atque haec est Moriae pars, quae non aufertur commutatione vitae, sed perficitur. Hoc igitur quibus sentire licuit, (contingit autem perpaucis,) ii patiuntur quiddam dementiae simillimum; loquuntur quaedam non satis cohaerentia, nec humano more, sed dant sine mente sonum; deinde subinde totam oris speciem vertunt, nunc alacres, nunc deiecti, nunc lacrymant, nunc rident, nunc suspirant, in summa, vere toti extra se sunt. Mox ubi ad sese redierint, negant se scire ubi fuerint, utrum in corpore, an

extra corpus, vigilantes, an dormientes; quid audierint, quid viderint, quid dixerint, quid fecerint, non meminerunt, nisi tanquam per nebulam ac somnium; tantum hoc sciunt, se felicissimos fuisse, dum ita desiperent. Itaque plorant sese resipuisse, nihilque omnium malint, quam hoc insaniae genus perpetuo insanire. Atque haec est futurae felicitatis tenuis quaedam degustatiuncula.

Verum ego iamdudum, oblita mei, *ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶ* *). Quanquam si quid petulantius aut loquacius a me dictum videbitur, cogitate, et Stultitiam, et mulierem dixisse. Sed interim tamen memineritis illius Graecanici proverbii: *πολλάκι τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπεν* **), nisi forte putatis hoc ad mulieres nihil attinere. Video vos epilogum exspectare; sed nimium desipitis, siquidem arbitramini, me, quid dixerim, etiamnum ***) meminisse, quum tantam verborum farraginem effuderim. Vetus illud, *μισῶ μνάμονα συμπόταν* †). Novum hoc, *μισῶ μνάμονα ἀκροατήν*. Quare valete, plaudite, vivite, bibite, Moriae celeberrimi Mystae.

*) i. e. ultra limites salio, tamquam in lusu qui transgrediuntur limitem.

**) Versus legitur in Gellio hoc modo.

Πολλάκι καὶ κηπουρὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπεν.

***) In Froben. est: *etiamdum*.

†) Est apud Martialem I, 28. et refertur apud Plutarchum in quaestionibus convivalibus.

Karl Tauchnitzsche Stereotyp-Ausgaben.

Jeder Band ist einzeln zu haben.

I. Griechische Autoren.

	M.
Aeschyli Tragoediae	—.90
Anacreontis Carmina	—.45
Anthologia Graeca, 3 Voll.	3.42
Apollonii Rhodii Argonautica	—.60
Aristophanis Comoediae, 3 V.	2.70
Babrii Fabulae	—.50
Euripidis Tragoediae, 4 Voll.	3.—
Hesiodi Carmina	—.30
Homeri Ilias, 2 Voll.	1.50
Homeri Odyssea, 2 Voll.	1.50
Orphica, Procli, Musaei et Callimachi Carmina	—.90
Pindari Epinicia	—.90
Poetae Graeci Gnomici	—.60
Quinti Smyrnaei, Tryphiodori, Tzetzae et Coluthi Carmina de reb. Troianis	1.20
Sophoclis Tragoediae, 2 V.	1.50
Theocritus, Bion et Moschus	—.60
Aeliani Varia Historia, Heraclides Ponticus et Nicolaus Damascenus	—.90
Aeschinis oratoris Opera	—.90
Aesopicae Fabulae	—.60
Antonini Commentarii	—.60
Apollodorus	—.75
Appiani Romanae Hist., 4 V.	3.60
Aristotelis Opera omnia, 16 V.	16.—
Arriani Expeditio Alexandri	1.20
Athenaeus Deipnosoph., 4 V.	7.20
Demosthenis Opera, 5 Voll.	4.50
Demosthenis Or. Philipp.	—.45
Dio Cassius, 4 Voll.	6.—
Diodorus Siculus, 6 Voll.	9.—
Diogenes Laertius, 2 Voll.	3.—
Dionysius Halicarn., 6 Voll.	6.—
Herodiani Hist. Romana	—.90
Herodotus, 3 Voll.	2.70
Iosephus, 6 Voll.	9.—
Isaei Orationes	1.—
Isocrates, 2 Voll.	2.10
Luciani Opera, 4 Voll.	4.80
Lysiae Orationes	—.90
Pausaniae Gr. Descriptio, 3 V.	3.—
Philo Iudaeus, 8 Voll.	12.—
Platonis Opera, 8 Voll.	9.—
Plutarchi Vitae parall., 9 V.	8.10
Plutarchi Moralia, 6 Voll.	9.15
Polybii Historiae 4 Voll.	6.—
Ptolemaei Geographia, 3 V.	5.50
Strabo, 3 Voll.	4.50
Theophrasti Char., Epicteti Manuale et Cebet. Tabula	—.30
Thucydides, 2 Voll.	2.10
Xenophontis Opera, 6 Voll.	3.90

II. Lateinische Autoren.

	M.
Catullus, Tibullus Propertius	—.90
Horatius	—.75
Lucani Pharsalia	1.—
Lucretius Carus	1.50
Martialis Epigrammata	1.20
Ovidii Opera, 3 Voll.	2.70
Palingenii Zodiacus vitae	1.50
Persius et Iuvenalis	—.45
Phaedrus cum Gudii, Aviani et Faerni fabulis	—.50
Phaedri Fabulae	—.30
Plauti Comoediae, 4 Voll.	3.60
Senecae Tragoediae	1.50
Silius Italicus	1.50
Terentius	—.90
Virgilius	1.20
Ammianus Marcellinus	2.25
Aurelius Victor	—.45
Caesar, Iul., de bello Gallico	—.75
Caesar, Iul., de bello civili	—.45
Ciceronis Opera, 11 Voll.	23.25
Cornelius Nepos	—.30
Curtius Rufus	1.20
Erasmus, Roterod., 2 Voll.	2.10
Eutropius	—.30
Florus	—.30
Gellii Noctes Atticae	2.—
Iustinus	—.75
Livii Opera, 6 Voll.	5.75
Muretus, Orationes, 2 Voll.	2.40
— —, Epistolae	1.50
Plinii Historia Naturalis, 5 V.	9.—
Plinii Epistolae	1.20
Pomponius Mela	—.45
Quintilianus, 2 Voll.	1.80
Sallustius	—.45
Senecae Opera philos., 5 V.	6.—
Suetonius	—.90
Taciti Opera, 2 Voll.	2.10
Valerius Maximus	1.35
Velleius Paterculus	—.50
Vitruvius	1.—